T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

TAYYÂR-ZÂDE AHMED ATÂ'NIN TUHFETÜ'L-FÂRİSÎN FÎ AHVÂLİ HUYÛLİ'L-MÜCÂHİDÎN ADLI BAYTAR-NÂMESİ (GİRİŞ, İNCELEME, TENKİTLİ METİN, AÇIKLAMALI DİZİN, TIPKIBASIM)

Doktora Tezi

Esma KÜÇÜK

İstanbul, 2023

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

TAYYÂR-ZÂDE AHMED ATÂ'NIN TUHFETÜ'L-FÂRİSÎN FÎ AHVÂLİ HUYÛLİ'L-MÜCÂHİDÎN ADLI BAYTAR-NÂMESİ (GİRİŞ, İNCELEME, TENKİTLİ METİN, AÇIKLAMALI DİZİN, TIPKIBASIM)

Doktora Tezi

Esma KÜÇÜK

Danışman: Prof. Dr. Mesut ŞEN

İstanbul, 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **I**
ÖN SÖZ ..... **VIII**
ÖZET ..... **XIII**
ABSTRACT ..... **XIV**
KISALTMALAR ve İŞARETLER ..... **XV**
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ ..... **XVII**
1. GİRİŞ **1**
1.1. Tuhfetü'l-Fârisîn fî Ahvâl-i Huyûli'l-Mücâhidîn 1
1.2. Eserin Müellifleri 1
1.2.1. Aristo 1
1.2.2. Muhammed el-Bahşî 3
1.3. Eserin Mütercimi 3
1.4. Nüshaların Tavsifi 8
1.4.1. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Arşivi No. 22536 8
1.4.2. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Arşivi No. 97 9
1.4.3. Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi Arşivi No. YZ 35 (Eserin Önceki Arşiv Numarası: MT 3177), TBMM Kütüphanesi Mikrofilm Bölümü Mikrofilm No. 1009 10
1.4.4. İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emirî Koleksiyonu Arşivi No. 34AeTıb57 10
1.4.5. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi Koleksiyonu Arşivi No. 1503 11
1.4.6. ABD Walters Art Museum Arşivi No. W. 661 11
1.5. Eserin İçeriği ve Bölümleri 12
1.6. Veteriner Hekimliği Tarihi 67
1.7. Metin Kuruluşunda İzlenilen Yöntem 71
2. İNCELEME **86**
2.1. YAZIM VE DİL ÖZELLİKLERİ 86
2.1.1. Ünlülerin Yazılışı 86
2.1.1.1. a ünlüsü 86
2.1.1.1.1. Ön Seslerde 86

2.1.1.1.2. İç Seslerde 86
2.1.1.1.3. Son Seslerde 86
2.1.1.2. e ünlüsü 86
2.1.1.2.1 Ön Seslerde 87
2.1.1.2.2. İç Seslerde 87
2.1.1.2.3. Son Seslerde 87
2.1.1.3. ı, i ünlüleri 87
2.1.1.3.1. Ön Seslerde 87
2.1.1.3.2. İç Seslerde 87
2.1.1.3.3. Son Seslerde 87
2.1.1.4. o, ö, u, ü ünlüleri 87
2.1.1.4.1. Ön Seslerde 87
2.1.1.4.2. İç Seslerde 88
2.1.1.4.3. Son Seslerde 88
2.1.2. Ünsüzlerin Yazılışı 88
2.1.2.1. b ünsüzü 88
2.1.2.1.1. Ön Seslerde 88
2.1.2.1.2. İç Seslerde 88
2.1.2.2. c ünsüzü 88
2.1.2.2.1. İç Seslerde 88
2.1.2.3. ç ünsüzü 88
2.1.2.3.1. Ön Seslerde 88
2.1.2.3.2. İç Seslerde 89
2.1.2.3.3. Son Seslerde 89
2.1.2.4. d ünsüzü 89
2.1.2.4.1. Ön Seslerde 89
2.1.2.4.2. İç Seslerde 89
2.1.2.4.3. Son Seslerde 89
2.1.2.5. f ünsüzü 89
2.1.2.5.1. İç Seslerde 90
2.1.2.6. g ünsüzü 90
2.1.2.6.1. Ön Seslerde 90
2.1.2.6.2. İç Seslerde 90
2.1.2.7. ġ ünsüzü 90
2.1.2.7.1. Ön Seslerde 90
2.1.2.7.2. İç Seslerde 90
2.1.2.7.3. Son Seslerde 90

2.1.2.8. ḥ ünsüzü 90
2.1.2.9. ḫ ünsüzü 90
2.1.2.9.1. Ön Seslerde 91
2.1.2.9.2. İç Seslerde 91
2.1.2.9.3. Son Seslerde 91
2.1.2.10. h ünsüzü 91
2.1.2.11. k ünsüzü 91
2.1.2.11.1. Ön Seslerde 91
2.1.2.11.2. İç Seslerde 91
2.1.2.11.3. Son Seslerde 91
2.1.2.12. ḳ ünsüzü 91
2.1.2.12.1. Ön Seslerde 91
2.1.2.12.2. İç Seslerde 92
2.1.2.12.3. Son Seslerde 92
2.1.2.13. l ünsüzü 92
2.1.2.13.1. İç Seslerde 92
2.1.2.13.2. Son Seslerde 92
2.1.2.14. m ünsüzü 92
2.1.2.14.1. İç Seslerde 92
2.1.2.14.2. Son Seslerde 92
2.1.2.15. n ünsüzü 92
2.1.2.15.1. Ön Seslerde 92
2.1.2.15.2. İç Seslerde 92
2.1.2.15.3. Son Seslerde 93
2.1.2.16. ŋ ünsüzü 93
2.1.2.16.1. İç Seslerde 93
2.1.2.16.2. Son Seslerde 93
2.1.2.17. p ünsüzü 93
2.1.2.17.1. Ön Seslerde 93
2.1.2.17.2. İç Seslerde 93
2.1.2.17.3. Son Seslerde 93
2.1.2.18. r ünsüzü 93
2.1.2.18.1. İç Seslerde 94
2.1.2.18.2. Son Seslerde 94
2.1.2.19. s ve ṣ ünsüzleri 94
2.1.2.19.1. Ön seslerde 94
2.1.2.19.2. İç Seslerde 94

2.1.2.20. t ve ṭ ünsüzleri 95
2.1.2.20.1. Ön Seslerde 95
2.1.2.20.2. İç Seslerde 96
2.1.2.20.3 Son Seslerde 96
2.1.2.21. v ünsüzü 97
2.1.2.21.1. Ön Seslerde 97
2.1.2.21.2. İç Seslerde 97
2.1.2.22. y ünsüzü 97
2.1.2.22.1. Ön Seslerde 97
2.1.2.22.2. İç Seslerde 97
2.1.2.22.3. Son Seslerde 97
2.1.2.23. z ünsüzü 97
2.1.2.23.1. İç Seslerde 97
2.1.2.23.2. Son Seslerde 97
2.1.3. Bazı Ek ve Şekillerin Yazılışı 98
2.1.4. Bazı Yazım Yanlışlıkları 99
2.2. SES BİLGİSİ 100
2.2.1. Ünlüler 100
2.2.1.1. Ünlü Değişmeleri 100
2.2.1.1.1. e>i, i>e değişmesi 100
2.2.1.1.2. o>u, ö>ü değişmesi 101
2.2.1.1.3. ü>i değişmesi 102
2.2.1.1.4. u>i, ı değişmesi 102
2.2.1.1.5. u>a, ü>e değişmesi 102
2.2.1.2. Ünlü Uyumu 102
2.2.1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu (Damak Uyumu) 102
2.2.1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu (Dudak Uyumu) 104
2.2.1.3. Ünlü Türemesi 107
2.2.1.4. Ünlü Düşmesi 108
2.2.1.4.1. Orta hece ünlüsünün düşmesi 108
2.2.1.4.2. Başta ünlü düşmesi 108
2.2.1.5. Ünlü Birleşmesi 109
2.2.2. Ünsüzler 109
2.2.2.1. Ünsüz Değişmeleri 109
2.2.2.1.1. b>p değişmesi 109
2.2.2.1.2. b>v değişmesi 109
2.2.2.1.3. k>g değişmesi 109

2.2.2.1.4. g> y değişmesi 110
2.2.2.1.5. ġ> v değişmesi 110
2.2.2.1.6. ķ>ẖ değişmesi 110
2.2.2.1.7. d>ḏ>y değişimi 110
2.2.2.1.8. t>d, ṭ>d, t değişmesi 110
2.2.2.2. Ünsüz Düşmesi 112
2.2.2.2.1. ġ ve g seslerinin düşmesi 112
2.2.2.2.2. b düşmesi 112
2.2.2.2.3. l düşmesi 112
2.2.2.2.4. r düşmesi 112
2.2.2.3. Ünsüz Türemesi 112
2.2.2.3.1. Başta ünsüz türemesi (protez): 112
2.2.2.3.2. Yardımcı ünsüzler: 112
2.2.2.4. Ünsüz Benzeşmesi 113
2.2.2.4.1. Sedalılaşma 113
2.2.2.4.2. Sedasızlaşma 114
2.2.2.5. Göçüşme (Metatez) 115
2.2.2.6. Hece düşmesi (Haploloji) 115
2.3. ŞEKİL BİLGİSİ 116
2.3.1. İsim 116
2.3.1.1. Çokluk eki 116
2.3.1.2. İyelik Ekleri 116
2.3.1.3. Hâl Ekleri 116
2.3.1.3.1. Yalın (Nominatif) Hâl 117
2.3.1.3.2. İlgi (Genitif) hâli eki 117
2.3.1.3.3. Yükleme (Akuzatif) hâli eki 117
2.3.1.3.4. Yönelme (Datif) hâli eki 117
2.3.1.3.5. Bulunma (Lokatif) hâli eki 118
2.3.1.3.6. Ayrılma (Ablatif) hâli eki 118
2.3.1.3.7. Vasıta (İnstrumental) hâli eki 119
2.3.1.3.8. Eşitlik (Ekvatif) hâli eki 119
2.3.1.3.9. Yön (Direktif) ekleri 119
2.3.1.4. Soru eki 120
2.3.1.5. İsim Yapım Ekleri 120
2.3.1.5.1. İsimden İsim Yapım Ekleri 120
2.3.1.5.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri 123
2.3.2. Sıfat 125

2.3.2.1. Niteleme Sıfatları 125
2.3.2.2. Belirtme Sıfatları 125
2.3.2.2.1. İşaret Sıfatları 125
2.3.2.2.2. Sayı Sıfatları 126
2.3.2.2.3. Soru Sıfatları 126
2.3.2.2.4. Belirsizlik Sıfatları 127
2.3.3. Zamir 127
2.3.3.1. Şahıs Zamirleri 127
2.3.3.2. Dönüşlülük Zamirleri 128
2.3.3.3. İşaret Zamirleri 128
2.3.3.4. Soru Zamirleri 129
2.3.3.5. Belirsizlik Zamirleri 129
2.3.3.6. Bağlama Zamirleri 130
2.3.4. Zarf 130
2.3.4.1. Yer ve Yön Zarfları 130
2.3.4.2. Zaman Zarfları 130
2.3.4.3. Tarz (nasıllık-nicelik) Zarfları 131
2.3.4.4. Miktar Zarfları 132
2.3.5. Edat 132
2.3.5.1. Ünlem Edatları 132
2.3.5.1.1. Hitap Edatları 132
2.3.5.1.2. Sorma Edatları 132
2.3.5.1.3. Gösterme Edatları 133
2.3.5.1.4. Cevap Edatları 133
2.3.5.2. Bağlama Edatları 133
2.3.5.2.1. Sıralama Edatları 133
2.3.5.2.2. Denkleştirme Edatları 133
2.3.5.2.3. Karşılaştırma Edatları 133
2.3.5.2.4. Cümle Başı Edatları 134
2.3.5.2.5. Sona Gelen Edatlar 134
2.3.5.3. Son Çekim Edatları 134
2.3.5.3.1. Vasıta ve beraberlik edatları: 134
2.3.5.3.2. Sebep edatları: 135
2.3.5.3.3. Benzerlik edatları: 135
2.3.5.3.4. Başkalık edatları: 135
2.3.5.3.5. Diğer hâl edatları: 135
2.3.5.3.6. Miktar edatları: 135

2.3.5.3.7. Zaman edatları: ... 136
2.3.5.3.8. Yer ve yön edatları: ... 136
2.3.5.3.9. Son çekim edatlarına yardımcı tabirler: ... 136
2.3.6. Fiil ... 136
2.3.6.1. Fiil Yapım Ekleri ... 136
2.3.6.1.1. İsimden Fiil Yapan Ekler ... 136
2.3.6.1.2. Fiilden Fiil Yapım Ekleri ... 138
2.3.6.2. Fiillerde Olumsuzluk ... 139
2.3.6.3. Fiil Çekimi ... 140
2.3.6.3.1. Şahıs Ekleri ... 140
2.3.6.3.2. Şekil ve Zaman Ekleri ... 141
2.3.6.4. Cevherî Fiil ve Bildirme Ekleri ... 147
2.3.6.4.1. Cevherî Fiilin Olumsuzu ... 149
2.3.6.5. Birleşik Fiiller ... 149
2.3.6.5.1. İsimlerden Yardımcı Fiillerle Yapılan Birleşik Fiiller ... 149
2.3.6.5.2. Tasvir Fiilleri ... 150
2.3.6.6. Sıfat-Fiiller (Partisipler) ... 151
2.3.6.7. Zarf-Fiiller (Gerundium) ... 152
3. TENKİTLİ METİN ... 155
4. AÇIKLAMALI DİZİN ... 247
5. SONUÇ ... 511
KAYNAKLAR ... 515
TIPKIBASIM ... 522

ÖN SÖZ

Bu tez, 19. yüzyılın önemli tarihçilerinden olan, *Târih-i Atâ*'nın müellifi Atâullâh Ahmed adıyla da bilinen Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey'e ait baytarnâmeyi esas alan bir dil çalışmasıdır.

Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey, Enderun memurlarından Tayyâr Efendi'nin oğludur. 1810 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey eğitimini babası gibi Enderun'da almış ve ilk görevine Enderun'da başlamıştır. Devletin çeşitli kademelerinde divan kâtipliği, mal müdürlüğü, muhasebecilik gibi memuriyetlerde bulunmuştur. Harem-i Şerîf müdürü iken *Sicill-i Osmânî*'ye göre 1877'de, *Osmanlı Müellifleri* adlı esere göre 1880'de Medine'de vefat etmiştir. Osmanlı tarihini ve Enderun teşkilatını anlattığı *Târih-i Atâ* adlı eseri ile tanınan Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey'in kendi el yazısıyla yazdığı bir dîvânı, iki mecmuası, *Gülşen-i Her Hısâl ve Ravza-i Durûb-ı Emsâl* ile *Fülkü'l-Me'ânî fî Medîhi's-Sultânî* adlı eserleri bulunmaktadır. Tarihçilik yanında atçılıkla da ilgilen Atâ Bey, *Tuhfetü'l-Fârisîn fî Ahvâl-i Huyûli'l-Mücâhidîn* adlı baytarnâmeyi Arapçadan tercüme ederek terkip ve tertip etmiştir.

Üzerinde çalıştığımız eser, bu eserdir. Eserin beşi yurt içinde ve biri yurt dışında olmak üzere toplam altı nüshası bulunmaktadır. Bu çalışmada altı nüsha karşılaştırılarak eserin edisyon kritiği yapılmıştır. Yüz kırk altı sayfadan ibaret olan eserin iki nüshasında (A_1 ve W) metin bölümü haricinde resimler de bulunmaktadır. Eserin nüshalarının bulunduğu kütüphaneler şöyledir: Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Arşivi No. 22536, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Arşivi No. 97, Ankara Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi Arşivi No. YZ 35, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emirî Koleksiyonu Arşivi No. 34AeTıb57, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi Koleksiyonu Arşivi No. 1503, ABD Walters Art Museum No. W. 661. Eserin tenkitli metni hazırlanırken bulundukları kütüphane adları esas alınarak nüshalara A_1, A_2, T, M, S, W kısaltma adları verilmiştir.

Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey eserini, tarihte ilk baytarnâmenin müellifi kabul edilen Aristotales ile 1628-1675 yıllarında yaşamış, ünlü din alimi ve *Reşehâtu'l-meddâd fîmâ yeteʿallaku bi's-sâfînâti'l-ciyâd* adlı atçılık eserinin müellifi olan Muhammed el-Bahş'a atfetmiştir. Eserin mukaddimesinde konu ile ilgili şu bilgiler verilmektedir: "[$A_1$3] (1) ... Muḥammed el-Baḫş ve Arisṭraṭis nām ḥekīmleriŋ te'līf-gerdesi bulunan kitāb ile

dīger bir risāle (2) ‘ilm-i mezbūrı ḫāvī ve fenn-i bayṭarīde fevā’id ü menāfi‘ günā-günī muḥtevī oldıġına mebnī bu ‘abd-i (3) kem-biżā‘a ve beze-i mefḳūdu’l-istiṭā‘at-ı Dersa‘ādet-i Ordu-yı Hümāyūn muḥāsebecisi bulunan ālūde-i [W3] cürm ü ḫaṭā (4) Ṭayyār-zāde Aḥmed ‘Aṭā vādī-yi fenn-i inşā vü raḳam ve ṭarīḳ-i süḫan-perdāzī ve ḳalemde piyāde vü rācil (5) oldıġını i‘tirāf ile berāber mücerred [S3] bir eser-i ‘ācizāne bıraḳmaḳ ümniyyesi-y-le kitāb u risāle-i meẕkūreyi ba‘de’t-tercüme-i (6) terkīb ü tertīb iderek *Tuḥfetü’l-Fārisīn fī Aḥvāl-i Ḫuyūli’l-Mücāhidīn* nāmı-y-la tesmiye vü tevsīm ve (7) sāḥa-i ‘afv u [M4] ‘āṭıfete keşīde vü taḳdīm itmişdir.” Bu bilgilere göre Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey, eserini Aristo ile Muhammed el-Bahş’ın Arapça eserlerinin yanında başka bir risaleden de istifade edip tercüme ederek kendisinin terkip ve tertibiyle oluşturmuştur. Şu hâlde bu tercüme eser, üç eserin karışımından teşekkül etmiştir. Bu yönüyle derleme olarak ya da telif bir eser olarak da görülebilir. Yazarın birden çok eserden yararlanarak kendi eserini yeni bir biçimde oluşturması esasen tercümeye bir telif eser olma niteliği kazandırmaktadır.

Eserin konusu genel olarak at hastalıkları ve tedavi yöntemleridir. Eserin yazıldığı tarih kesin olarak bilinmemektedir. Tayyâr-zâde Atâ Bey, eserin sebeb-i telif bölümünde kendisiyle ilgili bilgi verirken Dersaâdet-i Ordu-yı Hümâyun muhasebecisi olduğunu söylemektedir, kendisi bu göreve 1849 yılında getirilmiştir. Nüshaların ferağ ve temellük kayıtları incelendiğinde en erken tarihli kayıt, A_1 nüshasındaki 1852 yılına ait temellük kaydıdır. Dolayısıyla eser 1849-1852 yılları arasında kaleme alınmıştır.

Metnimiz Klasik Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır ve dönemin dil özelliklerini göstermektedir. Bazı kelime ve şekillerin Eski Türkiye Türkçesi yazım özelliklerine bağlı kalınarak yazıldığı, bu nedenle eskicil ögelerin koruduğu da görülür. Eser hem yazım özellikleri, ses ve şekil bilgisi hem de bitki ve hastalık adlarından oluşan söz varlığı ile dönemi açısından önem taşımaktadır. Bu niteliğinden ötürü sadece Türk dili açısından değil bitki bilimi ve veteriner hekimliği açısından da çok kıymetli bir eserdir.

Tarafımızca doktora tezi olarak seçilen bu eserin daha önce nüsha karşılaştırılması yapılmamış ve eser bir bütün olarak neşredilmemiştir. Eserin yazı çevirimi, tenkitli metni, dil incelemesi ve açıklamalı dizini üzerinde çalışılmıştır. Böylece eser; Türk dili, bitki bilimi ve veteriner hekimliği tarihi ile ilgili olanların kullanacağı bir kaynak olması için hazırlanmıştır.

Çalışmamız "Giriş" bölümü haricinde; "İnceleme", "Tenkitli Metin" ve "Açıklamalı Dizin" olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır.

"Giriş" bölümünde, eserin müellifleri Aristo ve Muhammed el-Bahş ile eserin mütercimi Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey hakkında bilgi verilmiştir. Eserin nüshaları tanıtılmıştır. Eserin içeriği ve bölümleri açıklanmış, eserin tamamı özetlenmiştir. İlk medeniyetlerde veteriner hekimliğin tarihî gelişiminden bahsedilmiştir. Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey'in baytarnâmeyi yazdığı dönemde Türkiye'de veteriner hekimliği alanında yapılan yenilikler üzerinde durulmuştur. Metin kuruluşunda ve dizin hazırlanışında kullanılan yöntem ve teknikler anlatılmış; nüshalar arasındaki farklar, çeşitli yönlerden incelenmiştir.

"İnceleme" bölümünde eserin yazım, ses ve şekil özellikleri örneklerle birlikte incelenmiştir.

"Tenkitli Metin" bölümünde eserin yazı çevirimi verilmiştir. Metinde noktalama işaretleri kullanılmış, başlıklar kalın harflerle yazılmış, gerekli yerlerde satır başı yapılarak paragraflar oluşturulmuştur. Yani eser bir kompozisyon dâhilinde verilmiştir. Eserin diğer nüshalar ile yazım açısından farklılıkları, benzerlikleri, yanlış yazılan ve atlanılan kelime ve kelime grupları karşılaştırılarak dipnotlarda gösterilmiştir. Tam nüshalardan bir tanesi olan A_1 nüshası dizinin oluşturulabilmesi, sayfa düzeninin ve satır numaralarının gösterilebilmesi için esas alınmıştır. Ancak eser diğer nüshalarla karşılaştırıldığı için doğru gördüğümüz hususlar asıl metne alınmış, yanlış gördüğümüz hususlar dipnotta belirtilmiştir. Dolayısıyla her altı nüsha bir tenkit süzgecinden geçirilerek müellifin asıl nüshasına ulaşılmaya çalışılmıştır. Yani eserin yalnızca nüsha farkları belirtilmemiş eleştirel bir gözle metin ele alınılmıştır.

"Açıklamalı Dizin" bölümünde metinde geçen bütün kelimelerin alfabetik sıra ile gramatikal dizini verilmiştir. Kelime, kelime grupları ve birleşik yapıların anlamları verilirken bağlamlar dikkate alınmıştır. Bu nedenle bağlam içerisinde birden çok anlama sahip olan kelimelerin içerdiği bütün farklı anlamlar sıra numarasıyla ayrılmıştır. Ödünç kelimelerde kelimenin ödünç alındığı dil belirtilmiştir.

"Sonuç" bölümünde çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular ve bu çalışmanın alana katkıları değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonunda metin tertibinde esas aldığımız A_1 nüshasının tamamının tıpkıbasımı verilmiştir. Ayrıca W nüshasında bulunan resimler de tıpkıbasımın sonuna eklenmiştir.

TÜBİTAK-BİDEB 2211-A Yurt İçi Doktora Burs programı ile beni maddi açıdan destekleyen Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumuna teşekkür ederim.

Türk dili, tarihi ve kültüründe önemli yeri olan baytarnâmeler ile beni tanıştıran, hem yüksek lisans hem doktora tez çalışmamı bu konuda seçmeme rehberlik eden, atlara olan sevgimin bir kat daha artmasına vesile olan, engin bilgisiyle beni Türk dili alanında yetiştiren, çalışma disiplini ve titizliği ile bana örnek olan, samimiyetiyle ve bana olan inancı ile beni yüreklendiren çok değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Mesut Şen'e çok teşekkür ederim.

Lisans eğitimimden başlayarak doktora eğitim sürecime kadar üzerimde çok büyük emeği olan, ilmî titizliği ve ciddiyeti ile bana örnek olan, tezimle ilgili her türlü soruma yanıt veren tez izleme komitesinde bulunan değerli hocam Prof. Dr. Gülden Sağol Yüksekkaya'ya, yüksek lisans ve doktora eğitimim boyunca çalışmalarımı titizlikle inceleyip beni yönlendiren ve tez izleme komitesinde bulunan değerli hocam Prof. Dr. Ahmet Kanlıdere'ye, tez jürisindeki değerli hocalarım Prof. Dr. Murat Elmalı'ya ve Prof. Dr. Uğur Gürsu'ya teşekkür ederim.

Eserin, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Arşivinde bulunan 97 numaralı nüshasına ulaşmamı sağlayan değerli hocam Prof. Dr. R. Tamay Başağaç Gül'e, her zaman ve her konuda bilgi ve desteğini bizlerden esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali'ye ve hazırladığı dizin programını biz öğrencilerin kullanımına sunan Prof. Dr. Ceval Kaya'ya teşekkür ederim.

Doktora tezimi hazırlama sürecinde yardımlarını benden esirgemeyen değerli arkadaşlarım Dr. Sevim Erdem Yıldız'a, Alime Evci Güngör'e, Pınar Kahraman'a; metinde geçen Arapça hadis metinlerinin çözümü için Dr. Hamdi Lateef Khairullah'a teşekkür ederim.

Beni her zaman ve her konuda destekleyen annem Hamiyet Küçük'e, babam Nurettin Küçük'e, ablam Zehra Kara'ya ve kardeşim Beyzanur Küçük'e çok teşekkür ederim.

Esma Küçük

İstanbul, Temmuz 2023

ÖZET

Tuhfetü'l-Fârisîn fî Ahvâl-i Huyûli'l-Mücâhidîn adlı eser Tayyâr-zâde Ahmed Atâ tarafından Arapça telif eserlerden tercüme edilerek yeniden terkip ve tertip edilmiş olan bir baytarnâmedir.

Elli dört bölümden oluşan eser bir tıp metnidir. Konusu at hastalıkları ve tedavi yöntemleridir. Eser hastalıklar ve tedavi yöntemleri haricinde atlarla ilgili hadisler, atların iyi ve kötü özellikleri, atların dişlerinden yaşının tespit edilmesi, atın ahırının ve bedeninin temiz tutulması, atlara binme inme kuralları, atı nallamanın usulü, taylara yürüme ve hareketin öğretilmesi gibi konuları da ihtiva eder.

Eser Klasik Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır ve dönemin dil özelliklerini göstermektedir. Bazı kelime ve eklerin eskicil şekillerini koruduğu da görülür.

Çalışma "Giriş" bölümü dışında; "İnceleme", "Tenkitli Metin" ve "Açıklamalı Dizin" olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. "Giriş" bölümünde eserin müellifleri Aristo ve Muhammed el-Bahş ile eserin mütercimi Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey hakkında bilgi verilmiş; eserin nüshaları, içeriği ve bölümleri tanıtılmış; veteriner hekimliğinin ilk medeniyetlerde ve Türkiye'de tarihî gelişimi üzerinde durulmuş; metin kuruluşunda izlenilen yöntem ve teknik anlatılmıştır. "İnceleme" bölümünde yazım özellikleri, ses ve şekil bilgisi incelenmiştir. "Tenkitli Metin" bölümünde A_1, A_2, T, M, S, W nüshaları karşılaştırılarak metnin yazı çevirimi verilmiştir. "Açıklamalı Dizin" bölümünde metinde geçen kelimelerin alfabetik sıra ile gramatikal dizini verilmiştir. "Sonuç" bölümünde çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular ve bu çalışmanın alana katkıları değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonunda, metin tertibinde esas aldığımız A_1 nüshasının tamamının tıpkıbasımı verilmiştir. Ayrıca W nüshasındaki resimler de tıpkıbasımın sonuna eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: baytarnâme, atçılık-binicilik, Türk dili, Osmanlı Türkçesi, veteriner hekimliği tarihi.

ABSTRACT

The study named *Tuhfetü'l-Fârisîn fî Ahvâl-i Huyûli'l-Mücahidîn* is a baytarnâme manuscript which was translated and recomposed from Arabic written works by Tayyâr-zâde Ahmed Ata.

The study, which consists of fifty-four chapters, is a medical text. Its subject is equine diseases and treatment methods. Apart from trace diseases and treatment methods, the thesis includes hadiths about horses also include subjects such as good and bad characteristics of horses, determining the age of horses from their teeth, keeping the horse's stable and body clean, the rules of riding and dismounting, the method of horseshoeing, and teaching the foal to walk and move.

The work was written in Classical Ottoman Turkish and shows the language features of the period. It is also seen that some words and affixes preserve their archaic forms.

Except for the "Introduction" section of the study; It consists of three main sections: "Analysing", "Criticized Text" and "Annotated Index". In the "Introduction" section, information was given about the authors of the study, Aristotle and Muhammed el-Bahş, and the translator of the work, Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey; copies, content and sections of the study were introduced; the historical development of veterinary medicine in the first civilizations and in Turkey was emphasized; the method and technique used in text formation were explained. In the section "Analysing", spelling features, phonetic and morphological information were examined. In the "Criticized Text" section, the text translation of the text was given by comparing the A_1, A_2, T, M, S, W. In the "Annotated Index" section, the grammatical index of the words in the text was given in alphabetical order. In the "Conclusion" section, the findings obtained as a result of the study and the contributions of this study to the field were evaluated. At the end of the study, the facsimile of the entire A_1 copy, which we used as a basis in the text arrangement, was given. In addition, the pictures in the W copy have been added to the end of the facsimile.

Key Words: baytarnâme, horse breeding-horse riding, Turkish Language, Ottoman Turkish, history of veterinary medicine.

KISALTMALAR ve İŞARETLER

A_1 : Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Arşivi No. 22536

A_2 : Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Arşivi No. 97

a.g.e. : Adı geçen eser

Alm. : Almanca

Ar. : Arapça

bk. : Bakınız

c. : Cilt

çev. : Çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

drl. : Derleyen

Far. : Farsça

Fr. : Fransızca

haz. : Hazırlayan

Hz. : Hazreti

İt. : İtalyanca

krş. : Karşılaştırınız

M : İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Koleksiyonu Arşivi No. 34 Ae Tıb 57

No. : Numara

Rum. : Rumca

S : İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi Koleksiyonu Arşivi No. 1503

s. : Sayfa

st. : Satır

T : Ankara Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi Arşivi No. YZ 35

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

W : ABD Walters Art Museum Arşivi No. W. 661

İşaretler

< : Kelimenin ödünç alındığı dili gösterir.

[ ] : Sayfa numaralarını gösterir.

/ : Sayfa numaralarını satır numaralarından ayırmak için kullanılır.

(?) : Tahminî olarak okunan kelimeyi gösterir.

+ : İsim tabanına gelen eki gösterir.

- : **1.** Fiil tabanına gelen eki gösterir. **2.** Dipnotta atlanılan hususiyetleri gösterir.

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

Arap Harfleri	Latin Harfleri
ء	’
ا	a, e, ā
آ	ā
ب	b, p
پ	p
ت	t
ث	s̲
ج	c, ç
چ	ç
ح	ḥ
خ	ḫ
د	d
ذ	z̲
ر	r
ز	z
س	s
ش	ş
ص	ṣ
ض	ḍ, ż
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	‘
غ	ġ
ف	f
ق	ḳ
ك	g, k, ŋ
ل	l
م	m
ن	n
و	u, ü, o, ö, ū, v
ه	a, e, h
ى	ı, i, ī, y

1. GİRİŞ

1.1. Tuhfetü'l-Fârisîn fî Ahvâl-i Huyûli'l-Mücâhidîn

1.2. Eserin Müellifleri

İncelediğimiz eserin mukaddimesinde eserin müellifleri ile ilgili şu bilgiler geçmektedir: "[A1 3] (1) ... Muḥammed el-Baḫş ve Arisṭraṭis nām ḥekīmleriŋ te'līf-gerdesi bulunan kitāb ile dīger bir risāle (2) 'ilm-i mezbūrı ḫāvī ve fenn-i bayṭarīde fevā'id ü menāfi' günā-günī muḥtevī oldıġına mebnī bu 'abd-i (3) kem-biżā'a ve beze-i mefḳūdu'l-istiṭā'at-ı Dersa'ādet-i Ordu-yı Hümāyūn muḥāsebecisi bulunan ālūde-i [W3] cürm ü ḫaṭā (4) Ṭayyār-zāde Aḥmed 'Aṭā vādī-yi fenn-i inşā vü raḳam ve ṭarīḳ-i süḫan-perdāzī ve ḳalemde piyāde vü rācil (5) oldıġını i'tirāf ile berāber mücerred [S3] bir eser-i 'ācizāne bıraḳmaḳ ümniyyesi-y-le kitāb u risāle-i meẕkūreyi ba'de't-tercüme-i (6) terkīb ü tertīb iderek *Tuḥfetü'l-Fārisīn fī Aḥvāl-i Ḫuyūli'l-Mücāhidīn* nāmı-y-la tesmiye vü tevsīm ve (7) sāḥa-i 'afv u [M4] 'āṭıfete keşīde vü taḳdīm itmişdir."

Bu bilgilere göre eserin müellifleri tarihte ilk baytarnâmenin müellifi kabul edilen Aristotales ile ünlü Arap din alimi ve *Reşehâtu'l-meddâd fîmâ yeteʿallaku bi's-sâfinâti'l-ciyâd* adlı atçılık eserinin müellifi Muhammed el-Bahş'tır. Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey bu baytarnâmelerden faydalanmak suretiyle eserini tercüme etmiş, kendisi de katkıda bulunarak eseri terkip ve tertip etmiştir. Günümüzdeki filolojik çalışmalardan biri olan tercüme usulü ile 19. yüzyıldaki tercüme usulünün farklı olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey kendi eserini birden çok eseri tercüme ederek hazırlamıştır. Yani bu eser herhangi bir eserin Arapçadan Türkçeye birebir çevirisi değildir. Yazar birbirinden farklı eserleri tercüme ederek, derleyip düzenleyerek eseri yeni bir biçimde ve kendi üslubuyla yazmıştır. Bu nedenle eser tercüme olmaktan ziyade telif eser olma niteliği taşımaktadır. Yine de tercümede iki müellifin bahsi geçmektedir. Dolayısıyla bu iki müellif hakkında bilgi vermeyi uygun gördük.

1.2.1. Aristo

Trakya'daki Stageira'da doğmuştur. Babası Nikomakhos bir hekim ailesindendir. Nikomakhos, Makedonya Kralı II. Filip'in babası II. Amyntas'ın özel hekimi ve yakın dostudur. Aristo 367 yılında Atina'ya tahsile giderek Platon'un Akademi'sine (Akademos) girmiş ve yirmi yıl kadar eğitim almıştır. Platon'un önce en seçkin talebesi iken sonra rakibi olmuştur. 347'de hocası öldükten sonra Asos'a gitmiştir. Burada

hocasının idealar teorisini eleştirdiği dersler vermiştir. Makedonya Kralı Filip, Aristo'yu oğlu İskender'i yetiştirmek üzere 343-342 yılında Pella Sarayı'na davet etmiştir. Aristo sekiz yıl süren bu eğitimin ardından "cihan imparatorunu yetiştiren üstat" ünvanıyla şöhret kazanmıştır. Babasının ölümünden sonra tahta çıkan Kral İskender, 335-334'te Asya seferine çıkınca Aristo Atina'ya gidip kendi okulunu kurmuştur. Bu okul Apollon Lykeion Tapınağı'nın yanında kurulduğu için Lykeion (lise) adını almıştır. 323'te İskender ölünce Atina'da Makedonya aleyhtarlığı başlamıştır. Aristo hem Makedonya taraftarı olmakla hem de dinsizlikle suçlandığı için Kuzey Yunanistan'da annesinin şehri olan Khalsis'e gitmek zorunda kalmıştır. 322'de mide hastalığı sebebiyle altmış iki yaşında iken orada ölmüştür (Kaya, 1991, s. 375).

Genel olarak *Baytarnâmelerin* mukaddime bölümünde eserin sebeb-i telifi hakkında bilgi verilirken eserin tercüme olduğu ve ilk *Baytarnâme*'nin Aristo tarafından yazıldığı anlatılmaktadır. Birçok *Baytarnâme*'de İskender'in Doğu seferinde iken savaş zamanlarında hastalanan atları için Aristo'dan bir eser yazmasını istemesi ve Aristo'nun at hastalıkları ve tedavisiyle ilgili bir kitap yazdığı hakkında bilgi verilmektedir.

Arapça bir nüshadan Muhammed b. İskender Edirnevî tarafından Türkçeye çevrilen bir *Baytarnâme*'de Aristo'nun ilk *Baytarnâme*'yi yazma yazmasının sebebi şöyle rivayet edilmektedir: İskender Doğu seferindeyken hastalanır. Aristo tarafından kendisine Belh şehrinde bulunan kırk lüleli *zü'l-cûş* adlı çeşmenin suyunu içtiği takdirde iyileşeceği söylenir. Bunun üzerine İskender, Belh şehrinin hâkimi Hüsrev'e bir mektup yazarak acele bu sudan göndermesini ister. Hüsrev bu suyun şifalı olduğunu bildiği için İskender'in hasta olduğunu anlar ve suyu vermeyeceğini söyleyerek gönderilen adamı geri çevirir. İskender bu davranış karşısında öfkelenir. İrec adlı adamını ordunun başına geçirerek Hüsrev'in üzerine yollar ancak İrec, Hüsrev karşısında yenilir ve esir düşer. Bu sonucu hayretle karşılayan İskender, bu sefer ordusunun başına Taymus adındaki başka bir adamını geçirir ve tekrar Hüsrev'in üzerine asker sevk eder. Hüsrev bu orduyu da yenilgiye uğratarak Taymus'u hapseder. İşin vehametini kavrayan İskender, askerlerini toplayarak Belh şehrine hücum eder ve şehri kuşatır. Ancak üç yıl kuşatma altında tutmasına rağmen şehri alamaz. Ordusu gittikçe zayıflamaktadır. Bu sırada ordudaki atlarda da hastalık belirir. Askerler bu durumu İskender'e şikâyet ederler. İskender, Aristo'yu yanına çağırır ve ona: "Bunca zaman ilimle uğraştın, insanoğlunun derdine derman oldun. Şu atlar için bir kitap telif etsen de yolda izde hastalık peyda olduğunda bu kitaba göre amel etseler." der. Bunun üzerine Aristo, at hastalıkları ve tedavisiyle ilgili

bir kitap yazar ve adını *Baytarnâme* koyar. Bu rivayet Hacı Ali b. Hacı Muhammed Aksarayî'nin Farsçadan Türkçeye tercüme ettiği *Baytarnâme*'de ve diğer mütercimi belirsiz ve tamamen anonimleşmiş *Baytarnâme*lerde de az çok değişikliklerle anlatılmaktadır.[1]

1.2.2. Muhammed el-Bahşî

1628'de Halep'te doğmuştur. Dedesi Ahmed el-Bahşî Amasya'dan Suriye'ye göç etmiş, tanınan tefsir ve fıkıh alimidir. Bahşî Şam'da tahsilini yapıp Halep'e dönmüştür. Halep'te fıkıh ve hadis dersleri almıştır. Yine burada Halvetî-Cemâlî şeyhlerinden İhlâs b. Nasruddin'e intisap etmiştir. 1675'te Anadolu'yu dolaşarak İstanbul'a kadar gitmiştir. Halep'e döndüğünde şeyhi vefat ettiği için şeyhinin makamına geçmiştir. Burada irşad faaliyetlerinde bulunduktan sonra hac ibadeti için Mekke'ye gitmiştir. Daha sonra geri dönmeyip buraya yerleşmiştir. 1687'de Mekke'de vefat etmiştir.

Bahşî, Halvetiyye'nin Cemâliyye koluna ulaşmıştır. Tasavvuf tarihi kaynaklarında kendisine Bahşiyye adlı bir tarikat nisbet edilmektedir. Neşredilen birçok dinî eseriyle halkı irşad etmiştir. Dinî eserlerinin yanı sıra bizim eserimize kaynak teşkil eden eseri ise *Reşehâtu'l-meddâd fîmâ yeteʿallaku bi's-sâfinâti'l-ciyâd'dır*. At yetiştirilmesiyle ilgili olan bu eser Râgıb et-Tabbâh tarafından Halep'te 1930'da neşredilmiştir (Azamat, 1991, s. 521).

1.3. Eserin Mütercimi

Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey, Enderûn-ı Hümâyun memurlarından Tayyâr Efendi'nin oğludur ve 1810'da İstanbul'da doğmuştur. Eğitimini Enderun'da almıştır ve ilk memuriyetine yine Enderun'da başlamıştır. Çeşitli memuriyetlerden sonra Medine'de *Sicill-i Osmânî*'deki kayda göre 1877, *Osmanlı Müellifleri*'ndeki kayda göre 1880'de vefat etmiştir.

Kaynaklarda Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey ile ilgili kronolojik sırayla şu bilgilere ulaşılmıştır:

---

[1] Şen, Mesut, "Baytarnameler", *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık*, Türkiye Jokey Kulübü, Resim Matbaacılık, İstanbul, 1995. s. 178-179.

Faṭīn Teẕkiresi'nden

Sūziş-i dilde ḳarār eyledi nār-ı ġurbet

Ġonca-i ḫāṭıra kār eyledi ḫār-ı ġurbet

Ġurbetiŋ derdi dil-i zārımı zār eyler iken

İki başdan baŋa cevr itmede bār-ı ġurbet

Serserī gezmede bī -çāre gönül āvāre

Beni cāndan geçüren zār u nizār-ı ġurbet

Eyleme ġamla tevaġġul gider elden 'ömrüŋ

Ḫoşça geçsün göŋül idbār-ı diyār-ı ġurbet

Hīç yoḳ çāre 'Aṭā vaṣla ṣabırdan ġayrı

Gider elbette göŋülden şu ġubār-ı ġurbet

Nāẓım-ı müşārün-ileyh Aḥmed 'Aṭā Beg Enderūn-ı Hümāyūn'dan muḫrec müteveffā Ṭayyār Efendi'niŋ ṣulbından Dersa'ādet'de biŋ iki yüz yirmi beş (1810) senesi ḫılālinde ḳadem-nihāde-i sāḥa-i vücūd olup, sarāy-ı hümāyūnda bir müdded ḫıdemāt-ı seniyyede istiḫdām olunduḳdan ṣoŋra Dār-ı Şūrā-yı 'Askerī'niŋ ḫīn-i bidāyetinde ḫıdmet-i kitābetle Dār-ı Şūrā-yı meẕkūra birḳaç sene müdāvemet ve iki yüz elli altı (1840) senesi ḫācelik rütbesine nā'iliyetle Girīd vālīsi esbāḳ Muṣṭafā Paşa'nıŋ dīvān kitābeti ḫıdmetinde bulundıġı ḥālde, cezīre-i mezbūrede bir müddet imrār-ı vaḳt u sā'at eyleyüp iki yüz altmış senesi (1844) Dār-ı Şūrā-yı mezbūrda vāḳi' ḫıdmet-i ḳadīmine bi'l-mürāca'a, iki yüz altmış bir (1845) senesinde bā-rütbe-i sāliṣe Aṭana Māl Müdīrligine, ve iki sene mürūrında kendüsine rütbe-i sāniye i'ṭā' ve o esnā'da Ḥaleb-i Şehbā eyāleti māl müdīrligine me'mūriyyeti icrā' ḳılınup, iki yüz altmış beş (1849) senesi Dersa'ādet-i Ordu-yı Hümāyūnı muḥāsebeciligine me'mūr ve ta'yīn ḳılınmış ve işbu teẕkire-i 'ācizānemizin ḫitāmından ṣoŋra 'uhdesine rütbe-i ūlā ṣınıf-ı evveli bi't-tevcīh Rūmeli Ordu-yı Hümāyūnı müsteşārlıġı me'mūriyyet-i behiyyesine revnaḳ-efzā olmuş ve mu'aḫḫaren me'mūriyyet-i meẕkūreden munfaṣılan Dersa'ādet'e 'avdet eylemişdir. Müşārün-ileyh fenn-i kitābete āşinā bir mīr-i ma'ārif-pīrādır.[2]

[2] Dâvûd Fatîn Efendi, *Tezkire-i Hâtimetü'l- Eş'âr*, İstihkâm Litografya Destgâhı, 1271 (1870), s. 304-305.

Sicill-i ‘Oṣmānī’den

‘Aṭāullāh Aḥmed Beg

Enderūnī Ṭayyār Efendi’niŋ ṣulbından 1225’de (1810) tevellüd eylemişdir. Enderūn-ı Hümāyūn’da bi’t-tefeyyüz Dār-ı Şūrā kātibi ve ṣoŋra Girīdī Muṣṭafā Nā’ilī Paşa’nıŋ dīvān kātibi, mektūbī -i ser-‘askerī mu‘āvini, 1259 (1843) Ẕi’l-ḳā‘de’sinde ser-‘asker mektūbcısı, 1260 (1844) Ẕi’l-ḳā‘de’sinde Dār-ı Şūrā ‘aza’sı, ba‘dehū ṣāliṣe ile Aṭana māl müdīri, 1263’de (1847) Haleb māl müdīri, 1266 (1849) Ṣaferinde Dersa‘ādet muḥāsebecisi, 1271’de (1859) Cemāẕiye’l-āḫirinde Cezāyir-i Baḥr-i Sefīd mutaṣarrıfı olup, 1279 (1863) Ramażan’ında ‘azl idildi. Badehu Ḳaraḥiṣār-ı Ṣāḥib 1291 (1874) Ẕi’l-ḳā‘de’sinde Kütāhya ve ba‘dehū Ḳarasi mutaṣarrıfı 1293’de (1876) bā-rütbe-i bālā Ḥarem-i Şerīf müdīri oldı. 1294 (1877) Ẕi’l-ḥicce’sinde irtiḥāl eyledi. Beş cildden mürekkeb Tārīḫ-i ‘Aṭā’yı te’līf eylemiş münşī ve ṭavr-ı ḳudemāda vaḳūr, edīb, şā‘ir idi. Maḫdūmı Meḥmed Nezīh Beg ūlā ricālinden olup Nīgde mutaṣarrıflıġından munfaṣıldır.[3]

‘Oṣmanlı Mü’ellifleri’nden

‘Aṭā Beg (Ṭayyār-zāde ‘Aṭāullāh Aḥmed Beg)

Enderūn-ı Hümāyūn müteḳā‘idlerinden Ṭayyār Efendi’niŋ maḫdūmıdır. Kendisi de pederi gibi Enderūn-ı Hümāyūn’da feyż-yāb olmuşdur. Bulundığı umūr-ı devletde ḥüsn-i ḫıdmete muvaffaḳ olduḳdan ṣoŋra 1293’de (1876) Ḥarem-i Nebevī müdīriyyeti ḫıdmet-i celīlesiyle mübeccel olmuş idi. 1297’de (1880) Medīne-i Münevvere’de irtiḥāl eyledi. Āṣār-ı maṭbū‘ası beş cild üzere müretteb nāmına nisbeten *‘Aṭā Tārīḫi* ‘unvanıyla mu‘anven bulunan Tārīḫ-i ‘Oṣmānī’sidir. Ḥaṭṭ-ı destiyle muḥarrer dīvānı da Millet Kütüb-ḫānesi’nde mevcūddur. Bir de ‘Arapçadan mütercem *Tuḥfetü’l-Fārisīn fī Aḥvāl-i Ḫuyūli’l-Mücāhidīn* isminde bir eṣeri vardır ki bir nüsḫası Millet Kütüb-ḫānesi’ndedir. Eş‘ārından:

Āsiyāb-ı feleginŋ gerdişine girmeyegör

Gösterir döne döne ādeme biŋ dāne belā[4]

[3] Mehmed Süreyya, *Sicill-i ‘Osmânî yâhûd Tezkire-i Meşâhir-i ‘Osmâniyye*, c. 3, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1311 (1893), s. 481-482.

[4] Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, c. 3, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1344 (1925), s. 108.

Tuḥfe-i Nā'ilī'den

Enderūnlı Ṭayyār-zāde 'Aṭā Beg

Enderūnlı Başlala Ṭayyār Efendi'niŋ oġlıdır. İstanbullı Ḥaremeyn-i Şerīfeyn müdīri, Hicri 1225 Mīlādī 1810 tārīẖinde İstanbul'da doġdı. Vefātı Ẕi'l-ḥicce 1294 Mīlādī 1877 Medīne'de medfūndur. 'Osmanlı Mü'ellifleri 1297 tārīẖinde vefāt itdigini yazıyor.

Sūziş-i dilde ḳarār eyledi nār-ı ġurbet

Ġonca-i ẖāṭıra kār eyledi ẖār-ı ġurbet

Yā Rab hevā -yı nefse dili eyleme esīr

Bu ẕenb-i ma'ṣiyet ile itme yerim sa'īr

Āsiyāb-ı feleginŋ gerdişine girmeyegör

Gösterir döne döne ādeme biŋ dāne belā[5]

Buradaki kayıtlardan edindiğimiz bilgilere göre Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey sırasıyla Dâr-ı Şûrâ kâtipliği, Giritli Mustafa Nâilî Paşa'nın divan kâtipliği, serasker mektupçuluğu, Dâr-ı Şûrâ azalığı (1844), Adana ve Halep mal müdürlükleri, Dersaâdet Ordu-yı Hümâyun muhasebeciliği (1849), Ordu müsteşarlığı, Cezâyir-i Bahr-i Sefîd müsteşarlığı (1859) memuriyetlerinde bulunmuştur. Daha sonra Karahisar ve Karasi mutasarrıflığı yapmıştır. Bâlâ rütbesiyle Harem-i Şerîf müdürü olmuştur. Kaynaklarda Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey ile ilgili bunların dışında bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Osmanlı Müellifleri'nde beş ciltlik *'Atā Tarihi*'nden, Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey'in kendi el yazısı ile yazdığı divanından, Arapçadan tercüme ettiği *Tuhfetü'l-Fârisîn fî Ahvâl-i Huyûli'l-Mücâhidîn* adlı baytarnâmeden sadece ismen bahsedilmektedir. *Sicill-i Osmânî*'de kendisinin şair olduğundan ve beş ciltlik *'Atā Tarihi*'nden söz edilmektedir. Sonuç olarak sadece *Osmanlı Müellifleri'*nde Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey'in *Tuhfetü'l-Fârisîn fî Ahvâl-i Huyûli'l-Mücâhidîn* adlı eserin müellifi olduğu bilgisi verilmektedir.

Bu eserlerin haricinde Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey'in iki mecmuası, *Gülşen-i Her Hısâl* ile *Ravza-i Durûb-ı Emsâl* ve *Fülkü'l-Me'ânî fî Medîhi's-Sultânî* adlı eserleri bulunmaktadır. Bu eserler hakkında kaynaklarda yer alan bilgiler şöyledir:

---

5 Tuman, İnehan-zâde Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Bibliyografyası*, (haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı), Bizim Büro Yayınları, c. 2, Ankara, 2001.s. 683.

Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey'in divanının müellif hattı ile yazılmış iki nüshası vardır. İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emirî Koleksiyonu Arşivi numara 360 ve İzmir Milli Kütüphanesi Yazma Eserler numara 1570 ile kayıtlıdır. Divan 29 manzume, 113 gazel, 54 tahmis, 6 kıta, 4 tazmin, 93 beyit ve 3 mısradan müteşekkil olup toplam 390 beyittir (Eliaçık, 2005, s. 5-8).

Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey'in İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emirî Koleksiyonu Arşivi numara 81 ve 82'de kayıtlı iki mecmuası bulunmaktadır. İlki 20, ikincisi 12 varaktır. Birçok tarihi olay hakkında bilgi içeren bu mecmualar Ragıp Paşa Mecmuası'na zeyl kabul edilmektedir (Arslan, 2010, s. 49-52).

Gülşen-i Her Hısâl ve Ravza-i Durûb-ı Emsâl, Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey'in *Târîh-i Atâ*'nın beşinci cildinde verdiği bilgiye göre Medine'de temize çekilip İstanbul'da basılması planlanan bir eserdir. Bu eserin yazma ya da matbu metnine ulaşılamamıştır. Bu nedenle eserin mecmualar ile aynı eser ya da mecmualardan farklı müstakil bir eser olup olmadığı hakkında kesin bir bilgi yoktur (Arslan, 2010, s. 52-53).

Fülkü'l-Me'ânî fî Medîhi's-Sultânî adlı eseri H. 1279'da kaside nazım şekli ile yazılmıştır ve 15 sayfadır. Eser devrin sultanı Abdülaziz Han'ı övmek amacıyla yazılmıştır. Eser Millî Kütüphane'de tasnifsiz olarak kayıtlıdır (Öztürk, 2016, s. 331).

Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey, *Tuhfetü'l-Fârisîn fî Ahvâl-i Huyûli'l-Mücâhidîn* adlı eserinin sebeb-i telifi ile ilgili mukaddimede şu bilgileri vermektedir:

[A$_1$2] (8)... kāffe-i fünūn u 'ulūma dā'ır nice (9) nice kütüb ü risā'il cem' ve te'līf ve elsine-i ecnebiyyeden ḳatı daḫi çoḳ kitāblar zebān-ı 'aẕbü'l-beyān-ı **[M3]** (10) Türkīye tercüme ile terkīb u tedvīn olunmuş oldığı ḥālde tenhā-süvār-ı ṣaḥrā-yı vesī'u'l-ercā-yı (11) risālet ve yektā-nişīn-i mesned-i peyġamberī ve nübüvvet-i 'aliyye ekmelü'ṣ-ṣalāt ve't-taḥiyyat efendimiz ḥażretleriniŋ (12) ecnās-ı ḥayvānıŋ cümlesinden ziyāde meyl u muḥabbet buyurmuş olduḳları feres 'ilmine müte'alliḳ (13) lisān-ı Türkīde mu'teber ü muṣaḥḥaḥ henūz bir kitāb taṣnīf ü tercüme **[T4]** olunamamış **[A$_2$3]** idügüne ve 'ulemā-yı ẕī-fünūn-ı **[A$_1$3]** (1) 'Arab'dan Muḥammed el-Baḫş ve Aristṛaṭis nām ḥekīmleriŋ te'līf-gerdesi bulunan kitāb ile dīger bir risāle (2) 'ilm-i mezbūrı ḫāvī ve fenn-i bayṭarīde fevā'id ü menāfi' günā-günī muḥtevī oldığına mebnī bu 'abd-i (3) kem-biżā'a ve beze-i mefḳūdu'l-istiṭā'at-ı Dersa'ādet-i Ordu-yı Hümāyūn muḥāsebecisi bulunan ālūde-i **[W3]** cürm ü ḫaṭā (4) Ṭayyār-zāde Aḥmed 'Aṭā vādī-yi fenn-i inşā vü raḳam ve ṭarīḳ-i süḫan-perdāzī ve ḳalemde piyāde vü rācil (5) oldığını i'tirāf ile berāber mücerred **[S3]** bir eser-

i ‘ācizāne bıraḳmaḳ ümniyyesi-y-le kitāb u risāle-i meẕkūreyi ba‘de’t-tercüme-i (6) terkīb ü tertīb iderek *Tuḥfetü’l-Fārisīn fī Aḥvāl-i Ḫuyūli’l-Mücāhidīn* nāmı-y-la tesmiye vü tevsīm ve (7) sāḥa-i ‘afv u **[M4]** ‘āṭıfete keşīde vü taḳdīm itmişdir.

Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey, yabancı dilde yazılmış birçok ilmî eserin Türkçeye tercüme edildiğini fakat peygamber efendimizin bütün hayvanlardan daha çok sevdiği atlar üzerine muteber ve tam bir eser yazılmadığını ifade etmektedir. Aristo, Muhammed el-Bahş adlı hekimlerin telif ettiği kitaplar ve bir başka eserden faydalanarak *Tuhfetü’l-Fârisîn fî Ahvâl-i Huyûli’l-Mücâhidîn* adıyla eseri tercüme ettiğini söylemektedir. Bu alandaki boşluğu dolduracak nitelikte bir eser yazma amacıyla kitabı kaleme aldığını belirtmektedir.

Eserin tercüme edildiği tarih kesin olarak bilinmemektedir. A_1, A_2, T, W, M ve S nüshaları incelendiğinde A_2, T, W nüshalarında ferağ kaydı; A_1 ve M nüshalarında temellük kaydı bulunmaktadır. S nüshasında ferağ ve temellük kaydı bulunmamaktadır. A_1 nüshasındaki 19 Kānun-ı Sāni 1267 (28 Ocak 1852) olan mülkiyet kaydı en erken tarihli kayıttır. T nüshasının istinsah tarihi 3 Cemāẕiye’l-evvel 1268 (25 Mart 1852), W nüshasının istinsah tarihi 1271 (1854), M nüshasının temellük kaydı 1271 (1854), A_2 nüshasının istinsah tarihi 19 r. [Rebi‘u’l-āḫir] 1274 (7 Aralık 1857)’dir. W nüshasının müstensihi Şâkir Muhammed’dir, diğer nüshaların müstensihleri kayıtlı değildir.

Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey eserin mukaddimesinde ... *Dersa‘ādet-i Ordu-yı Hümāyūn muḥāsebecisi bulunan ālūde-i cürm ü ḫaṭā Ṭayyār-zāde Aḥmed ‘Aṭā* ... şeklinde eserini yazarken Dersaâdet Ordu-yı Hümâyun muhasebecisi görevinde bulunduğundan bahsetmektedir. Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey 1849 yılında bu memuriyete getirilmiştir. Dolayısıyla eserini 1849-1852 tarihleri arasında yazmıştır.

1.4. Nüshaların Tavsifi

Eserin beşi yurt içinde biri yurt dışında olmak üzere toplam altı nüshası vardır. Nüshaların tavsifi şöyledir:

1.4.1. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Arşivi No. 22536

Cilt: Yeşil mukavva ciltli, altın cetvelli ve miklepsizdir**.**

Ölçü: 242X168 (169X101) mm

Müstensih: -

İstinsah Tarihi: -

Sayfa Sayısı: 146 s. (Metin fihrist hariç 146 sayfadır. Metinden sonraki 19 sayfada resimler vardır.)

Satır: 13 st.

Hat: Rıka

Kâğıt: Nohudî renkli

Tezhip: Serlevha tezhiplidir. Serlevhada bir alem, flamalar, mızraklar, kılıçlar, baltalar, iki trampet, bir davul, iki top arabası, top arabalarının namlu ağızlarına kılıflarına ay yıldız işlenmiş mushaflar asılı olarak resmedilmiştir. Mihrabiyede kitabın adı yazmaktadır.

Mürekkep: Cetveller altın yaldızlıdır. Mihrabiye, başlıklar, söz başları, alıntılar kırmızı, metin siyah mürekkeplidir.

Ferağ Kaydı: -

Temellük Kaydı: Oġlum Şerīf Muḥammed Muḥyiddīn Bey'e hediyemdir. Şerīf 'Alī Ḫüsrev fī 19 Kānun-ı Sāni 1267 (28 Ocak 1852)

1.4.2. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Arşivi No. 97

Cilt: Ebru ciltli ve miklepsizdir.

Ölçü: 271X197 (193X101) mm

Müstensih: -

İstinsah Tarihi: fī sene 19 r. [Rebi'u'l-āḫir] 1274 (7 Aralık 1857)

Sayfa Sayısı: 139 s.

Satır: 19 st.

Hat: Nesih

Kâğıt: Nohudî renklidir.

Tezhip: Serlevha tezhipsizdir. Kandil, balta, nacak resimleri ile tezyin edilmiştir. Mihrabiyede eserin ismi ve besmele bulunmaktadır**.**

Mürekkep: Mihrabiye, cetveller, başlıklar, söz başları kırmızı; metin siyah mürekkeplidir.

Ferağ Kaydı: Temmetü'l-kitāb bi-'avni'l-lāhi'l-mülkü'l-vehhāb 19 r. [Rebi'u'l-āḫir] 1274 (7 Aralık 1857)

Temellük Kaydı: Bu kıymetli eseri ben takdir ettirdim. Hilmi Değirmen. 01.01.1945

1.4.3. Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi Arşivi No. YZ 35 (Eserin Önceki Arşiv Numarası: MT 3177), TBMM Kütüphanesi Mikrofilm Bölümü Mikrofilm No. 1009

Cilt: Vişne çürüğü meşin, zencirekli, mikleplidir.

Ölçü: 162x98 mm.

Müstensih: -

İstinsah Tarihi: 3 Cemāẕiye'l-evvel 1268 (25 Mart 1852)

Sayfa Sayısı: 220 s.

Satır: 13 st.

Hat: Rıka

Kâğıt: Cedid İstanbul ve nohudî renklidir.

Tezhip: Serlevha kırmızı renkli çiçeklerle tezyin edilmiştir.

Mürekkep: Mihrabiye, cetveller, alıntılar ve söz başları kırmızı; metin siyah mürekkeplidir.

Ferağ Kaydı: 3 Cemāẕiye'l-evvel 1268 (25 Mart 1852)

Temellük Kaydı: Min kütüb Aḥmed 'İzzī bin Muḥammed Luṭfī 'İżżī 'anhümā. Maẓhar-ı rıf'at dāreyn-i ūlā Aḥmed 'İzzī 1268 (1852)

1.4.4. İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emirî Koleksiyonu Arşivi No. 34AeTıb57

Cilt: Ebru Cilt (Üzeri kâğıt kaplı).

Ölçü: 240x150 (187x85) mm.

Müstensih: -

İstinsah Tarihi: -

Sayfa Sayısı: 173 s.

Satır: 13 st.

Hat: Rıka

Kâğıt: Nohudî renklidir.

Tezhip: Tezhipsizdir. Mihrabiyede eserin ismi yazılmıştır.

Mürekkep: Mihrabiye, başlıklar, alıntılar ve söz başları kırmızı; cetveller mavi; metin siyah mürekkeplidir.

Ferağ Kaydı: -

Temellük Kaydı: 18 sāḥī 1271 (1854) cum'a güni, 28 Rūmī 1271 (1854)

1.4.5. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi Koleksiyonu Arşivi No. 1503

Cilt: Yeşil mukavva ciltli, altın yaldızlı cetvelli ve miklepsizdir.

Ölçü: 235x153 (182x111) mm.

Müstensih: -

İstinsah Tarihi: -

Sayfa Sayısı: 118 s.

Satır: 21 st.

Hat: Rıka

Kâğıt: Nohudî renklidir.

Tezhip: Serlevha çiçekler ile tezyin edilmiştir. Mihrabiyede eserin ismi ve besmele yazmaktadır.

Mürekkep: Cetveller altın yaldızlı; başlıklar, alıntılar ve söz başları kırmızı; metin siyah mürekkeplidir.

Ferağ Kaydı: -

Temellük Kaydı: -

1.4.6. ABD Walters Art Museum Arşivi No. W. 661

Cilt: Yeşil mukavva ciltli, altın yaldızlı cetvelli, miklepsizdir. Vazo içinde çiçek motifi ön ve arka kapağa yerleştirilmiştir.

Ölçü: 15.5 ×21.5 (9.0 ×15.0) cm

Müstensih: Şākir Muḥammed

İstinsah Tarihi: Hicrî [12]71/ Miladî 1854-5

Sayfa Sayısı: 157 s. (Metin fihrist hariç 128 sayfadır. Metinden sonraki 29 sayfada resimler vardır.)

Satır: 15 st.

Hat: Rıka

Kâğıt: Devetüyü renkli, Avrupa kâğıdı

Mürekkep: Mihrabiye ve cetveller altın yaldız; başlıklar, alıntılar ve söz başları kırmızı; metin siyah mürekkeplidir.

Tezhip: Serlevha tezhiplidir. Bir alem, iki flama, mızrak, kılıç, iki trampet ve bir davuldan oluşan süslemeye sahiptir. Mihrabiyede kitabın adı ve besmele yazmamaktadır.

Ferağ Kaydı: Şākir Muḥammed m. [temmet] [12]71

Temellük Kaydı: -

1.5. Eserin İçeriği ve Bölümleri

Eserin konusu at hastalıkları ve tedavi yöntemleridir. Elli dört bölümden oluşmuşmaktadır. Her bölüm kendi içinde tedavi çeşitlerine göre bölümlere ayrılır:

1. Bu bölümde atların övülen ve yerilen özelliklerini anlatan hadisi şeriflere yer verilmiştir. 2. Atların övülen özellikleri hakkındadır. 3. Atın bir yaşından otuz altı yaşına kadar dişlerinden yaşının tayini hakkındadır. 4. Hayvanın ahırının bakımı, bedeninin korunması, ata binme inme teknikleri hakkındadır. 5. Atı nallama teknikleri hakkındadır. 6. Atın ürkmesi hakkındadır. 7. Başı sert olan atların ve üzerine bindirmeyenlerin bu alışkanlıklarından vazgeçirilmesi hakkındadır. 8. Taylara yürüyüş ve hareket eğitimi verilmesi, döl için seçilen kısrağın özellikleri ve kısır olanlara yapılacak ilaçlar hakkındadır. 9. Kan alma hakkındadır. 10. Delilik hakkındadır. 11. Atlardaki kulak hastalıkları hakkındadır. 12. Atlardaki göz hastlalıkları hakkındadır. 13. Sakağı hakkındadır. 14. Atlardaki burun hastlalıkları hakkındadır. 15. Atların ağzındaki hastalıklar hakkındadır. 16. Atlardaki boğaz hastlalıkları hakkındadır. 17. Öksürme

hakkındadır. 18. Kandaki enfeksiyon sebebiyle atlarda görülen hastalıklar hakkındadır.19. Yaralar hakkındadır. 20. Atların kuyruğunda görülen hastalıklar hakkındadır. 21. Atların dübüründe görülen hastalıklar hakkındadır. 22. Atların penis ve yumurtalıklarında görülen hastalıklar hakkındadır. 23. Atlarda görülen idrar yolu hastalıkları hakkındadır. 24. Atların iç organlarında olan hastalıklar hakkındadır. 25. Romatizmalar hakkındadır. 26. Sıtma hakkındadır. 27. Sancı hakkındadır. 28. Boyunda oluşan sertleşme hakkındadır. 29. Kabızlık hakkındadır. 30. Şedîde hastalığı hakkındadır. 31. Nezle hakkındadır. 32. Bir çeşit romatizma hastalığı hakkındadır. 33. Vücudun su toplaması hakkındadır. 34. Kasılma hakkındadır. 35. Ödem hakkındadır. 36. Mirretü'l-yâbise hastalığı hakkındadır. 37. Verem hakkındadır. 38. Tüberküloz hakkındadır. 39. Çıbanlar hakkındadır. 40. Uyuz hakkındadır. 41. Atın ayaklarında olan hastalıklar hakkındadır. 42. Abraş hastalığının tedavisi ve hayvanın vücuduna benekler yapılması hakkındadır. 43. Cüzzam hastalığı hakkındadır. 44. Yara hakkındadır. 45. Atların bacağında olan ur hakkındadır. 46. Atların omzunda ve kollarında olan hastalıklar hakkındadır. 47. Atların ayaklarının kırılması ve çıkması hakkındadır. 48. Atların vücudunda bir şey ile vurulmadan veya diğer hayvanların ısırmasından dolayı olan yaralar hakkındadır. 49. Atların ahırında sinek, karınca, pire çok olduğunda bunların temizlenmesi hakkındadır. 50. Atların vücudunu semiz yapacak ilaçlar hakkındadır. 51. Semiz olup iştahı olmayan atların iştahının kuvvetlenmesi için yapılacak tedavi hakkındadır. 52. Çok yük yüklemekten, çok koşturmaktan veya yolculukta çok sürmekten dolayı iştahı kapanan atların tedavisi hakkındadır. 53. Soğuk alan atların tedavisi hakkındadır. 54. Atların susuzluğa tahammül edebilmesi için alınacak tedbirler hakkındadır.

Eserin Özeti

Tuhfetü'l-Fârisîn fî Ahvâl-i Huyûli'l-Mücâhidîn

Esirgeyen ve Bağışlayan Allah'ın Adıyla

Ateşten dizginleri olan kula atın akıllı, çevik, hünerli ve ferasetli binicileri; her eşkin giden yolcunun atını, yerin ve göğün yaratıcısı Allah'a övgüde bulunarak altından dizgin, peygamberlerin en üstünü olan peygamberimize dua ederek gümüşten eyer, peygamberin ashabı için dua ederek altın işlemeli eyer örtüsü ile süslemezse dileğinin ve isteğinin menziline ulaşmayacağını bilir.

Aynı şekilde Osmanlı hanedanın en seçkini ve sultanların komutanı yani sultan oğlu sultan olan Sultan Abdülmecid'in bahtının güneşi dünyanın sonuna kadar son bulmasın. Allah'ın feyziyle altın dizginli güzel atını ve düzgün yürüyüşlü kır atını ahırında beslemiş olan padişaha, övgü sahasında yazılmış ve güzel kelimelerden müteşekkil dualar sunulmazsa o hizmetin kabul edilmeyeceğini insaf ve akıl sahibi olanlar bilirler.

Çünkü o merhametli padişah karayağız atının dizginini güzel gayretlere, dikbaşlı atının gemini güzel taleplere ayırmıştır. Padişahın altın sırmalı atı her akıllı ve hünerli olan kişiye, yüce gayretleri ilme adanmıştır. Sultanlığının bereketli zamanında gökte at binen, çölde gezen, ilimden anlayan atlıların her biri bir yerden ilim öğrenme ve güzel söz söyleme sahasında at sürmeye başlamış ve güzel bir mevki edinmişlerdir.

Bu dönemde padişahın desteği ile ilme ve bilme dair birçok kitap Türçeye çevrilmiştir. Fakat peygamberimizin bütün hayvanlardan daha çok sevdiği atlar ile ilgili muteber ve sağlam bir eser kaleme alınmamıştır. Muhammed Bahş ve Aristotales'in eserleri baytarlık alanında faydalı bilgileri ihtiva ettiği için Dersaâdet Ordu-yı Hümâyûn muhasebecisi bulunan bu aciz Tayyâr-zâde Ahmed Atâ, inşâ ilmi vadisinde ve kalemde henüz yaya olduğunu itiraf ile beraber sırf bir eser-i âcizâne bırakmak ümidiyle bu risaleyi tercüme edip düzenleyerek *Tuḥfetü'l-Fārisīn fī Aḥvāl-i Ḥuyūli'l-Mücāhidīn* adıyla adlandırıp kabule sunmuştur. Bu kitabı inceleyenlerden kitabın yanlışlarını görmezden gelerek müsamahalı davranmaları umulur.

Birinci bölüm atların övülmüş ve yerilmiş özelliklerine dair olan hadisler hakkındadır.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Yüce Allah atı yaratmak istediğinde Kâbe'nin sağ tarafında esen rüzgâra: 'Ben senden bir şey yaratacağım. Dostlarınım aziz, düşmanlarımın zelil olması için, bana itaat edenlerin süsü için bir araya toplan.' buyurdu. Cebrail (a.s.) geldi, toplanan rüzgârdan bir avuç aldı, o rüzgârdan at yaratıldı. Donu doru, yelesi ve kuyruğu siyah bir attı. (Allah) Ata hitap ederek: 'Seni itibarlı yarattım, hayrı senin alnına koydum. Mallarını, yüklerini senin üstünde taşısınlar. Rızkın genişliği yönünden seni diğer yarattığım hayvanlardan daha yüce ve üstün yarattım. Sahibini sana karşı muhabbetli yaptım. İstediğini yakalaman ve kaçtığından kurtulman için seni kanatsız kuş yaptım. Beni tespih eden, bana hamd eden, bana şehadet eden ve tekbir getiren erkekleri sana binici yaparım.' buyurdu."

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Her ne zaman atın sahibi Allah’ı tespih ederse, Allah’a hamd ederse, Allah’a şehadet ederse, tekbir getirirse at da bunu işitip sahibine aynısıyla icabet eder.”

Abbas’tan (r.a.) rivayetle Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “At diğer vahşi hayvanlar gibidir. Kabe’nin temelini ve binasını yükseltmek için Allah Hz. İbrahim ve İsmail’e (a.s.) emrettiği zaman: ‘Size bir hazine vereceğim. Ben bu hazineyi sizin için toplamıştım.’ buyurdu. Sonra Allah Hz. İsmail’e (a.s.) vahyetti: ‘Sen çık ve o hazineyi çağır.’ Hz. İsmail (a.s.) Mekke’nin Ciyad denilen bir yerine çıktı, duanın ve hazinenin ne olduğunu bilmiyordu. Yüce Allah Hz. İsmail’e (a.s.) duanın ne olduğunu ilham etti. Yeryüzünden Arap diyarına kadar olan yerlerde bir at kalmadı, hepsi Hz. İsmail’e (a.s.) icabet ettiler. Gelen atların alnını Hz. İsmail (a.s.) tuttu. Öğüdün tercümesi: Siz o atlara binin, onlara itibar edin. Çünkü onlar uğurludur. Atlar babanız Hz. İsmail’den (a.s) size mirastır.”

Ebuzer Gıfârî (r.a) Mısır’da atını satarken: “Benim atımın duası makbuldür.” diyerek atının değerini arttırıyordu. Atının duasının ne olduğunu sordular. Ebuzer Gıfari (r.a) buyurdu: “Ey benim Rabbim! Sen beni ademoğluna itaatkâr eyle, beni onun eliyle rızıklandır, beni ona ailesi ve malından daha çok sevgili eyle. Ey benim Rabbim! Benim vesilemle onu rızıklandır, onun elinden de beni rızıklandır.”

Yine bir hadiste Hz. Peygamber: “At üç çeşittir. Rahmanî yani savaş için, şeytanî yani kibir ve gurur için, insanî yani menfaat içindir.” buyurmuştur. Bu hadiste *kümeyt* donu toru ve ayakları siyah demektir. *Agarr* alnında beyazlık olanlara denir fakat bu beyazlığın hepsi uğurlu olmak anlamına gelmez. Kuruş kadar ya da biraz daha büyük olanlar, elif harfi gibi beyazlık burnuna kadar inenler, kaşları siyah olup da alnından yukarısı beyaz olanlar uğurludur. Beyazlık gözlerine kadar inerse, burnuna erişirse, kaşları ve gözlerinin etrafı da beyaz olursa uğursuzdur. *Muhaccel* iki arka ayağıyla üç veya dört ayağı beyaz olan hayvana denir. Bunlar övülen özelliklerdendir, bu atlar uğurludur. Fakat yalnız sağ tarafındaki bir ayağı beyaz olan ata *ercel* denir. Bu at uğursuz olduğundan ondan sakınmak gerekir. Hz. Hüseyin’in (r.a) şehadeti de e*rcel* at üzerinde olmuştur.

Ebu Hureyre buyurmuşlardır: “Çapraz ata itibar edilmez.” Bazı müfessirlere göre atın bir ayağında olan sekinin yarısı kendi renginde olursa ve sekide akçe kadar başka renk bulunursa uğursuz olur. Atın dudağının dokunduğu yer, üst dudağı, gırtlağı, kulağı

üzeri, kıçı, boğazının bir tarafı beyaz ve gözünün ikisi mavi olursa çok uğurlu sayılır. Gözünün altında veya üstünde, kulağının bitişiğinde, burnunda, dirseği altında, karnında, alt dudağında, göbeği üzerinde beyazlık olanlar, bir gözü mavi olanlar, dilinde siyah pullar olanlar, alt dudağının iç tarafında siyahlık olanlar, dişi dudağı üzerine çıkıp domuz dişine benzeyenler uğursuzdur. Arpa yeme vaktinde ayağını daima toprağa vuranların hastalıklı olduğu açıktır.

İbn Ömer (r.a) rivayetle Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Bereket at, kadın ve evdedir." Atın uğursuzluğu sorulduğunda yine İbn Ömer (r.a) rivayetle Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Atın alnında kıyamet gününe kadar bir hayır bağlıdır." Hayrın ne olduğu sorulduğunda: "Sevap ve menfaat içindir. Atın nafakasını yani yemini ve suyunu vaktiyle verenler sadaka vermiş gibi sevaba erişirler." buyurmuştur.

İkinci bölüm atların övülmüş özellikleri hakkındadır: Atlarda makbul ve değerli olan özellikler şöyle sıralanabilir: Atın kulağı, boynu, baldırları, alnı, göğsü geniş; beli, diz kapağı ve dirseği kısa olmalıdır. Burnu, karnı ve butları kalın; gözleri, erkeklik organı ve yumurtalıkları siyah olmalıdır. Dudakları ile burnu geniş ve yumuşak olmalıdır. Gemini çiğnemesi, kitabın sonunda birinci numaradaki şekildeki gibi boynunu uzatıp gözlerini açması, yürürken kuvvetli soluması yaratılışının belirgin özelliklerindendir.

Üçüncü bölüm atın dişlerinin hâli ve vaziyeti ile bir yaşından otuz altı yaşına kadar olan atların yaşının tespit edilmesi hakkındadır: Atın ön dişleri altısı yukarıda altısı aşağıda olmak üzere on iki adettir. İlk olarak alt ve üst iki dişi çıkar, bunlara *ön dişleri* (senâyâ) denir. Sonra iki dişi alt ve üst çenesinde çıkar bunlara *ikinci* (sâniye) denir. Sonra yine alt ve üst çenesinde iki dişi çıkar, bunlara *dördüncü* (rübâî) denir. Atın bir yaşından iki yaşına kadar bütün dişleri beyaz olur. İki yaşını geçince dişleri ucuna kadar sararıp ilk olarak *ön dişleri* denilen dişleri düşer. Üç buçuk yaşında ön dişleri yine çıkar. Dört yaşına girdiğinde ön dişlerinden sonra çıkan *ikinci* denilen dişleri dökülür. Beş yaşına girdiğinde *dördüncü* denilen dişleri dökülür. Altı yaşına girdiğinde alt ve üst dişlerinin uçları kararır. Yedi yaşında *dördüncü* denilen dört dişinden siyahlık gider. Sekiz yaşında *ön dişleri* denilen dişlerinden de siyahlık gider. Dokuz yaşından on iki yaşına kadar bütün dişleri bal renginde olurlar. On iki yaşını geçtiğinde dişleri değişerek yeşillenir. On beş yaşına kadar bütün üst ve alt dişleri beyazlanır. On yedi yaşında dişleri beyaz renginden biraz değişirler. Yirmi yaşına ulaştığında *ön dişlerinden* sonra çıkan *ikinci* dişleri toprak rengine döner. Yirmi sekiz yaşına girdiğinde dişleri aşınır. Otuz dört

yaşına ulaştığında *dördüncü* tabir edilen dişleri düşer. Otuz altı yaşında ağzında dişleri kalmaz, düşer. Kırkında dişlerinin ve yaşının hâlinden bir şey bilinmez.

Dördüncü bölüm hayvanın ahırı ve bedenin muhafazası, ata binme ve inme kaidesinin ne şekilde olacağı, yeminin ile suyunun ne miktarda ve ne surette verilmesi gerektiği konuları hakkındadır. Üç kısım olarak anlatılır.

Birinci kısım: Ahırın yemliği daima kitabın sonunda ikinci numarada resmedildiği gibi hayvanın göğüs hizasındaki yükseklikte olmalıdır. Rutubet olmaması için yemliğin altına çukur kazılmalı, değirmen ahırlarında olduğu gibi sacayağı gibi ağaçlar konularak üzeri gübre ile örtülmelidir. Hayvan çok olduğunda altlarını rutubetten korumak için bu şekilde daima kuru gübre koyup kaldırmak külfet olur. Bu durumda muntazam ahırlarda olduğu gibi hayvana bakılırsa, ahırın içinde ve hayvanın altında yaş gübre bırakılmazsa ahıra ağaç döşenmesine gerek kalmaz. Kış mevsiminde ahırın çatısı alçak olmalı, rüzgârın girebileceği delikler kapatılıp keçeli örtüler ile hayvan iyice sarılmalıdır. Yaz mevsiminde ahırın çatısı yüksek ve havadar, zemini rutubetten uzak olmalıdır. Hayvanın yuvarlanmamasına dikkat edilmelidir. Kısrakların mizaçları sıcak olduğundan kışın kısrakların üzerine keçeli örtü örtülmesi gerekmez.

İkinci kısım: Atın yiyip içmesi hakkındadır. Hayvana yeşil ot verildiğinde fazla yuvarlanacağından bu hâlde yuvarlanmasında bir sakınca yoktur. Ahırın geniş olması ve ne kadar yeşil ot verilirse zararı olmayacağı açık ise de arpa ve saman hazmına zarar verecek kadar çok veya terliyken yedirildiğinde asla faydası olmaz. Hayvanın teri soğuduktan sonra belirtilen ölçüye göre yedirilmelidir. Önce atın arpası iyice yıkanmalıdır. At her gün binilmelidir. At zor işlerde kullanıldığında günlük dört okka arpa verilir. Fakat günde bir iki saat binilip çok koşturulmazsa iki buçuk üç okka temiz arpa ve altı okka temiz saman verilir. Arpa verilmediğinde kepek, nohut, bakla gibi bakliyat verilecekse iki buçuk okka verilir. Yazın günde iki defa, kışın bir defa içebildiği kadar su içirilir. At iri yapılı ve iştahlıysa yazılan ölçülerin üçte biri kadar ilave olunarak hazmına göre yedirilir. Bazılarının tecrübesine göre arpa saman ile karıştırılıp verilebilir. Fakat hayvan yiyor diye çok fazla arpa verilmemeli, yiyebileceğinden bir miktar az verilerek hayvanın iştahı kesilmemelidir.

Üçüncü kısım: Hayvana binme ve hayvandan inme beyanındadır. At koşturulmak istendiğinde önce önce dizgini düşürülmelidir. At kızıştırılarak tamamen istekli olduğunda üzerinde asla hareket edilmeyip sıkıca durularak dizgini bırakılmalıdır.

Durdurulacağında dizgini birdenbire çekilmeyip yavaş yavaş çekilmelidir. Üzerine binildiğinde ayakta durur gibi bütün bütün üzengi üzerine kalkılmamalı, hareketsiz şekilde yarı kuvvet üzengiye ve yarı kuvvet eyere verilmelidir. Hayvan kavis yapılarak koşturulacağında binici sağ tarafa dönerken sol taraftaki dizini, sol tarafa dönerken sağ taraftaki dizini kuvvetli basıp dönülecek tarafa doğru meyilli tutmalıdır. Adeta yürürken dizgin ne sıkı ne gevşek tutulmalıdır.

Beşinci bölüm atı nallamanın usulü beyanındadır.

Hayvanın tırnağı yumuşak ise nalına vurulacak çivinin dördü ince ve dördü normal olmalıdır. İnce çiviler tırnaklarının iki tarafının önüne ve kalın çiviler arka tarafına çakılmalıdır. Tırnağı yumuşak olmayıp sert olduğunda sekiz çividen kalın olanları tırnağının ön taraflarına ince olanlar arka tarafına çakılmalıdır. Tırnağı ince ve nazik olanlara vurulacak nal, tırnağını bütün bütün kaplar, ortasında olan delik gayet ufak olur. Atın kumda gitmesi gerektiğinde nal çakmadan önce altına ufak bir keçe konulmalıdır. Hayvanın tırnağı ince ve zayıf olduğunda kalınlaştırılmak istenirse hilal şeklinde gayet ince ve iki parmak kadar nal yapılıp çivilerin uçları ince ve ortası kalın olarak çakılmalıdır. Ahırda yere kum doldurularak at kum üzerine bastırılmalıdır.

Altıncı bölüm ürkme hakkındadır.

Ürkme birkaç şekilde olur. Bazıları kolanın çok sıkı olmasından ürker, kolan gevşek olunca ürkmez. Bazısı eyersiz binilince ürker, eyere alıştığında ürkmez. Bunlardan farklı olarak ürkmesi kendiliğinden yolda giderken olursa zorla yürütülmemeli kendi yürüyünceye kadar sabredilmelidir. Kalabalık bir yerde dururs a yine zorlanmayıp adamların arkasından yürütülmelidir. Eğer bu huyu terk etmezse gece binilmekten başka çaresi yoktur, gündüz binilmesi asla uygun olmaz. At yürürken birdenbire altta üçüncü numarada resmedildiği gibi dururs a üzerindeki adamın düşüp ölmesi muhtemeldir.

Yedinci bölüm hayvanın üzerine bindirmek istemeyip çekinmesi, başının sert olması ve üzerine binildiğinde başını üzerinde olan adamın başına vurması gibi durumların sebepleri ile bu huyların terk ettirilmesi konuları beyanındadır.

Hayvana binileceğinde bazı atlar üzengiye basılmasını istemezler. Bunların beli genellikle eskiden yaralıdır veya sonradan savaşırken üzerine binenler sert binmişlerdir. Bundan dolayı yara yerleri ağrır ve korkarlar. Böyle durumda olan atlara binerken eyerinin altına yumuşak keçe konulmalı, ata binileceğinde atın karşı üzengisinden birisi tutmalı ve öyle binilmelidir. Bazıları eyerin kötü olmasından, bazıları ise binicinin silah

ile binmesinden huylanır. Bu durumda binici üzengiye basmayıp yüksek bir mahalden atın üstüne binmelidir. Başı sert olanlar iki türlüdür. Birisi tabiidir; diğeri ise gemi ufaktır ve damağına gelen kısmı kısadır. Bu şekilde koşturularak çekildiğinde ağzını incitir ve at gemi azıya alıp gider. Tabii olanların koşturulduktan sonra yavaş yavaş başı çekilerek durdurulması gerekir. Gemin uygunsuzluğundan huylananlara geniş ve uzun demirli gem takılmalıdır. Başını üzerinde olan kimsenin başına vurmayı adet eden atların bunu yapmasının iki sebebi vardır. Birisi üzerine vurulan eyerin kaşı açıktır ve binici önüne doğru kapanır. Diğeri ise ata inip binme kaidesini tam anlamıyla binmeyen binici atı biraz yürütmeden üzengi ile vurur. Eyerin kötü olmasından huylananların eyerinin kaşına keçe kaplanmalı ve eyeri altına da keçe konulmalıdır. Üzengiden huylanan atların üzerine binildiğinde altta dördüncü numarada resmedildiği gibi üzerinde rahat durulup asla üzengi dokundurulmadan yürütülmelidir. Böyle yapıldığında ne kadar kötü huyu olsa da terk edeceği açıktır.

Sekizinci bölüm taylara yürüme ve hareketin nasıl öğretileceği, döl için kısrağın nasıl olması gerektiği, kısır zannedilen kısraklara ne şekilde ilaç verileceği konularındadır.

Taylara yürümeyi ve hareket etmeyi öğretmek için öncelikle üzerine bir örtü veya rahatsız etmeyecek bir eyer konularak binilir. Fakat asla üzengi vurulmaz, gemi oynatılmaz ve kendi kendine yürütülür. Tay başını aşağı indirdiğinde öyle alışmaması ve bayır aşağı inerken düşmemesi için gemi yavaş yavaş yukarı kaldırılmalıdır. Diğer vakitlerde gemi asla oynatılmayıp değnek ile kollanmalıdır. Koşturulacağı zaman gemi hareket ettirilmeyip değnek ile yürütülmelidir. Eğer kendi kendine durursa yine kendi kendi yürüyünceye kadar sabredilmelidir.

Döl için ayrılan kısrağın bütün organları büyük olmalıdır. Ferci büyük olan fakat birkaç kere ata çekilip yavru alınamayan hayvanlar kısır zanneddildiğinde tecrübeli bir baytar tırnaklarını kesip kolunu fercine sokmalıdır. Kısrağın rahmini bulup önce bir parmağını sonra diğer parmaklarını sokmalıdır. Rahim biraz açılınca fercini sabunlu bez ile yıkayıp parmağının ucuna temiz bir pamuk bezi sarıp tekrar sokarak kısrağın rahminin içini bezle yıkamalıdır. Ondan sonra rahminin içine bir tilki şirdeni konularak rahmin ağzını parmağı ile açık tutup şirden eriyince altta beşinci numarada resmedildiği gibi kısrak tekrar aygıra çekilmelidir. Ertesi gün yine iki defa aygıra çekilmelidir. Sonraki gün kısrağa aygır gösterilmeli eğer tekrar istediği hissedilirse tekrar aygıra çekilmeli, birkaç

gün ahırdan dışarıya çıkarılmamalıdır. Kısrağın rahmi dar ise birkaç tane incir bir miktar süt ile kaynatılıp bir miktar yıkanmış arpa katılarak bir hafta yedirilmelidir.

Dokuzuncu bölüm kan alma hakkındadır.

Öncelikle kan alınacak neşterin ucu çok keskin olmalıdır. Hangi damardan kan alınacak ise el ile bulunup bir daha neşter sokulmaya gerek kalmayacak şekilde dikkatli sokularak kan çıktıktan sonra hemen bağlanmalıdır. Eğer kan durmayıp akarsa ve bağlanacak bir yer olmazsa birer miktar kendir ile atın karnında olan tüyünden ezilerek kan çıkan deliğe kapatılmalı ve kendi kendine düşünceye kadar el sürülmemelidir. Şiştiği durumda bir baş soğan dövülüp bez ile bağlanmalıdır. Hayvan yorgun ve terli iken kan alınmamalıdır. Hayvan dinleninceye kadar sabretmek mümkün olmazsa atın göğsüne, kollarına ve ayaklarına zeytinyağı ve şarap sürülüp kanı alınmalıdır. Atın kanındaki enfeksiyondan kaynaklı yaralar ve hastalıklar ortaya çıkarsa kolları ve ayaklarından kan alınmalıdır. Tekrar şişerse sıcak su ile yıkanıp şarap ve zeytinyağı sürülmelidir. Kanın iyi alınmamasından dolayı bazı hastalıklar yayılıp atın ölmesine sebep olur. Bu nedenle kan alacak baytarın baytarlık ilmine hâkim olması gereklidir.

Onuncu bölüm delilik hastalığı hakkındadır.

Delilik illeti sıcağın tesirinden, karabuğday unu yemeden, köpek ısırmasından ve birçoğu ise kandaki enfeksiyonun atın dimağına ulaşmasından olur. Altta altıncı numarada resmedildiği gibi tedavisi mümkün olmaz ise de bu kitabın yazarı Aristoteles şöyle rivayet etmiştir: Kırk dirhem eşek hıyarı, yirmi dirhem natron ile bir miktar şarapla ezilip üç gün burnuna püskürtülür. Bir miktar siyah çöpleme doğranıp bir miktar keskin sirke ile kaynatılıp bütün cesedine sürülerek bir saat kadar el ile ovulur. Üzerine binilip koşturularak yorulduğunda gezdirilerek ve iki eli ile ayaklarından kan alınıp asla arpa yedirilmezse Allah'ın izniyle sıhhat bulur. **Diğer ilaç:** Bir miktar eşek hıyarı bir miktar siyah şarap ile bir tencerede kaynatılıp biraz soğuduğunda üzerine beşer dirhem siyah çöpleme ve kırmızı natron konularak karıştırılıp bir miktarı burnuna püskürtülmeli, kalanı başı ile boynuna sürülmelidir. Atın üzerine binilip terleyinceye kadar koşturulduktan sonra gezdirilerek teri kuruyunca iki kolları ve ayaklarından kan alınmalıdır. Bahsi geçen ilaçlar ile iyi olmayıp başını aşağı indirerek hızlı teneffüs ederek yemini yemez ve suyunu içmezse kendi kendine delirdiği anlaşılır. Bir miktar baykuş ödü ile dimağı, erkek doğan kuşu yağı ve domuz idrarı ile yoğrulup atın burnuna dökülmelidir. **Diğer ilaç:** Bir miktar eşek hıyarı şarap ile ezilip içine biraz natron katılır ve at sıkıca bağlanarak burnuna

dökülmelidir. Bir miktar siyah çöpleme ile çöpleme kaynatılıp atın vücuduna sürülmelidir. El ile ovularak üzerine binilip terleyince kadar koşturulup kol dirseğinde olan damardan kan alınmalıdır. Diğer hayvanlar yanına bağlanmamalı ve iyi oluncaya kadar arpa verilmemelidir.

On birinci bölüm atın kulağında olan hastalık beş türlüdür. Her birinin bir sebebi ve tedavisi olduğu hakkındadır.

Birinci tür: Midenin bozulmasından kaynaklı olarak atın kulağında ur gibi bir et ortaya çıkar. Tedavisi için yüz dirhem arpa unu, iki yüz dirhem eski sirke ile beraber bir tencere içine konularak helva gibi oluncaya kadar ezilir. Bu karışım urun üzerine günde iki defa sürülür. İki üç gün sonra ur yumuşadığında bir ustura ile yarılarak içine tuz doldurulup üzerine yine karışım konularak sabaha kadar bekletilmelidir. Sonra sıcak su ile yıkanarak karabuğday unu bal ile karıştırılıp el değdirilmeden tavuk tüyü ile sürülmelidir. Eğer el değerse yara iyileşmez. **İkinci tür:** Hayvanın kulağı içinde nemden dolayı oluşan iltihabın atılması için karabuğday unu bal ile karıştırılıp iltihabın olduğu yere konulmalıdır. İltihap içeride olursa ve görmek mümkün değilse yirmi dirhem sirke beş dirhem pırasa fidanı suyuyla birlikte kulağına dökülmelidir**. Diğer ilaç:** İltihap için on dirhem beyaz şap otuz dirhem bal ile karıştırılarak kulağına akıtılmalıdır. İltihap atın kulağından ağzına geldiğinde yüz dirhem sirke on dirhem bal ile karıştırılarak boğazına dökülmeli ve bir kamış ile püskürtülmelidir. Sonra bir değneğin üzerine bez bağlanıp bala batırılarak iltihabın ağzından aktığı yerlere sürülmelidir**. Üçüncü tür:** Atın kulağından ağzına iltihap inerse başı ile boynu arasında ceviz kadar bir şiş belirir. İlacı için bir tencere içine yüz dirhem sirke konarak biraz kaynatıldıktan sonra üzerine on dirhem sünger konulup bir miktar daha kaynatılmalıdır. Hamur gibi olunca her gün şiş olan yere konulmalıdır. Şiş yumuşadıktan sonra neşter ile yarılıp iltihap dışarı çıkarılır. Yaranın üzerine tuz konularak akşamdan sabaha kadar bekletilmeli, sabah yara el dokundurulmadan sıcak su ile yıkanmalıdır. **Dördüncü tür:** Hayvanın kulağının sağırlığı için on dirhem üzüm sirkesi, bir dirhem gül yağı ve dört dirhem kimyon ezilerek birer miktar gül otunun suyu ve eşek hıyarı suyu ile karıştırılarak suyuyla birlikte atın kulağına damlatılmalıdır. **Diğer ilaç:** On dirhem üzüm sirkesi beş dirhem su ile karıştırılıp kulaklarının içine damlatılmalıdır. Tesir etmezse beş dirhem kara çöpleme, beş dirhem terementin beş dirhem kunduz hayası ezilerek yeterli miktarda sirkeyle hayvanın kulağına damlatılmalıdır. **Beşinci tür:** Fare illeti denilen bu hastalık hayvanın kulağı dibinden boğazına kadar bir şişe sebep olur. Ağrısından atın kulağını ve bedenini terletir. At yiyip

içmez, ızdırabından gözlerini yukarı dikip yatar ve asla bir şeyden haberi olmaz. Tedavisi için şiş olan yerin üzerinden makas ile yara kadar deri kesilmelidir. Deri kesilen yere bir neşter sokulup etrafı dağlanmalıdır. Bu şiş vücuduna doğru inerse yara olan yere tuz doldurulmalıdır. **Diğer ilaç:** Hayvanın kulaklarından tutulup başı yukarı kaldırılır. Otuz dirhem eski şaraba bir dirhem misk katılıp burnuna dökülmelidir. Yarım saat kadar başı yukarıda tutulmalı, ilaç mümkün olduğunca burnuna iyice dökülmelidir.

On ikinci bölüm atın gözlerinde on dört türlü hastalık olduğu hakkındadır.

Birinci tür: Atın gözünde olan ak hakkındadır. Atın gözünde olan ak önce mavi, sonra yeşil, daha sonra beyaz olur. İlacı iki dirhem beyaz biber, dört dirhem siyah biber, yarım nişadır, yarım dirhem safran, safran kadar mürrüsafi, üç dirhem deniz köpüğü, bir dirhem pelesenk tohumu ezilerek elenir. Bir miktar Hint ve Rum sümbülü dövülerek suyu sıkılarak natron balı ile karıştırılıp hayvanın gözüne sürülmelidir. **Diğer ilaç:** Bir dirhem biber ve yarım dirhem tuz bir havan içinde dövülerek arpa unu ile hamur yapıp tekrar dövülür ve üç gün boyunca sabah akşam kamış ile hayvanın gözüne püskürtülmelidir. **Diğer ilaç:** On dört adet biber tohumu ezilerek on dirhem arpa ununa katılıp fırında kömür gibi oluncaya kadar yakılarak atın gözüne püskürtülmelidir. **Diğer ilaç:** Eğer gözünde olan ak eski ise iki akrep öldürülerek gölgede kurutulup aynı miktar boncuk serçesi ile ezilerek üç gün sabah akşam olmak üzere altı defa atın gözüne konulmalıdır. **Diğer ilaç:** Bir miktar deve boncuğu denilen denizden çıkan böcek kabuğu, yeterli miktarda limon suyunda eriyinceye kadar bekletilir. Eriyince hayvanın gözüne püskürtülmelidir. **Diğer ilaç:** On dirhem insan gübresi kurutulup ezilerek elenir ve atın gözüne kamış ile püskürtülür. **Diğer ilaç:** Beyaz biber, sarı helile, darıfülfül, nişadır, altın tozu, gümüş tozu, sürme taşı tozu, inci, safran, kâfur hepsinden yarımşar dirhem ezilip on dirhem beyaz bal ile karıştırılarak hayvanın gözüne konulmalıdır. **Diğer ilaç karışımı:** Henüz gözleri açılmamış bir fare yavrusunun karnı yarılıp içindeki bağırsak vesaire çıkarılıp bir paçavra içine sarılarak hayvanın gözüne asılmalıdır. **Diğer ilaç:** Anzarot, buzağı ödü, şeker, kırlangıç otu, kâfur, beyaz biber, darıfülfül hepsinden bir dirhem olacak şekilde her biri ayrı ayrı ezilip birbirine karıştırıldıktan sonra sürme gibi atın gözüne çekilmelidir. **Diğer ilaç:** Beş adet hurma çekirdeği ile beş adet sarı helile tohumu yakılıp kömür gibi olunca atın gözüne sürme şeklinde çekilmelidir. **Diğer ilaç:** Eğer hayvanın gözünde olan ak vurmadan ya da ağrımadan dolayı olmuş ise beş dirhem sedef ile beş dirhem bal birbirine karıştırılıp atın gözü üzerine konulmalıdır. **Diğer ilaç karışımı:** Hayvanın gözünde olan ak bahsi geçen ilaçlarla geçmezse hayvan uygun

olmayan bir ot yemiş olacağından bir karanlık yere konulup gözleri keçe ile bağlanırsa iyi olacağı tecrübe edilmiştir. **İkinci tür:** Bir kan hastalığı olan bu tür hayvanın gözlerine sarılık getirir, hayvan hiçbir tarafı göremez. Uzaktan bakıldığında bulut renginde görünür. İlacı beş dirhem rezene bir miktar su ile kaynatılıp atın gözüne damlatılmalıdır. **Üçüncü tür:** Hayvanın gözlerinde olan duman hakkındadır. Bu duman beyaza yakın görünür. İlacı bir piliç kesilip kanatları dibinden beş dirhem kadar kan alınarak onun kadar yumurta akı ile karıştırılıp gözlerine damlatılmalıdır. **Dördüncü tür:** Arpacık illeti hakkındadır. Bu illet hayvanın göz kenarlarında ortaya çıkar. Bazısı çok büyüyerek hayvanın gözlerini kapatır. Şiş önce bir ustura ile ufak ufak doğranıp sonra buna özel dağlar ile dağlanarak tatlı merhem sürülmelidir. **Diğer ilaç:** Bu hastalık hayvanın diğer azalarının ne tarafında olursa olsun on dirhem kalye taşı, beş dirhem acı kireç sabun suyu ile yoğrulup yaranın üzerine konularak altı saat sonra kaldırılmalıdır. **Beşinci tür:** Atın gözünde kıl çıktığında önce bir Hint sineği kıl olan yere sürülmeli, üzerine beyaz bal mumu konularak bir miktar durduktan sonra kaldırılıp bu sinek iyi oluncaya kadar gözüne sürülmelidir. Herhangi bir sineğin başı koparılıp kanıyla sürüldüğünde gözdeki kılları izale edeceğini tecrübe edenler vardır. **Atıncı tür:** Hayvanın gözünde yeşil duman belirdiğinde ayağının önünde olanı görürken sağında ve solunda olan şeyleri göremez. İlacı iki dirhem boraks ve bir dirhem Hacı Bektaş tuzu ve bir dirhem lüle taşı ezilip duman olan gözüne püskürtülmelidir. **Yedinci tür:** Atın gözünde kırmızıya yakın olan yeşil rengin ilacı iki dirhem şeker, birer dirhem anzarot, kırlangıç otu, kâfur, beyaz biber ve darıfülfül bir havan içinde ezilerek sürme gibi atın gözüne çekilmelidir. **Sekizinci tür:** Bu hastalıkta hayvan diğer vakitlerde gözünü yumar fakat sadece yem yediğinde açar, gözü daima sulanır. İlacı bir çanak içine beş yumurta kırılır, on dirhem iç yağı bir miktar gül yağı katılarak iyice karıştırılarak gözlerine sürülür. **Diğer ilaç karışımı:** On dirhem kabuğu çıkarılmış arpa, on dirhem keten tohumu, üç diş sarımsak, otuz dirhem keçi yağı, yirmi dirhem koyun bağırsağı içi, on dirhem sedef otu, kurusundan beş dirhem defne tohumu, beş dirhem domuz bağırsağı içinde olan gübre, hınzırın bir kolunda olan et ve kemik bir kap içine konularak dövülüp ezilip tencere içine biraz su konularak sayılan ilaçlar kaynatılmalıdır. Karışım akşamdan sabaha kadar ayazda bekletilmelidir. Sonra otuz dirhem kara buğday unu ile karıştırılarak gözlerine sürülmelidir. **Tokuzuncu tür:** Hayvanın gözlerine bakıldığında bazen ak ve yara olmuş gibi bazen iltihaplanmış ve sulanmış gibi görünür. Ata şu ilaçlar ile tedavi uygulanmalıdır. On dirhem arpa unu, yirmi dirhem sığır yağı ile hamur yapılıp bir bez içine sarılıp beş gün kadar hayvanın gözüne bağlanılmalı, daha sonra bez olmadan ilaç gözüne sürülmelidir. **Diğer ilaç karışımı:**

Beşer dirhem zencefil ve safran, bir karat misk ile ezilir. Beş dirhem şeker bir miktar su içine konularak yumuşadıktan sonra ezilen diğer ilaçlar karıştırılarak tekrar ezilip hayvanın gözüne sürme gibi sürülmelidir. Sonra bir gözü yumulup bir sargı ile sıkıca bağlanarak beş gün kadar tutulur. Sonra sargı açılır yine ilaç gözüne sürme gibi çekilir ve üç gün sargılı tutulur. Tekrar çıkarılır ve tekrar ilaç sürme gibi çekilir, beş saat gözü bağlı durduktan sonra muayene edilir. Eğer bir sıkıntı varsa üç gün soğuk su ile gözleri yıkanır. Kulaklarına ve kulaklarının içine sığır yağı sürülür. Yukarıda bahsedilen ilaç yağ sürülmeden gözüne sürülmelidir. Eğer hayvanın gözünün kenarları çürümüşse on dirhem anzarot ezilir. Bir mil, önce bala sonra anzarota batırılarak sabah akşam beş gün sürme gibi atın gözüne çekilir. **Diğer ilaç:** Birer dirhem kâfur, akik, yumurta kabuğu, safran, yarım dirhem yumurtanın içinde olan zar ezilip ve elenip atın gözüne sürme gibi çekilir. Sonra ağzına gayet eski ve keskin bir şarap alıp eğer hastalık atın iki gözünde ise burnuna; tek gözünde ise o gözünün paralelindeki burun deliğine bir kamışla çok kuvvetli olarak üfürülmelidir. **Onuncu tür:** Hayvanın gözleri bazen nezle ve sudan, bazen vurma ve değişik ot yemeden dolayı geceleri görmez. Bunları ilaçla tedavi etmek mümkündür. Fakat bazıları kendiliğinden olur, onlara ilaç tesir etmez. **Diğer ilaç karışımı:** Bir miktar şeker ile bir miktar pırasa suyu karıştırılıp hayvanın gözüne sürülür. Bu karışıma bir miktar kuş ödü katılıp eğer kuş ödü bulunmazsa sığır veya keçi ödü katılıp sürülürse atın gözündeki akı giderir. **On birinci tür:** Bir kan hastalığına benzerdir. Atın göz kenarlarında olan siyahlık sarıya yakın olursa dört dirhem bal ile iki dirhem kuru sarısabırla karıştırılarak göz kenarlarına sürülmelidir. **Diğer ilaç:** Beş dirhem bal, iki dirhem rezene, üç dirhem tilki ödü birbirine karıştırılıp göz kenarlarına sürülmelidir. Eğer öd bulunmazsa ödsüz de sürülmesi uygundur. **Diğer ilaç:** Yedi dirhem sedef ve o kadar mürrüsafi ile ezilir ve dört dirhem üstübeç ile karıştırılarak atın gözüne damlatılır. **On ikinci tür:** Kamer illeti denilen bir hastalıktır. Hayvanın gözünün kenarlarını çatlatır. Gece beyaza yakın olup gündüzleri kızarır. İlacı dört adet ham nar suyu veyahut nar tanesinin ezilerek elde edilen suyu gözüne damlatılmalıdır. **On üçüncü tür:** Hayvanın gözünün kenarlarında ur gibi bir şiş şeklinde beliren et hakkındadır. Bu ura Arapçada *zufra* denir. Hastalanan hayvan ihmal edilirse gözlerini hasta etmekle kalmaz hayvan bir deri bir kemik kalacak şekilde zayıflar. Hastalık belirtisi başladıktan sonra vakit kaybedilirse ilaç tesir etmeyeceğinden belirti görüldüğü gibi keskin bir ustura ile şiş yavaş yavaş yarılıp gözü sirkeli su ile yıkanmalıdır. Bir bez ile göz bağlanmalı üç gün bağlı durmalıdır. **Diğer ilaç:** Genellikle hanımların hamamda kullandıkları kil denilen topraktan on dirhem, sürme beş dirhem ve susam otundan üç dirhem bir havan içine

konularak ezilir. Üzerine on dirhem bal katılarak yara olan yere sürülür. **On dördüncü tür:** Atın gözleri nezleden ağrıyıp diğer ilaçlar tesir etmezse dağlamak gerekir. Önce gözünün üzerine bir miktar lüle taşı konur ve bir astar ile sıkıca bağlanır, astarın üzerinden çepeçevre bağlanır. Sonra on dirhem altın mürdesengi üzerine su konarak iyice ezilir ve bir kâse içinde bekletilir. Mürdesenk kâsenin altına çöktüğünde yavaş yavaş suyu süzülür ve tortusu alınır. Onar dirhem esrar otunun suyu, afyon, hıltite şarap katılarak bir gün bekletilir, tekrar hepsi iyice karıştırılır ve atın gözüne konulur.

On üçüncü bölüm sakağı hakkındadır. Hastalığın yaz ve kış aylarında ilaçları farklı farklı olarak iki tür altında açıklanır.

Birinci tür: Hayvan kışın soğuktan sakağı illeti olduğunda gözü üzerinde duman belirir, çoğu vakit başını sallar. İlacı onar dirhem kurşun otu denilen bitki kökü, şeker, karanfil, beşer dirhem sümbül, kenevir, çavşır, dörder dirhem safran, kakule, kâfur, safranın kökü bir havan içinde ezilerek bir tencereye konularak üzerine sekiz okka su konarak üçte biri kalıncaya kadar kaynatılıp içirilir. **Diğer ilaç:** Beş okka suyun içine yüz dirhem süsen atılıp yarısı eriyinceye kadar kaynatıldıktan sonra içine dörder dirhem sedef otu, zeravent, karanfil otu, darıfülfül, safran hepsi ezilir. İçine on dirhem şeker ve yüz dirhem sirke katılıp üç kısma bölünerek günde bir kısmı içirilmelidir. **Diğer ilaç:** Atın olduğu yer çok sıcak olmalı. İki okka eski sirke, bir buçuk okka su, elli dirhem biber tohumu, dört dirhem kimyon, beş dirhem yaban havucu bir çömleğin içine konularak üzerine beş yumurta kırılıp iyice karıştırıldıktan sonra yüz dirhem domuz kanına yarım okka su konup başından aşağı sürülerek altta yedinci numarada resmedildiği gibi bağlanarak aşağı durmalıdır. **İkinci tür:** Yaz mevsiminde sakağı olanlar hakkındadır. Bu hastalık kışın soğuktan olduğu gibi yazın da sıcaktan olur. Belirtileri gözünün ışığının kalmaması, başı ve kulaklarını aşağı indirip daima sallaması, soluk alıp verirken nefesinin soğuk gelmesidir. Bunun gibilerin öncelikle iki kulağı ile karnının derisi dağlanır. Muayene edildiğinde gözleri açılır, nefesi normale döner, başı ve kulaklarını kaldırırsa beş gün kadar arpa yedirilmez ot verilir ve ilaç verilmez. Sağlığını işaret eden bu olaylar gerçekleşmezse üç kaşık kadar kamış külü bir paçavra içine bağlanıp sekiz okka suyun içine konulur. Altı saat suda durduktan sonra çıkarılır, altı saat başka bir yerde durur. Ata gece yarısından sabaha kadar bir şey yedirilmez. Sabahleyin kül yine o suyun içine dökülür içine bir miktar daha kamış külü konulur. Yirmi dirhem zerdeçal, yüz dirhem sirke ve beş yumurta katılarak iyice karıştırılıp ata içirilir. Bununla da iyi olmazsa on dirhem demir dikeni ufak ufak doğranır, bir tencerede bir okka su ile hamur gibi oluncaya

kadar kaynatılır. On dirhem içyağına o miktar domuzun çenesinde olan yağdan katılır. Önce hayvanın bağırsağındaki gübre el ile çıkarılır. Sonra elde edilen karışım hayvana tenkiye edilir.

On dördüncü bölüm atın burnunda olan hastalıklar hakkındadır. Bu hastalıklar dört türlüdür aşağıda anlatılmıştır.

Birinci tür: Atın burnu nezleden kaşındığı zaman bir miktar lahana, hardal ve tuz birlikte ezilir, içine yeterli miktarda sirke ve zeytinyağı konulup atın bütün vücuduna sürülür. **İkinci tür:** Nezleden dolayı at hapşırmaya başladığında dört dirhem sarımsak kabuğu ile bir o kadar soğan kabuğu karıştırılıp atın kulaklarına bağlanır. Sonra atın başına bir örtü örtülür ve kabuklar burnuna tütsü yapılır. **Üçüncü tür:** Burnundan su akıp gözlerini büzerek öksüren atlar içindir. Eğer burnundan akan su kokulu ise nezleden olduğu açıktır. Bunun sebebi hayvan terledikten sonra göğsüne rüzgâr çarpması, sıcak bir yerde terlemiş olan hayvanın örtüsüz olarak soğuğa çıkarılmasıdır. Bunun gibi olanlar iyice muhafaza olunursa kendi kendine iyileşir. Bazen soğuğun şiddetinden hayvanın damarlarına tesir eder ve ilaçsız iyileşmesi mümkün olmaz. On dirhem kurşun tozu ile on dirhem tereyağı karıştırılarak günde bir defa olmak üzere üç gün atın burnuna püskürtülür. Atın başı aşağıda sekizinci numarada gösterildiği gibi aşağı tutulur. Üç günden sonra atın burnundan kan gelirse iyi olduğuna bir işaret olduğundan ilaç verilmez. Kan gelmezse ertesi gün burnuna sadece yağ üfürülüp boğazına da akıtılır. **Dördüncü tür:** Soğuktan dolayı hayvanın burnundan koyu olmayan bir su aktığında ikişer dirhem nişadır, safran, zerdeçal hepsi bir havan içinde ezilerek tülbentten elenir. Dörde bölünür her gün bir kısmı atın burnuna püskürtülür. Zamk tütsü yapılır.

On beşinci bölüm atın ağzında olan hastalıklar altı türlüdür.

Birinci tür: Hayvanın dişleri yanında fazladan bir diş daha çıkarsa diş törpü ile törpülenir. Eğer diş kökleşmiş ise kerpeten ile çekilir, kavrulmuş ve dövülmüş çörek otu on dirhem üzüm sirkesine karıştırılıp diş etine damlatılır. Bununla iyi olmazsa diş etrafında olan et, yara olduğu zaman yaşından ve kurusundan meşe ağacına benzer sütleğen denilen ağaç kabuğunun üzerine yüz dirhem keskin sirke konup yarısı kalıncaya kadar kaynatılır. Bu kabuk tencerenin dibine çökünce bir sünger ile üzerinden sirke alınıp dişlerine ve yara olan yerlere sürülür. Eğer dişleri nezleden yerinden oynarsa beşer dirhem nar kabuğu, mazı, kendir kabuğu, bingöz otu ezilip tülbentten elenerek yeterli miktarda sirkeyle hamur yapılır ve dişi ile etlerine konulur. Dilinin dişlerine değmemesi

için bir saat kadar dili ağzından dışarı çıkarılır. İk üç gün arpa yedirilmemelidir. **İkinci tür:** Atın dişleri bazen kurttan bazen sıcaktan çürür. Bu durumda bir akrep ateşte yakılır ve ezilir. Elendikten sonda atın dişlerine sürülür. **Diğer ilaç:** Bir miktar pancar yaprağı dövülüp yeterli miktarda sirke ile karıştırıp hayvanın dişlerine sürülür. **Diğer ilaç:** Bir miktar çörek otu sirke ile kaynatılır ve dişine sürülür. **Diğer karışım:** Beş dirhem süsen tohumu yirmi dirhem sirke ile kaynatıldıktan sonra diş etlerine sürülür. **Üçüncü tür:** Atın dili şiştiğinde on dirhem ayva suyu bir o kadar bala karıştırılıp dili ağzından dışarı çıkarılıp sürülür. **Diğer ilaç:** Henüz olmamış ham nar, kabuğu ile dövülüp suyundan on dirhem alınıp yirmi dirhem koruk suyuna karıştırılarak diline sürülür. **Dördüncü tür:** Atın dili altında bir kabarcık çıktığında beşer dirhem bakır pası, Kıbrıs zaçı ve mazı bir havanda ezilerek kabarcık olan yere sürülür. **Diğer ilaç:** İkişer dirhem karabuğday unu, mazı, gül kurusu beraber ezilip kabarmış olan yere sürülür. **Beşinci tür:** Hayvan yaşlandığında ihtiyarlıktan; gençlerde ise hararetten ve yeşil ot yemeden dişlerinin yanında siyah bir yara ortaya çıkar. Hararetten ve yeşil ot yemeden dolayı olanlarda koku olmaz. İhtiyarlıktan olan yara için altı gün uygulanmak üzere her gün beş dirhem boraks dövülür. Atın dili dışarı çıkarılarak gebere ile iyice ovulduktan sonra ezilen boraks atın dili ile ağzının her tarafına sürülerek başı bir saat yukarıya bağlanır. Bir saat sonra indirilir. Gençlerde hararetten ve yeşil ot yemeden dolayı olanlarda altı günde beşer dirhem zeytin yaprağı ezilip aynı tarif ile uygulanır. Bu ilaçlar arasında çok fark olmadığı için bu hastalığın ikisine de fayda eder. Fakat yukarıda yazıldığı gibi ayrı ayrı uygulanırsa daha faydalı olur. **Altıncı tür:** Tayların ağzında bir et belirir. İlacı beşer dirhem koruk, ayva ve gül kurusu birlikte ezilip etin üzerine konulur. **Diğer karışım:** Beş dirhem karabuğday unu bir miktar bal ile karıştırılıp üzerine fesleğen kurusu ile yeterli miktarda eşek sütü konularak karıştırılıp etin üzerine konulur.

On altıncı bölüm atın boğazında olan hastalıklar hakkındadır. Bu hastalıkların sebepleri ve belirtileri ile tedavi yöntemleri sekiz tür olarak açıklanır.

Birinci tür: At su içtikten sonra boğazından kan gelmeye başlarsa boğazına su ile beraber sülük gitmiş olacaktır. Tekrar boğazına bir miktar zeytinyağı akıtılarak başı aşağı tutulmalıdır. Eğer sülük görünen bir yerde ise bir ağaç ateşte kızdırılır ve yine atın başı aşağı tutularak kızmış ağaç sülüğün üzerine konulduğunda sülük düşer. Eğer sülük atın karnına giderse hayvanın kuvvetini düşürür. Bu nedenle sülük bulunan yerlerde hayvana su içirilirken hayvanın ağzına tülbent bağlanmalıdır. **İkinci tür:** Yabani lahana denilen otu hayvan yediğinde ayaklarını birbirinden aralıklı atar, karnında şiddetli bir sancı olur,

işerken zorlanır. Gübresini yaptığında incelenmeli ve eğer lahana görülürse bir miktar bostan lahanası dövülür ve elenir, iki üç avuç kadar saman ve ve iki okka su kaynatılıp ezilmiş lahana da buna karıştırılıp süzülerek ata içirilir. **Diğer ilaç:** Bir miktar yaban lahanası dövülüp üzerine koyun sütü konulup karıştırılarak günde iki defa ata içirilir. **Üçüncü tür:** Tavuk gübresi yiyerek hasta olduğunda atın idrarı kan gibi kırmızı olur. İlacı bir dirhem beyaz tavuk pisliği bir dirhem tavuk yağı ile ezilerek iki avuç un ile bir miktar şarap karıştırılarak hamur yapılıp lokma gibi yutturulur. **Diğer ilaç:** Bir miktar arpa unu ve hurma iyice ezilir, yeterli miktarda şarap katılıp yedi parçaya bölünür ve her gün bir tanesi atın boğazına dökülür. **Dördüncü tür:** Su içerken karnına kurbağa gittiğinde atın karnı ağrımaya başlar. Birkaç tane kurbağa bir miktar su içinde kaynatılıp suyun içine kuru ekmek batırılıp ve üzerine biraz zeytinyağı dökülerek yutturulur. **Beşinci tür:** Ağı çiçeği soğanı yiyerek hasta olan atın damarları şişerek ağzından su akar. İlacı önce on dirhem süsen ezilerek iki buçuk okka suyun içine konulur. Suyun içinde pirinç yıkar gibi iyice ovalanıp tadı suya çıkınca ateşte kaynatılır, süzülür biraz şarap katılarak atın boğazına dökülür. **Altıncı tür:** Hatmi otu yiyerek hasta olan atın gübresi parça parça düşer. On dirhem pırasa suyu iki okka sirkeye karıştırılıp içirilmeli. Bitki kökleri yediğinde daima sırtını indirerek ayakların çolak gibi atar. Bunlara da yazılan ilaç ile tedavi uygulanır fakat ilaç bir defada içirilmez, altı parçaya bölünüp her gün bir parçası içirilir. Bitki kökleri yemeden hastalanan at bu ilaçla iyi olmazsa bir tencere içine üç okka su konup içine bir avuç hurma, on dirhem süsen, bir avuç un atılarak iyice karıştırıldıktan sonra süzülüp suyu içirilir. **Yedinci tür:** Atın boğazına balgam veya toprak gibi bir şey tıkandığında önce hayvan arkası üzerine yatırılır ve burnuna zeytinyağı akıtılıp biraz durduktan sonra kaldırılır. **Sekizinci tür:** Atın midesi üşüyüp kusarsa on dirhem sarımsak dövülüp yarım okka şarap ile karıştırılıp içirilir.

On yedinci bölüm hayvanın öksürmesinin nedenleri ve tedavisine dair altı tür olarak açıklanır.

Birinci tür: At gübre ile karışık içtiğinde ve topraklı arpa yediğinde öksürür. Eğer öksürük hafif ise bir miktar zeytinyağı içirilmelidir. Eğer öksürük şiddetli ise altmış dirhem beyaz üzüm, onar dirhem defne ve mercanköşk tohumu, sekiz baş sarımsak hepsi bir havan içinde dövülür. Bir tencere içine iki okka tuzsuz yağ konularak eritildikten sonra altmış dirhem bal ve biraz su katılarak hepsi birbirine karıştırılarak üç parçaya bölünerek her gün bir parçası atın boğazına akıtılmalıdır. **İkinci tür:** Soğuktan dolayı öksürenler büzülürler ve öksürüğü de sert olur. İlacı on baş sarımsak, onar dirhem çekirdeksiz ve

beyaz çöpleme, yaban havucu, beşer dirhem kimyon ve Frenk kimyonu bunların hepsi iyice ezilir. Yeterli miktarda tereyağıyla hamur yapılıp yedi parçaya bölünür. Ata gece yarısından sabaha kadar bir şey yedirilmez ve sabah aç karnına her gün bir parçası yedirilir. **Diğer ilaç:** Üç gün yedirilmek üzere her gün iki dirhem kara çöpleme kökü iyice ezilir, bir miktar tereyağı ile karıştırılıp sabahleyin yedirilir. Arpa daima yıkanıp verilmelidir. **Üçüncü tür:** Böcek ve toz yutmadan dolayı öksüren hayvanların öksürüğü hafif olur. İlacı üç yumurta, kabuğu ile beraber bir kâse içine konulup yumurtanın üzerini örtecek kadar keskin sirke dökülür, yirmi dört saat durur. Yumurtalar hamur gibi yumuşadıktan sonra atın dili ağzından dışarı çıkarılarak günde bir tane boğazına konulur. Başı yukarı tutulup yumurta boğazından aşağı gittiğinde bırakılır. Üç gün on dirhem arpa ile kaynamış suya bal katılarak boğazına dökülür. **Diğer ilaç:** Bir tencere içine üç yüz dirhem incir ile iki okka su konularak yarısı kalıncaya kadar kaynatılır. Sonra indirilip üzerine iki yumurta kırılır iyice karıştırılır. At gece yarısından sabaha kadar aç bırakılır ve sabahleyin bu ilaç burnuna dökülür. **Dördüncü tür:** Bazı sebepten at çok öksürür, öksürdüğü zaman dizlerini birbirine çarpar, nefes alırken yellenir. Bu durumda önce yüz dirhem şarap ile bal birbirine karıştırılır ve içirilir. Faydası olmaz ve farklı bir yerinde şiş belirirse bir dirhem safran bir miktar suda ezilir ve sağ burnuna püskürtülür. **Diğer ilaç:** Üç dirhem dövülmüş kunduz böceği, on dirhem şarap ve beş dirhem bal üçü birbirine karıştırılıp burnuna püskürtülür. Sabah ve akşam ata içirilecek suya bir miktar natron balı katılmalı, hayvanın olduğu ahır rutubetten ve soğuktan muhafaza edilmelidir. **Diğer karışım:** Üç avuç kurusundan söğüt elenir, yarım okka şeker ve su ile karıştırılıp şerbet yapılarak ata içirilir. **Diğer karışım:** On dirhem süsen kökünün üzerine bir kıyye su konulup iyice karıştırılarak tadı suya çıkınca ata içirilir. **Diğer ilaç:** Yüz yirmi dirhem Arap zamkı, altmış dirhem geven zamkı ve otuz dirhem ravent bir havan içinde ezilir ve üzerine bir okka süt konulur. Yedi parçaya bölünen ilacın günde bir parçası ata içirilir. **Beşinci tür:** Terli soğukta durduğu için öksürdüğü zaman üç yüz dirhem incirin üzerine yirmi beş dirhem su konarak üçte biri kalıncaya kadar kaynatılır. Üzerine bir miktar arpa suyu ilave edilip üç yumurta kırılarak iyice karıştırılıp ata içirilir. **Altıncı tür:** At öksürürken inlemeye başlarsa boğazına tavuk tüyü gitmiş olacağı anlaşılır. Bir değnek üzerine bez bağlanıp önce yağa sonra bala batırılıp tüy dışarı çıkıncaya kadar atın boğazına sokulup çıkarılır. Bu ilaçlarla öksürüğü kesilmediği zaman on dirhem un, kırk dirhem zeytinyağı, iki yüz eli dirhem şarap birbirine karıştırılarak üç parçaya bölünür, her gün bir kısmı ata içirilir. **Diğer ilaç:** Yedi dirhem yavşan, bir dirhem tuz ile ezilip bir okka suya karıştırılıp ata gece bir şey yedirilmeyerek sabah suyun bir kısmı içirilip bir

kısmı da burnuna püskürtülmelidir. Tekrar başı yukarı kaldırılıp burnundan irin gibi bir su aktığında ata bir saat kadar asla bir şey yedirilmez. Eğer at kesintisiz öksürürse yüz dirhem eşek hıyarı ufak ufak doğranır, üzerine yirmi dirhem natron konulur. Üç okka suyun içinde bir gece bekletilir, üçte biri kalıncaya kadar ateşte kaynatılıp yarısı sabah yarısı akşam ata içirilir. Yiyeceği ot ve samanın üzerine bir miktar şarap ve bal dökülür. **Diğer ilaç:** Üç baş yabani mercanköşk soğanı iyice dövülür. Üzerine ezilmiş yabani rezene reçinesi, altmış dirhem beyaz ve eski şarap, otuz dirhem zeytinyağı konulup karıştırılarak ata içirilir. **Diğer karışım:** On dirhem sarımsak, on dirhem kına yaprağı, birer dirhem kırmızı zırnık ve peynir suyu karıştırılıp ezilerek üç kısma bölünür. Önce atın gözüne duman gelmeyecek şekilde kalın bez bağlanıp bir öğle bir akşam tütsü yapılır. Tütsü yapıldıktan sonra otuz dirhem çerviş yağı ve içyağı, onar dirhem dana çervişi, badem yağı ve bal mumu eritilir. Üç biber tohumu ve otuz dirhem mürrüsafi, kenevir geven zamkı safran ezilip birbirine karıştırılarak yüz dirhem kırk dirhem şarap ve bal katılarak iyice karıştırılıp uygulanmalıdır.

On sekizinci bölüm hayvanın kanındaki enfeksiyondan safranın ödünün kana karışmasıyla sekiz türlü hastalığa sebep olur. Hastalığın belirtileri ve tedavisi sekiz tür olarak açıklanır.

Birinci tür: Bademcik iltihabı denilen bir şiş olup çoğunlukla tayların çene kemiği ile gırtlağı arasında olur. Burundan su akması ile belli olur. İlacı koyun kuyruk yağı derisi ile kesilerek şiş olan yere bağlanıp yirmi dört saat durduktan sonra muayene edilir. Şişin yumuşarsa ve izale olacağı anlaşılırsa öylece bırakılır. Yumuşamazsa bir miktar nişasta yeterli miktarda şarap ile kaynatılır ve hamur gibi olunca yaranın üzerine konulur. **Diğer ilaç:** Şiş olan yere yalnız sığır ödü sürülerek bir saat bekletildikten sonra sıcak su ile yıkanır. Bir miktar eski sirkenin içine zeytinyağı konularak atın burnuna dökülür. Hayvanda hafiflik ve iştah hissedilirse saman yedirilmeyip üzerine sadece natron serpilerek kuru ot ve arpa yedirilir. İçeceği suyun içine biraz un katılır. Yara irinlenir ve akmaya başlarsa natron suyu ve sabun suyu birbirine karıştırılarak günde iki defa yara yıkanıp iyileştirilir. Bu ilaçlar ile iyileşme olmazsa yazılan ilaçlarla tedavi edilmesi gereklidir. İ**kinci tür:** Difteri denilen şiştir. Hayvanın çenesi ve gerdanı arasında belirir. Yeme ve içmeden keser. İlacı önce şiş olan yer sıcak su ile yıkanıp burnuna birer miktar zeytinyağı ile eski şarap dökülür. Fayda etmezse bir tencerede bir elma su ile kaynatılır ve içine natron karıştırılarak ata içirilir. Bir miktar zift mumyası, su ile kaynatılarak yeterli miktarda zeytinyağı ile karıştırılıp atın burnuna sürülür. Yedirilecek ot ve arpaya birinci

türde de yazıldığı gibi natron serpilir. Bu hastalığın nüksetmemesi için çenesinin yanındaki damardan kan alınır, sonra eşek hıyarı suda kaynatılıp natron katılıp içirilir. **Üçüncü tür:** Şişlik hayvanın göğsü ve boğazında belirir. Şiddetinden dolayı bazı hayvanların yumurtalıkları, bazılarının gözleri ve başı şişer. Hayvanın göğsü elle sıkıldığında dilini dışarı çıkarır. İlacı öncelikle bir neşter ile şişin üzeri çizilerek, dağlanarak ya da delinerek bu yere tuz doldurulur. Sonra sıcak su ile yıkanır, burnuna zeytinyağı ile eski şarap veya sadece natron sürülür. Burnunun içine de natron dökülür. **Diğer karışım:** Bir miktar şaraba bir mikar zift mumyası karıştırılıp şişin üzerine sürülür. Yedirilecek ot ve arpaya natron serpilir. **Diğer ilaç:** Şiş delinip irin aktığında iyi oluncaya kadar natron ve sabun ile yıkanır. Burnundan ilerlerse ellişer dirhem şarap ve zeytinyağının içine bir dirhem kavrulmuş hindiba otu konularak iyice karıştırılıp burnuna püskürtülür. Burnu ve diğer tarafından akmayıp karnına doğru ilerlerse çok soluyup altta dokuzuncu numarada resmedildiği gibi durup başını daima yukarı kaldırıp bir şey yemez, yediğinde hazmedemeyip ishal olur. Çoğuna ilaç etki etmezse de bazısına bir dirhem kenevir ezilip yüz dirhem şarap ile karıştırılarak burnuna döküldüğünde ve bir okka turp doğranıp yedirildiğinde fayda eder. **Diğer ilaç:** Bir okka su ile iki yüz dirhem incir yarısı kalıncaya kadar kaynatılır. Üzerine yirmi dirhem natron katılıp bir miktarı burnuna püskürtülür kalanı içirilir. Başına dana ödü sürülür. Eğer bu şiş ayağında belirirse beş dirhem yabani rezene reçinesi ezilip yarım okka şaraba katılıp içirilir. **Dördüncü tür:** Kuru iltihap denilen hastalık hayvanın daima büzülmesi, derisinin gevşek olması, karnına vurulduğunda davul gibi ses çıkarması, çok soluması ve öksürmesi, öksüreceğinde boğazında balgam birikmiş gibi rahat öksürememesi gibi belirtilerle ortaya çıkar. İlacı doksan dirhem yabani kereviz, kırk beş dirhem safran, yabani fesleğen, otuz dirhem ayrık kökü hepsi üzüm sirkesi ile hamur yapılıp bir miskal büyüklüğünde haplar yapılarak günde iki tane bir sabah bir akşam olmak üzere sirkeyle ezilerek gölge bir yerde ata içirilir. Eğer tay ise bir hap iki yüz dirhem şarap ile karıştırılarak gölge bir yerde içirilir. At çok öksürürse bir dirhem kenevir tozu ezilir bir miktar şaraba karıştırılıp burnuna dökülür. Bir demet asma çubuğu yakılıp ateş olduktan sonra toprak tencere içine konulur. Üzerine otuz dirhem arpa dökülerek hayvanın başı bir şeyle örtülüp tütsü yapılır. Yiyeceği arpanın içine turp doğranıp yedirilir. **Beşinci tür:** Yaş iltihap denilen bu hastalık çok kötü bir hastalıktır. Hayvan yumurtalıklarını içeri çeker, burnundan irin akar. Çoğunun boynunda bir şiş ortaya çıkar. İlacı önce yanaklarında, göğsünde ve topuğunda olan tüyün altında bulunan damarlardan kan alınır. Sonra birer demet kantaron, Ermeni ve Rum acı pelin otlarıyla otuz dirhem şeftali çekirdeği dövülüp bir tencere içine konulur.

Otların üç parmak üzerine çıkıncaya kadar şarap konulup yarısı kalıncaya kadar kaynatılır. İndirilip elle iyice ovulur ve süzülür. Üç parçaya bölünerek her gün bir parçası atın burnuna dökülür. **Diğer ilaç:** On dirhem Mısır sandalı yeterli miktarda şarap ile karıştırılıp burnuna püskürtülür. Yüz dirhem eşek hıyarının üzerine dört parmak çıkıncaya kadar su konulur ve yirmi dört saat durduktan sonra ovulup süzülerek bir miktarı burnuna püskürtülür bir miktarı içirilir. **Diğer ilaç:** On dirhem eşek hıyarı, on dirhem kust denilen kökten, beş dirhem Ermeni acı pelini ve üç dirhem natron hepsi bir havan içinde ezilip elenip toz yapılarak hayvanın burnuna kamış ile püskürtülür. Eğer bu ilaçla iyileşmezse göğsünün iki yerinden ustura ile yarılır. Dört dirhem dövülmüş beyaz kara çöpleme konularak kendi kendine kabuklanıp düşünceye kadar el dokundurulmamalı ve su kapmaması için suya sokulmamalıdır. Sonra otuz dirhem şarabın içine ezilmiş üç dirhem natron katılıp bir miktarı içirilir ve bir miktarı da burnuna püskürtülür. Yiyeceği arpa ile içeceği suya da bir miktar natron konulur. **Diğer ilaç:** Bir miktar yabani kereviz ile tohumu, fesleğen, topalak, kust, çavşır, zencefil, roka, acı pelin, geven zamkı, safran, mürrüsafi, sarısabır, eşek yoncası, hamame otu, zeravent, kantaron hepsi bir havanda ezilip ve elenip yeterli miktarda bal ile hamur gibi yapılarak tanesi üç miskal ağırlığında hap yapılıp bir tanesi bir miktar şarap ile karıştırılır. Kışın bu ilaca on dirhem gül kurusu da dövülüp karıştırılarak uygulanır. **Altıncı tür:** Eklem iltihabı denilen hastalık hayvanın eklemlerinde belirir. Hayvan başını ve kulaklarını aşağı indirir, burnundan irin akar, daima büzülür, eklemlerinde şiş belirir, kuyruğunun tüyü ürperir, penisini salar, dizlerini ısırır. İlacı şiş olan yerler önce ustura ile çizilip kan çıktıktan sonra dağlanır. Yeni bir toprak tencereye bir okka şarap ve yüz yirmi dirhem tuzlu kenane konularak yarısı kalıncaya kadar kaynatılır. İndirilip içinden elli dirhemi ayrılır. On dirhem ısırgan tohumu, zeytinyağı, üç miskal çavşır karıştırılarak hayvanın bütün vücuduna sürülür. Fakat sürülecek mevsim yaz ise at suya çekilerek sürülür, kış ise ahırdan atın dışarı çıkarılması gerekir. **Diğer ilaç**: Yüz dirhem eşek hıyarı, elli dirhem natron, yirmişer dirhem mürrüsafi ve sarısabır ve zırnık, otuz dirhem fesleğen hepsi dövülüp elenir, beş miskali yarım okka su ile karıştırılarak ata içirilir. Sonra bir kısmının üzerine yeterli miktarda bakır pası katılarak atın dizlerinden tırnaklarına kadar sürülür. **Diğer karışım:** Buğday tarlasından çıkan süsenden bir miktar toplanıp ezilerek elli dirhem şarap ve zeytinyağına karıştırılarak elli dirhem su katılarak üç kısma ayrılıp her gün bir kısmı içirilir. **Diğer ilaç:** Eklem yerlerinde olan şiş dağlandıktan sonra irinlenirse birer miktar bakır pası, Kıbrıs zacı, yanmış zaç ve zift hepsi kaynatılıp merhem gibi olduğunda yaraya sürülür. **Yedinci tür:** Kokusuz iltihap denilen ve tedavisi kolay bir hastalıktır. Hayvanın

burnundan kokusuz su akar ve çok solur. İlacı bir kâsede üç yumurta kırılıp üzerine iki yumurta kabuğu dolusu bal, bir yumurta kabuğu dolusu mürrüsafi, ellişer dirhem zeytinyağı ve süsen suyu veya menekşe suyu, dövülmüş biber karıştırılıp üç gün yarısı burnuna yarısı ağzına dökülür. Başı yukarı kaldırılıp yarım saat durduktan sonra üzerine binilip koşturulur, yorulduğunda başı dizine bağlanır, burnundan su aktığında bırakılır. Burnundan gelen su üç günde bitmezse birkaç gün daha zeravent, defne tohumu, çentiyane bir havanda ezilir. İki yüz dirhem bala karıştırılıp altta onuncu numarada resmedildiği gibi atın başı yukarıda tutulur. Dördüncü türde yazılan hastalığa yakalanan hayvanın burnundan akan suda koku yoksa bu ilaç ona da uygulanır. **Diğer ilaç:** Kış mevsiminde bir buçuk dirhem çentiyane yeterli miktarda şarapla karıştırılıp birazı burnuna birazı ağzına dökülür. Yazın bir buçuk dirhem yonca, bir miktar şarap, on dirhem gül suyu ile ezilerek atın burnuna ve ağzına dökülür. **Diğer ilaç:** Doksanar dirhem hatmi tohumu ve safran, yirmişer dirhem Arap hıyarı tohumu, pelin otu hepsi ezilip elenir. Doksan dirhem semizotu suyu, yüz yirmi dirhem gül suyu, on dirhem haşhaş suyu ile karıştırılarak bir kurşun kap içinde muhafaza edilir. Sonrasında gerektiğinde bu ilaçtan bir miskal alınır, iki yüz dirhem bal ve otuz dirhem gül suyuna karıştırılıp havadar bir yerde ata üç gün içirilir. **Sekizinci tür:** Kalp damarlarındaki yetersizlikten ileri gelen ve şiddetli göğüs ağrısı ile kendini gösteren hastalıktır. Bazı hayvanlarda beşinci türdeki hastalığın ilacıyla tedavisi mümkündür. Çoğu hayvana ise çare bulunmadığından yukarıda yazılı ilaçlar ile tedavi uygulanmalıdır.

On dokuzuncu bölüm yaralar hakkındadır sebepleri ve tedavileri iki türlüdür.

Birinci tür: Eyerin uygunsuzluğundan ve binicinin ata kötü binmesinden atın belinde yara oluşur. Yara irinlendiğinde bir miktar esrar otu dövülüp yeterli miktar çerviş yağı ile hamur yapılarak yara olan yere konulur. **Diğer ilaç:** Atın beli şişip irin akmazsa bir miktar bakla samanı şişin üzerine konulur. **Diğer karışım:** Bir tencereye birer miktar buğday unu ve kına ve sakız, ceviz kadar kalkan dikeni konulup üzerine yeterli miktarda su ilave edilerek kaynatılır. İndirildikten sonra bir yumurta kırılarak karıştırılıp bir beze konularak şiş olan yere konulur. Sonra bir miktar kilermeni su ile yoğrulup merhem gibi yapılarak yaranın üzerine sürülür. Sabahları hayvan yıkanır. **Diğer ilaç:** Bir miktar kuru ekmek sıcak su ile yoğurulup hamur gibi olduktan sonra yaraya merhem gibi sürülür. **Diğer ilaç:** Arpa içinde olan topraktan bir miktar alınıp sıcak idrar ile iyice yoğrularak yaranın üstüne sürülür. **Diğer karışım:** Birer miktar sarı helile çekirdeği, tatlı nar kabuğu,

Kıbrıs zacı, beyaz şap hepsi bir havanda dövülerek elenip yara yıkanarak üstüne konulur. Yaranın içi delinmişse bu ilaçlar çerviş yağı ile hamur yapılıp fitil ile delinen yere sokulur. **Diğer ilaç:** Tımar edilmediği için atın vücudunun kirli olmasından, eyerin kötü olmasından, çok sıcak ve soğuktan, kötü yerde yatmaktan vücudunun yara olmasında yapılacak ilaç için yirmi beş dirhem çerviş yağı veya keçinin içi yağı, on ikişer dirhem kenevir, mürrüsafi, şap, sarısabır, çam sakızı, bir miktar bal ve balın iki katı zeytinyağı tedarik edilir. Çerviş, zeytinyağı ve çam sakızı bir tencerede eritilir. Diğer ilaçlar da katılarak merhem kıvamına gelene kadar kaynatılır, yara olan yerlere sürülür. **Diğer ilaç:** Yüz kırk dirhem zift, balık bağırsağı, zift mumyası, balmumu, ökse, altmış dirhem uşak ağacı zamkı, kırk dirhem kenevir, doksan dirhem kına, yirmi dirhem çavşır alınır. İçlerinden eriyenler eritilir, ezilecekler ezilir ve birbirlerine karıştırılır. Merhem kıvamına getirilir. Merhem yoğun olursa bir miktar çerviş eklenir. Ata sürülen yerin yumuşak olması istenirse kayıklarda ve gemilerde olan zifttten bir miktar merheme katılıp uygulanır. **Diğer karışım:** Zift mumyası altmış dirhem, bir o kadar beyaz şap, yüz dirhem çerviş yağı, otuz dirhem mürdesenk, on dirhem kına, on dirhem çavşır, yüz kırk dirhem koruk sirkesi, altımş dirhem zeytinyağı beraber ezildikten sonra yaraya sürülür. **Diğer karışım:** Etleşmiş yaralar için yanmamış kireç üzerine su konup onun kadar karabuğday unu konularak atın yarasına sürülür. Eğer yara derinde ise derine konulur. **Diğer ilaç:** Ham kenevir tohumu ince ezilip bir miktar sakız, karabuğday unu ve bal ile karıştırılıp sürülür. **Diğer ilaç:** Yara kurtlanırsa bir miktar buğday, yanmamış kireç, kırmızı zaç, boya hepsi birbirine karıştırılarak ezilir ve elenip yaranın üzerine konulur. **Diğer ilaç:** Üç dirhem kırmızı zaç, beş dirhem beyaz şap, dört dirhem sarı zaç, beş dirhem bakır pası bir havanda ezilir. Bir miktar üzüm sirkesi ile kaynatılır, bir buçuk dirhem mürrüsafi konularak merhem yapılıp yaraya sürülür. **Diğer karışım:** Atın bir yerinde irin birikip şişerse bir miktar hatmi çiçeği dövülüp yeterli miktarda domuz yağı ile karıştırılarak bir bez ile şiş olan yere konulur. **Diğer ilaç:** Yara irinlenirse birer miktar yanmamış kireç, şarap tortusu, yeterli miktarda sakız ağacı reçinesi külü veya zeytin çekirdeği külü karıştırılıp su ile hamur yapılarak hayvanın yara yerlerine sürülür. **Diğer karışım:** Bir ceviz miktarı zift mumyası yarısı kadar çam sakızı ile eritilip yarasına sürülür. **Diğer ilaç:** Otuz dirhem kuru zift, altı dirhem balmumu, bir buçuk dirhem kına, üç dirhem kenevir hepsi elli dirhem şarap ile kaynatılır. Sonra elli dirhem sirke ilave edilir iyice karıştırılıp merhem yapılarak ata sürülür. **Diğer karışım:** Yarada delik, kurt veya fazla et olduğunda önce kurtlar çıkarılır. Yara pırasa suyu ile yıkanır, üzerine yanmamış kireç ve kırmızı zaç ezilerek üzerine sürülür. Yara kurtlar çıkarılamayacak derecede delinmişse bir miktar nar

kabuğu yeterli miktarda şarap içinde yirmi dört saat ıslatılıp yumuşatıldıktan sonra ezilerek zeytinyağı ile kaynatılır. Biraz kenevir ilave edilip tekrar kaynatılır. Bal kıvamına gelince üzüm sirkesi katılarak yaraya sürülür. **Diğer ilaç:** Birer miktar mazı ile servi kozalağı ezilip yeterli miktarda koruk suyu, balmumu ve çerviş yağı ile hamur yapılarak yara üzerine sürülür veya birkaç kez acı kireç ekilir. **Diğer ilaç:** Bir miktar zeytinyağı, yetmiş dirhem balmumu, otuz dirhem çam sakızı bir yerde eritilip üzerine bir miktar zeytinyağı konularak yaraya sürülür. Eğer yara belinde olur ve şişerse bir miktar pelin otu çerviş yağı ile hamur yapılıp yaraya konulur. **Diğer karışım:** Rutubetli yerde durup çürümüş ve küflenmiş saman on iki saat kadar suda ıslatılıp ezilerek şiş olan yere konulur. **Diğer ilaç:** Birer miktar buğday unu, kına, sakız, defne ağacı kökü bir tencerede üzerine su konarak kaynatılır. İndirilince içine bir yumurta kırılır ve iyice karıştırılır bir bezle şiş olan yere konulur. **Diğer karışım:** Sığır gübresi kurusu ezilip çerviş yağına karıştırılıp bir bezle yaraya yapıştırılır. **Diğer ilaç:** Yarada delik oluşur ve irin akarsa biraz anzarot ile tatlı nar kabuğu ezilip yeterli miktarda sığır yağı ile hamur yapılır. Yara etrafına ve fitil yapılarak deliğe konulur. **Diğer karışım:** Bir fitil bala batırılıp yaraya konulur. **Diğer ilaç**: Yara ilaç olunmadan kuruduğunda diğer tarafından çıkmaması için tatlı toprak sürülür. Eğer açılmazsa yarayı açacak ilaç uygulanır, daha önce açıklanan tozlar ile tedavi edilir. Yara vücudunun başka bir yerinden çıktığında dağlanır. Birer miktar zift, sakız, zeytinyağı, çerviş, keçinin içyağı, hınzır yağı bir tencerede eritilir. Birer miktar zeytinyağı, balmumu, kına katılarak kaynatılır. Biraz buğday ve mercimek unu katılır, beş yumurta kırılır, katran katılarak merhem kıvamına geldikten sonra muhafaza edilir. Bunun gibi yaralar dağlandıktan sonra bu merhemden bir fitil gibi bir şeyle sürülür, sinek ve tozdan muhafaza etmek için bir bez üzerine zift sürülüp el değdirilmeden ilaç üzerine yapıştırılmalıdır. **İkinci tür:** Et yiyen denilen hastalıktır, kokusu kötüdür, fazla eti vardır gittikçe büyüyüp yayılır. Tedavi edilmezse yayılır kuyruğuna kadar ilerler ve kuyruğu düşürür. Kırmızı zaç, kalye taşı, akakiye her birinden otuz dirhem; çöven otu, sönmemiş kireçten kırkar dirhem alınıp havanda dövülüp şarap ile hamur yapılarak güneşte kurutulur. Sonra ilaç zamanında yine ezilip bir bez ıslatılarak karışıma bulanıp akşamdan sabaha kadar atın yarasına konulur, sabah değiştirilip tekrar konulur. Yahut yaprak bir yakı gibi yaraya vurulur. **Diğer ilaç:** Bir miktar Kıbrıs zacı ezilip yeterli miktardaki bala karıştırılıp uygulanır. **Diğer ilaç:** Bir miktar pamuk çekirdeği ateşte yakılıp ezilerek yaraya sürülür. **Diğer ilaç:** Kireç içinde bulunan taştan kırk dirhemi yedi defa su ile yıkandıktan sonra güneşte kurutularak ezilir. Dövülmüş onar dirhem sarı ve kırmızı zırnık karıştırılıp üzerine iki parmak geçinceye kadar sirke ilave edilir. Bu ilaçlar sirkeyi

çektikten sonra yine sirke konulur ve bu işlem beş defa tekrar edilir. Sonra zırnıklar ile taş güneşte kurutulur ve dövülüp toz haline getirilir. Gerektiğinde yara önce şarap sirkesi ile yıkanır ve üzerine tozdan dökülür.

Yirminci bölüm hayvanın kuyruğunda olan hastalıklar hakkındadır. Beş tür üzerine açıklanır.

Birinci tür: Atın kuyruğunda olan şiş eğer büyük bir şişse önce günde iki defa bir bez veya sünger ile şarap sirkesi kuyruğa sürülür. Sonra sirke bal kıvamına gelinceye kadar kaynatılır ve sünger ile sürülür. Demir dikeni bir miktar su ile kaynatılıp lapa gibi yapılarak bir bez ile şiş üstüne konulur. İki saat içinde şiş delinmezse şiş olan yerin aşağısından fesleğen yaprağı kadar deri kesilip içinde olan irin vesaire çıkarılıp sıcak su ile yıkanıp üzerine tuz dökülüp bir iki dakika durur. Sonra yine sıcak su ile yıkanıp karabuğday unu ve bal merhem yapılarak yaraya sürülür. **İkinci tür:** Atın kuyruğu kaşınırsa lahanaya benzer beyaz alabaş, hardal ve tuz hepsi dövülüp elenir. Bir miktar zeytinyağı ve sirkeye bu karışım katılır atın kuyruğuna ve eğer yelesi de kaşınıyorsa yelesine sürülür. **Diğer ilaç:** Bir miktar ravent ezilip yüz dirhem zeytinyağı ile bir tencerede kaynatılıp soğutulur, atın kuyruğuyla yelesine sürülür. **Diğer ilaç:** Bir miktar Kıbrıs zacı ince dövülür zeytinyağı ile karıştırılarak kuyruğuna sürülür. **Diğer karışım:** Bir miktar çöven yeterli miktarda sirke ile karıştırılıp ezilerek atın kuyruğuna sürülür. **Diğer karışım:** Bir miktar akrep otu, kenevir, ökse ve zeytinyağı karıştırılıp kuyruğu ve yelesine sürülür. **Üçüncü tür:** Atın kuyruğunda veya diğer yerlerinde tüyleri dökülürse tüy bitmesi için yüz dirhem susam yağı, kırk dirhem gül, kırk dirhem buğday, beş dirhem safran, üç kırat anber, yüz yirmi dirhem ebegümeci yaprağı, defne yaprağı birbirine karıştırılıp kuyruğuna ve dökülen yerlerine sürülür. **Diğer ilaç:** Önce tüy dökülen yer çocuk idrarı ile yıkanır, sonra bir miktar ebegümeci, alabaş, hatmi kökleri birer miktar zeytinyağı ve şaraba katılarak hamur gibi olduğunda tüy dökülen yere sürülür. **Diğer ilaç:** Yine tüy dökülen yer çocuk idrarı ile yıkanır, tilki veya fil yağı sürülür. Dökülen kılları uzatacağı tecrübe edilmiştir. **Diğer karışım:** Servi kozalağı veya yaprağı dövülür suyu alınarak kuyruğu ve yelesi yıkanır. **Diğer karışım:** Birer miktar boy ve keten tohumunun üzerine bir miktar sirke konularak kaynatıldıktan sonra sürülür. **Dördüncü tür:** Atın tüylerini uzatmak için bir miktar pancar suyu ile kuyruğu yıkanır. Sonra kurşun otu sürülüp pancar suyu ile yine yıkanır. **Diğer ilaç:** Bir miktar hatmi su ile kaynatılıp süzülerek suyu ile yıkanır. Sonra domuz yağı veya köpek yağı sürülür ya da sadece hayvanın kendi idrarı ile yıkanır. **Beşinci tür:** Hayvanın kuyruğunda kıl fazla olup da

azaltılmak istenirse nohut su ile ıslatılıp şiştikten sonra arpa ile birlikte otuz gün kadar yedirilir. Tüylerini fazla dökeceği düşünülürse ata yalnız arpa yedirilir.

Yirminci birinci bölüm atın dübüründe olan hastalıklar altı tür üzere açıklanır.

Birinci tür: Hayvanın dübüründe basur gibi bir meme peyda olduğunda önce etine dokunulmadan yalnız meme kesilir. Bir miktar koruk suyu ile su veya sirke karıştırılıp atın burnuna dökülür ve kalanı ata içirilir. **İkinci tür:** Hayvanın dübüründe kurt olması hakkındadır. Kurt dübürünün dışında ise görünür, içinde ise hayvan kıçını duvara sürter. Dışında ise kurtlar temizlenmelidir. İçinde ise baytar elini parmaklarından dirseğine kadar zeytinyağına sürer. Baytar avucunu aşağı, elinin üzerini yukarı bakacak şekilde avcunu kapamadan hayvanın dübürüne yavaş yavaş sokarak kurtları temizler. Tekrar yağlayıp tekrar sokar ve kurtları iyice temizledikten sonra kolunu sirkeye batırıp hayvanın dübürüne sokup çıkarır. **Üçüncü tür:** Hayvanda makat çıkarsa gübre getirirken dübürü dışarı çıkar. İlacı dübürü dışarı çıktığında dışarı çıkan etin üzerine kül sürülür. **Dördüncü tür:** Hayvanın dübüründen kan aktığında bir miktar kınanın üzerine yüz dirhem şarap konup beraber ezilerek içine bir miktar buğday unu, hınzır yağı, ceviz kabuğu ve yeterli miktarda su konup pişirilip süzüldükten sonra suyu ata içirilir. At işedikten sonra içeceği su ile yiyeceği arpaya natron konulur. Burnundan da kan gelirse soğuk suya bir miktar tuz katılarak başına dökülür. **Beşinci tür:** Hayvan gübre getirirken yediği arpa olduğu gibi çıktığında önce şarap ile zeytinyağı birbirine katılılır. Birisi tarafından parmaklarından koluna kadar bu karışım sürülerek dübürüne sokulur, gübresi tamamen çıkarılır. Yumurta kadar bal, mahmudiye otu ile dübürüne sokulur. **Altıncı tür:** Hayvanın vücudunun kirli olmasından, soğuk veya sıcağın tesirinden, midesinin bozulmasından daima yellendiğinde koyundan süt sağıldığı anda bir avuç kadar haşhaş atılarak sıcak olarak içirilir.

Yirmi ikinci bölüm atın penisinde ve yumurtalıklarında olan hastalıklar beş türlüdür.

Birinci tür: Atın penisi ve yumurtalıkları şiştiğinde onar dirhem bakla unu, çekirdeksiz üzüm, kimyon hepsi ezilip yeterli miktarda zeytinyağı ve bal ile karıştırılır. Şiş olan yerlere önce zeytinyağı sürülür sonra yapılan merhem sürülür. **Diğer ilaç:** On dirhem kuru üzüm, beş miskal gül yağı, kenevir ve bir miskal kimyon bir havanda ezilir. İçine bir miktar gül suyu karıştırılır ve şiş olan yerlere sürülür. Yahut ilaç sürülmeden çok

süratli akan bir nehirde suyun akıntısının yukarısına doğru at birkaç kez yürütülürse iyi olur. **Diğer ilaç:** Şiş olan yerin birkaç tarafından iğne sokularak üzerine sirke sürülür. **İkinci tür:** Hayvan penisini altta on birinci numarada resmedildiği gibi dışarı çıkarıp içeri alamadığında önce üzerine binilir. Süratli akan bir suyun yukarısına doğru penisine üzengi değdirilmeden at sürülür. Penisini çektiğinde öylece bırakılır. Eğer sudan sonra yine at penisini çekmezse birer miktar beyaz balmumu, gül suyu ve bunların yarısı kadar keçi yağı birbirine karıştırılıp penisine sürülür. Biraz durduktan sonra sıcak su ile yıkanır ve yukarıda yazıldığı gibi at suya sokulup koşturulur. **Diğer ilaç:** İkişer buğday, misk, kunduz yumurtalığı ve cıva karıştırılır. Atın penisi şarap ve safran suyu ile yıkanır. Diğer ilaçlar içine şarap katılıp atın penisine tenkiye yapılır. **Üçüncü tür:** Atın penisinde siğil olduğunda kuyruğunun kılı ile siğiller bağlanır. Beş gün durduktan sonra penisine anzarot tütsü yapılır. **Diğer ilaç:** Bir miktar gül, fesleğen suyu ile karıştırılıp siğil olan yerlere sürülür. **Diğer ilaç:** Beş dirhem servi ağacı kabuğunun üzerini iki parmak geçecek kadar şarap konularak pişirilir ve sürülür. **Dördüncü tür:** Hayvanın penisinin derisi soyulduğunda ve uyuz gibi olduğunda bir miktar suyun üzerine yeterli miktarda zeytinyağı ve susam yağı konularak penisine sürülür. **Beşinci tür:** Hayvan penisi ile yumurtalıklarını daima gevşek tuttuğunda yüz yirmişer dirhem gül suyu ile zeytinyağı karıştırılıp ata içirilir. Yahut yüz yirmi dirhem süt içine yeterli miktarda şeker katılarak yedi gün ata içirilir. Bu ilaç ile penisini ve yumurtalıklarını çekemezse on iki gün bir okka sirke ile hurma ezilip ata içirilir.

Yirmi üçüncü bölüm idrar yolu hastalıkları hakkındadır, bunlar dört türlüdür.

Birinci tür: İdrar zorluğu denilen hastalık süratli koşturmaktan ve soğuktan dolayı rahat işeyememeye denir. Hayvanın böbreği üzeri sirke ile ovulur ve sıcak yerde durup burnuna yarım okka şarap dökülür. Yahut bir miktar sarı helile ve çekirdeği şarapla kaynatılıp burnuna dökülür. **Diğer ilaç:** Ceviz kadar çavşır yeterli miktarda şarap ve sirke ile karıştırılıp içirilir. **Diğer ilaç:** Baytarlıkta maharetli olan bir adam elini zeytinyağına sokup hayvan erkek ise dübürüne sokup mesanesini yavaş yavaş sıkar. Eğer kısraksa elini fercine sokarak mesanesini sıkar. **Diğer ilaç:** On dirhem sümbül, yirmişer dirhem beyaz biber ve amber ve defne, altmış dirhem turp tohumu, otuz dirhem hardal şarap ile ezilerek dört parçaya ayrılır. Her gün bir parçası burnuna dökülür ve penisine şarapla zeytinyağı sürülür. **İkinci tür:** İdrar yapamama hastalığıdır. Bir miktar köküyle beraber pırasa ezilip suyu alınır, yeterli miktarda şarap ve zeytinyağına karıştırılarak on dirhemi hayvanın

burnuna püskürtülür ve koşturulur. **Diğer ilaç:** Yirmi dirhem acı pelin, yarım okka şaraba karıştırılarak burnuna püskürtülür ve hayvan yavaşça koşturulur. **Diğer ilaç:** Yirmi dirhem turp tohumu, bir miktar şarap ile karıştırılıp burnuna üfürülerek hayvan koşturulur. **Diğer ilaç:** On dirhem kereviz tohumu ezilip yeterli miktarda şaraba katılarak burnuna püskürtülür. **Diğer karışım:** Bir miktar ada soğanı iyice ezilip yumurta kadar top yapılıp dübürüne sokulur. Sonra bir miktar gezdirilerek kıçı ile dübürü sıcak su ile yıkanır. **Diğer ilaç:** Birer miktar deniz tuzu, hatmi, altmış dirhem zeytinyağı, yarım okkadan biraz fazla sıcak su ile karıştırılarak tenkiye edilir. **Diğer ilaç:** Onar dirhem hurma, çavşır, boy tohumu, beyaz kimyon, Hint börülcesi, arpa bir miktar su ile kaynatılır. Sonra yüz dirhem koyun kuyruğu üzerindeki deriden katılarak tekrar kaynatılıp ata içirilir. **Diğer karışım:** Birer miktar hatmi, kenevir üzerine sıcak su konularak yarısı hayvana içirilir, kalanı üzerine bir miktar deniz tuzu konup tenkiye edilir. Biraz ekmek ve çavşır yedirilir. **Üçüncü tür:** Ağrılı işeme denilen bu hastalıkta hayvanın idrarı damla damla gelir. Otuz dirhem bal bir toprak tencerede üzerine bir avuç ince tuz atılarak kaynatılır. Bir fitilin üzerine bu karışımdan otuz dirhem konulur. Baytar elini önce zeytinyağına veya çerviş yağına batırıp fitili hayvanın dübürüne sokar. Bal dübüründe eridikten sonra fitil dışarı çıkarılır. Bu ilaç daha önce yazılan idrar zorluğu ve işeyememeye de faydalıdır. Bu ilaçtan sonra hayvanın başından kıçına kadar bir şey örtülür, penisinin altından on dirhem koruk tütsü yapılır. **Dördüncü tür:** Kanlı idrar denilen bu hastalık idrarı ile birlikte kan gelmesidir. Mesanenin darlığından ve böbreğinin zayıflığından kaynaklanır. İlacı birer miktar siyah nohut unu, arpa unu, beyaz şarap ve kepek yağı hepsi birbirine karıştırılarak içirildikten sonra bir miktar koyun sütü içirilir. **Diğer ilaç:** Birer dirhem anason, kereviz tohumu, pelit otu, şeftali çekirdeği ezilip yeterli miktarda bal ile karıştırılarak beş hap yapılıp günde üç hap bal şerbetiyle ezilerek hayvana içirilir. **Diğer ilaç:** Yarım miskal zeravent yüz dirhem su ile kaynatılıp hayvana içirilir. **Diğer karışım:** Birer miktar kavrulmuş siyah nohut unu ile kepek yağı iki katı şaraba karıştırılarak içirilir.

Yirmi dördüncü bölüm hayvanın iç organlarında olan hastalıklar hakkındadır ve on türlüdür.

Birinci tür: Kalp rahatsızlığı olan hayvanlardaki belirtiler titremesi, yürürken ve dururken önüne kapanıp duvara dayanması, sol kolunda bulunan damarın şişmesi, başını bazen aşağı ve bazen yukarı kaldırması, ayağında nal yok gibi yavaş basması, kolunu önüne uzatması, penisinin ve yumurtalıklarının gevşek olmasıdır. Bazılarında idrar

zorluğunda olduğu gibi şişler belirir. İlacı bakla kadar esrar, dört dirhem bal, otuz dirhem natron, iki yüz dirhem sirke, bir okka su ile karıştırılıp üç parçaya bölünür. Üç günde bir, bir parçası verilerek dokuz gün içirilir, yalnız yeşil ot yedirilir. Eğer bu ilaç ile şifa bulmazsa hayvan kısrak ise arka ayaklarından, at ise ön kollarından kan alınır. **Diğer ilaç:** Birer miktar defne tohumu, kenevir, iki katı zeytinyağı ve şarap ile karıştırılıp burnuna püskürtülür. Altmış dirhem kenevir, elli dirhem bal, otuz dirhem mürrüsafi birbirine karıştırılıp ateşte ısıtılarak boğazına dökülür. Hayvanın olduğu yer sıcak olmalı, üzeri örtü ile örtülmelidir. Ahırı temiz süpürülmeli, hayvanda soğukluk olmaması kan alınmamalıdır. Kış mevsiminde ahırda kokusuz ateş yakılmalı, rutubetten korunmalıdır. Hayvana asla yaş ot yedirilmemeli, kuru ot verilmelidir. **Diğer ilaç:** Kırk dirhem bal, otuz dirhem natron, yirmi dirhem su ve otuz dirhem sirke birbirine karıştırılıp hayvana içirildikten sonra biraz gezdirilmeli. **Diğer ilaç:** Üç dirhem ezilmiş biber, yüz dirhem şarap ve sirkeye karıştırılarak yarısı burnuna yarısı ağzına dökülür. **İkinci tür:** Akciğerin ağrıması hakkındadır. Hayvanın karnının sol tarafı şişer ve nefesi azalır. İlacı yüz dirhem kenevir suyuna aynı miktar sirke katılarak birkaç gün içirilir, şiş olan yere biraz şarap ve zeytinyağı sürülür. **Diğer ilaç:** Onar dirhem merbûne otu ve zeytinyağı birbirine karıştırılıp püskürtülür. **Diğer ilaç:** Yüz dirhem keskin sirke kaynatılıp bir miktar soğuduktan sonra boğazına dökülür. Yahut yirmi dirhem domuz yağı insan idrarı ile karıştırılarak boğazına dökülür. **Diğer ilaç:** Önce ata binilip koşturularak terletilir. Bir miktar ceviz yarım okka sirke ile dövülürek süzülüp birkaç gün hayvanın sol tarafındaki burnuna püskürtülür. Yedirilecek arpa, saman ve ot üzerine natron serpilerek yedirilir. İçeceği suya bir miktar şap atılır. **Diğer ilaç:** Kırk dirhem keten tohumu birer miktar keskin sirke ve su içine konup pişirilerek burnuna püskürtülür. **Diğer ilaç:** İki okka su ile yarım okka sirkenin içine bir miktar turp tohumu konarak pişirilip dörtte biri kalınca indirilir ve hayvana içirilir. **Üçüncü tür:** Atın böbreklerinde olan ağrı hakkındadır. At sebepsiz homurdanır, yürürken dizlerini birbirine vurur, yan yan gider, daima duvara dayanır. İdrarını yaparken zorluk çeker ve idrarı kırmızı olur. İlacı eğer yaz mevsimi ise içeceği suya arpa unu katılır, kış ise suya buğday unu katılıp içirilir ve bal içirilir. Bununla iyileşmezse iki avuç pırasa ve on dirhem pırasa tohumu birlikte dövülür. Üzerine bir buçuk okka şarap, üç yüz dirhem zeytinyağı ve yarım dirhem çavşır ilave edilerek karıştırılıp burnunun iki deliğine dökülür. Üzerine binilir biraz gezdirilip kalan ilaç içirilir. **Diğer ilaç:** Birer miktar taze rezene, kereviz yaprağı, pırasa fidanı bir havanda ezilerek elde edilen suyuna biraz şarap ve zeytinyağı eklenerek atın burnuna püskürtülür. **Diğer karışım:** Hayvanın dayanıklılığına göre göğsünde olan damardan kan alınıp

hafifçe zeytinyağı tenkiye edilir. **Diğer ilaç:** Birer miktar zeytinyağı tortusu ile yumuşak veya katı zift iyice karıştırılıp yedi gün hayvanın beline sürülür. Eğer bununla iyileşmezse hilal şeklinde dağlanır. **Dördüncü tür:** Mide ağrısı hakkındadır. At gevşek durur, yumurtalıkları ve penisi şişer, yem yemez. İlacı birer miktar mastaki, nane tohumu, kuzukulağı yeterli miktarda su ile karıştırılıp ata içirilir. **Diğer ilaç:** Birer miktar sakız ağacı yemişi, ezilmiş biber, yeterli miktarda su ile karıştırılıp ata içirilir. İdrarı sarı geldiğinde üç dört gün bu ilaç ata verilir. İdrarı eskisi gibi olduğunda elli dirhem gül kurusu, otuz dirhem servi yaprağı, bal ile ezilip yeterli miktarda su ile karıştırılıp ata içirilir. **Beşinci tür:** Bağırsak yarası hakkındadır. Gübresinde kan olması ile belirti gösterir. Bazısının dübüründen dışarı bağırsak çıkar, deve ve eşeklerde de görülür. Bağırsak dışarı çıkıp içeri girmezse dışarı çıkan bağırsak ustura ile yavaşça kesilip üç okka şarap ile sirkenin içine bir avuç dövülmüş nar kabuğu konarak kaynatılır, hayvanın boğazına akıtılır. **Diğer ilaç:** Bir miktar dövülmüş mazı yeterli miktarda su ve sirke ile kaynatılır, fındık gibi hap yapılarak boğazına konularak ata yutturulur. Yiyeceği arpanın içine nohut otu yaprağı katılır. **Altıncı tür:** Hayvanın otlarken otla birlikte toprak yemesinden kaynaklanan mide rahatsızlığıdır. Hayvan gübre getirdiğinde yediği arpa olduğu gibi çıkar. Suyu çok içer fakat kabız olur. Yediği arpa içeride şişerek genellikle ölümüne sebep olur. İlacı on dirhem kimyon ezilerek birer miktar şarap ve sirke ile karıştırılıp ata içirilir. **Diğer ilaç:** İlaç veren kimse kolunu zeytinyağı ile yağlayıp hayvanın dübürüne sokarak bağırsağını temizler. Sonra bir yumurta kabuğu dolusu kadar mahmudiye bir dirhem bal ile karıştırılarak yumurta gibi yapılıp atın dübürüne sokulur. **Diğer ilaç:** Bir avuç deniz tuzu ince ezilip hayvanın boğazına dökülür. Eğer ishal etmezse bir miktar sığır ödüne anzarot ve boraks karıştırılarak tenkiye edilir. On dirhem kuru üzüm, ince dövülmüş boraks, kırk dirhem sirke ile karıştırılıp hayvana içirilir. Bir miktar beyaz toprak idrar ile hamur yapılıp hayvanın karnına sürülür. **Yedinci tür:** Bağırsakta beliren yaralar ve şişler hakkındadır. Hayvan nefes aldığında burunlarını şişirip ayaklarının birisini ileri basar. Gübresini koklar, eklemleri gevşek olur, işerken zorlanır. İlacı bir miktar şaraba üçte biri kadar zeytinyağı katılarak atın burnuna püskürtülür. **Sekizinci tür:** Atın karnında kurt olduğunda kıçını duvara sürtmesinden anlaşılır. Dübüründen gübresi el ile çıkarılır. Birer miktar çavşır, süt ve zeytinyağı karıştırılıp içirilir. Yiyeceği arpaya ve içeceği suya yabani fesleğen ve tuz katılır. Gübresi çıkarılırken on ikinci numarada resmedilen şekilde tutulur. **Diğer ilaç:** İlaç uygulayan kişi hayvanın dübüründe olan gübresi eli ile çıkardıktan sonra birer miktar merbûne otu suyu, şarap ve zeytinyağını birbirine karıştırılıp burnuna üfürür. Yiyeceği ota bir miktar

pamuk tohumu serpilerek ata yedirilir. **Dokuzuncu tür:** Hayvanın içerisindeki yağın erimesi hastalığıdır. At soluğan olmuş gibi nefes alır, düştüğünde çok zor kalkar. Beş miskal siyah helile, iki dirhem hit tuzu, bir dirhem kafur, iki dirhem hıltit, iki dirhem kimyon ezilip bir okka su ile karıştırılarak ata içirilir. **Diğer ilaç:** Bir miktar dövülmüş horozgözü, çocuk idrarı ile karıştırılarak ata içirilir. **Diğer ilaç:** Onar dirhem beş parmak otu tohumu ile yaprağı, iki yüz dirhem hurma ve iki okka su ile karıştırıp pişirilip süzülerek ata içirilir. **Diğer karışım:** Beşer dirhem ayrık kökü zeravent ile ezilip elenerek bir okka sirke veya su ile karıştırılıp ata içirilir. **Onuncu tür:** Hayvanın karnının yarılması hastalığıdır. Hayvanın karnında olan organlarından biri yarılıp dışarı çıkarak derisi içinde kese gibi durur. Önce hayvan yatırılıp kese gibi sarkan derisin üzerinden dağlanır. Altmış dirhem zift, yüz yirmi dirhem esrar, altı dirhem kına, altı dirhem kenevir tozu, iki dirhem kına, şak, dört dirhem anzarot, dört dirhem akasya, dört dirhem kimyon bunlardan ezilecek olanlar ezilir. Bir okka su ile kaynatılarak merhem yapılıp beze sürülerek dağlanan yere konulur.

Yirmi beşinci bölüm hayvanda olan romatizma rahatsızlıkları hakkındadır ve dokuz türlüdür.

Birinci tür: Şişkinlik denilen hastalıkta karnı şişer. Gübresini yaparken dışkısı hem az hem de kuru olur. İlacı yüz dirhem eşek hıyarı üç yüz dirhem şarap ve zeytinyağı karıştırılıp tenkiye edilir. **Diğer ilaç:** Bir miktar hamame otu, bir avuç yaş tavuk gübresi, birer miktar şarap, zeytinyağı ve natron ile karıştırılarak hayvana içirilir. İlaç hayvanı ishal ettikten sonra yiyeceği arpaya ve içeceği suya natron katılarak kuyruğunun dört parmak aşağısından kan alınır. Bu ilaç ile iyileşmezse dizlerine sekiz, dizlerinin altından bir, kuyruğunun sağ ve sol tarafının iki yerinden dağlanıp karanlık ahırda durarak hayvana yeşil ot yedirilir. **İkinci tür:** Bağırsak iltihabı denilen hastalık hayvanın derininde olan bir romatizmadır. Gözünün yaşarması, karnı ile damarlarının şişmesi, yürürken önüne kapanması, işeyemeyip gübresini yapamaması ile belli olur. Bir miktar kişniş otunun suyu yeterli miktarda sığır yağı ile karıştırılıp hayvanın ağzına dökülür. Eğer iyi olmazsa kuyruğunun sekiz yerinden, yanaklarının üç yerinden, elinin bir yerinden dağlanıp karanlık yerde durarak hayvana yeşil ot yedirilir. **Üçüncü tür:** Hayvanın sağrısında görülen romatizmal bir hastalıktır. Hayvan bağlı dururken ya sağ tarafına ya da sol tarafına meyletmiş gibi durur. Bu hastalık şiddetli olduğunda arka ayaklarının dizleri bükülüp kıçını indirir. Bir miktar defne tohumu, kimyon, otuz dirhem kükürt, sakız, bir okka yeşil zeytinyağı bir tencerede kaynatılıp hayvanın bütün vücuduna

sürülür. **Diğer ilaç:** Yüzer dirhem balmumu, çavşır, yeşil zeytinyağı bir tencerede kaynatılıp bir miktar sirke eklenerek hayvanın vücuduna sürülür. **Diğer ilaç:** Dört avuç turp tohumu ince dövülüp elenerek bir buçuk okka su ile iyice kaynatıldıktan sonra soğutularak dörtte üçü içirilir, dörtte biri tenkiye edilir. Tabiatı sıcak olan anason, sarımsak kabuğu, kimyon vesaire şeyler birkaç gün su ile hayvanın boğazına dökülür. **Dördüncü tür:** Merrü'l-hâyice denilen romatizma hayvanda olduğunda başı ile boynu şişer, gözlerin yumar. İdrarı yoğun ve kırmızı olur. Dururken ayakları ile kollarını birbirine bitiştirir, gözlerini kapatır. İlacı bir miskal beyaz çöpleme, bir miskal yavşan, iki dirhem Hacı Bektaş tuzu ezilerek kamışla hayvanın burnuna püskürtülür. Hayvanın burnundan irine benzer bir su akıncaya kadar başı aşağı tutularak sonra salıverilir. Ertesi gün su içirilmeden önce yüz dirhem susam yağının içine iki yumurta kırılıp karıştırılarak atın burnuna dökülür. Üç gün durduktan sonra dördüncü gün yine su içirilmeden önce burnuna susam yağı ve yumurta dökülür. **Diğer ilaç:** Hayvana bir gece sabaha kadar bir şey yedirilmeyip sabah birer miktar ezilmiş çöven, kereviz tohumu, beş miskal badem, yarımşar okka sirke ve şaraba karıştırılarak içirilir. **Beşinci tür:** Kulunç denilen romatizma olup belirtileri hayvan gübresini yaparken zorluk çeker. Daima yatıp yuvarlanır, ayaklarını birbirine vurur. Gübresini koklar, koltuk altı terler. İlacı kırk dirhem deniz rezenesi, dört dirhem boraks, bir avuç hatmi, otuz dirhem zeytinyağı ve bir avuç tuz önce deniz rezenesi dövülüp bir tencerede diğer ilaçlar ile iki kıyye suyla birlikte kaynatıldıktan sonra tenkiye yapılır. Kalanın üzerine biraz çavşır, yarım okka hurma konularak hayvana içirilir. Altta üçüncü numarada resmedilen şekil gibi durdurulur. **Altıncı tür:** Rihü'l-cemre denilen bir romatizmadır. Hayvan daima yatıp kalkar, başını koltuğuna koyar. İlacı bir dirhem hıltit dövülüp bir kaba konulur. Üzerine bir miktar domuz yağı ile bir avuç hufne otu, iki okka su, yarım okka şarap konularak karıştırıldıktan sonra dörtte üçü tenkiye edilir. Kalanın üzerine yüz dirhem kişniş otunun suyu ilave edilerek içirilir, iyileşinceye kadar ot yedirilmez. **Diğer ilaç:** Hayvan akşamdan sabaha kadar aç bırakılır. Yarım okka demir dikeni suyu, yarım okka şarap sirkesi, beş miskal ezilmiş ayrık kökü, on dirhem kereviz, on dirhem çöven karıştırılıp içirilir. **Yedinci tür:** Bir türlü romatizmadır. Hayvan yatıp kalkıp başını koltuğuna koyar, altta dördüncü numarada resmedilen şekil gibi durur. İlacı bir dirhem hıltit ezilip iki okka su, yarım okka eski sirke, bir miktar nişasta, yüz dirhem hınzır yağına karıştırılır. Dörtte biri tenkiye edilir, dörtte üçüne yüz dirhem kişniş otunun suyu katılarak içirilir. İyi oluncaya kadar yeşil ot yedirilmez. **Diğer ilaç:** Bir miktar sarımsak suyu yeterli miktarda çavşır yağı ile karıştırılıp hayvana içirilir. **Diğer ilaç:** Bir miktar çocuk idrarına yeterli miktarda

horozgözü ve eski sirke katılıp içirilir. **Diğer karışım:** Beşer dirhem ayrık kökü, zeravent, bir buçuk okka eski sirke ile karıştırılıp içirilir. **Sekizinci tür:** Yarım inme, hayvanın başından itibaren vücudunun yarısını uyuşturur. İlacı akşamdan sabaha kadar bir şey yedirilmez. Sabahleyin yarımşar okka üzüm sirkesi ile şarap sirkesine beş miskal ayrık kökü, bir miskal dövülmüş ve elenmiş kereviz tohumu katılarak içirilir. Eğer uyuşukluk devam eder ve aşağı doğru inerse dağlanmalıdır. Bu hastalığa yakalanan hayvan kuyruğunu yukarı doğru kaldırır ise kuyruğuna birer miktar keten yağı ile beyaz neft yağı sürülür. Vücudunun başka tarafında şiş belirirse birer miktar tuz, zeytinyağı, sirke ve bakla yaprağı külü karıştırılıp şişe sürülür. **Dokuzuncu tür:** Hayvanın karnında olan bir hastalıktır. Burnundan kokusuz su akar, gözleri sulanır, yem yerken sağlıklı gibi görünür. İlacı önce bir miktar süsen dövülüp yarısı kadar biber, yüz dirhem bal, yarım okka çekirdeksiz üzümle hamur yapılır. Hamurun beş dirhemi yüz dirhem şarap ve elli dirhem zeytinyağı ile karıştırılıp içirilir. **Diğer ilaç:** On dört gün yedirilmek üzere her gün bir miktar buğday yeterli miktarda sirke içinde bir gece ıslatılarak verilir. **Diğer ilaç:** Birer miktar zeytinyağı, bal, su ve natron birbirine karıştırılıp tenkiye yapılır. İyi oluncaya kadar yeşil ot veya natron serpilmiş kuru ot yedirilip arpa verilmez. Burnuna da şarap püskürtülür. Yedirilecek ota ebegümeci ile pancar katılarak yedirilir. **Diğer ilaç:** Ata akşamdan sabaha kadar bir şey yedirilmeyip sabah bir miktar sirke ile yüz dirhem çerviş yağının üzerine ezilmiş safran ve yaban havucu konup üç gün vücuduna sürülür. Bir kap içine yedi yumurta kırılıp yeterli miktarda zeytinyağı ile karıştırılarak içirilir.

Yirmi altıncı bölüm hayvana bulaşan sıtma hastalığı hakkındadır, iki türlüdür.

Birinci tür: Hayvan sıtma olduğunda belirtileri vücudunun sıcak ve dilinin kuru olmasıdır. Dudakları aşağı sarkar, gözleri şişer, göz kapaklarını kaldıramaz. Gözünün akı kırmızı olur. Sol koltuğunda olan damarın sert olur. Başını yukarı kaldıramayıp aşağı tutar. Bağlı olduğunda ayakları titrer. Bazılarının dili ağzından dışarı çıkar. Yumurtalıkları gevşek durur. Süratli nefes alır. Güçsüzlükten yem yemeye, sineği ağzı ile ürkütmeye takati olmaz. İlacı kış mevsimiyse ılık bir ahıra konulur ve atın iki dizinden kan alınır. Hareketlerinden iyileştiği anlaşılırsa sıcak bir ahıra bağlanarak kalın örtü ile örtülerek ahırda dumansız ateş yakılır. At terledikten sonra sıcak su ile vücudu yıkanır, bütün vücuduna şarap sürülür. Yedi sekiz gün arpa yedirilmez sadece ot verilir. Eğer yaz mevsimi ise önce kan alınır. Sonra iki yüz dirhem şarap ile yüz yirmi dirhem gül suyunun üzerine üç yumurta kırılıp soğuk su ile ata içirilir. Üzerine de soğuk su serpilir. İyi

olduğunda üç gün arpa yedirilmez, sadece ot verilir. **Diğer ilaç:** Elli dirhem şeker, otuz dirhem hurma, ceviz kadar tuz, biber, birer miskal Hint ve Rum sümbülü bir havanda dövülür. Bir tencerede bu ilaçların üzerine iki okka su konularak dörtte biri kalıncaya kadar kaynatılır, süzülüp ata içirilir ve at biraz gezdirilir. **İkinci tür:** Gizli sıtmadır. Hayvan gözlerini yumar, gözleri yaşarır, hayvana binildiğinde asla yürümez. İlacı akşamdan sabaha kadar bir şey yedirilmez. Sabah iki okka suya bir miktar kuru üzüm, iki avuç şahtere otu, yabani kişniş, Karaman kimyonu konup yarım okka kalıncaya kadar kaynatılır, süzülerek ata içirilir. **Diğer ilaç:** Önce atın diş etleri dağlanır. Sonra iki okka suya bir miktar beyaz şeker, bir hurma, ceviz kadar siyah tuz, üç dirhem pelin otu katılarak bir tencerede yarım okkası yok oluncaya kadar kaynatılır, içirilir ve biraz gezdirilir. **Diğer ilaç:** Bir iki dirhem kenevir ince dövülüp kamışla atın burnuna üfürülür, burnundan beyaz su geldiğinde iyileşeceğine işaret edeceğinden ot yedirilmelidir. Beyazdan başka bir renkte su ve irin akarsa öleceğine işarettir. Bu durumda hayvan hamama götürülerek sıcak bir yerinde terletilir. Karabuğday veya buğday unu yedirilir. Vücuduna ılık şarap ile zeytinyağı sürülerek boğazı, göğsü ve ayaklarından kan alınır, şarap sirkesi sürülür. Sonra sıcak su ile yıkanır. Birer miktar keçi sütü, turp yaprağı suyu, yarısı kadar zeytinyağı ve dört yumurta birbirine karıştırılıp üç parçaya bölünerek her gün bir parçası içirilir.

Yirmi yedinci bölüm sancı hakkındadır.

Hayvan sancılandığında daima yatıp yuvarlanır, karnı şişer, böğrü sertleşir, işeyemez. Burnunun delikleri kabarır, hızlı hızlı solur, ayaküzeri dururken başını yere diker. Çoğunlukla terli terli su verilmeden, terli soğuğa bırakılmadan olur. İlacı önce bir miktar halis afyon, su ile ezilir, yeterli miktarda zeytinyağına katılarak atın burnuna veya boğazına akıtılır. Sonra bir kalın örtü ile örtülerek terleyinceye kadar gezdirilir. **Diğer ilaç:** İşeyip gübresini yapıncaya kadar atın karnının iki tarafından ağaçlar ile iki kişi sıkmalıdır. **Diğer ilaç:** Uzunca bir kalıp sabun yıkanıp keten yağına batırılarak hayvanın dübürüne sokulur. Bir miktar soğan dövülüp suyu yeterli miktarda insan idrarına katılıp tuz ile karıştırılarak atın burnuna ve ağzına dökülür. Hayvan daima titrerse bir iki senelik eski saman şarap ile kaynatılıp karnının altına sürülür, her tarafı örtü ile sarılıp terletilir. **Diğer karışım:** Dört dirhem andız, beş dirhem iksir, on dirhem cıva, dört dirhem biber hepsi ezilerek yeterli miktarda şarap ile pişirilerek karnının altına sürülür. Sonra burnuna püskürtülerek üzerine binilip terleyinceye kadar süratle yürütülür. İşetildikten sonra elli dirhem arpa unu pişirilip iki yüz dirhem sıcak suda elle ezilerek boza gibi olduğunda

tenkiye edilir. Atın suyu az içirilir ve arpası ısıtılarak yedirilir. Yahut iki yüz dirhem suya elli dirhem tuz katılıp boğazına akıtılarak üzerine binilip bir saat kadar yürütülerek terletilir.

Yirmi sekizinci bölüm boyunda oluşan sertleşme hakkındadır.

Bu hastalık soğuktan olur. Hayvan boynunu uzatamaz, daima yukarı tutar. Gözlerinin siyahı kaybolur yalnız beyazı görünür. Altta on beşinci numarada resmedildiği gibi kulakları daima yukarı doğru kalkar, yemeden içmeden uzak durur. İlacı hayvan kulaklarının arkasından, burnundan, kollarının üstünden, göğsünün yukarısından, kuyruğunun üzerinden etine değecek kadar dağlanır. Sonra yüz dirhem kabuğu ile birlikte sarımsak dövülür, yarım okka zeytinyağı, otuz dirhem kına ile karıştırılarak biraz kaynatılıp burnunun içine ve dağlanan yerlere birkaç defa sürülür. Hastalık geçinceye kadar kabuğu çıkmış buğday yedirilir, başka bir şey yememesi için hayvanın ağzına bilek kalınlığında gem gibi bir ağaç bağlanır. **Diğer ilaç:** Hayvan karanlık bir ahıra konulup yeni kesilmiş bir koyun derisi sıcakken başından boynuna kadar sarılır, erimiş çerviş yağı vücuduna sürülür ve kulağına akıtılır. Hayvanın bulunduğu ahırın sıcak olması için ateş yakılmalı, yeşil ot yedirilmelidir. **Diğer ilaç:** Önce hayvan kulağına kadar gübreye gömülür ve nefes alması için yalnız burnu dışarıda tutulur. Hayvan terledikten sonra bir sıcak ahıra bağlanır. Bir miktar erimiş domuz yağı yeterli miktarda zeytinyağına karıştırılıp boğazına dökülür. **Diğer karışım:** Yirmi biber tohumu, bir miskal natron ezilerek bakla kadar çavşır, hıltit, yeterli miktarda şarap ve zeytinyağına karıştırılıp üç parçaya bölünerek bir parçası günde üç defa, aralarında yarım saat olmak koşuluyla atın burnuna püskürtülür. Üçer günden sonra geri kalan kısmı da günde üç defa burnuna püskürtülür. **Diğer ilaç:** Keçi kesildiği anda sıcakken kanından bir miktarı hayvanın boğazına akıtılır, üzerine binilerek bir saat koşturulur. Diğer ilaç bir miktar kenevir ve tuz iyice ezilip yeterli miktarda şaraba karıştırılıp burnuna püskürtülür, başına da birer miktar şarap, zeytinyağı ve natron karıştırılıp sürülür. **Diğer ilaç:** Birer miktar domuz yağı, keçi yağı, sakız ağacı sakızı, otuz dirhem yabani süsen suyu, bir okka eski zeytinyağı karıştırılır. Bir tencerede içine tuz ve yüz yirmi dirhem şarap ilave edilerek biraz kaynatılır ve vücuduna sürülür. Bakla hariç nohut gibi şeyler yedirilir, suyuna natron katılır. Atın bulunduğu yer sıcak tutulur. **Diğer karışım:** Yirmişer dirhem domuz yağı, terementi, sakız ağacı zamkı ateşte eritilip bir defa vücuduna sürülerek atın boynu iyice ovulur. **Diğer karışım:** Bir miktar karabuğday su ile kaynatılıp hayvan bununla yıkanır.

Yirmi dokuzuncu bölüm hayvanın otlarken otla birlikte toprağı yemesinden kaynaklanan karın ağrısı, bir tür kabızlık hakkındadır.

Bu hastalık hayvanda olduğunda yürümeye ve hareket etmeye gücü olmaz. İdrarı beyaz ve yoğun, gübresi kuru ve kokulu olur. Karnı şişer, başını aşağı indirip daima öksürür. İlacı on dirhem köpek dili denilen ot ezilerek bir okka sıcak su ile karıştırılıp içirilir. **Diğer ilaç:** Bir miktar sarı helile, yarısı kadar çekirdeksiz üzüm ve süsen havanda dövülür, dört okka su ile karıştırılıp bir buçuk okka kalıncaya kadar kaynatılır, el ile ovularak süzülür. Hayvana beş saat bir şey yedirilmez ve bu ilaç tenkiye edilir. **Diğer ilaç:** On dirhem hatmi ve boraks iyice dövülüp yeterli miktarda şarap ile karıştırılarak tenkiye edilir. Sonra bir miktar toprak çocuk idrarı ile yoğurulup hayvanın karnına sürülür. **Diğer ilaç:** İlaç uygulayan kişi elini yağlayıp hayvanın dübürüne sokar ve fışkısını çıkarıp bir miktar bingöz otu ile bal birbirine karıştırılıp yumurta haline getirilip dübürüne sokulur.

Otuzuncu bölüm şedîde denilen hastalık hakkındadır.

Bu hastalığa yakalanan hayvanın başı ve alnı şişer, dizleri gevşer. İlacı bir gece yem yedirilmeyip sabahleyin birer miktar elma suyu, eski zeytinyağı, şarap birbirine karıştırılarak hayvanın burnuna püskürtülür. Yiyeceği arpaya natron katılır.

Otuz birinci bölüm nezle hakkındadır.

Bu hastalığa yakalan hayvan gayet sert, sıcak ve ağır nefes alır. Yem yemeden ve su içmeden uzak durur. On altıncı numarada resmedilen şekil gibi başını arkaya atar. İlacı bir miktar arpa, keçi sütü içinde kaynatılıp süzülerek hayvana içirilir. Yahut arpa su ile kaynatılıp süzüldükten sonra keçi sütü ile karıştırılıp hayvana içirilir. **Diğer ilaç:** Birkaç adet kurusundan defne tohumu, iki bakla kadar sakız ağacı zamkı, otuz dirhem bal yeterli miktarda sirke ile karıştırılıp hayvanın burnuna püskürtülür. Eğer atın idrarı kanlı veya irinli gelirse üç miskal ezilmiş şap, natron yeterli miktarda bal ile karıştırılıp üç gün içirilir. Yeşil ot yedirilir, içeceği suya arpa unu ve natron katılır. **Diğer ilaç:** Hayvanın vücuduna birer miktar şarap ve zeytinyağı serpilir ve el ile ovulur. Birer miktar sirke, çocuk idrarı, domuz yağı birbirine karıştırılarak hayvana içirilir. **Diğer ilaç:** Eğer hayvanın ağzından irin ya da kusmuk gelirse birer miktar semizotu suyu gül suyu ile karıştırılıp hastalık geçinceye kadar hayvana içirilir. Burnundan gelen nefeste koku olursa yirmi dirhem kust ve kırk dirhem sorgun ağacı kabuğu dövülüp elenerek şarap ile karıştırılıp hayvana içirilir.

Otuz ikinci bölüm romatizma denilen hastalık hakkındadır.

Bu hastalığın pek çok sebebi olsa da genellikle çok atı koşturmaktan, susuz bırakmaktan, atın tozlu yerde durmasından olur. Hayvan günden güne zayıflayıp boğazında bir şey kalmış gibi öksürür. Çok su içer, çok yavaş teneffüs eder. Burnundan sümük akar. Bazıları otu yemeyip çiğneyip atar. İlacı bir miktar ışkın dövülüp kaynatılır, soğuduktan sonra ışkın kadar çekirdeksiz üzüm karıştırılarak iyice el ile ovalanıp içirilir. **Diğer ilaç:** Bir miktar karabuğday ezilir, bir gün bir gece suda ıslatılır. Güneşte kurutulduktan sonra bir miktar su ile kaynatılır. Hamur gibi olduğunda üzerine birer miktar kuru üzüm şarabı ve sıcak su konur, hayvan iyice susadığında içirilir. İçmediği durumda dili dışarı çıkarılıp dökülür. Yiyeceği ota natron serpilerek vücuduna bir miktar şarap ve zeytinyağı sürülüp atın vücudu el ile iyice ovulur. Bir miktar keskin sirke veya zeytinyağı ile erkek keçinin iç yağı birbirine karıştırılıp atın burnuna dökülür.

Otuz üçüncü bölüm vücudun su toplaması hakkındadır.

Bu hastalık hayvanın karnını, yumurtalıklarını, ayaklarını, belinin damarlarını şişirir. Elle vücudunun bir yeri sıkıldığında damar gibi hareket eder. Başı ve diğer organları gerilir, kılları dökülür. İlacı önce hayvan ince bir örtü ile güneş olan yere bağlanır, başı örtünün içine sokulur, örtünün altında teneffüs ettirilerek terletilir. Bakla veya kereviz otu, bunlar bulunmazsa yaş ot veya kuru ota natron serpilerek yedirilir.

Otuz dördüncü bölüm kasılma hakkındadır.

Bu hastalığa yakalanan hayvan çoğu zaman büzülür, uzanır, titrer. Ağzından su akar, damağında şiddetli bir ağrı olur. İlacı bir miktar eşek hıyarı doğranıp üzerine natron serpilerek hayvana yedirilir. Yahut su kaplumbağasının kanı zeytinyağı ile karıştırılıp içirilir. **Diğer ilaç:** Bir miktar eşek hıyarı doğranıp üzerine natron serpilerek hayvana yedirilir. Vücuduna şarap ile zeytinyağı sürülür. Fakat eşek hıyarı çok yedirildiğinde zararı olacağından biraz yedirilmelidir.

Otuz beşinci bölüm ödem hakkındadır.

Bu hastalık hayvanın karnını, ayaklarını, dirseklerini, yumurtalıklarını şişirir. El ile dokunulduğunda şiş oynar. Belinin bir tarafı parmakla kaşınıldığında hemen şişer. İlacı hayvan kalın bir örtü ile örtülerek güneşe bağlanıp terletilir. Yaprağı ile beraber turp, kereviz veya yeşil ot yedirilir. Eğer turp, kereviz ve yeşil otun mevsimi değilse kuru ota natron serpilerek nohut yirmi dört saat suda ıslatılarak yedirilir. Bununla iyileşmezse

göbeğinin üç parmak aşağısı bir neşterle delinir içine ince bir kalem sokularak karnında olan su kalemin deliğinden akıtılır, yarayı kapatacak merhemler delinen yere sürülür.

Otuz altıncı bölüm mirretü'l-yâbise denilen hastalık hakkındadır.

Bu hastalığa yakalanan hayvanın göğsü şişer burnunun delikleri açılır. Su içemez. Karnı çok sıcak olur, derisi şişer, gübresini yaparken zorluk çeker. İlacı akşamdan sabaha kadar ot yedirilmez. Sabahleyin altmış dirhem çerviş yağı ve altmış dirhem sirke karıştırılıp hayvana içirilir. Ertesi gece yine bir şey yedirilmez. Sabahleyin keçinin kılı ve boynuzu, biraz kekik, yaban havucu tütsü yapılır. Ertesi gün bir kaba yedi yumurta kırılır, on beş dirhem sirke katılarak hayvana içirilir. Birer miktar zeytinyağı, natron, bal ve su birbirine karıştırılıp tenkiye yapılır. Yeşil ot veya natron serpilmiş kuru ot yedirilip arpa verilmez. Bulunursa ebegümeci ve pancar verilir.

Otuz yedinci bölüm verem hakkındadır.

Bu hastalığa yakalanan hayvan daima büzülür, ot yerken canlanır, gözü fenalaşır, nefesi kesilir. İlacı kalın bir örtü ile örtülüp güneşte terletilir. Altı yumurta bir kaba kırılıp otuz dirhem tereyağı, altmış dirhem gül suyu katılarak iyice karıştırılıp içirilir. Yiyeceği ota turp doğranıp yedirilir. **Diğer ilaç:** Birer miktar kabuğu çıkmış arpa ve keten tohumu, üç baş sarımsak, altmış dirhem keçi içyağı, bir miktar koyun bağırsağı, bir avuç sedef otu, varsa hınzırın bağırsağında olan gübre ve hınzırın bir kolu bir tencere içinde kaynatılır. Suyunu çektiğinde üzerine su konur, birbirine karıştığında otuz dirhem karabuğday unu serpilerek üç parçaya bölünür, günde bir parçası hayvanın boğazına dökülür.

Otuz sekizinci bölüm deride ve genellikle boyunda görülen lenf düğümlerinin şişkinliğiyle beliren tüberküloz türü hakkındadır.

Bu hastalık bademcik iltihabı denilen şişe benzer fakat şişe elle dokunulduğunda içinin oynamasıyla ayırt edilir. Çoğunlukla taylarda görülür. Bademcik iltihabı denilen şiş olmadığı anlaşılınca önce şişin derisi kerpeten ile kaldırılır ve ustura ile kesilir. İçinde oynayan ur çıkarıldığında kan akmazsa şarap sirkesi veya su ile yıkanır, yaraya merhemler sürülür. Kan gelirse bir miktar koyun yapağısı sirkeye batırılıp yaraya konulur. Merhemler sürüldükten sonra sinekten ve tozdan korumak için zift sürülür. Şiş yavrularsa, etrafında yumuşamamış katı şişler belirirse bu şişler sıcak su ile yıkanır. Birer miktar arpa unu, natron su ile merhem kıvamına gelinceye kadar kaynatılır şişin üzerine konulur. Şişler yumuşadıktan sonra ortasından bir usturayla yarılıp içine bir miktar ince dövülmüş incir yaprağı, biraz tuz ve şarap karıştırılıp sürülür. Yarada kan ve irin olursa

eşek hıyarı yaralara kullanılan merhemle birlikte uygulanır. Eğer merhemler ile iyileşmezse arpa unu, natron ile yumuşatılır. Sonra şişin etrafı dağlanıp sütlü kengel yaprağı dövülerek uygulanır. Bu şiş bir yaşında olan taylarda olursa ve içi el ile dokunulduğunda oynamıyorsa yarılır, kan yoksa koyun yapağısı sirkeye batırılır ve şişe konulur. Kan varsa yapağı zeytinyağı ile sirkeye batırılıp üç gün kadar el sürülmez. Üç günden sonra sıcak su ile yıkanır. Birer miktar şarap, tuz ve ufak ufak kırpılmış yapağı, zeytinyağı karıştırılıp fitil ile yaraya sokulur. Dört gün el sürülmez, sonra yine yıkanır. Bir miktar bala kına katılır, yarada kan ve irin yoksa zeytinyağı tortusu, halis zeytinyağı, yumuşak zift birbirine karıştırılıp sürülür. Arpa yedirilmez, hastalık hafifledikçe azar azar arpası arttırılır.

Otuz dokuzuncu bölüm çıbanlar hakkındadır.

Hayvanda çıban sıcaktan kaynaklı çıkar. Eğer çıbanlar atın belinde çıkarsa yara olmaması için çıbanlar günde iki defa sıcak su ve çöven ile yıkanıp tereyağı sürülür. İyileşene kadar hayvana binilmez. **Diğer ilaç:** Önce sıcak su ile çıbanlar yıkanır. Yüz yirmişer dirhem çerviş, domuz yağı eritilip natron ile kına ezilip birbirine karıştırılıp sürülür. Çıbanlar yarıldığında içinde olan irin çıkarılıp tuz ve zeytinyağı birbirine karıştırılarak ata sürülür. At yedi gün suyla yıkanır.

Kırkıncı bölüm uyuz hakkındadır, iki türlüdür.

Birisi sıcaktan ve midesinin bozulmasından eklemlerinde olan ağrının bütün vücuduna yayılmasındandır. Diğeri temiz bakılmadığından kirden, üzerinde böcekler gezmesinden, pis yerlerde yuvarlanmasından olur. Sıcaktan ise kulağıyla yanaklarından kan alınır. Sonra birer miktar kömür külü suyu, natron, zift birbirine karıştırılarak bütün vücuduna ve başına sürülür. Eğer uyuz olan yerlerde kan ve irin varsa bir miktar arpa unu, zeytinyağı ve su ile kaynatılıp sürülür. Üç gün durduktan sonra bir miktar sıcak suya biraz kömür külü katılıp iyice yıkanır. Gübre ile ovularak kabuk ve kir kalmayınca birer miktar yaş zift, zeytinyağı, zeytinyağı tortusu, sarı kükürt hepsi karıştırılarak sürülür. Bir gün durduktan sonra birer miktar eşek hıyarı, natron dövülüp üzerine yeterli miktarda şarap veya bal şerbeti konularak yaraya sürülür. **Diğer ilaç:** Üç yüz dirhem içyağı, ikişer yüz dirhem katran, siyah neft yağı, üç yüz dirhem süt, yirmi beş dirhem ezilmiş kimyon, beş dirhem kükürt, iki dirhem akrep otu, on iki buçuk dirhem tuz hepsi karıştırılıp altı gün günde bir saat durması şartıyla uyuz olan yerlere sürülür, güneşte bekletilir. Sonra temizce yıkanır ve sığır gübresi sürülür. **Diğer ilaç:** Yüz dirhem defne suyu, ikişer yüz dirhem

susam yağı ve zeytinyağı, altmış dirhem yaş akrep otu, yirmi beşer dirhem hardal, kenevir ezilerek dövülüp birbirine karıştırılarak yeşil renkli ve içi sırlı bir kavanozun içine konularak güneşe asılır. Sonra gerektiğinde içinden yüz yirmi dirhemi alınıp yüz yirmi dirhem zeytinyağı, birer avuç tuz, ezilmiş çörek otu karıştırılıp kaynatıldıktan sonra üç gün, günda birer saat sürülür. Sürüldüğünde hayvan güneşe bağlanıp uyuz olan yerlerine susam yağı ve kuyruk yağı sürülerek iki gün bekletilip yıkanır. **Diğer ilaç:** Mevsimi ise yeşil ceviz kabuğu dövülüp üzüm sirkesi ile kaynatılarak uyuz olan yerlere sürülür. **Diğer ilaç:** Birer miktar yabani üzüm, kimyon, kükürt, kenevir, Kerran süseni, tuz ve cıva havanda ezilir. Zeytinyağı ve keten tohumu yağı da katılarak hamur yapılıp ateşte damıtılır, elde edilen suyu uyuz yerlerine sürülür. **Diğer karışım:** Bir avuç ince dövülmüş tuzun üzerine yeterli miktarda defne tohumu yaprağı ve sirke konulup kaynatılarak vücuduna sürülür. **Diğer ilaç:** Birer miktar rezene, çörek otu, kenevir ezilerek yeterli miktarda zeytinyağına karıştırılıp kaynatılıp uyuz yerlerine sürülür. **Diğer ilaç:** Bir miktar çöven su ile kaynatılıp hayvan yıkanıp güneşte kurutulduktan sonra birer miktar rezene, kenevir, maden tuzu, çörek otu ezilerek yeterli miktarda zeytinyağına katılıp üç gün uyuz olan yerlere sürülür, güneşte tutulur. **Diğer ilaç:** Bir miktar kenevir su ile kaynatılıp uyuz olan yerlerine sürülür. **Diğer ilaç:** Birer miktar kenevir ve rezene dövülüp yeterli miktarda siyah neft yağı ile karıştırılıp uyuz olan yerlere sürülür, yirmi dört saat durduktan sonra yıkanır. Uyuz ağzına yakın olan yerlerde olursa ilacın ağzına akmaması için başı yukarı tutulur, arpa samanı torba ile verilir. Ağzına değecek bir tarafında olduğunda başı kısa bağlanır ve uyuz olan yere ağzı dokundurulmamalıdır. Dişlerine dokunursa dişlerine zarar verir. **Diğer ilaç:** Bir miktar kenevir ezilip yeterli miktarda zeytinyağıyla kaynatılarak uyuz yerlerine sürülür ve yirmi dört saat durduktan sonra yıkanır. **Diğer ilaç:** Önce at çöven ve sıcak su ile yıkanıp kuruduktan sonra birer miktar zırnık ve tuz dövülüp yeterli miktarda keskin sirke ile kaynatılarak zırnık ve tuz eridikten sonra hayvana sürülür. Biraz durduktan sonra sıcak su ile yıkanıp birkaç gün sirke sürülür. Eğer iyi olmazsa yine aynı ilaç sürülüp biraz durduktan sonra yıkanır. Çünkü zırnık kaşındırıp vücudunu yara yapacağından çok durdurulmaz. **Diğer karışım:** Birer miktar kükürt, şarap, zeytinyağı kaynatılıp yaz mevsimi ise hayvan soğuk bir yerde; kış mevsimi ise hayvan güneş bir yerde tutularak uyuz yerlerine sürülür. **Diğer ilaç:** At önce dayanacağı derecede sıcak su ile yıkanır. Sonra yüz dirhem keskin sirke, yirmi beşer dirhem natron ve rezene kaynatılır. Bir sopanın ucuna bir miktar bez bağlanıp hayvanın dayanacağı kadar sıcakken sopa ile uyuz yerlerine ilaç sürülür. **Diğer ilaç:** Birer miktar kükürt, zeytinyağı ve şarap bir havanda dövülüp bal kıvamına geldiğinde eşek hıyarı sapı

ile uyuz yerlerine sürülür. Hayvan bir gün güneşte durur, yaz ise bir gün ayazda durur sonra yıkanır. **Diğer ilaç:** Birer miktar domuz yağı, balmumu, iki katı zeytinyağı hepsi bir bakır kap içinde eritilir. Biraz soğuduğunda ezilmiş kükürt katılıp eşek hıyarı sapı ile uyuz olan yerlerine sürülür. **Diğer karışım:** Bir okka defne ağacı kabuğu ufak ufak doğranır, üç okka şarap ile kaynatılıp süzülür. Bu karışımın içine kırk dirhem dövülmüş kükürt ve bir miktar katran katılıp uyuz olan yerlerine sürülür. **Diğer ilaç:** Önce çöven su ile kaynatılıp hayvan yıkanır. Hayvan kuruduğunda birer miktar kırmızı ve sarı zırnık, kalye taşı, kükürt, natron, mürdesenk, kenevir, akrep otu hepsi havanda dövülüp elenir. Sonra bir miktar sirke, demir dikeni suyu, zeytinyağı katılarak ezilir, bal kıvamına geldiğinde uyuz olan yerlerine sürülür. Eğer uyuz kaşınıp hayvan kendini duvara sürterse bir miktar defne yağı, bir avuç dövülmüş çörek otu ile kaynatılarak soğuduğunda sürülür. Kaşınma kuyruğu ile yelesindeyse üç gün hayvana yalnız susam yağı suyu içirilir. **Diğer ilaç:** Birer miktar beyaz hardal, beyaz kükürt ezilip yeterli miktarda zeytinyağı ve sirke ile karıştırılıp kaşınan yerlerine sürülür.

Kırk birinci bölüm hayvanın ayaklarında olan hastalıklar hakkındadır, on türlüdür.

Birinci tür: Temriye hakkındadır. Çoğunlukla hayvanın ayaklarında belirir. İlacı bir miktar şarap bir bakır kap içinde yeşilleninceye kadar saklanır. Sonra bir miktar ezilmiş mürdesenk yeterli miktarda zeytinyağı ile karıştırılarak temriye olan yer çöven ve sıcak su ile yıkandıktan sonra sürülür. **Diğer ilaç:** Atın topuğunun birkaç yerinden dağlanıp ot yedirilir. Eğer hayvanın ayakları tutulup hareket edemez ise bir miktar süt tuz ile koyulaşıncaya kadar kaynatılıp içine bir miktar nişadır katılarak kollarına iyice sürülür. Üzerine ıslak bir peynir tulumu ile sarılarak yirmi dört saat durur. Dizlerinin tutulması geçmediyse dizi üstündeki damardan kan alınır. Buraya birer miktar arpa unu, hatmi, akgünlük ezilerek yumurta sarısı ile yoğrularak kan alınan yere bir bez ile bağlanır. At ahırda kımıldamayacak şekilde bağlanır. Eğer atın ayağı şişerse bir okka yeni katran bir çömlek içinde koyulaşıncaya kadar kaynatılır ve kalın bir beze yapılarak şiş olan yere konulur. Beş gün durduktan sonra sıcak su ve sabunla yıkanır, iyi oluncaya kadar bu ilaç uygulanır. Yoldan gelen atın kolları tutulduğunda insan idrarı bir defada tasla içirilir**. İkinci tür:** Ata terli su verilmeden dolayı atın ayağına su iner, dizinde olan aşığı şişerek yürümeye ve harekete gücü kalmaz. İlacı bir miktar kepek, keskin sirke, tuz ile merhem gibi oluncaya kadar kaynatılıp kalın bir beze yapılarak aşığı üzerine bağlanır ve bir gece durur. **Diğer ilaç:** İnsan dışkısı sıcakken bez ile bağlanıp yirmi dört saat durur. Bir defada

iyi olmazsa birkaç kez daha konulur. **Diğer ilaç:** Birer miktar sarımsak, sabun, zeytinyağı, tuz merhem kıvamına gelinceye kadar kaynatılıp aşığı üzerine konulur, yirmi dört saat durur. **Diğer karışım:** Eğer hastalık olan kemik katılaşırsa yumru bir demir ile baldır kemiklerine ininceye kadar dağlanır. Dağlanan yerlere karabuğday, sülümen, boraks ve bir miktar bal merhem yapılarak üç dört defa sürülür. **Üçüncü tür:** Arpa ile beraber buğday yemekten dolayı bazılarının ayakları büzülür, erkeklik organı tutulur. İlacı soğuk suya sokulup ön ayaklarından kan alınır, arka ayaklarına tereyağı tortusu sürülür. Suyu ile yemi geç ve az verilir. **Dördüncü tür:** Tabak hastalığı hayvanın sol ayağının tırnağı çevresinden oyularak sarı su akmasıdır. Tedavi olunmazsa tırnağı düşer. İlacı on dirhem mazı, beşer dirhem Kıbrıs zacı, keçiboynuzu, iki dirhem anzarot hepsi ezilip yeterli miktarda bal ile yoğrulur. Önce atın ayağı sabunla yıkanır ve temiz bezle silinip kurutulur. İlaç bez ile bağlanarak üç gün durur, sonra değiştirilip birkaç defa uygulanır. **Beşinci tür:** Dizdeki yara şişlik hakkındadır. Hayvanın yemliği yüksek olduğunda dizlerini duvara vurarak şişmesinden, dövülmekten, bazıları ise otlarken yuvarlanmasından dolayı olur. İlacı önce şiş olan yerin tüyleri kireç ve zırnık ile temizlenir. Sonra akrep otu ve katran birbirine karıştırılarak şiş olan yere sürülür. İyi oluncaya kadar yemliğe bağlanmayıp başka yere bağlanarak yemi torba ile verilir. Hayvan altta on yedinci numarada resmedildiği gibi karnından asılır. **Diğer ilaç**: Bir miktar çerviş yağı yarısı kadar hurma ince dövülerek merhem gibi olduğunda şiş olan yerlere sürülür. Eğer yara iyi olmaz ve kangren olursa bir miktar balmumu, içyağı, yüz dirhem zeytinyağı, balmumunun yarısı kadar balık bağırsağı tencerede kaynatılıp sürülür. **Diğer karışım:** Bir miktar güvercin gübresi, yarısı kadar tuz, natron, erimiş balmumu, içyağı hepsi birbirine karıştırılarak yaraya sürülür. **Diğer ilaç:** Yirmi dirhem zift, bir miktar kına, kınanın yarısı kadar zift mumyası ateşte eritilerek bir kalın bezle yapıştırılır. **Altıncı tür:** Hayvanın topuğunda olan şişliktir. Bazısında derisi de şişer bazısında içindeki eti şişer derisi şişmez. Bir miktar kenevir yaprağı dövülür şiş üzerine konulur. Şiş yeni olduğunda birer miktar boraks, keten tohumu yağı, yeterli miktarda sirke ile kaynatılıp sürülür. Eğer iyi olmazsa sıraca bahsinde anlatılan ilaçla tedavi edilir. **Yedinci tür:** Atın ayağında kan dolaşımı yetersizliği ile ödem olursa oğlak yüreği sıcakken bağlanır, bir gün durur. Ertesi gün açılır bir taze yürek bağlanarak yine bir gün daha durur. **Sekizinci tür:** Atın ön ayaklarında olan şişliktir. İlacı önce şiş olan yer dağlanır, üzerine katran ve akrep otu sürülür. Eğer yara olursa yaralara uygulanan merhemler uygulanır. **Diğer ilaç:** Şiş olan yer ustura ile yarılır, bir miktar sirkeye bir avuç tuz katılarak eridiğinde yarılan yer yıkanır. **Dokuzuncu tür:** Uyluğun baldır kısmında olan şişliktir. Bazen büyür bazen küçülür. Çoğunlukla

irinlenir ve sarı su akar. İlacı bir miktar hatmi gülünün içinde olan göbek çıkarılır ve ezilir. Bir bez ile şiş olan yere bağlanır. **Diğer ilaç:** Birer miktar zift mumyası, kına, yarısı kadar çam sakızı ile karıştırılarak bir bezle şiş üzerine bağlanır. **Diğer ilaç:** Bir miktar keçiboynuzu otu kökü ile beraber bir tencerede suyla kaynatılır. **Diğer ilaç:** Şiş olan yere birkaç sülük yapıştırılır, sülükler düşünce deniz tuzu sürülür. Şiş yarılmadan iyileşmeyeceği anlaşılırsa bir ustura ile yarılır. Birer miktar katran, akrep otu ve şap konularak üzerine birkaç defa gül suyu ve susam yağı sürülür. **Onuncu tür:** Bıçılgan hastalığı sıcaktan, kuruluktan, rüzgârdan, bazısı sıcak kuma basarak kumun sıcaklığının damarlarına tesir etmesinden, bazısı yaş gübre üzerinde durmaktan yara olur ve cerahat akar, çoğu kurtlanır. İlacı önce yara olan yer sıcak su ile yıkanır. Sonra bir demir tavada birer miktar boy ile süt pişirilerek üzerine sürülür. Üç günde bir değiştirilir. **Diğer ilaç:** Yaranın üzerine bir miktar kireç dökülüp sonra biraz sike ile ezilerek üzerine vurulur. **Diğer ilaç:** Birer miktar sarımsak, susam yağı, zeytin ağacı zamkı, yeterli miktarda zeytinyağı ile karıştırılıp orta ateşte merhem kıvamına gelene kadar pişirilir, yara olan yere konulur. **Diğer karışım:** Bir miktar incir yeterli miktarda sirkede kaynatılıp incir eridiğinde indirilir. Sirkesi süzülür inciri ezilir. Sirke ile yara yıkanır, incir ise yaraya konulur**. Diğer ilaç:** Yaranın etrafında tüy çok olursa birer miktar kireç ve zırnık sürülerek tüyler dökülünce biraz bakır pası ile bal ezilip sürülür. Kuruduktan sonra yıkanır. Eğer yaranın içinde kurt olursa yara olan yer çöven ve su ile yıkanır. Sarımsak, kireç, içyağı birbirine karıştırılarak üzerine bağlanır. Zeytinyağı ve sirke ile yapılan merhemlerin, tuzlu suyun da faydası olur. Bu hastalık hayvanda ağrıdan dolayı olursa bir miktar çöven suda kaynatılıp bir lif ile iyice yıkanır. Sonra bir miktar üzüm ile beraber üç baş sarımsak dövülüp merhem gibi olduğunda bir paçavra ile yara olan yere yapıştırılıp yirmi dört durduktan sonra değiştirilir. Bu yara tırnaklarında olursa bir miktar buğday bir demir tavada kavrulup menekşe suyu ve kafur ile ezilip sürülür.

Kırk ikinci bölüm abraşın tedavisi ve hayvanın ayaklarında veya diğer yerlerinde benekler yapılmak istenirse yapılması gerekenler hakkındadır.

Abraş hayvanın çoğunlukla göz kenarları ve yumurtalıklarında belirir. İlacı henüz ortaya çıktığında bir miktar şeker yeterli miktarda pırasa suyu ile karıştırılıp sürme gibi gözüne çekilir. İyi olmazsa karpuzun tepesi kesilip kaplumbağa boğularak karpuzun içine akıtılır, dört beş gün muhafaza edilir. Karpuzun içerisi su olduğunda o su bir bezden süzülüp hayvana bir defada içirilir. Sonra kaplumbağanın arkasından bir fincan kadar kabuk çıkarılır. Eti ise şişe saplanıp ateşte kebap yapılır. Damlayan yağı kabuk içine

konup bir kutuda muhafaza edilir. Sabah akşam hayvanın abraş yerlerine bu kabuk sürülür. Çünkü kaplumbağanın yağı kendi kendine saklanırsa yok olur, kabukla muhafaza olur. **Diğer ilaç:** Bir serçe kuşu boğulup tüyleriyle beraber kömür gibi oluncaya kadar yakılıp hamur olunca ata yedirilerek yine abraş olan yerlere kaplumbağa yağı sürülür. **Diğer ilaç:** Abraş olan bir atın idrarı bir miktar su ile karıştırılarak üç gün içirilir. Eğer geçmezse abraş yerleri iğne ile kan çıkıncaya kadar dövülür, üzerine iki defa yanmış kireç sürülür. Hayvanın ayaklarına yahut başka bir yerine beyaz benekler yapılmak istenirse bir miktar zeytinyağı bakır tencere içinde kaynatılıp bir sopa ucuna bez bağlanarak sıcakken sürülür. Tüyleri dökülüp yerine beyaz tüy çıkar. Elleri, ayakları ve alnında beyazlık olması istenirse bir miktar un, hamur yapılıp fırında biraz pişirilerek sıcakken beyaz yapılmak istenen yerlere konulur. Tüyleri dökülmezse birkaç defa yapılır. Tüylerinin sarı olması için tüyleri döküldükten sonra hamura zerdeçal yağı katılır. Siyah olması istenirse tüyleri çıkarken reng adı verilen İranlıların sakal boyadıkları çiçekten ıslatılıp sürülür.

Kırk üçüncü bölüm cüzzam hastalığı hakkındadır.

Bu hastalığa yakalana hayvanın burnunda şiş belirir, başı ile burnunda olan damarları şişer, burnundan irin akar, sert teneffüs eder. İnler, iştahsız bir şekilde ot yer, su içmez. Hastalık ilerledikçe ayaklarıyla kulaklarında yaralar çıkar ve vücuduna yayılır. İlacı altı dirhem kırmızı natron ezilerek bir buçuk okka su, üç yüz dirhem zeytinyağına karıştırılarak günde birkaç defa burnuna dökülür. Bulunursa geyiğin erkeklik organı ufak ufak doğranıp kurutulup ot ile beraber yedirilir. Bu hastalık bulaşıcı olduğundan yanına başka hayvan konulmamalıdır.

Kırk dördüncü bölüm yara hakkındadır.

Bu hastalık hayvanın yüzü ve dizlerinde belirir, vücuduna yayılır. Yara önce yuvarlak ve çok kuru olur ilerledikçe açılır. İlacı yaranın üzerine sabah ve akşam günde iki defa yanmamış kireç sürülür. Biraz durduktan sonra sığır idrarı ile yıkanır. Yaranın içinden özü çıktığında kalye taşı ince dövülüp önce yara sığır idrarı ile yıkanır, üzerine kalye taşı sürülür. Eğer özü çıkmazsa kaynatılmış yani boyası alınmış yalancı safran gölgede kurutulup günde iki defa yaralara konulur.

Kırk beşinci bölüm atın bacağında olan ur hakkındadır.

Bu hastalığın bazısı kuru bazısı rutubetli olarak hayvanın baldırında belirir. Rutubetli olanların yaralarında irin olur, kuru olanların üzeri balık pulu gibi pullanır. Kuru

olanların ilacı üç gün sabun ile yakınır. Sonra birer miktar anzarot ve boy tohumu ayrı ayrı ezilip demir tava içine konularak üzerine yeterli miktarda süt konularak bir kaşıkla iyice karıştırılarak pişirilir. Boy tohumu ve anzarot kaynayınca indirilir. Kâğıt üzerine konularak yakı gibi yaraya yapıştırılır. Üzerinden bir bezle bağlanır, dört gün el değdirilmez. Dört günden sonra açılır bir gün durur. Sonra yıkanıp tüy çıkıncaya kadar bu ilaç uygulanır. **Diğer ilaç:** Önce yara sıcak su ile yıkanır. Sonra birer miktar sarımsak kabuğu, kuyruk yağı bir havanda dövülüp yara üzerine sürülür. **Diğer ilaç**: Birer miktar mürdesenk, kardeşkanı ve süsen ayrı ayrı dövülüp yeterli miktarda balmumu ve zeytinyağı ile karıştırılarak bir tencerede yanmayacak kadar orta ateşte pişirilir, yara yerlerine sürülür. **Diğer karışım:** Önce yara çöven ve su ile yıkanır. Sonra bir miktar kuru kabak merhem gibi oluncaya kadar dövülerek süt konup tekrar dövülür. Kâğıt üzerine konularak yakı gibi yaranın üzerine bez ile bağlanır. Bez bağlanamayacak bir yerindeyse hayvan yerinden kımıldatılmayıp günde bir defa değiştirilir. **Diğer ilaç:** Birer miktar siyah keçi beyni ve asma çubuğu külü havanda dövülüp merhem gibi olduğunda yara çöven ve suyla yıkanır, yine kâğıtla yaranın üzerine konulur günde bir defa değiştirilir. **Diğer ilaç:** Yara önce su ve çövenle yıkanır. Sonra mürdesenk demir tavada zeytinyağı ile kaynatılır, yaraya sürülür. **Diğer ilaç:** Yara önce su ve çövenle yıkanır. Boy otu ezilip elenip bir demir tavada yeterli miktarda sütle kaynatılır, soğutulup tekrar dövülür. Kâğıt ile yakı gibi yaraya yapıştırılır. **Diğer ilaç:** Yara nemli olduğunda yara önce yıkanır. Sonra birer miktar pamuk çekirdeği, mercimek, yarısı kadar nar kabuğu, nar kabuğunun yarısı kadar Şam serçesi, kurutulmuş kurbağa ayakları, güherçile ayrı ayrı ezilip içine bir miktar un veya kül karıştırılarak sirke ile hamur yapılıp bez ile yara olan yerlere konulur. Yaranın içerisi delinmişse ilaç pamukla içine sokulur. **Diğer karışım:** Yara önce sıcak su, sabun ve pancar suyu ile yıkanır. Kuruduktan sonra birer miktar bakır pası, gümüş ve altın tozu, mürdesenk hepsi havanda dövülür. Sirke, zeytinyağı ile karıştırılıp hamur yapılarak yaraya konulur. **Diğer ilaç:** Yüz dirhem kırmızı balçık ile yirmi dirhem mazı ezilir yeterli miktarda balla karıştırılarak yaraya sürülür. **Diğer ilaç:** İki dirhem akrep otu, yirmi dirhem zeytinyağı tavada biraz kavrulup bir kâğıtla yakı gibi yaraya konulur, iki üç saat durduktan sonra silinir birkaç defa daha konulur. **Diğer karışım:** Bir miktar çöven su ile kaynatılıp yara temiz lif ile yıkanır. Sonra balığın karnında olan yağdan bir miktar alınıp bir gece ayazda bekletilerek yağ koktuğunda yaralara sürülür. Hayvanda bu yara haricinde başka bir hastalık daha ortaya çıkarsa bir miktar şeker sirkesi ve bulunursa tilki kanı içirilir, başına kunduz yumurtalığı sürülür. Eğer yara burnunda olursa sığırın ayakları kemiğinde olan ilikten alınıp yeterli miktarda zeytinyağı ve erimiş katrana karıştırılarak

yara çöven ve su ile yıkandıktan sonra sürülür. **Diğer ilaç:** Yara sıcak su ve çövenle yıkanır, sonra ufak balıklar havanda iyice ezilir merhem gibi olduğunda yaraya sürülür. Yarada kir olursa bir miktar arpa ununun içine tuz ve sirke katılarak hamur yapılıp yaraya sürülür.

Kırk altıncı bölüm atın omzunda ve kollarında olan hastalıkların nedenleri ve tedavisi yirmi türlü olarak açıklanır.

Birinci tür: Hayvanın omuzlarında olan hastalık iki türlüdür. Birisi yürürken aksaması, diğeri atın omzu elle sıkıldığında ayaklarını uzatmasıdır. Aksayanların ilacı aksamayan tarafı üzerine yatırılıp aksayan omzunun derisine rengi değişene kadar iple vurulmasıdır. Sonra derisi birkaç yerinden derince kesilir, derisi arasına bakırdan yapılmış bir demir kalem sokularak sıkıca üfürülür. Sonra yine bir iki yerinden birbirine yakın kesilir. Üzerine bir miktar keskin sirkeye tuz atılıp karıştırılarak sürülür. İki gün durduktan sonra sıcak suyla yıkanıp birkaç gün daha günde bir iki defa sürülür. İyi olmaya başladığında iki üç günde bir defa şarap ve zeytinyağı sürülür. İki ayağı da aksıyorsa yazılan ilaçlar iki omzuna da uygulanır. Omzu sıkıldığında ayaklarını uzatanların önce ayağından kan alınır. Alınan kanın içine birer miktar zeytinyağı, ezilmiş fasulye, üç yumurta kırılıp iyice karıştırılarak bir miktar ateşte ısıtılıp omuzlarına sürülür. Ertesi gün yıkanmayarak derisi soyulup yara gibi oluncaya kadar elle ovulur. Bakırdan yapılmış demir kalemle derisinin üç parmak kadarı kalkıncaya kadar sıkıca üfürülür. Sonra birer miktar sirke, koyun kanı ve tuz birbirine karıştırılıp sürülür. İki gün durduktan sonra çıkan su ile yıkanarak birkaç gün daha zeytinyağı sürülür. **Diğer ilaç:** Omzunda olan tüyler zırnık ve kireç ile dökülüp üzerine birer miktar katran ve akrep otu birbirine karıştırılarak sürülür. İyi olmazsa omzunun başında yuvarlak bir dağ ile dağlanıp dağ yerlerine merhemler sürülür. **İkinci tür:** Şişkinlik denilen hastalık atın ön kollarının ayaklarında ortaya çıkar. Katı olarak taşla vurulmuş gibi şişerek kütük gibi olur, ayaklarını düz basamaz. İlacı önce kıçının iki tarafından kan alınır. Sonra birer miktar hatmi yaprağı, papatya, azırkan, gül, sarımsak sapı yeni bir çömlekte keskin sirkeyle kaynatılır. El dayanacak soğukluğa gelince şiş olan yerlere sürülür ve yirmi dört saat bekletilir. Sonra sıcak su ve sabunla yıkanıp biri iki defa ilaç tekrar uygulanır. **Üçüncü tür:** El ve ayaklardaki yarıklara denir. İlacı yara olan yer önce natron ve su ile iyice yıkanır, bir bezle kurutularak tekrar gül suyu ile yıkanır. Sonra on dirhem erimiş balmumu, üç dirhem ezilmiş demir pası, yirmi dirhem zeytinyağı birbirine karıştırılarak merhem yapılarak üç günde bir defa sürülür. **Diğer ilaç:** Bir miktar bakla unu yeterli miktarda bal ve şarap ile

ezilip yaraya sürülür. **Diğer ilaç:** Bir miktar domuz gübresi yeterli miktarda su ile kaynatılıp güneşte kurutularak ince ezilerek şarapla merhem yapılarak yaraya sürülür. Yahut bir miktar mazı ince dövülür yara üzerine ekilir. **Diğer ilaç:** Birer miktar zeytinyağı tortusu, koyulaşmış eski şarap ve kına birbirine karıştırılıp ateşte biraz kaynatılıp yaraya sürülür. **Diğer ilaç:** Bir miktar mürdesenk ince ezilip yeterli miktarda şarap sirkesine karıştırılır tekrar dövülür, biraz zeytinyağı katılarak günde bir iki defa yaraya sürülür. **Diğer ilaç:** On tane siyah incir şarap sirkesinde bir gece bekletilir. Bir havanda ezilir üzerine biraz daha sirke ilave edilir demir tavada pişirilip kâğıt üzerine yayılarak yara olan yere bağlanır. Üç gün durduktan sonra değiştirilir ve tekrar üç gün durur. Kan almak gerekirse topuğu ile dizlerinde olan damarlardan kan alınır, kan alınan yerler şarapla yıkanır üzerine zift sürülüp su dokundurulmaz. **Dördüncü tür:** Dolama denilen rahatsızlıktır, atın tırnağı ile topuğu arasındaki kılın etrafında ortaya çıkar. İlacı şiş olan yer katranla akrep otu sürülür. İyi olmazsa bir miktar süsen yaprağı ince ezilip yeterli miktarda şarap sirkesi ve balla karıştırılıp yaraya sürülür. **Diğer ilaç:** Bir miktar boy otu ince ezilip demir tavada sütle kaynatılır, sonra kâğıt üzerine yayılır ve şiş üzerine konulur. **Diğer ilaç:** Birer miktar akrep otu kırmızı zırnık ezilip balmumu ve içyağı eritilip karıştırılarak şiş yerlerine sürülür. Yapışması için ağaç ateşte kızdırılır ilaç üzerine konularak iyice yapıştırılır. İyi olmazsa dağlanmalıdır. **Beşinci tür:** Hayvanın kolları ve ayakları gevşer, yürürken birbirine çarparak yürür, ayaküzeri dururken kolları ile ayaklarını uzatır. Bu hastalık arpa üzerine su verilmekten, yoldan geldiğinde gezdirilmeden bağlamaktan, terliyken soğukta tutmaktan dolayı olur. İlacı öncelikle kolları ile ayaklarına tereyağı sürülüp bir miktar durduktan sonra biraz üzerlik suda kaynatılıp süzülüp suyu sürülür. İki baldırından kan alınarak güneşte bekletilir. Yahut şiddetli akan bir nehirde gezdirilir ya da bağlı durur. Beş dirhem siyah helile, iki dirhem Hint tuzu, hıltit, kafur, kimyon ezilerek bal şerbetine katılıp atın ağzına dökülür. **Altıncı tür:** Göğüs darlığı denilen hastalık teşbik hastalığına benzer. Bu hastalıkta yalnız kolları gevşer, yürümeye ve hareket etmeye gücü olmaz. İlacı bir miktar domuz eti tuzlanıp ateşte kurutularak sirke ile ezilip hayvanın göğsüne sürülür, iki baldırından kan alınır. Bir nehirde suyun akıntısının yukarısına doğru bir iki defa yürütülür. **Yedinci tür**: Hayvanın ayakları ve kollarında olan şiştir. Çok koşturmadan ve yormadan dolayı olur. Hayvan kollarını duvara ve toprağa vurarak hareket etmez. İlacı birer miktar mürrüsafi, sarısabır, akasya, yabani nar ağacı kökü, kardeşkanı, hatmi hepsi bir havanda dövülür. Yumurtanın beyazına hamur yapılır, kalın bir bezle şişin üzerine konulup bağlanır. Eğer şiş topuğunda veya diz kapağında ise bu ilaç sıcak koyun kanı ile yoğurulup şiş üzerine sürülerek

bağlanır. Bu ilaç hayvanın derisine yapışıp kendi kendine düşmezse el ile çıkarılmayıp üzerine binilip ilaç düşünceye kadar yürütülür. Bu hastalık hayvanda yolculuk zamanı belirirse ve bu ilaçlar ile tedavi edilmesi mümkün değilse eski keten tohumu yağı ile boraks bir tavada üzerine süt veya zeytinyağı ya da su konup iyice kaynatılır. Bir değnek ucuna bez bağlanıp ilaca batırılıp şiş olan yerine sürülür. Şiş katılaşırsa bir miktar incir on iki saat keskin sirkede ıslatılır. Sonra sirkenin içinden çıkarılıp ezilir, demir tavada biraz sirke ile kaynatılıp şişe sürülür. Şiş topuğunun tüylü tarafındaysa tüy kireç ve zırnıkla dökülür, sıcak su ile yıkanır bir ustura ile çizilir. Çizilen yerlere akrep ısırığı kadar delik açmak için neşter sokulur ve deliğin içine tuz doldurulur. Bir demir tavada birer miktar katran ve yaş akrep otu iyice kaynatılıp bir değnek üzerin bez bağlanarak el dokundurulmadan sıcak sıcak yaraya sürülür, sabah akşam olmak üzere üç gün uygulanır. Hayvanın ağzının ilaca değmemesi için ipi kısa bağlanır. Ayakları birbirine vurmaması için şiş olmayan ayakları kazığa bağlanır. **Diğer ilaç:** Önce hayvanın dizinde olan damardan kan alınır. Sonra bir avuç arpa unu içine birer miktar hatmi, kenevir, sarısabır ve dizinden çıkan kan karıştırılarak içine yumurta kırılıp şişin üzerine konulur. Yedi gün durduktan sonra üzerine binilir suyun akıntısının yukarısına doğru yürütülür. **Diğer ilaç:** Diğer ilaçlar ile şifa bulmazsa ete dokunmadan şişin derisi dağlanır. Sonra bir miktar balmumu, zift, domuz yağı, zeytinyağı ve tuz eritilerek dağlanan yere sürülür. Yedi gün durduktan sonra yıkanıp birer miktar şarap ve zeytinyağı sürülür, bunların üzerine karabuğday unu sürülür. İyi oluncaya kadar her gün sıcak su ile yıkanır ya da bir miktar tuz ince dövülüp tülbentten elenip suda kaynatılıp dağlanan yerlere bezle sıkıca bağlanır. Kurumaması için iki üç defa bezin üzerine pamukla su sürülür. **Diğer ilaç:** Beyaz şap ince dövülüp elenip bir fitil su ile ıslatılarak şapa bulanıp dağlanan yere sürülür. **Sekizinci tür:** Bir tür kas romatizmasıdır. Çok koşturulmaktan dolayı hayvanın kollarını ısırmasından anlaşılır. İlacı önce kıçından kan alınıp kan çıkan yere beyaz neft sürülür. Yahut katran ve akrep otu birbirine karıştırılıp sürülür. **Diğer ilaç:** Kırkar dirhem Japon kaktüsü, katran, tuz bir kapta kaynatılıp romatizma ağrısı olan yerlere sürülür. **Dokuzuncu tür:** Udal denilen ilaç sekizinci numarada resmedilen şekil gibi hayvanın baldırlarında olan damarları şişer, yürürken ayaklarını yavaş basar, dururken karnına doğru kaldırır. Kış mevsimi ise kıçının derisinden delinir, delinen yere beyaz neft yağı konularak biraz gezdirilir. **Diğer ilaç:** Yirmi dirhem antimon, kırk dirhem kunduz yumurtalığı, altmış dirhem çörek otu yağı, otuz dirhem biber, altmış dirhem tilki iç yağı, kırk dirhem çavşır, otuz dirhem hıltit, altmış dirhem kına, şak, yirmi dirhem kına, yüz dirhem eski domuz yağı, altmış dirhem güherçile, elli dirhem natron, otuz dirhem boraks,

yüz dirhem laden, on dirhem akasya, otuz dirhem defne tohumu, otuz dirhem denizibiği, altmış dirhem yabani fesleğen, yirmi dirhem yabani kereviz tohumu, elli dirhem kuru zencefil, otuz dirhem cıva, otuz dirhem Ci pelesenki, yüz dirhem pelesenki, yüz dirhem süsen suyu, yüz dirhem defne yaprağı suyu, yüz dirhem kına suyu, bir okka eski zeytinyağı, yüz dirhem siyah zift, yüz dirhem sakız ağacı sakızı, yüz dirhem çam sakızı bunlardan ezilecekler ezilir, eritilecekler eritilir. Birbirine karıştırılarak gerektiği zaman yeterli miktarda alınıp zeytinyağı ve şarapla karıştırılarak uygulanır. Bu ilaç hayvanın ayaklarında olan hastalıkların hepsine faydalıdır. **Onuncu tür:** Gut hastalığı ateşten dolayı ortaya çıkar. Hayvanın harekete gücü olmaz, daima yatıp kalkar. Ateşin şiddetinden gübresi ayaklarına yapışır, nefesi sıcak olur, ağzının içerisi kurur, erkeklik organını salar. İlacı hayvan yatırılmaz, ayaküzeri tutulur. Örtü ile hayvanın bedeni sıkıca sarılır, terletilir. Sonra yanağından kan alınır, yedi gün durur. İçeceği suya natron ve darı unu katılır. İyileşmezse iki eli ve ayaklarından da kan alınır. Üç gün her gün on beş dirhem şaraba bir miktar kenevir katılarak burnuna üfürülür. Bir miktar pancar sirkesi ile kaynatılır, zeytinyağı ile karıştırılarak içirilir. İlaç verildiği zaman müddetince yaş ot yedirilir, yaş ot bulunmazsa kuru ota natron serpilerek verilir. **Diğer ilaç:** Önce hayvanın cesedine sıcak su ile zeytinyağı sürülüp sonra bal ve natron tenkiye edilir. **Diğer ilaç:** Bir miktar lahana yeterli miktarda su ile kaynatılıp lapa gibi yapılıp ayaklarına sürülür. **Diğer karışım:** Hayvanın tırnakları kuru ve sıcak olduğunda nalı sökülür bir miktar kuyruk yağı eritilerek koyun paçası yağı birbirine karıştırılarak diz kapaklarından tırnaklarına sürülür. İyice örtülüp terletilir. Birkaç defa aynı şekilde ilaç uygulanır. Sonra kuyruk yağı bıçakla kesilip dizinden topuğuna kadar konulur, üzerinden bezle bağlanır. Hastalık geçene kadar nal çakılır. **Diğer ilaç:** Bir miktar yaş esrar otu dövülerek suyu alınıp iki katı şarapla karıştırılarak burnuna dökülür. **Diğer ilaç:** Bir miktar mercimek ince dövülüp yeterli miktarda gül suyu ve sirkeyle hamur yapılarak ayaklarına bağlanır**. Diğer karışım:** Önce ayağındaki nalı çıkarılır, tırnağı etine kadar kesilir ve kan akacak duruma geldiğinde ustura ile yarılır, kan akıtılır. Kan akan yere sirke ve tuz sürülür. Sonra beş altı gün terementi sürülerek binilmez. **On birinci tür:** Zema hayvanın dizleri ve dirsekleri çatlar, yürürken kan akar. İlacı bir miktar kuru nar kabuğu mazı ve Kıbrıs zacı ince ezilerek çatlamış yerlere sürülüp keçe ile sarılır. **On ikinci tür:** Yenirce denilen hastalık bir çeşit şiştir. Hayvanın diz kapağında olup bazısının diz kapağı üstünde ve dizleri yanında belirir. İlacı önce şiş olan yere kireç ve zırnık sürülerek tüyleri döküldükten sonra bir neşterle yarılarak üç gün akrep otu ve katran sürülür, üç günden sonra zeytinyağı sürülür**. On üçüncü tür:** Atın baldırlarının şişmesi sonucu oluşan hastalık hakkındadır. Atın dizleri

şiştiğinde şiş içine su birikmiş gibi yumuşak olup hayvanı hareket edemez duruma getirir. Çok arpa yedirilmekten dolayı olur. İlacı birer miktar incirle hatmi ve incir yeterli miktarda sirke ile hamur gibi oluncaya kadar kaynatılır. Şiş olan yerlere konulur. Arpası az olarak torbayla verilir. **Diğer ilaç:** Önce kireç ve zırnıkla şiş yerin tüyleri dökülür. Sonra sirke ile hatmi sürülüp bir nehirde suyun akıntısının yukarısına doğru birkaç gün yürütülür. **Diğer ilaç:** Önce şiş üzerine katran sürülür, bir gün bekletildikten sonra birkaç defa sirkeyle yıkanır. Eğer iyileşmezse şiş olan yerin etrafı dağlanır, dağlanan yerlere merhemler sürülerek tedavi edilir. **On dördüncü tür:** Atın art ayağının sinirinin başının sert olması hakkındadır. Hayvana zararı olmasa da özür varsayılacağından şu ilaç ile tedavi edilmelidir: Bir miktar katran kaynatılıp üç günde bir defa şiş olan yere sürülür. **On beşinci tür:** Hayvanın sağrısının ve uyluklarının çatlaması hakkındadır. Şukak hastalığına benzer hayvanın topuklarında belirir. İlacı öncelikle hastalık olan yer zeytin suyu ile yıkanır. Bir bez zeytinyağına batırılarak konulur. Sonra birkaç tane incir şarap sirkesinde on iki saat ıslatılır. Bir havanda dövülür, sirkesi ile yara yeri yıkanır, dövülmüş incirler konularak bezle bağlanır. **On altıncı tür:** Çatlak hakkındadır. Hayvanın ayaklarında ve vücudunun diğer taraflarında olur. Kuyruğu ile topuğunda olduğu zaman çok zararlıdır ve bir an önce tedavi edilmesi gerekir. İlacı koyunun kuyruğunda olan fitil gibi yağ kesilir, bir beze sarılarak katrana batırılır. Sonra bezin ucunda olan yerlere sürülür. **Diğer ilaç:** Bir miktar mürdesenk ve incir ezilir ve tülbentten elenir. Yeterli miktarda gül yaprağı sıkılarak elde edilen suya karıştırılıp çatlak olan yere sürülür. **Diğer ilaç:** Birer miktar mürdesenk ve kökü ayrı ayrı dövülür, tülbentten elenip bir demir tavada biraz beyaz balmumu eritilerek içine ezilen mürdesenkten iki dirhem ve kökten bir dirhem konularak biraz gül yağı eklenir. Merhem gibi olduğunda birkaç defa günde bir kere sürülür. **Diğer ilaç:** Bir miktar mürdesenk ince dövülüp yeterli miktarda şarap sirkesi ile karıştırılarak tekrar dövülür. Sonra biraz zeytinyağı katılarak iyice yoğrulup çatlak olan yerlere sürülür. **Diğer ilaç:** Bir miktar yanmış Kıbrıs zacı ince dövülür. Çatlak iyi oluncaya kadar sabah ve akşam günde iki defa çatlak olan yerlere sürülür. **On yedinci tür:** Hayvanın tırnağında olan bir hastalık hakkındadır. Hayvanın topuğunda olan uzun tüy ve tırnakları arasında olur. El ile dokunulduğunda ayağını kaldırır. İlacı önce ağrı olan yere biraz siyah neft yağı sürülerek birkaç gün durur. İyi olmazsa kuyruk yağı fitil gibi kesilip bir bezle sarılarak beyaz neft yağına batırılıp fitilin ucundan bir ateş yakılır. Yanarken fitilin ucundan damlayan damlalar bir kap içinde saklanarak yara olan yere sürülür. **Diğer ilaç:** Önce kireç ve zırnıkla tüyleri dökülerek sonra bir miktar akrep otu yeterli miktarda katrana karıştırıp ateşte eritilerek üç gün sürülür. Hayvana suyu az verilir,

bulunduğu yerden dışarı çıkarılmaz. **On sekizinci tür:** Hayvanın tırnağı içine taş çarpmasıyla oluşan yaradır. İklil hastalığının tedavisinin geciktirilmesinden dolayı olur. Hayvan tırnaklarını toprağa basamaz, basacak olduğu zaman yan basar. İlacı önce tırnağının içi iyice temizlenir. Kan gelirse yaranın henüz yeni olduğu anlaşılır, irin ve su akarsa eskidir. Tırnağının içerisi su, sirke ve tuzla yıkanır. Sonra bir miktar soğan, soğanın bir buçuk katı sarımsak, yeterli miktarda domuz yağı bir havanda iyice ezilerek yıkanan yere sürülür. **Diğer ilaç:** Birer miktar yaş sığır gübresi, biraz yabani fesleğen kökü, tuz, üzüm sirkesi, zeytinyağı birbirine karıştırılarak bir miktarı tırnağına sürülür. Ertesi gün bir miktar içyağı eritilerek yeterli miktarda balık bağırsağı katılarak tırnağa sürülür. İyi oluncaya kadar bir gün ilk tarif bir gün içyağı ve balık bağırsağı olan tarif sürülür. Ayaklarının dördünde birden hastalık belirirse yeni sirke ile bulunursa tilki kanı içirilir, başına kunduz yumurtalığı sürülür. Tırnağı temizlendiğinde kan ve irin gibi bir şey akmazsa bir tencerede nar kabuğu ve kepek pişirilerek lapa gibi olunca kalın bezle tırnağa konulur. Kan ve irin akarsa birer miktar tuz ve zeytinyağı havanda dövülür, tırnağına konulur. Yarada delik oluşursa yanmış Kıbrıs zacı sürülür. **On dokuzuncu tür:** Yarık denilen illet hayvanın yaş gübre üstünde durmasından, sıcak toprakta çok koşturmasından, karda çok gezdirmeden, vücudunun kuruluğundan dolayı çoğunun ön kollarının tırnaklarında olur. Tırnaklarının bir tarafı uzar. At dururken ufak ufak sıçrar, binilip koşturulduğunda bütün bütün tırnaklarını atar. İlacı birer miktar mürdesenk ile kökü ezilerek demir tavada balmumu eritilerek biraz gül yağı iki dirhem mürdesenk ve bir dirhem kök karıştırılarak tırnağına konulur. Kuruduğunda yıkanmayıp törpü ile temizlenir. **Diğer ilaç:** Önce hayvanın tırnağı dağlanır, dağlanan yere neft yağı, katran, akrep otu sürülerek bir yerde çok durdurulmaz ve koşturulmaz, yavaş yavaş gezdirilir. Ayda bir defa uzamış olan tırnağı törpü ile yontulur. **Yirminci tür:** Tırnaklarının bozulması hakkındadır. Hayvanın kötü yerlerde durdurulmasından dolayı tırnakları yumuşayıp nalı düşer. İlacı bir miktar kuyruk yağı maşa ile tutulup ucundan yakılarak damlayan damlalar bir demir tava içine konulur. Yara kadar katran karıştırılıp tırnaklarına sürülür. Bir müddet durduktan sonda şeftali çekirdeği yağı sürülür. **Diğer ilaç:** Birer miktar sarımsak, zeytinyağı, içyağı bir havanda ezilip bezle tırnağına konulur. **Diğer ilaç:** Birer miktar içyağı, zift, zeytinyağı bir havanda merhem gibi oluncaya kadar ezilerek bir miktar eritilip bir bezle tırnaklarına konulur. **Diğer karışım:** Birer miktar içyağı, zift, zeytinyağı, natron bir havanda ezilir ve eritilir, sıcakken tırnaklarına konulur. **Diğer ilaç:** Bir eşek hıyarı su ile kaynatılıp ezilerek tırnaklarına sürülür.

Kırk yedinci bölüm hayvanın ayaklarının kırılması ve çıkması hakkındadır.

Hayvanın ayağı çıktığında zeytinyağı ile ovularak yerine getirilir. Sonra bir miktar Kıbrıs zacı yeterli miktarda zeytinyağı ile karıştırılarak sirke ve koyun yünü ile beraber ezilip keten bezi üzerine konularak ayağına sarılır. Ayağın doğru durması için birkaç tahta konularak üzeri iple sıkıca bağlanır, yirmi gün durur. Bezin kurumaması için sargılı yere her gün zeytinyağı ve sirke dökülür. Sargı yirmi günden sonra değiştirilir, on gün daha durur. Sonra sargı yine değiştirilir on gün daha durur. Eğer atın diz kapağından ya da dizinin aşağısından ve yukarısından kırılırsa bir miktar Kıbrıs zacı, zeytinyağı ve sirke birbirine karıştırılıp koyun yapağısı üzerine yayılarak kırılmış yere konulur, keten bezi ile sarılır. Bacağın doğru durması için birkaç tahta konulup üzeri tekrar iple bağlanır. Bezin kurumaması için üzerine her gün zeytinyağı ve sirke dökülerek yirmi gün durur. Sonra iyi oluncaya kadar sargı üç günde bir defa değiştirilir, iyileştiğinde kuyruk yağı sürülür. Eğer hayvanın göğsü demir, taş veya başka bir şeyle vurulmaktan dolayı incinir ve yara olursa bir miktar şarabın içine yeterli miktarda zeytinyağı katılıp kaynatılarak bir miktar yapağıya batırılır ya da keten bezi fitil yapılarak zeytinyağı ve şaraba batırılarak yara üzerine konulur. Üç dört gün günde bir defa değiştirilir. Sonra sıcak su ile temiz yıkanıp karabuğday unundan merhemlerle tedavi edilir. Yara iyileştikten sonra her türlü yağ ile birkaç defa yağlanır. Göğsünde veya diğer bir yerinde şiş belirirse bu romatizmadandır, göğsünün bir iki yerinden yakı yakılmalıdır başka ilaç sürülmemelidir. Eğer hayvanın omzu veya başka bir tarafı incinirse iki yerinden iğne ile delinip keten ipliği geçirilerek günde iki defa zeytinyağı ve sirke pamukla sürülür. Yahut diğer merhemlerle tedavi edilir. İyi olmazsa ince dağ ile yuvarlak olarak dağlanır.

Kırk sekizinci bölüm hayvanın vücudunda doğal olmayıp dış sebeplerle yani bir şey ile vurulmadan veya diğer hayvanların ısırmasından dolayı olan yaralar hakkındadır. Sekiz türlüdür.

Birinci tür: Demirle vurulmadan veya demire sürtünmekten dolayı hayvanın vücudunda yara olursa önce bir miktar zeravent yıkanır, yeterli miktarda bala karıştırılarak havanda ezilir ve yaraya sürülür. **Diğer ilaç:** Sedir ağacının kabuğundan alınır, kabuğun ağaca gelen iç beyaz tarafları çıkarılır. Suda kaynatılıp hamur gibi yumuşadığında ezilerek yaraya sürülür. Eğer yara şişerse bir miktar ateş külü sirkeyle hamur yapılarak yaraya sürülür. **İkinci tür:** Eğer aslanın ısırmasından yara olursa önce bir kurbağanın karnı yarılır, sıcakken yaranın üzerine konulur. Eti yukarıda yazılan merhemlerle tedavi edilir. **Üçüncü tür:** Aslanın, zehirli bir hayvanın veya başka yırtıcı

hayvanın ısırmasından dolayı yara olursa yaz veya kış mevsimi olması fark etmeksizin yara soğuk suyla yıkanır. Sonra bir köpek dili ateşte yakılarak yeterli miktarda Kıbrıs zacına katılarak ezilip yara üzerine sürülür. **Dördüncü tür:** Hayvanın yarası akrep ısırmasından dolayı ise tüyleri ürperir ve dökülür, ayakları ve başı şişer, gübresi kokar, daima büzülür. İlacı otuz tane beyaz veya siyah biber ezilip bir miktar ekşi elma yaprağı siyah şaraba karıştırılarak içirilir. **Diğer ilaç:** Bir miktar kekik bir okka şarapla kaynatılıp dörtte üçü kaldığında içirilir. **Diğer ilaç:** Bir miktar elma ağacı yaprağı ince dövülüp yeterli miktarda şaraba karıştırılarak içirilir. Yara üzerine ezilen yapraktan bir miktar ekilir. **Beşinci tür:** Hayvanın bir tarafını akrep ısırırsa tüylerinin rengi değişir, burnundan su akar, yürürken kapanır, ayaküzeri dururken gevşek durur, kuyruğunu yukarı kaldırır. İlacı bir miktar zamk yeterli miktarda şarap ile ezilip içirilir. Isırdığı yerin üzerine sığır gübresi konulur. **Diğer ilaç:** Atın burnuna bir miktar su püskürtülüp akrebin ısırdığı yere birer miktar servi kozalağı, keten tohumu, afyon ezilerek ekilir. Atın yiyeceği ota zeytinyağı serpilerek verilir. **Diğer ilaç:** Akrebin kuyruğu kesilip diğer tarafı bir miktar zeytinyağı ile kaynatılarak sürülür. **Altıncı tür:** Hayvanı kertenkele ısırdığında ısırdığı yer şişer ve daima inler. İlacı bir miktar kükürt ince dövülüp yeterli miktarda sirke ile yoğrularak ısırdığı yere sürülür. **Diğer ilaç:** Bir miktar soğan ezilerek sirkeye karıştırılarak tekrar dövülüp kertenkelenin ısırdığı yere sürülür. **Diğer ilaç:** Bir miktar meryem ağacı yaprağı ve çiçeği ezilerek sirke ile yoğrulup yaraya konulur. **Yedinci tür:** Hayvanın vücuduna ateş değerse ve yara olursa birer miktar anzarot, bakır pası yarısı kadar siyah tuz ince ezilerek tülbentten elenip sirkeyle hamur yapılarak yaraya sürülür. **Diğer ilaç:** Birer miktar kafur, kırmızı sandal, yumurtanın akı, mürdesenk, gül yağı, beyaz balmumu havanda dövülerek merhem yapılıp yaraya sürülür. Bu merhem dağ yerlerine de sürülürse fayda sağlar. **Sekizinci tür:** Hayvan çukura düştüğünde, yürürken düştüğünde veya bir şeyle vurulduğunda yara olursa bir fındık miktarı hıltit, iki yüz dirhem şarap ile ezilip burnuna püskürtülür. **Diğer ilaç:** Yüz ellişer dirhem şarap ve su içinde bir avuç palamut külü karıştırılarak içirilir. **Diğer ilaç:** Bir miktar akasya otu suyu veya şarap suyu veyahut ekşi nar suyu karıştırılıp burnuna püskürtülür.

Kırk dokuzuncu bölüm hayvanın ahırında sinek, karınca, pire çok olduğunda bunların temizlenmesi hakkındadır. Üç türlüdür.

Birinci tür: Hayvanın ahırında at sineği çok olursa defne yaprağı su ile kaynatılır ve vücuduna püskürtülür. Yahut defne ağacı yaprağı sirke ile kaynatılıp bir miktar kenevir de katılarak vücuduna sürülür. Ahırda herhangi bir sinek çok olduğunda çörek otu ve

kişniş tütsü yapılıp sinekler ahırdan çıkınca ahırın kapısına perde takılır. **İkinci tür:** Ahırda karınca çok olduğunda karıncaların çıktığı delik üzerinde üç karınca tütsü yapılır, katranla delik kapanır bir miktar sedef otu yakılır. Yine çıkarlarsa bir miktar ezilmiş kimyon suda kaynatılıp koyun yünü ile hayvanın ayaklarına sürülür. **Üçüncü tür:** Ahırda pire çok olduğunda bir miktar suyun içine birer miktar sedef otu, tuz, kireç katılıp ahırın çatısına ve duvarlarına sürülür. Eğer pireler izale olmazsa ahırın orta yerine bir çukur kazılıp zakkum ağacı talaşı konur, ahırın dört tarafına tuzlu su serpilir. Pireler talaşa toplandığında talaş üzerine su atılarak ahırdan dışarı çıkarılır. Yahut talaşın üzerine keten samanı dökülüp yakılır. Fakat talaş üzerine tuzlu su dokundurulmaz. Ahırda akrep olursa birer miktar zırnık kına ile dövülür, sığır yağı ile hamur edilerek fındık miktarınca tütsü yapılır. Yılan olursa birer miktar süsen ve geyik boynuzu tütsü yapılır.

Ellinci bölüm hayvanın vücudunu semiz yapacak ilaçlar hakkındadır, iki türlüdür.

Birinci tür: Hayvanın semirip vücudunun kuvvetlenmesi için yarımşar okka süt, rezene otu suyu, kuru üzüm ve eski şarap karıştırılıp yedi gün günde bir defa içirilir. **Diğer karışım:** Beş altı yaşında olan çocuk idrarından altmış dirhem alınıp burnuna püskürtülür. **İkinci tür:** Hayvanın daima sağlıklı olması, kanın normal olması, hastalığa dayanıklı olması istendiğinde şu ilaçlar uygulanmalıdır. İki avuç ebegümeci, üç okka şarap veya sirke üçte biri kalıncaya kadar kaynatılır, soğuduğunda süzülür. İçine yarım okka sığır yağı, birer miktar eğir otu, şeker, on beşer dirhem ravent ve kökü, birer miktar kimyon ve tavuk tersi ve biber, birer dirhem kakule ve karanfil otu katılarak tekrar kaynatılır. Sonra hayvana bir gün ot ve su verilmeyip ertesi gün bu ilaç içirilir. Arpası ve otuna incir katılıp doyuncaya kadar yedirilir. **Diğer karışım:** Bir miktar dişi domuz gübresi kurutulup eski şarap ile karıştırılarak içirilir.

Elli birinci bölüm semiz olup iştahı olmayan hayvanların iştahının kuvvetlenmesi için yapılacak tedavi hakkındadır.

Hayvan semizse fakat yeme içmeye iştahı yoksa onar dirhem şeker, zencefil, üç dirhem hıltit, beş miskal sarı tuz, beşer dirhem kimyon, yaban havucu, çörek otu, zahter hepsi ince dövülüp bir buçuk okka eski şaraba katılarak yirmi dört saat bekletilir. Sonra süzülüp bir okka su eklenerek üç günde bir defa üç yüz dirhemi hayvana içirilir. Otuna hatmi veya turp doğranıp yedirilir. **Diğer karışım:** Hayvan otu ağzında çiğnemeyip bırakırsa yüz dirhem ebegümeci suyuna bir miktar gül suyu katılarak içirilir.

Elli ikinci bölüm çok yük yüklemekten, çok koşturmaktan veya yolculukta çok sürmekten dolayı hayvanın iştahı kapanırsa üç şekilde tedavi edilir.

Birinci tür: Hayvana çok yük yüklenmesinden dolayı bir yeri incinirse vücudunun herhangi bir tarafından biraz kan alınır, kan ile biraz un merhem yapılıp incinmiş yere bezle konulur. İştahının açılması için birer miktar şarap ve bal birbirine karıştırılıp günde bir defa birkaç kez burnuna püskürtülür. **İkinci tür:** Hayvan çok koşturulmaktan dolayı iştahsız olursa altmış dirhem sirke, sığır yağı veya tereyağı, iki buçuk okka su birbirine karıştırılarak tenkıye yapılır. Yahut yalnız sıcak su ile ayakları yıkanır. **Üçüncü tür:** Hayvanın çok yol yürütülmekten dolayı iştahı kapanırsa bir miktar arpa unu, şeker ve su karıştırılarak hayvana içirilir. Üzerine binilip yarım saat gezdirilir. Burnuna bir miktar bal ve şeker suda şerbet yapılıp serpilir. Ayakları erkeklik organı ve yumurtalıkları su ile yıkanır, yıkanan yerlere tuz, sığır yağı ve sirke sürülür. Asla kan alınmaz. **Diğer karışım:** Elli dirhem şarap ve elli dirhem bal birbirine karıştırılıp burnuna püskürtülür. Bir tarafında şiş belirirse iki üç dirhem safran ezilip bir miktar suya karıştırılarak hayvanın sol tarafındaki burnuna püskürtülür. **Diğer karışım:** Doksan dirhem beyaz şarap ile yüz dirhem su karıştırılıp burnuna püskürtülür. Yahut birer miktar kimyon, kına, beyaz şarap karıştırılıp içirilir. Soğuktan korunur ve vücuduna şarap sürülür.

Elli üçüncü bölüm soğuk alan hayvanların tedavisi hakkındadır.

Hayvan soğuk aldığında üçer dirhem ezilmiş beyaz çöpleme, nişadır, üç dirhem sığır sütünden yapılmış tereyağı birbirine karıştırılıp yediye bölünerek günde bir tanesi hayvana yutturulur. **Diğer ilaç:** Üç dirhem mürrüsafi ince dövülerek yüz dirhem şarapla yirmi beş dirhem zeytinyağına karıştırılarak hayvanın burnuna püskürtülür. **Diğer ilaç:** Dört tane beyaz biber ince dövülür, bir avuç sedef otu dövülerek suyu alınıp şaraba karıştırılarak hayvanın burnuna dökülür. **Diğer karışım:** Bulunursa domuz yavrusu kesilip bir miktar kanı şaraba karıştırılıp hayvana içirilir. **Diğer ilaç:** Otuz dirhem soğan dövülüp on dirhem çörek otu ve yüz dirhem şaraba katılarak hayvana içirilir. **Diğer ilaç:** Bir miktar kırmızı natron ezilip su ile karıştırılarak içirilir. **Diğer karışım:** Günde iki defa ikişer demet buğday başağı yedirilir.

Elli dördüncü bölüm hayvanın susuzluğa tahammül edebilmesi için alınacak tedbirler hakkındadır.

Yaz mevsiminde ve savaşa giderken yolda bir iki gün su bulunmayacağı durumlarda hayvanın buna alışması için barış zamanlarında yeterince susamadan hayvana su verilmez. Sonra bir miktar soğuk suyun içine bir iki avuç arpa unu katılarak içirilir. Gecenin yarısında ve sabahleyin altmış dirhem çerviş yağı burnuna dökülüp yola gidilir. İki günden sonra yine su bulunmayacağı anlaşılıyorsa yukarıdaki gibi su içirilir, burnuna yağ dökülür ve yola çıkılır.

1.6. Veteriner Hekimliği Tarihi

Veteriner hekimliği, hayvan hastalıklarının tanı ve tedavisi, hayvanların ıslah ve üretimi, üretiminden tüketimine kadar olan tüm aşamalarda hayvansal ürünlerin halk sağlığı açısından muayene ve denetimi işlevlerinden sorumlu hekim, veteriner, baytar anlamına gelmektedir.[6]

Fransızca *vétérinaire*, İngilizce *veterinerian*, Almanca *veterinär*, İtalyanca *veterinario* gibi karşılıkları olan Fransızca asıllı *veteriner* kelimesi için Türkçede 1937 yılına kadar *baytar* kelimesi kullanılmıştır. Hasan Reşit Tankut tarafından hazırlanan rapor ile birlikte *baytar* kelimesinin veteriner hekimliği mesleğinin bütün anlamlarını karşılamakta yetersiz olduğu ve Avrupa ile ilimde uyum sağlama düşüncesi ile 1937'den sonra *baytar* kelimesi yerine *veteriner* kelimesi kullanılmasına karar verilmiştir (Bekman, 1940, s. 9).

İlk Medeniyetlerde Veteriner Hekimliği

Veterinerliğe ait ilk bilgiler arkeolojik kazılar vasıtasıyla tarihî çağlardan günümüze ulaşmaktadır.

Sümerlerde hekimlik kahinlerin mesleğidir. Kahinler mabetlerde totem olarak kabul ettikleri hayvanların karınlarını yararak incelemeler yapmışlardır. *Monai-sou* dedikleri veterinerler ve *A-sou* dedikleri insan hekimleri bu hayvanların organlarını inceleyerek sağlıklarını gözlemledikleri gibi geleceğe dair de yorumlarda bulunmuşlardır. Yine milattan 2100 yıl önce Babil'de hükümdarlık süren Hammourabi zamanında veteriner hekimliğin ilk izleri *Hamourabi Kanunları*'nda görülür (Dilgimen, 1947, s. 27-28).

Mısır'da bulunan papirüsler milattan 2000-2500 yıl önce hayvan tedavi usullerini ve hayvanları tedavi eden hekimlerin olduğunu göstermektedir. Bu tedavi usullerinin

---

6 Türk Dil Kurumu, *Veteriner Hekimliği Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2009, s. 1815.

bugün ilmî yönden önemi yoktur çünkü bu usuller dinî ve ampiriktir. Bu usullerin kaydı veterinerlik tarihi için önemli vesikalardır (Dilgimen, 1947, s. 35).

İsrailoğulları hastalıklara doğaüstü anlamlar yüklemişlerdir. Bu nedenle hastalıkların tedavileri de itikat ve sihir ile yapılmıştır. Onlara göre Yahudilerin hastalanmasının sebebi şeytandır. Düşmanların hastalanmasının sebebi ise Yehova'nın intikamıdır (Bekman, 1940, s. 33).

Hintlilerin milattan 1900 sene önceden beri bilinen din kitabı *Vedas*'ta dualar, ilahiler olduğu gibi hastalıklar karşısında yapılacak çeşitli sihirler ve formüller de bulunmaktadır (Dilgimen, 1947, s. 41).

İran'da milattan önce 6. yüzyılda yaşamış olan Zerdüşt'ün koyduğu dini esasları içeren *Avesta* veteriner hekimliğin örneklerini içerir. Bu eser yirmi bölümden oluşmaktadır, eserin on ikinci bölümünde insan ve hayvan hastalıkları hakkında bilgiler bulunmaktadır (Bekman, 1940, s. 35).

Hititlerde çivi yazısı ile yazılmış milattan 1350 yıl öncesine tarihlenen kanunda hayvanlar ile ilgili otuz dört madde bulunmaktadır. Yine milattan 14 asır önce kil tabletler üzerine yazılmış bir hipoloji eseri Hititlere aittir. Bu tabletlerde atlarla uğraşanlara atların idmanlarını ayrıntılı şekilde anlatan bilgiler verilmiştir (Dilgimen, 1947, s. 44-47).

Eski Yunan'da milattan 460 sene önce doğmuş olan Hippocrate tıp ilmine yeni bir yön verdiği gibi felsefe ve dini birbirinden ayırmıştır. Eserleri arasında hayvan hastalıkları hakkında yazılmış olanlar da vardır. Yine milattan 384 sene önce doğmuş Aristo, *Historia Animalum* adlı eserinin sekizinci bölümünü hayvan hastalıklarına ayırmıştır. Diş muayenesi ile yaş tayinini yine Aristo ortaya koymuştur (Bekman, 1940, s. 36-38).

Türkiye'de Veteriner Hekimliği

Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında at nesillerinin ıslah ve üretimi ile *Hayvânât Ocakları* denilen resmî ve özel kuruluşlar uğraşmaktaydı. Özellikle Hicrî 9 ve 10. asırlarda *Hayvânât Ocakları* çok önem kazanmıştır. Kayıtlara göre Dimetoka, Filibe, Selanik ve Eskişehir'de 191 adet ocak vardır. Her ocak, ocak ağasının idaresinde bulunmaktaydı. Bu ocakların binası, merası, çayırı, ormanı, ziraat için uygun alanları vardı. Bu ocaklarda beylik atlar, katırlar ve develer yetiştirilmekteydi. Gerektiği taktirde atları ıslah etmek için Arap, Acem, Rus ve Boğdan atlarıyla tesalüp yapılmaktaydı. Bu

durum *Hayvânât Ocakları*'nın, Avrupa'daki haraların daha geniş ve gelişmiş örneği olduğunu göstermektedir (Akıncı, 2017, s. 43).

Türkiye'de ilk veteriner okulu ordudaki atlarda ortaya çıkan hastalıklar sebebiyle açılmıştır. Bu veteriner okuluna kadar hem ordunun hem halkın hayvanları ampirik usullerle tedavi edilmiştir. Hasta atların tedavisi genellikle nalbantlar tarafından yapılmış, bu tedavilerin ilmî usullere dayanmaması da birçok olumsuz sonuca yol açmıştır. (Tüzdil, 1955, s. 3).

Dünyada ilk veteriner okulu Fransa'da Lyon şehrinde 1763 senesinde açılmıştır. Türkiye'nin ilk, dünyanın 43. veteriner okulu ise Sultan II. Mahmud zamanında 1842'de açılmıştır. Bu veteriner okuluna hoca olarak Prusya'dan Godlowski getirilmiştir. İstanbul'da kurulan veteriner okulunun amacı ordudaki atların tedavisi ve ıslahıdır. Eğitim-öğretim süresi üç yıldır. Fakat bu okulun ilk öğrencileri okuma yazma bilmeyen erlerdir. Öğrencilerin hem okuma yazma hem de yabancı dil bilmemeleri öğrenimi güç hâle getirmiştir. Bu nedenle ismen okul açılmış olsa da eğitim ve öğretim tam anlamıyla gerçekleşmemiştir (Tüzdil, 1955, s. 4).

İlerleyen yıllarda ordudaki veteriner ihtiyacı artmıştır. 1849'da Harp Okulunda bir veteriner sınıfı daha açılmıştır. Bu okulun öğrencileri kura ile seçilmiştir. Ayrıca eğitim ve öğretimin gerçek anlamda başladığı ilk okul budur. Eğitim-öğretim süresi dört yıla çıkarılmıştır. Paris'ten Dobroka isimli bir veteriner hekim getirilmiştir. Kendisine tercüman olarak Mehmet Refet verilmiştir. Mehmet Refet tercümanlık vazifesini yürütürken bu ilmi de tahsil etmiştir. Fransızcadan veteriner hekimliğine dair birçok eser tercüme etmiştir. Okul ilk mezunlarını 1853'te verdiğinde Ahmet ve Osman isimli iki öğrenci veteriner hekimliği tahsilindeki başarılarından dolayı okul kadrosuna alınmışlardır. 1873'te veteriner sınıflarının Harp Okulu bünyesinden ayrılmasına ve tıp okuluna nakledilmesine karar verilmiştir. Bu dönemde yabancı dilde yazılmış birçok veteriner hekimliği eseri Türkçeye tercüme edilmiştir. (Erk, Dinçer, 1970, s. 9-11).

Bu dönemde Sultan Abdülmecid, babası II. Mahmud'un eğitimde yaptığı yenilikleri devam ettirmiştir. Sultan II. Mahmud'un zamanında ilk tıbbiye olan *Mekteb-i Tıbbıye-yi Şâhâne* 1827'de ve ilk veteriner okulu 1842'de açılmıştır. Eğitim ve öğretime gerçek anlamıyla başlanan ilk veteriner okulu ise Sultan Abdülmecid zamanında 1849'da kurulmuştur. Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey, *Tuhfetü'l-Fârisîn fî Ahvâl-i Huyûli'l-Mücâhidîn* adlı eserini sağlık bilimlerine çok önem verilen ve Türkiye'de ilk veteriner

okulunun açıldığı dönem olan 1849-1852 yılları arasında yazmıştır. Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey'in eğitimini Enderun'da alması ve çok önemli memuriyetlerde bulunması bu yeni gelişmelerden haberdâr olduğunu göstermektedir. Okulun ders müfredatının henüz yeni oluşturulması çeşitli alanlarda kitaplara ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. Bu dönemde yabancı dilde yazılmış birçok eserin Türkçeye tercüme edilmesi alandaki ihtiyacın büyüklüğünü gözler önüne sermektedir. Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey'in aynı dönemde Aristo'nun, Muhammed el-Bahş'ın eserlerini ve bir başka risaleyi derleyerek ve düzenleyerek yeniden tercüme etmesi bu ihtiyaca cevap vermeye çalıştığını düşündürtmektedir.

Tuhfetü'l-Fârisîn fî Ahvâl-i Huyûli'l-Mücâhidîn adlı eser her ne kadar anonim baytarnâmelerde olduğu gibi mukaddime, at ile ilgili hadisler, atın iyi ve kötü özellikleri, ampirik tedavi usullerinden müteşekkil olsa da atçılığa dair birçok konuyu ihtiva etmektedir. Ata inip binme usulleri, üzerine bindirmeyen atların bu alışkanlıklarının bıraktırılması, taylara yürüme ve hareketin öğretilmesi, atın ahırının ve bedenin temiz tutulması, atı nallama teknikleri, döl için seçilecek kısrağın özellikleri, atların ahırının sinek ve pireden temizlenmesi, atların semiz hâle getirilmesi, iştahı kapanan atlara yapılması gerekenler, atın susuzluğa dayanması için yapılacaklar vb. gibi konularda bilgi içeren eser birkaç farklı dersin müfredat konularını içinde barındırmaktadır.

Yabancı dilde yazılmış veterinerlik eserlerinin yoğun olarak Türkçeye tercüme edildiği bu dönemde, Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey tarihî olarak birer başvuru kaynağı olan baytarnâmelere yönelmiştir. Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey eserinin mukaddimesinde Sultan Abdülmecid'e övgü ve duada bulunduktan sonra sebeb-i telifini anlatmaktadır. Birden çok baytarnâmeyi tercüme ederek derleyip düzenlediği bu eseriyle, sağlam ve muteber bir baytarnâme yazarak alandaki boşluğu doldurmaya çalıştığını belirtmektedir. Bu dönemde veteriner hekimliğindeki yeni gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey'in bu eseri yazması tesadüfî değildir.

Bu tarihten sonra veteriner okulları kurulmaya hızla devam etmiştir. Fakat veteriner okulları kurulduğu tarihten itibaren ordunun ihtiyacını karşılanmış, halkın hayvanları ihmal edilmiştir. Veteriner okulunun kadrosundaki hocalar tarafından halkın hayvanlarının ihtiyaçları göz önünde bulundurularak bazı kararlar alınmıştır. 1881 yılında sivil hizmette kullanılmak üzere 12 sivil veteriner öğrenci okula alınmıştır. 1877 Rus muharebesinden sonra doğu illerinde sığır vebası yayılmıştır. Bu salgın ile devlet ve halk çok büyük ekonomik zararlara uğramıştır. Hastalığın önlenmesi için veterinerlerin

fikirlerine başvurulmuştur. Veteriner Mehmet Ali Bey sığır vebasının halka verdiği zararları rapor olarak hazırlamıştır. Sivil veteriner okulunun açılması için teşebbüste bulunmuştur. 1888'de İstanbul Halkalı'da ilk sivil veteriner okulu kurulmuştur. Aynı zamanda Mehmet Ali Bey Türkiye'nin ilk ziraat mektebini de burada açmıştır (Tüzdil, 1955, s. 10-13).

Türkiye'de kurulan bu ilk askerî ve sivil baytar mektepleri ile veteriner hekimliğinin temelleri atılmıştır. Ampirik ve eski usulle eğitimden, modern ve yeni bir eğitim usulüne geçilmiştir.

1.7. Metin Kuruluşunda İzlenilen Yöntem

Eserin nüshaları birbirleriyle karşılaştırılarak yazarın kaleminden çıkan esas nüshaya ulaşmak için aşağıdaki yöntemler belirlenmiştir:

1. Eserin toplam altı nüshası vardır. Bu nüshalara bulundukları kütüphane adları esas alınarak A_1, A_2, M, S, T, W kısaltma adları verilmiştir.

2. Yazar eserin tertibini oluştururken her sayfaya ayrı ayrı numara vermiştir. Sayfa düzeni bakımından esas aldığımız nüshaya göre yazarın verdiği sayfa numaralarına sadık kalınmıştır. Fihrist bölümü hariç tutulmuştur.

3. Eserin metni eleştirel bir gözle incelenmiştir. Nüshalardaki doğru şekil olduğunu düşündüğümüz kelime, kelime grubu ve cümleler yukarıya alınmış; farklar ise dipnotlarda gösterilmiştir. Buna göre metin tertibinde hiçbir nüsha esas alınmamıştır. Dolayısıyla çalışmamız bir nüsha farkı çalışması değil, tenkitli metin çalışmasıdır.

4. Diğer nüshaların sayfa geçişleri de tertip edilen metinde gösterilmiştir ancak satır numaraları gösterilmemiştir.

5. Dipnotta kullanılan iki noktanın (:) solundaki kısım, bağlam eleştirel bir gözle incelendikten sonra doğru olduğuna kanaat getirilen şekli, sağındaki kısım ise nüshalar arasındaki farkları göstermektedir.

6. Dipnotta kullanılan virgül (,) hataları aynı şekilde olan nüshaları sıralamak için kullanılmıştır.

7. Dipnotta kullanılan noktalı virgül (;) hataları farklı olan nüshaları sıralamak için kullanılmıştır.

8. Dipnotta nüshalar arasındaki farklar sıralanırken nüshalarda eksik olan kelime, kelime grupları ve cümleler kısa çizgi (-) ile gösterilmiştir.

9. Tahminî olarak okuduğumuz kelime şüpheli ise yanına (?) sembolü eklenmiştir.

10. Nüshalarda metnin tahribatından veya müstensihin hatasından dolayı yanlış yazılan bir kelime varsa Arap harfleri ile dipnotta gösterilmiştir.

1.7.1. Dizin Oluşturulurken İzlenilen Yöntem

Dizin oluşturulurken şu yöntemler izlenmiştir:

1. Metindeki bütün çeviri yazı işaretleri, noktalama işaretleri ve dipnotlar kaldırılmıştır. Metin *Cibakaya* dizin programına uygun hâle getirilmiştir.

2. İsim kök ve gövdelerine getirilen çekim ekleri nokta (.) ile ayrılmıştır: *ev.de*

3. Fiil kök ve gövdelerine getirilen ekler kısa çizgi (-) ile ayrılmıştır: *gel-digi*

4. Bağlam içersinde aynı kelimenin birden çok anlamı varsa bütün anlamları numaralandırılmıştır. Örneğin *al-* fiilinin metinde üç anlamı varsa *al- 1. 2. 3.* şeklinde bütün anlamları sıralanmıştır.

5. Metinde geçen birleşik fiiller birlikte gösterilmiştir.

6. Eşsesli kelimeler Roma rakamları ile (I, II, III) birbirinden ayrılmıştır.

7. *Cibakaya* dizin programı kullanılarak metnin dizini oluşturulmuştur.

8. Her kelimenin geçtiği satır ve sayfa numarası kelimenin altında sıralanmıştır. Kelimenin metinde kaç kez geçtiği köşeli parantez ([]) içersinde madde başının en sonunda gösterilmiştir: *tüylü 125/07 [1]*

9. Bütün kelimelerin yeniden çeviri yazı işaretleri konulmuştur.

10. Metnin bağlamı dikkate alınarak bütün kelimelerin anlamları verilmiştir.

11. Ödünç kelimelerde kelimenin ödünç alındığı dil gösterilmiştir. Ödünç kelimede bir ses ve şekil değişikliği varsa ödünç alınan dildeki aslî şekli verilmiştir.

1.7.2. Tenkitli Metin Oluşturulurken İzlenilen Yöntem

Metnin toplam altı nüshası vardır. Üç nüshanın istinsah ve iki nüshanın temellük tarihi kayıtlıdır, bir nüshanın ise istinsah tarihi verilmemiştir. Metin tenkidi yapılırken esas metne ulaşmak için doğrudan istinsah tarihleri dikkate alınmamıştır. Nüsha tavsifi bölümünde eserlerin ferağ ve temellük kayıtları bulunmaktadır. A_2, T, W nüshalarında

ferağ kaydı; A_1 ve M nüshalarında temellük kaydı bulunmaktadır. S nüshasında ferağ ve temellük kaydı bulunmamaktadır. A_1 nüshasındaki 19 Kānun-ı Sāni 1267 (28 Ocak 1852) olan mülkiyet kaydı en erken tarihli kayıttır. T nüshasının istinsah tarihi 3 Cemāẕiye'l-evvel 1268 (25 Mart 1852), W nüshasının istinsah tarihi 1271 (1854), M nüshasının temellük kaydı 1271 (1854), A_2 nüshasının istinsah tarihi 19 r. [Rebi'u'l-āḫir] 1274 (7 Aralık 1857).

1. Metin tenkidini hatasız yapabilmek için metin okunup yazı çevirimi yapılmıştır.

2. A_1, A_2, T, M, S, W olarak isimlendirilen nüshalar tek tek okunmuştur.

3. Metin geniş satır aralıklı olarak düzenlenmiştir. Nüshaların her birindeki yazım hataları veya farklılıkları, atlanmış kelime, kelime grupları ve cümleler geniş satır aralıklı metinde gösterilmiştir. Böylece herhangi bir gözden kaçırmaya mahal verilmeden farklılıklar alt alta sıralanmıştır.

4. Metni tertip ederken nüshalardaki doğru şekil olduğunu düşündüğümüz, kelime, kelime grubu ve cümleler yukarıya alınmış, farklar ise dipnotlara kaydedilmiştir. Bu nedenle metin tertibinde hiçbir nüsha esas alınmamıştır.

Dipnotta kaydedilen bilgiler genellikle yazım benzerlikleri ya da ayrılıklarıdır. Fakat bazı nüshalar arasındaki farklar yazımdan ziyade bağlamı etkileyecek şekilde atlanmış kelime, kelime grupları ve cümlelerdir. Bazı nüshalarda ise üç dört cümleden oluşmuş kısa bölümler atlanmıştır.

1.7.2.1. Nüshalar Arasında Bağlamı Doğrudan Etkileyen Büyük Farklılıklar

Bağlamı doğrudan etkileyen hacim olarak büyük farklar aşağıda sıralanmıştır. 12 punto ve kalın yazı karakteri ile yazılan ilk paragraf tertip edilen ve yukarıya alınan metni, 9 punto yazı karakteri ile yazılan ikinci paragraf dipnotta kaydedilen nüsha farklarını göstermektedir:

1. Atlanılan kısım [$A_1$44/01]'de hayvanın öksürmesinin sebeplerinin ve tedavi yöntemlerinin altı tür altında anlatıldığı bölümde geçmektedir. Üçüncü türde böcek ve toz yutmadan dolayı öksürenler için yapılacak iki ilaç karışımından bir tanesi *'ilāc-ı āḫır* şeklinde başlayan kısımdır. Üç satır hacminde olan, ilacın yapılış aşamalarının ayrıntılı olarak anlatıldığı, ilacın ne zaman uygulanacağının reçete edildiği kısım S nüshasında tamamen atlanılmıştır. Diğer nüshalarda tamdır. Bu, bağlamı doğrudan etkileyen büyük farklılıklardandır.

[$A_1$44] … ‘İlāc-ı āḫır: Bir tencereniŋ içine üç-yüz dirhem incīr ile iki ḳıyye ṣu ḳonılup yarısı (2) ḳalıncaya ḳadar ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra indirilüp üzerine iki yumurṭa ḳırılaraḳ eyüce ḳarışdırıldıḳdan (3) ṣoŋra at giceniŋ yarısından ṣabāḥa ḳadar aç bıraġılup ṣabāḥleyin burnuna dökile.

‘İlāc-ı āḫır: Bir tencereniŋ içine üç-yüz dirhem incīr ile iki ḳıyye ṣu ḳonılup yarısı ḳalıncaya ḳadar ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra indirilüp üzerine iki yumurṭa ḳırılaraḳ eyüce ḳarışdırıldıḳdan ṣoŋra at giceniŋ yarısından ṣabāḥa ḳadar aç bıraġılup ṣabāḥleyin burnuna dökile: **S -.**

2. Atlanılan kısım [$A_1$144/13]’te aşırı yük yüklemekten, çok koşturmaktan, savaşta çok sürmekten dolayı hayvanın iştahı kesildiğinde yapılacak tedavinin üç kısımda anlatıldığı bölümde geçmektedir. Savaşta çok sürmekten dolayı atın iştahı kesilirse yapılacak ilaçlar iki çeşit olarak tarif edilmiştir. Bu iki çeşit ilaçtan *terkīb-i dīger* olarak başlayan kısım S nüshasında tamamen atlanılmıştır. Bu kısım üç satır hacmindedir. Burada ilaç karışımının nelerden oluştuğu anlatıldığı gibi ilacın uygulanma yöntemi de anlatılmıştır. Diğer nüshalarda tam olan bu kısım, bağlamı doğrudan etkileyen büyük farklılıklardandır.

[$A_1$144] … Terkīb-i dīger: Elli dirhem şarāb ile elli dirhem [$A_1$145] (1) ‘asel birbirine burnuna püskürile. Ve bir ṭarafında şiş ẓuhūr ider ise iki üç (2) dirhem za‘ferān saḥḳ olunup bir mıḳdār ṣuya mezc ile ḥayvānıŋ ṣol ṭarafında olan burnuna püskürile.

Terkīb-i dīger: Elli dirhem şarāb ile elli dirhem ‘asel birbirine burnuna püskürile. Ve bir ṭarafında şiş ẓuhūr ider ise iki üç dirhem za‘ferān saḥḳ olunup bir mıḳdār ṣuya mezc ile ḥayvānıŋ ṣol ṭarafında olan burnuna püskürile: **S -.**

3. Atlanılan kısım [$A_1$64/12]’de hayvanın kuyruğunda olan hastalıkların beş tür olarak anlatıldığı bölümde geçmektedir. Beşinci türde atın tüylerini uzatmak için yapılacak ilaçlar iki çeşit olarak tarif edilmiştir. W ve S nüshalarında atlanılan bu kısım ilk ilacın tamamıdır. İki satır hacminde olan bu kısmın atlanılması atın tüylerinin uzaması ile ilgili yapılacak tedaviyi doğrudan değiştirmektedir. Diğer nüshalarda tam olan bu kısım, bağlamı doğrudan etkileyen büyük farklılıklardandır.

[$A_1$64] … bir mıḳdār pancar ṣuyı ile ḳuyruġı yıḳanup ba‘dehū sirkele (13) ta‘bīr olunan nebāt köki sürilüp yine pancar ṣuyı ile yıḳana.

… bir mıḳdār pancar ṣuyı ile ḳuyruġı yıḳanup ba‘dehū sirkele ta‘bīr olunan nebāt köki sürilüp yine pancar ṣuyı ile yıḳana: **W, S -**.

4. Atlanılan kısım [$A_1$84/01]'de atta bulunan romatizma hastağının dokuz tür olarak anlatıldığı bölümde geçmektedir. Yedinci türde hastalığının şiddetinden dolayı atın daima yatıp kalktığı bu hastalığa karşı yapılacak ilaçlar dört çeşit olarak anlatılmıştır. Bunlardan ikisi *devā-yı dīger* ve *'ilāc-ı āḫır* olarak başlayan kısımlardır. W nüshasında bu ilaçlardan *devā-yı dīger* ile başlayan ilacın baş kısmından altı kelime, *'ilāc-ı āḫır* ile başlayan ilacın son kısmından altı kelime alınarak bu iki ilacın tarifi birbirine karıştırılmış ve geri kalan kısım atlanılmıştır. Üç satır hacminde olan bu kısım, W nüshasında iki ilacın tarifinin birbirine karıştırılmasıyla tamamen yanlış bir tedavi şekline dönüşmüştür. Diğer nüshalarda tam olan bu kısım, bağlamı doğrudan etkileyen büyük farklılıklardandır.

[$A_1$84] … Devā-yı dīger: Bir mıḳdār ṣarımsaḳ [$A_2$80] ṣuyı (2) mıḳdār-ı kifāye çavşīr yaġı ile [T124] ḥall idilüp ḥayvāna içirile. 'İlāc-ı āḫır: Bir mıḳdār çocuḳ (3) bevline mıḳdār-ı kifāye kāşim ve eski sirke ḳatılup içirile.

Devā-yı dīger: Bir mıḳdār ṣarımsaḳ ṣuyı mıḳdār-ı kifāye çavşīr yaġı ile ḥall idilüp ḥayvāna içirile: 'İlāc-ı āḫır: Bir mıḳdār çocuḳ bevline mıḳdār-ı kifāye kāşim ve eski sirke ḳatılup içirile: **W** Devā-yı dīger: Bir mıḳdār ṣarımsaḳ ṣuyı mıḳdār-ı kifāye kifāye kāşim ve eski sirke ḳatılup içirile.

5. Atlanılan kısım [$A_1$13/04]'te hayvanın ahırının ve bedeninin muhafazası, atlara inme bine usulü, atın yeminin ve suyunun ne şekilde verilmesi gerektiği konusunun üç tür olarak anlatıldığı bölümde geçmektedir. Üçüncü bölümde atın yeminin ve suyunun ne şekilde verilmesi hususiyetlerinin sıralandığı bölümde ata faydalı olacak ot bulunmadığı takdirde yapılacaklar anlatılmaktadır. Bu kısımda ot bulunmadığı takdirde arpa verilmesi gerektiği üzerinde durulur. Eğer arpa da yoksa mevcut otun doğranarak azar azar verilmesi tarif edilir. Arpanın bulunmadığı durumda yapılacak olanlar T ve M nüshalarında atlanılmıştır. Yaklaşık bir satır hacminde olan bu kısım, bağlamı etkileyen farklılıklardandır.

[$A_1$13] … Ve seferde ḥayvana yarar ot (5) nādir oldıġı ḥālde ṣuyı virilüp [M16] arası yarım sā'at mürūrunda mu'tāddan bir mıḳdār (6) ziyāde arpa virile. Ve arpa bulunmayup yalnız ot bulunur ise ot ṭoġranup azar azar (7) virile.

Ve arpa bulunmayup yalnız ot bulunur ise ot ṭoġranup azar azar virile: **T, M** -.

1.7.2.2. Nüshalar Arasında Bağlamı Doğrudan Etkileyen Küçük Farklılıklar

Atlanılan veya yanlış yazılan kısımların kelime veya kelime grubu hacminde olduğu da görülür. Tenkidini yaptığımız nüshaların bir kısmında, örneğin bir ilacın

terkibini oluşturan bitkilerin ya da diğer karışımlardan herhangi birisinin atlandığı ve ilgili olmayan bir şeyin yazıldığı görülmektedir. Tedavi uygulamalarının anlatıldığı kısımlarda bir nüshada ilaç ya da yem için "yedirilmeye" denilirken diğer nüshada "yedirile" denilebilmektedir. Yine bir nüshada bir uygulama yer alırken diğerinde bu uygulama yer almayabilmektedir. Metnimizin bir tıp metni olduğu göz önünde bulundurulduğunda bunlar hacim olarak küçük olsa da bağlamı ve ilaç tedavisini doğrudan etkileyen hususlardır.

Aşağıda sırasıyla önce ilaçlardaki, sonra tedavi uygulamalarındaki yanlışlıklar ve atlanılan kısımlardan örnekler verilmiştir. 12 punto ve kalın yazı karakteri ile yazılan ilk paragraf tertip edilen ve yukarıya alınan metini, 9 punto yazı karakteri ile yazılan ikinci paragraf dipnotta kaydedilen nüsha farklarını göstermektedir.

A. İlaç karışımları ile ilgili olanlar:

1. [$A_1$56] ... **Devā-yı dīger: Ṭoḳsanar dirhem ḫaṭmī toḫmı ve za'ferān ve yigirmişer dirhem 'arab ḫıyārı (4) toḫmı ve pelīn otı cümlesi saḥḳ idilüp ve elenüp ṭoḳsan dirhem semiz otı şuyı ve yüz yigirmi dirhem (5) gül şuyı [W48] ve on dirhem ḫāşḫāş şuyı ile ḳarışdırılaraḳ**

ve yüz yigirmi dirhem gül şuyı: **T, A_2 -.**

2. [$A_1$57] ... **bi't-tedārik ba'dehū çerviş ve revġan-ı zeyt ve çam saḳızı bir tencere içine ḳonup (6) eridilerek sā'ir eczālar daḫi ḳatılaraḳ merhem ḳıvāmına ḳadar ḳaynadılup yara olan maḥallere sürile.**

ba'dehū çerviş ve revġan-ı zeyt: **A_2 -.**

3. [$A_2$22] Dördünci nev': Ḥayvānıŋ ḳulaġınıŋ ṣaġırlıġı-y-çün on dirhem üzüm sirkesi (3) bir dirhem gül yaġı ve dört dirhem kimyon ile saḥḳ olunup birer mıḳdār kīşe otı şuyı ve eşek ḫıyārı (4) şuyı ile ḳarışdırılaraḳ atıŋ ḳulaġına ṭamladıla.

kīşe: **W, S** küşbe

4. **[$A_1$32] ... (6) on dirhem esrār otınıŋ şuyı ve ol-mıḳdār afyūn ve on dirhem ḫılṭīṭe şarāb ḳatılup (7) bir gün ṭurduḳdan-ṣoŋra tekrār cümlesi eyüce ḥall idilüp atın gözine ḳonıla.**

ḫılṭīṭe: **S** -.

5. [A$_1$42] ... bir tencere içine iki ḳıyye ṭuzsuz yaġ ḳonılup [T63] eridildikden-ṣoŋra altmış dirhem bal...

ṭuzsuz: **M** -.

6. [A$_1$46] Terkīb-i āḫır: On (7) dirhem ṣarımsaḳ ve on dirhem ḳına, yapraġı ile birer dirhem ḳırmızı zırnīḫ ve şıraṭ cümlesi saḥḳ (8) idilüp...

ḳına: **W** -.

7. [A$_1$48] Fā'ide itmez ise bir tencere içinde bir mıḳdār elma, ṣu ile ḳaynadılup...

elma: **W** -.

8. [A$_1$58] ... **Devā-yı dīger: Laḥm-ı zā'id olan yara içün bir mıḳdār yanmamış kireç üzerine ṣu ḳonup...**

yanmamış kireç: **M** yanmış kireç.

9. [A$_1$71] ... Ve bu 'ilācdan-ṣoŋra ḥayvānıŋ (12) başından ḳıçına ḳadar bir şey' örtilüp ẕekeriniŋ altından [M86] on dirhem ḳoruḳ tütsü oluna.

ḳoruḳ: **W** ḳurı ḳav.

10. [A$_1$72] [T106] (1) ve böbreginiŋ ża'fiyetinden neş'et idüp 'ilācı birer mıḳdār siyāh noḫūd unı ve arpa unı (2) ve beyāż şarāb ve kepek yaġı cümlesi bir birine ḳarışdırılup...

ve arpa unı: **W, S** -.

11. [A$_1$85] ... **Ve eyü oluncaya ḳadar yeşil ot ve yāḫūd (7) naṭrūn serpilmiş ḳurı ot yedirilerek arpa virilmeye**

arpa: **S** -.

12. [A$_1$110/11] Devā-yı dīger: Bir mıḳdār ḫanṭal otı, köki ile berāber bir tencere içine vaż'...

köki: **W** küli.

13. [A$_1$112] Devā-yı dīger: Yaranıŋ eṭrāfında tüy ziyāde olur ise birer mıḳdār (2) kireç ile zırnīḫ sürilerek tüyler döküldükde biraz zencār ‘asel ile saḥḳ olunup...

zencār: **W** pancar.

14. [A$_1$124] ... İlācı birer mıḳdār mürr-i ṣāfī ve ṣarıṣabır ve aḳāḳıya [T183] ve muġās ve ḳardaş ḳanı (8) ve ḫaṭmī cümlesi bir hāvan içinde dögilüp...

aḳāḳıya: **A$_2$** afyon.

15. ‘İlāc-ı āḫır: Sedir aġacınıŋ ḳabuġundan [M160] bir mıḳdār alınup meẕkūr ḳabuġuŋ (5) aġaca gelen beyāż ṭarafları çıḳarılup ṣuda ḳaynadıla.

sedir: **A$_2$** sögüd.

16. [A$_1$142/13] ... içine yarım ḳıyye ṣıġır yaġı ve birer mıḳdār vecc ve şeker.

vecc: **M** havuc.

17. [A$_1$143] ... beşer dirhem kimyon ve behmen ve naḫve ve za‘ter cümlesi (9) ince saḥḳ olunup bir buçuḳ ḳıyye eski şarāba mezc ile yigirmi dört sā‘at ṭura.

naḫve: **W** noḫud.

B. Tedavi ile ilgili olanlar:

1. [A$_1$20] ... üzerine suvār olunup ḳoşdırılaraḳ yorulduḳda gezdirilüp [M24] iki eli ile ayaḳlarından ḳan (5) alınaraḳ aṣlā arpa yedirilmedigi [W18] ḥālde bi-iẕni’l-lāhu te‘ālā kesb-i sıḥḥat idecegini rivāyet itmişdir.

yedirilmedigi: **W** yedirildigi.

2. [A$_1$26] ... **Devā-yı dīger: Eger ḥayvānıŋ gözünde olan aḳ urmadan ve yāḫūd (4) aġrımadan peydā olmuş ise...**

aḳ: **W** -.

3. [A$_1$32] ... Ba‘dehū on dirhem mürdeseng-i (4) ẕehebī saḥḳ ile üzerine mıḳdār-ı kifāye ṣu ḳonup tekrār güzelce dögilüp kāse içinde ṭura.

kāse içinde ṭura: **S** -.

4. [$A_1$57] (1) yaġı ile ḫamīr idilüp fitīl ile delinen maḥalle ṣokıla. Devā-yı dīger: Atıŋ tīmār olmayup vücūdı (2) kirli olmasından ve egeriŋ fenālığından ve ...

egeriŋ: **S** z̲ekeriŋ.

5. [$A_1$83] ...**Ve ḳuṣūrınıŋ üzerine [T123] yüz (6) dirhem kişnīş [W72] otınıŋ ṣuyı bi'l-'ilāve içirilerek ṣıḥḥat-yāb oluncaya ḳadar ot yedirilmeye.**

yedirilmeye: **T, W, A_2** yedirile.

6. [$A_1$86/02] Ve gözleri şişüp ḳapaḳlarını daḫi ḳaldıramayup aḳı ḳırmızı olur.

aḳı: **W, S** eti.

7. [$A_1$106] (1) **'İlāc-ı āḫır: Evvelā uşnān ṣu ile ḳaynadılup ḥayvān yıḳanaraḳ ḳuruduḳda**

ḥayvān yıḳanaraḳ**: W, S** -.

8. [$A_1$110/05] ... **Sekizinci nev': Beyż ta'bīr olunan bir şişdir ki ḥayvānıŋ ayaḳları-y-la ḳollarında olup (6) yumuşaḳ olur.**

beyż: **M, S** beyāż.

9. [$A_1$130] ... bir ustura ile cüz'ī yarılaraḳ ḳan aḳdıḳda (3) ḳan aḳan maḥalle sirke ile ṭuz sürile.

ḳan aḳdıḳda: **W** ḳan aldıḳda.

10. [$A_1$11] ... **Āḫūruŋ yemligi dā'imā zīrde ikinci numeroda tersīm olunan şekl mi̲sllü ḥayvānıŋ gögsüne (8) ḳadar yüksek olup ruṭūbet olmamaḳ içün altı çuḳur ḳazılup degirmen āḫūrlarında (9) oldıġı gibi sacayaḳ mi̲sllü aġaçlar ḳonılaraḳ [M14] üzeri gübre ile örtile.**

üzeri gübre ile örtile: **S** -.

1.7.2.3. Nüshalar Arasında Yazım Yanlışları Açısından Farklılıklar

Nüshalar yazım özellikleri açısından karşılaştırıldığında en fazla yazım yanlışının ve mükerrer yazılışın W nüshasında olduğu tespit edilmiştir. W nüshasındaki yazım yanlışları genellikle kelimenin ilk veya son harflerinin atlanılması ile oluşmuştur. Bu nüshadaki yanlış yazımlardan örnekler bir tablo ile gösterilmiştir. Tabloda yanlışlıkların

tertip edilen ve yukarıya alınan nüshada bulunduğu sayfa ve satır numarası verilmiş, dipnotta kaydedilmiş olan W nüshasındaki şekli yazılmıştır.

W nüshasındaki yazım yanlışlarından örnekler:

Doğru kabul ettiğimiz şekil	**W**
zīrā **[6/02]**	zīr
ẓuhūr eyledikde **[9/13]**	ẓuhūr eyle eyledikde
ṣāḳḳada **[12/10]**	sāḳḳada
gitmege **[16/07]**	gimege
ḥayvānıŋ **[16/09]**	ḥavanıŋ
kitābıŋ **[19/13]**	kitānıŋ
ḳırmızı **[20/08]**	ḳırḳırmızı
iltiyām bulmadıḳdan **[21/13]**	iltiyām bulmadıḳdıḳ
cerāḥat **[22/03]**	cerāḥat cerāḥat
keẕālik **[22/05]**	keẕālik keẕālik
ḥayvānıŋ **[23/04]**	ḥayvānıŋ ḥayvānıŋ
gözine **[26/01]**	gör
bir ḳap **[28/08]**	bir ḳap bir ḳap
eczalar **[28/09]**	eczāl
zerāvend **[33/04]**	rezāvend
āṣikār **[35/12]**	āṣikā
yanında **[36/11]**	yanında yanında
alınup **[37/04]**	aalınup.
günde **[39/11]**	güze
taḳdīrde **[45/08]**	taḳdīrdece
ata **[50/09]**	ata ata
ruṭūbet-i zā'ide **[54/08]**	zā'ide
mezc **[62/06]**	mezḥ
maḳ'ad **[66/05]**	ma'ḳad
çıḳan **[66/06]**	çıḳa çıḳan
ḳonup **[71/07]**	nup
rükūb**[89/08]**	rükūb rükūb
mıḳdār **[92/02]**	mıḳdā
arpaya **[93/05]**	apaya
ḥarāretden **[100/13]**	ḥarāretde
ḥayvān **[106/05]**	ḥayvān ḥayvān
ṣıcaḳ **[111/05]**	ṣıca
bir gün**[134/01]**	bir gün bir gün

W nüshasından sonra en çok yazım yanlışının ve atlanılan kelimelerin olduğu nüshalar sırasıyla A_2, T, S, M ve A_1'dir. Bu nüshaların her birindeki yanlış yazımlardan örnekler sırasıyla bir tablo ile gösterilmiştir. Tabloda yanlışlıkların tertip edilen ve yukarıya alınan nüshada bulunduğu sayfa ve satır numarası verilmiş, dipnotta kaydedilmiş olan A_2, T, S, M ve A_1 nüshalarındaki şekli yazılmıştır.

A_2 nüshasındaki yazım yanlışlarından ve atlanılan kelimelerden örnekler:

Doğru kabul ettiğimiz şekil	A_2
ḳızışdırılaraḳ **[13/09]**	ḳoşdırılaraḳ
gemi **[$A_1$16/06]**	-
iḳlīmīyāsı **[118/01]**	iḳīmīyās
süt tiken **[100/03]**	sütlegen
ḳabuḳlar **[35/08]**	ḳaplar
defle **[41/03]**	raḳla
ṭana **[47/11]**	ṭuna

T nüshasındaki yazım yanlışlarından ve atlanılan kelimelerden örnekler:

Doğru kabul ettiğimiz şekil	T
yedirilmeye **[83/06]**	yedirile
el ile **[99/04]**	-
ve yüz dirhem belesān yaġı **[128/02]**	-
nıḳrıs **[129/09]**	ḳanġrıs
biber **[143/01]**	-

S nüshasındaki yazım yanlışlarından ve atlanılan kelimelerden örnekler:

Doğru kabul ettiğimiz şekil	S
zerāvend **[33/04]**	rezāvend
dördünci nev **[44/09]**	‘ilāc-ı āḫır
içirilecek**[44/03]**	içirilerek

ṣāfināt-ı ciyād **[1/03]**	ṣāfiyāt'ül-ciyād
üzerine **[67/10]**	-
mezc olunup **[80/05]**	mizāc olunup

M nüshasındaki yazım yanlışlarından ve atlanılan kelimelerden örnekler:

Doğru kabul ettiğimiz şekil	M
nıḳrıs**[129/09]**	teferrüs
vecc **[142/13]**	havuc
ṭuzsuz **[42/12]**	-
gün**[41/12]**	gün gün
yanmamış kireç	yanmış kireç

A_1 nüshasındaki yazım yanlışlarından ve atlanılan kelimelerden örnekler:

Doğru kabul ettiğimiz şekil	A_1
binilüp **[70/06]**	-
örtilüp **[99/07]**	ertilüp
devā-yı dīger **[74/10]**	'ilāc-ı āḫır
ṣalıvirile **[13/10]**	-

Metnin tenkidinde atlanılan kelime, kelime grupları, cümle ve kısa bölümler incelenmiştir. Yukarıda örnekleri sıralanan metinlerde atlanılan ve eksik yazılan kısımların metnin bağlamını doğrudan etkilediği görülmüştür. Özellikle bağlamı etkileyen eksik kelimelerin, cümlelerin ve bölümlerin A_1 nüshasında tam olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla bağlamın bozulmadığı ve anlam bütünlüğünün korunduğu gözlemlenmiştir. W, S, T, M, A_2 nüshalarında hacim olarak gerek büyük gerek küçük olacak şekilde atlanılan hususiyetler bağlamın anlamını etkilemiştir.

1.7.2.4. A_1 ve W Nüshalarının Sonunda Bulunan Resimler Açısından Farklar

Metni düzenleme ve eleştirel bir bakışla inceleme esnasında eserin sonuna eklenen resimler de yol gösterici olmuştur.

Nüshalarda geçen ifadelerden her nüshada resimlerin bulunduğu düşünülmektedir. Zira her nüshada *zīrde … numeroda tersīm olunan şekl mi<u>ş</u>llü* şeklinde resimlere atıfta bulunulmaktadır. Ancak A_2, T, M, S nüshalarında resimler yoktur. Mevcut altı nüshanın sadece ikisinde resimler bulunmaktadır. Bunlar A_1 ve W nüshalarıdır. İçinde resimlerin olmadığı nüshalarda daha sonrasında resimlerin çizileceği boşluklar yoktur. Boşlukların olmaması bize daha sonrasında çizimlerin eklenmeyeceğini düşündürtmektedir.

Çizimlerinin bulunduğu A_1 ve W nüshaları bahsi geçen resimlerden hareketle bir tenkit süzgecinden geçirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

Metinde on sekiz adet resme atıfta bulunulmuştur.

A_1 nüshasında metinde yapılan on sekiz atfın karşılığı olarak numaralandırılmış on sekiz resim vardır. Ayrıca sağlıklı bir atın durumunu gösteren numaralandırılmamış ek bir resim daha vardır. A_1 nüshasında toplamda on dokuz resim bulunmaktadır.

W nüshasında da metinde yapılan on sekiz atfın karşılığı olarak numaralandırılmış on yedi resim vardır. Beşinci numaraya atfedilen resim yoktur. Ayrıca sağlıklı bir atın durumunu gösteren numaralandırılmamış ek bir resim daha vardır. Bu resimlerin haricinde W nüshasında metnin konu başlıkları ile bağlantılı fakat numaralandırılmamış on bir resim daha vardır. W nüshasında toplamda yirmi dokuz resim bulunmaktadır. Bu resimlerden birinde şu ifadeler geçmektedir:

[W132] (1) Aṣl nüsḫasında bunlara dā’ir bir güne ḥikāye vü beyāna (2) ẓafer-yāb olunamayup faḳaṭ taṣvīrleri görüldiginden (3) ‘aynı-y-la aḫẕ u naḳl olunmuşdur. Faḳaṭ işbu taṣvīr (4) ḳışraġıŋ ḳable’l-ictimā‘ mevżi‘ini temizlemek (5) oldıġı ẕāten görüldiginden beyān olundı.

[W132]’de yazılan bu bilgi dikkat çekicidir. Buna göre resimlerin asıl nüshada görüldüğü fakat resimlerle ilgili herhangi bir açıklama olmadığı için aynen alındığı anlaşılmaktadır. W nüshasında metinde atıfları olan on yedi resimle ilgili herhangi bir açıklama yapılmazken metinde atıfları olmayan on bir resim ile ilgili çeşitli açıklamalarda bulunulması bize asıl nüshada yirmi dokuz resmin bulunduğunu, A_1 nüshasının da bu açıdan eksik bir nüsha olduğunu göstermektedir. Şu hâlde nüshaların hiçbiri asıl nüsha değildir ancak A_1 nüshasına en az hatayı barındırdığı için belki asıl nüshadan istinsah edilmiş bir nüsha gözüyle bakabiliriz. Tabiî içinde barındırdığı çokça hataya rağmen diğer nüshalarda olmayan resimlerin mevcudiyetinden dolayı W nüshası da asıl nüshadan istinsah edilmiş bir nüsha olmalıdır diye düşünmekteyiz.

Bütün nüshalar, atlanılan bölümler, cümleler, kelime grupları ve kelimeler açısından karşılaştırıldığında A_1 nüshasının diğer nüshalara göre daha eksiksiz bir nüsha olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Hacim olarak büyük bölümlerin atlandığı nüshalar W, S, T, M nüshalarıdır; bu durum yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı metin bağlamını da doğrudan etkilemiştir. Hacim olarak küçük olan kelime veya kelime gruplarının atlandığı nüshalar A_2, W, S, T, M nüshalarıdır. Bu durum hacim olarak küçük olsa da ilaç

içeriğini veya tedavi uygulamasını tamamen değiştiren hususiyetlerdendir, bağlamı doğrudan etkilemiştir. Yazım özellikleri göz önünde bulundurulduğunda yazım yanlışı en fazla olan nüshadan en az olan nüshaya doğru şu şekildedir: W, A_2, T, S, M ve A_1. Metin resimler açısından tenkit edildiğinde A_1 nüshasının da en azından resimler açısından eksik bir nüsha olduğunu bize göstermektedir.

2. İNCELEME

2.1. YAZIM VE DİL ÖZELLİKLERİ

İncelediğimiz eserin altı nüshasından beşi harekesiz rıka, biri harekesiz nesih ile yazılmıştır. W nüshasında bazı Arapça asıllı kelimelerde şedde kullanılmıştır.

Eser 19. yüzyılda kaleme alınmış Klasik Osmanlı Türkçesi dönemi metnidir. Osmanlı Türkçesinin son dönemlerine kadar yazım özelliklerini muhafaza etmesi dolayısıyla eserimiz okunurken metnin yazımına sadık kalınmıştır. Metinde birçok kelime ve ekin Eski Türkiye Türkçesi yazımına bağlı kalınarak yazıldığı ve eskicil şeklini koruduğu görülür. Bazı kelime ve eklerin ise eskicil yazımının yanı sıra yeni yazımına da yer verilmiştir. İkili yazımı olan kelimeler bir yandan Eski Türkiye Türkçesi yazımını devam ettirirken bir yandan yazıldığı dönemin dilini yansıtmaktadır. Metinde Eski Türkiye Türkçesindeki yazımı korunmuş olan kelime ve ekler Eski Türkiye Türkçesindeki gibi okunmuştur. Ancak 19. yüzyıl yazımı ile yazılan kelime ve ekler dönemin diliyle okunmuştur.

2.1.1. Ünlülerin Yazılışı

2.1.1.1. a ünlüsü

2.1.1.1.1. Ön Seslerde

Ön seslerde *a* ünlüsünü göstermek için *elif* (ا) kullanılmıştır.

اجي acı 27/05,الچق alçaḳ 11/13, اتيله atıla 74/13, ازى azı 16/06

2.1.1.1.2. İç Seslerde

İç seslerde *a* ünlüsünü göstermek için genellikle *elif* (ا) kullanılmıştır. Bazen *he* (ه) harfi ile gösterilmiştir. Bazen harfsiz olarak gösterilmiştir.

صارى ṣarı 76/09, تلاش talaş 141/13

النه مديغى alınamadığı 18/01, طيانه جغى ṭayanacaġı 105/06

بغلو bağlu 86/03, قبرمسى ḳabarması 88/09, طشره ṭaşra 38/09

2.1.1.1.3. Son Seslerde

Son seslerde *a* ünlüsünü göstermek için *he* (ه), nadiren *elif* (ا) harfi kullanılmıştır.

اكا aŋa 6/08, طاوه ṭava 116/01, بشقه başḳa 31/07

2.1.1.2. e ünlüsü

2.1.1.2.1 Ön Seslerde

Ön seslerde *e* ünlüsünü göstermek için *elif* (ا) kullanılmıştır.

اكمك ekmek 13/03, ات et 28/08, ايو eyü 19/08

2.1.1.2.2. İç Seslerde

İç seslerde *e* ünlüsü genellikle harfsiz gösterilir. Bazı kelimelerde *he* (ه), nadiren *elif* (ا) harfi kullanılmıştır.

اسن esen 4/05, كلان gelen 94/06, كيده لر gideler 146/09, كپك kepek 12/12

2.1.1.2.3. Son Seslerde

Son seslerde *e* ünlüsü *he* (ه) harfi ile gösterilir.

كيجه gice 95/03, دوكيله dökile 95/06, شويله şöyle 131/06,

2.1.1.3. ı, i ünlüleri

2.1.1.3.1. Ön Seslerde

Ön seslerde *ı, i* ünlülerini göstermek için *elif ye* (ای) ve *elif* (ا) harfleri kullanılır. Bazen harfsiz de gösterilmiştir.

الیجق ılıcaḳ 88/03, اصرمسی ışırması 127/02, ايچرو içerü 77/02, اكنه igne 67/13, اينجه ince 77/02

2.1.1.3.2. İç Seslerde

İç seslerde *ı, i* ünlülerini göstermek için *ye* (ی) harfi ile kullanılmıştır. Bazen harfsiz gösterilmiştir.

ايغر ayġır 18/07, نيجه nice 2/08, سيلنوب silinüp 108/11, اوفوريله üfürile 129/02

2.1.1.3.3. Son Seslerde

Son seslerde *ı, i* ünlülerini göstermek için *ye* (ی) harfi ile kullanılmıştır.

برنجی birinci 21/08, سكی seki 7/13, صويی şuyı 42/02

2.1.1.4. o, ö, u, ü ünlüleri

2.1.1.4.1. Ön Seslerde

Ön seslerde *o, ö, u, ü* ünlülerini göstermek için *elif vav* (او) kullanılmıştır. Bazen harfsiz gösterilmiştir.

اوغلاق oğlaḳ 110/04, اردو ordu 3/03, اوك öŋ 14/07, اوزاقدن uzaḳdan 26/10, اوچر üçer 91/04

2.1.1.4.2. İç Seslerde

İç seslerde *o, ö, u, ü* ünlülerini göstermek için *vav* (و) kullanılmıştır. Bazen harfsiz gösterilmiştir.

بتون bütün 13/11, درلو dürlü 16/04, كوزى gözi 32/11, قوش ḳuş 30/07, طوپ ṭop 70/10, اوچنجى üçünci 144/09,

2.1.1.4.3. Son Seslerde

Son seslerde *o, ö, u, ü* ünlülerini göstermek için *vav* (و) kullanılmıştır.

صو ṣu 124/12, اردو ordu 3/03, كندو kendü 52/01, ديو diyü 6/04

2.1.2. Ünsüzlerin Yazılışı

2.1.2.1. b ünsüzü

2.1.2.1.1. Ön Seslerde

Ön seslerde *b* ünsüzü *be* (ب) harfi ile gösterilmiştir.

بشقه başḳa 34/05, بكك beŋek 114/01, بوكرى bögri 88/08

2.1.2.1.2. İç Seslerde

İç seslerde *b* ünsüzü (ب) ile gösterilmiştir.

چبان çıban 101/01, كبى gibi 34/12, قبرجق ḳabarcıḳ 38/03

2.1.2.2. c ünsüzü

2.1.2.2.1. İç Seslerde

İç seslerde *c* ünsüzü *cim* (ج) harfi ile gösterilmiştir.

ايوجه eyüce 92/02, نيجه nice 2/08, اوريله جق urılacaḳ 14/04

2.1.2.3. ç ünsüzü

İncelediğimiz nüshalarda *ç* sesini ön, iç ve son ses durumunda göstermek için bir kural ve düzen yoktur. *ç* sesini göstermek için bazen *cim* (ج) bazen *çim* (چ) kullanılmıştır.

2.1.2.3.1. Ön Seslerde

چناق çanaḳ 28/04, چيزيلان çizilen 125/09

2.1.2.3.2. İç Seslerde

اجدیغی açdığı 9/07, بوچق buçuk 75/09,

2.1.2.3.3. Son Seslerde

Türkiye Türkçesinde son seslerde *c* sesi bulunmamaktadır. Bugün Türkçe kelimelerin son seslerinde *ç* sesi ile yazdığımız bazı kelimeler metinde *cim* (ج) ile gösterilmiştir. Metnimizde muhafazakâr bir yazım vardır. İstanbul Türkçesinde *c* sesi bulunmadığı için metnin yazı çeviriminde (ج, چ) harfleri kurallı olarak *ç* şeklinde yazılmıştır.

اغاج aġaç 39/12, اج aç 44/03, كج geç 108/08, ايچ iç 8/06, اوج üç 34/03,

2.1.2.4. d ünsüzü

2.1.2.4.1. Ön Seslerde

Metnimizde ön seslerde *d* ünsüzünü göstermek için *dal* (د) harfi kullanılmıştır.

دبندن dibinden 23/08, ديش dişi 37/01, دول döl 17/12

Kalın sıradan kelimelerde ön seslerde nadiren *ṭ* ve *d* ünsüzleri hem *ṭı* (ط) hem *dal* (د) ile gösterilmiştir.

دوغرانوب doġranup 20/02 ~ طوغرانوب ṭoġranup 13/06

Metinde kalın sıradan kelimelerde *ṭ* ve *d* ünsüzleri hem *ṭı* (ط) hem *dal* (د) ile gösterilirken aynı zamanda metinde *d* ünsüzü ile yazılan kelimelerin farklı nüshalarda *ṭı* (ط) ünsüzü ile gösterildiği örnekler de vardır.

دوداقلری dudaḳları 86/01 ~ طوداقلری ṭudaḳları $A_2$82/01

دومان duman 35/07 ~ طومان ṭuman T51/13

2.1.2.4.2. İç Seslerde

Metnimizde iç seslerde *d* ünsüzünü göstermek için *dal* (د) harfi kullanılmıştır.

دوداقلری dudaḳları 9/06, يدی yedi 126/04

2.1.2.4.3. Son Seslerde

Metnimizde *d* ünsüzü son seste iki kelimede görülmektedir.

ارد ard 108/07, اود öd 30/12

2.1.2.5. f ünsüzü

Türkçe kelimelerde ön ve son seslerde *f* ünsüzü bulunmaz.

2.1.2.5.1. İç Seslerde

Türkçe kelimelerde özellikle yansıma seslerde görülür. İç seste *f* ünsüzü *fe* (ف) harfi ile gösterilmiştir.

اوفق ufaḳ 100/07, اوفوریله üfürile 30/02

2.1.2.6. g ünsüzü

Metnimizde *g* ünsüzü ince sıradan kelimelerde *kef* (ك) harfi ile gösterilmiştir.

2.1.2.6.1. Ön Seslerde

كج geç 108/08, كم gem 16/10, كوكسنه gögsüne 124/03

2.1.2.6.2. İç Seslerde

بولوكی bölügi 83/13,دكل degil 97/04, اكنه igne 67/13

2.1.2.7. ġ ünsüzü

Metnimizde kalın sıradan kelimelerde *ġ* ünsüzü *ġayın* (غ) harfi ile gösterilmiştir.

2.1.2.7.1. Ön Seslerde

Metnimizde Türkçe kelimelerde sadece bir örnekte ön seste *ġ* ünsüzü kullanılmıştır.

غرتلاغی ġırtlaġı 47/04

2.1.2.7.2. İç Seslerde

بوغازی boġazı 88/03, اوغیله oġıla 95/07

2.1.2.7.3. Son Seslerde

صاغ ṣaġ 4/05, ياغ yaġ 36/05

2.1.2.8. ḥ ünsüzü

Metnimizde Türkçe kelimelerde ön, iç ve son ses durununda *ḥ* ünsüzü kullanılmamalıştır. Arapça ve Farsça asıllı kelimelerde *ḥ* ünsüzü *ḥa* (ح) harfi ile gösterilmiştir.

2.1.2.9. ẖ ünsüzü

Metnimizde Türkçe kalın sıradan kelimelerde *ẖ* ünsüzü *ẖa* (خ) harfi ile gösterilmiştir. *Hırıltılı* olarak çıkarılan bu sesin İstanbul Türkçesinde telaffuz edilmediğin düşünmekteyiz. Bazı yansıma seslerde ve bazı kelimelerde yazım olarak varlığını muhafaza etmiştir.

2.1.2.9.1. Ön Seslerde

Metnimizde ön seslerde *ẖ* ünsüzü *ẖa* (خ) harfi çok az örnekte karşımıza çıkar.

خان ẖan 1/06, خموردنه رق ẖomurdanaraḳ 75/04

2.1.2.9.2. İç Seslerde

دخی daẖi 51/11

2.1.2.9.3. Son Seslerde

Metnimizde son seste *ẖ* ünsüzü kulllanılmamıştır.

2.1.2.10. h ünsüzü

Metnimizde Türkçe kelimelerde ön ve son ses durumunda bulunmaz. İç seste sadece bir kelimede kullanılmıştır. *h* ünsüzü he (ه) harfi ile gösterilmiştir.

دها daha 58/10

2.1.2.11. k ünsüzü

Metnimizde Türkçe ince sıradan kelimelerde *k* ünsüzü *kef* (ک) harfi ile gösterilmiştir.

2.1.2.11.1. Ön Seslerde

کچی keçi 30/08, کسکین keskin 119/03

2.1.2.11.2. İç Seslerde

دیکمسی dikmesi 88/10, سکز sekiz 10/08

2.1.2.11.3. Son Seslerde

كوك kök 143/01, سكك siŋek 99/09

2.1.2.12. ḳ ünsüzü

Metnimizde kalın sıradan kelimelerde *ḳ* ünsüzü *kaf* (ق) harfi ile gösterilmiştir.

2.1.2.12.1. Ön Seslerde

قارنی ḳarnı 9/05, قویون ḳoyun 141/09

2.1.2.12.2. İç Seslerde

اقچه aḳça 7/13, باقیلوب baḳılup 40/04

2.1.2.12.3. Son Seslerde

چوق çoḳ 39/13, اوغلاق oġlaḳ 110/04

2.1.2.13. l ünsüzü

2.1.2.13.1. İç Seslerde

Metnimizde iç seslerde *l* ünsüzü lam (ل) harfiyle gösterilmiştir.

اوغیله oġıla 95/07, اولان olan 75/04, اوفوریله üfürile 30/02

2.1.2.13.2. Son Seslerde

Metnimizde son seslerde *l* ünsüzü *lam* (ل) harfiyle gösterilmiştir.

بال bal 21/12, اول ol 105/13, یل yel 81/02

2.1.2.14. m ünsüzü

2.1.2.14.1. İç Seslerde

Metnimizde iç seslerde *m* ünsüzü mim (م) harfiyle gösterilmiştir.

کمسنه kimesne 66/01, صمان ṣaman 12/06, سمك sümük 94/13

2.1.2.14.2. Son Seslerde

Metnimizde son seslerde *m* ünsüzü mim (م) harfiyle gösterilmiştir.

اخشام aḫşam 97/11, ازوم üzüm 50/07

2.1.2.15. n ünsüzü

2.1.2.15.1. Ön Seslerde

Metnimizde ön seslerde *n* ünsüzü *nun* (ن) harfiyle gösterilmiştir.

ناصل naşıl 137/06,نیجه nice 2/08

2.1.2.15.2. İç Seslerde

Metnimizde iç seslerde *n* ünsüzü *nun* (ن) harfiyle gösterilmiştir.

ییقانه yıḳana 118/06,ینه yine 34/06

2.1.2.15.3. Son Seslerde

Metnimizde son seslerde *n* ünsüzü *nun* (ن) harfiyle gösterilmiştir.

چیقان çıḳan, اولان olan 122/10

2.1.2.16. ŋ ünsüzü

İncelediğimiz nüshalarda *ŋ* sesi iç ses ve son ses durumunda bulunur ve *kef* (ك) ile gösterilmiştir.

2.1.2.16.1. İç Seslerde

اکلاشیلور aŋlaşılur 78/06, دکز deŋiz 111/02, ککش geŋiş 16/08

2.1.2.16.2. Son Seslerde

قومیك ḳumıŋ 111/05, اوك öŋ 134/10, سزك siziŋ 5/10

2.1.2.17. p ünsüzü

İncelediğimiz nüshalarda *p* sesini ön, iç ve son ses durumunda göstermek için bir düzen yoktur. *p* sesini göstermek için ön ve iç ses durumunda *pe* (پ) harfi, son ses durumunda ise *be* (ب) ve *pe* (پ) harfleri kullanılmıştır.

2.1.2.17.1. Ön Seslerde

Ön seslerde *p* sesini göstermek için *pe* (پ) harfi kullanılmıştır.

پرمق parmaḳ 51/05, پکشدیروب pekişdirüp 64/09

2.1.2.17.2. İç Seslerde

İç seslerde *p* sesini göstermek için *pe* (پ) harfi kullanılmıştır.

چپلاق çıplak 35/11, قوپاریلوب ḳoparılup 27/09, صاپلنه رق ṣaplanaraḳ 113/05

2.1.2.17.3. Son Seslerde

Son seslerde *p* sesini göstermek için *be* (ب) ve *pe* (پ) harfleri kullanılmıştır, bir düzen sağlamak için bu sesler *p* olarak okunmuştur. Ayrıca *-up* (وب) zarf-fiil eki Eski Türkiye Türkçesinde yazıldığı gibi Arap yazı dilinin etkisiyle *be* (ب) harfi ile gösterilmiştir. Bu durum *-Up* zarf-fiil ekinin karakteristik bir özelliğidir.

بینوب binüp 15/13, ایپ ip 119/09, قاب ḳap 62/07, صاروب ṣarup 18/04, طوروب ṭurup 69/09,

2.1.2.18. r ünsüzü

2.1.2.18.1. İç Seslerde

Metnimizde iç ses durumunda olan *r* ünsüzü *ra* (ر) harfi ile gösterilmiştir.

اوریله urıla 119/02, یاره yara 121/06

2.1.2.18.2. Son Seslerde

Metnimizde son ses durumunda olan *r* ünsüzü *ra* (ر) harfi ile gösterilmiştir.

بر bir 99/01, دترر ditrer 89/04

2.1.2.19. s ve ş ünsüzleri

2.1.2.19.1. Ön seslerde

Metnimizde ön seste kalın sıradan kelimelerde *ṣ* ünsüzü *ṣad* (ص) harfi ile, ince sıradan kelimelerde *s* ünsüzü *sin* (س) harfi ile gösterilmiştir.

صاری ṣarı 108/09 , صولیب ṣoluyup 88/09, صکره ṣoŋra 19/01, صو ṣu 142/02

سکز sekiz 138/01, سوروب sürüp 66/01, سوت süt 142/07

Metnimizde ön seste kalın sıradan kelimelerde nadiren *sin* (س) kullanılmıştır.

سانجی sancı 88/07, ساقز saḳız 128/04, سرچه سی sırçası 25/01, سرلی sırlı 102/12, ستمه sıtma 86/01,

Metnimizde kalın sıradan kırk iki kelimede ön seste *ṣ* ünsüzü kullanılmıştır.

ṣaçı 8/03, ṣaġ 4/05, ṣaġırlıḳ-ı-y-çün (ṣaġırlığıyçün) 23/02, ṣaġrısını 41/10, ṣaḳal 114/06, ṣaman 89/05, ṣapı 121/01, ṣaplanaraḳ 113/05, ṣarup 18/04, ṣararup 10/03, ṣarġı 29/05, ṣarı 110/10, ṣarıla 130/06, ṣarılıḳ 26/09, ṣarımsaḳ 28/06, ṣarḳar 86/02, ṣavaşup 15/13, ṣavuşması 35/13, ṣıcaḳ 21/12, ṣıcaḳlığınıŋ 111/05, ṣıçrayup 134/11, ṣığır 29/08, ṣıḳa 89/01, ṣıḳı 14/02, ṣıḳıla 70/01, ṣıraca 99/02, ṣoġan 19/04, ṣoġuduḳda 105/10, ṣoġuḳ 29/07, ṣoḳup 18/03, ṣoḳularaḳ 68/05, ṣol 13/13, ṣolur 54/03, ṣoluġan 78/13, ṣoŋra 18/03, ṣorġun 94/07, ṣoyuldığı 68/12, ṣu 56/05, ṣulanur 28/03, ṣusadıḳda 95/05, ṣusuz 94/11, ṣusuzluġa 146/04

Metnimizde kalın sıradan yedi kelimede ön seste *s* ünsüzü kullanılmıştır

saḳız 56/04, sancı 88/07 sancılandığı 88/08, sırçası 25/01, sırlı 102/12, sıtma 85/12, saḳağı 32/11

2.1.2.19.2. İç Seslerde

İç seste kalın sıradan kelimelerde *s* ünsüzü hem *ṣad* (ص) harf *sin* (س) harfi ile gösterilmiştir. İnce sıradan kelimelerde ise *sin* (س) harfi ile gösterilmiştir.

اصمه aşma 116/13, اصلاق ışlaḳ 107/03, اصرغان ışırġan 53/04, قنادسز ḳanadsız 4/11, صارمساق ṣarımsaḳ 42/11, طوقسان ṭoḳsan 50/06

اسن esen 4/05, اسکی eski 33/06, کوستریلوب gösterilüp 18/08, استیانلر isteyenler 15/12, اوکسوره جکی öksürecegi 50/05

-sIz, -sUz isimden isim yapım eki, *-sI, -sU* üçüncü teklik şahıs iyelik eki, *-sA* şart fiil eki gibi *s* ile başlayan ekler kalın ve ince sıradan kelimelere eklendiğinde *sin* (س) harfi ile yazılır.

دپه سی depesi 113/02, قنادسز ḳanadsız 4/11, قوقوسی ḳoḳusı 61/09, ḳurusundan 44/10, صوسز ṣusuz 94/11, اولسه olsa 17/03, اوزنکیسنه üzengisine 16/03

2.1.2.20. t ve ṭ ünsüzleri

2.1.2.20.1. Ön Seslerde

Metnimizde kalın sıradan kelimelerde ön seste bulunan *ṭ* ünsüzü genellikle *ṭı* (ط) harfi ile gösterilmiştir. İnce sıradan kelimelerde ön seste bulunan *t* ünsüzü *te* (ت) harfi ile gösterilmiştir.

طشره ṭaşra 18/09, طوغری ṭoġrı 84/08

ترسی tersi 40/09, تلکی tilki 134/03, تیموری timüri 16/09

Kalın sıradan kelimelerde ön seslerde nadiren *ṭ* ve *d* ünsüzleri hem *ṭı* (ط) hem *dal* (د) ile gösterilmiştir.

طاتلی ṭatlı 56/11 ~ داتی datı 41/06

İnce sıradan kelimelerde ön seslerde nadiren *t* ve *d* ünsüzleri hem *te* (ت) hem *dal* (د) ile gösterilmiştir.

تپر teper 8/10 ~ دپدکده depdikde 61/02

ترله r terler 82/10 ~ درله مش derlemiş 35/11

Metnimizde kalın sıradan kırk altı kelimede ön seste *ṭ* ünsüzü bulunmaktadır.

ṭamar 86/03, ṭamla 71/06, ṭamlayan 113/05, ṭamladı-a 23/04, ṭana 50/01, ṭarla 53/10, ṭarlığından 71/13, ṭaş 137/01, ṭaşra 35/07, ṭatlı 60/13, ṭavuḳ 45/06, ṭay 50/09, ṭayanur 72/11, ṭırnaġı 14/06, ṭoġan 20/12, ṭoġranup 13/06, ṭoġrı 68/02, ṭoḳanıldığı 132/12,

ṭoḳsan 145/03, ṭoḳsanar 55/03, ṭoḳunup 140/04, ṭoḳundırılmaya 19/03, ṭoḳunulduḳda 97/01, ṭoḳuz 10/09, ṭoḳuzuncı 49/08, ṭoldırıla 125/09, ṭolusı 54/04, ṭonı 7/01, ṭopraḳ 31/11, ṭopraḳlı 42/09, ṭopuḳlarında 131/08, ṭoyuncaya 143/03, ṭoz 43/08, ṭozlı 94/12, ṭuman 46/08, ṭura 116/05, ṭurdurulması 16/08, ṭurılaraḳ 13/10, ṭurṭurulmaya 105/01, ṭutup 18/06, ṭutılur 108/06, ṭutuşdırılaraḳ 132/02, ṭuz 45/11, ṭuzlanup 124/03, ṭuzlu 112/05, ṭuzsuz 42/12

Metnimizde kalın sıradan sadece bir kelimede ön seste *t* ünsüzü bulunmaktadır.

topalaḳ 70/10

2.1.2.20.2. İç Seslerde

Metnimizde iç seslerde *t* ünsüzü *te* (ت) harfi ile gösterilmiştir.

اته ata 4/08, اته ete 126/05, طوتمق ṭutmaḳ 4/11

İnce sıradan kelimelerde iç seslerde nadiren *t* ünsüzü hem *te* (ت) hem *dal* (د) ile gösterilmiştir.

كرپتن kerpeten 99/06 ~ كرپتن kerpeden 36/12

İç seslerde *t* ünsüzü için nadiren de olsa *ṭı* (ط) harfi kullanılmıştır.

طورطوريله جغي ṭurṭurılacaġı 13/10

Metinde üç yerde *ṭurṭurılacaġı* şeklinde geçen kelime bir yerde *ṭurdurulması* 16/08 şeklinde geçer.

yumurṭa kelimesi Eski Türkiye Türkçesindeki yazımını muhafaza etmektedir.

يمورطه yumurṭa 82/04

2.1.2.20.3 Son Seslerde

Son seslerde bulunan kalın ve ince sıradan kelimelerde *t* ünsüzü *te* (ت) harfi ile gösterilmiştir.

ات et 28/08, درت dört 58/07, اوت ot 12/09

Metnimizde son seste *t* ünsüzü bulunan *süt* kelimesi *te* (ت) harfi ile gösterilmiştir. Aynı kelimenin farklı nüshalarda son seste bulunan *t* ünsüzü *d* ünsüzü olarak *dal* (د) harfi ile gösterilmiştir.

سوت süt 18/09, سود süd T27/03, B17/19

Diğer nüshalarda kalın sıradan bir kelimede son seste bulunan *t* ünsüzü *ṭı* (ط) harfi ile gösterilmiştir.

قورت ḳurt 59/05, قورط ḳurṭ M70/10

2.1.2.21. v ünsüzü

2.1.2.21.1. Ön Seslerde

Metnimizde ön ses durumunda olan *v* ünsüzü *vav* (و) harfi ile gösterilmiştir.

وار var 94/11, ويروب virüp 52/13

2.1.2.21.2. İç Seslerde

Metnimizde iç ses durumunda olan *v* ünsüzü *vav* (و) harfi ile gösterilmiştir.

يواش yavaş 13/10, يوارلنور yuvarlanur 82/09

2.1.2.22. y ünsüzü

2.1.2.22.1. Ön Seslerde

Metnimizde ön ses durumunda olan *y* ünsüzü *ye* (ى) harfi ile gösterilmiştir.

ياره yara 121/06, ياش yaş 80/05,يل yel 81/02

2.1.2.22.2. İç Seslerde

Metnimizde iç ses durumunda olan *y* ünsüzü *ye* (ى) harfi ile gösterilmiştir.

اياقلرى ayaḳları 95/10, اريينجيه eriyinceye 25/04

2.1.2.22.3. Son Seslerde

Metnimizde son ses durumunda olan *y* ünsüzü *ye* (ى) harfi ile gösterilmiştir.

طاي ṭay 50/09, توي tüy 112/01

2.1.2.23. z ünsüzü

2.1.2.23.1. İç Seslerde

Metnimizde iç ses durumunda olan *z* ünsüzü *ze* (ز) harfi ile gösterilmiştir.

ازر azar 13/06, ازيلوب ezilüp 44/07, اوزاقدن uzaḳdan 26/10

2.1.2.23.2. Son Seslerde

Metnimizde son ses durumunda olan *z* ünsüzü *ze* (ز) harfi ile gösterilmiştir.

یالکز yalŋız 59/13, یوز yüz 44/05

2.1.3. Bazı Ek ve Şekillerin Yazılışı

2.1.3.1. içün edatı: Amaç, neden ve sonuç, özgü olmak ve mahsusluk anlamlarını karşılayan ve kelimelerin sonuna eklenen *içün* edatı metnimizde genellikle müstakil bir şekilde yazılmıştır. Fakat bitişik yazıldığı örnekler de vardır: صاغرلغیچون ṣaġırlıḳ-ı-y-çün (ṣaġırlığı-y-çün) 23/02, تحملیچون taḥammül-i-y-çün 146/04, الشماماسیچون alış-ma-ma-sı-y-çün 17/09

2.1.3.2. ise şart eki: *ise* şart eki metnimizde genellikle ayrı yazılmıştır. Sadece bir örnekte bitişik yazılmıştır: یوغیسه yoḳ-ısa (yoġ-ısa) 100/05

2.1.3.3. ile edatı: Vasıta ve beraberlik gösteren *ile* edatı metnimizde genellikle müstakil bir şekilde yazılır. Fakat bitişik yazıldığı örnekler de oldukça fazladır: پرمقلریله parmaḳ-ları-y-la 66/04, یلکیله yelek-i-y-le (yelegiyle) 21/13

2.1.3.4. ki: *ki* bağlacı metnimizde genellikle ayrı yazılmıştır. Bazı kalıplaşmış kelimelerde bitişik yazılmıştır.

زمانکه zamān-ki 4/13

مادامکه mādām-ki 1/09

A_2 nüshasında ise *ki* bağlacının bitişik yazıldığı bir örnek vardır.

طپراق که ṭopraḳ ki 31/11 > طپراقکه ṭopraḳ-ki $A_2$30/04

2.1.3.5. iken iken zarf fiil eki: Metnimizde daima ayrı yazılmıştır. T ve A_2 nüshalarında bitişik yazılan örnekler vardır: درله مش ایکن derlemiş iken 35/11~ درله مشیکن derlemiş-iken T52/06, یورر ایکن yürür iken 9/08~ یوررکن yürür-ken $A_2$9/11, کتورر ایکن getürür iken 66/12~ کتورریکن getürür-ken $A_2$63/11

2.1.3.6. *+I* belirtme hâli eki: Metnimizde yükleme hâli *+I* (ی) ile gösterilmektedir. W nüshasında *hâ-i resmiye* (ه) ile biten bazı kelimelerden sonra belirtme hâli eki *hemze* (ء) ile gösterilmiştir: خزینه یی ḫazīne-yi 5/10~ خزینهء ḫazīnei W5/05, سرکه sirke 63/02 ~ سرکهء W54/ sirkei.

2.1.3.7. -An partisip eki: Metnimizde *-An* eki hem kalın hem ince sıradan kelimelere (ان) şeklinde eklenmiştir:

کلان gel-en 138/05, اینان inen 110/03, اولان olan 19/13

İnce sıradan bazı kelimelere *-An* eki şeklinde (ن) eklenmiştir: اسن esen 4/05

2.1.3.8. ol zamiri: *ol* zamiri metnimizde genellikle ayrı yazılmıştır. Metnimizde bitişik yazılmış örnekler de vardır: اولمقدار ol-mıḳdar 30/13

2.1.4. Bazı Yazım Yanlışlıkları

2.1.4.1. Zamir n'si: Eserde belirtme ekinden önce *zamir n'si nun* (ن) harfi ile yazılmıştır. W nüshasında belirtme ekinden önceki *zamir n'sinin ŋ* (ك) ile yazıldığı örnekler vardır:

ḫāyalarını 49/12: ḫāyalarıŋı W42/10

ḫāyalarını 51/01: ḫāyalarıŋı W44/08

ḳollarını 81/13: ḳollarıŋı W70/13

2.1.4.2. -ArAK gerindium eki: Eserde bu ek kalın sıradan kelimelerek -araḳ, ince sıradan kelimelere -erek şeklinde eklenmektedir. Fakat W nüshasında iki, S, M ve A_2 nüshasında diğer nüshaların aksine birer kelimede kalın sıradan kelimeye ince sıradan; ince sıradan kelimeye kalın sıradan şekilde eklenmiştir.

cerāḥatlenerek 47/13: W41 cerāḥatlanaraḳ

çizilerek 125/08: $A_2$118/ çızılaraḳ

ḳarışdırılaraḳ 21/01: M24 ḳarışdırılerek

ḳarışdırılaraḳ 67/10: S52 ḳarışdırılerek

püskürilerek 49/04: W45 puskurılaraḳ

2.2. SES BİLGİSİ

2.2.1. Ünlüler

2.2.1.1. Ünlü Değişmeleri

2.2.1.1.1. e>i, i>e değişmesi

Metnimizde bugün *e* ile yazılan kelimelerin çoğunun *i* (ى) ile yazıldığı görülmektedir. Eser 19. yüzyılda yazılmasına rağmen eskicil yazım özelliklerini korumaktadır. Arap harfli metinlerin yazımında bu sesler *e* olduktan sonra Latin harflerinin kabulüne kadar hep *i* ile yazılmışlardır. Eski Türkiye Türkçesi *i-e* değişikliğinde *i*'den yanadır. *i-e* değişikliğinin Osmanlı Türkçesinin sonlarına çok yakın zamanlarda ortaya çıkmıştır. Bugün bile *e* ile yazılan ve telaffuz edilen birçok kelime ağızlarda bu *i* ile telaffuz edilir (Ergin, 2004, s. 80; Timurtaş, 1979, s. 415).

Osmanlı Türkçesinin son dönemlerine kadar yazım özelliklerini muhafaza etmesi dolayısıyla eserimiz okunurken metnin yazımına sadık kalınmıştır. İstanbul Türkçesinde kapalı ė sesinin bulunmamasından dolayı metnimizde kapalı ė'ye başvurulmamıştır.

Eski Türkçede *yana* şeklinde olan *yine* kelimesi *i* ile yazılmıştır: ینه yine 34/06

Eski Türkçede *edgü* şeklinde olan *iyi* kelimesi *e* ile yazılmıştır: ایوجه eyüce 12/09

Eski Türkçede *neçe* şeklinde olan *nice* kelimesi *i* ile yazılmıştır: نیجه nice 2/09

Bugün geniş ünlüyle yazılan birçok kelime metnimizde dar ünlüyle yazılmaktadır:

دیدکلری didikleri 61/09, کیجه gice 93/03, کیرو girü 139/12, ایشدیکی irişdigi 7/04, ایرتسی irtesi 120/04, ایتدیکی itdigi 58/10, تیمور timür 117/07, ویرنلر virenler 9/12

13-15. yüzyıllar arasında yazılan Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde ilk hece *e*'si genellikle *i*'li yazılmaktadır. Kök Türkçede olduğu gibi Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde de aynı kelimenin hem *i*'li hem *e*'li yazılışları bulunmaktadır. Kelimede *i*'li yazım ile yazılmış kelimelerin *i*'li olarak, *e*'li imla ile yazılmış olanların *e*'li olarak okunması gerekir. Çünkü bu ikili yazımı bugün Türkiye Türkçesinin ağızları yansıtmaktadır. Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde *i*'li yazım ile yazılan kelimeler 16-17. yüzyıllarda tekrar *e*'ye çevrilmektedir. 11. yüzyıldan itibaren *i*'den *e*'ye doğru gözlenen ses inkişafı, 16. yüzyıldan itibaren *i*'den tekrar *e*'ye doğru bir gelişme göstermektedir. (Şen, 2022, s. 404-405)

Metnimiz Eski Türkiye Türkçesi döneminin devamı niteliğinde olduğu için metnimizde de benzer durum görülmektedir. *ye-* fiilinin yazımı Eski Türkiye Türkçesi döneminde *yi-* şeklindedir. Metnimizde *ye-* fiili *y* (ى) ünsüzünden sonra *i* (ى) sesini verecek bir harf yazılmadığı için *ye-* fiili *e* sesi ile okunmuştur: يمكله yemekle 40/09, يمه yeme 143/07, ير ايكن yer iken 84/13. Fakat ييه جكى yiyeceği 50/13, ييوپ yiyüp 114/10, ييه رك yiyerek 41/50 gibi kelimelerde, *ye-* fiilinden sonra gelen *y* (ى) sesinin kelime ortasında daraltıcı etkisinden dolayı *i* ile okunmuştur.

Eski Türkiye Türkçesi döneminde *eşit-* şeklinde yazılan *işit-* fiili اشيدوب işidüp 5/01 şeklindedir.

2.2.1.1.2. o>u, ö>ü değişmesi

o, ö- u, ü değişikliği kelime başında veya ilk hecede görülen bir değişikliktir. İlk hecede bulunan *o, ö*'ler zamanla *u, ü*'ye çevrilmişlerdir. Türkiye Türkçesinde *o, ö, u, ü* ünlülerinin her bir ses değeri için ayrı bir harf kullanılır. Eski Türkiye Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi dönemlerinde yazılan metinlerde *o, ö, u, ü* ünlüleri için sadece *vav* (و) harfi kullanılır. Arap harfli metinlerde *o, ö, u, ü* ünlülerini için tek bir harf kullanıldığından kelimelerin ilk hecelerindeki yuvarlak ünlünün dar mı yoksa geniş mi olduğunu yazımdan tespit etmemiz mümkün değildir (Ergin, 2004, s. 81; Timurtaş, 1979, s. 415).

Metnimiz 19. yüzyılda yazıldığı için kelimelerin yazımında bazen eski söylenişi bazen yeni söylenişi saklayabilmektedir. Metinde Eski Türkiye Türkçesindeki yazımı korunmuş olan kelime ve ekler Eski Türkiye Türkçesindeki gibi okunmuştur. Ancak 19. yüzyıl yazımı ile yazılan kelime ve ekler dönemin diliyle okunmuştur. Bu nedenle bazı kelimelerin ikili şeklini de metinde görebilmekteyiz.

yukarı kelimesi Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde *yoḳaru* şeklindedir. Metnimizde kelime *yoḳaru* ve *yuḳarı* şeklinde iki şekilli olarak yer almaktadır. يوقارو yoḳaru 49/09 kelimesinin son hecesinin yuvarlak şekilli (و) olmasından dolayı ilk hecesi *o* ünlüsü ile okunmuştur. Aynı kelimenin يوقارى yuḳarı 72/12 şeklinde son hecesi düz şekilli (ى) olmasından dolayı kelimenin ilk hecesi *u* ünlüsü ile okunmuştur.

güzel kelimesi Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde *gözel* şeklindedir. Metnimizde كوزلجه güzelce 116/09 şeklindedir.

büyük kelimesi Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde *böyük* şeklindedir. Metnimizde بيوك büyük 17/13 şeklindedir.

Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde *gögercin* ve bugün hâlen ağızlarda *gövercin* şeklinde olan *güvercin* kelimesi metnimizde كوكرچين gügerçin 30/05 şeklindedir.

2.2.1.1.3. ü>i değişmesi

ü>i değişikliği Eski Türkiye Türkçesinden sonra ortaya çıkmıştır (Ergin, 2004, s. 81).

Eski Türkçedeki *büt-* olan kelime metnimizde *bit-* şeklindedir.: توى بيتمك tüy bitmek 64/03

Eski Türkçedeki *büre* olan kelime metnimizde *pire* şeklindedir: پره pire 141/01

Eski Türkçedeki *tüp* olan kelime metnimizde *dip* şeklindedir: دبندن dibinden 26/13

2.2.1.1.4. u>i, ı değişmesi

Bu değişme Eski Türkiye Türkçesinden sonra ortaya çıkmıştır (Ergin, 2004, s. 82).

Eski Türkçedeki *uşbu* olan kelime metnimizde *işbu* şeklindedir: اشبو işbu 27/01

Eski Türkçedeki *üçün* olan kelime metnimizde *içün* şeklindedir: ايچون içün 5/08

2.2.1.1.5. u>a, ü>e değişmesi

Eski Türkçede kelime sonundaki *u, ü*'lerin *a, e*'ye çevrilmesi olayıdır.

Metnimizde birkaç kelimede görülür.

Eski Türkçedeki *töpü* olan kelime metnimizde *depe* şeklindedir: دپه سى depesi 113/02

Eski Türkçedeki *ortu* olan kelime metnimizde *orta* şeklindedir: اورته orta 99/12

2.2.1.2. Ünlü Uyumu

2.2.1.2.1. Kalınlık-İncelik Uyumu (Damak Uyumu)

Kalınlık-incelik uyumu bir kelimedeki ünlülerin kalınlık-incelik bakımından birbirine uygun olmasıdır. Türkçede bir kelimede hem kalın hem ince ünlüler bulunmaz. Bu nedenle Türkçe kelimeler kalınlık-incelik bakımından ikiye ayrılır. Ünlüleri kalın olanlara kalın sıradan, ince olanlara ince sıradan kelimeler denir (Banguoğlu, 2015, s. 82; Ergin, 2004, s. 70).

Kalınlık-incelik uyumu Türkçenin başlangıcından bugüne kadar her tarihî döneminde görülen en belirliyici kuralıdır. Bu uyum zaman zaman ödünç kelimelere bile tesir etmiştir. Ağızlarda ödünç kelimeler kalınlık-incelik uyumunun hâkimiyetine girer (Ergin, 2004, s. 71).

al-araḳ 78/13, dög-il-erek 24/07, et-i-n-e 90/05, gel-di 4/07, göm-il-üp 90/13, ışır-ġan 53/04, ḳoḳu-suz 84/13, öksür-ür 94/13, ṣıcaḳ-lıḳ 111/05, ṭur-a 116/05

ile edatı kelimeye bitişik yazıldığında kalınlık-incelik uyumuna uyar.

ayaḳ-ı-y-la (ayaġı-y-la) 7/05, ḳabuḳ-ı-y-la (ḳabuġı-y-la) 35/06, ḳulaḳ-ı-y-la (ḳulaġı-y-la) 33/13, parmaḳ-ları-y-la 66/04

yelek-i-y-le (yelegiyle) 21/13, tüy-leri-y-le 113/08

i- yardımcı fiili kelimeye bitişik yazıldığında kalınlık-incelik uyumuna uyar.

yoḳ-ısa (yoġ-ısa) 100/05, it-miş-i-di-m 5/10

içün edatının kalınlık-incelik uyumuna uyup uymadığı konusu tartışmalıdır. *içün* edatınının ekleşmiş şeklini (-çün, -çun) kalın okuyan araştırmacılar da vardır. Metnimizde *ç* sesinin inceltici etkisinden dolayı *içün* edatının ekleştiği kelimeleri ince okumayı tercih ettik.

ṣaġırlıḳ-ı-y-çün (ṣaġırlığı-y-çün) 23/02, alış-ma-ma-sı-y-çün 17/09, düş-me-me-si-y-çün 17/10

Türkiye Türkçesindede kalınlık-incelik uyumunu bozan ekler arasında olan *-ken* zarf-fiil eki vardır. Metnimizde *iken* zarf-fiil eki kendisinden önceki kelimeye bitişmemiş, ayrı olarak yazılmıştır. Dolayısıyla *-ken* şekli metnimizde yoktur. Kelimeye bitişik yazılmamış ve *i-* yardımcı fiili düşmemiş olarak *iken* şeklinde yazılmıştır.

ḳaşan-ır iken 78/04, it-er iken (ider iken) 6/04

Türkiye Türkçesinde kalınlık-incelik uyumunu bozan ekler arasında olan *-yor* şimdiki zaman eki metnimizde bir kez geçmektedir. Kalınlık-incelik uyumunu bozmaktadır.

it-eyor (ideyor) 13/03

Türkiye Türkçesinde kalınlık-incelik uyumunu bozan ekler arasında olan *-leyin* zarf-fiil eki metnimizde dört kez geçmektedir. Ödünç kelimeye eklenmiştir. Kalınlık-incelik uyumunu bozmaktadır.

ṣabāḥ-leyin 34/06,

Metinde ödünç alınan kelimelere getirilen eklerde son hece ünlüleri belirleyici olmuştur. Son hece ünlüsü ince okunuyorsa ince sıradan ekler, kalın okunuyorsa kalın sıradan ekler getirilmiştir. Bu durum eklerde bir uyumsuzluk bulunduğunu değil ödünç kelimelerde bir telaffuz sorunu olduğunu göstermektedir.

Tarihî şivelerde ödünç, kelimelere -hatta aynı metinde görülse dahi- hem kalın hem ince sıradan ek getirilmesi de ek uyumsuzluğunun işareti değildir. Bu durum ödünç kelimelerin telaffuzunun Türkçe kelimeler kadar sağlam olmadığını hem kalın hem de ince sıradaki söylenişlerinin dilde, hatta yazarın kendi dilinde, baskın şekilde yasadığını göstermektedir. Tarihî şivelerde görülen bu olguyu bugün Türkiye Türkçesinde de takip edebilmekteyiz. Mesela Türkiye Türkçesinde ödünç kelimelere getirilen eklerde *voleybol-cu* yanında *voleybol-cü, emlâk-çi* yanında *emlâk-çı,* santral-i yanında *santral-ı, kontrol-ü* yanında *kontrol-u, menfaat-i* yanında *menfaat-ı* gibi yazılışların her iki sekline de edebi dilde rastlamak mümkündür. Söz konusu yazılışların her iki seklinde de aslında ek uyumsuzluğundan bahsedilemez. Bu yazılışlar telaffuz hatasından veya telaffuzdaki tereddütten kaynaklanmaktadır. Yani kelimelerin son heceleri kalın sırada telaffuz edilirse kalın sırada, ince sırada telaffuz edilirse de ince sırada ek getirilmektedir.[7]

ġalebelik 15/05 ḫastelik 118/09 beyāżlıḳ 114/03 iḥtiyārlıḳ 38/08 fenālıḳ-ından (fenālıġından) 16/02 nişān-da 7/07 s̲enāyā-dan 10/12 āteş-de 37/09, ḥarāret-den 101/09, mahal-de 69/09.

2.2.1.2.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu (Dudak Uyumu)

Düzlük-yuvarlaklık uyumu bir kelimedeki ünlülerin düzlük-yuvarlaklık bakımından birbirine uymasıdır. Türkçe kelimelerin ilk hecesinde düz ünlüler varsa diğer hecelerde de düz ünlüler gelir. İlk hecede yuvarlak ünlüler varsa ya düz geniş ya da dar yuvarlak ünlüler gelir. Bu uyumdan Türkçe kelimelerin ikinci ve daha sonraki hecelerde *o* ve *ö* seslerinin bulunmadığı anlaşılır. Düzlük-yuvarlaklık uyumu, kalınlık-incelik uyumu gibi Türkçenin her tarihî döneminde hâkim bir uyum değildir. 13-15. yüzyıllarda Eski Türkiye Türçesi metinlerinde düzlük-yuvarlaklık uyumu yoktur. Sadece kalınlık incelik uyumu vardır (Banguoğlu, 2015, s. 84; Ergin, 2004, s. 72).

---

7 Şen, Mesut, "Tarihî Şivelerde Ek Uyumsuzluğu Var mı?", *4. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II (2000)*, s. 1695-1733, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s. 38.

Düzlük-yuvarlaklık uyumunun 17. yüzyılda geliştiği düşünülmektedir. Daha önceki dönemde yazılmış metinlerde bu uyum teknik olarak aranmaz. Düzlük-yuvarlık uyumu 17, 18 ve 19. yüzyıllarda oluşmaya başlamıştır fakat her kelimede yazıma yansımamıştır. Metnimiz Klasik Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Fakat birçok kelime Eski Türkiye Türkçesi yazımına bağlı kalınarak yazıldığı için eskicil şeklini koruduğu görülür. Eskicil şeklini koruyan kelimelerin yanı sıra kelimelerin düzlük-yuvarlaklık uyumuna tâbi olduğu örnekler de vardır. Yine 19. yüzyılda yazımın muhafaza edilmesinden dolayı bazı eklerin de eskicil şekilleri korunmuştur. Bu ekler, bu nedenle genellikle tek şekillidir ve düzlük-yuvarlaklık uyumu yazıma yansımamıştır.

2.2.1.2.2.1. Kök ve Gövdelerde Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Metnimizde bazı kelimelerin kök ve gövdeleri eskicil şekillerini korumaktadır. Bu kelimelerde düzlük-yuvarlaklık uyumu yazıma yansımamıştır.

altun 118/01, içün 40/01, eyüce 58/12, getür- 26/09, girü 91/05, kendü 124/11, timür 111/07, ṭoġrı 68/02, ṭorı 7/01,

Metnimizde bazı kelimelerin kök ve gövdelerinde düzlük-yuvarlaklık uyumu yazıma yansımıştır. Aynı zamanda kelimelerin eskicil şekilleri de metinde geçmektedir.

çürü- 60/03 ~ çüri- 29/09

kemik 31/07 ~ kemük 108/03

ḳuru 39/03 ~ ḳurı 80/04

ṣoġu- 142/13 ~ ṣoġı- 20/07

törpü 36/12 ~ törpi 135/02

yavru 25/11~ yavrı 145/13

yuḳarı 72/12 ~ yoḳaru 67/11

yürü- 75/04 ~ yöri- 87/06

2.2.1.2.2.2 Eklerde Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

19. yüzyıl Osmanlı Türkçesinde yazımın muhafaza edilmesinden dolayı bazı ekler tek şekillidir. Bu dönemde İstanbul Türkçesi telaffuzunda eklerin dudak uyumu nedeniyle tek şekilli olmadığı düşünülmektedir. Fakat yazımda eskicil şekilleri korunmuştur. Sözcüklerde Eski Türkiye Türkçesinin özgün yazımı bazen korunur bazen 19. yüzyıl Türkçesi ile yazılırken eklerde ise genellikle Eski Türkiye Türkçesindeki şekiller

korunmuştur. Zaten bu Osmanlı Türkçesinin klasik yazımı olmuş, 1928'e kadar bu kural geçerli olmuştur. Yazımda ekin ünlüsünün daima düz veya daima yuvarlak olması dolayısıyla eklerde yazımdan uyumu tespit ekmek güçleşir.

2.2.1.2.2.2.1. Ünlüsü Düz Olan Ekler

a. Belirtme hâl eki *+I*: ḳuş+ı 20/13, omuz+ı 119/07

b. Zamir *n*'li belirtme hâl eki: göz+ini 81/13, öd+ini 30/12

c. Teklik 3. şahıs iyelik eki *+I, +sI*: ḳoḳu+sı 61/09, ḳuru+sı 39/03

d. Görülen geçmiş zaman 3. teklik şahıs eki *-dI*: buyur-dı 5/10

e. Yön eki *+ArU*: iç+erü 77/02, il+erü 78/04, yoḳ+ġaru>yoḳaru 17/10

f. *-l, -n* fiilden fiil yapma eklerinin yardımcı ünlüleri: bulın-anları 27/11, bükil-üp 81/04, gömil-üp 90/13

Metnimizde *-l, -n* yapım ekinin yardımcı ünlüsü genellikle tek şekilli ve düz ünlülüdür. Ekin ünlüsünün yazıldığı kelimelerde yazıma tâbi olarak okunmuştur. Ekin ünlüsünün yazılmadığı kelimelerde ek, düzlük-yuvarlaklık uyumuna tâbi olarak okunmuştur.

büzül- 139/01 ~ büzil- 43/02

dögül- 109/01 ~ dögil- 29/04

görün- 22/02 ~ görin- 90/02

oġul- 38/09 ~ oġıl- 120/05

örtül- 50/13 ~ örtil- 11/09

ṭoḳunul-99/04 ~ ṭoḳanıl-132/12

g. *-r* fiilden fiil yapım eki: Bu ekin yardımcı ünlüsü bir örnekte düz şekilli olarak eklenmiştir: düşir- 131/13

h. İsimden isim yapma eki *-ncI, -IncI, -UncI:* dörd-ünci 72/08, on-uncı 19/10

ı. Sıfat-fiil eki *-dIK, -dUK:* Metnimizde bu sıfat-fiil ekinin hem düz hem yuvarlak şekli bulunmaktadır. Eski Türkiye Türkçesi döneminde ek yuvarlak şekillidir. *-dIK* Klasik Osmanlı Türkçesi döneminden itibaren görülür (Timurtaş, 1979, s. 418).

kesil-digi 91/05, ṣaġıl-dıġı 67/03, süzüldükden ṣoŋra 105/12

Fakat bazı yuvarlak ünlülü kelimelere düz şekilli eklendiği de olmuştur.

bul-dığı 49/08, ṭoḳun-dığı 8/01

2.2.1.2.2.2.2 Ünlüsü Yuvarlak Olan Ekler

a. Zarf fiil eki *-Up:* -Up zarf fiil eki Eski Türkiye Türkçesi döneminden Osmanlı Türkçesinin son dönemlerine kadar yuvarlak şekillidir. Klasik Osmanlı Türkçesinde telaffuzda ekin düz şekilleri olsa bile yazıma yansımamıştır.

açılup 34/0, bıraġıl-up 44/03, çek-üp 51/01, ezil-üp 44/07, gel-üp 61/10

b. 3.tekil ve çoğul şahıs emir ekleri *-sUn -sUnlar*: *-sUn -sUnlar* eki yuvarlak şekillidir. Klasik Osmanlı Türkçesinde telaffuzda ekin düz şekilleri olsa bile dönemin sonlarına doğru yazıma yansımıştır.

yemesün 90/08

c. Zarf fiil eki *-U*: diyü 6/04, girü 91/05, ayru 116/01

d. *-lI, -lU*: İsimden isim yapım eki olan *-lI, -lU* Eski Türkiye Türkçesi döneminde yuvarlak şekilli idi. Klasik Osmanlı Türkçesinden itibaren *-lI* şekli kullanılmaya başlanmıştır. Metnimizde bu ekin aynı kelimeye hem yuvarlak hem düz şekilli olarak eklendiği örnekler vardır.

bağlu 123/12

derlü 88/10 ~ derli 45/02

ṭatlı 56/11 ~ ṭatlu 27/04

h. -*K*: *-K* fiilden isim yapım ekinin yardımcı ünlüsünün aynı kelimeye hem yuvarlak hem düz şekilli olarak eklendiği örnekler vardır.

açıḳ 18/06 ~ açuḳ 16/11

delük 141/08 ~ delik 134/07

öksürigi 43/02

2.2.1.3. Ünlü Türemesi

Türkçede iki konsanant birbirleriyle doğrudan birleşmezler, iki konsanantın arasına bağlanmayı sağlayacak bir ses gelir. Bu türeyen sese ünlü türemesi denir. Ünlü düşmesinin aksine ses türemesi kelimeyi genişletir. Bu ses hadisesi, ödünç kelimeleri de

Türkçenin ses ve hece yapısına uydurmak için iki konsanant arasında türeyen ses ile gerçekleşir (Banguoğlu, 2015, s. 65; Ergin, 2004, s. 51).

Metnimizde Türkçe kelimelerde ünlü türemesi örneği yoktur. Ödünç kelimelerin orjinal yazımı muhafaza edilmekle birlikte farklı nüshalarda ünlü türemesi örnekleri görülür. Yabancı kelimeler Türkçeye ya aydınların ya da halkın vasıtasıyla girer. Aydınlar vasıtasıyla dilimize giren kelimelerde özgün yazımına sadık kalınır. Halkın vasıtası ile dilimize girenler ise Türkçe söylenişe göre yeni bir şekil kazanır. Bazı kaynaklarda buna Türkçeleştirme denilir. Metnimizde ödünç kelimelerin özgün yazımına sadık kalınmakla birlikte yer yer halkın söylenişine de yer verilmektedir.

طبل ṭabl 50/04 ~ طبول ṭabul M59/03

طورب ṭurp 97/03 ~ طوروب ṭurup T142/02

2.2.1.4. Ünlü Düşmesi

2.2.1.4.1. Orta hece ünlüsünün düşmesi

Bazı kelime kökü ve gövdelerine ünlü ile başlayan yapım eki getirildiğinde orta hece ünlüsünün düştüğü görülür (Deny, 1941, s. 86; Banguoğlu, 2015, s. 63).

ayır-> ayrı 132/05

degenek> degnek 125/11

çevire> çevre 108/08, ḳaruşı> ḳarşı 16/01

yapurġaḳ> yapraḳ 62/02, ḳaraŋġulıḳ> ḳaranlıḳ 90/09

geviş> gevşe- 93/03, oyun> oyna- 97/01

İkiden fazla heceli organ adlarının dar ünlülü ek alma durumunda orta hece ünlüsü vurgusuz olduğu için düşer (Ergin, 2004, s. 51).

aġız> aġzı 38/07, burun> burnı 35/02, gögüs> gögsi 9/04, ḳarın> ḳarnı 9/05

Birleşik kelimelerde orta hece ünlüsü düşer.

kim ise> kimse 16/10, ṭoḳuz on> ṭoḳsan 55/04

2.2.1.4.2. Başta ünlü düşmesi

Türkçede bazı kelimelerin ilk hecesinde bulunan ünlü düşer (Banguoğlu, 2015, s. 65).

ışıcaḳ > şıcaḳ 45/01, ısıtma> sıtma 85/12

2.2.1.5. Ünlü Birleşmesi

Birleşik kelime oluştururken bazen yan yana gelen sesler birleşerek tek bir ünlü oluştururlar. Bu birleşme oluşturulurken ünlüde bir darlaşma, bir kısılma ve bir büzülme görülür (Deny, 1941, s. 89; Ergin, 2004, s. 51).

bu öyle> böyle 12/10, ne aṣıl> naṣıl 137/06

2.2.2. Ünsüzler

2.2.2.1. Ünsüz Değişmeleri

2.2.2.1.1. b>p değişmesi

b-p değişikliği kelime başında görülür. Türkçede aslında *b* ile başlayan bazı kelimeler sonradan *p*'ye dönmüşlerdir. Eski Türkiye Türkçesindeki bazı kelimelerde b'ler bugün olduğu gibi p'ye dönmemiştir. *b*'lerin *p* olması dönemin sonlarında gerçekleşmiştir (Ergin, 2004, s. 83; Timurtaş, 1979, s. 423).

barmaḳ> پرمق parmaḳ 120/06, bek> پك pek 12/11, biş-> پشريلوپ pişirilüp 89/09, büre> پره pire 141/01

2.2.2.1.2. b>v değişmesi

Eski Türkçede kelime başında *v* sesi bulunmaz. Eski Türkçede bazı kelimelerin başındaki *b*'ler Eski Türkiye Türkçesinin ilk zamanlarında *v* olmuştur (Timurtaş, 1979, s. 423).

bar> وار var 28/02, bar-> وارنجه يه varıncaya 80/08 bir-> ويرمش virmiş 9/02

2.2.2.1.3. k>g değişmesi

k>g değişikliği Eski Türkçe ile Batı Türkçesi arasında görülen bir değişikliktir. Fakat bu, bütün kelimeleri kapsayan genel ve mutlak bir değişiklik değildir. Metnimizde *g* sesini *k* sesinden ayırt edici bir özellik bulunmamaktadır. Arap harflerinde yazıda *k-g* sesleri aynı harfle yazılmaktadır. Bu yüzden *k-g* değişikliğnin kesin olarak ne zaman başladığı bilinmemektedir. Bugün *g* ile başlayan kelimelerin büyük kısmı Eski Türkiye Türkçesi döneminde *g'li* şekillerini almış bulunmaktadır (Ergin, 2004, s. 85; Timurtaş, 1979, s. 423). Metnimiz Eski Türkiye Türkçesinin devamı niteliğindedir dolayısıyla *k>g* değişikliği olan kelimeler de bu dönemin devamını teşkil eder.

kel-> كلدى geldi 4/07, keltür-> كتوروب getürüp 26/09, kün> كون gün 106/07, kör-> كورمك görmek 22/03

2.2.2.1.4. g> y değişmesi

Eski Türkçede kelime sonunda bulunan *g*'ler Batı Türkçesinde düşmüştür (Ergin, 2004, s. 86).

tüg> توى tüy 45/07

Bugün *ğ*'li yazılan *öğle* kelimesi metnimizde *öyle* şeklinde yazılmıştır:

ödleyü > اويله öyle 46/10

2.2.2.1.5. ġ> v değişmesi

Metnimizde sadece bir kelimede görülmektedir.

ṭaḳaġu> طاوق ṭavuḳ 21/13

2.2.2.1.6. ḳ>ḫ değişmesi

ḳ>ḫ değişimi metnimizde kelime içinde görülen bir değişikliktir.

taḳı> daḳı> دخى daḫi 53/13

Kelime başındaki bazı ḳ'ların da ḫ olduğu görülür.

ḳan> خان ḫan 1/06

Kelime başındaki bazı ḳ'ların değişmediği görülmektedir.

ḳanġı> قنغى ḳanġı 144/03

2.2.2.1.7. d>ḏ>y değişimi

d>ḏ>y değişimi Eski Türkçenin sonlarında, Eski Türkiye Türkçesinin başlarında olmuştur (Ergin, 2004, s. 93; Timurtaş, 1979, s. 425). Eski Türkiye Türkçesinde peltek *ḏ* (ذ) görülmez, Oğuz ve Kıpçak Türkçesi d>ḏ>y değişiminde *y* tarafındadır.

adaḳ> aḏaḳ > اياق ayaḳda 13/11, adġır> aḏġır> ايغر ayġır 18/07, ḳod-> ḳoḏ- > ḳoyup 18/05, ḳudruḳ> ḳuḏruḳ> ḳuyruḳ 64/02, ṭod-> ṭoḏ -> طوينجيه ṭoyuncaya 143/03

2.2.2.1.8. t>d, ṭ>d, t değişmesi

Eski Türkçede kelime başında *d* sesi yoktu. Batı Türkçesinde kelime başında *d*'ler Eski Türkçede hep *t* şeklinde idi. Eski Türkçede kelime başındaki bazı *t*'ler sonradan Batı Türkçesinde *d* olmuştur. Eski Türkiye Türkçesinde aynı metinde aynı kelimenin hem *t*'li

hem *d*'li yazılışına rastlanılmaktadır. (Ergin, 2004, s. 91; Timurtaş, 1979, s. 423). Üzerinde çalıştığımız eser Eski Türkiye Türkçesi döneminin devamı niteliğinde olduğu için benzer durum metnimiz için de söz konusudur.

Eski Türkçede *t*'li olup bugün *d* şeklinde olan ince sıradan bazı kelimeler metinde *d*'li şekildedir.

tegin> دكين degin 51/06, teş-> دشيلرك deşilerek 108/08,til> دلى dili 37/06, tış> ديش diş 28/06, tört> درت dört 23/03 tüş-> توشوب düşüp 15/08

Eski Türkçede *t'*li olup bugün *t* şeklinde olan bazı kelimeler metinde *d*'li şekildedir.

töpü> دپه depe 113/02, titre-> دترر ditrer 89/04,

Eski Türkçede *ṭ*'li olup bugün *d* şeklinde olan kalın sıradan bazı kelimeler *ṭ*'li şekildedir.

طمر ṭamar 86/03, طمله ṭamla 71/06, طنه ṭana 46/11, طشره ṭaşra 18/09, طيانور ṭayan-ur 72/11, طوغان ṭoġan 20/12, طوغرى ṭoġrı 68/02, طوقنور ṭoḳun-ur 104/07, طقوز ṭoḳuz 10/09, طولو ṭolu 54/04, ṭod-> طوينجيه ṭoyuncaya 143/03, طوره ṭur-a 116/05,

Eski Türkçede *ṭ*'li olup bugün de *t* şeklinde olan kalın sıradan bir kelime metinde *ṭ*'li şekildedir.

طوتدى ṭutdı 6/02

Eski Türkçede *ṭ*'li olup bugün *d* şeklinde olan kalın sıradan bazı kelimeler *d*'li şekildedir.

taḳı> daḳı> دخى daḫi 53/13, ṭuṭaḳ> دوداقلرى dudaḳları 9/06,

Metnimizde bazı kelimeler *t*'li ve *d*'li olarak ikili şekildedir.

تپر teper 8/10 ~ دپدكدده depdikde 61/02

ترلر terler 82/10 ~ درله مش derlemiş 35/11

Metnimizde bazı kelimeler *ṭ*'li ve *d*'li olarak ikili şekildedir.

دوغرانوب doğranup 20/02 ~ طوغرانوب ṭoğranup 13/06

دومان duman 35/07 ~ طومان ṭuman 46/08,

Bazı aynı kökten türeyen *tat ve tatlı* kelimelerinin de *ṭ*'li ve *d*'li olarak ikili şekilleri mevcuttur:

طاتلی ṭatlı 56/11 ~ دادی dadı 41/06

2.2.2.2. Ünsüz Düşmesi

Eski Türkçede bazı kelimelerde bulunan ünsüzler çeşitli ses olayları sonucunda Batı Türkçesinde düşmüştür (Deny, 1941, s. 88; Ergin, 2004, s. 51; Timurtaş, 1979, s. 426; Banguoğlu, 2015, s. 58).

2.2.2.2.1. ġ ve g seslerinin düşmesi

2.2.2.2.1.1. Kelime sonundaki ġ ve g seslerinin düşmesi:

aḏrıġ> ayrı 116/08, ḳapıġ> ḳapusına 141/06, ḳatıġ> ḳatı 99/10, ḳuruġ> ḳurı 59/03, ṣarıġ> ṣarı 108/09, yumurṭġa> yumurṭa 61/05

yirmi kelimesi metnimizde *yigirmi* 57/08 olarak Eski Türkçedeki şeklini muhafaza etmektedir.

2.2.2.2.1.2. Ek başındaki ġ ve g seslerinin düşmesi:

ilgerü> ilerü 78/04, eşgek> eşek 39/05, ḳulġaḳ> ḳulaḳ 23/08, kergek> gerek 86/13, yatġur-> yatırıl- 79/08

2.2.2.2.2. b düşmesi

Eski Türkçede *bol-* kelimesinin başında bulunan *b-* sesi Batı Türkçesinde düşmüştür.

bol-> ol- 12/13

2.2.2.2.3. l düşmesi

keltür-> getür- 26/09

2.2.2.2.4. r düşmesi

berk> pek 94/11, er-> i- 72/11

2.2.2.3. Ünsüz Türemesi

2.2.2.3.1. Başta ünsüz türemesi (protez):

Ünlüyle başlayan bir gramer birliğinin başına bazen fazladan bir ünsüz getirilir (Ergin, 2004, s. 52).

ur- kelimesi Eski Türkçedeki şeklini muhafaza etmektedir: ur- 75/04

2.2.2.3.2. Yardımcı ünsüzler:

Türkçede iki tane yardımcı ünsüz vardır. Bunlardan biri *y* biri *n*'dir. Ünsüz olarak asıl yardımcı ses *y*'dir. İki ünlü arasına daima *y* yardımcı sesi getirilir. *n* ise yalnız iyelik eklerinden sonra getirilir. (Ergin, 2004, s. 145; Timurtaş, 1979, s. 426; Banguoğlu, 2015, s. 73).

ağrımasıyla 15/13, ismiyle 10/01, üzengiye 13/12, eczāya 62/01, fışḳıyı 78/10, kendü ye, sirkesiyle 23/07

na'lına 14/04, yeryüzünden 5/13, boġazına 23/08, kefelini 41/10, öŋüne 72/11, üstünden 90/04,

2.2.2.4. Ünsüz Benzeşmesi

Bir gramer birliğinde bir kelimede bazen yan yana gelen veya yakın olarak bir arada bulunan iki sesten birinin diğerine tesir ederek onu kendisine benzettiği, böylece iki sesin birbirine benzeştiği görülür. Bu ses olayına ünsüz benzeşmesi veya ünsüz uyumu adı verilir. Türkçe kelimelerde sedalı ve sedasız ünsüzlerden sedalılar sedalılarla, sedasızlarlar da sedasızlarla yan yana gelebilir ((Deny, 1941, s. 115: Ergin, 2004, s. 52; Banguoğlu, 2015, s. 106).

2.2.2.4.1. Sedalılaşma

Eski Türkçede ve Eski Türkiye Türkçesinde kelime içinde bir ünsüz benzeşmesi yoktur. Bugün baştaki ünsüz bakımından hem sedalı hem sedasız şekilleri bulunan birçok ek başlangıçta tek şekillidir. Böylece ekler sedalı ya da sedasız ünsüzle biten her kelime veya kelime gövdesine aynı şekilde eklenmekteydi. Bu nedenle eklerin birleşmesinde bir ünsüz benzeşmesi olmamaktaydı. Bu durum Eski Türkiye Türkçesinden sonra Osmanlı Türkçesinin ilk dönemlerine kadar devam etmiştir. Ünsüz benzeşmesinin Osmanlı Türkçesinin muhafazakâr bir yazıma sahip olması nedeniyle ne zaman başladığına dair kesin bir bilgi verilmesi mümkün değildir. (Ergin, 2004, s. 76; Timurtaş, 1979, s. 427).

2.2.2.4.1.1. Eklemede sedalılaşma

Kelime sonunda *p, ç, t, k* sesleri bulunan kelimeler ünlü ile başlayan ek aldıklarında *b, c, d, g* seslerine dönerler. Böylece sesler birbirlerini kendi teşekkül noktalarına çekerler. (Deny, 1941, s. 118-122; Ergin, 2004, s. 53; Timurtaş, 1979, s. 427; Banguoğlu, 2015, s. 94). Metnimizde ünlüyle başlayan ek alan kelime kök ve gövdelerinin sonundaki sedasız ünsüzün sedalılaştığı görülür:

-p->-b-:

dip-inden (dibinden) 23/08

-k->-g-:

göbek-i (göbegi) 8/04, iplik-i (ipligi) 137/09, 5/01, gerek-i (geregi) 99/12, kemik-i (kemigi) 28/08, öksürik-i (öksürigi) 43/02

-ḳ->-ġ-:

parmaḳ-ı (parmağı) 18/04, ḳabuḳ-ı (ḳabuğı) 25/04, ḳapaḳ-ını (ḳapağını) 18/06, ḳışraḳ-a (ḳısraġa) 18/08

-t->-d-:

it-en (iden) 4/12, git-er (gider) 10/08, ışladıl-up 56/03, işit-üp (işidüp), parladıl-araḳ 135/06 süt-i (südi) 39/05

2.2.2.4.1.2. Tek şekilli ve sadece sedalı olan ekler

Eski Türkiye Türkçesinden itibaren kökün son konsanantı ne olursa olsun şu ekler hep tek şekillidir (Timurtaş, 1979, s. 427):

-dA bulunma hâli eki: ayaḳda 13/11, ṭopraḳda 134/09, güneşde 61/13

-dAn ayrılma hâli eki: ṣoġuḳdan 90/01, ilikden 118/11, kökden 51/11, iḥtiyārlıḳdan 38/07

-dI görülen geçmiş zaman 3. teklik şahıs eki: çıḳdı 5/12, itdi 5/13, ṭutdı 6/02

-dIK, -dUK sıfat-fiil eki: gitdikde 43/12, içdikden 39/09, ṭutduḳda 69/01

-dIr, -dUr fiilden fiil yapma eki: başdır- 15/12, itdiril- 85/08, ḳalınlaşdırıl- 14/10

2.2.2.4.1.3. Kelime başında sedalılaşma

Bugün kelime başında *t* şeklinde olan bazı kelimeler metinde *d*'li şekildedir.

dadı 41/06, depe 113/02, ditrer 89/04, derlü 88/10

2.2.2.4.1.4. Kelime sonunda sedalılaşma

Bugün kelime sonunda *t* şeklinde olan bazı kelimeler metinde *d*'li şekildedir.

öt> öd 30/12, ḳanat> ḳanadları 26/12, art> ard 108/07

2.2.2.4.2. Sedasızlaşma

Bugün kelime başında *d* şeklinde olan kalın sıradan bazı kelimeler metinde *ṭ*'li şekildedir.

ṭamar 86/03, ṭana 46/11, ṭoġan 20/12, ṭoġrı 68/02, ṭoḳunur 104/07, ṭoyuncaya 143/03, ṭura 116/05

2.2.2.5. Göçüşme (Metatez)

Bir gramer birliğinde yan yana gelen iki sesin bazen yer değiştirdiği görülür (Ergin, 2004, s. 52; Timurtaş, 1979, s. 427).

çölmek 107/07 metinde aynı zamanda *çömlek* 121/02 kelimesi de geçmektedir.

2.2.2.6. Hece düşmesi (Haploloji)

Bir gramer birliğinde arka arkaya gelen ve ses bakımından birbirine benzeyen iki heceden birinin bazen eriyerek düştüğü görülür. Böylece o iki hece bir hece hâline gelir. (Deny, 1941, s. 89; Ergin, 2004, s. 51; Timurtaş, 1979, s. 422; Banguoğlu, 2015, s. 65).

bu+ile> böyle 12/10, o+ile> öyle 17/09, var-durur> var-dır 28/02, ide-yorur> ide-yor 13/03, ḳarındaş> ḳardaş 116/08

2.3. ŞEKİL BİLGİSİ

2.3.1. İsim

2.3.1.1. Çokluk eki

Çokluk eki isimlerin yalın hâllerine gelerek çokluk şekillerini yapan çekim ekidir.

Türkçede çokluk eki eskiden beri *+lAr*'dır: atlar 6/03, parmaḳlar 23/01, siŋekler 141/06, şişler 99/10

2.3.1.2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri ismin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya bir nesneye ait olduğunu ifade eden isim çekim ekidir. Bir nesnenin başka bir nesnenin mülkü olduğu, başka bir nesneye tahsis edildiği, başka bir nesneye bağlı olduğu veya başka bir nesnenin parçası olduğu ifade edilmek istenirse o nesneyi karşılayan ismin sonuna iyelik eki getirilir (Deny, 1941, s. 159; Ergin, 2004, s. 221, Banguoğlu, 2015, s. 325).

Teklik 1. şahıs +m, +(I)m, +(U)m

evliyāmıŋ 4/05, atımıŋ 6/04, Rabbim 6/08, yüzümden 6/08

Teklik 2. şahıs +ŋ, +(I)ŋ, +(U)ŋ

arḳaŋ 4/09, nāṣiyeŋde 4/09, ṣāḥibiŋi 4/10

Teklik 3. şahıs +I, +U, +sI

ṣaçı 8/03, mü'ellifi 19/13, devāsı 30/04, a'żāsı 17/13, gögsü 88/03, mi'desi 42/05, muhasebecisi 3/03

Çokluk 1. şahıs +mIz, +mUz +(I)mIz, +(U)muz

efendimiz 7/09

Metnimizde +(I)mIz, +(U)muz eklerinin örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 2. şahıs +ŋIz, +*ŋUz, +(I)ŋIz, +(U)ŋUz*

babaŋız 6/03

Metnimizde *+ŋUz, +(I)ŋIz, +(U)ŋUz* eklerinin örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 3. şahıs eki +lArI

baldırları 9/04, ḳanadları 26/12, sebepleri 94/11

2.3.1.3. Hâl Ekleri

2.3.1.3.1. Yalın (Nominatif) Hâl

Yalın hâl, ismin çekim eki almamasıdır. Yalın hâldeki isim cümlede başka bir unsura bağlı değildir. Cümlede özne görevinde bulunur.

ṭop 70/10, yara 38/06

2.3.1.3.2. İlgi (Genitif) hâli eki

İlgi hâli adın başka bir adla ilgisi olduğunu, aralarında bir ilgi bağı bulunduğunu gösteren ad durumudur (Ergin, 2004, s. 228; Korkmaz. 2003, s. 23).

Ekin ünlüsü küçük ünlü uyumuna tâbidir: *+Iŋ, +Uŋ, +nIŋ, +nUŋ*

abraşıŋ 112/11, aḳcigeriŋ 74/03, çuluŋ 95/13, keçiniŋ 57/03, bunuŋ 35/10

2.3.1.3.3. Yükleme (Akuzatif) hâli eki

Cümlede geçişli fiilin etkisi altında kalan adın içinde bulunduğu durumdur (Korkmaz. 2003, s. 24).

Eski Türkçede başlangıçta isimlerden sonra *+G*, iyelik ekli kelimelerden sonda *+n*, zamirlerden sonra *+nI*, olmak üzere üç türlü akuzatif eki kullanılmıştır. *+G* yükleme hâli eki ünsüzle biten kelimelere önüne yardımcı ünlü alarak ekleniyordu. Yardımcı ünlü sonra eke *+IG* dahil olmuştur. Batı Türkçesinde ekin sonundak *+G* sesleri düşmüş geriye sadece yardımcı ünlü *+I* kalmıştır. Başlangıçta sadece isimlere eklenen ek, iyelik eklerinden ve zamirlerden sonra da kullanılmaya başlamıştır. Eski Türkiye Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi dönemlerinde uzun zaman düz şekilli *+I* olan ekin Osmanlı Türkçesinin sonlarına doğru dudak uyumu neticesinde yuvarlak şekilleri *+U* de kullanılmaya başlanmıştır (Ergin, 2004, s. 232).

Metnimizde yükleme eki *+I, +nI* şeklindedir.

ṣuyunı 9/01, fışḳıyı 78/10, ḫazīneyi 5/10, kendüyi 106/05, ṭarafını 139/05, yaşını 10/09, dizini 14/01

2.3.1.3.4. Yönelme (Datif) hâli eki

Cümlede ismin fiile yaklaştığını ve yöneldiğini göstermekle vazifeli çekim ekidir. Yönelme hâli eki *+A*'dır.

ḳuma 111/05, beze 132/01, ṣola 14/01, yere 88/10

Ek çeşitli kullanılış biçimleriyle asıl görevi dışında adı fiile amaç, maksat, sebep ilgisi ile bağlama, fiildeki hareketin yerin belirleme, zarf görevinde ikilemeler yapma, edat grupları oluşturma gibi daha birçok farklı görevler de yüklenmiştir (Korkmaz. 2003, s. 24).

2.3.1.3.5. Bulunma (Lokatif) hâli eki

Cümlede fiildeki oluş ve kılışın cereyan ettiği yeri gösterir.

Eski Türkçede *+tA, +dA* şeklinde idi fakat ünsüz uyumuna bağlı değildir. Eski Türkiye Türkçesinde ve Osmanlı Türkçesinde uzun zaman ekin yalnızca *d*'li şekilleri kullanılmıştır.

+dA: yarada 100/09, ayaḳda 13/11, gölgede 25/01

Bu ek çeşitli kullanılış biçimleri dolayısıyla adı fiile zamanda bildirme, zarf tümleci oluşturma, içinde bulunma, aracı olma, yaş, miktar, derece bildirme vb. görev ve ifadelerle de bağlar (Korkmaz. 2003, s. 24).

2.3.1.3.6. Ayrılma (Ablatif) hâli eki

Cümlede fiilin gösterdiği hareketin kendisinden uzaklaştığını ifade etmek için ada eklenen çekim ekidir. Çıkma, uzaklaşma ifade eder.

Eski Türkiye Türkçesinde ve Osmanlı Türkçesinde uzun zaman ekin yalnızca *d*'li şekilleri kullanılmıştır. Metnimizde ayrılma hâli eki ünsüz uyumu dışındadır ve *+dAn* şeklindedir.

ilikden 118/11, kirden 101/10, ḳoyundan 67/03, ṣoġuḳdan 90/01

Bu durum çeşitli kullanılış biçim ve özellikleri dolayısıyla, eklendiği adı fiile sebep, sonuç, zaman bildirme, adın yapıldığı maddeyi gösterme, bir bütünü ve bütünün parçasını oluşturma, yer ve yön gösterme, edat grubu oluşturma, karşılaştırma, eş veya zıt anlamlı ilişkiler kurma gibi çeşitli işlevleri ile de kullanılır (Korkmaz. 2003, s. 25).

2.3.1.3.7. Vasıta (İnstrumental) hâli eki

Cümlede fiildeki oluş veya kılışın kendi vasıtasıyla, kendisinin desteğiyle veya kendisinin belirttiği zamanda yapıldığını gösterir.

Eski Türkçede vasıta eki +*n*'dir. Zamanla bu ek işlekliğini kaybetmiştir. Türkçede +*n* eki işlekliğini kaybederken onun vazifesini *ile* edatı devralmıştır.

Metnimizde ismin vasıta hâlini *ile* edatı göstermektedir. Edat hâlinde kalarak ve ekleşerek metnimizde kullanımları görülür. Ek ünlü ile biten kelimeye eklendiğinde araya *y* ünsüzü girer; ünsüz ile biten bir kelimeye eklendiğinde ekin başındaki *i* ünlüsü düşer.

ile, -lA: şerbeti-y-le 73/05, yelegi-y-le 21/13, ḳanı-y-la 27/09, yanları-y-la 112/13, bal ile 77/11, igne ile 113/11

Sadece bir örnekte +*n* kullanılmıştır:

himmetlerin 1/04

2.3.1.3.8. Eşitlik (Ekvatif) hâli eki

Kelime gruplarında ve cümlede fiildeki oluş veya kılışın nasıl, ne şekilde, ne tarzda olduğunu veya yapıldığını göstermek için isme eklenir. Nitelemede (vasıfta) eşitlik, benzerlik, miktar ve büyüklükte eşitlik, göreceli eşitlik ve karşılaştırma gibi fonksiyonlara sahiptir (Ergin, 2004, s. 239; Korkmaz. 2003, s. 25).

Ek Eski Türkçede yalnız *ç*'li olarak +*çA* şeklindedir. Eski Türkiye Türkçesinden sonra ve Osmanlı Türkçesi sahasında *c*'li şekilleri ortaya çıkmıştır.

derince 119/09, eyüce 28/11, ṣıḳıca 13/10, uzunca 89/02, ḥafîfçe 76/02, yavaşça 70/07

Metnimizde ekin kalıplaşmış örneği de bulunmaktadır: nice 2/09

2.3.1.3.9. Yön (Direktif) ekleri

Kelime gruplarında ve cümlede fiildeki oluş veya kılışın gerçekleştiği yönü gösterir.

Eski Türkçede +*GArU* şeklindedir. Batı Türkçesine geçerken *ġ* ve *g*'nin düşmesi ile +*ArU* şekline girmiştir. Eski Türkiye Türkçesinde ek yuvarlak ünlülü olarak hep +*ArU* şeklindedir.

Metnimizde +*ArU* ekinin kalıplaşmış ve yuvarlak ünlülü örnekleri bulunmaktadır:

ilerü 78/04, yoḳaru 139/07, içerü 51/01

+*rA* ekinin de kalıplaşmış örnekleri bulunmaktadır:

üzere 36/02, ṣoŋra 74/09 ṭaşra 18/09

Metnimizde yön gösterme fonksiyonu genellikle datif eki ile *ṭoġrı, yoḳaru* gibi yön gösteren edatlarla yapılmaktadır.

ṭoġrı (-a ṭoġrı) 127/07, yoḳaru (-a yoḳaru) 67/11

2.3.1.4. Soru eki

Soru eki ismin soru şeklini yapan işletme ekidir. İsim fiile soru şeklinde bağlanmak için daima sonuna soru eki alır.

Eski Türkçede soru eki *mU* şeklinde yuvarlak ünlülüdür. Eski Türkiye Türkçesinde başlangıçta ek yalnızca düz şekillidir. Osmanlı Türkçesi içinde ekin yuvarlak şekilleri kullanılmaya başlanmıştır.

Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

2.3.1.5. İsim Yapım Ekleri

2.3.1.5.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

İsimden isim yapma ekleri isim kök ve gövdelerine eklenerek yeni isimler türetirler. Yeni isimler eklendikleri kök ve gövdelerin anlamları ile bağlantılıdır. Eklendikleri isim kök ve gövdelerinden yer, meslek, topluluk, vasıf, bağlılık, aitlik gibi yeni adlar yaparlar. Bu eklerden bazıları çok işlek, bazıları az işlektir (Ergin, 2004, s. 154; Korkmaz. 2003, s. 33).

Metnimizdeki isimden isim yapım eklerinin çok işlek olanları olmakla birlikte az işlek olanları da mevcuttur.

-lIK, -lUK:

Bu ek başlangıçtan beri Türkçenin belli başlı isimden isim yapma eklerinden biridir.

ipligi 137/09, uyġunsuzluġundan 55/13, beyāžlıḳ 114/03, iḫtiyārlıḳ 38/06, susuzluġa 146/04

-cI, -cU

Başlıca fonksiyonu meslek ve uğraş ile ilgili isimler yapmaktır (Ergin, 2004, s. 157).

muhasebecisi 3/03

-lI, -lU

Vasıf isimleri yapan bir ektir. Bu ek Eski Türkçede ek *-lIG, -lUG* şeklindedir. Batı Türkçesinde ekin sonunda bulunan *G*'lar düşmüştür. Ekin düz şekilli olan ünlüsü yuvarlaklaşmıştır. Eski Türkiye Türkçesinde ek sadece yuvarlak şekillidir *-lU.* Ekin düz ünlülü şekilleri Osmanlı Türkçesi içinde ortaya çıkmıştır (Ergin, 2004, s. 159-160).

Metnimizde ek hem düz hem yuvarlak şekillidir *-lI, -lU:*

gizli 87/05, kirli 57/02, ruṭūbetli 117/08, zehirli 138/09

Metnimizde Eski Türkiye Türkçesinin tesiriyle düz ünlülü kelimelerden sonra da ekin yuvarlak şekilli -lU olarak eklendiği kelimeler de vardır.

bağlu 123/12, derlü 88/10, mi<u>s</u>llü 100/09

-sIz, -sUz

Bu ek *-lI, -lU* ekinin olumsuzudur. *-sIz, -sUz* eki ise bir nesnede bir şeyin bulunmadığını ifade eder (Ergin, 2004, s. 160).

dumansız 86/08, iştihāsız 114/09, ḳanadsız 4/11, ödsüz 30/12, paçavrasız 29/01, ṣusuz 94/11, ṭuzsuz 42/12

-cIK, -cUK

Küçültme ve sevgi ifade eden bir ektir.

ḳabarcıḳ 38/03, mıḳdārcıḳ 96/10

-cAK

-cIK, -cUK eki gibi küçültme ve sevgi ifade eden bir ektir.

büyücek 7/02, ılıcaḳ 88/12

-daş

Eşlik, ortaklık, mensubiyet ve bağlılık ifade eden bir ektir. (Ergin, 2004, s. 163).

ḳardaş ḳanı 124/07

-gek

İşlek olmayan bir ektir.

eşek 39/05

-ncI, -(I)ncI, -(U)ncI

Asıl sayı isimlerine eklenerek sıra ve derece ifade eden sayılar yapar. Ek Eski Türkçede *-nç* şeklinde *iki* haricinde diğer sayılara eklenirdi. (Ergin, 2004, s. 168-169)

Ek ünlüyle biten kelimelere *-ncI* şeklinde eklenir. Ünsüzle biten kelimelere ise yardımcı bir ünlü *-(I)ncI, -(U)ncI* ile eklenir. Yardımcı ünlü kelimeye düzlük-yuvarlaklık uyumuna tâbi olarak eklenir. Ekin son ünlüsü hep düz-dardır.

ikinci 11/07, onuncı 128/08, otuzuncı 93/02

-Ar, -şAr

Asıl sayı isimlerinden bölüştürme isimleri yapar.

ikişer 102/10, ellişer 49/06, onar 79/03, ṭoḳsanar 55/03,

-lAyIn

Eklendiği kelimeye “gibi” ve “göre” anlamları katar. Eski Türkiye Türkçesinde çok geniş ölçüde kullanılmıştır. Günümüzde zaman ifade eden kelimelere eklenir

ṣabāḥleyin 34/06

-ḳa

İşlek olmayan bir ektir.

başḳa 137/08

-ki

Adlardan zamir ve sıfat olarak kullanılan yeni adlar yapar. Bulunma, bağlılık ve aitlik ifade eder. Ek ad kök ve gövdelerine doğrudan eklendiği gibi adların ilgi ve bulunma hâl eki almış şekillerinden sonra da gelir (Ergin, 2004, s. 161; Korkmaz. 2003, s. 263)

aşaġıki 9/12, ṭarafdaki 13/13, yuḳarıdaki 9/11

-AK

İşlek olmayan bir ektir.

beŋek 114/01

-K

İşlek olmayan bir ektir.

ḳabuḳ 37/03, ṭopuḳlarında 131/08

-Az

İşlek olmayan bir ektir. İlgi ifade eder.

ayazda 105/08

-l

İşlek olmayan bir ektir.

yeşil 12/05

2.3.1.5.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri

Ad kökenli sözler doğadaki somut ve soyut varlık ve nesneleri karşılayamadığı için dil, bir kısım nesne ve kavramları harekete dayandırarak karşılama yolunu benimsemiştir. Üstelik fiil kök ve gövdelerinin sayısı ad kök ve gövdelerine oranla çok daha fazladır. Dildeki bu durum ister istemez fiilden ad türetme eklerinin sayısını artırmıştır. Ayrıca bu gruba giren eklerin bir kısmı aslında fiillerin soyut oluş ve kılış adları durumundadır. Söz gelişi -mAK, -mA, -Iş, -Uş ekleri her fiile getirilebilir ve yüzlerce hareket adı oluşturulabilir.[8]

Metnimizdeki fiilden isim yapım ekleri şunlardır:

-mAK

Bütün fiil kök ve gövdelerine eklenerek fiillerdeki oluş ve hareketin soyut adlarını yapar.

bıraḳmaḳ 3/05, bindirmek 15/09, ḳatmaḳ 44/09, sürtmek 65/12

-mA

Bütün fiil kök ve gövdelerine eklenerek iş adları yapar.

azalması 74/04, binmesi 15/07, şişmesi 130/10, urma 30/02

-K

[8] Korkmaz, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s. 67.

Bir hareketten doğmuş, bir harekete uğramış veya o hareketi yapan nesne adları yapar (Ergin, 2004, s. 188).

açıḳ 18/06, delik 134/07, çatlaḳ 131/11, öksürigi 43/02

-n

Fiilin gösterdiği hareketi yapan ve daha çok yapılanı ifade eder (Ergin, 2004, s. 189).

bütün 134/08, uzun 16/09

-ġI

Daha çok yapılanı, bazen yapanı bazen yapma işini ifade eden nesne yapar (Ergin, 2004, s. 189).

ṣarġı 29/05

-ġUn

Aşırılık ve büyültme fonksiyonu vardır.

uyġun 16/06, yorġun 19/04

-ġAn

Kuvvetli aşırılık fonksiyonu vardır.

ışırġan 53/04, ṣoluġan 78/13

-IcI

Çok işlek bir ektir. Çokluk, aşırılık, devamlılık fonksiyonu vardır (Ergin, 2004, s. 191).

binici 4/12, idici 4/11, yırtıcı 138/09

-I, -U

Yapılmış görünen ve yapan, olan veya yapılan nesnelere karşılık gelen isim yapar. Eski Türkçedeki aslî şekli *-G* fiilden isim yapma ekidir. Batı Türkçesinde iki veya daha fazla heceli kelimelerin sonunda bulunan *-G* ünsüzünün düşmesi neticesinde ekin. bünyesindeki yardımcı ünsüzler *-I, -U* şeklinde yapım eki hâline gelmiştir (Ergin, 2004, s. 192).

ayrı 132/05, ḳoḳusı 61/09, ṭolu 77/11 yaḳı 116/03

-A

İşlek olmayan bir ektir.

çevresinden 108/08, yara 117/11

-sU

İşlek olmayan bir ektir.

tütsü 46/10

-AnAK

İşlek olmayan bir ektir.

degnek 113/13

2.3.2. Sıfat

Sıfatlar isimlerin önüne gelerek onları vasıflandırmak suretiyle nitelerler veya ismi tarif ve tayin ederek belirtirler. Nitelendirme sıfatları adı tasvir etme ve resmetme ile görevliyken belirtme sıfatları adın geniş anlamını sınırlandırarak onu belirtme ile görevlidir. (Deny, 1941, s. 222-223)

2.3.2.1. Niteleme Sıfatları

İsimlerin önüne gelerek onların özelliklerini, vasıflarını, renklerini ve biçimlerini niteler. Metnimizde niteleme sıfatlarının sayısı oldukça fazladır.

ṣıcaḳ toprak 134/09, eski sirke 33/06, ḳalın āstār 46/08, yeşil ot 94/02

2.3.2.2. Belirtme Sıfatları

İşaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları, belirsizlik sıfatları olmak üzere dörde ayrılır.

2.3.2.2.1. İşaret Sıfatları

İşaret sıfatları nesnelerin yerlerini işaret iderek gösterirler. Adların mekânda, zamanda veya tasavvurda uzaklıklarına göre onlara bir yer tayin ederler (Banguoğlu, 2015, s. 351).

Bu

bu ‘illet 97/08, bu nişān 7/07, bu mu‘ālece 69/03

Ol, O

o atlara 6/02, ol göz 30/01, ol rūzgār 4/07, ol ṣu 105/13

İşbu

işbu duman 26/12, işbu ḥadīṯ-i şerīf 6/13, işbu ‘illetler 39/07

2.3.2.2.2. Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları, nesneleri sayılarını bildirirek belirtirler.

2.3.2.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

Bunlar nesnelerin sayısını gösteren sıfatlardır.

altı 10/06, elli 127/12, yetmiş 59/13

Metnimizdeki bazı sayı isimleri Eski Türkçedeki şeklini muhafaza etmiştir: ṭoḳuz 80/01 yigirmi 20/01

Metnimizdeki bazı sayı isimleri Eski Türkiye Türkçesindeki şeklini muhafaza etmiştir: ṭoḳsan 55/04

2.3.2.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

Bunlar nesnelerin derecelerinin sayısını gösteren sıfatlardır.

Sayı isimlerine *-ncI -(I)ncI -(U)ncI* eklenerek yapılır. Ekin son ünlüsü düz-dardır.

ikinci 11/07, onuncı 128/08, otuzuncı 93/02

2.3.2.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları

Bunlar bölüştürme, ayırma, paylaştırma, dağıtma ifade eden sayılardır.

Sayı isimlerine *-Ar, -şAr* eklenerek yapılır.

ikişer 102/10, ellişer 49/06, onar 79/03, ṭoḳsanar 55/03

2.3.2.2.2.4. Kesir Sayı Sıfatları

Kesir sayı sıfatları nesnelerin parçalarının bütüne oranını belirtirler. Diğer sayı sıfatlarından farklı olarak kelime şeklinde değil kelime grubu şeklinde bulunurlar.

üçde biri 13/01

2.3.2.2.3. Soru Sıfatları

Soru sıfatları nesneleri soru sorarak belirten kelimelerdir.

ḳanġı ṭaraf 144/03, naṣıl yaġ 137/06, ne-ḳadar 12/05, ne-ṭaraf 27/05

2.3.2.2.4. Belirsizlik Sıfatları

Belirsizlik sıfatları nesnelerin niteliklerini, sayılarını, miktarlarını belirsiz şekilde ifade ederler. (Ergin, 2004, s. 254).

başḳa mu‘ālece 137/08, ba‘żı def‘a 35/13, ba‘żı sebeb 44/04, be-her gün 41/01, bir mıḳdār 119/02, bir şey’ 4/05, cümle ḥayvānlar 4/10, çoḳ kitāb 2/09, her gün 51/07, nice nice kütüb 2/09

2.3.3. Zamir

Zamirler kişileri, nesneleri ve kavramları temsil veya işaret ederek onların yerlerini geçici olan tutan kelimelerdir. Zamirler isimlerin yerini geçici olarak tutan kelimeler olduğu için sayıları sınırlıdır fakat her ismin yerini tutabildikleri için kapsamları geniştir. Zamirler isimlerin yerini tutmaları dolayısıyla aynı isimler gibi çokluk eki alırlar, ismin çekimine girerler, isim tamlaması oluştururlar (Banguoğlu, 2015, s. 356; Ergin, 2004, s. 262-263; Korkmaz, 2003, s. 399).

2.3.3.1. Şahıs Zamirleri

Şahısların yerini tutarak onları temsil eden kelimelerdir. Şahıs zamirleri teklik ve çokluk biçiminde konuşan veya konuşanlar*: ben, biz*; kendisine söz söylenen veya söylenenler: *sen, siz;* kendisinden bahsedilen veya bahsedilenler: *o, onlar* olmak üzere üzere altı tanedir (Ergin, 2004, s. 265; Korkmaz, 2003, s. 405).

Metnimizde geçen şahıs zamirleri ve çekimli hâlleri şu şekildedir:

Teklik 1. şahıs zamiri: Ben

Yalın hâl: ben 5/10

İlgi hâli: benim 6/04

Yükleme hâli: beni 6/07

Yönelme hâli: baŋa 4/06

Teklik 2. şahıs zamiri: Sen

Yalın hâl: sen

İlgi hâli: seniŋ 4/08

Yükleme hâli: seni 4/08

Uzaklaşma hâli: senden 4/05

Teklik 3. şahıs zamiri: O

Yalın hâl: o 2/02

Çokluk 2. şahıs zamiri: Siz

Yalın hâl: siz 6/02

Yönelme hâli: size 6/03

Edatlar ile kullanımı:

için edatı: siziŋ içün 5/10

2.3.3.2. Dönüşlülük Zamirleri

Yapılan işin yapana döndüğünü gösteren, asıl şahıs zamirlerini belirten dolayısıyla asıl şahıs zamirlerinden daha kuvvetli bir ifadeye sahip olan zamirlerdir (Banguoğlu, 2015, s. 364; Ergin, 2004, s. 272).

Metnimizde geçen dönüşlülük zamirleri ve çekimli hâlleri şu şekildedir:

Yalın hâl: kendi 65/02, kendü 17/08

Yükleme hâli: kendüyi 106/05

Yönelme hâli: kendüye 19/03

2.3.3.3. İşaret Zamirleri

İşaret zamirleri nesneleri bir yer içinde gösterir, onların yerlerini işaret ederler. Konuşan kişinin işaret ettiği uzaklık, zamanda, mekânda veya tasavuurda olur. *Bu veya bunlar* yakındaki nesneler, *şu veya şunlar* uzaktaki fakat gözün eriştiği mesafedeki nesneler, *o veya onlar* ise işaretle gösterilemeyecek uzaklıktaki nesneler için kullanılır (Deny, 1941, s. 204; Ergin, 2004, s. 273; Korkmaz, 2003, s. 321)

Metnimizde geçen işaret zamirleri ve çekimli hâlleri şu şekildedir:

bu, o, ol, bunlar, anlar.

3.3.1. Bu:

Yalın hâl: bu 81/10

İlgi hâli: bunuŋ 35/10

Yönelme hâli eki: buna 40/02

Uzaklaşma hâli: bundan 7/12

Edatlar ile kullanımı:

bunuŋ içün 41/08, bunuŋla 34/08

3.3.2. Bunlar:

İlgi hâli: bunlarıŋ 30/03

Yönelme hâli eki: bunlara 10/02

Uzaklaşma hâli: bunlardan 25/08

3.3.3. O:

Yalın hâl: o 61/06

İlgi hâli: anıŋ 6/07

Yükleme hâli: anı 6/08

Yönelme hâli eki: aŋa 6/08

Edatlar ile kullanımı:

anıŋ ḳadar 58/03, andan ṣoŋra 18/05

3.3.4. Anlar:

Yalın hâl: anlar 6/02

İlgi hâli: anlarıŋ 16/03

Yönelme hâli eki: anlara 6/02

2.3.3.4. Soru Zamirleri

Bunlar nesneleri soru şeklinde temsil eden, onların soru şeklindeki karşılıkları olan zamirlerdir. (Ergin, 2004, s. 276). Metnimizde soru zamiri olarak kullanılan kelime *ne*'dir.

ne 5/13: du'ānıŋ ne idügüni ilhām itdi

2.3.3.5. Belirsizlik Zamirleri

Bunlar nesneleri belirsiz anlamı ile temsil ederler. Belirsizlik zamirleri de isimler ve öteki zamirler gibi çokluk ve isim hâl ekleri alarak çekime girerler (Ergin, 2004, s. 279; Korkmaz, 2003, s. 335).

birisi 16/02, cümlesi 32/07, her biri 2/06, kimesne 66/01, kimseniŋ 16/10

2.3.3.6. Bağlama Zamirleri

Bu zamir bir kelimeyi, bir kelime grubuna; bir cümleyi bir kelimeye veya bir cümleye temsil ifadesi içererek bağlayan kelimedir. Eski Türkiye Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi metinlerinde Türkçe kökenli *kim* bağlama zamiri ile Farsça kökenli *ki* zamiri yan yana kullanılmıştır. Türkiye Türkçesinde bugün *kim* zamiri yerini bütünüyle *ki*'ye bırakmıştır (Ergin, 2004, s. 280; Korkmaz, 2003, s. 450).

Metnimizde bağlama zamiri olarak Türkçe *kim* ve Farsça *ki* kullanılmıştır.

kim 8/01: Ve atıŋ dudaġınıŋ kim ṭoḳundıġı maḥal ile üst (2) dudaġı ve ġırtlaġı ve ḳulaġı üzeri ve ḳıçı ve boġazınıŋ bir ṭarafı beyāż

ki 28/02: Bir dürlü 'illet vardır ki (3) ḥayvān evḳāt-ı sā'irede gözini yumup faḳat yem yedigi vaḳtda açar ve dā'imā ṣulanur.

2.3.4. Zarf

Zarflar zaman, yer, hâl ve miktar isimleridir. Zarflar kelime gruplarında sıfatın, fiilin veya başka bir zarfın önüne gelerek onların anlamlarını değiştirirler. (Ergin, 2004, s. 258). Zarflar yer ve yön zarfları, zaman zarfları tarz (nasıllık-nicelik) zarfları, miktar (azlık-çokluk) zarfları olmak üzere dört çeşittir.

2.3.4.1. Yer ve Yön Zarfları

Fiildeki oluş ve kılışın yerini ve yönünü gösterirler. *Nereye, nerede, nereden, nereye doğru* ve *nereye kadar* sorularına cevap verirler (Korkmaz, 2003, s. 498). Metnimizde geçen yer zarfları şunlardır:

aşaġı: aşaġı 17/09

içerü: içerü 51/01

ilerü: ilerü 78/04

ṭaşra: ṭaşra 133/05

yoḳaru: yoḳaru 104/05

2.3.4.2. Zaman Zarfları

Zaman zarfları bir oluş ve kılışın zamanını bildirirler. Bu zarflar *ne zaman, ne vakit* sorularına cevap verirler (Korkmaz, 2003, s. 495). Metnimizde geçen zaman zarfları şunlardır:

ay: ayda 135/04

aḫşam: aḫşam 25/02

daha: daha 119/12

geç: geç 108/08

gice: gice 45/11

gündüz: gündüz 15/06

irtesi: irtesi 36/04

ḳış: vaḳt-ı ḳış 127/08

öyle: öyle 46/10

ṣoŋra: ṣoŋra 18/03

yine: yine 18/07

yaz: yazın 33/11

Türkçeye Arapça ve Farsçadan geçmiş olan ve çok kullanılan şu zarflar da metinde geçmektedir:

ba‘żı: ba‘żı 44/04, ba‘żen: ba‘żen 37/08, dāimā: dāimā 78/06, der-ḥāl: der-ḥāl 31/06, evvel: evvel 131/13, evvelā: evvelā 24/04, hafta: hafta 18/10, henūz: henūz 90/10, mevsim: mevsim 53/05, müddet: müddet 129/04, nihāyet: nihāyet 12/11, ṣabāḥ: ṣabāḥ 44/09, ṣayf: mevsim-i ṣayf 33/10, şitā, mevsim-i şitā 11/12, tīz 88/09, vaḳt: vaḳt-ı ḥażar 146/07

2.3.4.3. Tarz (nasıllık-nicelik) Zarfları

Tarz zarfleri cümledeki oluş ve kılışın niteliğini ve nasıl yapıldığını ifade eder, hâl ve tavır bildirirler. Bunlar *nice, ne türlü, ne yolda* gibi sorularına cevap verirler (Banguoğlu, 2015, s. 374; Ergin, 2004, s. 261; Korkmaz, 2003, s. 499).

Metnimizde bu zarfların sayısı oldukça fazladır, aşağıda bazı örnekler sıralanmıştır:

böyle: böyle 12/10

eyüce: eyüce 19/07

güzelce: güzelce 9/01

öyle: öyle 17/09

yavaşça: yavaşça 77/02

2.3.4.4. Miktar Zarfları

Azlık-çokluk zarfları bir sıfatın, bir zarfın veya fiildeki oluş ve kılışın miktarını, ölçüsünü ve derecesini bildirirler. *Ne kadar, ne derece* sorularına cevap verirler (Korkmaz, 2003, s. 517). Bunlar azlık-çokluk ifade eden, miktar, derece bildiren zarflardır:

az: az 133/05

biraz: biraz 54/07

çoḳ: çoḳ 11/10

eksik: eksik 13/04

2.3.5. Edat

Edatlar, tek başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelirler. Böylece edatlar eklendikleri kelimeler ile cümledeki diğer kelimeler arasında anlam ilişkileri kurar. Tek başlarına anlamları olmadığı için hiçbir nesne ve hareketin adı olamazlar. Ancak anlamlı kelimelerle birlikte kullanıldıklarında o kelimenin anlamını deskekleyen gramer vazifesi görürler (Ergin, 2004, s. 348; Korkmaz, 2003, s. 1052)

Metnimizde ünlem edatları, bağlama edatları ve son çekim edatlarından örnek kullanımlar vardır.

2.3.5.1. Ünlem Edatları

Ünlem edatları iki şekilde oluşur. Birincisi duygu ve heyecanı ifade etmek için içten gelen hislerin sese dönüşmesidir. İkincisi tabiattaki seslerin taklit edilmesi ile çıkarılan seslerdir. Bu sesler aşağı yukarı bütün dillerde müşterektir fakat dil birlikleri ile kalıplaşmış örnekler de vardır (Ergin, 2004, s. 349; Hacıeminoğlu, 2015, s. 293).

2.3.5.1.1. Hitap Edatları

Hitap ve seslenme edatlarıdır.

ey: Ey benim Rabbim! 6/07

2.3.5.1.2. Sorma Edatları

Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

2.3.5.1.3. Gösterme Edatları

tā: aḫşam ṣabāḥ tā eski hey'etini buluncaya ḳadar 113/06

2.3.5.1.4. Cevap Edatları

Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

2.3.5.2. Bağlama Edatları

Bağlama edatları kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil ve anlam bakımından birbirine bağlar, onlar arasında bir bağ kurar. (Ergin, 2004, s. 352).

2.3.5.2.1. Sıralama Edatları

Sıralama edatları arka arkaya sıralanan ve aralarında anlam ilişkisi bulunan kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri birbirine bağlayan edatlardır.

ile: arpa unı ile ḥurmā 40/12

u: ṣalāt u selām 1/03

ü: terkīb ü tertīb 3/06

vü: pūşīde vü mestūr 1/02

ve: zeyt yaġı ve üç miṣḳāl çāvşīr 53/04

2.3.5.2.2. Denkleştirme Edatları

Denkleştirme edatları birbirine denk olan, birbirinin yerini tutabilecek unsurları birbirine bağlar, birbiriyle karşılaştırır (Ergin, 2004, s. 353).

ve yā: dāġlanup ve yā delinüp 49/01

ve yāḫūd: sīsām yaġı ve yāḫūd ḳuyruḳ yaġı 103/03

yāḫūd: düşüp yāḫūd yürür iken düşüp 140/09

2.3.5.2.3. Karşılaştırma Edatları

Karşılaştırma edatları çeşitli nitelikler açısından karşılaştırılan unsurları birbirine bağlar, aralarında anlam ilişkisi kuralmasını sağlar. Bu edatlar karşılaştırılan unsurlardan biri, hepsi veya hiçbiri ifadesini taşırlar (Ergin, 2004, s. 353).

hem ... hem-de: yemi hem geç ve hem-de az virile 108/07

ne ... ne: ne ṣıḳı ne gevşek ṭutıla 14/02

yā ... ve yāḫūd: yā ṣaġ ṭarafına ve yāḫūd ṣol yanına meyl itmiş gibi ṭurup 81/03

2.3.5.2.4. Cümle Başı Edatları

Bunlar cümleleri anlam bakımından birbirine bağlarlar.

benzerlik ifade eden: ‘ādetā 27/09

çünkü ifadesi taşıyanlar: çünki 2/02, zīrā 21/13

eğer ifadesi taşıyanlar: eger 34/03

fakat ifadesi taşıyanlar: faḳat 28/03, ancaḳ 7/07

gerçi ifadesi taşıyanlar: egerçi 62/13

netice ve izah ifade edenler: şöyle 28/13, keẕālik 106/06, ya‘nī 99/02

şarta ve dereceye bağlayanlar: velev 7/13

2.3.5.2.5. Sona Gelen Edatlar

Sona gelen edatlar kelimelerin, kelime gruplarının, cümlelerin sonuna gelerek onları önceki veya sonraki kelimelere, kelime gruplarına ve cümlelere bağlar (Ergin, 2004, s. 357).

dA: ḳaldırmaḳ-da 11/10

daḫi: anlara daḫi ‘ilāc-ı meẕkūr ile müdāvāt 41/11

ise: fā’idesi olacaġı derkār ise de märrü’l-beyān 39/01

ki: ol-mıḳdār ḳuvveti ḳalmaz ki yem yemege ve üzerine ḳonan siŋegi aġzı ile ürkütmege iḳtidārı olmaz 86/05

2.3.5.3. Son Çekim Edatları

Bunlar işletme eki vazifesi gören edatlardır. İsimlerden sonra gelerek onların çeşitli zarf hallerini yaparlar. İsimlerden sonra gelen bu ekler, sonuna geldiği isimle cümlenin diğer unsurları arasında zaman, yer, yön, tarz, nitelik gibi özellikler açısından ilgi kurarlar. Fonksiyonları bakımından bu edatları hâl eklerine benzetebiliriz (Ergin, 2004, s. 365; Hacıeminoğlu, 2015, s. 1).

2.3.5.3.1. Vasıta ve beraberlik edatları:

ile: ṣarġı ile ṣıḳıca bağlanup 29/04

2.3.5.3.2. Sebep edatları:

içün: dişlerine ṭoḳunmamaḳ içün 37/07

nāşī: ḥiddetinden nāşi 16/06

üzere: ḳurımamaḳ üzere 136/11

2.3.5.3.3. Benzerlik edatları:

gibi: kömür gibi oluncaya ḳadar 24/10

şebīh: cerāḥate şebīh bir ṣu 82/02

üzere: ta'rīf olundıġı üzere 38/12

mümāsil: buŋa mümāsil 40/02

misllü: müressem-i şekl misllü 15/07

minvāl: bu minvāl üzere 62/08

2.3.5.3.4. Başkalık edatları:

Metnimizde geçen başkalık edatları *başka, gayri, maada* edatlarıdır. Eklendiği isimden sonra gelen diğer isimlerle arasındaki farklılık ve başkalık ifade özellikleri gösterir.

başḳa: fenā itdikden başḳa 31/07

ġayrı: gice binilmeden ġayrı 15/06

mā'adā: baḳladan mā'adā 91/12

2.3.5.3.5. Diğer hâl edatları:

dā'ir: esbāb ve edviyesine dā'ir 42/08

göre: hażmına göre 13/02

maḫṣūṣ: buŋa maḫṣūṣ 27/03

2.3.5.3.6. Miktar edatları:

Metnimizde *kadar, mıḳdār, mertebe* edatları geçmektedir. Bunlar soyut ve somut adlara eklenerek karşılaştırma yolu ile miktar ifade ederler (Korkmaz, 2003, s. 1072).

ḳadar: ki üç ḳabża ḳadar 40/06

mıḳdār: ol-mıḳdār sirke 62/08

mertebe: te’s̲īr itmeyecek mertebe ḳalın āstār 46/08

2.3.5.3.7. Zaman edatları:

degin: derleyinceye degin 89/08

evvel: İrtesi gün ṣu içirilmezden evvel 82/04

ḳadar: aḫşamdan ṣabāḥa ḳadar 62/01

ṣoŋra: yedi gün ṭurduḳdan-ṣoŋra 126/04

2.3.5.3.8. Yer ve yön edatları:

aşaġı: boġazından aşaġı 43/12

ḳadar: ḳuyruġına ḳadar 61/10

ṭoġrı: ḳarnına ṭoġrı 127/07

yoḳaru: ṣuyuŋ aḳındısına yoḳaru 67/11

ṭaşra: aġzından ṭaşra 43/11

2.3.5.3.9. Son çekim edatlarına yardımcı tabirler:

cihetle: döli alınamadıġı cihetle 18/01

ṣūretle: ne ṣūretle 11/04

vechle: ne vechle 11/04

yüzden: benim yüzümden 6/08

2.3.6. Fiil

2.3.6.1. Fiil Yapım Ekleri

2.3.6.1.1. İsimden Fiil Yapan Ekler

İsimden fiil yapma ekleri isim kök ve gövdelerinden fiil yapmak için kullanılan eklerdir. Bu ekler isim köklerine, isimden yapılmış veya fiilden yapılmış isim gövdelerine eklenirler. İsimden fiil türetme eklerinin az işlek olmasından dolayı isimden türemiş fiil sayısı azdır. (Ergin, 2004, s. 179; Korkmaz, 2003, s. 110).

-lA-:

Her türlü ismin sonuna eklenerek yapma ve olma ifade eden fiiller yapar.

iḫtiyārla- 38/06, ḳatıla- 125/06, temīzle- 66/04

-al-:

Genellikle sıfatlardan fiil yapar.

azal- 74/04

-l-:

Sıfatlardan fiil yapar.

ḳatıl- 108/03, ḳoyul- 122/06, küçül- 110/09

-A-:

İsimlerden olma veya yapma ifade eden fiiller yapar.

ḳapa- 27/02, oyna- 97/01

-I-:

aġrı- 41/02

-Ar-:

Daha çok renk isimlerine eklenir. Renk isimlerinden olma ifade eden yeni fiiller türetir. Diğer isimlerden olma ve yapma ifade eden fiiller yapar.

ḳarar- 10/07, ḳızar- 31/03, ṣarar- 10/03, yaşar- 87/05

-te-:

Diğer isimlerden yapma ifade eden, ses taklitlerinden olma ifade eden fiiller yapar.

iste- 18/08

-kür-:

Ses taklitlerinden fiil yapan bir ektir.

püsküril- 44/07

-k-:

Olma ifade eden fiiller yapar.

birik- 50/05, gecikdiril- 131/13

-r-:

Olma ifade eden fiiller yapar.

aḳsır- 35/06, çağır- 5/11, delir- 20/12, ḳabar- 88/09, öksür- 92/06, üfüril- 25/05

-sa-:

Olma ve yapma ifade eden fiiller yapar.

ṣusa- 95/05

2.3.6.1.2. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

Fiilden fiil yapma ekleri fiil köklerine, fiilden yapılmış fiil gövdelerine ve isimden yapılmış fiil gövdelerine eklenen eklerdir. Bu eklerin bazıları her fiile gelebilecek kadar işlektir. Bazıları ise az işlektir. Günümüzde kullanımdan düşüp sadece bir iki kelimede varlığını sürdürenler de vardır. (Ergin, 2004, s. 200; Korkmaz, 2003, s. 123).

-mA-:

En işlek fiilden fiil yapım ekidir. Fiileri olumsuz yapar.

gezdirilme- 123/08, ḳapma- 52/02, olma- 99/05

-n-:

Kendi kendine yapma veya olma ifade eden fiiller yapar.

delin- 127/08, ışlan- 125/05, incin-137/01, irinlen- 55/13

-l-:

Başkası tarafından yapılma, edilgenlik ifade eden fiiller yapar.

baṣdırıl- 14/12, bükil- 81/04, işledil- 62/02, ḳarışdırıl-52/01

-ş-:

Ortaklaşma veya oluş ifade eden fiiller yapar.

ṣavaş- 15/13, ṣavuş- 111/03, yapış- 123/04

-r-:

Olma ve yapma ifade eden fiillerden oldurma ve yaptırma ifade eden fiiller yapar.

düşir- 131/13, batır- 71/09, şişir- 48/12

-t-:

Fiillerden oldurma ve yaptırma ifade eden fiiller yapar.

sürt- 106/05, ürküt- 86/06

-dIr-, -dUr-, -ṭur:

Bu ek de fiillerden oldurma ve yaptırma ifade eden fiiller yapar.

başdır- 15/12, itdiril- 85/08, ḳaldırıl- 42/04, ḳalınlaşdırıl- 14/10, ṭurṭurulmaya 105/01

-ar-:

İşlek olmayan bir ettirgenlik ekidir.

çıḳar- 48/13, ḳoparıl- 27/09

-a-:

İşlek olmayan bir ektir.

ṭıḳan- 42/03

-p-:

İşlek olmayan bir ektir.

ḳırpıl- 100/07, serpil- 86/13

-y-:

İşlek olmayan bir ektir.

ḳoy- 83/03, ṭoy- 143/03

-ala-:

Metnimizde şu örnekte görülmektedir:

oġalan- 95/03

2.3.6.2. Fiillerde Olumsuzluk

Fiillerde olumsuzluk *-mA-* ile yapılmaktadır. Geniş zamanın olumsuzu *ise -mAz-* eki ile yapılır.

Fiillere eklenen ve onlara olumsuz anlam katan *-mA-* eki fiillere yeni bir anlam kattığı için fiilden fiiil türeten bir ektir. Geniş zaman kipinin olumsuzunda ise farklı bir durum söz konusudur. Geniş zamanın birinci teklik ve çokluk şahıs çekimlerinde *-mA-* olumsuzluk ekinden sonra gelen ve geniş zaman ekinin bünyesinde bulunan *-r* sesi düşer. Ses birleşmesi yoluyla *gel-me-r-im> gelmem, gel-me-r-iz>gel-me-y-iz* biçimlerine dönüşür. Geniş zaman kipinin ikinci ve üçüncü teklik ve çokluk şahıslarında olumsuzluk

ekinden sonra geniş zaman eki geldiğinde geniş zaman ifadesi *z* ile karşılanır (Korkmaz, 2003, s. 574).

-mA-:

getürülmeye 13/04, olmayacağı 12/06, oynamadığı 100/05

-mAz-:

görmez 26/09, olmaz 38/08, ürkmez 15/02

2.3.6.3. Fiil Çekimi

2.3.6.3.1. Şahıs Ekleri

Şahıs ekleri çekimli fiillerde oluş ve kılışı yapan şahsı ifade ederler. Fiilin bir yargıya dönüşebilmesi fiile zaman ile şahıs eklerinin getirilmesi ile olur. (Ergin, 2004, s. 282; Korkmaz, 2003, s. 570). Şahıs ekleri ikiye ayrılır:

2.3.6.3.1.1. Birinci Tipteki Şahıs Ekleri

Birinci tipteki şahıs ekleri zamir menşelidir. Şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, öğrenilen geçmiş zaman, istek, gereklilik çekimlerinde kullanılan eklerdir.

Teklik 1. şahıs eki *-Im, -Um:* ḫalḳ idecegim 4/05, ḳılarım 4/12, viririm 5/10

Teklik 2. şahıs eki *-sIŋ, -sUŋ:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 3. şahıs eki: Eksizdir: çürimiş ise 29/09, derlemiş iken 35/11, olur 10/02, ṭutar 86/03

Çokluk 1. şahıs eki*: -Iz, -Uz:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 2. şahıs eki *-sIŋız, -sUŋuz:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur

Çokluk 3. şahıs eki *-lAr:* süreler 30/11, buyuralar 3/09, getüreler 4/09, gideler 146/09, nā'il olurlar 9/02

2.3.6.3.1.2. İkinci Tipteki Şahıs Ekleri

İkinci tipteki şahıs ekleri iyelik eki menşeli olup görülen geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılan eklerdir

Teklik 1. şahıs eki *-m:* ḳıldım 4/09

Teklik 2. şahıs eki *-ŋ:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 3. şahıs eki eksiz bed-ḫūy olsa 17/03, müta'affin olur ise 35/09

Çokluk 1. şahıs eki *-K:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 2. şahıs eki *-ŋIz, -ŋUz:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 3. şahıs eki *-lAr:* itdiler 6/01, buyurdılar 6/05

2.3.6.3.2. Şekil ve Zaman Ekleri

Şekil ve zaman ekleri, fiil kök veya gövdelerine eklenir. Fiillerin hareketinin şeklini ve zamanını bildirirler. Bazı fiil şekillerinde hareket ya ortaya çıkmıştır ya da ortaya çıkacaktır. Buna bildirme kipleri denir. Bazı fiil şekillerinde ise hareket tasarlanmıştır. Bunlara tasarlama kipleri denir (Ergin, 2004, s. 288-289) Türkçede dokuz tane çekim kalıbı vardır. Bildirme ve tasarlama kipleri olarak ikiye ayrılırlar.

2.3.6.3.2.1. Bildirme Kipleri

Bildirme kipleri yapılan, yapılmakta veya yapılacak olan hareketleri haber verirler. Geçişli veya geçişsiz, olumlu veya olumsuz kök ve gövde halindeki fiillere eklenirler (Ergin, 2004, s. 289; Korkmaz, 2003, s. 583).

Beş tane bildirme kipi vardır: Geniş zaman, şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, gelecek zaman.

2.3.6.3.2.1.1. Geniş Zaman

Geniş zaman her zamanı içine alan bir kiptir. Dolayısıyla sık sık yapılan, alışkanlık hâline gelen veya âdet edinilen oluş ve kılışları ifade etmek için bu geniş zaman kipi kullanılır. (Deny, 1941, s. 367; Ergin, 2004, s. 291; Korkmaz, 2003, s. 637).

Teklik 1. şahıs eki *-rIm, -rUm,-ArIm, -UrUm*: ḳılarım 4/12

Teklik 2. şahıs eki *-rsIŋ, -rsUŋ -ArsIŋ, -UrsUŋ*; Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 3. şahıs eki *-r, -Ar, -Ur:* açılur 115/04, başlar 45/06, gevşer 93/03

Çokluk 1. şahıs eki *-rIz, -rUz, -ArIz, -UrUz:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 2. şahıs eki *-rsIŋIz, -rsUŋUz:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 3. şahıs eki *-rlAr, -ArlAr, -Urlar:* iderler 8/09, olurlar 9/02

2.3.6.3.2.1.2. Şimdiki Zaman

Şimdiki zaman kipi fiilin gösterdiği oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda başladığını ve devam ettiğini ifade eder (Deny, 1941, s. 366; Ergin, 2004, s. 295; Korkmaz, 2003, s. 611).

Teklik 1. şahıs eki *-yorUm, -(I)yorUm, -(U)yorUm:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 2. şahıs eki *-yorsUŋ, -(I)yorsUŋ, -(U)yorsUŋ:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 3. şahıs eki *-yor, -(I)yor, -(A)yor, -(U)yor:* ideyor 13/03

Çokluk 1. şahıs eki *-yorUz,-(I)yorUz, -(U)yorUz:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 2. şahıs eki *-yorsUŋUz, -(I)yorsUŋUz, -(U)yorsUŋUz:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 3. şahıs eki *-yorlAr, -(I)yorlAr, -(U)yorlAr:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

2.3.6.3.2.1.3. Görülen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zaman kipi oluş ve kılışın görülen bir geçmiş zamanda bittiğini ifade eder. Bitmişliği ifade eden şahıs bu bitmişliğe ya tanık olunmuştur yahut hareketin bittiğine dair kesin bilgiye sahiptir (Deny, 1941, s. 374; Ergin, 2004, s. 298; Korkmaz, 2003, s. 584).

Teklik 1. şahıs eki *-dIm:* ḳıldım 4/09

Teklik 2. şahıs eki *-dIŋ:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 3. şahıs eki: *-dI:* aldı 4/07, buyurdı 5/10, çıḳdı 5/12

Çokluk 1. şahıs eki *-dIK:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 2. şahıs eki: *-dIŋIz:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 3. şahıs eki *-dIlAr:* buyurdılar 6/05, itdiler 6/01

2.3.6.3.2.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Öğrenilen geçmiş zaman kipi oluş ve kılışın tanık olunmayan bir geçmiş zamanda bittiğini ifade eder. Bitmişliği ifade eden şahıs bu bilgiyi duyuma ve sonradan öğrenmeye

dayalı olarak haber verir (Deny, 1941, s. 370; Ergin, 2004, s. 300; Korkmaz, 2003, s. 597).

Teklik 1. şahıs eki *-mIşIm, -mUşUm:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 2. şahıs eki *-mIşsIŋ, -mUşsUŋ:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 3. şahıs eki *-mIş, -mUş:* çürimiş ise 29/09, derlemiş iken 35/11

Çokluk 1. şahıs eki *-mIşIz, -mUşUz:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 2. şahıs eki *-mIşsIŋIz, -mUşsUŋuz:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 3. şahıs eki *-mIşlAr, -mUşlAr:* buyurmuşlardır 7/11

2.3.6.3.2.1.5. Gelecek Zaman

Gelecek zaman kipi oluş ve kılışın henüz gerçekleşmemiş olduğunu kastedilen, niyet edilen veya muhtemel bir gelecek zamanda gerçekleşeğini ifade eder (Deny, 1941, s. 371; Ergin, 2004, s. 302; Korkmaz, 2003, s. 623).

Teklik 1. şahıs eki *-AcAGIm:* idecegim 4/05

Teklik 2. şahıs eki *-AcAKsIŋ:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 3. şahıs eki *-AcAK:* alınacaḳ 18/12

Çokluk 1. şahıs eki *-AcAGIz:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 2. şahıs eki *-AcAKsIŋIz:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 3. şahıs eki *-AcAKlAr:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

2.3.6.3.2.2. Tasarlama (Dilek) Kipleri

Tasarlama kiplerinde zaman ifadesi yoktur. Bu nedenle bildirme kiplerinde olduğu gibi oluş ve kılış haber verilmez. Bu kiplerde oluş ve kılış daha gerçekleşmemiştir ancak gerçekleşmesi istek, emir, şart ve gereklilik şekillerinde tasarlanır (Ergin, 2004, s. 289; Korkmaz, 2003, s. 647).

2.3.6.3.2.2.1. Emir Kipi

Emir ekleri yalnız şekil bildirirler. Tasarlanan hareketi emir şeklinde ifade eder, hareketin emirle yapılmasına işaret ederler (Ergin, 2004, s. 304).

Teklik 1. şahıs eki *-AyIm:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 2. şahıs eki eksiz: çaġır 5/11, çıḳ 5/11, ol 4/06

Teklik 3. şahıs eki -*sIn*, -*sUn:* yemesün 90/08, olsun 137/06

Teklik 3. şahıstaki -*sIn, -sUn* ekleri tarihî dönemlerde sadece yuvarlak ünlülüdür. Bu nedenle سون yazılışı kalıplaşmış olarak Klasik Osmanlı Türkçesinin Sonlarına kadar devam etmiş, dönemin sonlarında سين şekli de ortaya çıkmıştır (Develi, 2005, s.146)

Çokluk 1. şahıs eki -*AlIm:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 2. şahıs eki -*Iŋ, -Uŋ, -IŋIz, -UŋUz:* i‘tibār idiŋ 6/02, rākib oluŋ 6/02

Çokluk 3. şahıs eki -*sInlAr, -sUnlAr:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

2.3.6.3.2.2.2. Şart Kipi

Bu ek de yalnız şekil ifade eden bir ektir. Hareket şart şeklinde tasarlandımıştır, hareketin şarta bağlanarak gerçekleşir (Ergin, 2004, s. 309).

Teklik 1. şahıs eki -*sAm:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 2. şahıs eki -*sAŋ:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 3. şahıs eki -*sA:* bed-ḫūy olsa 17/03, müta‘affin olur ise 35/09

Çokluk 1. şahıs eki -*sAK:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 2. şahıs eki -*sAŋIz:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 3. şahıs eki -*sAlAr:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

2.3.6.3.2.2.3. İstek Kipi

Bu ek de yalnız şekil ifade eden bir ektir. Tasarlanan hareketin istendiğini, arzu edildiğini ifade eder. Hareket bir isteğe bağlanarak gerçekleşir (Ergin, 2004, s. 310).

Teklik 1. şahıs eki: -

Teklik 2. şahıs eki -*AsIŋ:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 3. şahıs eki -*A:* çekile 13/11, püskürile 141/04, ṣarıla 136/05

Çokluk 1. şahıs eki: Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 2. şahıs eki -*AsIŋIz:* -

Çokluk 3. şahıs eki -*AlAr:* süreler 30/11, buyuralar 3/09

2.3.6.3.2.2.4. Gereklilik Kipi

Bu ek de yalnız şekil ifade eden bir ektir. Tasarlanan hareketin gerekli ve zorunlu olduğunu ifade eder. Hareket bir gerekliliğe bağlanarak gerçekleşir (Ergin, 2004, s. 312). *-mAlI* eki Eski Türkiye Türkçesinin sonlarına doğru oluşmaya başlamıştır ve *-mAlU* yuvarlak şekillidir. Ek Klasik Osmanlı Türkçesinde de ek ilk dönemler yuvarlak şekillidir, ekin son ünlüsü sonradan *-mAlI* düzleşmiştir.

Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

2.3.6.3.2.3. Fiillerin Birleşik Çekimleri

Bildirme ve tasarlama kiplerinde hareketlerin görülen geçmiş zamanda, öğrenilen geçmiş zamanda veya şarta bağlı olarak yapıldığını veya yapılacağını ifade etmek için birleşik çekimler yapılır. Birleşik zamanlı fiilerde ilk zaman ifadesinden sonra gelen *i-* yardımcı fiili yalnız görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve şart kipi ekleri alır (Deny, 1941, 391; Ergin, 2004, s. 319; Korkmaz, 2003, s. 733).

2.3.6.3.2.3.1. Hikâye Birleşik Çekimi

Hikâye birleşik çekimi asıl fiil kipinin gösterdiği hareketin görülen geçmiş zamanda yapıldığını gösterir. Bu birleşik çekim geçmişte gerçekleşmiş, hâlen gerçekleşmekte olan, gerçekleşecek ve gerçekleşmesi tasarlanan bütün oluş ve kılışların geçmişte kaldığını bildirir, onları hikâye eder. *i-* yardımcı fiiline *-dI* görülen geçmiş zaman eki getirilerek yapılır. (Deny, 1941, 395; Ergin, 2004, s. 322; Korkmaz, 2003, s. 733).

Geniş zamanın hikâyesi

-r idi, -Ar idi, -Ur idi şeklinde fiile eklenir.

bilmez idi 5/12

Şimdiki zamanın hikâyesi

-yor idi şeklinde fiile eklenir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Görülen geçmiş zamanın hikâyesi

-di idi şeklinde fiile eklenir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi

-mIş idi, -mUş idi şeklinde fiile eklenir.

iddiḫār itmiş-idim 5/10

Gelecek zamanın hikâyesi

-AcAK idi şeklinde fiile eklenir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Şartın hikâyesi

-sA idi, sA-y-dI şeklinde fiile eklenir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

İstek şeklinin hikâyesi

-A-y-dI şeklinde fiile eklenir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Gereklilik şeklinin hikâyesi

-mAlI idi şeklinde fiile eklenir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

2.3.6.3.2.3.2. Rivayet Birleşik Çekimi

Bu birleşik çekim geçmişte gerçekleşmiş, hâlen gerçekleşmekte olan, gerçekleşecek ve gerçekleşmesi tasarlanan bütün oluş ve kılışları duyuma ve rivayete dayanarak bildirir. *i-* yardımcı fiiline *-mIş, -mUş* öğrenilen geçmiş zaman eki getirilerek yapılır (Deny, 1941, 397; Korkmaz, 2003, s. 754; Ergin, 2004, s. 323).

Geniş zamanın rivayeti

-r imiş, -Ar imiş, -Ur imiş şeklinde fiile eklenir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Şimdiki zamanın rivayeti

-yor imiş şeklinde fiile eklenir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti

-mIş imiş, -mUş imiş şeklinde fiile eklenir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Gelecek zamanın rivayeti

-AcAK imiş şeklinde fiile eklenir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Şartın rivayeti

-sA imiş, -sA-y-mIş şeklinde fiile eklenir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

İstek şeklinin rivayeti

-A-y-mış şeklinde fiile eklenir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Gereklilik şeklinin rivayeti

-mAlI imiş, -mAlI-y-mIş şeklinde fiile eklenir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

2.3.6.3.2.3.3. Şart Birleşik Çekimi

Bu birleşik çekim geçmişte gerçekleşmiş, hâlen gerçekleşmekte olan, gerçekleşecek ve gerçekleşmesi tasarlanan bütün oluş ve kılışları bir şarta bağlayarak asıl fiili tamamlar. *i-* yardımcı fiiline *-sA* şart eki getirilerek yapılır (Deny, 1941, 398; Ergin, 2004, s. 325; Korkmaz, 2003, s. 765)

Geniş zamanın şartı

-r ise, -Ar ise, -Ur ise şeklinde fiile eklenir.

ṭurur ise 17/12, şişer ise 60/02

Şimdiki zamanın şartı

-yor ise şeklinde fiile eklenir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Görülen geçmiş zamanın şartı

-dI ise şeklinde fiile eklenir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Öğrenilen geçmiş zamanın şartı

-mIş ise, -mUş ise şeklinde fiile eklenir.

delinmiş ise 117/12, alışmış ise 13/07

Gelecek zamanın şartı

-AcAK ise şeklinde fiile eklenir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Gereklilik şeklinin şartı

-mAlI ise, -mAlI-y-sA şeklinde fiile eklenir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

2.3.6.4. Cevherî Fiil ve Bildirme Ekleri

Bütün isim ve fiil şekillerinin sonuna gelen *i-* fiilinin görevi isim soylu kelimeleri fiil durumuna getirmek ve basit zamanlı kiplerden birleşik zamanlı kipler oluşturmaktır (Deny, 1941, s. 333; Ergin, 2004, s. 314; Korkmaz, 2003, s. 702)

i- fiili Eski Türkçede *er-* şeklindedir. Batı Türkçesine geçerken *er-* fiilinin *r*'si düşmüş, *e>i* değişmesi ile ünlüsü de değişerek *i-* şekli ortaya çıkmıştır. *i-* ek fiilinin bildirme niteliğinde dört kipi vardır. Bunlar şimdiki zaman (geniş zaman), görülen geçmiş

zaman, duyulan geçmiş zaman ve şart kipleridir (Ergin, 2004, s. 316; Korkmaz, 2003, s.703).

Eski Türkçede yardımcı fiil önce yalnızca *er-* idi, üçüncü teklik ve çokluk şahıslarda da *er* kullanılırdı. Sonradan üçüncü teklik ve çokluk şahıslarda *tur-* yardımcı fiili kullanılmaya başlanmıştır. Eski Türkçedeki *turur, tururlar* Batı Türkçesine geçmiş ve bildirme üçüncü şahıslarının temelini teşkil etmiştir. Eski Türkiye Türkçesinde *t-d* değişmesi ile *durur, dururlar* şeklinde geçmiştir. *durur, dururlar* yardımcı fiili ekleşmeye Eski Türkiye Türkçesinde başlamıştır. Osmanlı Türkçesinin sonlarına kadar ekleşme süreci devam etmiştir. Bu nedenle *durur, dururlar* fiilleri hem ayrı hem ekleşmiş olarak karışık şekilde Osmanlı Türkçesi döneminde kullanılmıştır. (Deny, 1941, s. 335; Ergin, 2004, s. 316).

Metnimizde *-dIr ve -dUr* şeklinde örnekler kullanımları bulunmaktadır.

melḫūẓdur 15/08, vardır 28/02, yeldir 83/02, muḥtemeldir 22/01

Şimdiki zaman

i- fiilinin şimdiki zamanına geniş zaman da demek mümkündür. Bu ek birleştiği ismin şimdiki zamanda fiil olarak ortaya çıktığını ve çıkmaya devam ettiğini haber verir, bildirir (Deny, 1941, s. 334; Ergin, 2004, s. 315).

Teklik 1. şahıs eki *-Im, -Um:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 2. şahıs eki *-sIŋ, -sUŋ:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 3. şahıs eki *-dIr, -dUr:* melḫūẓdur 15/08, muḥtemeldir 22/01

Çokluk 1. şahıs eki *-Iz, -Uz:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 2. şahıs eki *-sIŋIz, -sUŋUz:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 3. şahıs eki *-dIrlAr, -dUrlAr:* meymenetlidirler 6/03

Görülen Geçmiş Zaman

Teklik 1. şahıs eki *idim:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 2. şahıs eki *idiŋ:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 3. şahıs eki *idi:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 1. şahıs eki *idik:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 2. şahıs eki *idiŋiz*: Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 3. şahıs eki *idiler:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Öğrenilen Geçmiş Zaman

Teklik 1. şahıs eki *imişim:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 2. şahıs eki *imişsiŋ:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 3. şahıs eki *imiş:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 1. şahıs eki *imişiz:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 2. şahıs eki *imişsiŋiz:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 3. şahıs eki *imişler:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Şart

Teklik 1. şahıs eki *isem:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 2. şahıs eki *iseŋ:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Teklik 3. şahıs eki *ise:* mümkün ise 30/03, içerüde ise 58/03, ṣayf ise 86/10

Çokluk 1. şahıs eki *isek:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 2. şahıs eki *iseŋiz:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Çokluk 3. şahıs eki *iseler:* Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

2.3.6.4.1. Cevherî Fiilin Olumsuzu

-i fiilinin olumsuz *degil* edatı ile yapılır.

mevsimi degil ise 97/04, pūşīde vü mestūr degildir 1/02

2.3.6.5. Birleşik Fiiller

Birleşik fiil isim veya fiile bir yardımcı fiilin eklenmesiyle oluşan kelime grubudur. Önce isim veya fiil unsuru, sonra yardımcı fiil getirilir. Birleşik fiiller isim veya fiille kurulmalarına göre ikiye ayrılır (Ergin, 2004, s. 386):

2.3.6.5.1. İsimlerden Yardımcı Fiillerle Yapılan Birleşik Fiiller

İsimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller *et-, eyle-, kıl-, ol-, bulun-, yap-* fiilleridir. Bunlardan *et-, kıl-, eyle-* ile yapılanlar geçişli birleşik fiil, *ol-* ve *bulun-* ile yapılanlar geçişsiz birleşik fiil yaparlar. (Deny, 1941, s. 476; Ergin, 2004, s. 386).

it- yardımcı fiili: delālet it- 87/13, ekl it- 13/03, fenā it- 31/07, ḫalḳ it- 4/05, rivāyet it- 5/02

eyle- yardımcı fiili: kesb-i ṣıḥḥat eyle- 55/08, tecāvüz eyle- 10/03, ẓuhūr eyle- 9/13

ḳıl- yardımcı fiili: binici ḳıl- 4/12, idici ḳıl- 4/11

ol- yardımcı fiili: boġazlı ol- 13/01, bürūdet ol- 73/09, ishāl ol- 49/10

bul- yardımcı fiili: ṣıḥḥat bul- 80/08, vūku‘ bul- 77/01, ifāḳat bul- 20/10, iltiyām bul- 21/13, çāre bulun- 19/13

ṭut- yardımcı fiili: yüz ṭut- 119/13

vir- yardımcı fiili: ḫalel vir- 12/06, ṣadaḳa vir- 9/02, semen vir- 142/05, zaḥmet vir- 17/07

getür- yardımcı fiili: ḫalel getürül- 13/04

ḳal- yardımcı fiili: ḥācet ḳal- 11/12, ḥareketden ḳal- 124/07

al- yardımcı fiili: nefes al- 44/05, ṣoġuḳ al- 145/06

yap- yardımcı fiili: merhem yapıl- 79/12

2.3.6.5.2. Tasvir Fiilleri

Tasvir fiilleri iki ayrı fiillin kaynaşması ile oluşan birleşik fiillerdir. Birleşik yapının birinci fiili esas fiildir, asıl anlam bu fiilindir. Bu fiilin sonuna *-A, -I* ekleri getirilerek zarf-fiil yapılır. İkinci fiil yardımcı fiildir. Bu fiil sözlük anlamından farklı yeni bir anlam kazanarak esas fiil olmaktan uzaklaşır, birinci fiile anlam incelikleri katarak onu tasvir eder. Yardımcı fiiller *bil-, ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz-, koy-* fiilleridir (Deny, 1941, 469; Ergin, 2004, s. 387; Korkmaz, 2003, s. 811).

2.3.6.5.2.1. Yeterlik (iktidar) Fiili:

Fiil kök veya gövdelerine getirilen *-a/-e* zarf-fiil eklerinden sonra *bil-* yardımcı fiili getirilmek suretiyle yapılır. Eski Türkçedeki yeterlik *u-* muktedir olmak yardımcı fiili ile yapılırdı: *bile u-, bile uma-*. Batı Türkçesinde olumlu yeterlikte *u-* fiili unutulmuş yerini *bil-* almıştır. Fakat olumsuz yeterlikte *uma-* ekleşerek *-ama-, -eme-* şekillerinde kullanılmaya devam etmektedir (Deny, 1941, s. 470; Ergin, 2004, s. 388).

bilebileceginden 13/03, içebildigi ḳadar 12/13, getürememesi 80/12, ḳaşanamayup 69/08, uzadamayup 90/01

2.3.6.5.2.2. Tezlik Fiili:

Çabuk bitirilen birdenbire olan oluş ve kılışı ifade eder. Tezlik fiili fiillerin *-ı,-i* zarf fiil almış şekillerine *vir-* yardımcı fiili eklenerek yapılır (Deny, 1941, 470).

ṣalıviril- 13/10

2.3.6.5.2.3. Süreklilik (Devamlılık) Fiili:

Bir oluş ve kılışın aralıksız, sürekli, kararlı bir şekilde yapıldığını ifade eder. Süreklilik fiili fiillerin zarf fiil şekillerine *gör-, gel-, dur-, kal- koy-* yardımcı fiilleri eklenerek yapılır (Deny, 1941, s. 472). Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Yarı Tasvir Fiilleri

Türkçede tasvir fiilleri kalıbında kurulmuş fakat ikinci fiilin esas anlamını kaybetmediği fiiller vardır: *çıkagelmek, alakoymak* gibi. Birleşik fiillerin günümüzde *-a, -e* zarf-fiili eklenmiş bu örneklerinin kullanımı daralmıştır. Bu yapıların yerini *-up,-üp, -ıp, -ip* zarf-fiil eki ile birbirlerine bağlanan birleşik çekimler almıştır: *yapıp durmak, sürüp gitmek, apışıp kalmak* gibi. Bu yeni yapıların sayısı oldukça fazladır. (Banguoğlu, 2015, s. 493; Şen, 1999, s. 1071-1092).

alup git- 16/07, dögilüp ezil- 28/09, ḳarışdırılup içiril- 41/09, ṣoḳılup çıḳarıl- 45/08, yatup ḳalḳ- 128/10, yiyüp iç- 12/04,

2.3.6.6. Sıfat-Fiiller (Partisipler)

Partisipler nesnelerin hareket vasıflarını karşılayan fiil şekilleridir. Partisiplerde hareket ifadesinden başka hareketin hangi zamana ait olduğunu da belirten anlam da vardır. Bir ismin önüne gelerek onun hareketini, hareketinin zamanını göstererek ismi geçici olarak vasıflandırırlar. (Deny, 1941, s. 432; Ergin, 2004, s. 333; Korkmaz, 2003, s. 909).

Sıfat-fiiller taşıdıkları zaman anlamlarına göre sınıflandırılır:

Geniş Zaman İfade Eden Sıfat-Fiiller

-An: Geniş zaman ifade eden bu ek eskiden beri en geniş ölçüde kullanılan bir partisip ekidir. Eski Türkçede *-GAn* şeklindedir. Osmanlı Türkçesi sahasında ekin başındaki *ġ ve g*'lerin düşmesi ile *-an, -en* şeklini almıştır.

açıl-an 125/09, çizil-en 125/09, gel-en 138/05 ḳal-an 91/05, ur-anlarıŋ 8/08, vir-enler 9/02

Metnimizde *-An* eki hem kalın hem ince sıradan kelimelere (ان) şeklinde eklenmiştir:

چیزیلان çizilen 125/09, كلان gel-en 138/05, اینان inen 110/03, قاشینان ḳaşınan 106/08, اولان olan 19/13

İnce sıradan bazı kelimelere *-An* eki şeklinde (ن) eklenmiştir: اسن esen 4/05

-r, -Ar, -Ir, -Ur: Geniş zaman ifade eden partisiptir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

-mAz: Geniş zamanın olumsuzunu ifade eden partisiptir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

Geçmiş Zaman İfade Eden Sıfat-Fiiller

-dIK, -dUK: Geçmiş zaman ifade eden ve çok kullanılan partisip ekidir.

eyle-dikleri 10/04, , kesil-digi 91/05, ol-duḳları 2/12, ṣaġıl-dığı 67/03, şiş-digi 58/11, ṭoḳun-dığı 8/01

-mIş, -mUş: Geçmiş zaman ifade eden bu ek sık kullanılan bir ektir.

eri-miş 109/08, dögil-miş 103/08, ḳavrul-muş 72/06 ḳırpıl-mış 100/07

Gelecek Zaman İfade Eden Sıfat-Fiiller

-AcAK: Gelecek zaman ifade eden bu ek en çok kullanılan partisip eklerindendir.

al- acaḳ 19/09, baṣ-acağı 14/12, süril-ecek 53/05, yediril-ecek 49/04

-Ası: Gelecek zaman ifade eden bir partisip ekidir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

2.3.6.7. Zarf-Fiiller (Gerundium)

Gerundiumlar hareket hâli ifade eden fiil şekilleridir. Şahsa ve zamana bağlanmayan mücerret bir hareket hâli karşılarlar, fiildeki oluş ve kılışın tarzını ve durumunu bildirirler. (Deny, 1941, s. 451; Ergin, 2004, s. 338; Korkmaz, 2003, s. 983).

-A: *-A* zarf-fiilleri Türkçedeki en eski ve yaygın zarf-fiil ekidir. Kalıplaşmış örnekleri vardır, kullanılışı daralmıştır (Banguoğlu, 2015, s. 430).

bil-ebileceginden 13/03, iç-ebildigi 12/13, gör-e 76/02

-I, -U: Türkçede eskiden beri kullanılan bu ek bugün yalnız birleşik fiillerde görülmektedir. (Ergin, 2004, s. 340).

daḫi 31/12, diyü 6/04, girü 91/05, ṣal-ıvir- 52/13,

-Up: Bu ek Türkçede eskiden beri en geniş ölçüde kullanılan bir gerundium ekidir. Eski Türkçede *-p* şeklindedir. Eski Türkiye Türkçesinde ek *-Up* şeklinde sadece yuvarlak şekillidir. Klasik Osmanlı Türkçesinin sonlarına doğru telaffuzda ekin *-Ip* şekilleri olsa da yazımın muhafazakarlığından dolayı yazıya yansımamıştır (Ergin, 2004, s. 340) Metnimizde örnek kullanımı çoktur.

doġran-up 20/02, ḳapan- up 72/11, öksür-üp 43/01, semir-üp 142/07

-ArAK: Metnimizde örnek kullanımı çoktur.

binil-erek 12/11, ezil-erek 136/01, ṣıḳıl-araḳ 24/08, ṭutıl-araḳ 82/03

-IncA, -UncA: Türkçede yaygın olarak kullanılan bir ektir. Hareket hâlinin ortaya çıktığı anı ifade eder.

Bu gerundium son devirlerde *dek* ve *ḳadar* edatına bağlanırken datif eki almaktadır. Eskiden bu gerundium tek başına *ḳadar*'lık da ifade ederdi. Sonradan gerundiumun *ḳadar* ifadesi kaybolunca *dek* ve *ḳadar* edatına bağlanmış, bağlanırken de datif eki almıştır. (Ergin, 2004, s. 342).

Bu ek metnimizde datif eki almadan müstakil bir şekilde kelimeye eklenmemiştir. Bütün örneklerde datif eki alıp *dek* ve *ḳadar* edatına bağlanmıştır.

ḳoyul-uncaya ḳadar 107/02, ol-uncaya degin 51/06, gel-inceye ḳadar 63/02, in-inceye ḳadar 108/04, yeşillen-inceye ḳadar 106/12, aḳ-ıncaya ḳadar 82/03, var-ıncaya ḳadar 80/08

-mAdAn: Olumsuzluk ifade eden gerundium ekidir. Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

-mAKsIzIn: -mAK isim-fiili ekine -sIz isimden isim yapım eki ve *+n* instrumantal ekinin getirilmesi ile meydana gelmiştir. Metnimizde örnek kullanımları çoktur (Deny, 1941, s. 453)

mu'ālece olunmaḳsızın 60/12, te's̲īr itmeksizin 126/05, ṭokundurılmaḳsızın 68/02

-mAzdAn: Metnimizde örnek kullanımı çoktur. *evvel* edatına bağlanır.

iç-mezden evvel 82/05 urul-mazdan evvel 12/09

-iken, -ken: Yalnız *i-* fiilinin gerundium ekidir. Diğer fiillere getirilmez. *i-* kökü düşüp gerundium ekleştiği zaman bile *-ken* değişmeyerek ünlü uyumunun dışında kalır (Ergin, 2004, s. 346).

içer iken 41/01, ḳaşanır iken 78/04, ṭurur iken 134/11

-Alı: *-den beri* manasında kullanılarak bir devamlılık, bir süre ifade etmektedir. Metnimizden örnek kullanımı yoktur.

-dIKçA, -dUKçA: *-dIK, -dUK* sıfat-fiil eki ile eşitlik eki *+çA*'nın birleşmesinden oluşmuştur (Banguoğlu, 2015, s. 433). Metnimizde örnek kullanımı yoktur.

-dIKdA, -dUKdA: *-dIK, -dUK* sıfat-fiil eki ile *+dA* bulunma hâli ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Hareket hâlinin bittiği anı ifade eder (Deny, 1941, s. 453) Metnimizde örnek kullanımı çoktur.

bin-dikde 16/12, çek-dikde 62/08, ḳoyul-duḳda 122/06, ṣoġu-duḳda 105/10, ṣusa-dıḳda 95/05, ye-dikde 41/10, var-dıḳda 10/06

-dIKdAn, -dUKdAn: *-dIK, -dUK* sıfat-fiillerine *+dAn* ayrılma hâli ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir. *ṣoŋra* edatına bağlanır. Metnimizde örnek kullanımları çoktur (Deny, 1941, s. 454)

çıḳ-dıḳdan-ṣoŋra 19/01, derle-dikden-ṣoŋra 35/10, şiş-dikden-ṣoŋra 65/03, temīzle-dikden-ṣoŋra 66/04, ṭoldırıl-dıḳdan-ṣoŋra 49/01

3. TENKİTLİ METİN

[A₁1] [T1] [W1] [M1] [A₂1] [S1]

Tuḥfetü'l-Fārisīn fī Aḥvāl-i Ḫuyūli'l-Mücāhidīn

(1) Bismi'llāḥi'r-raḥmāni'r-raḥīm[9]

(2) Çāpuk-süvār-ı semend-i āteş-'inān-ı rüşd ü kiyāset ve fārisü'l-ḫayl-i hünerverī vü ferāset olan (3) zevāt-ı dirāyet-simāta pūşīde vü mestūr degildir ki her bir rehneverd-i çāpuk-ḫırām-ı[10] ṣāfināt-ı ciyād[11] (4) himmetlerin licām-ı zerrīn ḥamd u ṣenā-yı Ḫālıḳ-ı āsumān u zemīn ve sürūc-ı sīmīn ṣalāt u selām (5) faḫru'l-mürselīn ile pür-zīb u zeyn ve ġāşiye-i zer-endūd tarżiye-i aṣḥāb-ı güzīn ile tezyīn (6) itmeye be-her-ḥāl sermenzil-i merām u[12] maḳṣūda vāṣıl olamayacaġı miṣllü [T2] ser-ḫayl-i selāṭīn-i zamān ve neḳāve-i[13] (7) dūdmān-ı āl-i Oṣmān[14] a'nī bihi's-sulṭān ibnü's-sulṭān 'Abdülmecīd Ḫan ibnü's-sulṭān[15] Maḥmūd (8) Ḫan *lā-zālet şümūsu iḳbālihi ilā-āḫıru'd-devrān* efendimiz ḫażretleriniŋ perveriş-yāfte-i ıṣṭabl-ı[16] feyż-i (9) nā-mütenāhī-i ilāhī olan raḫş-ı zerrīn-licām-ı şevket u şān ve eşheb-i mevzūn-ḫırām iḳbāl-i (10) ma'ālī-i [M2] 'unvān-ı[17] mülūkāneleri mādām-ki keşīde-i sāḥa-i sitāyiş ve ḥüsn-i kelām u zer-beft du'ā-yı (11) vācibü'l-edāsı-y-la sidre-peymā-yı[18] icābet-i [A₂2] müzeyyenü'l-endām olmaya [S2] kemiyyet-i çāpuk-edā-yı **[A₁2]** (1) 'inān-ı ḫıdmet daḫi resīde-i feżā-yı ḥüsn-i ḳabūl olamayacaġı teslīm-gerde-i[19] erbāb-ı inṣāf [W2] (2) u[20] 'uḳūldur. Çünki o bir pādişāh-ı[21] ma'ārif-i iktināh-ı merāhim-penāhdır ki 'inān-ı şeb-dīz himem-i cemīle ve (3) licām-ı tevsen meṭālib-i celīleleri her bār-simet-i dāniş u hünere ve raḫş-ı[22] müzerkeş-i tār 'ulüvv-i himmetleri (4) teksīr-i 'ulūm u fünūna maṣrūf olup zamān-ı feyż-i nişān-ı [T3] mülūkānelerinde maṭıye-rān-ı feżāī (5) vesī'u'l-ercāī ma'ārif-i āşināī ve feṣāḥat u bādiye-peymāī süḫan-dānī ve ḥaṣāfet olan fārisān-ı (6) ma'ārif-şināsānıŋ her biri bir vādīden sāḥa-i ma'ārif ṣāḥa-i belāġat-perdāzīye at sürmege (7) başlamış ve dest-yārī-i ṣavlecān

---

9 bismi'llāḥi'r-raḥmāni'r-raḥīm: A_1, M, W -.
10 çāpük-ḫırām-ı: W çāpük-ḫırām-ı.
11 ṣāfināt-ı ciyād: T ṣāfiyāt'ül-ciyād; A_2 ṣāfināt'ül-ciyād.
12 u: W -.
13 neḳāve: T, A_2 neḳāre.
14 dūdmān: S devr-i zaman.
15 ibnü's-sulṭān: W es-sulṭānü'l-ġāzī.
16 ıṣṭabl: ṣṭabl A_1, S, W.
17 ma'ālī-i 'unvān-ı: A_2 ma'ālī-'unvān-ı.
18 sidre-peymā: T, A_2 sidre-i peymā.
19 teslīm-gerde: S teslīmā-gerde.
20 u: W -.
21 pādişāh-ı: W pādişā-yı.
22 raḫş: W raḫş.

derk u iz‘ānları-y-la kūy-ı taḥsīn ve mehere-i āferīn ḳapmış (8) olduḳlarına mebnī sāye-i hüner-vāye-i cenāb-ı şehin-şāhīde[23] *lehü’l-ḥamd ve’l-minne* kāffe-i fünūn u ‘ulūma dā’ir nice (9) nice kütüb ü risā’il[24] cem‘ ve te‘līf ve elsine-i ecnebiyyeden[25] ḳatı[26] daḫi çoḳ kitāblar zebān-ı ‘aẕbü’l-beyān-ı [M3] (10) Türkīye tercüme ile terkīb u tedvīn olunmuş oldığı ḥālde tenhā-süvār-ı ṣaḥrā-yı vesī‘u’l-ercā-yı (11) risālet ve yektā-nişīn-i[27] mesned-i peyġamberī ve nübüvvet-i ‘aliyye ekmelü’ṣ-ṣalāt ve’t-taḥiyyat efendimiz ḥażretleriniŋ (12) ecnās-ı ḥayvānıŋ cümlesinden ziyāde meyl u muḥabbet buyurmuş olduḳları feres ‘ilmine müte‘alliḳ (13) lisān-ı Türkīde mu‘teber ü muṣaḥḥaḥ henūz bir kitāb taṣnīf ü tercüme [T4] olunamamış [$A_2$3] idügüne ve ‘ulemā-yı ẕī-fünūn-ı **[$A_1$3]** (1) ‘Arab’dan Muḥammed el-Baḫş ve Arisṭraṭis nām ḥekīmleriŋ te’līf-gerdesi bulunan kitāb ile dīger bir risāle[28] (2) ‘ilm-i mezbūrı ḫāvī[29] ve fenn-i bayṭarīde fevā’id ü menāfi‘ gūnā-gūnī muḥtevī oldığına mebnī bu ‘abd-i (3) kem-biżā‘a ve beze-i mefḳūdu’l-istiṭā‘at-ı Dersa‘ādet-i Ordu-yı Hümāyūn muḥāsebecisi bulunan ālūde-i [W3] cürm ü ḫaṭā[30] (4) Ṭayyār-zāde Aḥmed ‘Aṭā vādī-yi fenn-i inşā vü raḳam ve ṭarīḳ-i süḫan-perdāzī ve ḳalemde piyāde vü rācil (5) oldığını i‘tirāf ile berāber mücerred [S3] bir eser-i ‘āciz-āne bıraḳmaḳ ümniyyesi-y-le kitāb u risāle-i meẕkūreyi ba‘de’t-tercüme-i (6) terkīb[31] ü tertīb[32] iderek *Tuḥfetü’l-Fārisīn fī Aḥvāl-i Ḫuyūli’l-Mücāhidīn* nāmı-y-la tesmiye vü tevsīm ve (7) sāḥa-i ‘afv u [M4] ‘āṭıfete keşīde vü taḳdīm itmişdir. Muṭāla‘asına raġbet buyuranlardan me’mūl (8) u müsted‘ādır ki [T5] kitāb-ı meẕkūruŋ elfāẕ-ı münşiyāneden sāde olan kelimāt-ı saḳīme ve ‘ibārāt-ı rekīkesinden (9) iġmāż[33] u tesāmuḥ buyuralar. *Vallāhu a‘lemu bi’ṣ-ṣavāb ve bihī nesta‘īn.*

(10) Birinci bāb atlarıŋ memdūḥ ve meẕmūm oldığı ‘alāmāt ve nişānlara dā’ir (11) şeref-ṣādır olan eḥādīṯ-i ḥażret-i nebeviyyeyi beyān ider.

---

23 şehin-şāhīde: T şehin-şāhīye.
24 kütüb ü risā’il: W kütüb-i risā’il.
25 ecnebiyyeden: A_2 ecnebiyye.
26 ḳatı: W -.
27 yektā-nişīn: W yektā-nisīn.
28 ḥāşiye: İşbu kitāb fenn-i bayṭarīye dā’ir muḳaddemā elsine-i ecnebiyye üzere te’lif ve tedvīn ile el-ḥāletü haẕihī eyādī-i nāsda mütedāvil ü ma‘mūlun-bih olan kāffe-i kütübüŋ me’hūẕ u merci‘-i mu‘teberi oldığı Fārisān ‘Arab beyninde mütevātir ve meşhūr olmaġla şerḥ virildi: W, M, A_2 -.
29 ḫāvī: W ḥāvī.
30 ḫaṭā: W ḥaṭā.
31 terkīb: W tertīb.
32 tertīb: W terkīb.
33 iġmāż: W i‘māż.

[34]

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لما اراد الله ان يخلق الخيل قال لريح الجنوب اني خالق منك (13) خلقا اجعله عزا لاوليائى ومذلة لاعدائي وجمالا لاهل الطاعة فاجتمعي فاتى جبريل (1) **[A$_1$4] [A$_2$4]** فاخذ منها قبضة فخلق منها فرسا كميتا فقال خلقتك عربيا وجعلت الخير بناصيتك (2) والغنائم محازة على ظهرك وفضلتك على سائر ماخلقت من البهائم بسعة الرزق (3) وعطفت عليك صاحبك وجعلتك تطير بلا جناح فانت للطلب وانت للهرب (4) واني ساء **[T6]** جعل على ظهرك رجالا يسبحوني ويحمدوني ويهللوني ويجبروني

[M5] "Allāhu Te'ālā atı (5) yaratmaḳ murād itdikde Ka'be'niŋ ṣaġ ṭarafından esen rūzgāra: 'Ben senden [W4] bir şey' ḫalḳ idecegim. Evliyāmıŋ (6) 'azīz ve düşmenlerimiŋ ẕelīl olması-y-çün baŋa muṭī' olanlarıŋ ziyneti içün cem' ol.' buyurup Cebrā'il (7) 'aleyhi's-selām geldi. Cem' olan rūzgārdan bir avuç[35] aldı, ol rūzgārdan atı ḫalḳ itdi (8) ṭorı ve yelesi ve ḳuyruġı siyāh. Ve ata ḥiṭāb iderek: Seni mu'teber ḫalḳ itdim daḫi ḫayrı seniŋ (9) nāṣiyeŋde ḳıldım. Ve māl-ı ġanāīm seniŋ arḳaŋ[36] [S4] üzerinde getüreler. Ve sā'ir ḫalḳ itdigim (10) cümle ḥayvānlardan seni rızḳıŋ vüs'atı cihetinden mükerrem ve efḍal itdim. Ve ṣāḥibiŋi[37] muḥabbetli ve istedigini (11) ṭutmaḳ ve ḳaçdıġından ḳurtulmaḳ içün ḳanadsız ṭayarān idici ḳıldım. Ve baŋa tesbīḥ ve ḥamd ve şehādet ve (12) tekbīr iden erkekleri binici ḳılarım." Ve yine Resūlu'l-lāh 'aleyhi ve sellem [T7] buyurmuşlardır:

[38]

مامن (13) **[A$_2$5]** تسبيحة وتحميدة وتهليلة وتكبيرة يكبرها صاحبها فتسمعه فرسه وتجيبه بمثلها.

[A$_2$5] "Her ne zamān-ki **[A$_1$5]** (1) atıŋ ṣāḥibi tesbīḥ ve ḥamd ve şehādet ve tekbīr ider elbette atı daḫi işidüp ṣāḥibiniŋ mi<u>s</u>li ile (2) icābet ider." Ve yine Resūlu'l-lāh [M6] ṣalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem efendimizden İbn 'Abbās raḍı'allāhu 'anhumā rivāyet (3) iderler ki:

[39]

كانت الخيل وحشا كسائر الوحوش فلما اذن الله عز وجل لابراهيم واسماعيل برفع (4) قواعد من البيت قال الله عز وجل اني اعطيكما كنزا ادخرته لكما ثم اوحى الله الى اسماعيل ان اخرج (5) فادع ذلك الكنز فخرج اسماعيل الى اجياد ولايدرى ما الدعاء (6) ولا الكنز فالهمه الله عز وجل الدعاء فلم يبق على وجه الارض فرس بارض العرب الا اجابته (7) **[W5]** فامكنته من نواصيها تنبيه فاركبوها واعقدوها فانها ميامين وانها ميراث ابيكم اسماعيل (8) عليه السلام.

---

34 Hadis metni.
35 avuc: W avuç.
36 arḳaŋ: S arkanıŋ.
37 ṣāḥibiŋi: A$_2$, T, W ṣāḥibini.
38 Hadis metni.
39 Hadis metni.

“At [T8] sā’ir vuḥūş gibi vaḥşīdir. Beytu’l-lāhıŋ esāsı ve bināsını ref‘ itmek içün (9) ‘azīz ve celīl olan Allāh ḥażret-i İbrahīm ve İsmā‘īl ‘aleyhumā’s-selāma emr eyledigi vaḳtda: ‘Size (10) bir ḫazīne[40] viririm. Ben ‘aẕīmü’ş-şān o[41] ḫazīneyi siziŋ içün iddiḫār itmiş-idim buyurdı.’ Ba‘dehū (11) cenābu’l-lāh İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāma vaḥy itdi. ‘Sen çıḳ ve o[42] ḫazīneyi[43] çaġır.’ İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām (12) Ciyād [S5] dinilen Mekke’niŋ [M7] bir maḥalline çıḳdı, du‘ānıŋ ve ḫazīneniŋ ne oldıġını bilmez idi.[44] [$A_2$6] Allāhu Te‘ālā (13) İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāma du‘ānıŋ ne idügüni ilhām itdi. Yeryüzünden[45] ḫıṭṭa-ı ‘Arab’da[46] bir at ḳalmadı, **[A16]** (1) cümlesi İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāma icābet itdiler. Ve icābet iden atlarıŋ nāṣiyesini İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām (2) ṭutdı. **Tercüme-i tenbīh:** Siz o atlara rākib oluŋ ve anlara i‘tiḳād ve i‘tibār idiŋ. Zīrā[47] anlar (3) meymenetlidirler[48] ve atlar babaŋız İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selāmdan [T9] size mīrāsdır.” “Ve Ebūzer Ġıfārī raḍı’allāhu ‘anh (4) Mışır’da atını fürūḫt ider iken: ‘Benim atımıŋ du‘āsı müstecābdır.’ diyü tervīc buyurdı. Atıŋ (5) du‘āsı ne idügi su’āl olundıḳda bu vechle buyurdılar:

[49]

اللهم انك سخرتني لابن ادم وجعلت (6) رزقي بيده فاجعلني احب اليه من اهله وماله اللهم ارزقه مني وارزقني على يده.

(7) **Tercüme-i du‘ā:** “Ey benim Rabbim! Sen beni ādemoġluna musaḫḫar eyle ve beni anıŋ eli ile merzūḳ eyle ve (8) ehli ile [W6] mālından aŋa muḥabbetli eyle. Ey benim Rabbim benim yüzümden anı merzūḳ eyle ve anıŋ yedinden (9) beni merzūḳ eyle.” Yine ḥadīs-i [M8] şerīfde vāḳı‘ olmuşdur:

[50]

الخيل ثلاث فرس للرحمن وفرس للشيطان و (10) فرس للانسان.

“At üç nev‘ olup biri raḥmān ya‘nī cihād içün ve biri şeyṭān ya‘nī (11) tekebbür ve ġurūr içün ve biri insān ya‘nī menfa‘at içün.” Ve Resūlu’l-lāh ṣallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem:

---

40 ḫazīne: W ḥazīne.
41 o: T ol.
42 o: A_2 ol.
43 ḫazīneyi: W ḫazīnei.
44 bilmez idi: W bilmez-idi.
45 yeryüzünden: W yeryüzünde.
46 ḫıṭṭa-ı ‘Arab’da: W ḥıṭṭa-ı ‘Arab’da.
47 zīrā: W zīr.
48 meymenetlidirler: W meymenetlüdürler.
49 Hadis metni.
50 Hadis metni.

[51]

(12) [A2 7] [T10]واربطوا الخيل وامسحوا بنواصيها واكفالها وقلدوها الاوطار[1] وعليكم بكل كميت اغر محجل (13) او اشقر اغر محجل او ادهم اغر محجل

(13) buyurup işbu ḥadīṯ-i şerīfde olan kümeytden murād **[A1 7]** (1) ṭonı ṭorı ve ayaḳları siyāh ve aġarrdan [S6] murād daḫi alnında olan beyāżlıḳ olup ancaḳ alnında (2) olan beyāżlıġıŋ daḫi cümlesi meymūn olmayup alnında ġuruş ve yāḫūd daha büyücek olanlar (3) ve beyāżlıḳ elif gibi burnuna[52] ḳadar inenler ile ḳaşları siyāh olup alnından yoḳarusı beyāż (4) bulunanlar mes‘ūd ve beyāżlıḳ gözlerine ḳadar indigi ve burnuna[53] irişdigi ve ḳaşları ile gözleri (5) eṭrāfında oldıġı[54] ḥālde bi’l-‘aks meş‘ūmdur. Ve muḥaccel İki ard ayaġı-y-la üç ve yāḫūd [M9] dört ayaġı (6) beyāż olan ḫayvāna[55] ṣıfat-ı mādiḥa olup bu ṣıfatlar ile mevṣūf olan maḳbūl ve mübārekdir. (7) Ancaḳ yalŋız ṣaġ ṭarafındaki[56] bir ayaġı beyāż oldıġı ḥālde ercel ta‘bīr olunup bu nişānda olan [T11] (8) esbiŋ şe’āmeti meşhūr oldıġından ictināb itmek lāzımdır. Ez-cümle İmām Ḥüseyn[57] raḍı’allāhu ‘anh (9) efendimiz[58] ḥażretleriniŋ[59] şehādet-i [W7] bā-sa‘ādetleri ercel ḥayvān üzerinde vuḳū‘-yāfte-i ser-defter-i seyyi’āt-ı (10) gerdūn-ı dūndur. Ve Ebī Hüreyre raḍı’allāhu ‘anh:

[60]

(11) رجل الفرس اليمين بياض وفي يده اليسار او في يده اليمين او في رجله اليسار. يكره الشكال من الخيل والشكال ان يكون في

diyü buyurmuşlardır. (12) Bundan murād çapraz ata i‘tibār ġayr-ı cā’iz oldıġını beyān buyurur. Ba‘żı müfessirīniŋ ḳavillerine göre (13) atıŋ bir ayaġında olan sekiniŋ [A2 8] yarısı kendi renginde oldıġı ve sekide velev aḳça ḳadar dīger **[A1 8]** (1) reng bulundıġı ḥālde ġirr u şe‘āmet olunur. Ve atıŋ dudaġınıŋ[61] kim ṭoḳundıġı maḥal ile üst (2) dudaġı[62] ve ġırtlaġı ve ḳulaġı üzeri ve ḳıçı ve boġazınıŋ bir ṭarafı beyāż ve [M10] göziniŋ ikisi (3) mā’ī oldıġı ḥālde ġāyet meymenetli ve ṣaçı daḫi ber-murād ‘add olunur. [T12] Göziniŋ altında ve yāḫūd üstünde ve [S7] ḳulaġınıŋ (4) ittiṣālinde ve burnunda ve dirsegi altında ve ḳarnında ve alt dudaġında[63] ve göbegi üzerinde (5) beyāżlıḳ olanlarıŋ ve bir gözi mā’ī

---

51 Hadis metni.
52 burnuna: T, W yüzüne.
53 burnuna: W burnına.
54 oldıġı: W, S olmadıġı.
55 ḫayvāna: W, S ḫayvān.
56 ṭarafındaki: W ṭarafdaḳi.
57 İmām Ḥüseyn: T, A2 Ḥażret-i Ādem İmām Ḥüseyn.
58 efendimiz: T, A2 efendimiziŋ.
59 ḥażretleriniŋ: T, A2 -.
60 Hadis metni.
61 dudaġınıŋ: A2 ṭudaġınıŋ.
62 dudaġı A2 ṭudaġı.
63 dudaġında: A2 ṭudaġında.

bulunanlarıŋ ve dilinde siyāh pūllar olanlar ile alt dudaġınıŋ[64] (6) iç ṭarafında siyāhlıḳ ‘alāmeti olanlarıŋ ve dişi dudaġı[65] üzerine çıḳup ḫınzīr dişine (7) müşābih olanlarıŋ meş’ūm ve meẕmūm idügi ve ṣu ve arpa vaḳtından mā‘adā ayaġını dā’imā ṭopraġa (8) uranlarıŋ saḳāmeti olacaġı müsellemdir. Ve İbn ‘Ömer raḍı’allāhu ‘anhumā ḥażret-i Resūlu’l-lāh ṣalla’l-lāhu ‘aleyhi ve (9) sellem efendimizden rivāyet iderler ki:

البركه في ثلاثه في الفرس وامراة والدّار[66]

“Bereket (10) feres[67] ve zevce[68] ve dārdadır.[69]” [W8] dimek olup feresiŋ ṣe’āmeti su’āl olunduḳda: “Feres teper ve (11) ḳapar ise meş’ūmdur.” Ve yine İbn ‘Ömer raḍı’allāhu ‘anhumā ḥażret-i Resūlu’l-lāh ṣalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizden (12) rivāyet iderler ki:

70

الخيل معقود بنواصيها **[T13]** خير الى يوم القيامة.

“Atıŋ alnında yevm-i ḳıyāmete (13) ḳadar [$A_2$9] bir ḫayr bağlu.” [M11] dimek olup ḫayr ne idügi su’āl olunduḳda:

71

الاجر والغنيمة والمنفق عليها. **[$A_1$9]** (1) كباسط يده في صدقة

“Ecr ü ġanīmet[72] içündür ve atıŋ nafaḳasını ya‘nī yem ve ṣuyunı vaḳtı-y-la güzelce (2) virenler ṣadaḳa virmiş gibi sevāba nā’il olurlar.”

(3) **İkinci bāb atlarıŋ evṣāf-ı memdūḥası beyānındadır:** (4) Atlarda maḳbūl ve mu‘teber olan vaṣıflar meselā atıŋ ḳulaġı ve boynı ve baldırları ve alnı ile gögsi ve (5) boynı geŋiş ve vāsi‘ olup beli ve diz[73] ḳapaġı ve dirsegi ḳıṣa ve burunları ile ḳarnı ve buṭları (6) ḳalın ve gözleri ve ẕekeri ve ḫāyaları siyāh ve dudaḳları[74] ve burunları geŋiş ve yumuşaḳ olması (7) ve gemini çignemesi zīrde birinci numeroda müressem-i şekl

64 dudaġınıŋ: A_2 ṭudaġınıŋ.
65 dudaġı: A_2 ṭudaġı.
66 Hadis metni.
67 feres: W feresde.
68 zevce: W zevcede.
69 dārdadır: W evdedir.
70 Hadis metni.
71 Hadis metni.
72 ecr ü ġanīmet: W ecr-i ġanīmet.
73 diz: W dizleri.
74 dudaḳları: A_2 ṭudaḳları.

mis̲llü boynını[75] uzadup gözlerini açdığı (8) ve yürür iken[76] ḳuvvetli teneffüs itmesi şi‘ār-ı evṣāf ve ḫılḳatindendir.

[T14] [S8] (9) **Üçünci bāb atıŋ dişleriniŋ aḥvāl ve keyfiyyeti ve bir yaşından otuz (10) altı yaşına ḳadar sinni ne-mıḳdār[77] oldıġınıŋ[78] bilinmesi beyānındadır:** (11) Atıŋ aġzında öŋ[79] dişleri on iki ‘aded olup altısı [M12] yuḳarıdaki[80] çeŋesinde ve altısı (12) aşaġıki[81] çeŋesindedir. İbtidā iki dişi[82] üst çeŋesinde ve iki dişi alt çeŋesinde ẓuhūr [W9] (13) itmekle anlara s̲enāyā tesmiye iderler. Ba‘dehū iki dişi üstünde ve iki dişi[83] altında ẓuhūr eyledikde[84] **[A$_1$10]** (1) s̲āniye ta‘bīr iderler. Ba‘dehū yine iki dendān üstünde [A$_2$10] ve iki dendān altında çıḳdıḳda rübā‘ī ismi-y-le (2) müsemmā olur.[85] Ve bunlara rübā‘iyyāt ta‘bīr iderler. Ve atıŋ bir yaşından iki yaşına ḳadar cemī‘ dişleri (3) beyāż olup iki yaşını tecāvüz eyledikde ucuna ḳadar ṣararup ibtidā üst ṭarafında çıḳan (4) s̲enāyā ta‘bīr eyledikleri iki dişi düşüp ba‘dehū altındaki iki dişi düşer. Ve üç buçuḳ yaşında (5) olduḳda senāyā [T15] dişleri yine ẓuhūr ider. Dört yaşına girdikde s̲enāyādan soŋra[86] çıḳan dişleri (6) suḳūt idüp beş yaşına vardıḳda rübā‘iyyāt ta‘bīr itdikleri dişleri dökilür. Altı yaşına (7) girdikde alt ve üst dişleriniŋ uçları ḳararup yedi yaşında rübā‘iyyāt tesmiye olunan (8) dört dişinden[87] siyāhlıḳ gidüp sekiz yaşında s̲enāyā ta‘bīr itdikleri dişlerinden daḫi siyāhlıḳ gider. (9) Ve[88] ṭoḳuz yaşından on iki yaşına ḳadar cemī‘ dişleri [M13] ‘aselī renginde ḳarār idüp on iki yaşını (10) güẕerān eyledikde teġayyur itmekle yeşillenüp on beş yaşına ḳadar tamām üst ve alt dişleri (11) beyāżlanur[89] on yedi yaşında dişleri beyāż renginden bir mıḳdār teġayyur ider. Yigirmi yaşına resīde (12) olduḳda s̲enāyādan ṣoŋra[90] çıḳan dört dişleri turāb ve ġubār rengine taḥvīl olur. Ve yigirmi [S9] sekiz (13) yaşına girdikde dişleri sürāḫlanup[91] otuz dört yaşına vardıḳda [T16] rübā‘iyyāt ta‘bīr itdikleri **[A$_1$11]** (1) dört dişleri düşüp otuz altı yaşında aġzında [W10] dişleri

---

75 boynını: A$_2$ boynunı.
76 yürür iken: A$_2$ yürür-ken.
77 ne-mıḳdār: W ne mıḳdār.
78 oldıġınıŋ: T, A$_2$ oldıġı.
79 öŋ: W ön.
80 yuḳarıdaki: T, W, A$_2$ yoḳarudaki.
81 aşaġıki: W aşaġı.
82 dişi: T disi; A$_2$ diş.
83 dişi: A$_2$ diş.
84 ẓuhūr eyledikde: W ẓuhūr eyle eyledikde.
85 müsemmā olur: W müsemmā olunur.
86 s̲enāyādan sonra: A$_2$ s̲enāyādan-sonra.
87 dişinden: S dişden.
88 ve: A$_2$ -.
89 beyāżlanur: W beyāżlanup.
90 s̲enāyādan ṣoŋra: A$_2$ s̲enāyādan-ṣoŋra.
91 sürāḫlanup: W sürāḫlanup.

ḳalmayup düşer [A2]11] ve ḳırḳında dişleriniŋ ve (2) yaşınıŋ aḥvālinden bir şey' ma'lūm olamaz.

(3) Dördünci bāb ḥayvānıŋ āḫūrı ve muḥāfaẓa-i bedeniyyesi-y-le rükūb ve nüzūlüniŋ (4) ḳā'idesi ne vechle[92] olması ve yemi ile şuyı ne-mıḳdār ve ne ṣūretle (5) virilmesi lāzım gelecegi beyānında olup üç[93] (6) nev' üzere ẕikr olunur. (7) **Birinci nev':** Āḫūruŋ yemligi dā'imā zīrde ikinci numeroda tersīm olunan şekl miṣllü ḥayvānıŋ gögsüne (8) ḳadar yüksek olup ruṭūbet olmamaḳ içün altı çuḳur ḳazılup degirmen āḫūrlarında (9) oldıġı gibi sacayaḳ miṣllü aġaçlar ḳonılaraḳ [M14] üzeri gübre ile örtile.[94] Bu ṣūret (10) ḥayvān çoḳ olup altlarını[95] ruṭūbetden viḳāye içün dā'imā ḳurı fışḳı ḳonup [T17] ḳaldırmaḳ da (11) külfet olacaġından olmaġla[96] muntaẓam āḫūrlar gibi ḥayvāna baḳıldıġı ve āḫūruŋ içinde ve ḫayvānıŋ (12) altında yaş fışḳı bıraġılmadıġı ṣūretde āḫūra aġaç[97] döşenmege ḥācet ḳālmaz. Ve mevsim-i (13) şitāda āḫūruŋ saḳfı alçaḳ olup ve rūzgār girecek delükler sedd olunup 'ādetā **[A1]12]** (1) kiçeli çullar ile ḥayvān eyüce ṣarıla. Ve yaz mevsiminde saḳfı yüksek ve havā-dār ve altı (2) ruṭūbetden berī olaraḳ ḥayvānıŋ yuvarlanmamasına diḳḳat oluna. Ve ḳısraḳlarıŋ[98] ṭabī'atları dā'imā ḫār (3) oldıġından ḳış vaḳtı kiçeli çul örtülmek icāb itmez. **İkinci nev':** Atıŋ yiyüp (4) içmesi beyanında olup[99] [A2]12] ḥayvāna yeşil ot virildigi vaḳtda ziyāde yuvarlanacaġından bu ḥālde (5) yuvarlanmasında be'is olmayup[100] āḫūruŋ vāsi' olması [W11] ve ne-ḳadar yeşil ot virilür ise (6) żararı olmayacaġı der-kār ise de arpa ve ṣaman ḳuvve-i [S10] hāżimesine ḫalel [T18] virecek mertebe-i ziyāde yedirildigi ve (7) derli[101] iken virildigi [M15] ḥālde aṣlā fā'idesi olmayacaġından başḳa mażarrāt-ı 'adīdesi olacaġı (8) āşikār idügünden teri ṣoġıdıldıḳdan-ṣoŋra[102] atı eẕ-ẕikr-i mīzān ile virilmesi lāzımeden olup (9) şöyle ki ḥayvānıŋ arpası yıḳanup ve yāḫūd eyüce elenüp at her gün binilür. Ve ḫıdemāt-ı (10) ṣāḳḳada[103] ḳullanılur ise yevmiyye dört oḳḳa[104] virilüp böyle olmayup-da[105] meṣelā günde bir iki sa'āt (11) binilerek pek çoḳ örselenmez ise iki buçuḳ nihāyet üç ḳıyye temīz

92 ne vechle: A2 ne-vechle.
93 üç: A1, T, M, A2 iki.
94 üzeri gübre ile örtile: S -.
95 altlarını: W altlarıŋı
96 olmaġla: T, A2 -.
97 aġaç: M a'ac.
98 ḳısraḳlarıŋ: W ḳısraḳlar.
99 beyānında olup: W beyanındadır.
100 be'is olmayup: W be'is yoḳdur ve.
101 derli: T, A2 terli.
102 ṣoġıdıldıḳdan-ṣoŋra: A1 ṣoġıdıḳdan-ṣoŋra.
103 ṣāḳḳada: W sāḳḳada.
104 oḳḳa: W ḳıyye.
105 olmayup-da: W olmayup da.

arpa ve altı ḳıyye temīz (12) ṣaman ve arpa virilmeyüp kepek ve noḫūd ve baḳla ve sā'ir münāsib ḥubūbāt virildigi ḥālde iki (13) buçuḳ ḳıyye ola. Ve vaḳt-ı ṣayfda günde iki def'a ve şitāda bir def'a içebildigi ḳadar ṣu **[A$_1$13]** (1) virile. Ve at iri ve boġazlı olur ise bersiyāḳ-ı sābıḳ üçde biri żamm olunaraḳ[106] ḥavṣala-i [T19] (2) hażmına göre virile. Ve ba'żılarınıŋ tecrübe ve ẓannına göre arpa ṣaman ile ḳarışdırılup virilmesi (3) daḫi cā'iz olur ve ḥayvān ekl ideyor diyerek ziyāde arpa virilmeyüp dā'imā yiyebileceginden (4) bir iki ḳabża eksik virilerek ḥayvānıŋ iştihāsına ḫalel getürülmeye. [A$_2$13] Ve seferde ḥayvana yarar ot (5) nādir oldıġı ḥālde ṣuyı virilüp [M16] arası yarım sā'at[107] mürūrunda mu'tāddan bir mıḳdār (6) ziyāde arpa virile. Ve arpa bulunmayup yalŋız ot bulunur ise ot ṭoġranup azar azar (7) virile.[108] Ve at ṭay iken [W12] ekmek yemege alışmış ise yine ekmek virile ve ziyāde ṣu içirilmeye. (8) **Üçünci nev':** Ḥayvāna[109] rükūb ve nüzūl itme beyānındadır. At ḳoşdırılmaḳ murād olunduḳda evvelā (9) dizgini düşirilüp ḳızışdırılaraḳ[110] tamāmi-y-le ḫavāhiş geldikde üzerinde aṣlā ḥareket olunmayup (10) ṣıḳıca ṭurılaraḳ ṣalıvirile.[111] Ve ṭurṭurılacaġı[112] vaḳtda [T20] [S11] dizgini birden bire çekilmeyüp yavaş yavaş (11) çekile. Ve üzerine binildikde ayaḳda ṭurur gibi bütün bütün üzengi üzerine ḳalḳmayup (12) üzerinde bilā-ḥaraket yarı ḳuvvet üzengiye ve yarı ḳuvvet daḫi egere virile. Ve ḥayvān (13) ḫarmanlandırılaraḳ[113] ḳoşdırılmaḳ murād olunduḳda ṣaġ ṭarafa çarḫ[114] olunur ise ṣol ṭarafdaki **[A$_1$14]** (1) dizini ve ṣola[115] çarḫ[116] olunur ise ṣaġ ṭarafdaki[117] dizini ḳuvvetli baṣup dizgin daḫi çarḫ olunacaḳ (2) ṭarafına mā'illice ṭutıla ve 'ādetā yürür iken dizgin ne ṣıḳı ne gevşek ṭutıla.

(3) **Beşinci bāb atı na'llamanıŋ uṣūlı beyānındadır.** (4) Ḥayvānıŋ ṭırnaġı yumuşaḳ ise na'lına urılacaḳ mīḫıŋ dördi ince ve dördi [M17] 'ādetā (5) olup ince olan mīḫlar ṭırnaḳlarınıŋ iki ṭarafınıŋ öŋine ve ḳalın dört mīḫ daḫi arḳa ṭarafına (6) çaḳıla. Ve ṭırnaġı yumuşaḳ olmayup sert olduḳda [T21] [A$_2$14] sekiz mīḫdan ḳalın olanları ṭırnaġınıŋ (7) öŋ ṭaraflarına[118] ve ince yapılanlar[119] ard ṭarafına çaḳıla. Ve ṭırnaġı ince ve

---

106 żamm olunarak: S żamm oluna.
107 arası yarım sā'at: W yarım sā'at arası.
108 Ve arpa bulunmayup yalŋız ot bulunur ise ot ṭoġranup azar azar virile: T, M -.
109 ḥayvāna: A$_2$ ḥayvān.
110 ḳızışdırılaraḳ: M -; A$_2$ ḳoşdırılaraḳ.
111 ṣalıvirile: A$_1$ -.
112 ṭurṭurılacaġı: A$_2$ turdırılacaġı.
113 ḫarmanlandırılaḳ: T, A$_2$ ḫırmenledirilerek; M ḫırmenlendirilerek; W, S ḫırmendirilerek.
114 çarḫ: W çarḥ.
115 ṣola: W ṣol ṭarafa.
116 çarḫ: W çarḥ.
117 ṭaraftaki: T, A$_2$ ṭarafındaki.
118 ṭaraflarına: W ṭaraflarıŋa.
119 yapılanlar: W olanları.

nāzik olanlara urılacaḳ (8) na‘l ṭırnaġını bütün bütün iḥāṭa iderek orṭasında olan delik ġāyet ufaḳ olup [W13] (9) ḳumda gitmek lāzım geldikde na‘l urulmazdan evvel na‘lıŋ altına ufaḳ bir keçe ḳonılaraḳ (10) üzerine na‘l urıla. Ve ḥayvānıŋ ṭırnaġı ince veża‘īf olup ḳalınlaşdırılmaḳ murād olunduḳda (11) ḳamer şeklinde ve ġāyet ince ve iki parmaḳ ḳadar na‘l yapılup ve mīḫlarıŋ uçları[120] ince ve ortası (12) ḳalın olaraḳ urıla. Ve ayaġınıŋ āḫūrda başacaġı maḥalle ḳum ṭoldırılaraḳ ḳum üzerine başdırıla.

[S12] (13) **Altıncı bāb ürkme beyānındadır. [A$_1$15]** (1) Ürkme birḳaç nev‘ olaraḳ ba‘żısı ḳolanıŋ ziyāde ṣıḳı olmasından ürküp ḳolan[121] (2) gevşek olduḳda ürkmez. Ve ba‘żısına[122] [T22] çıplaḳ ve çul ile rükūb [M18] olunaraḳ egere alışmamasından (3) ürkmekle egere alışdıḳda ürkmeden berī olur. Ve ürkmesi mez̲kūr sebeblerden olmayup (4) z̲atī olaraḳ yolda gider iken ṭurur ise zor ile yöridilmeyüp ṭabī‘atı-y-la yöriyinceye ḳadar (5) ṣabr oluna. Ve ġalebelik maḥalde ṭurdıġı[123] ḥālde yine zorlanmayup adamlar yöridilerek[124] arḳasından (6) sürilüp terk itdirile. Eger terk itmez ise gice binilmeden [A$_2$15] ġayrı çāresi olmadıġından gündüz (7) binilmesi aṣlā cā’iz olmaz. Ve yürür iken birden bire zīrde üçünci numeroda müressem-i şekl mis̲llü (8) ṭurdıġı vaḳtda üzerinde olan adamıŋ düşüp helāk olması melḫūz̲dur.

(9) Yedinci bāb ḥayvānıŋ bindirmek istemeyüp çekinmesi ve başınıŋ sert [W14] **olması ve üzerine suvār (10) olunduḳda[125] başını[126] üzerinde olan adamıŋ başına urması sebebleri ile[127] ol (11) ḫūyларıŋ terk itdirilmesi tedābīri beyānındadır.** [T23] (12) Ḥayvāna suvār olunacaġı vaḳtda üzengiye başdırmamaḳ isteyenler muḳaddemā beli yara olarak (13) mu’aḫharen ṣavaşup ve rākib daḫi aġır binüp yara [M19] maḥallineiŋ cüz’ī aġrıması-y-la ḫavfından neş’et **[A$_1$16]** (1) iderek o mis̲llüleriŋ egeri altına bir yumuşaḳ keçe ḳonup ve ḥīn-i rükūbda ḳarşı[128] üzengisinden (2) birisi[129] ṭutup binildigi ḥālde terk ider. Ve ba‘żıları egeriŋ fenālıġından ve suvār olacaḳ (3) kimesneniŋ[130] silāḥ ile rükūbundan [S13] ḫūylanup anlarıŋ daḫi[131] üzengisine

120 ucları: W, A$_2$ uçları.
121 ḳolan: T ḳolanı.
122 ba‘żısına: A$_1$ -; W ba‘żısı.
123 maḥalde ṭurdıġı: A$_1$ silinmiş.
124 yöridilerek: A$_1$ yorudılaraḳ.
125 suvār olunduḳda: W suvār olduḳda.
126 başını: T, A$_2$ başı.
127 sebebleri ile: W sebebi-y-le; A$_2$, S sebepleri-y-le.
128 ḳarşı: T, A$_2$ ḳarşu.
129 birisi: T biri.
130 kimesneniŋ: W, S kimseniŋ.
131 anlarıŋ daḫi: A$_2$ anların-daḫi.

başmayup[132] yüksek bir maḥalden (4) binildigi vaḳtda terk idecegi müsellemdir. Ve başı sert olanlar daḫi iki dürlü olup birisi ṭabī‘ī (5) ve dīgeri[133] gemi ufaḳ ve damaġına[134] gelecek ṭarafı ḳışa olaraḳ[135] el-ḥāṣıl aġzına uyġun[136] (6) olmadıġı ḥālde ḳoşdırıldıḳdan-ṣoŋra çekildikde aġzını incitme-y-le ḥiddetinden nāşi gemi[137] azı (7) dişine alup gitmege[138] alışmasından ‘ibāretdir. Ṭabī‘ī olanlarıŋ ḳoşdırıldıḳdan-ṣoŋra yavaş yavaş [A$_2$16] (8) başı [T24] çekilerek ṭurdurulması ve gemiŋ uyġunsuzluġundan ḫūylananlarıŋ daḫı geŋiş ve aġzına girecek (9) timüri uzun gem urılması-y-la ḫūylarınıŋ terk itdirilmesi ve kāffe-i ḥayvānıŋ[139] aġzına göre (10) gem urılması lāzımedendir. Ve başını[140] üzerinde olan [M20] kimseniŋ başına urmaġı ‘ādet idenleriŋ (11) sebebi iki olup birisi üzerine[141] urılan egeriŋ ḳaşı açuḳ olup [W15] suvārıŋ öŋine ṭoġrı (12) ḳapanmasından ve birisi daḫi ḳā‘ide-i rükūb ve nüzūli lāyıḳı-y-la bilmeyüp henüz üzerine bindikde (13) bir mıḳdār yöridilmeden üzengi ile urulmasından olup egeriŋ fenālıġından ḫūylananlarıŋ egeri **[A$_1$17]** (1) ḳaşına keçe ḳaplanup[142] ve egeriŋ altına daḫi yumuşaḳ bir keçe ḳonup binildigi ve üzengiden olanlarıŋ (2) üzerine rükūb olunduḳda zīrde dördünci numeroda müressem-i şekl misllü feraḥ ṭurup aṣlā üzengi (3) ṭoḳundırılmaḳsızın yöridildigi ḥālde [T25] ne-ḳadar[143] bed-ḫūy olsa terk idecegi vāżıḥadandır.

(4) **Sekizinci bāb ṭaylara meşy ve ḥareketiŋ ne-vechle ta‘līm olunması ve döl içün (5) ḳışraḳ naṣıl olması[144] ve ḳışır ẓann olunan ḳışraḳlara [S14] (6) ne-ṣūretle[145] mu‘ālece idilmesi beyānındadır.** (7) Ṭaylara meşy ve ḥareket ta‘līm itmeniŋ[146] uṣūlı evvelā üzerine bir çul ve yāḫūd zaḥmet virmeyecek (8) dürlü bir eger vaż‘ ile binilerek aṣlā üzengi urılmayup ve gemi oynadılmayup kendü kendüye (9) yöridile. [A$_2$17] Faḳaṭ başını aşaġı indirdikde [M21] öyle alışmaması-y-çün ve bayır aşaġı iner iken (10) düşmemesi-y-çün yavaş yavaş gemi yoḳaru ḳaldırıla. Ve sā’ir vaḳtda aṣlā gemi oynadılmayup (11) bir[147] ince degnek ile ḳollanıla. Ve ḳoşdırılacaġı vaḳt daḫi gemi taḥrīk

---

132 başmayup: T, M, A$_2$ başılmayup.
133 dīgeri: T, A$_2$ birisi.
134 damaġına: W damaġıŋa.
135 olarak: A$_1$ silinmiş; A$_2$ ola.
136 uyġun: A$_1$ silinmiş.
137 gemi: T, A$_2$ -.
138 gitmege: W gimege.
139 ḥayvānıŋ: W ḥavanıŋ.
140 başını: A$_2$ başı.
141 üzerine: W üzeriŋe.
142 ḳaplanup: W ḳaplayup.
143 ne-ḳadar: A$_1$ ne ḳadar.
144 olması: W olmasını.
145 ne-ṣūretle: T ne vechle.
146 itmeniŋ: W itmenin.
147 bir: T, A$_2$ -.

olunmayup degnek (12) ile yöridile. Ve kendü kendüye ṭurur ise ṭabī‘atı-y-la yöriyinceye ḳadar ṣabr oluna. [T26] Ve döl (13) içün [W16] tevḳīf olunacaḳ ḳışraġıŋ cemī‘ a‘żāsı büyük olması lāzımeden olup **[A$_1$18]** (1) a‘żāsı büyük olup-da birḳaç kerre ata çekilerek döli alınamadıġı[148] cihetle ḳışır ẓann olunur (2) ise ‘ilm-i bayṭarīde mahāreti olan kimesne ṭırnaḳlarını kesüp fercine ḳolunı bi’l-idḫāl raḥmini bulup (3) evvelā bir parmaġını[149] ṣoŋra yavaş yavaş dīger parmaḳlarını ṣoḳup bir mıḳdār açıldıḳda ba‘dehū fercini (4) ṣabun ile yıḳayup ve parmaġı ucuna temīz bir pamuḳ bezi ṣarup yine idḫāl ile raḥminiŋ (5) içerüsi meẕkūr bez[150] ile temīzlene. Andan ṣoŋra[151] raḥminiŋ içine bir tilki şīrdeni[152] ḳoyup ve raḥmiŋ (6) ḳapaġını parmaġı ile[153] açıḳ ṭutup şīrden[154] eridikde āyende[155] zīrde beşinci[156] numeroda[157] tersīm olunan şekl miṣllü (7) iki def‘a bir aygır at çekile. Ve irtesi gün [M22] yine iki def‘a aygıra çekilerek irtesi gün (8) daḥi ḳışraġa aygır [T27] gösterilüp istedigi ḥiss olunduḳda yine çekile ve birḳaç gün[158] āḫūrdan (9) ṭaşra çıḳarılmaya. Ve ḳışraġıŋ raḥmi żīḳ ise birḳaç dāne incīr bir ḳıyye süt[159] ile [A$_2$18] [S15] (10) ḳaynadılup bir mıḳdār yıḳanmış arpa ḳatılaraḳ bir iki hafta yedirile.

(11) **Ṭokuzuncı bāb ḳan alma beyānındadır.** (12) Evvelā ḳan alınacaḳ nīşteriŋ ucı ġāyet keskin olup ve ḳanġı ṭamardan alınacaḳ (13) ise el ile bulunup bir daha nīşter idḫāline ḥācet bıraġılmamaḳ üzere diḳḳatli ṣoḳılaraḳ **[A$_1$19]** (1) ḳan çıḳdıḳdan-ṣoŋra baġlana. Ve ḳan ṭurmayup cereyān itdigi baġlanacaḳ maḥal olmadıġı ḥālde [W17] (2) birer mıḳdār kendir ile atıŋ ḳarnında olan tüyünden[160] saḥk olunup ḳan çıḳan delüge (3) yapışdırılaraḳ kendü kendüye düşünceye ḳadar el ṭoḳundırılmaya. Ve şişdigi ḥālde bir baş (4) ṣoġan dögilüp bez ile baġlana. Ve yorġun ve derli[161] iken ḳan alınmayup digneninceye ḳadar (5) ṣabr itmek[162] mümkün olmaz ise gögsi [T28] ve ḳolları ve ayaḳlarına revġan-ı[163] zeyt ile şarāb sürilüp (6) ḳan alına. Ve deminiŋ [M23] fesādından nāşī yaralar ve marażlar żuhūr ider ise ḳolları ile ayaḳlarından (7) ḳan alınup āyende şişer ise ṣıcaḳ ṣu ile

148 alınamadıġı: W alınacaġı.
149 parmaġını: W barmaġını; S rmaġını.
150 bez: W ber.
151 andan ṣoŋra: W, A$_2$ andan-ṣoŋra.
152 şīrdeni: A$_1$, T, W, M A$_2$, S şirdeni.
153 parmaġı ile: A$_2$ parmaġı-y-la.
154 şīrden: A$_1$, T, W, M, A$_2$, S şirden.
155 āyende: W, A$_2$ -.
156 beşinci: W beşici.
157 numeroda: W numero.
158 birḳaç gün: T, A$_2$ birḳaç-gün.
159 süt: T, A$_2$ süd.
160 tüyünden: A$_2$ tüyüne.
161 derli: T, M, A$_2$ terli.
162 ṣabr itmek: T, A$_2$ ṣabr olunmaḳ.
163 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.

yıḳanup şarāb ile zeyt yaġı sürile. (8) Ve ḳanıŋ eyü alınmamasından[164] nāşī ḥayvāna ba‘żı ‘ilel müstevī olup sebeb-i helāki oldıġı (9) pek çoḳ görüldiginden ḳan alacaḳ bayṭarıŋ ‘ilm-i bayṭarīde mahāret-i kāmilesi olması lāzımedendir.

(10) **Onuncı bāb cünün ‘illeti beyānındadır.** [A$_2$19] (11) Cünün ‘illeti ṣıcaġıŋ te’sīrinden ve ḳara dāne unı ekl itmeden ve kelbiŋ ışırmasından (12) ve ekserīsi deminiŋ fāsid olup dimāġına urmasından zīrde altıncı numeroda müressem-i şekl (13) misllü olup def‘ine çāre bulunmaz ise de bu kitābıŋ[165] mü’ellifi olan Arisṭraṭis **[A$_1$20]** (1) nām ḥekīm ḳırḳ dirhem eşek [S16] ḥıyārı ile yigirmi dirhem naṭrūn[166] bir mıḳdār ya‘nī bir ḳaravana şarāb (2) ile ṭabḫ olunup üç gün [T29] burnuna[167] püskürüldigi ve bir mıḳdār siyāh çöpleme doġranup[168] bir ḳıyye (3) keskin sirke ile ḳaynadılup ser-tā-pā cesedine sürilerek bir sa‘āt ḳadar el ile oġulduḳdan-ṣoŋra (4) üzerine suvār olunup ḳoşdırılaraḳ yorulduḳda gezdirilüp [M24] iki eli ile ayaḳlarından ḳan (5) alınaraḳ aṣlā arpa yedirilmedigi[169] [W18] ḥālde bi-iẕni’l-lāhu te‘ālā kesb-i sıḥḥat idecegini[170] rivāyet itmişdir. (6) **Devā-yı dīger:** Yarım ḳıyye eşek ḫıyārı bir ḳıyye siyāh şarāb ile bir tencere içinde ḳaynadılup bir mıḳdār (7) ṣoġıdıḳda[171] üzerine beşer dirhem siyāh çöpleme ve ḳırmızı[172] naṭrūn ḳonılaraḳ ḳarışdırılup bir mıḳdārı (8) burnuna püskürilerek[173] ḳuṣūrı başı ile[174] boynuna sürile. Ba‘dehū üzerine binilüp derleyinceye degin (9) ḳoşdırıldıḳdan-ṣoŋra gezdirilüp teri ḳurıdıḳda keẕālik iki ḳolları ile ayaḳlarından ḳan (10) alına. Ve mārrü’ẕ-ẕikr ‘ilāclar ile ifāḳat bulmayup başını aşaġı indirerek [T30] sür‘atle teneffüs (11) itdigi ve yem yemeyüp ṣu içmedigi ḥālde esbāb-ı meẕkūre ile tecennün itmeyüp [A$_2$20] kendü kendüye (12) delirdigi[175] aŋlaşılacaġından bir miśḳāl bayḳuş ödi ile dimāġı ve erkek ṭoġan (13) ḳuşı yaġı ḫınzīr bevli ile yoġırılup burnuna dökile. **‘İlāc-ı āḫır:** Bir mıḳdār servār (?) ince **[A$_1$21]** (1) saḫk olunup ḫorūs ḳanı ile ḳarışdırılaraḳ[176] keẕālik burnuna dökile. **Devā-yı dīger:** Bir mıḳdār [M25] (2) eşek ḫıyārı ḳadar-ı kifāye şarāb ile ṭabḫ olunup içine cüz’ī naṭrūn ḳatılup ve at ṣıḳıca (3) baġlanaraḳ burnuna dökile. Ve cesedine daḫi bir mıḳdār siyāh çöpleme sirke ile ḳaynadılup ser-tā-pā sürile. (4) Ve el ile oġulduḳdan-ṣoŋra üzerine

---

164 alınmamasından: W olunmamasından.
165 kitābıŋ: W kitānıŋ.
166 naṭrūn: A$_1$ naṣrūn.
167 burnuna: W burnına.
168 doġranup: A$_2$ ṭoġranup.
169 yedirilmedigi: W yedirildigi.
170 sıḥḥat idecegini: A$_2$ sıḥḥat idecegi.
171 ṣoġıdıḳda: T, A$_2$ ṣoġuduḳda.
172 ḳırmızı: W ḳırḳırmızı.
173 püskürilerek: W püskirilerek.
174 başı ile: A$_2$ başı-y-la.
175 delirdigi: A$_2$ delürdigi.
176 ḳarışdırılaraḳ: M ḳarışdırılerek.

binilüp derleyinceye ḳadar[177] ḳoşdırılaraḳ ḳollarınıŋ dirseginde (5) olan ṭamardan ḳan alına. Ve yanına sā'ir ḥayvānlar bağlanmayup eyü oluncaya ḳadar arpa virilmeye.

[W19] [S17] **(6) On birinci bāb atıŋ ḳulaġında olan 'ilel beş nev' [T31] olup her biriniŋ[178] (7) bir sebeb ve[179] bir devāsı oldığı beyān olunur**.

(8) **Birinci nev':** Mi'deniŋ fesādından nāşī atıŋ ḳulaġında ur gibi bir laḥm-ı zā'id peydā olaraḳ ṣūret-i (9) def'i[180] yüz dirhem arpa unı iki-yüz dirhem eski sirke ile berāber bir tencere içine ḳonılup ḥelvā gibi (10) ṭabḫ olunduḳdan-ṣoŋra ḥayvānıŋ ol maḥalline günde iki def'a sürilüp iki üç güne ḳadar yumuşadıḳdan (11) ṣoŋra bir ustura[181] ile yarılaraḳ ve içine ṭuz ṭoldırılaraḳ üzerine yine[182] tertīb-i meẕkūr vaż' ile (12) ṣabāḥa ḳadar ṭura. Ba'dehū ṣıcaḳ ṣu ile yıḳanılup ḳara dāne unı [M26] bal ile ḳarışdırılup (13) ṭavuḳ yelegi-y-le parmaḳlar ṭoḳundırılmaḳsızın [$A_2$21] sürile. Zīrā parmaḳlar ṭoḳundığı ḥālde yara iltiyām bulmadıḳdan[183] **[$A_1$22]** (1) başḳa teşennüş[184] olması muḥtemeldir. **İkinci nev':** Ḥayvānıŋ ḳulaġı içinde ruṭūbetden ḥāṣıl olan cerāḥatiŋ (2) cereyānı ve def'ine daḫi [T32] ḳara dāne unı keẕālik bal ile ḳarışdırılup maḥall-i cerāḥati görüldigi ḥālde üzerine (3) vaż' oluna. Cerāḥat[185] içerüde olup-da görmek mümkün olamadığı ṣūretde yigirmi dirhem sirke ve (4) beş dirhem pırḫaṣa[186] fidanı ṣuyı ile berāber ḳulaġına dökile. **Devā-yı dīger:** 'İllet-i meẕkūre ya'nī (5) cerāḥat içün on dirhem beyāż şāb otuz dirhem bal ile ḳarışdırılaraḳ keẕālik[187] ḳulaġına (6) aḳıdıla. Ve cerāḥat atıŋ ḳulaġından[188] aġzına geldigi ḥālde yüz dirhem sirke on dirhem bal ile (7) ḳarışdırılup boġazına dökilerek daḫi [W20] bir ḳamış ile püskürile. Ba'dehū bir degnegiŋ üzerine (8) bir paçavra bağlanup[189] 'asele batırılaraḳ[190] cerāḥatiŋ aġzından aḳdığı maḥalle sürile. **Üçünci nev':** (9) Atıŋ ḳulaġından [M27] aġzına cerāḥat [S18] indigi ḥālde başı ile[191] boynı arasında ceviz ḳadar bir şiş (10) peydā olup 'ilācı bir tencere içine yüz dirhem sirke ḳonup biraz ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[192]

---

177 derleyinceye ḳadar: T, W, A_2, S derleyinceye degin.
178 her biriniŋ: S -.
179 ve: W ile.
180 def'i: W def'ini.
181 ustura: W usṭura.
182 yine: W -.
183 iltiyām bulmadıḳdan: W iltiyām bulmadıḳdıḳ.
184 teşennüş: W, S teşennüç.
185 cerāḥat: W cerāḥat cerāḥat.
186 pırḫaṣa: W pırḫaṣṣa.
187 keẕālik: W keẕālik keẕālik.
188 ḳulaġından: S ḳulaġında.
189 bağlanup: W bağlayup.
190 batırılaraḳ: W baturılaraḳ.
191 başı ile: A_2 başı-y-la.
192 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: T ḳaynadıldıḳdan ṣoŋra.

[T33] üzerine[193] on (11) dirhem sünger vaż‘ olunaraḳ bir mıḳdār daha ḳaynadıla. Ḫamīr gibi olduḳda şiş olan yerine her gün (12) ḳonaraḳ geregi gibi yumuşadıḳdan-ṣoŋra nīşter ile meẕkūr şiş yarılup ve cerāḥat daḫi çıḳarılup (13) yaranıŋ üzerine ṭuz ḳonaraḳ ve anıŋ üzerine daḫi mārrü’l-beyān sirke ile süngerden ma‘mūl **[A$_1$23]** (1) olan ḫamīr vaż‘ olunaraḳ [A$_2$22] aḫşamdan ṣabāḥa ḳadar ṭurdıḳdan-ṣoŋra keẕālik parmaḳlar ṭokundırılmaḳsızın (2) ṣıcaḳ ṣu ile yıḳana. **Dördünci nev‘:** Ḥayvānıŋ ḳulaġınıŋ ṣaġırlıġı-y-çün[194] on dirhem üzüm sirkesi (3) bir dirhem gül yaġı ve dört dirhem kimyon ile saḥḳ olunup birer mıḳdār kīse[195] otı ṣuyı ve eşek ḫıyārı (4) ṣuyı ile[196] ḳarışdırılaraḳ atıŋ ḳulaġına ṭamladıla. **‘İlāc-ı āḫır:** On dirhem üzüm sirkesi (5) beş dirhem ṣu ile ḳarışdırılup ḳulaḳları derūnuna ṭamladıla[197] ve te’sīr itmedigi ḥālde [T34] beş (6) dirhem ḳara çöpleme ile beş dirhem terementi ve beş dirhem ḳunduz ḫāyası [M28] saḥk olunaraḳ mıḳdār-ı (7) kifāye üzüm sirkesi-y-le ḥayvānıŋ ḳulaġına ṭamladıla. **Beşinci nev‘:** Fāre ‘illeti[198] olup işbu ‘illet (8) ḥayvānıŋ ḳulaġı dibinden boġazına ḳadar bir şiş peydā iderek kemāl-i şiddetinden ḳulaḳlarını ve sā’ir (9) cesedini derledüp ve yiyüp içmeden [W21] daḫi[199] berī idüp ziyāde ıżṭırabından başını aşaġı (10) ve gözlerini yoḳaru diküp yatar ve[200] aṣlā bir şey’den ḫaberi olmaz. ‘İlācı şiş olan maḥalliŋ (11) üzerinden mıḳrāṣ ile yara ḳadar deri kesilüp ba‘dehū [S19] deri kesilen maḥalle bir nīşter ṣoḳılup (12) eṭrāfı[201] dāġlana. Ve cesedine ṭoġrı[202] iner ise yara olan maḥalle ṭuz ḳonıla. **Tertīb-i āḫır:**[203] Ḥayvānıŋ (13) ḳulaḳlarından ṭutılup başı yoḳaru ḳaldırılup otuz dirhem eski şarāba bir dirhem [T35] müşk **[A$_1$24]** (1) ḳatılaraḳ burnına dökile. Ve yarım sā‘at ḳadar başı yoḳaru ṭutıla. Mümkün olmadıġı ḥālde ‘ilāc-ı meẕkūr[204] burnuna eyüce[205] dökile.

[A$_2$23] **(2) On ikinci bāb atıŋ gözlerinde olan ‘eliŋ on dört (3) nev‘ oldıġını beyān ider.**

193 üzerine: W üzeriŋe.
194 ṣaġırlıġı-y-çün: ṣaġırlıḳ ‘illeti S’de derkenâra tekraren yazılmıştır.
195 kīse: W, S küsbe.
196 ṣuyı ile: A$_2$ ṣuyı-y-la.
197 ṭamladıla: W ṭamladılup.
198 fāre ‘illeti: fāre ‘illeti S’de derkenâra tekraren yazılmıştır.
199 daḫi: A$_2$ -.
200 ve: W -.
201 eṭrāfı: W eṭrafı.
202 ṭoġrı: W doġrı.
203 tertīb-i āḫır: W terkīb-i āḫır.
204 ‘ilāc-ı meẕkūr: W meẕkūr ‘ilāc.
205 eyüce: W -.

(4) **Birinci nev‘:** Atıŋ gözünde olan aḳ beyānında olup ḥayvānıŋ[206] gözünde olan aḳ [M29] evvelā mā’ī ṣoŋra yeşil (5) ba‘dehū beyāż olur. ‘İlācı iki dirhem beyāż biber[207] ve dört dirhem siyāh biber[208] ile yarım dirhem nişādır (6) ve yarım dirhem za‘ferān bir denk mürr-i ṣāfī ve üç dirhem deŋiz köpügi ve bir dirhem ḥabbe-i belesān (7) saḥḳ olunup ve elenüp ba‘dehū mıḳdār-ı kifāye sünbül-i Hindī ve Rūmī otı dögilerek ve ṣuyı (8) ṣıḳılaraḳ naṭrūn balı ile ḳarışdırılup ḥayvānıŋ gözlerine sürile. **‘İlāc-ı āḫır:** Bir dirhem (9) biber[209] ile yarım dirhem ṭuz bir hāvan içinde saḥḳ olunup bir mıḳdār arpa unı ile ḫamīr [T36] idildikden (10) ṣoŋra[210] bir ekmek ḳadar yapılup ve furunda kömür gibi oluncaya ḳadar yaḳılup [W22] tekrār saḥḳ olunaraḳ (11) ṣabāḥ ve aḫşam üç gün bir ḳamış ile ḥayvānıŋ gözine üfürile. **Devā-yı dīger:** On dört (12) ‘aded biber[211] ḥabbesi saḥḳ olunup on dirhem arpa ununa ḳatılaraḳ ve bir furunda kömür gibi oluncaya ḳadar (13) yaḳılaraḳ keẕālik gözine püskürile. **Devā-yı dīger:** Eger gözünde olan aḳ ḳadīm ise iki ‘aḳreb **[A₁25]** (1) öldirilüp ve gölgede ḳurıdılup ol-mıḳdār boncuḳ sırçası[212] ile saḥḳ olunaraḳ ba‘dehū ṣabāḥ (2) ve aḫşam üçer def‘a olmaḳ [M30] [S20] üzere günde altı def‘a üç gün atıŋ gözine ḳona. Ḳış (3) vaḳtı ise tertīb-i meẕkūra bir dirhem ḳadar müşk ḳatılup isti‘māl oluna. **Devā-yı dīger:** Bir mıḳdār deve (4) boncuġı[213] ta‘bīr olunur deŋizden [A$_2$24] çıḳan böcek ḳabuġı ḳadar-ı kifāye limon ṣuyunda eriyinceye ḳadar (5) yatırılup eridikde ḥayvānıŋ [T37] gözine[214] üfürile. **‘İlāc-ı āḫır:** On dirhem insān gübresi ḳurıdılup (6) saḥḳ olunaraḳ elenüp ḳamış ile atıŋ gözine püskürile. **Devā-yı dīger:** Beyāż biber ve ṣarı (7) helīle ve dār-ı fülfül ve nişādır ve iḳlīmīyā-yı[215] ẕehebī[216] ve iḳlīmīyā-yı[217] fiẓẓī[218] ve tūtiyā ve isfīdāc ve lü’lü’ ve (8) esvār-ı (?) Sind ve za‘ferān ve kāfūr bunlardan yarımşar dirhem olaraḳ cümlesi bir yerde saḥḳ olunup (9) ḥayvānıŋ gözine ḳonıla. **İlāc-ı āḫır:** Yedi ‘aded biber[219] ḥabbesi-y-le yarım dirhem nişādır saḥḳ olunup (10) on dirhem beyāż bal ile ḳarışdırılaraḳ[220] ḥayvānıŋ gözine ḳonıla. **Tertīb-i āḫır:** Henūz gözleri (11) açılmamış bir fāre yavrusınıŋ[221] ḳarnı yarılup içinde olan baġırsaḳ ve sā’ire çıḳarılup (12) bir paçavra

206 ḥayvānıŋ: W ḥayvānıŋ ḥayvānıŋ.
207 biber: T, A$_2$ büber.
208 biber: T, A$_2$ büber.
209 biber: T, A$_2$ büber.
210 ḫamīr idildikden ṣoŋra: M, A$_2$, S ḫamīr idildikden-ṣoŋra.
211 biber: T, A$_2$ büber.
212 sırçası ile: T, A$_2$ sırçası-y-la.
213 boncuġı: W, M boncıġı.
214 gözine: W gözine.
215 iḳlīmyā: T, A$_2$ iḳīmyā.
216 ẕehebī: W dehebī.
217 iḳlīmyā: T, A$_2$ iḳīmyā.
218 fiẓẓī: W fiṣṣī.
219 biber: A$_2$ büber.
220 ḳarışdırılaraḳ: W ḳarışdırılup.
221 yavrusınıŋ: W, A$_2$ yavrısınıŋ.

derūnuna [W23] vaż‘ olunaraḳ ḥayvānıŋ [M31] gözine aşıla. **Devā-yı dīger:** ‘Anzarūt ve buzaġı (13) ödi ve şeker ve māmīrān ve kāfūr ve beyāż biber[222] ve dār-ı fülfül cümlesinden birer dirhem olaraḳ her biri **[A$_1$26]** (1) başḳa başḳa saḥḳ olunup ba‘dehū [T38] bir birine ḳatılup sürme gibi ḥayvānıŋ gözine[223] çekile. **‘İlāc-ı āḫır:** (2) Beş ‘aded ḫurmā çekirdegi ile beş dāne ṣarı helīle ḫabbesi yaḳılup kömür gibi olduḳdan-ṣoŋra (3) saḥḳ olunaraḳ gözlerine ḳonıla. **Devā-yı dīger:** Eger ḥayvānıŋ gözünde olan aḳ[224] urmadan ve yāḫūd (4) aġrımadan peydā olmuş ise beş dirhem ṣadef ile beş dirhem mürr-i ṣāfī dānesi [S21] saḥḳ olunup (5) bal ile gözi üzerine ḳonıla. Ba‘dehū beş dirhem isfīdāc [A$_2$25] ile on dirhem bal bir birine (6) ḳarışdırılup keẕālik gözi üzerine vaż‘ oluna. **Tertīb-i dīger:** Ḥayvānıŋ gözünde olan aḳ (7) mārrü’l-beyān-ı edviye ile devā-peẕīr olmadıġı ḥālde ḥayvān nā-sūzān (?) otı[225] yemiş olacaġından (8) bir ḳaranlıḳ maḥalle ḳonılup ve gözleri keçe ile baġlanup ‘ilāc olunmayaraḳ eyü olacaġı mücerrebdir. **İkinci nev‘:** (9) Bir ḳan ‘illeti olup işbu ‘illet ḥayvānıŋ gözlerine ṣarılıḳ getürüp aṣlā bir ṭarafı[226] görmez. [M32] (10) Ve uzaḳdan [T39] baḳıldıġı ḥālde bulut renginde görinür. ‘İlācı beş dirhem rāziyāne mıḳdār-ı kifāye (11) ṣu ile ḳaynadılup gözlerine[227] ṭamladıla. **Üçünci nev‘:** Ḥayvānıŋ gözlerinde olan duman beyānında (12) olup işbu duman daḫi naẕarda beyāża mā’il görinür. ‘İlācı bir piliç kesilüp ḳanadları (13) dibinden beş dirhem ḳadar ḳan alınaraḳ ol-mıḳdār [W24] yumurṭa aḳı ile ḳarışdırıldıḳdan-ṣoŋra gözlerine **[A$_1$27]** (1) ṭamladıla. **Dördünci nev‘:** Tūte ‘illeti[228] beyānında[229] olup işbu tūte ta‘bīr olunan ‘illet ḥayvānıŋ gözleri[230] (2) kenārında ẓuhūr iden şiş olup ba‘żısı ziyāde büyüyerek ḥayvānıŋ gözlerini ḳapar. ‘İlācı (3) şiş evvelā bir ustura ile ufaḳ ufaḳ doġranup ba‘dehū buŋa maḫṣūṣ dāġlar ile[231] dāġlanup (4) ṭatlu merhem ile iltiyām buldırıla. **‘İlāc-ı āḫır:** ‘İllet-i meẕkūre ḥayvānıŋ a‘żā-yı sā’iresinden (5) her ne ṭarafında[232] olur ise olsun on dirhem ḳalye ṭaşı ile beş dirhem acı kireç ṣabun [T40] (6) ṣuyı ile[233] yoġırılup üzerine vaż‘ olunaraḳ altı sā’at ṭurduḳdan-ṣoŋra[234] ḳaldırıla. (7) **Beşinci nev‘:** Atıŋ gözünde ḳıl çıḳdıġı [A$_2$26] ḥālde evvelā bir Hind sinegi[235] ile ḳıl olan maḥalle sürilüp (8) üzerine üç dirhem

222 biber: A$_2$ büber.
223 gözine: W gör.
224 aḳ: W -.
225 nā-sūzān otı: W nā-sezā ot.
226 aṣlā bir ṭarafı: S -.
227 gözlerine: W gözleriŋe.
228 tūte ‘illeti: tūte ‘illeti ya‘nī ḥayvānıŋ gözünde ẓuhūr iden şiş S’de derkenâra tekraren yazılmıştır.
229 beyānında: W beyānındadır.
230 gözleri: W gözleriŋin; S gözlerini.
231 dāġlar ile: S -
232 ne ṭarafında: A$_1$, M ne-ṭarafında.
233 ṣuyı ile: A$_2$ ṣuyu-y-la.
234 ṭurduḳdan-ṣoŋra: T ṭurduḳdan ṣoŋra.
235 sinegi: A$_2$ siŋegi.

beyāż bal mūmı ḳonaraḳ [M33] bir mıḳdār ṭurduḳdan-ṣoŋra [S22] ḳaldırılup yine (9) meẕkūr siŋek, eyü oluncaya ḳadar sürile. ‘Adetā siŋegiŋ[236] daḫı başı ḳoparılup ḳanı-y-la berāber (10) sürüldigi ḥālde ẕikr olunan ḳılları def‘ idecegi ba‘żılar ‘indinde mücerrebdir. **Altıncı nev‘:** Ḥayvānıŋ (11) gözünde yeşil duman ẓuhūr itmekle ayaġı yanında olan[237] şey’i görüp ṣaġ ve ṣolunda bulınanları (12) görmez. ‘İlācı iki dirhem būra ile bir dirhem bektāş tuzı ve bir dirhem deŋiz köpügi saḥḳ olunup ve (13) elenüp duman olan gözine püskürile.[238] **Yedinci nev‘:** Gözünde ḳırmızıya mā’il olan yeşilligiŋ **[A$_1$28]** (1) ‘ilācı iki dirhem şeker ile birer[239] dirhem ‘anzarūt ve māmīrān [T41] ve kāfūr ve beyāż biber ve dār-ı fülfül ve (2) bir hāvan [W25] içinde saḥḳ olunup sürme gibi gözine çekile. **Sekizinci nev‘:** Bir dürlü ‘illet vardır ki (3) ḥayvān evḳāt-ı sā’irede[240] gözini yumup faḳat yem yedigi vaḳtda açar ve dā’imā ṣulanur.[241] ‘İlācı (4) bir çanaḳ içine beş yumurṭa ḳırılup ve on dirhem çerviş yaġına bir mıḳdār gül yaġı ḳatılup (5) eyüce ḳarışdırılaraḳ gözlerine sürile. **Tertīb-i āḫır:** On dirhem arpanıŋ ḳabuġı[242] çıḳarılup (6) on dirhem kettān toḫmı ve üç diş ṣarımsaḳ ve otuz dirhem keçi yaġı ve yigirmi dirhem ḳoyun (7) bumbārı[243] içi ve on dirhem [M34] ṣadef otı ve ḳurısından beş dirhem defne toḫmı ve beş dirhem ḫınzīr (8) baġırṣaġı içinde olan necāset ile ḫınzīrıŋ [A$_2$27] bir ḳolunda olan et ve kemigi[244] bir ḳap[245] içine vaż‘ ile (9) dögilüp ezildikde bir tencere derūnına bir mıḳdār ṣu ḳonup mārrü’ẕ-ẕikr eczālar[246] ḥall oluncaya ḳadar[247] (10) ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[248] aḫşamdan ṣabāḥa ḳadar[249] [T42] ayazda ṭura. Ba‘dehū[250] otuz dirhem ḳara dāne unı (11) ile daḫi eyüce ḳarışdırılup gözlerine[251] sürile. **Ṭoḳuzuncı nev‘:** Ḥayvānıŋ gözlerine[252] [S23] baḳıldıġı ḥālde (12) ba‘żen aḳ ve yara olmuş ve ba‘żen daḫi cerāḥatlenmiş ve ṣulanmış gibi görinür[253] ise atı eẕ-ẕikr-i edviye ile[254] (13) ilāc olunmaḳ lāzımedendir. Şöyle ki on dirhem arpa unı yigirmi dirhem ṣıġır yaġı ile ḫamīr idilüp ve **[A$_1$29]** (1) bir paçavra

236 siŋekiŋ; T, A$_2$ siŋek; S sinekiŋ.
237 yanında olan: T, A$_2$ yanındaki.
238 püskürile: W püskirile.
239 birer: T, W, M, S bir; A$_2$ birerer.
240 sā’irede: W sā’irde.
241 ṣulanur: W ṣulanup.
242 ḳabuġı: T, M ḳapuġı.
243 bumbārı: T mumbārı; A$_2$ mubārı.
244 kemigi: W kemügi.
245 bir ḳap: W bir ḳap bir ḳap.
246 eczālar: W eczāl.
247 ḥall oluncaya ḳadar: T, A$_2$ ḥall oluncaya degin.
248 ḳaynadıdıḳdan-ṣoŋra: T ḳaynadıdıḳdan ṣoŋra; W kaynadılup.
249 ḳadar: W ḳarār.
250 ba‘dehū: W ve ba‘dehū.
251 gözlerine: W gözleriŋe.
252 gözlerine: W gözleriŋe.
253 görinür: W görilür.
254 ile: S -.

derūnuna[255] ḳonup beş gün ḳadar ḥayvānıŋ gözine bağlanıldıḳdan-ṣoŋra[256] paçavrasız (2) daḫi ḫamīr-i meẕkūr sürile. **Devā-yı dīger:** Beşer dirhem zencbīl ve za‘ferān ve bir ḳīrāṭ müşk[257] ile dögülüp (3) beş dirhem ḫāliṣ şeker [W26] bir mıḳdār ṣu içine ḳonup yumuşadıḳdan-ṣoŋra saḥḳ olunan eczā ḳarışdırılup (4) tekrār dögilerek ḥayvānıŋ gözine sürme gibi çekile. Ba‘dehū gözi yumulup[258] bir ṣarġı ile ṣıḳıca (5) bağlanup [M35] beş gün ḳadar ṭurduḳdan-ṣoŋra[259] meẕkūr ṣarġı çözilüp yine merḳūm tertīb ber-minvāl-i muḥarrer [T43] (6) çekilerek üç gün ve ba‘dehū çıḳarılup def‘aten çekilerek beş sā‘at bağlu ṭurduḳdan-ṣoŋra[260] (7) bi’l-mu‘āyene bir ‘alāmet ẓuhūr eyledigi ḥālde üç gün[261] ṣoġuḳ ṣu ile yıḳanup ḳulaḳlarına ve ḳulaḳlarınıŋ (8) içine daḫi ṣıġır yaġı sürilerek ve [$A_2$28] aḳıdılaraḳ ānifü’l-beyān tertīb her gün yaġsız gözine (9) çekile. Eger ḥayvānıŋ gözineiŋ kenārları çürimiş ise on dirhem ‘anzarūt dögilüp mīl (10) evvelā ‘asele ba‘dehū ‘anzarūta batırılup ṣabāḥ ve aḫşam beş gün sürme gibi çekile. **‘İlāc-ı āḫır:** (11) Birer[262] dirhem kāfūr ve ‘aḳīḳ ve yumurṭa kabuġı ve za‘ferān ile yarım dirhem yumurṭanıŋ içinde olan (12) zar ya‘nī perde saḥḳ olunup ve elenüp atıŋ gözine sürme gibi çekile. Ba‘dehū aġzına ġāyet eski ve (13) keskin bir mıḳdār şarāb alup ‘illet-i meẕkūre ḥayvānıŋ iki gözünde[263] oldıġı ḥālde burnunuŋ[264] **[$A_1$30]** (1) iki delügüne ve bir gözünde [T44] bulundıġı[265] taḳdīrde[266] ol gözine muḥāzī olan delügüne bir ḳamış ile ziyādece (2) üfürile. **Onuncı nev‘:** [S24] Ḥayvānıŋ gözleri ba‘żı kerre nezle ve ṣudan ve ba‘żen daḫi urma ve muḫālif (3) ot yemeden nāşī [M36] giceleri görmez[267] bunlarıŋ bi’l-mu‘ālece def‘i mümkün ise de ba‘żısı ẕātī oldıġından (4) o mis̱llülere ber-vechle ‘ilāc te’s̱īr itmeyecegi der-kārdır. ‘İlletiŋ devāsı bir keçi cigeri ḳıyma gibi (5) doġranup[268] on dirhem gügerçin ḳanı [W27] ve beş dirhem sīsām yaġı ile saḥḳ olunup sürme gibi (6) gözleri kenārına çekile. **Tertīb-i āḫır:** Bir mıḳdār şeker ile mıḳdār-ı kifāye pırḫaṣa[269] ṣuyı ḳarışdırılup (7) ḥayvānıŋ gözine sürile. Ve işbu tertībe bir mıḳdār ḳuş ödi ḳatılup eger ḳuş ödi bulunmaz (8) ise ṣıġır ve keçi ve ḳoyun ödlerinden birisi ḳatılup [$A_2$29] sürüldükde gözünde olan

255 derūnuna: W derūnına.
256 bağlanıldıḳdan-ṣoŋra: T bağlanıldıḳdan ṣoŋra.
257 müşk: A_2 müsḳ.
258 yumulup: W yumılup.
259 ṭurduḳdan ṣoŋra: T ṭurduḳdan ṣoŋra.
260 ṭurduḳdan ṣoŋra: T ṭurduḳdan ṣoŋra.
261 üç gün: T üç-gün.
262 birer: T, W, M, A_2 bir.
263 gözünde: W göründe.
264 burnunuŋ: W burnınıŋ.
265 bulundıġı: W, M, S oldıġı.
266 taḳdīrde: T, A_2 ḥālde.
267 tavuḳ ḳarası S’de derkenâra yazılmıştır.
268 doġranup: W, S ṭoġranup.
269 pırḫaṣa: A_2 pırḫaṣṣa.

aḳı (9) daḫi izāle ider. **On birinci nev‘:** Bir ḳan ‘illetine müşābih atıŋ gözleri kenārında olan siyāhlıḳ [T45] (10) ṣarıya mā’il olur ise dört dirhem ‘asel iki dirhem ḳurı ṣarıṣabur ile ḳarışdırılup (11) gözleri kenārına sürile.[270] **Devā-yı dīger:** Beş dirhem bal ve iki dirhem rāziyāne ile üç dirhem (12) tilki ödini[271] bir birine ḳarışdırup kez̲ālik gözi kenārına süreler.[272] Ve öd bulunmaz ise ödsüz (13) isti‘māli daḫi cā’iz olur. **‘İlāc-ı āḫır:** Yedi dirhem ṣadef ol-mıḳdār mürr-i ṣāfī ile saḥḳ **[A₁31]** (1) olunup ve dört dirhem [M37] isfīdāc mıḳdār-ı kifāye ‘asele ḳarışdırılup günde iki def‘a gözine ṭamladıla. (2) **On ikinci nev‘:** Ḳamer ‘illeti ta‘bīr olunan bir ḫastelik olup ḥayvānıŋ göziniŋ kenārlarını çatladır. (3) Ve gice beyāża mā’il olup gündüzleri ḳızarır. ‘İlācı dört ‘aded ḫām ya‘nī olmamış nār ṣuyı (4) ve yāḫūd dānesi dögilüp anıŋ ṣuyı gözine ṭamladıla. **On üçünci nev‘:** Ḥayvānıŋ gözi (5) kenārlarında ur gibi şiş şeklinde ẓuhūr iden laḥm-ı [S25] zā’idiŋ def‘i beyānında olup mez̲kūr[273] laḥm-ı zā’ide [T46] (6) lisān-ı ‘Arab’da żufra ‘illeti ta‘bīr olunur.[274] Dūçār olan ḥayvāna iġmāż olunup der-ḥāl (7) ‘īlāc olunmaz ise gözlerini fenā itdikden başḳa yalŋız bir deri ile bir kemik[275] [W28] ḳalma derecesinde ża‘flenecegi[276] (8) ve arası uzadıḳdan-ṣoŋra ‘ilāc olunmayup olunsa daḫi te’s̲īr itmeyeceginden [A₂30] ‘illet-i mez̲kūre ḥayvānıŋ (9) gözine henūz ‘ārıż oldıġı vaḳtda bir keskin ustura ile yavaş yavaş yarılup (10) bir mıḳdār ṣuya biraz[277] sirke ḳatılup gözi yıḳana. Ba‘dehū bir paçavra ile üç gün baġlana. (11) **‘İlāc-ı āḫır:** Kil ta‘bīr olunan ṭopraḳ ki[278] eks̲erī ḥamāmlarda zenān isti‘māl ider bundan on[279] [M38] (12) dirhem ve tūtiyādan daḫi beş dirhem ve sūsen ta‘bīr olunur otdan daḫi üç dirhem cümlesi (13) bir hāvan içinde saḥḳ olunup ve üzerine[280] daḫi iki dirhem bal ḳatılup yara olan maḥalle sürile. **[A₁32]** (1) **On dördünci nev‘:** Atıŋ gözleri nezleden aġrıyup mārrü’l-beyān edviye [T47] te’s̲īr itmedigi ḥālde (2) dāġa muḥtāc olmaġla evvelā göziniŋ üzerine bir mıḳdār deŋiz süngeri ḳonup ve bir astār ile (3) sıḳıca baġlanup astārıŋ üzerinden dā’iren-mā-dār dāġlana. Ba‘dehū on dirhem mürdeseng-i (4) z̲ehebī saḥḳ ile üzerine mıḳdār-ı kifāye ṣu ḳonup tekrār güzelce dögilüp kāse içinde ṭura.[281] (5) Mürdeseng kāseniŋ altına çökdikde yavaş yavaş ṣuyı süzüldükden-ṣoŋra[282]

---

270 sürile: A_1, W süreler.
271 ödini: T, A_2, S ödi.
272 süreler: T, A_2, S sürile.
273 laḥm-ı zā’idiŋ def‘i beyānında olup mez̲kūr: T, A_2 -.
274 olunur: W, S olunup.
275 kemik: W kemük.
276 ża‘flenecegi: A_2 ża‘f gelecegi.
277 biraz: W, S -.
278 ṭopraḳ ki: A_2 ṭopraḳ-ki.
279 on: A_2 on dört.
280 üzerine: W üzeriŋe.
281 kāse içinde ṭura: S -.
282 süzüldükden-ṣoŋra: T, S süzüldükden ṣoŋra.

ṭortısı alınup (6) on dirhem esrār otınıŋ ṣuyı ve ol-mıḳdār[283] afyūn ve on dirhem ḫıltīṭe[284] şarāb ḳatılup (7) bir gün ṭurduḳdan-ṣoŋra[285] tekrār cümlesi eyüce ḥall idilüp atıŋ gözine ḳonıla.

(8) On üçünci bāb saḳaġı beyānında olup ‘illet-i meẕkūruŋ ṣayf (9) ve şitāda ẓuhūrunda ‘ilācları daḫi başḳa başḳa olmaġla [S26] **(10) iki nev‘ üzere[286] beyān olunur.**

[M39] [W29] [A$_2$31] (11) **Birinci nev‘:** Ḥayvāna ḳış vaḳtında bürūdetden saḳaġı[287] ‘ārıż olup ‘alāmeti gözi üzerinde (12) duman peydā olaraḳ [T48] ekserī vaḳtda başını ṣallar. ‘İlācı onar dirhem sirkele ta‘bīr olunan (13) nebāt köki ve şeker ve ḳaranfil ile beşer dirhem sünbül ve kenevir ve çāvşīr ve dörder dirhem za‘ferān **[A$_1$33]** (1) ve ḳākūle ve za‘ferānıŋ köki bir hāvan içinde saḥḳ olunup ba‘dehū bir tencere derūnuna[288] vaż‘ ve üzerine (2) sekiz ḳıyye ṣu ḳonup üç bölükde bir bölügi ḳalıncaya ḳadar ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra içirile. **‘İlāc-ı āḫır:** (3) Beş ḳıyye ṣuyuŋ içine yüz dirhem sūsen atılup yarısı maḥv oluncaya ḳadar ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra (4) içine dörder dirhem ṣadef otı ve zerāvend[289] ve ḳaranfil otı ve dār-ı fülfül ve za‘ferān cümlesi saḥḳ (5) olunup içine on dirhem şeker ve yüz dirhem sirke ḳatılup üç ḳısma taḳsīm ile günde bir ḳısmı (6) içirile. **Devā-yı dīger:** Atıŋ oldıġı maḥal ġayet ṣıcaḳ olaraḳ iki ḳıyye eski sirke ile (7) bir buçuḳ ḳıyye ṣu ve elli ḥabbe-i biber[290] ve dört dirhem kimyon ve beş dirhem [T49] behmen cümlesi bir çömlegiŋ içine (8) vaż‘ ve üzerine beş yumurṭa ḳırılup eyüce [M40] mezc idildikden-ṣoŋra[291] keẕālik içirilüp ba‘dehū (9) yüz dirhem ḫınzīr ḳanına yarım ḳıyye ṣu ḳonup başından ayaġına ḳadar sürilerek başı zīrde yedinci (10) numeroda müressem-i şekl misllü baġlanup aşaġı ṭura. **İkinci nev‘:** Mevsim-i ṣayfda ṣaḳaġı olanlar (11) beyānında olup mārrü’l-beyān birinci nev‘de bürūdetden oldıġı misllü yazın daḫi ṣıcaḳdan (12) olur. ‘Alāmeti göziniŋ nurı ve feri ḳalmayup ve başı ile [A$_2$32] ḳulaḳlarını aşaġı indirüp dā’imā (13) ṣallar. [S27] Ve ṣoludıġı ḥālde nefesi ṣoġuḳ gelür. Bu misllüleriŋ evvelā iki ḳulaġı-y-la **[A$_1$34]** (1) ḳarnınıŋ derisinden [W30] dāġlanup bi’l-mu‘āyene gözleri açılup ve nefesi daḫi ḥadd-i i‘tidālde olup (2) başı ile ḳulaḳlarını

---

283 ol-mıḳdār: W ol mıḳdār.
284 ḫıltīṭe: S -.
285 ṭurduḳdan-ṣoŋra: T ṭurduḳdan ṣoŋra.
286 üzere: T, A$_2$ üzere ber-vech-i ātī.
287 saḳaġı: saḳaġı ‘illeti S’de tekraren derkenara yazılmıştır.
288 derūnuna: W derūnına.
289 zerāvend: W, S rezāvend; A$_2$ rāvend.
290 biber: A$_2$ büber.
291 mezc idildikden-ṣoŋra: T, A$_2$ mezc idildikden ṣoŋra.

ḳaldırdıġı ḥālde beş gün ḳadar arpa yedirilmeyüp yalŋız ot virilerek (3) ‘ilāc olunmaması ve eger sıḥḥatine dāll olan [T50] ‘alāmāt-ı meẕkūre[292] ẓuḥūr itmez ise üç ḳaşıḳ ḳadar ḳamış (4) küli bir paçavra içine baġlanup sekiz ḳıyye ṣuyuŋ içine ḳonaraḳ altı sā‘at ṭurduḳdan-ṣoŋra[293] (5) çıḳarılup altı sā‘at daḫi başḳa bir maḥalde ṭura. Ve ata giceniŋ yarısından ṣabāḥa ḳadar (6) bir şey’ yedirilmeyüp ṣabāḥleyin merḳūm kül yine ol ṣuyuŋ içine dökilüp ve bir mıḳdār [M41] daḫi (7) kömür küli ḳonup içine yigirmi dirhem zerdeçāv ve yüz dirhem sirke ile beş yumurṭa ḳatılaraḳ (8) eyüce mezc olunduḳdan-ṣoŋra içirile. Ve bununŋla daḫi eyü olmadıġı ṣūretde on dirhem timür (9) tikeni[294] ufaḳ ufaḳ doġranup bir tencere içinde bir ḳıyye ṣu ile eyüce ḳuvveti çıḳup ḫamīr gibi (10) oluncaya ḳadar ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[295] on dirhem çerviş yaġına ol-mıḳdār ḫınzīrıŋ eŋesinde olan (11) yaġdan ḳatılaraḳ evvelā ḥayvānıŋ girüsinde olan gübre el ile çıḳarılup ba‘dehū ẕikr olunan [T51] ṣu (12) tenḳıye gibi bir şey’ ile dökile.

(13) **On dördünci bāb atıŋ burnunda olan emrāż beyānında olup bu daḫi [A$_1$35] (1) dört nev‘ oldıġından ber-vech-i ātī beyān olunur.** [A$_2$33] (2) **Birinci nev‘:** Atıŋ burnı nezleden ḳaşındıġı ḥālde birer mıḳdār kerenb ta‘bīr olunur ot ve ḫārdal (3) ve ṭuz berāber saḥḳ olunup içine mıḳdār-ı kifāye üzüm sirkesi ile revġan-ı zeyt[296] [W31] ḳatılup ser-tā-pā (4) cesedine sürile. Ve burnundan ḳan geldigi ṣūretde iki ḳurbaġı ḳurıdılaraḳ[297] yaḳılup saḥḳ ile (5) pek cüz’ī zīft ile ḫamīr idilüp yalŋız burnuna sürile. **İkinci nev‘:** Keẕālik nezleden neş’et (6) idüp aḳsırmaġa [M42] [S28] başladıḳda dört dirhem ṣarımsaḳ ḳabuġı-y-la ol-mıḳdār[298] ṣoġan ḳabuġı bir birine (7) ḳarışdırılup evvelā[299] atıŋ ḳulaḳları baġlana. Ba‘dehū başına duman[300] ṭaşra çıḳmayacaḳ ḳadar[301] ḳalınca (8) bir astār örtilüp meẕkūr[302] [T52] ḳabuḳlar[303] burnuna[304] tütsü[305] virile. **Üçünci nev‘:** Burnundan ṣu aḳup (9) ve gözleri daḫi büzilüp öksürenler içün burnundan ṣu cereyān ider ve müta‘affin olur ise (10) nezleden neş’et itmiş olacaġı bedīhī ve bununŋ

292 meẕkūre: W merkūre.
293 ṭurduḳdan-ṣoŋra: T, A$_2$ ṭurduḳdan ṣoŋra.
294 tikeni: T, A$_2$ dikeni.
295 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: T ḳaynadıldıḳdan ṣoŋra.
296 revġan-ı zeyt: W rugan-ı zeyt.
297 ḳurıdılaraḳ: W ḳurıdaraḳ.
298 ol-mıḳdār: W ol mıḳdār.
299 evvelā: S evvel.
300 duman: T ṭuman.
301 ḳadar: W -.
302 meẕkūr: W merkūr.
303 ḳabuḳlar: A$_2$ ḳaplar.
304 burnuna: W burnına.
305 tütsü: W tütsi.

sebebi daḫi ḥayvān derledikden-ṣoŋra[306] gögsüne (11) rūzgārıŋ[307] te’sīrinden ve derlü ṣoġuḳda ṭurmasından ve ṣıcaḳ bir maḥalde derlemiş iken[308] çıplaḳ (12) ṣoġuġa çıḳarılmasından oldıġı āşikār[309] ve celīdir. Bu misllüler eyüce muḫāfaẓa olundıġı ḥālde (13) kendü kendüye ṣavuşması melḥūẓ ise de ba‘żı def‘a bürūdetiŋ şiddeti ḥayvānıŋ ṭamarlarına te’sīr **[A$_1$36]** (1) itmekle bilā-mu‘ālece def‘i mümkün olamayup on dirhem ḳurşun ṭozı ile on dirhem tereyaġı (2) ḳarışdırılup [A$_2$34] günde birer def‘a olmak üzere üç gün burnuna[310] püskürilerek atıŋ başı (3) dā’imā zīrde sekizinci numeroda müressem-i şekl misllü aşaġı ṭutıla. Ve üç-günden-ṣoŋra[311] [T53] ḳan ẓuhūr eyledigi (4) ḥālde eyü olmaḳlıġa bir ‘alāmet [M43] idügünden ‘ilāc olunmaması ve ḳan gelmedigi taḳdīrde irtesi gün (5) burnuna[312] yalŋız yaġ üfürilüp boġazına daḫi aḳıdıla. **Dördünci nev‘:** Bürūdetden [W32] ḥāṣıl olup (6) ḳoyulmamış ya‘nī daḳīḳ olaraḳ ḥayvanıŋ burnundan ṣu aḳdıġı vaḳtda ikişer dirhem nişādır (7) ve za‘ferān ve zerdeçāv ve cümlesi bir hāvan içinde saḥḳ ile dülbendden elenüp dört ḳısma taḳsīm (8) olunaraḳ be-her gün birer ḳısmı burnına[313] püskürile żamġ ile daḫi tütsü virile.

(9) **On beşinci bāb atıŋ aġzında olan ‘illetler beyānında olaraḳ[314] (10) altı nev‘ üzere beyān[315] olunur.** [S29] (11) **Birinci nev‘:** Ḥayvānıŋ dişleri yanında[316] ziyāde bir diş[317] ẓuhūr ider ise evvelā zā’id olan diş (12) törpü ile törpülenüp ve kökleşmiş ise kerpeden ile çekilüp yerine ḳavrulmuş ve dögülmüş on [T54] (13) dirhem çörek otı on dirhem üzüm sirkesine ḳarışdırılup ṭamladıla. Ve bunuŋla eyü olmayup **[A$_1$37]** (1) diş eṭrāfında olan et, yara oldıġı vaḳtda yaşından ve ḳurısından on dirhem mīşe aġacına (2) müşābih südlegen ta‘bīr olunan aġacıŋ ḳabuġınıŋ üzerine keskin yüz dirhem [M44] sirke ḳonup yarısı [A$_2$35] (3) ḳalıncaya ḳadar bir tencerede ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[318] indirilüp[319] ḳabuḳ tencereniŋ altına çökdükde üzerinden[320] (4) sünger ile sirke alınup[321] dişlerine ve yara olan maḥalline sürile. Eger dişleri nezleden oynar (5) ise beşer dirhem nār ḳabuġı ve

306 derledikden-ṣoŋra: T derledikden ṣoŋra.
307 rūzgārıŋ: W rūzgār.
308 derlemiş iken: T derlemiş-iken.
309 āşikār: W āşikā.
310 burnuna: W burnına.
311 üç-günden-ṣoŋra: T üç-günden ṣoŋra; A$_2$ üç günden ṣoŋra.
312 burnuna: W burnına.
313 burnuna: W burnına.
314 olaraḳ: W, S olup.
315 beyān: W, S ẕikr.
316 yanında: W yanında yanında.
317 ziyāde bir diş: ziyāde diş ya‘ni artıḳ diş S’de derkenara yazılmıştır.
318 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: W ḳaynadılup.
319 indirilüp: W indirildikden-ṣoŋra.
320 üzerinden: W üzerinde.
321 alınup: W aalınup.

‘afṣ ile dörder dirhem kendir ḳabuġı[322] ve saḳmūniyā saḥḳ olunup[323] (6) dülbenden elenüp mıḳdār-ı kifāye sirke ile ḫamīr idilerek keẕālik dişi ile etlerine[324] ḳonıla. Ve dili daḫi[325] (7) dişlerine ṭoḳunmamaḳ içün bir sā‘at ḳadar [W33] aġzından ṭaşra çıḳarılaraḳ iki [T55] üç gün arpa yedirilmeye. (8) **İkinci nev‘:** Atıŋ dişleri ba‘żı kerre ḳurtdan ve ba‘żen daḫi ḥarāretden çürüdigi vaḳtda[326] bir ‘aḳreb (9) āteşde yaḳılup saḥḳ olunaraḳ elendikden-ṣoŋra[327] parmaḳ ile dişlerine sürile. **Devā-yı dīger:** Bir mıḳdār (10) gebere yapraġı dögilüp mıḳdār-ı kifāye sirke ile ḳarışdırılaraḳ ḥayvānıŋ dişlerine sürile. ‘İlāc-ı (11) āḫır: Bir mıḳdār çörek otı sirke ile ḳaynadılup keẕālik dişlerine sürile. **Tertīb-i dīger:** Beş (12) dirhem sūsen ḥabbesi yigirmi dirhem sirke ile ḳaynadılup ḥall olduḳdan-ṣoŋra[328] dişleri etine sürile. (13) **Üçünci nev‘:** Atıŋ dili [M45] şişdigi[329] vaḳtda on dirhem ayva [S30] ṣuyı ol-mıḳdār ‘asele mezc olunup **[A1 38]** (1) dili ṭaşra çıḳarılaraḳ sürile. **Devā-yı dīger:** Henūz olmamış ḫām nār, ḳabuġı ile dögilüp on (2) dirhem [A2 36] ṣuyı alınaraḳ yigirmi dirhem ḳoruḳ ṣuyuna [T56] mezc ile keẕālik diline sürile. **Dördünci nev‘:** Atıŋ (3) dili altında bir ḳabarcıḳ peydā olduḳda beşer dirhem cenkār ve zāc-ı Ḳıbrısī ve ‘afṣ cümlesi bir havan (4) içinde saḥḳ olunup ḳabarcıḳ olan maḥalle ekile. **‘İlāc-ı āḫır:** İkişer dirhem ḳara dāne unı ve ‘afṣ ve gül (5) ḳurısı berāber saḥḳ olunup keẕālik ḳabarmış olan maḥalle ekile. **Beşinci[330] nev‘:** Ḥayvān (6) iḫtiyārladıḳda[331] maḥżā[332] iḫtiyārlıġından ve genclerin daḫi[333] ḥarāretinden ve yeşil ot yemesinden dişleri yanında siyāh bir yara peydā (7) olup iḫtiyārlıḳdan olanlarıŋ aġzı ḳoḳar. Ve ḥarāretden ve yeşil ot yemeden ḥāṣıl olanlarıŋ (8) ta‘affüni olmaz. İḫtiyārlıḳdan olan [W34] yara içün altı gün isti‘māl olunmaḳ üzere be-her gün beş (9) dirhem būra dögilip atıŋ dili ṭaşra çıḳarılaraḳ gebere ile eyüce oġulduḳdan-ṣoŋra[334] saḥḳ olunan (10) būra dili ile aġzınıŋ [M46] her bir ṭarafına sürilüp [T57] başı bir sā‘at ḳadar yoḳaru baġlanup bir sā‘atden ṣoŋra[335] (11) indirile. Ve genc olup-da ḥarāretden ve yeşil ot yemeden olanlarıŋ daḫi keẕālik altı gün günde[336] (12) beşer dirhem zeytūn aġacınıŋ yapraġı saḥḳ olunup ṭıbḳ[337] ta’rīf olundıġı üzere isti‘māl (13) oluna. Ve

322 ḳabuġı: T, W ḳapuġı.
323 olunup: M, S olunup ve.
324 etlerine: W inlerine.
325 daḫi: T, A2 ile.
326 çürüdigi: T, A2 çüridigi.
327 elendikden-ṣoŋra: T elendikden ṣoŋra.
328 ḥall olduḳdan-ṣoŋra: T, A2 ḥall olduḳdan ṣoŋra.
329 atıŋ dili şişdigi: atıŋ dili şiş olsa S’de tekraren yazılmıştır.
330 beşinci: A2 altıncı.
331 iḫtiyārladıḳda: T, A2 iḫtiyār olduḳda.
332 maḥżā: T maḥżān.
333 gençleriŋ daḫi: T, A2 gençleriŋ-daḫi.
334 oġulduḳdan-ṣoŋra: T oġulduḳdan ṣoŋra.
335 sā‘atden ṣoŋra: M, A2, S sā‘atden-ṣoŋra.
336 günde: W güze.
337 ṭıbḳ: T, A2 ṭıbḳı.

ẕikr olunan ‘ilāclar beyninde çoḳ farḳ olmamak ḥasebi-y-le ‘illet-i meẕkūreye ikisiniŋ daḫi **[A₁39]** (1) fā’idesi olacaġı derkār ise de mārrü’l-beyān başḳa [A₂37] başḳa oldıġı hālde ziyāde menfa‘at görilecegi (2) āşikārdır. **Altıncı nev‘:** Ṭayları aġzında kīle ta‘bīr olunan bir mıḳdār laḥm-ı zā’id peydā olup ‘ilācı (3) beşer dirhem ḳoruḳ ve ayva ve gül ḳurusı[338] [S31] saḥḳ olunup laḥm-ı zā’idiŋ üzerine ḳonıla. **Tertīb-i dīger:** Beş (4) dirhem ḳara dāne unı bir mıḳdār bal ile ḳarışdırılup üzerine üç dirhem fesleyen[339] ḳurısı ile (5) mıḳdār-ı kifāye eşek südi [T58] ‘ilāve olunaraḳ yine cümlesi eyüce ḥal idilüp keẕālik laḥm-ı zā’idiŋ üzerine ḳonıla.

(6) **On altıncı bāb atıŋ boġazında olan ‘ilel beyānında olup işbu ‘illetleriŋ (7) esbāb ve ‘alāmatı-y-la terkīb-i mu‘ālecātı[340] sekiz nev‘e (8) taḳsīm ile beyān olunur.** [M47] (9) Birinci nev‘: At ṣu içdikden-ṣoŋra[341] boġazından ḳan gelmege başladıḳda ṣu ile berāber boġazına [W35] (10) sülük gitmiş olacaġından āyende boġazına bir mıḳdār zeyt yaġı aḳıdılaraḳ başı aşaġı (11) ṭutıla.[342] Ve eger sülük görinür ise bir aġaç āteşde ḳızdırılup ve atıŋ başı keẕālik aşaġı (12) tutılup ḳızmış olan aġaç sülügüŋ üzerine ḳonuldıġı[343] ḥālde düşer ise de ḳarnına gitdigi ṣūretde (13) ekserīsiniŋ ḳuvvetine sebeb oldıġı pek çoḳ görüldiginden sülük bulunması melḥūẕ olan maḥallerde **[A₁40]** (1) ḥayvāna ṣu içirildigi vaḳtda ḳarnına sülük gitmemek içün aġzına dülbend bağlanılmaḳ[344] ve sā’ir (2) buŋa mümāsil [T59] şey’ler ile ḥıfẓ [A₂38] olunmaḳ elzemdir. **İkinci nev‘:** Kerenb-i yabānī[345] ta‘bīr olunur bir dürlü (3) ot olup ḥayvān yedigi ḥālde ayaḳlarını bir birinden açıḳ atup ve ḳarnında ġāyet şedīd (4) sancı peydā olup def‘-i bevlde daḫi ziyāde zaḥmet çeker def‘-i teḳāżā itdikde gübresine baḳılup (5) meẕkūr kerenb müşāḥede olundıġı ḥālde bir mıḳdār bostan kerenbi dögilüp ve elenüp iki üç (6) ḳabża ḳadar ṣaman iki ḳıyye ṣu ile ḳaynadılup ba‘dehū süzilerek ve saḥḳ olunan kerenb saman [M48] (7) ṣuyunuŋ içine ḳonılaraḳ tekrār [S32] eyüce ḳarışdırıldıḳdan-ṣoŋra[346] yine süzilüp ata içirile. **Devā-yı dīger:** (8) Bir mıḳdār yabān kerenbi dögilüp üzerine ḳoyun süti[347] ḳonılaraḳ eyüce ḳarışdırıldıḳdan ṣoŋra[348] (9) günde iki def‘a içirile. **Üçünci nev‘:** Ṭavuḳ

---

338 ḳurusı: W, A₂, S ḳurısı.
339 fesleyen: W feslegen.
340 terkīb-i mu‘ālecātı: W tertīb-i mu‘ālecātı.
341 içdikden-ṣoŋra: T içdikden ṣoŋra.
342 ṭutıla: A₂ ṭutılaraḳ.
343 ḳonuldıġı: T, A₂ ḳondıġı.
344 T, A₂ bağlanılmaḳ: bağlanmaḳ.
345 kerenb-i yabānī: kerenb yemekle sancu ‘ilācı S’de derkenâra tekraren yazılmıştır.
346 ḳarışdırıldıḳdan-ṣoŋra: W ḳarışdırup.
347 süti: A₂ südi.
348 ḳarışdırıldıḳdan ṣoŋra: W ḳarışdırılup; A₂ ḳarışdırıldıḳdan-ṣoŋra.

tersi yemekle[349] ḫaste olup ‘alāmeti oldur ki bevli (10) ḳan gibi kırmızı gelür. ‘İlācı bir dirhem beyāż ṭavuḳ tersi bir dirhem ṭavuḳ[350] yaġı ile[351] [T60] saḥḳ (11) olunup ba‘dehū iki ḳabża un[352] ile bir mıḳdār şarāb ḳatılup cümlesi eyüce ḳarışdırılaraḳ (12) ḫamīr gibi [W36] olduḳdan-ṣoŋra[353] loḳma gibi yapılup yutdurula.[354] **‘İlāc-ı āḫır:** Bir mıḳdār arpa unı ile (13) ḥurmā eyüce saḥḳ olunup içine kifāyet mıḳdārı şarāb ḳatılaraḳ yedi ḳısma taḳsīm ile **[A1 41]** (1) be-her gün bir ḳısmı atıŋ boġazına dökile. **Dördünci nev‘:** Ṣu içer iken ḳarnına ḳurbaġı gitmekle (2) ḳarnı aġrımaġa başladıḳda birḳaç dāne ḳurbaġı bir mıḳdār ṣu içinde [A2 39] ḳaynadılup ba‘dehū (3) ṣuyuŋ[355] içine ḳurı ekmek batırılup ve üzerine bir mıḳdār zeyt yaġı dökilüp yutdırıla. (4) **Beşinci nev‘:** Defle[356] soġanı yiyerek ḫaste olduḳda ‘alāmeti ṭamarları şişerek aġzından (5) ṣu aḳar. ‘İlācı evvelā on dirhem sūsen saḥḳ olunup iki buçuḳ ḳıyye (6) ṣuyuŋ içine [M49] ḳonılaraḳ ṣuyuŋ içinde pirinç yıḳar gibi eyüce oġalanup[357] dadı[358] ṣuya [T61] çıḳdıḳda āteşde ḳaynadılup (7) süzüldükden-ṣoŋra[359] cüz’ī şarāb ḳatılarak atıŋ boġazına dökile. **Altıncı nev‘:** Ḫaṭmī otı (8) yemekle ḫaste olan ḥayvānıŋ ‘alāmeti tersiniŋ parça parça düşmesidir. Bunuŋ içün (9) on dirhem pırḥaṣa[360] ṣuyı iki ḳıyye keskin sirkeye ḳarışdırılup içirilmesi ve ‘aḳḳār otı (10) yedikde daḫi dā’imā kefelini ya‘nī ṣaġrısını düşirerek ayaḳlarını çolaḳ gibi atdığından (11) ma‘lūm olmaġla anlara daḫi ‘ilāc-ı meẕkūr ile müdāvāt olunup faḳaṭ [S33] mārrü’l-beyān tertīb (12) birden içirilmeyüp altı ḳısma taḳsīm ile be-her gün[361] bir ḳısmı içirile. Ve meẕkūr ‘aḳḳār otundan (13) ḫaste olan at tertīb-i merḳūm ile kesb-i ṣıḥḥat itmez ise bir tencere içine üç ḳıyye **[A1 42]** (1) ṣu ḳonup içine bir avuç ḥurmā ile on dirhem sūsen ve bir avuç un atılaraḳ eyüce (2) ḳarışdırıldıḳdan-ṣoŋra[362] [W37] süzilerek ṣuyı içirile. **Yedinci nev‘:** [T62] Atıŋ boġazına balġam ve yāḫūd (3) ġubār ve sā’ire misllü bir şey’ ṭıḳandıġı[363] ḥālde evvelā [A2 40] ḥayvān arḳası üzerine yatırılup burnuna (4) yigirmi dirhem ḳadar revġan-ı zeyt[364] aḳıdılaraḳ [M50] biraz ṭurduḳdan-ṣoŋra[365] ḳaldırıla.

---

349 ṭavuḳ tersi yemekle: ṭavuḳ tersi yemeniŋ ‘ilācı S’de tekraren derkenâra yazılmıştır.
350 ṭavuḳ: W ṣavuḳ.
351 yaġı ile: T, A2 yaġı-y-la.
352 un: A2 ot.
353 olduḳdan-ṣoŋra: T olduḳdan ṣoŋra.
354 yutdurula: T, M, A2 yutdırıla.
355 ṣuyuŋ: W, S ṣu.
356 defle: A2 raḳla.
357 oġalanup: A2 ovalanup.
358 dadı: A2 darı.
359 süzüldükden-ṣoŋra: T süzüldükden ṣoŋra; W süzüldükde.
360 pırḫaṣa: W, A2 pırḫaṣṣa.
361 gün: T, A2 -; M gün gün.
362 ḳarışdırıldıḳdan-ṣoŋra: T ḳarışdırıldıḳdan ṣoŋra; W ḳaynadılup ve ḳarışdırıldıḳdan-ṣoŋra.
363 ṭıḳandıġı: T, A2 tıġandıġı.
364 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt; S zeyt yaġı.
365 ṭurduḳdan ṣoŋra: W, M, A2, S ṭurduḳdan-ṣoŋra.

Sekizinci nev‘: Atıŋ (5) mi‘desi ṣoġuyup istifrāġ itmege başladıḳda on dirhem ṣarımsaḳ dögilip[366] yarım (6) ḳıyye şarāb ile mezc idilüp içirile.

(7) **On yedinci bāb ḥayvānıŋ öksürmesiniŋ esbāb ve edviyesine (8) dā’ir olup altı nev‘ üzere beyān olunur: (9) Birinci nev‘:** At[367] gübre ile ḳarışıḳ ṣu içdigi ve ṭopraḳlı arpa yedigi vaḳtda[368] öksürerek (10) eger ḥafīf ise bir mıḳdār zeyt yaġı içirile. Ve şedīd ise altmış dirhem razāḳī üzümi ve onar (11) dirhem defne toḫmı ve mercengūş toḫmı ve sekiz baş ṣarımsaḳ bunlarıŋ cümlesi bir hāvan içinde (12) dögilüp ve bir tencere içine iki ḳıyye ṭuzsuz[369] yaġ ḳonılup [T63] eridildikden-ṣoŋra altmış dirhem bal (13) cüz’ī ṣu ile ḳarışdırılup cümlesi bir birine mezc olunaraḳ üç ḳısma taḳsīm idilüp günde **[A$_1$43]** (1) bir ḳısmı atıŋ boġazına aḳıdıla. **İkinci nev‘:** Ṣoġuġuŋ te’sīrinden öksürüp ‘alāmeti dā’imā (2) büzilerek öksürigi daḫi sert olur.[370] ‘İlācı on baş ṣarımsaḳ ve onar dirhem (3) çekirdeksiz üzüm ve beyāż [M51] çöpleme ve behmen ve beşer dirhem kimyon ve nānḫan bunlarıŋ cümlesi eyüce (4) saḥḳ ve mıḳdār-ı [S34] kifāye tereyaġı ile ḫamīr[371] idilüp yedi ḳısm idilerek [W38] ve ḥayvāna giceniŋ (5) yarısından ṣabāḥa ḳadar bir şey’ ekl itdirilmeyüp ṣabāḥleyin aç [A$_2$41] ḳarnına be-her gün birer ḳısmı yedirile. (6) **‘İlāc-ı āḫır:** Üç gün yedirilmek üzere be-her gün iki dirhem ḳara çöpleme köki eyüce saḥḳ (7) idilüp bir mıḳdār tereyaġı ile[372] ḳarışdırılaraḳ[373] ṣabāḥleyin yedirile. Ve arpa daḫi dā’imā yıḳanup (8) virile. **Üçünci nev‘:** Böcek ve toz yuṭmadan öksürüp [T64] bu mi<u>s</u>llüleriŋ öksürigi (9) ḥafīf olur. ‘İlācı üç yumurṭa, ḳabuġı ile berāber bir kāse içine ḳonılup ve yumurṭanıŋ (10) üzerine örtülünceye ḳadar keskin sirke dökilüp yigirmi[374] dört sā‘at ṭura. Yumurṭalar[375] (11) ḫamīr gibi yumuşadıḳdan-ṣoŋra[376] günde bir dānesi atıŋ dili aġzından ṭaşra çıḳarılaraḳ (12) boġazına ḳona. Ve başı yoḳaru tutılup yumurṭa boġazından aşaġı gitdikde bıraġılaraḳ (13) üç gün daḫi on dirhem arpa ile ḳaynamış ṣuya on dirhem ‘asel ḳatılup boġazına **[A$_1$44]** [M52] (1) dökile. **‘İlāc-ı āḫır:** Bir tencereniŋ içine üç-yüz dirhem incīr ile iki ḳıyye ṣu ḳonılup yarısı (2) ḳalıncaya ḳadar ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[377] indirilüp üzerine iki yumurṭa ḳırılaraḳ eyüce ḳarışdırıldıḳdan (3) ṣoŋra[378] at giceniŋ yarısından

366 dögilip: M dögülüp.
367 at: M an.
368 vaḳtda: W, S ḥālde.
369 ṭuzsuz: M -.
370 olur: W olup.
371 ḫamīr: W -.
372 tereyaġı ile: A$_2$ tereyaġı-y-la.
373 ḳarışdırılaraḳ: W ḳarışdırılup.
374 yigirmi: M yirmi.
375 yumurṭalar: W, S yumurṭa.
376 yumuşadıḳdan-ṣoŋra: T, M yumuşadıḳdan ṣoŋra.
377 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: T, W ḳaynadıldıḳdan ṣoŋra
378 ḳarışdırıldıḳdan ṣoŋra: T, M ḳarışdırıldıḳdan-ṣoŋra.

ṣabāḥa ḳadar aç bıraġılup ṣabāḥleyin burnuna dökile.[379] **Dördünci nev‘:**[380] (4) Ba‘żı sebebden ziyāde öksürerek [T65] öksürdigi vaḳtda dizlerini bir birine çarpdıġı ve (5) nefes alur iken yellendigi ḥālde evvelā yüz dirhem ṣarāb ile ol-mıḳdār bal bir birine ḳarışdırılup (6) içirile. Fā’idesi [$A_2$42] olmadıġı ve sā’ir bir ṭarafında şiş ẓuhūr itdigi ṣūretde bir dirhem za‘ferān (7) bir mıḳdār ṣu içinde ezilüp ṣaġ burnuna püskürile.[381] **Devā-yı dīger:** Üç dirhem dögülmüş ḳunduz (8) böcegi ve on dirhem ṣarāb ve beş dirhem ‘asel üçi bir birine mezc ile burnuna püskürilüp (9) ṣabāḥ ve aḫṣam içirilecek[382] ṣuya bir mıḳdār naṭrūn balı ḳatmaḳ ve ḥayvānıŋ oldıġı [W39] āḫūr (10) ruṭūbet[383] ve bürūdetden berī olmaḳ lāzımedendir. **Terkīb-i āḫır:** Üç kabża ḳurusundan[384] siyāh (11) ḫalāf elenüp[385] yarım ḳıyye şeker ile ḳarışdırılaraḳ bir mıḳdār ṣu ile şerbet yapılup içirile. [M53] (12) **Tertīb-i dīger:** On dirhem sūsen kökiniŋ [S35] üzerine bir ḳıyye ṣu ḳonılup eyüce ḳarışdırılaraḳ[386] (13) dadı[387] çıḳdıḳda ata içirile**.** [T66] **‘İlāc-ı āḫır:** Yüz yigirmi dirhem żamġ-ı ‘Arabī[388] ile altmış dirhem **[$A_1$45]** (1) kitre ve otuz dirhem rāvend bir hāvan içinde saḥḳ idilüp[389] ve üzerine bir ḳıyye ṣıcaḳ süt[390] ḳonup (2) yedi ḳısma taḳsīm ile günde bir ḳısmı içirile. **Beşinci nev‘:** Derli ṣoġuḳda[391] ṭuraraḳ öksürdigi (3) vaḳtda üç-yüz dirhem incīrin üzerine iki-yüz[392] yigirmi beş dirhem ṣu ḳonup üç bölükde bir bölügi (4) ḳalıncaya ḳadar ḳaynadılup üzerine bir mıḳdār ḳaynamış arpa ṣuyı ‘ilāve olunduḳdan-ṣoŋra[393] üç (5) yumurṭa ḳırılup eyüce ḳarışdırılaraḳ içirile. **Altıncı nev‘:** At öksürür iken inlemege (6) başlar ise boġazına ṭavuḳ tüyi gitmiş oldıġı aŋlaşılacaġından bir degnek üzerine biraz[394] (7) paçavra [$A_2$43] baġlanup evvelā yaġa ba‘dehū ‘asele batırılup tüy ṭaşra çıḳıncaya ḳadar boġazına (8) ṣoḳılup çıḳarıla. Ve mārrü’ẕ-ẕikr edviye-i mütennevi‘a ile öksürigi ṣavuşmadıġı taḳdīrde[395] (9) on dirhem un ile ḳırḳ dirhem revġan-ızeyt[396] ve

---

379 ‘ilāc-ı āḫır: Bir tencereniŋ içine üç-yüz dirhem incīr ile iki ḳıyye ṣu ḳonılup yarısı ḳalıncaya ḳadar ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra indirilüp üzerine iki yumurṭa ḳırılaraḳ eyüce ḳarışdırıldıḳdan ṣoŋra at giceniŋ yarısından ṣabāḥa ḳadar aç bıraġılup ṣabāḥleyin burnuna dökile: S -.

380 dördünci nev‘: S ‘ilāc-ı āḫır.

381 püskürile: W püskirile.

382 içirilecek: A_1, W, M, S içirilerek.

383 ruṭūbet: W ruṭūbetden.

384 ḳurusundan: W, M, A_2 ḳurısından.

385 elenüp: M, A_2 elenerek.

386 ḳarışdırılaraḳ: W, S ḳarışdırılup.

387 dadı: A_2 darı.

388 żamġ-ı ‘Arabī: W żam-ı ‘Arabī.

389 saḥḳ idilüp: W, M saḥḳ olunup.

390 süt: A_2 süd.

391 ṣoġuḳda: W, S ṣoġuġda.

392 iki-yüz: W iki yüz.

393 ‘ilāve olunduḳdan-ṣoŋra:T, A_2 ‘ilāve olunduḳdan ṣoŋra.

394 biraz: W birar.

395 taḳdīrde: W taḳdīrdece.

396 revġan-ı zeyt: W rugan-ı zeyt.

iki-yüz [M54] elli dirhem şarāb bir birine eyüce [T67] (10) ḳarışdırılup[397] üç ḳısma taḳsīm ile be-her gün bir ḳısmı yedirile. **‘İlāc-ı āḫır:**[398] Yedi dirhem (11) seḳāme ile bir dirhem ṭuz saḥḳ idilüp bir ḳıyye ṣuya mezc olunaraḳ ve ata gice bir şey’ yedirilmeyerek (12) ṣabāḥleyin [W40] ṣuyuŋ bir mıḳdārı içirilüp birazı daḫi burnuna püskürile. Ve āyende başı (13) yoḳaru[399] ḳaldırılup burnundan cerāḥat gibi bir ṣu aḳdıḳda bir sā‘at ḳadar aṣlā bir şey’ **[A1 46]** (1) yedirilmeye. Ve egerçi lā-yenḳatı‘ öksürür ise yüz dirhem eşek ḫıyārı ufaḳ ufaḳ doġranılup (2) üzerine yigirmi dirhem daḫi naṭrūn ḳonılaraḳ üç ḳıyye ṣuyuŋ [S36] içinde bir gün bir gice ṭurduḳdan-ṣoŋra (3) āteşde üç payı maḥv oluncaya ḳadar ḳaynadılup nışfı ṣabāḥ ve nışfı aḫşam içirile. Ve (4) ekl idecegi ot ve ṣamanıŋ üzerine daḫi bir mıḳdār şarāb ile bal[400] dökile. **Devā-yı dīger:** Üç (5) baş[401] fāre ṣoġanı eyüce dögilüp üzerine saḥḳ olunmuş bir dirhem ḫıltīṭ ve altmış dirhem beyāż (6) ve eski şarāb [T68] ve otuz dirhem revġan-ı zeyt[402] ḳonılup ḳarışdırılaraḳ ata[403] içirile. **Terkīb-i āḫır:** On (7) dirhem ṣarımsaḳ ve on dirhem ḳına,[404] yapraġı ile[405] birer dirhem ḳırmızı zırnīḫ ve şıraṭ[406] cümlesi saḥḳ (8) idilüp[407] üç ḳısma taḳsīm ile evvelā atıŋ gözine ṭuman[408] [A2 44] te’sīr itmeyecek [M55] mertebe ḳalın āstār (9) baġlanup ba‘dehū ṭuman[409] ṭaşra çıḳmamaḳ üzere başına bir bez örtilerek tertīb-i meẕkūr bir ṣabāḥ (10) ve bir öyle vaḳtı ve bir de aḫşam tütsü[410] idile. Tütsü[411] idildikden-ṣoŋra otuz[412] dirhem çerviş yaġı ile iç (11) yaġı ve onar dirhem ṭana[413] çervişi ve bādām yaġı ve bal mūmı eridilüp üç ḥabbe-i fülfül (12) ile otuz dirhem mürr-i ṣāfī ve kendir ve kitre ve za‘ferān saḥḳ idilüp bir birine mezc ile üzerine (13) daḫi yüz ḳırḳ dirhem şarāb ve ol-mıḳdār[414] ‘asel ḳatılaraḳ tekrār eyüce ḳarışdırılup isti‘māl oluna.

397 ḳarışdırılup: A_1 ḳarışdırılaraḳ.
398 ‘ilāc-ı āḫır: S -.
399 yoḳaru: A_2 yuḳarı.
400 bal: T, A_2 ‘asel.
401 üç baş: A_2 üç-baş.
402 revġan-ı zeyt: W rugan-ı zeyt.
403 ata: A_1, W, M, A_2, S -.
404 ḳına: W -.
405 yapraġı ile: M yapraġı-y-la.
406 şıraṭ: W, S şırat.
407 saḥḳ idilüp: T, A_2 saḥḳ olunup.
408 ṭuman: M duman.
409 ṭuman: M duman.
410 tütsü: W tütsi; T, A_2 -.
411 tütsü idildikden-ṣoŋra: W tütsi idildikden-ṣoŋra; T tütsü idildikden ṣoŋra.
412 otuz: W, S on.
413 ṭana: T, A_2 ṭuna.
414 ol-mıḳdār: W ol mıḳdār.

[A$_1$47] [W41] **(1) On sekizinci bāb ḥayvānıŋ fesād-ı deminden nāşī ödi ḳana bi'ṭ-ṭebdīl (2) sekiz dürlü 'illet** [T69] **'ārıż oldıġından 'alāmāt ve (3) tedāvisi sekiz nev' üzere beyān olunur.**

(4) **Birinci nev':** Ḫunāḳıyye[415] ta'bīr olunur bir şiş olup ekserī ṭayları ŋ çeŋe kemügi [S37] ile ġırtlaġı beyninde (5) olup burunlarından şu aḳması 'alāmeti-y-le ẓāhir olur. 'İlācı ḳoyunuŋ ḳuyruġundan yaġı ile (6) berāber deri[416] kesilerek şiş olan maḥalle baġlanup yigirmi dört sā'at ṭurduḳdan-ṣoŋra[417] bi'l-mu'āyene (7) şiş yumuşayup maḥv olacaġı aŋlaşıldıḳda 'alā-ḥālihī bıraġıla. Ve yumuşamadıġı ḥālde bir mıḳdār (8) daḳīḳ mıḳdār-ı kifāye şarāb ile ḳaynadılup ḫamīr gibi olduḳda şişiŋ üzerine [M56] ḳonıla. **'İlāc-ı āḫır:** (9) Şiş olan maḥalle yalŋız sıġır ödi sürilerek [A$_2$45] bir sā'at ṭurduḳdan-ṣoŋra ṣıcaḳ ṣu ile (10) yıḳanup ve bir mıḳdār eski sirkeniŋ içine zeyt yaġı mezc olunaraḳ burnuna[418] dökile. (11) Ba'dehū ḥayvānda ḫıffet ve iştihā ḥiss[419] olunduḳda ṣaman yedirilmeyüp ḳurı ot ve arpa yedirilerek (12) üzerine birer[420] mıḳdār naṭrūn ṣuyı serpile. [T70] Ve içecegi ṣuyuŋ içine daḫi cüz'ī un ḳatıla. (13) Ve yara cerāḥatlenerek[421] aḳmaġa başladıḳda naṭrūn ṣuyı ile ṣabun ṣuyı bir birine ḳarışdırılup **[A$_1$48]** (1) günde iki def'a yıḳanaraḳ iltiyām buldırılması ve mārrü'l-beyān-ı edviye ile devā-peẕīr olmadıġı ḥālde[422] (2) atı eẕ-ẕikr 'ilāclar ile müdāvāt olunması lāzımedendir. **İkinci nev':** Ẕibḥa ta'bīr olunan şişdir ki [W42] (3) ḥayvānıŋ çeŋeleri ile gerdeninde[423] ẓuhūr iderek yeme ve içmeden berī ider. 'İlācı[424] evvelā[425] (4) şiş olan maḥal ṣıcaḳ ṣu ile yıḳanup burnuna[426] birer[427] mıḳdār revġan-ı[428] zeyt ile eski şarāb (5) dökile. Fā'ide itmez ise bir tencere içinde bir mıḳdār elma,[429] ṣu ile ḳaynadılup meẕkūr elma ṣuyuna (6) mıḳdār-ı kifāye naṭrūn [M57] ḳarışdırılaraḳ içirile. **'İlāc-ı āḫır:** Bir mıḳdār zīft mūmiyāsı (7) ṣu ile ḳaynadılup ve mıḳdār-ı kifāye zeyt yaġı [T71] ḳatılup ḥayvānıŋ başı ve burnuna[430] sürilerek (8) ekl itdirilecek[431] ot ve arpaya daḫi birinci nev'de [S38] taḥrīr ve beyān olundıġı üzere naṭrūn

415 ḫunāḳıyye: S hunāḳıyye; A$_2$ żāḳiyye.
416 deri: T, A$_2$ derisi.
417 ṭurduḳdan-ṣoŋra: M, A$_2$ ṭurduḳdan ṣoŋra.
418 burnuna: W burnına.
419 ḥiss: M hiss.
420 birer: M bir.
421 cerāḥatlenerek: W cerāḥatlanaraḳ.
422 ḥālde: T, W, M, A$_2$, S ṣūretde.
423 gerdeninde: W gerdānında.
424 'ilācı: S -.
425 evvelā: M evvel.
426 burnuna: W burnına.
427 birer: W bir.
428 revġan-ı zeyt: W rugan-ı zeyt.
429 elma: W -.
430 burnuna: W burnına.
431 ekl itdirilecek: W ekl itdirecek.

(9) serpile. Ve ‘illet-i meẕkūre mu’aḫharen nüks itmemek içün çeŋesi yanında olan ṭamardan ḳan (10) alındıḳdan-ṣoŋra[432] [A2 46] eşek ḫıyārı ṣuda ḳaynadılup naṭrūn ḳatılaraḳ içirile. **Üçünci nev‘:** (11) Dibe[433] ta‘bīr olunur ḥayvānıŋ gögsü ile boġazında ẓuḥur ider. Bir şişdir ki kemāl-i şiddetinden (12) ba‘żılarınıŋ ḳarnına yapışmış gibi ḫāyalarını[434] ve ba‘żılarınıŋ daḫi başını ve gözlerini şişirüp (13) el ile gögsi[435] ṣıḳıldığı vaḳtda dilini ṭaşra çıḳarır. ‘İlācı evvelā bir nīşter ile şişiŋ **[A1 49]** (1) üzeri çizilüp ve yāḫūd dāġlanup[436] ve yā delinüp delinen maḥalle ṭuz ṭoldırıldıḳdan-ṣoŋra[437] ṣıcaḳ (2) ṣu ile yıḳanup burnına birer mıḳdār revġan-ı zeyt[438] ile eski şarāb ve yāḫūd yalŋız naṭrūn (3) sürile. Ve burnunuŋ[439] içine daḫi dökile. [T72] **Terkīb-i āḫır:** Bir mıḳdār şarāba[440] bir mıḳdār-ı kifāye[441] zīft (4) mūmiyāsı ḳarışdırılup şişiŋ üzerine sürilerek yedirilecek ot ve arpaya daḫi (5) naṭrūn serpile. **‘İlāc-ı āḫır:** [M58] Şiş delinüp cerāḥati aḳdıḳda [W43] eyü oluncaya ḳadar naṭrūn ve ṣabun (6) ile yıḳana ve burnundan yol bulur ise ellişer dirhem şarāb ve zeyt yaġınıŋ içine bir dirhem (7) ḳavrulmuş hindibā otı ḳonılup eyüce ḳarışdırılaraḳ burnuna püskürile. Ve burnı ile sā’ir (8) ṭarafından cereyān itmeyüp ḳarnına yol buldığı ṣūretde ziyāde ṣoluyup zīrde ṭoḳuzuncı numeroda (9) tersīm olunan şekl misllü ṭurup ve başını dā’imā yoḳaru ḳaldırup bir şey’ yememesinden ve yedigi ḥālde (10) hażm idemeyüp ishāl olmasından[442] [A2 47] ma‘lūm olaraḳ ekserīsine ‘ilāc te’sīr itmez ise ba‘żısına (11) bir dirhem kendir saḥḳ idilüp yüz dirhem şarāb ile ḳarışdırılaraḳ burnuna döküldigi [T73] ve ba‘dehū bir ḳıyye [S39] (12) ṭurp ufaḳ ufaḳ doġranup yedirildigi ḥālde kesb-i ṣıḥḥat ider. **Devā-yı dīger:**[443] Bir ḳıyye ṣu ile (13) iki-yüz dirhem incīr yarısı maḥv oluncaya ḳadar ḳaynadılup ve üzerine yigirmi dirhem naṭrūn ḳatılup **[A1 50]** (1) bir mıḳdārı burnuna püskürilerek ḳuṣūrı içirile ve başına daḫi ṭana ödi sürile. Eger (2) ẕikr olunan şiş ayaġında ẓuhūr ider ise[444] beş dirhem [M59] ḫıltīt saḥḳ idilüp yarım ḳıyye şarāba[445] (3) mezc ile içirile. **Dördünci nev‘:**[446] Ḫunāḳu’l-yābis[447] ta‘bīr olunur bir ‘illet olup ḥayvānıŋ dā’imā (4) büzilüp ve derisiniŋ gevşek olması ve ḳarnına

---

432 ḳan alındıḳdan-ṣoŋra: T ḳan alındıḳdan ṣoŋra.
433 dibe: dibe ḥayvānıŋ boġazında bir şişdir S’de tekraren derkenâra yazılmıştır.
434 ḫāyalarını: W ḫāyalarıŋı.
435 gögsi: T, M gögsü.
436 dāġlanup: A2 ṭaġlanup.
437 ṭoldırıldıḳdan-ṣoŋra: T ṭoldırıldıḳdan ṣoŋra.
438 revġan-ı zeyt: W rugan-ı zeyt.
439 burnunuŋ içine: T, A2 burnuna.
440 şarāba: W, S şarāb.
441 mıḳdār-ı kifāye: W mıḳdār.
442 ishāl olmasından: W ishāl olunmasından.
443 devā-yı dīger: W -.
444 ẓuhūr ider ise: W ẓuhūr iderse.
445 şarāba: W şarāb.
446 dördüncü nev‘: W -.
447 ḫunāḳu’l-yābis: A2 ḫunāku’l-yābis.

uruldığı ḥālde ṭabl[448] gibi öterek ziyāde ṣoluyup ve (5) öksürmesi ve öksürecegi vaḳtda boġazında[449] balġam birikmiş gibi feraḥ öksürememesi ‘alāmetleri-y-le tebeyyün (6) ider. ‘İlācı ṭoḳsan dirhem yabānī kereviz ve ḳırḳ beş dirhem za‘ferān ve yabānī fesleyen ve otuz (7) dirhem [W44] ayrıḳ köki cümlesi üzüm sirkesi ile[450] [T74] ḫamīr idilüp ba‘dehū be-her dānesi birer miṣḳāl olmaḳ (8) üzere ḥab yapılaraḳ günde iki dānesi bir ṣabāḥ ve bir aḫşam sirke ile ezilüp gölge bir maḥalde (9) ata[451] içirile. Ve eger ṭay olur ise bir habb iki-yüz dirhem ṣarāb ile ḳarışdırılup kezālik gölge (10) bir maḥalde içirile. Ve ziyāde öksürdigi ḥālde bir dirhem kendir tozı saḥḳ olunup bir mıḳdār ṣarāba (11) mezc ile burnuna döküldükden-ṣoŋra[452] bir demet aşma çubuġı [A2]48] yaḳılup āteş olduḳda bir ṭopraḳ (12) tencere içine ḳonılup üzerine otuz dirhem arpa dökilerek ve ḥayvānıŋ başı [M60] bir şey’ ile (13) örtülerek[453] tütsü oluna. Ve yiyecegi arpanıŋ içine daḫi ṭurp doġranup[454] yedirile. **Beşinci nev‘: [A1 51]** (1) Ḫunāḳu’r-raṭb ta‘bīr olunur. Ġāyet fenā bir ‘illet olup ḥayvān ḫāyalarını[455] içerü çeküp burnundan (2) cerāḥat aḳması ve ekserīsiniŋ gerdeninde bir şiş ẓuhūr itmesi [T75] ‘alāmetleri-y-le tebeyyün ider. ‘İlācı (3) evvelā [S40] yanaḳlarında[456] ve gögsünde ve ṭopuġunda olan tüyüŋ[457] altında bulunan ṭamarlardan ḳan alınup (4) ba‘dehū birer demet ḳanṭarūn ve şīḥ-i Ermenī ve şīḥ-i Rūmī otları-y-la otuz dirhem şeftālū çekirdegi (5) dögilüp bir tencere içine vaż‘ ve otlarıŋ üç parmaḳ üzerine çıḳıncaya ḳadar ṣarāb ḳonup yarısı (6) maḥv oluncaya degin[458] ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[459] indirilüp eyüce el ile oġılaraḳ ve süzilerek üç (7) ḳısma taḳsīm ile her gün bir ḳısmı burnuna dökile. **‘İlāc-ı āḫır:** On dirhem Mıṣır ṣandalı mıḳdār-ı kifāye (8) ṣarāb ile ḳarışdırılup burnuna püskürile. Ve yüz dirhem eşek ḫıyārınıŋ üzerine dört parmaḳ (9) çıḳıncaya ḳadar [W45] ṣu ḳonup yigirmi dört sā‘at ṭurduḳdan-ṣoŋra[460] eyüce oġılaraḳ [M61] ve süzilerek (10) bir mıḳdārı burnuna[461] püskürilüp ḳuṣūrı içirile. **Devā-yı dīger:** [T76] On dirhem eşek ḫıyārı ve (11) on dirhem daḫi ḳusṭ ta‘bīr olunan[462] kökden ve beş dirhem şīḥ-i [A2]49] Ermenī ve üç dirhem naṭrūn (12) cümlesi bir hāvan içinde saḥḳ

448 ṭabl: M ṭabul.
449 boġazında: A2 boġazından.
450 üzüm sirkesi ile: A2 üzüm sirkesi-y-le.
451 ata: W ata ata.
452 döküldükden-ṣoŋra: T döküldükden ṣoŋra.
453 örtülerek: A2 örtülderek.
454 doġranup: A2 ṭoġranup.
455 ḫāyalarını: W ḫāyalarıŋı.
456 yanaḳlarında: A2 yaŋaḳlarında.
457 tüyüŋ: W tüyiŋ.
458 maḥv oluncaya degin: T, A2 maḥv oluncaya ḳadar.
459 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: T ḳaynadıldıḳdan ṣoŋra; W ḳaynadıḳdan-ṣoŋra.
460 ṭurduḳdan-ṣoŋra: T ṭurduḳdan ṣoŋra.
461 burnuna: W burnına.
462 ta‘bīr olunan:T, A2, S ta‘bīr olunur.

idilüp[463] [M62] ve elenüp sefūf yapılaraḳ ḥayvānıŋ burunlarına (13) ḳamış ile püskürile. Eger bu mu‘ālece ile kesb-i ṣıḥḥat itmez ise gögsünüŋ[464] iki maḥallinden **[A$_1$52]** (1) bir ustura[465] ile yarılup içine dört dirhem dögülmüş beyāż ḳara çöpleme ḳonılaraḳ kendü kendüye (2) ḳabuḳlanup[466] düşünceye ḳadar el ṭoḳundırılmaya ve ṣu ḳapmamaḳ içün ṣuya ṣokulmaya. Ba‘dehū otuz dirhem (3) şarābıŋ içine saḫḳ olunmuş üç dirhem naṭrūn ḳatılup bir mıḳdārı içirilerek ve birazı (4) daḫi burnuna püskürilerek[467] yiyecegi arpa ile içecegi ṣuyuŋ içine bir mıḳdār naṭrūn (5) ḳatıla. **‘İlāc-ı āḫır:** Birer[468] mıḳdār yabānī kereviz[469] ile toḫmı ve fesleyen ve topalaḳ[470] [T77] köki ve ḳusṭ (6) ve çāvşīr ve zencbīl ve roḳa ta‘bīr olunur ot ve şīḥ ve kitre ve za‘ferān ve mürr-i ṣāfī [S41] ve ṣarı- (7) ṣabır[471] ve iklīl-i melik ve ḥamāme otı ve zerāvend ve ḳantarūn otı cümlesi bir hāvan içinde saḫḳ (8) idilüp [M62] ve elenüp ve mıḳdār-ı kifāye bal ile ḫamīr idilüp be-her dānesi üç miṣḳāl olmaḳ (9) üzere[472] ḥab yapılaraḳ meẕkūr ḥablardan bir dānesi bir mıḳdār şarāb ile ḳarışdırıla. Ve vakt-ı (10) şitāda tertīb-i meẕkūra on dirhem gül ḳurusı[473] dögilüp ḳarışdırılaraḳ isti‘māl oluna. (11) **Altıncı nev‘:** Ḫunāḳu’l-mefāṣıl[474] ta‘bīr olunur [W46] bir ‘illet olup ḥayvānıŋ oynaḳ yerlerinde ẓuhūr (12) iderek başı ile ḳulaḳlarını aşaġı indirüp[475] burunlarından cerāḥat [A$_2$50] aḳmasından ve dā’imā büzilüp (13) mefāṣıllarında[476] şiş ẓuhūr iderek ḳuyruġınıŋ ṣa‘ri[477] ürpermesinden [T78] ve ẕekerini daḫi salıvirüp **[A$_1$53]** (1) dizlerini ısırmasından tebeyyün ider. ‘İlācı şiş olan maḥaller evvelā ustura[478] ile çizilüp (2) ḳan çıḳdıḳdan-ṣoŋra[479] dāġlanup ṣulanur ise yeŋi[480] bir ṭopraḳ tencere içine bir ḳıyye şarāb ile yüz (3) yigirmi dirhem ṭuzlı ken‘āne (?)[481] ḳonup yarısı maḥv oluncaya ḳadar ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[482] indirilüp içinden[483] (4) elli dirhemi bi’t-tefrīḳ üzerine on iki dirhem ısırġan toḫmı ile zeyt yaġı ve üç miṣḳāl (5) çāvşīr mezc

---

463 saḫḳ idilüp: W saḫḳ olunup.
464 gögsünüŋ: W gögsiniŋ.
465 ustura: W usṭura.
466 ḳabuḳlanup: W ḳabuḳnup.
467 püskürilerek: W puskurılaraḳ.
468 birer: A$_2$ bir.
469 kereviz: W kireviz.
470 topalaḳ köki: T, M, S ṭopalaḳ köki.
471 ṣarıṣabır: A$_2$ ṣarıṣabur.
472 üzere: W vech üzere.
473 gül ḳurusı: M, A$_2$ gül ḳurısı.
474 ḫunāḳu’l-mefāṣıl: ḫunāḳu’l-mefāṣıl S’de tekraren derkenâra yazılmıştır.
475 indirüp: T, A$_2$ indirilüp.
476 mefāṣıllarında: W mafṣallarında.
477 ṣa‘ri: W, M, S ṣa‘īri.
478 ustura: W usṭura.
479 ḳan çıḳdıḳdan-ṣoŋra: T ḳan çıḳdıḳdan ṣoŋra.
480 yeŋi: T yeni.
481 ṭuzlı ken‘ane: A$_2$ tuzı kaġıda.
482 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: T ḳaynadıldıḳdan ṣoŋra.
483 içinden: M, S içinde.

olunaraḳ ḥayvanıŋ ser-tā-pā cesedine sürile.[484] [M63] Faḳaṭ[485] sürilecek mevsim yaz ise (6) ṣuya çekilerek sürülmesi ve ḳış oldıġı ḥālde āḫūrdan ṭaşra çıḳarılması lāzımedendir. (7) **Devā-yı dīger:** Yüz dirhem eşek ḫıyārı ve elli dirhem naṭrūn ile yigirmişer dirhem mürr-i ṣāfī (8) ve ṣarışabır[486] ve zırnīḥ ve otuz dirhem fesleyen cümlesi dögilüp [T79] ve elenüp beş miṣḳāli yarım (9) ḳıyye ṣu ile ḳarışdırılaraḳ içirile. Ba'dehū bir mıḳdārınıŋ üzerine mıḳdār-ı kifāye zencār (10) ḳatılaraḳ ve dizlerinden ṭırnaḳlarına ḳadar sürile. **Terkīb-i āḫır:** Buġday ṭarlasında ḥāṣıl olan (11) sūsenden bir mıḳdār devşirilüp [S42] saḥḳ olunaraḳ elli dirhem ṣarāb ile revġan-ı zeyte[487] (12) ḳarışdırılup ve elli dirhem daḫi ṣu ḳatılaraḳ üç ḳısma taḳsīm ile be-her gün bir ḳısmı [A$_2$51] (13) içirile. **'İlāc-ı āḫır:** Oynaḳ yerlerinde olan şiş dāġlandıḳdan-ṣoŋra[488] cerāḥatlendigi ḥālde **[A$_1$54]** (1) birer mıḳdār zencār ve zāc-ı Ḳıbrısī ve yanmış zāc ve zīft cümlesi bir tencere içinde ḳaynadılup merhem (2) ḳıvāmına geldikde [W47] indirilüp yaranıŋ üzerine sürile. **Yedinci nev':** Ḫunāḳ-ı ġayrü'l-müntin ta'bīr olunur def'i (3) āsān bir 'illet olup 'alāmeti burnundan ḳoḳusuz ṣu aḳup [M64] ziyāde ṣolur. 'İlācı [T80] bir kāse içine (4) üç yumurṭa ḳırılup üzerine iki yumurṭa ḳabuġunuŋ[489] ṭolusı 'asel ve bir[490] yumurṭa ḳabuġı mürr-i ṣāfī ve (5) ellişer dirhem revġan-ı zeyt[491] ve sūsen ṣuyı ve yāḫūd benefşe ṣuyı ve dögülmüş fülfül ḳonup (6) ḳarışdırılaraḳ üç gün, yarısı burnuna[492] ve yarısı aġzına dökile. Ve başı yoḳaru[493] ḳaldırılup (7) yarım sā'at ṭurduḳdan-ṣoŋra[494] rükūb ile biraz ḳoşdırılup yorulduḳda başı dizine bağlanup (8) burnundan ruṭūbet-i zā'ide[495] cereyān eyledikde ṣalıvirile. Ve burnundan gelen ruṭūbet üç günde[496] tükenmez[497] (9) ise birḳaç gün daḫi otuz dirhem zerāvend ve defne toḫmı ve bir miṣḳāl centiyāne bir hāvan içinde (10) saḥḳ idilüp[498] iki-yüz dirhem bala mezc ile burnuna[499] ve aġzına dökilerek zīrde onuncı numeroda (11) tersīm olunan şekl miṣllü[500] başı yoḳaru[501] ṭutıla. Ve dördünci nev'de muharrer [T81] ḫunāḳu'l-yābis 'illetine (12) dūçār olup burnundan cereyān iden ṣuda

484 sürile: A$_2$ -
485 faḳaṭ: A$_2$ -.
486 ṣarışabır: M ṣarısabur.
487 revġan-ı zeyte: W rugan-ı zeyt.
488 dāġlandıḳdan-ṣoŋra: T, A$_2$ dāġlandıḳdan ṣoŋra.
489 ḳabuġunuŋ: M ḳabuġı.
490 bir: W -.
491 revġan-ı zeyt: W rugan-ı zeyt.
492 burnuna: W burnına.
493 yoḳaru: M yuḳarı.
494 ṭurduḳdan-ṣoŋra: T ṭurduḳdan ṣoŋra.
495 ruṭūbet-i zā'ide: W zā'ide; A$_2$ ruṭūbe-i zā'ide
496 üç günde: M üç-günde.
497 tükenmez: M dükenmez.
498 saḥḳ idilüp: W saḥḳ olunup.
499 burnuna: W burnına.
500 tersīm olunan şekl miṣllü: M müressem-i şekl miṣllü.
501 yoḳaru: M yuḳarı.

ta‘affün [$A_2$52] olmadığı ḥālde ẕikr olunan ‘īlāc (13) ‘illet-i meẕkūreyi daḫi[502] def‘ ve izāle idecegi mücerrebdir. **Devā-yı dīger:** Mevsim-i şitāda bir buçuḳ dirhem cenṭiyāne **[$A_1$55]** (1) kifāyet mıḳdārı [M65] şarāb ile ḳarışdırılup birazı burnuna[503] ve ḳuṣūrı aġzına dökile. Ve ṣayfda [S43] (2) daḫi yine bir buçuḳ dirhem yonca bir mıḳdār şarāb ve on dirhem gül ṣuyı ile ezilüp keẕālik burnuna ve (3) aġzına dökile. **Devā-yı dīger:**[504] Ṭoḳsanar dirhem ḫaṭmī toḫmı ve za‘ferān ve yigirmişer dirhem ‘arab ḫıyārı (4) toḫmı ve pelīn otı cümlesi saḥḳ idilüp ve elenüp ṭoḳsan dirhem semiz otı ṣuyı ve yüz yigirmi dirhem (5) gül ṣuyı[505] [W48] ve on dirhem ḫāṣḫāṣ ṣuyı ile ḳarışdırılaraḳ[506] bir ḳurşun ḳap içinde ḫıfẓ oluna. (6) Ba‘dehū īcābı taḳdīrinde ẕikr olunan ‘ilācdan üç miṣḳāl alınup iki-yüz dirhem ‘asel, otuz dirhem (7) gül ṣuyuna mezc ile bir havā-dār maḥalde [T82] üç gün[507] içirile. **Sekizinci nev‘:** Ḫunāḳu’l-ḳalb dinilen bir ‘illet (8) olup ba‘żısınıŋ beşinci nev‘de taḥrīr ve beyān olunan ḫunāḳu’r-raṭb ‘ilācı-y-la kesb-i ṣıḥḥat eyledigi (9) görülmüş ise de ekṣerīsine çāre bulunmadıġından ‘illet-i meẕkūre ile ma‘lūl olan ḥayvāna [M66] nev‘-i meẕkūrede (10) muḥarrer mu‘ālece ile müdāvāt[508] olunmaḳ lāzımedendir.

(11) **On ṭoḳuzuncı bāb sel‘ ta‘bīr olunan yaralar beyānında olup** [$A_2$53] **esbāb (12) ve edviyesi[509] iki nev‘ üzere beyān olunur.**

(13) **Birinci nev‘:** Egeriŋ[510] uyġunsuzluġundan ve suvārıŋ ata fenā rükūbundan[511] belinde yara peydā olup irinlendigi[512] **[$A_1$56]** (1) vaḳtda[513] bir mıḳdār esrār otı dögilüp mıḳdār-ı kifāye çerviş yaġı ile[514] ḫamīr idilerek maḥall-i cerāḥate (2) ḳonıla. **‘İlāc-ı āḫır:** Atıŋ beli şişüp cerāḥat aḳmadıġı ḥālde bir mıḳdār siyāh fūl ṣamanı[515] (3) kifāyet mıḳdārı ṣu içinde on iki sā‘at ısladılup ba‘dehū ṣuyı süzilerek ṣamanı (4) şişiŋ üzerine ḳonıla. [T83] **Tertīb-i āḫır:** Bir tencereniŋ içine[516] birer mıḳdār buġday unı ve ḳına ve saḳız (5) ve ceviz ḳadar ḳurulḳan ḳonılup üzerine mıḳdār-ı kifāye ṣu ‘ilāve olunaraḳ ḳaynadılup indirildikden ṣoŋra[517] (6) içine [S44] bir yumurṭa ḳırılaraḳ eyüce ḳarışdırılup cism-i vāḥid

---

502 daḫi: W, S -.
503 burnuna: W burnına.
504 devā-yı dīger: T, A_2 tertīb-i āḫır.
505 ve yüz yigirmi dirhem gül ṣuyı: T, A_2 -.
506 ḳarışdırılaraḳ: T, W, A_2 ḳarışdırılup.
507 üç gün: M üç-gün.
508 müdāvāt: W müdāvemet.
509 edviyesi: W edviyye.
510 egeriŋ: W eger.
511 rükūbundan: M rükūbunda.
512 irinlendigi: T eyerlendigi; A_2 egerlendigi.
513 vaḳtda: A_2 vaḳt.
514 yaġı ile: A_2 yaġı-y-la.
515 siyāh fūl ṣamanı: siyāh ṣamanı A_2.
516 tencereniŋ içine: W, S tencereniŋ.
517 indirildikden ṣoŋra: M, A_2, S indirildikden-ṣoŋra

olduḳda bir paçavranıŋ [W49] üzerine (7) ḳonılaraḳ keẕālik şiş olan maḥalle vaż‘ oluna. Ba‘dehū bir mıḳdār kil-i Ermenī ṣu ile [M67] yoġırılup (8) merhem gibi yapılaraḳ yaranıŋ üzerine sürile. Ve ṣabāḥları daḫi ḥayvān yıḳana. **Devā-yı dīger:** (9) Bir mıḳdār ḳurı ekmek ṣıcaḳ ṣu ile yoġurulup[518] ḫamīr gibi olduḳda keẕālik yara maḥalline merhem (10) gibi sürile. **‘İlāc-ı āḫır:** Arpa içinde olan ṭopraḳdan bir mıḳdār alınup ṣıcaḳ bevl ile eyüce (11) yoġurılaraḳ[519] yaranıŋ üstüne sürile. **Terkīb-i āḫır:** Birer mıḳdār ṣarı helīle [$A_2$54] çekirdegi ve ṭatlı (12) nār ḳabuġı ve zāc-ı Ḳıbrısī ve beyāż şāb cümlesi bir hāvan içinde[520] dögilüp ve elenüp yara [T84] (13) yıḳanaraḳ üzerine ḳonıla. Ve eger yaranıŋ içi delinmiş ise meẕkūr ‘ilāclar mıḳdār-ı kifāye çerviş **[$A_1$57]** (1) yaġı ile ḫamīr idilüp fitīl ile delinen maḥalle ṣokıla. **Devā-yı dīger:** Atıŋ tīmār olmayup vücūdı (2) kirli olmasından ve egeriŋ[521] fenālıġından ve ġāyet ṣoġuḳ ve ṣıcaḳdan[522] ve fenā yerde yatmadan[523] cesedinde (3) yara peydā olup ‘ilācı yigirmi beş dirhem çerviş yaġı yāḫūd[524] keçiniŋ iç yaġı ve on ikişer dirhem (4) kendir ve mürr-i ṣāfī ve şāb ve ṣarıṣabır ve çam saḳızı ve bir mıḳdār ‘asel ve ‘aseliŋ iki miṣli (5) revġan-ı [M68] zeyt[525] bi’t-tedārik[526] ba‘dehū çerviş ve revġan-ı zeyt[527] ve çam saḳızı bir tencere içine ḳonup (6) eridilerek sā’ir eczālar daḫi ḳatılaraḳ merhem ḳıvāmına ḳadar ḳaynadılup yara olan maḥallere sürile. (7) **‘İlāc-ı āḫır:** Yüz ḳırḳ dirhem zīft ve balıḳ bağırsağı ve zīft mūmiyāsı[528] ve bal mūmı ve ökse[529] (8) altmış dirhem vuşaḳ ve ḳırḳ dirhem [T85] kendir ve ṭoḳsan dirhem ḳına ve yigirmi dirhem çavşīr aḫẕ olunaraḳ eriyenler (9) eridilüp [W50] ve saḥḳ [S45] olunacaḳ[530] eczālar saḥḳ idilüp bir birine mezc olunduḳdan-ṣoŋra[531] merhem (10) ḳıvāmına getürile. Eger merhem ḳatı olur ise bir mıḳdār çerviş daḫi iżāfe oluna.[532] Ve ata sürdigiŋ (11) maḥal yumuşaḳ olmaḳ murād olunur ise sefīne ve ḳayıḳlarda olan zīftden bir mıḳdār eczālara ḫalṭ (12) idilerek [$A_2$55] isti‘māl oluna. **Terkīb-i āḫır:**[533] Zīft mūmiyāsı altmış dirhem ve ol-mıḳdār[534] beyāż şāb (13) ve yüz ḳırḳ dirhem çerviş yaġı ve otuz dirhem mürdeseng ve on

518 yoġurulup: M yoġırılup.
519 yoġurılaraḳ: M, A_2 yoġırılaraḳ.
520 hāvan içinde: W hāvanda.
521 egeriŋ: S ẕekeriŋ.
522 ṣıcaḳdan: M ṣıcaḳ.
523 yatmadan: M yatmasından.
524 yāḫūd: A_1 ve yāḫūd.
525 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
526 bi’t-tedārik: W bi’t-tedarik; A_2 -.
527 ba‘dehū çerviş ve revġan-ı zeyt: A_2 -.
528 mūmiyāsı: A_2 mūmiyās.
529 ökse: W öksi.
530 saḥḳ olunacaḳ: W saḥḳ olunaraḳ.
531 mezc olunduḳdan-ṣoŋra: T mezc olunduḳdan ṣoŋra.
532 iżāfe oluna: W iżāfe olunaraḳ.
533 terkīb-i āḫır: T, A_2 tertīb-i āḫır.
534 ol-mıḳdār: W ol mıḳdār.

dirhem ḳına ve on dirhem çāvşīr **[A₁58]** (1) ve yüz ḳırḳ dirhem ḳoruḳ sirkesi ve altmış dirhem revġan-ı zeyt[535] bu cümle berāber ṭabḥ idildikden-ṣoŋra[536] [M69] yara (2) yerlerine[537] sürile. **Devā-yı dīger:** Laḥm-ı zā'id olan yara[538] içün bir mıḳdār yanmamış kireç[539] üzerine ṣu ḳonup (3) ve anıŋ ḳadar ḳara dāne unı 'ilāve ile ḳarışdırılup atıŋ yarasına sürile. Ve eger yara [T86] içerüde ise (4) derūnına vaż' idile. **'İlāc-ı āḫır:** Ḫām kendir toḫmı ince saḥḳ idilüp ve bir mıḳdār saḳız ve anıŋ ḳadar (5) ḳara dāne unı 'asel ile ḳarışdırılup yaraya sürile. **'İlāc-ı āḫır:** Yara ḳurtlandığı ḥālde birer mıḳdār (6) buġday unı ve yanmamış kireç ve ḳırmızı zāc ve boya cümlesi berāber saḥḳ olunaraḳ[540] elenüp yaranıŋ (7) üzerine ekile. **Devā-yı dīger:** Üç dirhem ḳırmızı zāc ve beş dirhem beyāż şāb ve dört dirhem (8) ṣarı zāc ve beş dirhem zencār cümlesi bir hāvan içinde saḥḳ idilüp bir mıḳdār üzüm sirkesine (9) mezc ile ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[541] bir buçuḳ dirhem mürr-i ṣāfī ḳonaraḳ merhem ḳıvāmında hıfẓ olunup īcāb (10) itdigi ḥālde bir mıḳdār daha sirke ilāve olunaraḳ sürile. [W51] **Tertīb-i dīger:** [542] Bir ṭarafına[543] cerāḥat biriküp (11) şişdigi vaḳtda bir mıḳdār [M70] ḫaṭmī çiçegi dögilüp mıḳdār-ı kifāye ḫınzīr yaġı ile[544] ḳarışdırılaraḳ[545] [S46] bir paçavra (12) ile [A₂56] şiş olan maḥalle ḳonıla. **'İlāc-ı āḫır:** Yara [T87] cerāḥatlendigi vaḳtda birer mıḳdār yanmamış kireç ile (13) şarāb ṭorṭusı mıḳdār-ı kifāye maṣṭakī küli ve yāḫūd zeytūn çekirdegi küli ile eyüce ḳarışdırılup **[A₁59]** (1) ṣu ile ḫamīr idilerek ḥayvānıŋ yara yerlerine sürile. **Terkīb-i āḫır:** Bir ceviz mıḳdārı zīft mūmiyāsı[546] (2) nıṣfı ḳadar çam ṣaḳızı ile berāber eridilüp keẕālik yara olan maḥalle sürile.[547] **'İlāc-ı āḫır:** Otuz (3) dirhem ḳurı zīft[548] ve altı dirhem bal mūmı ve bir buçuḳ dirhem ḳına üç dirhem kendir cümlesi (4) elli dirhem şarāb ile ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[549] elli dirhem sirke 'ilāve olunaraḳ bir şey' ile eyüce (5) ḳarışdırılup merhem ḳıvāmında ata sürile. **Tertīb-i dīger:** Yarada delük[550] ve ḳurt[551] ve yāḫūd laḥm-ı (6) zā'id oldığı ḥālde

---

535 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
536 ṭabḥ idildikden-ṣoŋra: T ṭabḥ idildikden ṣoŋra; W, S ṭabḥ olunduḳdan-ṣoŋra.
537 yerlerine: yerleriŋe W.
538 laḥm-ı zā'id olan yara: laḥm-ı zā'id yaraya S'de tekraren derkenâra yazılmıştır.
539 yanmamış kireç: M yanmış kireç.
540 saḥḳ olunaraḳ: W olunup ve saḥḳ.
541 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: T ḳaynadıldıḳdan ṣoŋra.
542 tertīb-i dīger: M terkīb-i dīger:.
543 ṭarafına: M ṭarafa.
544 yaġı ile: A_2 yaġı-y-la.
545 ḳarışdırılaraḳ: W ḳarışdırılarup.
546 zīft mūmiyāsı: M zift mūmiyāsı; A_2 zīft mūmiyās.
547 terkīb-i āḫır: Bir ceviz mıḳdārı zīft mūmiyāsı nıṣfı ḳadar çam ṣaḳızı ile berāber eridilüp keẕālik yara olan maḥalle sürile: T'de derkenâra yazılmıştır.
548 zīft: W, M zift.
549 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: T, A_2 ḳaynadıldıḳdan ṣoŋra.
550 yarada delük ve ḳurt: yarada delük ve ḳurt oldığı S'de tekraren derkenâra yazılmıştır.
551 ḳurt: M ḳurṭ.

evvelā ḳurtlar[552] çıḳarılup ve pırḫaṣa[553] ṣuyı ile yıḳanup üzerine birer mıḳdār (7) yanmamış kireç ile ḳırmızı zāc saḥḳ olunaraḳ[554] ekile. Ve yara ḳurtlar[555] çıḳarılamayacaḳ mertebe delinmiş (8) ise bir mıḳdār nār ḳabuġı mıḳdār-ı kifāye şarāb içinde yigirmi [M71] dört sā‘at ışladılup yumuşadıḳda [T88] (9) saḥḳ idilerek mıḳdār-ı kifāye revġan-ı zeyt[556] ile ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[557] tekrār biraz kendir mezc ile[558] (10) yine ḳaynadılup ‘asel ḳıvāmına geldikde üzüm sirkesi ḳatılaraḳ isti‘māl oluna. **‘İlāc-ı āḫır:** (11) Birer[559] mıḳdār ‘afṣ[560] ile serv ḳozalaġı[561] saḥḳ idilüp mıḳdār-ı kifāye ḳoruḳ ṣuyı ve bal mūmı [W52] (12) ve çerviş yaġı ile ḫamīr gibi yapılaraḳ [A257] keẕālik ḳurtlanmış[562] olan yara üzerine sürile. Ve yāḫūd (13) yalŋız birḳaç def‘a acı kireç ekile. **Devā-yı dīger:** Bir mıḳdār zeyt yaġı ve yetmiş dirhem bal mūmı **[A160]** (1) ve otuz dirhem çam saḳızı üçi bir maḥalde eridilüp üzerine yine bir mıḳdār [S47] revġan-ı zeyt[563] (2) ḳatılup yara maḥalline sürile. Eger yara belinde olup şişer ise bir mıḳdār şīḥ otı çerviş (3) yaġı ile ḫamīr idilüp yaraya vaż‘ oluna. **Tertīb-i dīger:**[564] Ruṭūbetli maḥalde ṭurup çürümüş ve küflenmiş (4) bir mıḳdār[565] ṣaman[566] on iki sā‘at ḳadar ṣuda ışladılup ba‘dehū saḥḳ olunaraḳ şiş olan (5) maḥalle ḳonıla. **‘İlāc-ı āḫır:** [T89] Birer mıḳdār buġday unı ve ḳına [M72] ve saḳız ile defne aġacı köki bir tencere (6) içine vaż‘ ve üzerine meẕkūr eczā ġā’ib oluncaya ḳadar ṣu ḳonup ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[567] indirilüp içine (7) bir yumurṭa ḳırılaraḳ eyüce ḳarışdırılup bir bez ile şiş olan maḥalle ḳonıla. **Terkīb-i āḫır:** Ṣıġır (8) tersi ḳurısından[568] bir mıḳdār saḥḳ idilüp mıḳdār-ı kifāye çerviş yaġına mezc ile biraz ḳaynadılup (9) bir paçavra ile yara[569] olan maḥalle yapışdırıla. **‘İlāc-ı āḫır:** Yarada delik[570] peydā olaraḳ cerāḥat (10) cereyān itdikde birer mıḳdār ‘anzarūt ile ṭatlı nār ḳabuġı saḥḳ idilüp ve elenüp mıḳdār-ı kifāye (11) ṣıġır yaġı ile ḫamīr idilerek yaranıŋ eṭrāfına ve fitīl ile delügüne vaż‘ oluna. **Tertīb-i dīger:** (12) Bir fitīl bala batırılup keẕālik yaraya vaż‘ oluna. **Devā-yı**

552 ḳurtlar: M ḳurṭlar.
553 pırḫaṣa: W, A2 pırḫaṣṣa; M purḫaṣa.
554 saḥḳ olunaraḳ: W saḥḳ olunup; S saḥḳ olunduḳda.
555 ḳurtlar: M ḳurṭlar.
556 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
557 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: T ḳaynadıldıḳdan ṣoŋra.
558 tekrār biraz kendir mezc ile: W tekrār biraz kendir mezc ile ḳaynadıldıḳda tekrār biraz kendir mezc ile.
559 birer: S, A2 bir.
560 ‘afṣ: A2 ‘afṣı.
561 serv ḳozalaġı: M selvi ḳozalaġı; A2 servi ḳozalaġı.
562 ḳurtlanmış: W ḳurtlamış.
563 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
564 tertīb-i dīger: W, S terkīb-i dīger.
565 bir mıḳdār: S -.
566 ṣaman: W ṣamanı.
567 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: T, M, S ḳaynadıldıḳdan ṣoŋra.
568 ḳurısından: T, A2 ḳurusından.
569 yara: S -.
570 delik: A2 delük.

dīger: Yara mu‘ālece olunmaḳsızın[571] ḳurıdıġı[572] (13) ḥālde sā’ir ṭarafından [$A_2$58] depmemek içün ṭatlı ṭopraḳ sürilerek egerçi açılmaz ise märrü’z̲-z̲ikr **[$A_1$61]** [T90] [W53] (1) yarayı açacak mu‘ālece ile ‘ilāc olunup ānifü’l-beyān tozlar ile bi’t-tedāvī iltiyām (2) buldırıla. Ve yara cesediniŋ sā’ir ṭarafından depdikde evvelā dāġlanup[573] ba‘dehū birermıḳdār zīft ve sakız (3) ve revġan[574] [M73] ve[575] çerviş ve keçiniŋ iç yaġı ve ḫınzīr yaġı bir tencerede eridilerek birer[576] mıḳdār daḫi revġan-ı (4) zeyt[577] ve bal mūmı ve ḳına mezc olunaraḳ ḳaynadılup indirildikden-ṣoŋra[578] cüz’ī buġday unı[579] ile mercimek (5) unı ekile. Ve beş yumurṭa ḳırılup [S48] bir mıḳdār daḫi ḳaṭrān ḳatılaraḳ cümlesi eyüce ḳarışdırılup (6) merhem ḳıvāmında ḥıfẓ oluna. Ve o mis̲llü yara dāġlandıḳdan-ṣoŋra[580] mez̲kūr merhemden bir fitīl ve yāḫūd (7) sā’ir bir şey’ ile sürilüp siŋek ve toz ve sā’ireden li-ecli’l-muḥāfaẓa bir bez üzerine zīft sürilerek (8) ve el ṭoḳunmayaraḳ ‘ilāc-ı mez̲kūr üzerine yapışdırıla. Ve kendü kendüye düşünceye ḳadar ṭura. **İkinci nev‘:** [T91] (9) İkle didikleri yara ki et yiyen[581] ta‘bīr olunur. Fenā ḳoḳusı ve laḥm-ı zā’idi olup gitdikçe büyüyüp (10) münteşir olmaġla devāsı çaresine müsāra‘at olunmadıġı ḥālde ḳuyruġına ḳadar gelüp ḳuyruġı[582] (11) ısḳāt ider. ‘İlācı ḳırmızı zırnīḫ ve ṣarı zırnīḫ ve ḳalye ṭaşı ve aḳāḳıya her birinden otuz (12) dirhem ve çögen ve sönmedik kireç ḳırḳar dirhem aḫz̲ ile[583] bir hāvanda dögilüp [M74] ve ṣarāb ile (13) ḫamīr idilüp güneşde ḳurıdıla. Ba‘dehū mu‘ālece vaḳtında yine saḥḳ idilüp ve [$A_2$59] bir bez ısladılup **[$A_1$62]** (1) saḥḳ olan eczāya bulanup aḫşamdan ṣabāḥa ḳadar atıŋ yarasına vaż‘ ve ṣabāḥ ile[584] (2) yine degişdirilüp bu minvāl üzere tekrār idile. Ve yāḫūd [W54] yapraḳ ile ‘ādī yaḳı gibi işledile. **‘İlāc-ı (3) āḫır:** Bir mıḳdār zāc-ı Ḳıbrısī yaḳılup ve saḥḳ idilüp mıḳdār-ı kifāye ‘asele mezc ile mu‘ālece oluna. (4) **Devā-yı dīger:**[585] Bir mıḳdār pamuḳ çekirdegi [T92] āteşde yaḳılup ve daḳḳ idilüp elenerek yara üzerine (5) ekile. **Devā-yı dīger:** Kireç içinde bulunan ṭaşdan ḳırḳ dirhemi yedi def‘a ṣu ile yıḳanıldıḳdan-ṣoŋra[586] (6) güneşde ḳurıdılaraḳ[587] ve saḥḳ

---

571 mu‘ālece olunmaḳsızın: W mu‘ālece olunmaḳsızıŋ.
572 ḳurıdıġı: T, A_2 ḳurudıġı.
573 dāġlanup: M ṭaġlanup.
574 revġan: W ruġan.
575 ve: M, A_2 -.
576 birer: W bir.
577 revġan-ı zeyt: W zeġan-ı zeyt.
578 indirildikden-ṣoŋra: M, S indirildikden ṣoŋra.
579 unı: A_2 -.
580 dāġlandıḳdan-ṣoŋra: T dāġlandıḳdan ṣoŋra.
581 et yiyen: et yiyen ya‘nī teşennüş S’de tekraren derkenâra yazılmıştır.
582 ḳuyruġı; W ḳuyrıġı.
583 aḫz̲ ile: T, A_2 aḫz̲-ile.
584 ṣabāḥ ile: W, S ṣabāḥleyin.
585 devā-yı dīger: M, A_2 tertīb-i dīger.
586 yıḳanıldıḳdan-ṣoŋra: T, S yıḳandıḳdan ṣoŋra; A_2 yıḳandıḳdan-ṣoŋra.
587 ḳurıdılaraḳ: S ḳurılaraḳ.

idilüp ve dögilmiş onar dirhem zırnīḫ-ı aṣfer ve zırnīḫ-ı aḫmere mezc[588] (7) ile bir ḳap içine ḳonaraḳ üzerine iki parmaḳ çıḳıncaya ḳadar sirke dökilüp ve meẕkūr eczā sirkeyi (8) çekdikde yine ol-mıḳdār sirke ‘ilāve olunaraḳ beş def‘a bu minvāl üzere sirke zırnīḫlar ile ṭaşa (9) içirilüp ba‘dehū gölgede [S49] ḳurıdılaraḳ ve ince dögilerek ṣefūf[589] yapılup ḥıfẓ oluna. (10) Īcābı taḳdīrinde evvelā yara şarāb sirkesi ile [M75] yıḳanup üzerine meẕkūr ṣefūfdan[590] ekile.

(11) **Yigirminci bāb ḥayvānıŋ ḳuyruġunda olan ‘ilel beyānında olup (12) beş nev‘ üzere[591] ẕikr[592] olunur.**

(13) **Birinci nev‘:** Atıŋ ḳuyruġunda olan şiş beyānında olup egerçi ḳuyruġunda büyücek bir şiş [T93] ẓuḥūr **[A$_1$63]** (1) ider ise[593] evvelā günde iki def‘a [A$_2$60] bir bez ve yāḫūd sünger ile şarāb sirkesi sürilerek ṣoŋra (2) yine sirke[594] ‘asel ḳıvāmına gelinceye ḳadar ḳaynadılup yine sünger ile sürile. Ba‘dehū[595] timür dikeni[596] bir mıḳdār (3) ṣu ile ḳaynadılup[597] lapa idilerek bir paçavra ile meẕkūr şişiŋ üzerine [W55] urılup on (4) iki sā‘at ḳadar şiş delinmez ise şiş olan maḥalliŋ aşaġısından fesleyen[598] yapraġı ḳadar[599] deri (5) kesilüp içinde olan cerāḥat ve sā’ire çıḳarılup ṣıcaḳ ṣu ile eyüce yıḳandıḳdan-ṣoŋra[600] (6) üzerine ṭuz ekilüp bir iki daḳīḳa ṭura. Ba‘dehū yine ṣıcaḳ ṣu ile yıḳanup ḳara dāne unı (7) ile ‘asel merhem idilerek yara olan maḥalle sürile. **İkinci nev‘:** Atıŋ ḳuyruġı[601] ḳaşınır ise[602] (8) birer mıḳdār laḥanaya şebīh olan beyāż alabaş [M76] ve ḫārdal ve ṭuz cümlesi dögilüp ve elenüp (9) mıḳdār-ı kifāye revġan-ı zeyt[603] ile sirkeye ḳatılaraḳ ḳuyruġuna ve yelesi daḫi ḳaşınır ise (10) yelesine sürile. **‘İlāc-ı āḫır:** Bir mıḳdār rāvend [T94] saḥḳ olunup yüz dirhem revġan-ı zeyt[604] ile (11) bir tencere içinde ḳaynadılaraḳ ṣoġıdılup[605] keẕālik ḳuyruġı-y-la yelesine sürile. **Devā-yı dīger:**[606] Bir mıḳdār (12) ṣarı zāc-ı Ḳıbrīsī

588 mezc: W mezḥ.
589 ṣefuf: T, A$_2$ sefuf.
590 ṣefufdan: T, A$_2$ sefufdan.
591 üzere: W -.
592 ẕikr: W, M, S beyān.
593 ẓuḥūr ider ise: W ẓuḥūr iderse; A$_2$ ẓuḥūr ider-ise.
594 sirke: W sirkei.
595 ba‘dehū: W -.
596 timür dikeni: T, A$_2$ demür dikeni.
597 yine sünger ile sürile ba‘dehū timür dikeni bir mıḳdār ṣu ile ḳaynadılup: T’de derkenâra yazılmıştır.
598 fesleyen: W fesleye.
599 ḳadar: W -.
600 yıḳandıḳdan-ṣoŋra: T yıḳandıḳdan-ṣoŋra.
601 ḳuyruġı: T ḳuyrıġı.
602 atıŋ ḳuyruġı ḳaşınır ise: atıŋ ḳuyruġı yelesi ḳaşınır ise S’de tekraren derkenâra yazılmıştır.
603 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
604 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
605 ṣoġıdılup: A$_2$ ṣoġudılup.
606 devā-yı dīger: T, A$_2$ terkīb-i dīger.

ince saḥḳ olunup zeyt[607] ile ḳarışdırılaraḳ sürile. **Tertīb-i dīger:[608]** Bir mıḳdār (13) çögen kifāyet mıḳdārı[609] sirke ile ḳarışdırılup ṭabḫ olunaraḳ keẕālik sürile. **Terkīb-i dīger:[610] [A1 64]** (1) Bir mıḳdār [S50] ‘aḳreb otı ve kendir ve ökse ve revġan-ı [A2 61] zeyt[611] cümlesi bir birine ḳarışdırılup yine (2) ḳuyruḳ ve yelesine sürile. **Üçünci nev‘:** Atıŋ ḳuyruġından[612] ve sā’ir ṭaraflarından ḳılı döküldükde[613] tüy (3) bitmek içün yüz dirhem sīsām yaġı ve ḳırḳ dirhem kīse[614] ve ḳırḳ dirhem buġday ve beş dirhem (4) za‘ferān ve üç ḳīrāṭ ‘anber ve yüz yigirmi dirhem mülūḫiyye[615] yapraġı ve otuz dirhem defne yapraġı cümlesi (5) bir birine ḳarışdırılup[616] ṣa‘ri[617] dökilen maḥalle sürile. **Devā-yı dīger:** Evvelā tüy[618] dökilen maḥalli [W56] çocuḳ [M77] (6) bevli ile yıḳanup ba‘dehū [T95] birer mıḳdār mülūḫiyye ve alabaş ve ḫaṭmī kökleri birer mıḳdār revġan-ı (7) zeyt[619] ve şarāb ile saḥḳ ve mezc idilüp ḫamīr gibi olduḳda[620] sürile. **‘İlāc-ı āḫır:** Yine tüy[621] (8) dökilen maḥalli çocuḳ bevli ile[622] yıḳanup tilki ve yāḫūd fīl yaġı sürilüp dökilen ḳılları (9) pekişdirüp[623] uzadacaġı mücerrebdir. **Tertīb-i āḫır:[624]** Serv[625] ḳozalaġı ve yāḫūd yapraġı dögilüp (10) ṣuyı alınaraḳ ḳuyruġı ile yelesi yıḳana. **Terkīb-i dīger:[626]** Birer mıḳdār boy ve kettān toḫmınıŋ (11) üzerine mıḳdār-ı kifāye sirke ḳonılaraḳ ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra keẕālik sürile. **Dördünci nev‘:** Atıŋ (12) tüylerini uzatmaḳ içün bir mıḳdār pancar ṣuyı ile ḳuyruġı yıḳanup ba‘dehū sirkele[627] (13) ta‘bīr olunan[628] nebāt köki sürilüp yine pancar ṣuyı ile yıḳana.[629] **Devā-yı dīger:** Bir mıḳdār ḫaṭmī **[A1 65]** (1) ṣu ile ḳaynadılup süzilerek ṣuyı ile yıḳana. Ba‘dehū ḫınzīr yaġı ve yāḫūd [T96] kelb yaġı (2) sürile. Ve yāḫūd yalŋız ḥayvānıŋ kendi bevli ile yıḳana. **Beşinci nev‘:** Ḥayvānıŋ ḳuyruġında[630] [A2 62] (3) ḳıl

---

607 zeyt: T, A2 revġan-ı zeyt.
608 tertīb-i dīger: T, A2 devā-yı dīger
609 kifāyet mıḳdārı: T, A2 mıḳdār-ı kifāye.
610 terkīb-i dīger: T, A2 tertīb-i dīger
611 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
612 ḳuyruġından: W ḳuyrıġından.
613 atıŋ ḳuyruġından ve sā’ir ṭaraflarından ḳılı döküldükde: atıŋ ḳuyruġı dökülse S’de tekraren derkenâra yazılmıştır.
614 ḳuyruġından: W ḳuyrıġından.
615 mülūḫiyye: W mülūḥiyye; S mülāḫiyye.
616 ḳarışdırılup: T, A2 ḳarışdırılaraḳ.
617 ṣa‘ri: W, M, S ṣa‘īri.
618 tüy: A2 tüyi.
619 revġan-ı W zeyt: ruġan-ı zeyt.
620 olduḳda: W oldıḳda.
621 tüy: A2 tüyi.
622 bevli ile: A2 bevli-y-le.
623 pekişdirüp: T, A2 yetişdirüp; W -.
624 tertīb-i āḫır: A2 terkīb-i dīger; T tertīb-i dīger.
625 serv: M, A2, S servi.
626 terkīb-i dīger: M tertīb-i dīger
627 sirkele: M serkele.
628 ta‘bīr olunan: T ta‘bīr olunur.
629 bir mıḳdār pancar ṣuyı ile ḳuyruġı yıḳanup ba‘dehū sirkele ta‘bīr olunan nebāt köki sürilüp yine pancar ṣuyı ile yıḳana: W, S -.
630 ḳuyruġında: W ḳuyrıġında.

ziyāde olup taḥfīf olunmaḳ[631] murād olunduḳda [M78] noḫūd ṣu ile ışladılup şişdikden-ṣoŋra[632] (4) arpa ile berāber otuz gün ḳadar yedirile. Ve ol-mıḳdār[633] yedirildigi ḥālde tüylerini ziyāde dökecegi (5) aŋlaşıldıḳda yalŋız arpa yedirile.

(6) **Yigirmi birinci bāb atıŋ dübüründe olan ‘ilel beyānında olup altı (7) nev‘ [S51] üzere ber-vech-i ātī beyān olunur.**

(8) **Birinci nev‘:** Ḥayvānıŋ dübüründe bāṣūr misllü meme peydā olduḳda evvelā etine ṭoḳanılmayup[634] yalŋız (9) ḥāṣıl olan meme kesilüp bir mıḳdār ḳoruḳ ṣuyı ile bayaġı ṣu ve yāḫūd sirke ile [W57] ṣu (10) bir birine ḳarışdırılup birazı burnuna[635] dökilerek ḳuṣūrı içirile. **İkinci nev‘:** Ḥayvānıŋ (11) dübüründe olan ḳurt[636] beyānında olup bu da iki dürlü idügünden birisi ḫāric dübüründe[637] görinür ve (12) dīgeri [T97] dāḫil dübüründe olaraḳ görünmediginden[638] ḥayvān ḳıçını dīvāra sürtmek ile tebeyyün (13) ider. Ḫāricde[639] oldıġı ḥālde ḳurtlar izāle oluna. Ve dāḫil dübürde bulundıġı taḳdīrde **[A1 66]** (1) bayṭar olan kimesne parmaḳlarından dirsegine ḳadar revġan-ı zeyt[640] sürüp ve avcunı[641] aşaġı ve (2) eliniŋ üzeri yuḳarı olaraḳ ve avcunı ḳapamayup parmaḳlarını uzunca ṭutup [M79] ḥayvānıŋ (3) dübürine yavaş yavaş bi’l-idḫāl[642] içinde olan ḳurtları çıḳararaḳ yine ḳolunı yaġlayup ber-minvāl-i (4) muḥarrer ṣoḳaraḳ[643] parmaḳları-y-la her ṭarafında olan ḳurtları eyüce temīzledikden-ṣoŋra[644] ḳolunı sirkeye batırup [A2 63] (5) idḫāl ile çıḳara. **Üçünci nev‘:** Ḥayvānda ḫurūc-ı maḳ‘ad[645] vūku‘-bulduḳda[646] gübre getürür iken (6) dübüri ṭaşra[647] çıḳar. ‘İlācı dübüri ṭaşra ḫurūc eyledikde ṭaşra çıḳan[648] etiŋ üzerine kül ekile. (7) **Dördünci nev‘:** Ḥayvānıŋ dübürinden ḳan aḳdıḳda bir mıḳdār ḳınanıŋ [T98] üzerine yüz dirhem şarāb (8) ḳonup berāber saḥḳ olunaraḳ içine bir mıḳdār buġday unı ve ḫınzīr yaġı ve ceviz ḳabuġı (9) ile mıḳdār-ı kifāye ṣu ḳonılaraḳ ṭabḫ

631 taḥfīf olunmaḳ: W taḥfīf olmaḳ.
632 şişdikden-ṣoŋra: T şişdikden ṣoŋra.
633 ol-mıḳdār: W ol mıḳdār.
634 ṭoḳanılmayup: T, A2 ṭoḳunmayup; A2 ṭoḳunulmayup.
635 burnuna: W burnına.
636 ḳurt: M ḳurṭ.
637 dübüründe: A2 dübüzünde.
638 görünmediginden: W görünmedigi ḥālde.
639 ḫāricde: W cāriḥde.
640 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
641 avcunı: T, A2 avcı.
642 bi’l-idḫāl: W bi’l-idḥāl.
643 ṣoḳaraḳ: S ṣoraḳ.
644 temīzledikden-ṣoŋra: T temīzledikden ṣoŋra.
645 maḳ‘ad: W ma‘ḳad.
646 vūku‘-bulduḳda: M, A2 vūku‘ bulduḳda.
647 ṭaşra: T, W, M, A2, S -.
648 çıḳan: W çıḳa çıḳan.

olunduḳdan-ṣoŋra[649] süzilüp ṣuyı ata içirilerek[650] ḳaşandıḳdan ṣoŋra[651] (10) içecegi ṣu ile yiyecegi arpanıŋ[652] üzerine[653] naṭrūn ḳonıla. [S52] Ve burnundan[654] daḫi ḳan gelür ise[655] (11) ṣoġuḳ ṣuya bir mıḳdār ṭuz ḳatılaraḳ başına dökile. **Beşinci nev‘:** Ḥayvān gübre getürür (12) iken[656] ekl eyledigi arpa [W58] ‘alā-ḥālihī çıḳdıḳda evvelā şarāb ile revġan-ı zeyt[657] bir birine ḳarışdırılup (13) parmaḳlarından ḳoluna ḳadar [M80] sürilerek dübürine idḫāl ile fışḳısı kāmilen çıḳarılup yumurṭa **[A$_1$67]** (1) ḳadar ‘asel ile maḥmūdiyye dinilen nebāt dübürine idḫāl oluna. **Altıncı nev‘:** Ḥayvānıŋ cesediniŋ kirli (2) olmasından ve ṣoġuḳ ve ṣıcaġıŋ te’sīrinden ve mi‘desiniŋ fesādından dā’imā yellendigi vaḳtda (3) ḳoyundan süt ṣaġıldıġı ānda bir ḳabża ḳadar ḫāṣḫāṣ [T99] atılaraḳ ṣıcaḳ iken içirile.

(4) **Yigirmi ikinci bāb atıŋ ẕekeri ile ḫāyalarında olan ‘ilel beyānında (5) olup beş nev‘ üzere ẕikr olunur.**

[A$_2$64] (6) **Birinci nev‘:** Ẕekeri ile ḫāyası şişdikde onar dirhem baḳla unı ve çekirdeksiz üzüm ve kimyon (7) cümlesi saḥḳ idilüp mıḳdār-ı kifāye revġan-ı zeyt[658] ve ‘asel ile ḳarışdırılup merhem idilerek (8) evvelā şiş olan maḥallere zeyt yaġı[659] sürilüp ba‘dehū meẕkūr merhem vaż‘ oluna. **Devā-yı dīger:** (9) On dirhem ḳurı üzüm ve beş miṣḳāl gül yaġı ile kendir ve bir miṣḳāl kimyon cümlesi bir hāvan (10) içinde saḥḳ idilüp mıḳdār-ı kifāye gül ṣuyı ile ḳarışdırılaraḳ[660] keẕālik şiş olan (11) maḥallere sürile. Ve yāḫūd bilā-mu‘ālece sür‘atle cereyān iden bir nehirde ṣuyuŋ aḳındısına yoḳaru (12) birḳaç kerre [M81] yürüdilerek eyü olur. **‘İlāc-ı āḫır:** Şiş olan maḥalliŋ birḳaç yerine (13) igne ṣokılup ba‘dehū [T100] keskin sirke sürile. **İkinci nev‘:** Ḥayvān ẕekerini zīrde on birinci **[A$_1$68]** (1) numeroda [W59] tersīm olunan[661] şekl miṣllü ṭaşra çıḳarup içerü alamadıġı ḥālde evvelā üzerine (2) binilüp sür‘atle cereyān iden bir ṣuya yoḳaru ṭoġrı ẕekerine üzengi ṭokundurılmaḳsızın sürile. (3) Ẕekerini çekdikde ‘alā-ḥālihī bıraġıla. Ve egerçi

649 ṭabḫ olunduḳdan-ṣoŋra: T ṭabḫ olunduḳdan ṣoŋra.
650 süzilüp ṣuyı ata içirilerek: S -.
651 ḳaşandıḳdan ṣoŋra: W, M, A$_2$ ḳaşandıḳdan-ṣoŋra.
652 arpanıŋ: T arpaya.
653 üzerine: T -.
654 burnundan: W dübürününden.
655 burnundan daḫi ḳan gelür ise: burnundan ḳan gelse S’de tekraren derkenâra yazılmıştır.
656 gübre getürür iken: A$_2$ gübre getürür-ken.
657 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
658 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
659 yaġı: W ياغي.
660 ḳarışdırılaraḳ: S ḳarışdırılerek.
661 tersīm olunan: M müressem olunan.

ṣudan ṣoŋra[662] yine ẕekerini[663] çekmez ise birer mıḳdār beyāż (4) bal mūmı ile [S53] gül ṣuyı ve nıṣfı ḳadar keçi yaġı bir birine mezc idilüp ẕekerine sürüldükden-ṣoŋra[664] (5) bir mıḳdār ṭura. Ba‘dehū ṣıcaḳ ṣu ile yıḳanup ber-minvāl-i muḥarrer ṣoġuḳ ṣuya ṣoḳularaḳ (6) bir mıḳdār ḳoşdurıla. **‘İlāc-ı āḫır:** İkişer buġday misk[665] ve ḳunduz ḫāyası ve cīva bir birine (7) [A$_2$65] ḳarışdırılup evvelā ẕekeri şarāb ve za‘ferān ṣuyı ile[666] yıḳanup ba‘dehū meẕkūr eczāların üzerine (8) mıḳdār-ı kifāye şarāb ḳatılaraḳ ẕekerine tenḳıye idile. **Üçünci nev‘:** Atıŋ ẕekerinde sigil [T101] olduḳda (9) ḳuyruġınıŋ ḳılı ile sigiller baġlanup beş gün ṭurduḳdan-ṣoŋra[667] ẕekerine ‘anzarūt ile tütsü (10) virile. **Devā-yı dīger:** Bir mıḳdār gül, fesleyen ṣuyı [M82] ile ḳarışdırılup sigil olan maḥalle sürile. (11) **‘İlāc-ı āḫır:** Beş dirhem serv aġacı[668] ḳabuġınıŋ üzerine iki parmaḳ çıḳıncaya ḳadar şarāb ḳonılup (12) ṭabḫ olunaraḳ keẕālik sürile. **Dördünci nev‘:** Ḥayvānıŋ ẕekeriniŋ derisi ṣoyuldıġı ve uyuz (13) gibi oldıġı vaḳtda bir mıḳdār ṣoġuḳ ṣuyuŋ üzerine mıḳdār-ı kifāye ruġān-ı zeyt ve ṣīsām **[A$_1$69]** (1) yaġı ḳonup[669] ẕekerine sürile. **Beşinci nev‘:** Ḥayvān ẕekeri ile[670] ḫāyalarını dā’imā gevşek ṭutduḳda (2) yüz yigirmişer dirhem gül ṣuyı[671] ile revġan-ı zeyt[672] bir birine ḳarışdırılup [W60] içirile. Ve yāḫūd yüz (3) yigirmi dirhem süt içine mıḳdār-ı kifāye şeker ḳatılup[673] yedi gün içirile. Bu mu‘ālece ile ẕekerini ve (4) ḫāyalarını çekmedikde on iki gün [T102] bir ḳıyye sirke ile ḫurmā ezilüp içirile.

(5) **Yigirmi üçünci bāb bevline ‘ārıż olan emrāż beyānında olup (6) dört nev‘ üzere beyān[674] olunur.**

(7) **Birinci nev‘:** ‘Usrü’l-bevl ta‘bīr olunur sür‘at-ı seyrden ve ṣoġuḳdan ḫīn-i tebevvülde feraḥ (8) ḳaşanamayup dūçār-ı ıżṭırāb olduḳda ḥayvānıŋ böbregi üzeri [M83] [S54] sirke ile [A$_2$66] oġılaraḳ (9) bir ṣıcaḳ maḥalde ṭurup burnuna yarım ḳıyye şarāb dökile. Ve yāḫūd bir mıḳdār çekirdegi ile (10) ṣarı helīle şarāb ile ḳaynadılup keẕālik burnuna[675] dökile. **Devā-yı dīger:** Ceviz ḳadar çāvşīr (11) mıḳdār-ı kifāye şarāb ve sirke ile ḳarışdırılup içirile. **‘İlāc-ı āḫır:** ‘İlm-i bayṭarīde mahāreti olan (12) bir adam elini

---

662 ṣudan ṣoŋra: A$_2$ ṣudan-ṣoŋra.
663 ẕekerini: W dekerini.
664 sürüldükden-ṣoŋra: T sürüldükden ṣoŋra.
665 misk: T, A$_2$ müşk
666 ṣuyı ile: T, A$_2$ ṣuyı-y-la.
667 ṭurduḳdan-ṣoŋra: T ṭurduḳdan ṣoŋra.
668 serv aġacı: A$_2$ servi aġacınıŋ; T serv aġacınıŋ
669 ḳonup: S ḳonılup.
670 ẕekeri ile: A$_2$ ẕekeri-y-le.
671 gül ṣuyı ile: A$_2$ gül ṣuyı-y-la.
672 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
673 ḳatılup: T, A$_2$ ḳatup.
674 beyān: T, W, A$_2$ ẕikr.
675 burnuna: W burnına.

revġan-ı zeyte[676] ṣoḳup ḥayvān erkek ise dübürine idḫāl ile mesāne dinilen (13) maḥalli yavaş ṣıḳıla. Ve egerçi ḳıṣraḳ olur ise elini fercine ṣoḳup keẕālik mesāne [T103] maḥalli **[A$_1$70]** (1) ṣıḳıla. **Devā-yı dīger:** On dirhem sünbül[677] ve yigirmişer dirhem beyāż biber[678] ve ‘anber ve defne ve altmış dirhem (2) ṭurp[679] toḫmı ve otuz dirhem ḫārdal cümlesi şarāb ile saḥḳ idilüp dört ḳısma taḳsīm ile (3) be-her gün bir ḳısmı burnuna dökile ve ẕekerine daḫi şārab ile zeyt sürile. **İkinci nev‘:** Ḥabsu’l-bevl (4) ta‘bīr olunup ḳaṣanamadıḳda[680] bir mıḳdār köki ile pırḫaṣa[681] saḥḳ ile ṣuyı alınup mıḳdār-ı kifāye (5) şarāb ile revġan-ı zeyte[682] mezc olunaraḳ on dirhemi ḥayvānıŋ burnuna püskürüldükden-ṣoŋra[683] [W61] (6) ḳoşdurıla.[684] **‘İlāc-ı āḫır:** [M84] Yigirmi dirhem şīḫ-i Rūmī yarım ḳıyye şarāb ile ḳarışdırılaraḳ[685] ṣaġ (7) burnuna püskürüldükden-ṣoŋra[686] binilüp[687] yavaşça[688] ḳoşdurıla.[689] **Devā-yı dīger:** Yigirmi dirhem ṭurp [A$_2$67] toḫmı (8) bir mıḳdār şarāb ile ḳarışdırılup keẕālik burnuna[690] üfürilerek ḳoşdurıla.[691] **‘İlāc-ı āḫır:** On (9) dirhem kereviz toḫmı saḥḳ idilüp mıḳdār-ı kifāye şarāba mezc olunaraḳ keẕālik burnuna[692] püskürile. (10) **Terkīb-i dīger:**[693] Bir mıḳdār aṭa [T104] ṣoġanı eyüce saḥḳ idilüp yumurṭa ḳadar ṭop yapılaraḳ dübürine (11) idḫāl idile. Ba‘dehū bir mıḳdār gezdirilerek[694] ḳıçı ile[695] dübüri ṣıcaḳ ṣu ile yıḳana. **Devā-yı dīger:** (12) Birer mıḳdār deŋiz ṭuzı ve ḫaṭmī altmış dirhem zeyt yaġı ve yarım ḳıyyeden ziyādece ṣıcaḳ ṣu (13) ile ḳarışdırılup tenḳıye idile. **‘İlāc-ı āḫır:** Onar dirhem ḫurmā ve çāvşīr [S55] ve boy ta‘bīr olunan[696] **[A$_1$71]** (1) toḫm ve beyāż kimyon ve Hind-i māşī ta‘bīr olunan bir nev‘ mercimek ve arpa cümlesi bir tencere içine vaż‘ (2) ve kifāyet mıḳdārı ṣu ‘ilāve olunaraḳ ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[697] yüz dirhem ḳoyun ḳuyruġı üzerinde (3) olan [M85] deriden ḳatılaraḳ tekrār ḳaynadılup ata

---

676 revġan-ı zeyte: W ruġan-ı zeyte.
677 sünbül: T, A$_2$ sünbüli.
678 biber: T, A$_2$ büber.
679 ṭurp: T, A$_2$ ṭurup.
680 ḳaṣanamadıḳda: W ḳaṣamadıḳda.
681 pırḫaṣa: W, A$_2$ pırḫaṣṣa.
682 revġan-ı zeyte: ruġan-ı zeyte W; T, A$_2$ revġan-ı zeyt
683 püskürüldükden-ṣoŋra: T püskürüldükden ṣoŋra.
684 ḳoşdurıla: T, W, M A$_2$ ḳoşdırıla.
685 ḳarışdırılaraḳ: W ḳarışdırılup.
686 püskürüldükden-ṣoŋra: T püskürüldükden ṣoŋra.
687 binilüp: A$_1$, T, A$_2$ -.
688 yavaşça: A$_1$ -.
689 ḳoşdurıla: T, W, M, A$_2$ ḳoşdırıla.
690 burnuna: W burnına.
691 ḳoşdurıla: T, W, M, A$_2$ ḳoşdırıla.
692 burnuna: W burnına.
693 terkīb-i dīger: S terkīb-i āḫır.
694 gezdirilerek: W gerdirilerek.
695 ḳıçı ile: A$_2$ ḳıçı-y-la.
696 ta‘bīr olunan: T, A$_2$ ta‘bīr olunur.
697 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: T ḳaynadıldıḳdan ṣoŋra.

içirile. **Tertīb-i dīger:**[698] Birer mıḳdār ḫaṭmī ile (4) kendirden olan ḳatıḳ üzerine ṣıcaḳ ṣu ḳonılaraḳ nıṣfı ḥayvāna içirilüp nıṣfı dīgeriniŋ (5) üzerine bir ḳabża deŋiz ṭuzı ḳonup tenḳıye [T105] oluna. Ve biraz daḫi ekmek ile çāvşīr yedirile. (6) **Üçünci nev‘:** Taḳṭīru'l-bevl ta‘bīr olunup bevli ṭamla ṭamla geldikde otuz dirhem ‘asel bir ṭopraḳ (7) tencere içine vaz‘ ve üzerine bir ḳabża ḳadar ince ṭuz[699] ḳonup[700] ḫamīr ḳıvāmına gelinceye ḳadar ḳaynadılıldıḳdan-ṣoŋra[701] (8) büyücek bir fitīl ile meẕkūr ḫamīrden otuz dirhem alup bayṭar [A$_2$68] olan kimesne elini evvelā zeyt (9) ve yāḫūd çerviş yaġına [W62] batırup[702] ẕikr olunan fitīli eline alaraḳ ḥayvānıŋ dübürine idḫāl (10) ile fitīliŋ üzerinde olan ‘asel dübüründe[703] eridikden-ṣoŋra[704] fitīl taşra çıḳarıla[705] işbu mu‘ālece (11) ānifü'l-beyān ‘usru'l-bevl ile ḥabsu'l-bevle[706] daḫi nāfi‘dir. Ve[707] bu ‘ilācdan-ṣoŋra[708] ḥayvānıŋ (12) başından ḳıçına ḳadar bir şey’ örtilüp ẕekeriniŋ altından [M86] on dirhem ḳoruḳ[709] tütsü[710] oluna. (13) **Dördünci nev‘:** Bevlü'd-dem ta‘bīr olunup bevli ile ḳan geldikde meṣānesiniŋ ṭarlıġından **[A$_1$72]** [T106] (1) ve böbreginiŋ ża‘fiyetinden neş’et idüp ‘ilācı birer[711] mıḳdār siyāh noḫūd unı ve arpa unı[712] (2) ve beyāż şarāb ve kepek yaġı cümlesi bir birine ḳarışdırılup üç gün[713] içirildikden-ṣoŋra[714] bir mıḳdār (3) daḫi ḳoyun süti içirile. **‘İlāc-ı āḫır:** Birer dirhem ānīsūn ve kereviz toḫmı ve pelīd otı ve (4) şeftālū çekirdegi cümlesi saḥḳ idilüp[715] mıḳdār-ı kifāye bal ile ḳarışdırılaraḳ beş (5) ḥab[716] yapılup günde üç ḥabı[717] bal şerbeti-y-le ezilerek ḥayvāna içirile. **Devā-yı** [S56] **dīger:** Yarım miṣḳāl (6) zerāvend yüz dirhem ṣu ile ḳaynadılup ḥayvāna içirile. **Tertīb-i dīger:** Birer mıḳdār[718] ḳavrulmuş siyāh (7) noḫūd unı ile kepek yaġı iki miṣli şarāba[719] mezc olunaraḳ keẕālik içirile.

---

698 tertīb-i dīger: W, M, S ‘ilāc-ı āḫır.
699 ṭuz: W ṭu.
700 ḳonup: W nup.
701 ḳaynadılıldıḳdan-ṣoŋra: T ḳaynadılıldıḳdan ṣoŋra; W ḳaynadılılup.
702 batırup: W, S batırılup.
703 dübüründe: W dübürinde.
704 eridikden-ṣoŋra: T, A$_2$ eridikden ṣoŋra.
705 çıḳarıla: W çıḳarılup.
706 bevle: W bevl.
707 ve: M, A$_2$ -.
708 ‘ilācdan-ṣoŋra: T, M ‘ilācdan ṣoŋra.
709 ḳoruḳ: W ḳurı ḳav.
710 tütsü: M tütsi.
711 birer: W bir.
712 ve arpa unı: W, S -.
713 üç gün: A$_2$ üç-gün.
714 içirildikden-ṣoŋra: T, A$_2$ içirildikden ṣoŋra.
715 saḥḳ idilüp: T, A$_2$ saḥḳ olunup.
716 ḥab: M ḥāb.
717 üç ḥabı: W üçi; M üç ḥābı.
718 birer mıḳdār: M bir mıḳdar; W birer.
719 şarāba: W şarāb.

(8) **Yigirmi dördünci bāb ḥayvānıŋ içerüsinde olan ‘ilel ve emrāż (9) on nev‘ üzere beyān olunur.**

[M87] [A$_2$69] (10) **Birinci nev‘:** Veca‘ü’ l-ḳalb ta‘bīr olunup [T107] ‘alāmeti ditreyüp ve ekserī yürür (11) iken ve ṭurur iken öŋüne ḳapanup dīvārlara ṭayanur[720] ve ṣol ḳolunda bulunan ṭamarı şişüp ve başını (12) ba‘żı def‘a aşaġı ve ba‘żen daḫi yuḳarı[721] ḳaldırup ayaḳlarında na‘l yoḳ gibi yavaş[722] (13) başaraḳ ve ḳolunı öŋine ṭoġrı [W63] uzadaraḳ ẕekeri ile ḥāyalarını gevşek ṣalıvirir. **[A$_1$73]** (1) Ve ba‘żılarında ‘usru’l-bevl gibi şişler ẓāhir olur.[723] ‘İlācı baḳla ḳadar esrār dört dirhem (2) ‘asel ve otuz dirhem naṭrūn ve iki-yüz dirhem sirke ve bir ḳıyye ṣu ile ḳarışdırılup üç (3) ḳısma taḳsīm ile üç günde bir ḳısmı ya‘nī ṭoḳuz günde üç ḳısmı içirilerek yalŋız yeşil (4) ot yedirile. Egerçi bu mu‘ālece ile kesb-i ṣıḥḥat itmez ise ḥayvān ḳışraḳ olduḳda ḳıç ayaḳlarından (5) ve at ise öŋ ḳollarından ḳan alına. [T108] **Devā-yı dīger:** Birer mıḳdār defne toḫmı ve kendir iki misli (6) revġan-ı zeyt[724] ve şarāb ile mezc olunup burnuna püskürile. Ba‘dehū altmış dirhem kendir ve elli (7) dirhem bal ve otuz dirhem mürr-i ṣāfī bir birine [M88] ḳarışdırılup ve bir mıḳdār āteşde ısıdılup (8) boġazına dökile. Ve ḥayvānıŋ oldıġı maḥal ṣıcaḳ olmaḳ ve üzeri daḫi çul ile (9) örtilüp āḫūrı temīz süpürilerek[725] ve dāḫilen bürūdet olmamaḳ içün aṣla ḳan (10) alınmayaraḳ [S57] mevsim-i şitāda oldıġı ḥālde āḫūrunda ḳoḳusuz āteş yaḳılmaḳ[726] ve ruṭūbetden [A$_2$70] (11) viḳāyeten aṣlā yaş ot yedirilmeyüp ḳurı ot virilmek lāzımedendir. **‘İlāc-ı āḫır:** (12) Ḳırḳ dirhem bal ve otuz dirhem naṭrūn ve yigirmi dirhem ṣu ve otuz dirhem sirke cümlesi (13) bir birine ḳarışdırılup ḥayvāna içirildikden-ṣoŋra[727] bir mıḳdār gezdirile.[728] **Devā-yı dīger:**[729] Üç dirhem **[A$_1$74]** (1) saḥḳ olunmuş [T109] biber yüz dirhem şarāb ile sirkeye mezc olunup nıṣfı burnuna ve nıṣf-ı dīgeri aġzına (2) dökile. **Tertīb-i dīger:** Altı dirhem ebūcehil ḳarpuzı dögilüp yarım ḳıyye üzüm şarābına ḳarışdırılaraḳ (3) yarısı aġzına ve yarısı burnuna dökile. **İkinci nev‘:** Veca‘ü’ṭ-ṭıḥāl ya‘nī aḳcigeriŋ [W64] aġrıması beyānında (4) olup bu misllü ‘illet ile ma‘lūl olan ḥayvānıŋ ḳarnınıŋ ṣol ṭarafı şişüp nefesiniŋ azalması (5) ‘alāmeti-y-le tebeyyün ider. [M89] ‘İlācı yüz dirhem kendir ṣuyı ve sirke iki-yüz dirhem ṭatlu[730] ṣu ile ḳarışdırılup (6) içirile.

720 ṭayanur: W ṭayanup.
721 yuḳarı: W, M, A$_2$ yoḳaru.
722 yavaş: W yavas.
723 ẓāhir olur: S ẓāhir olmaḳ.
724 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
725 süpürilerek: T süpürilüp.
726 yaḳılmaḳ: W yaḳılmış.
727 içirildikden-ṣoŋra: T, A$_2$ içirildikden ṣoŋra.
728 gezdirile: W gerdirile.
729 devā-yı dīger: W -.
730 ṭatlu: S datlu.

Ba‘dehū bir mıḳdār kendir ṣuyuna ol-mıḳdār sirke ḳatılup birḳaç gün[731] içirile ve şiş olan (7) maḥalline biraz şarāb ile zeyt[732] sürile. **‘İlāc-ı āḫır:** Onar dirhem merbūne (?) otı ve zeyt yaġı bir birine (8) ḳarışdırılup burnuna püskürile. **Devā-yı dīger**: Yüz dirhem [T110] keskin sirke ḳaynadılup bir mıḳdār (9) ṣoġuduḳdan-ṣoŋra[733] boġazına dökile. Ve yāḫūd yigirmi dirhem ḫınzīr yaġı insan bevli ile (10) ḳarışdırılup[734] keẕālik boġazına dökile. **Devā-yı dīger:**[735] Evvelā ata binilüp ḳoşdırılaraḳ (11) derledikden-ṣoŋra[736] bir mıḳdār ceviz[737] [$A_2$71] yarım [S58] ḳıyye sirke ile dögilüp ba‘dehū süzilerek birḳaç gün[738] (12) ḥayvānıŋ ṣol ṭarafında olan burnuna püskürile. Ve ekl itdirilecek arpa ve ṣaman ve ot üzerine (13) naṭrūn serpilerek yedirile. Ve içecegi ṣuya daḫi bir mıḳdār ṣāb atıla. **‘İlāc-ı āḫır:**[739] Ḳırḳ dirhem **[$A_1$75]** (1) kettān toḫmı birer mıḳdār keskin sirke ile ṣu içine ḳonup ṭabḫ olunduḳdan-ṣoŋra[740] burnuna[741] püskürile. (2) **Devā-yı dīger:** İki ḳıyye ṣu ile yarım ḳıyye sirkeniŋ [M90] içine bir mıḳdār ṭurp toḫmı ḳonup ṭabḫ olunaraḳ (3) dört[742] bölükde bir bölügi ḳaldıḳda indirilüp ḥayvāna içirile. **Üçünci nev‘: [T111]** Veca‘ü’l-külyeteyn ya‘nī böbreklerinde (4) olan veca‘ beyānında olup bilā-sebeb ḥomurdanaraḳ yürür iken dizlerini bir birine urup [W65] ve yan (5) yan gidüp dā’imā dīvāra ṭayanması ḫīn-i tebevvülde ‘usret çekerek idrārı daḫi ḳırmızı olması (6) ‘alāmetleri-y-le[743] tebeyyün ider. ‘İlācı mevsim-i ṣayfda içecegi ṣuya arpa unı ve vaḳt-ı şitāda buġday (7) unı ḳatılaraḳ içirildikden-ṣoŋra[744] bir mıḳdār daḫi bal içirile. Egerçi bunuŋ ile def‘ olmaz (8) ise iki ḳabża pırḫaṣa[745] ile on dirhem pırḫaṣa[746] toḫmı berāber dögilüp bir ḳap içine vaż‘[747] ve (9) üzerine bir buçuḳ ḳıyye şarāb ve üç-yüz dirhem revġan-ı zeyt[748] ile yarım dirhem çāvşīr ‘ilāve ile (10) eyüce ḳarışdırılaraḳ burnunıŋ iki delügüne onar dirhem döküldükden-ṣoŋra[749] üzerine rükūb ile biraz (11) gezdirilüp ba‘dehū tertīb-i meẕkūrıŋ

731 birḳaç gün: T, A_2 birḳaç-gün.
732 zeyt: T revġan-ı zeyt.
733 ṣoġuduḳdan-ṣoŋra: T, A_2 ṣoġuduḳdan ṣoŋra.
734 ḳarışdırılup: W ḳarışdırılaraḳ.
735 devā-yı dīger: A_1 ‘ilāc-ı āḫır.
736 derledikden-ṣoŋra: T derledikden ṣoŋra.
737 ceviz: W cevir.
738 birḳaç gün: T birḳaç-gün.
739 ‘ilāc-ı āḫır: A_1 devā-yı dīger.
740 ṭabḫ olunduḳdan-ṣoŋra: T, M ṭabḫ olunduḳdan ṣoŋra.
741 burnuna: W burnına.
742 dört: M dört dört.
743 ‘alāmetleri-y-le: T, A_2 ‘alāmeti-y-le.
744 içirildikden-ṣoŋra: T içirildikden ṣoŋra.
745 pırḫaṣa: W, A_2 pırḫaṣṣa.
746 pırḫaṣa: W pırḥaṣṣa; A_2 pırḫaṣṣa.
747 vaż‘: S vaż‘ olunaraḳ.
748 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt; S zeyt-i revġan.
749 döküldükden-ṣoŋra: T döküldükden ṣoŋra.

bir mıḳdārı daḫi içirile. **‘İlāc-ı āḫır:** [A$_2$72] İki demet pırḫaṣa[750] fidanı (12) dögilüp [T112] ḥāṣıl olan [S59] ṣuyuna bir demet saḥḳ olunmuş şīḫ otı ve yarım [M91] ḳıyye şarāb ḳatılarak burnuna (13) dökile. **Devā-yı dīger:** Birer mıḳdār tāze[751] şemār yapraġı ve kereviz yapraġı ve pırḫaṣa[752] fidanı cümlesi bir hāvanda[753] **[A$_1$76]** (1) saḫḳ olunup ḥāṣıl olan ṣuyuna ol-mıḳdār şarāb ve zeyt[754] ḳatılaraḳ atıŋ burnuna[755] püskürile. (2) **Terkīb-i āḫır:**[756] Ḥayvānıŋ ḳuvvet ve mekīnetine göre gögsünde olan ṭamardan ḳan alınup ḥafīfçe zeyt yaġı (3) ile tenḳıye oluna. **‘İlāc-ı āḫır:**[757] Birer mıḳdār revġan-ı zeyt[758] ṭorṭusı ile yumuşaḳ ve yāḫūd ḳatı (4) zīft eyüce bir birine ḳarışdırılup yek-vücūd olduḳda yedi gün ḥayvānıŋ beline sürile. (5) Egerçi bunuŋ ile şifā-yāb olmaz ise hilāl ya‘nī ḳamer şeklinde dāġlana. **Dördünci nev‘:** Veca‘ü’l-mi‘de (6) ta‘bīr olunup mi‘desinde aġrı olduḳda gevşek [W66] ṭurup ḥāyaları ile ẕekeriniŋ şişmesi (7) ve yem yememesi ‘alāmetleri-y-le[759] tebeyyün ider. ‘İlācı [T113] birer mıḳdār maṣṭakī ve[760] na‘na‘ toḫmı ve ḳuzıḳulaġı (8) otı mıḳdār-ı kifāye ṣu ile ḳarışdırılup içirile. **Devā-yı dīger:** Birer mıḳdār saḳız aġacı yemişi (9) ve saḥḳ olunmuş beyāż biber[761] mıḳdār-ı kifāye ṣu ile ḳarışdırılup içirile. Ba‘dehū [M92] bevli ṣarı (10) geldikde üç dört gün tertīb-i meẕkūr isti‘māl olunaraḳ bevli kemāfī’s-sābıḳ geldikde elli (11) dirhem gül ḳurısı,[762] otuz dirhem serv[763] yapraġı ve ‘asel ile berāber saḥḳ idilüp[764] mıḳdār-ı kifāye [A$_2$73] (12) ṣu ile ḳarışdırılaraḳ içirile. **Beşinci nev‘:** Ḳurḥa fī’l-em‘ā ta‘bīr olunan baġırsaḳ (13) yarası beyānında olup gübresinde ḳan olmaḳ ‘alāmeti-y-le[765] tebeyyün ider. Ve ba‘żısınıŋ dübüründen ṭaşra **[A$_1$77]** (1) bir baġırsaḳ ḫurūc iderek ekserī uştur ile merkeplerde vuḳu‘-bulur. ‘İlācı baġırsaḳ ḫurūc idüp (2) içerü girmez ise ṭaşra çıḳan baġırsaḳ bir ustura[766] ile yavaşça kesilüp [S60] ba‘dehū üç ḳıyye şarāb (3) ile sirkeniŋ içine bir avuç ḳadar [T114] dögülmüş nār ḳabuġı ḳonup ḳaynadılaraḳ[767] ḥayvānıŋ boġazına (4) aḳıdıla. **Devā-yı dīger:** Bir mıḳdār dögülmüş māżī mıḳdār-ı kifāye ṣu ve sirke ile ḳaynadılup fındıḳ (5)

---

750 pırḫaṣa: W pırḥaṣṣa; A$_2$ pırḫaṣṣa.
751 ṭāze: W tāre.
752 pırḫaṣa: W pırḥaṣṣa; A$_2$ purḫaṣṣa.
753 hāvanda: T, A$_2$ hāvan içinde.
754 zeyt: T, A$_2$ revġan-ı zeyt.
755 burnuna: W burnına; S -.
756 terkīb-i āḫır: W devā-yı dīger.
757 ‘ilāc-ı āḫır: W terkīb-ı āḫır.
758 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
759 ‘alāmetleri-y-le: T ‘alāmeti-y-le.
760 ve: W -.
761 biber: A$_2$ büber.
762 gül ḳurısı: S gül ḳurusı.
763 serv: A$_2$ servi.
764 saḥḳ idilüp: T, A$_2$ saḥḳ olunup.
765 ‘alāmeti-y-le: A$_1$, W ‘alāmetleri-y-le.
766 ustura: W usṭura.
767 ḳaynadılaraḳ: W ḳaynadılarak.

gibi habb yapılaraḳ boġazına ḳonup yutdırıla. Ve yiyecegi arpanıŋ içine daḫi noḫūd otı (6) yapraġı ḳatıla. **Altıncı nev‘:** El-meġal ya‘nī ża‘if mi‘de beyānında olup ḥayvān gübre getürdigi vaḳt (7) yedigi arpa ‘alā-ḥālihī ḫurūc ider[768] ve ṣuyı daḫi ziyāde içüp inḳıbāż olur ise ekl eyledigi (8) arpa içerüde şişerek [W67] ekserīsiniŋ [M93] mevtine sebeb olur. ‘İlācı on dirhem kimyon saḥḳ olunup (9) birer mıḳdār şarāb ve sirke ile mezc olunaraḳ içirile. **Devā-yı dīger:** ‘İlāc iden kimesne[769] ḳolunı revġan-ı (10) zeyt[770] ile yaġlayup[771] ḥayvānıŋ dübürine idḫāl iderek fışḳısı çıḳarıldıḳdan-ṣoŋra[772] bir yumurṭa ḳabuġı (11) ṭolusı[773] maḥmūdiyye bir dirhem bal ile ḳarışdırılup yumurṭa gibi yapılaraḳ dübürine idḫāl oluna. [T115] [A$_2$74] (12) **‘İlāc-ı āḫır:** Bir ḳabża deŋiz ṭuzı ince saḥḳ olunup ḥayvānıŋ boġazına dökile. Eger (13) ishāl itmez ise bir mıḳdār ṣıġır ödine mıḳdār-ı kifāye ‘anzarūt ve būra ḳarışdırılaraḳ[774] tenḳıye olunduḳdan ṣoŋra[775] **[A$_1$78]** (1) on dirhem ḳurı üzüm ile ince dögülmüş yedi dirhem būra ḳırḳ dirhem sirke ile ḳarışdırılup[776] ḥayvāna (2) içirile. Ve bir mıḳdār beyāż ṭopraḳ bevl ile ḫamīr idilüp[777] ḳarnına sürile. **Yedinci nev‘:** Nütū’ü’l-em‘ā ya‘nī (3) ḳulunc ‘illeti dimek olup ‘alāmeti ḥayvān nefes aldıġı vaḳtda burunlarını şişirüp ayaḳlarınıŋ (4) birisi ilerü baṣar. Ve fışḳısını[778] ḳoḳlayup[779] mafṣalları gevşek olur ve ḳaşanır iken ıżṭırāb çeker. (5) ‘İlācı bir mıḳdār şarāba üç [S61] bölükde bir bölügi ḳadar revġan-ı zeyt[780] mezc olunaraḳ burnuna püskürile. (6) **Sekizinci nev‘:** Atıŋ ḳarnında[781] [M94] ḳurt oldıġı ḥālde ḳıçını[782] dāimā dīvāra sürtmesinden aŋlaşılur. ‘İlācı (7) dübüründen fışḳısı el ile çıḳarıldıḳdan-ṣoŋra[783] [T116] birer mıḳdār süt ve çāvşīr ve revġan-ı zeyt[784] üçi bir birine (8) ḳarışdırılup içirile. Ve yiyecegi arpa ile içecegi ṣuya yabānī feslegen[785] ile ṭuz ḳatıla.[786] Ve fışḳısı (9) çıḳarılur [W68] iken on ikinci[787] numeroda tersīm olunan şekl misllü ṭutıla. **Devā-yı dīger:** ‘İlāc iden (10) adam ḥayvānıŋ

---

768 ḫurūc ider: W, A$_2$ ḥurūc ider.
769 kimesne: A$_2$ kimse.
770 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
771 yaġlayup: W yaġlayaraḳ.
772 çıḳarıldıḳdan-ṣoŋra: T çıḳarıldıḳdan ṣoŋra.
773 ṭolusı: M ḳolusı.
774 ḳarışdırılaraḳ: T, A$_2$ ḳarışdırılup.
775 tenḳıye olunduḳdan ṣoŋra: M, A$_2$, S tenḳıye olunduḳdan-ṣoŋra.
776 ḳarışdırılup: W ḳarışdırılaraḳ.
777 ḫamīr idilüp: T, A$_2$ ḫamīr olunup.
778 fışḳısını: S fışḳısı.
779 ḳoḳlayup: S ḳoḳlanup.
780 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
781 ḳarnında: A$_2$ ḳarnına.
782 ḳıçını: W ḳıçı.
783 çıḳarıldıḳdan-ṣoŋra: T, S çıḳarıldıḳdan ṣoŋra.
784 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
785 yabānī feslegen: W feslegen.
786 ḳatıla: A$_2$ ḳatılaraḳ.
787 ikinci: W ikici.

dübürinde olan fışḳıyı eli ile çıḳardıḳdan-ṣoŋra[788] birer mıḳdār [A2 75] merbūne (?) otı (11) ṣuyı ve şarāb ve zeyt cümlesi bir birine ḳarışdırılup burnuna üfürile. Ba‘dehū yiyecegi ota bir mıḳdār (12) pamuḳ toḫmı serpilerek yedirile. **Ṭoḳuzuncı nev‘:** İnḳıṭā‘ ta‘bīr olunup ḥayvānıŋ içerüsinde olan (13) yaġı erir. ‘Alāmeti ṣoluġan olmuş gibi nefes alaraḳ düşdigi vaḳtda pek güç ḳalḳar. **[A1 79]** (1) ‘İlācı beş miṣḳāl siyāh helīle ve iki dirhem hind ṭuzı ve bir dirhem kāfūr ve iki dirhem ḫılṭīṭ (2) ve iki dirhem kimyon cümlesi saḥḳ olunup bir ḳıyye ṣu ile ḳarışdırılaraḳ [T117] içirile. **Devā-yı dīger:** Bir mıḳdār (3) dögülmüş kāşim çocuḳ bevli ile ḳarışdırılup[789] keẕālik [M95] içirile. **‘İlāc-ı āḫır:** Onar dirhem beş (4) parmaḳ otı toḫmı ile yapraġı ve iki-yüz dirhem ḫurmā ve iki ḳıyye ṣu cümlesi bir tencerede ṭabḥ olunup süzilerek (5) ḥayvāna içirile. **Tertīb-i dīger:** Beşer dirhem ayrıḳ köki ile zerāvend saḥḳ olunaraḳ[790] ve elenüp (6) bir ḳıyye sirke ve yāḫūd ṣu ile mezc olunup ḥayvāna içirile. **Onuncı nev‘:** El-futūḳu fī’l-baṭn dinilen (7) ‘illet olup ḥayvānıŋ ḳarnı yarılması dimek olmaġla ekserīsiniŋ baṭnında olan ālātından birisi (8) şaḳḳ olan [S62] ṭaşra çıḳup derisi içinde kīse gibi ṭurur. ‘İlācı evvelā ḥayvān yatırılup (9) kīse gibi ṣarḳmış olan derisiniŋ üzerinden dāġ-ı şaṭranc ile dāġlanup ba‘dehū altmış (10) dirhem [W69] zīft ve yüz yigirmi dirhem esrār[791] ve altı dirhem ḳına ve altı dirhem kendir ṭozı ve iki dirhem (11) ḳına ve şāḳ (?) ve dört dirhem ‘anzarūt [T118] ve dört dirhem [A2 76] ‘anzarūt ve dört dirhem aḳāḳıya ve dört dirhem kimyon bunlardan (12) saḥḳ olunacaḳlar[792] dögilüp[793] cümlesi bir ḳıyye ṣu ile ḳaynadılaraḳ merhem yapılup paçavra (13) ile dāġlanan maḥalle vaż‘ oluna.

[A1 80] (1) Yigirmi beşinci bāb ḥayvānda olan yeller ṭoḳuz nev‘ (2) üzere beyān olunur.

(3) **Birinci nev‘:** Nefḫa[794] ta‘bīr olunup ḳarnı şişer. ‘Alāmeti gübre[795] getürdigi vaḳtda fışḳısı [M96] hem az ve hem-de (4) ḳurı çıḳar. ‘İlācı yüz dirhem eşek ḫıyārı üç-yüz dirhem şarāb ve revġan-ı zeyt[796] ile (5) mezc olunup[797] tenḳıye oluna. **Devā-yı dīger:** Bir mıḳdār ḥamāme otı ve bir avuç yaş ṭavuḳ necāseti (6) birer mıḳdār şarāb ve revġan-ı

788 çıḳardıḳdan-ṣoŋra: T çıḳardıḳdan ṣoŋra.
789 ḳarışdırılup: W ḳarışdırılaraḳ.
790 saḥḳ olunaraḳ: S, W saḥḳ olunup.
791 esrār: A1, T esrāz; M, S esrāz; W, A2 esrār.
792 olunacaḳlar: W olunaraḳ.
793 dögilüp: W -.
794 nefḫa: W nefḥa.
795 gübre: W, S güre.
796 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
797 mezc olunup: T, A2 mezc olunaraḳ; S mizāc olunup.

zeyt[798] ve naṭrūn ile ḳarışdırılaraḳ ḥayvāna içirile. İshāl (7) itdikden-ṣoŋra[799] yiyecegi arpa ve içecegi ṣuya naṭrūn ḳatılaraḳ ḳuyruġınıŋ dört parmaḳ aşaġısından (8) ḳan alına. [T119] Bu mu‘ālece[800] ile ṣıḥḥat bulmaz ise ḳuyruġundan dizlerine varıncaya ḳadar[801] sekiz[802] ve altından bir (9) ve ḳuyruġınıŋ ṣaġ ve ṣol ṭarafınıŋ iki yerinden dāġlanup ḳaranlıḳ bir āḫūrda ṭuraraḳ yeşil (10) ot yedirile. **İkinci nev‘:** Taḳṭī‘ ta‘bīr olunan ḥayvānıŋ derūnunda bir rīḥ olup gözineŋ (11) yaşarması ve ḳarnı ile[803] ṭamarlarınıŋ şişmesi ve ekserī yürür iken öŋine ḳapanup ve ḳaşanamayup (12) gübre getüre[S63]memesi ‘alāmetleri-y-le[804] tebeyyün ider. ‘İlācı bir mıḳdār kişniş otınıŋ ṣuyı mıḳdār-ı (13) kifāye ṣıġır yaġı ile ḳarışdırılup[805] aġzına dökile. Eger [W70] (1) eyü olmaz ise ḳuyruġınıŋ [$A_2$77] sekiz **[$A_1$81]** (1) yerinden ve yanaḳlarınıŋ[806] [M97] üç yerinden ve eliniŋ bir yerinden dāġlanup ḳaranlıḳ yerde ṭuraraḳ yeşil (2) ot yedirile. **Üçünci nev‘:** Rīḥü’s-seves ta‘bīr olunup bir yel olmaġla ḥayvāna müstevlī olduḳda (3) baġlu ṭurur iken yā ṣaġ ṭarafına ve yāḫūd ṣol yanına[807] meyl itmiş gibi ṭurup ‘illet-i mezkūre [T120] (4) şedīd olduḳda ḳıç ayaḳlarınıŋ dizleri bükilüp ḳıçını indirir. ‘İlācı bir mıḳdār defne toḫmı (5) ve kimyon ve otuz dirhem kükürd[808] ve saḳız ve bir ḳıyye yeşil zeyt yaġı cümlesi bir tencere içinde ḳaynadılup (6) ser-tā-pā cesedine sürile. **Devā-yı dīger:** Yüzer[809] dirhem bal mūmı ve çāvşīr ile yeşil zeyt yaġı (7) bir tencerede ḳaynadılup bir mıḳdār daḫi sirke ‘ilāve olunaraḳ kezālik ḥayvānıŋ cesedine sürile. (8) **‘İlāc-ı āḫır:** Dört avuç ṭurp toḫmı ince dögilüp ve elenüp bir buçuḳ ḳıyye ṣu ile eyüce (9) ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[810] ṣoġıdılaraḳ dört bölükde üç bölügi içirile. Ve bir bölügi tenḳıye oluna. (10) Ba‘dehū ṭabī‘atı[811] ḫār olan ānīsūn ve ṣarımsaḳ ḳabuġı ve kimyon ve sā’ir bu misllü ḫār şey’ler (11) ṣu ile boġazına birḳaç gün dökile. **Dördünci nev‘:** Merrü’l-hāyice ta‘bīr olunan rīḥ ḥayvānda (12) oldıġı vaḳtda [M98] başı ile[812] boynı şişüp ve gözlerini yumup bevliniŋ ḳırmızı ve ġalīẓ (13) olması [T121] ve ṭurur iken ayaḳları ile[813] ḳollarını[814] bir birine

---

798 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
799 ishāl itdikden-ṣoŋra: T, M ishāl itdikden ṣoŋra.
800 mu‘ālece: W mu‘ā.
801 varıncaya ḳadar: T, A_2 varınca.
802 sekiz: S sekir.
803 ḳarnı ile: A_2 ḳarnı-y-la.
804 ‘alāmetleri-y-le: T ‘alāmeti-y-le.
805 ḳarışdırılup: T, A_2 ḳarışdırılaraḳ.
806 yanaḳlarınıŋ: A_2 yaŋaḳlarınıŋ.
807 yanına: W, A_2 ṭarafına; S ṭarafı.
808 kükürd: T, A_2 kükre.
809 yüzer: T, A_2 yüz.
810 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: T ḳaynadıldıḳdan ṣoŋra.
811 ṭabī‘atı: W ṣabī‘atı.
812 başı ile: A_2 başı-y-la.
813 ayaḳları ile: A_2 ayaḳları-y-la.
814 ḳollarını: W ḳollarınıŋ.

bitişdirüp gözini ḳapaması ‘alāmetleri-y-le **[A$_1$82]** (1) tebeyyün ider. ‘İlācı bir miṣḳāl beyāż çöpleme ve bir miṣḳāl seḳāme ile [A$_2$78] iki dirhem ḥācī bektāş (2) ṭuzı saḥḳ ile elenüp bir ḳamış ile burnuna püskürilerek burnundan cerāḥate [S64] şebīh (3) bir ṣu [W71] aḳıncaya ḳadar başı aşaġı ṭutılaraḳ ba‘deḥū ṣalıvirile.[815] İrtesi gün ṣu içirilmezden (4) evvel yüz dirhem sisām yaġınıŋ içine iki yumurṭa ḳırılup ḳarışdırılaraḳ yine atıŋ (5) burnuna dökile. Üç gün ṭurduḳdan-ṣoŋra[816] dördünci gün yine ṣu içmezden[817] evvel burnuna sīsām yaġı (6) ile yumurṭa dökile. **‘İlāc-ı āḫır:** Ḥayvāna[818] bir gice ṣabāḥa ḳadar bir şey’ yedirilmeyüp ṣabāḥ[819] birer[820] mıḳdār (7) saḥḳ olunmuş çögen ve kereviz toḫmı ile beş miṣḳāl bādām yarımşar ḳıyye sirke ve şarāba[821] mezc (8) olunup içirile. **Beşinci nev‘:** Ḳulunc ta‘bīr olunan rīḥ olup ‘alāmeti gübre getürür iken (9) meşaḳḳat çeküp ve dā’imā yatup ekserī yuvarlanur. [T122] Ve ayaḳlarını daḫi bir birine uraraḳ ve (10) gübresini ḳoḳlayaraḳ ḳoltuġı altı[822] terler. ‘İlācı ḳırḳ dirhem ḳırdama ve dört dirhem (11) būra ve bir avuç ḫaṭmī ve otuz dirhem **zeyt** [M99] yaġı ve bir avuç ṭuz evvelā ḳırdama dögilüp[823] (12) bir tencere içine vaż‘ ve mārr’üẕ-ẕikr eczālar[824] ile iki ḳıyye ṣu ḳonup eyüce ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[825] (13) bir mıḳdārı tenḳıye oluna. Ve ḳuṣūrınıŋ üzerine bir mıḳdār çāvşīr ile yarım ḳıyye ḥurmā **[A$_1$83]** (1) ḳonılaraḳ eyüce ezilüp ḫayvāna içirile. Ve zīrde on üçünci numeroda tersīm olunan şekl (2) misllü ṭura. **Altıncı nev‘:** Rīḥü’l-cemre dinilen bir yeldir ki ḫayvānıŋ dāimā yatup ḳalḳması ve başını [A$_2$79] (3) ḳoltuġuna ḳoyması ‘alāmeti-y-le[826] ẓāhir olur. ‘İlācı bir dirhem ḫılṭīṭ dögilüp bir ḳap içine (4) vaż’ ve üzerine bir mıḳdār ḫınzīr yaġı ile[827] bir ḳabża ḥufne (?) otı ve iki ḳıyye ṣu ve yarım ḳıyye şarāb (5) ḳonılaraḳ ḳarışdırıldıḳdan-ṣoŋra[828] dört bölükde bir bölügi tenḳıye oluna.[829] Ve ḳuṣūrınıŋ üzerine [T123] yüz (6) dirhem kişnīş [W72] otınıŋ ṣuyı bi’l-‘ilāve içirilerek ṣıḥḥat-yāb oluncaya ḳadar ot yedirilmeye.[830] (7) **‘İlāc-ı āḫır:** [S65] Ḥayvān aḥşāmdan ṣabāḥa ḳadar aç bıraġılup ba‘dehū yarım ḳıyye timür dikeni (8) ṣuyı ile yarım ḳıyye şarāb sirkesine saḥḳ olunmuş beş miṣḳāl ayrıḳ köki ve on (9) dirhem kereviz ve on

---

815 ṣalıvirile: W ṣuluvirile.
816 ṭurduḳdan-ṣoŋra: T ṭurduḳdan ṣoŋra.
817 içmezden: W içirilmezden.
818 ḫayvāna: T, A$_2$ ḫayvān.
819 ṣabāḥ: W ṣabāḥ ile; A$_2$ ṣabāḥ aḥşam.
820 birer: T, A$_2$ bir.
821 şarāba: W şarāb.
822 altı: W -.
823 dögilüp: S dögilü.
824 eczālar: W, S eczalar.
825 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: T ḳaynadıldıḳdan ṣoŋra.
826 ‘alāmeti-y-le: W, A$_2$ ‘alāmetleri-y-le.
827 yaġı ile: A$_2$ yaġı-y-la.
828 ḳarışdırıldıḳdan-ṣoŋra: T ḳarışdırıldıḳdan ṣoŋra.
829 tenḳıye oluna: W tenḳıye olunaraḳ.
830 yedirilmeye: T, W, A$_2$ yedirile.

dirhem çögen ḳarışdırılup içirile.[831] **Yedinci nev‘:** Bir dürlü rīḥ olup (10) şiddetinden dā’imā yatup ve ḳalḳup ve başını [M100] daḫi ḳoltuġuna ḳoyup zīrde on dördünci (11) numeroda tersīm olunan şekl misllü ṭurur. ‘İlācı bir dirhem ḫılṭīṭ saḫḳ olunup iki ḳıyye (12) ṣu ve yarım ḳıyye eski sirke ile bir mıḳdār daḳīḳ ve yüz dirhem ḫınzīr yaġına mezc ile dört (13) bölüginde bir bölügi tenḳıye oluna. Ve dīger üç bölügine yüz dirhem kişnīş otınıŋ ṣuyı ḳatılaraḳ **[A$_1$84]** (1) içirile. Ve eyü oluncaya ḳadar yeşil ot yedirilmeye.[832] **Devā-yı dīger:** Bir mıḳdār ṣarımsaḳ [A$_2$80] ṣuyı (2) mıḳdār-ı kifāye çavşīr yaġı ile [T124] ḥal idilüp ḥayvāna içirile. **‘İlāc-ı āḫır:** Bir mıḳdār çocuḳ (3) bevline mıḳdār-ı kifāye kāşim ve eski sirke ḳatılup içirile.[833] **Terkīb-i dīger:**[834] Beşer dirhem ayrıḳ köki ve (4) zerāvend bir buçuḳ ḳıyye eski sirke ile ḳarışdırılup kezālik içirile. **Sekizinci nev‘:** Fālic[835] (5) ta‘bīr olunup[836] nüzūl gibi oldıġından ḥayvānıŋ başından cesediniŋ yarısına ḳadar uyuşdırup (6) ḥareketden berī ider. ‘İlācı aḫşamdan ṣabāḥa ḳadar bir şey’ yedirilmeyüp ṣabāḥ ile yarımşar ḳıyye (7) üzüm sirkesi ile[837] şarāb sirkesine beş misḳāl ayrıḳ köki ve bir misḳāl dögülmüş ve elenmiş (8) kereviz toḫmı ḳatılaraḳ içirile. Eger uyuşuḳluḳ zā’il olmayup aşaġı [W73] ṭoġrı iner ise (9) dāġlana. Ve ‘illet-i mezkūreye dūçār olan [M101] ḥayvān ḳuyruġunı yoḳaru ṭoġrı ḳaldırır ise (10) ḳuyruġuna birer mıḳdār bezir yaġı ile beyāż neft yaġı sürile. Ve cesediniŋ bir ṭarafında şiş (11) ẓuhūr ider ise birer mıḳdār ṭuz ve zeyt ve sirke ve fūl [T125] [A$_2$81] yapraġı küli cümlesi bir birine (12) ḳarışdırılup [S66] şiş olan maḥalle sürile. **Ṭoḳuzuncı nev‘:** Ḥayvānıŋ ḳarnında bir ‘īllet olup (13) burnundan ḳoḳusuz ṣu aḳup ve gözleri ṣulanur ise de yem yer iken ‘illetden berī olan[838] **[A$_1$85]** (1) ḥayvānlar gibi görinür. ‘İlācı evvelā bir mıḳdār sūsen dögilüp nışfı ḳadar biber ve yüz (2) dirhem ‘asel ve yarım ḳıyye çekirdeksiz üzüm ile ḫamīr idilerek ba‘dehū mezkūr ḫamīriŋ beş (3) dirhemi bi’t-tefrīḳ yüz dirhem şarāb ve elli dirhem revġan-ı zeyt[839] ile

---

831 içirile: W içürile.

832 yedirilmeye: W yedirile.
‘İlāc-ı āḫır: Ḥayvān aḫşāmdan ṣabāḥa ḳadar aç bıraġılup ba‘dehū yarım ḳıyye timür dikeni ṣuyı ile yarım ḳıyye ṣarāb sirkesine saḫḳ olunmuş beş misḳāl ayrıḳ köki ve on dirhem kereviz ve on dirhem çögen ḳarışdırılup içirile. Yedinci nev‘: Bir dürlü rīḥ olup şiddetinden dā’imā yatup ve ḳalḳup ve başını daḫi ḳoltuġuna ḳoyup zīrde on dördünci numeroda tersīm olunan şekl misllü ṭurur. ‘İlācı bir dirhem ḫılṭīṭ saḫḳ olunup iki ḳıyye ṣu ve yarım ḳıyye eski sirke ile bir mıḳdār daḳīḳ ve yüz dirhem ḫınzīr yaġına mezc ile dört bölüginde bir bölügi tenḳıye oluna. Ve dīger üç bölügine yüz dirhem kişnīş otınıŋ ṣuyı ḳatılaraḳ [A184] içirile. Ve eyü oluncaya ḳadar yeşil ot yedirilmeye: T’de derkenâra tekraren yazılmıştır.

833 devā-yı dīger: Bir mıḳdār ṣarımsaḳ ṣuyı mıḳdār-ı kifāye çavşīr yaġı ile ḥall idilüp ḥayvāna içirile. ‘İlāc-ı āḫır: Bir mıḳdār çocuḳ bevline mıḳdār-ı kifāye kāşim ve eski sirke ḳatılup içirile: W devā-yı dīger: Bir mıḳdār ṣarımsaḳ ṣuyı mıḳdār-ı kifāye kifāye kāşim ve eski sirke ḳatılup içirile.

834 terkīb-i dīger: T, W, A$_2$, S tertib-i dīger.

835 fālic: T, W, M, A$_2$, S ḳālic.

836 ta‘bīr olunup: W ta‘bīr olunur.

837 sirkesi ile: A$_2$ sirkesi-y-le.

838 berī olan: W sālim olan.

839 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.

ḳarışdırılaraḳ[840] içirile. (4) **Devā-yı dīger:** On dört gün[841] yedirilmek üzere her gün bir mıḳdār buġday ḳadar-ı kifāye sirke (5) içinde bir gice ışladılaraḳ virile. **‘İlāc-ı āḫır:**[842] Birer mıḳdār zeyt yaġı ve ‘asel ve ṣu (6) ve naṭrūn cümlesi bir birine ḳarışdırılup tenḳıye oluna. Ve eyü oluncaya ḳadar yeşil ot ve yāḫūd (7) naṭrūn serpilmiş ḳurı ot yedirilerek arpa[843] virilmeye ve burnuna daḫi şarāb püskürile. (8) Ve yedirilecek ota mülūḫiyye[844] [M102] ile pancar [T126] ḳatılaraḳ ekl itdirile. **‘İlāc-ı āḫır:** Ata aḫşamdan (9) ṣabāḥa ḳadar bir şey’ yedirilmeyüp[845] ṣabāḥ ile bir mıḳdār sirke ile yüz dirhem çerviş yaġınıŋ (10) üzerine saḫḳ olunmuş birer cüz’ za‘ter ile behmen ḳonup üç gün[846] cesedine sürile. (11) Ba‘dehū bir ḳap[847] [W74] içine yedi yumurṭa ḳırılup mıḳdār-ı kifāye zeyt yaġı mezc olunaraḳ içirile.

(12) **Yigirmi altıncı bāb ḥayvāna müstevlī olan sıtma ‘illeti (13) iki nev üzere beyān olunur.** [848]

[A1 86] (1) **Birinci nev‘:** Ḥummā ya‘nī sıtma olup ‘alāmeti cesedi [A2 82] ṣıcaḳ ve dili ḳurı olaraḳ dudaḳları[849] (2) aşaġı ṣarḳar. Ve gözleri şişüp ḳapaḳlarını daḫi ḳaldıramayup aḳı[850] ḳırmızı olur. Ve ṣol (3) ḳoltuġunda olan ṭamar sert [S67] ḥareket idüp ve başını ḳaldıramayup dā’imā aşaġı ṭutar. Ve baġlu (4) oldıġı vaḳtda ayaḳları ditreyüp ba‘żılarınıŋ dili aġzından ṭaşra çıḳup ḫāyaları (5) gevşek ṭurur. Ve sür‘atle nefes alup [T127] ol-mıḳdār[851] ḳuvveti ḳalmaz ki yem yemege ve üzerine ḳonan (6) siŋegi aġzı ile[852] ürkütmege iḳtidārı olmaz. ‘İlācı vaḳt-ı şitāda bir mu‘tedil āḫūra ḳonup (7) evvelā iki dizinden ḳan alına. Ba‘dehū ḥarekātından emāre-i ṣıḥḥat aŋlaşıldıḳda bir ṣıcaḳ āḫūra (8) baġlanaraḳ [M103] ve ḳalın çul ile arḳası eyüce örtilerek āḫūra dumansız āteş yaḳıla. (9) Derledikden-ṣoŋra[853] ṣıcaḳ ṣu ile cesedi yıḳanup ser-tā-pā şarāb sürilerek yedi sekiz (10) gün ḳadar arpa yedirilmeyüp yalŋız ot virile. Ve eger mevsim-i ṣayf ise evvelā ḳan alınup (11) ba‘dehū iki-yüz dirhem şarāb ile yigirmi dirhem gül ṣuyunuŋ üzerine üç yumurṭa

---

840 ḳarışdırılaraḳ: W, M ḳarışdırılup.
841 gün: S -.
842 ‘ilāc-ı āḫır: T, A2 devā-yı dīger.
843 arpa: S -.
844 mülūḥıyye: S melāḥiyye.
845 yedirilmeyüp: W virilmeyüp.
846 üç gün: T, S üç-gün.
847 bir ḳap: S -.
848 beyān olunur: W, S ber-vech-i ātī beyān olunur.
849 dudaḳları: A2 ṭudaḳları.
850 aḳı: W, S eti.
851 ol-mıḳdār: W ol-ḳadar.
852 aġzı ile: A2 aġzı-y-la.
853 derledikden-ṣoŋra: T derledikden ṣoŋra.

ḳırılup (12) ḳarışdırılaraḳ[854] içirile. Ve ḥayvān havā-dār bir maḥalle bağlanup yeşil[855] ot[856] yedirilerek ġāyet (13) ṣoġuḳ[857] ṣu içirile. Ve üzerine daḫi ṣoġuḳ ṣu serpile. Geregi gibi [W75] eyü olduḳda üç gün **[A$_1$87]** (1) arpa yedirilmeyüp yalnız ot yedirile. **Devā-yı dīger:** [T128] Elli dirhem şeker ve otuz dirhem ḥurmā (2) ve ceviz ḳadar siyāh ṭuz ve birer [A$_2$83] miṣḳāl sünbül-i Hindī ve sünbül-i Rūmī cümlesi bir hāvan içinde (3) saḥḳ ile bir tencereye vaż‘ ve üzerine iki ḳıyye ṣu ‘ilāve olunaraḳ dört bölükde bir bölügi (4) zā’il oluncaya ḳadar ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[858] süzilüp içirilerek biraz gezdirile. **İkinci nev‘:** (5) Maḥmūm ya‘nī gizli sıtma olup ‘alāmeti ḥayvānıŋ gözleri yumulup ve yaşarup üzerine (6) binildikde aṣlā yörimez. ‘İlācı aḫşamdan ṣabāḥa ḳadar bir şey’ [S68] yedirilmeyüp ṣabāḥ ile iki ḳıyye (7) ṣuya bir mıḳdār [M104] ḳurı üzüm iki[859] ḳabża[860] şāhdere[861] otı ve yabānī kişnīş ile kerāviyye ḳonup (8) yarım ḳıyyesi ḳalıncaya ḳadar ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[862] süzilerek içirile.[863] **‘İlāc-ı āḫır:** Evvelā atıŋ (9) dişleri etinden[864] dāġlanup[865] ba‘dehū iki ḳıyye ṣuya bir mıḳdār beyāż şeker ve bir ḫurmā ve ceviz (10) ḳadar siyāh ṭuz ve üç dirhem pelīn otı ḳatılup bir tencerede yarım ḳıyyesi [T129] maḥv oluncaya ḳadar (11) ḳaynadılaraḳ[866] içirildikden-ṣoŋra[867] bir mıḳdār gezdirile. **Devā-yı dīger:** Bir iki dirhem kendir ince (12) saḥḳ idilüp ḳamış ile burnuna[868] püskürile. Ve irtesi gün ṣabāḥ ile[869] yine saḥḳ olunmuş (13) iki dirhem kendir üfürilerek burnundan beyāż ṣu geldikde ṣıḥḥatine delālet ideceginden[870] **[A$_1$88]** (1) ot yedirile. Ve beyāżıŋ ġayrı bir nev’ ṣu ve cerāḥat aḳar ise helākine işāretdir. Bu ḥālde (2) ḥayvān ḥamāma götürilerek ṣıcaḳ bir maḥallinde derledikden-ṣoŋra[871] ḳara dāne ve yāḫūd buġday unı [A$_2$84] (3) yedirilerek ve cesedine ılıcaḳ şarāb [W76] ile zeyt yaġı sürilerek boğazı ile[872] gögsü ve ayaḳlarından (4) daḫi ḳan alınup dizlerine şarāb sirkesi sürile. Ba‘dehū ṣıcaḳ ṣu ile yıḳanup birer mıḳdār

854 ḳarışdırılaraḳ: T, A$_2$ ḳarışdırılup.
855 yeşil ot: W yıl.
856 ot: W -.
857 ṣoġuḳ: W ṣoġuk.
858 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: T ḳaynadıldıḳdan ṣoŋra.
859 iki: M üç.
860 ḳabża: M -.
861 şāhdere: A$_2$ şāhtere.
862 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: T ḳaynadıldıḳdan ṣoŋra.
863 içirile: W içirüle.
864 etinden: W önünden.
865 dāġlanup: W dāġlayup.
866 ḳaynadılaraḳ: W, S ḳaynadılarup.
867 içirildikden-ṣoŋra: T içirildikden ṣoŋra.
868 burnuna: W burnuna.
869 ṣabāḥ ile: S ṣabāḥ iken.
870 delālet ideceginden: W delālet idecegi.
871 derledikden-ṣoŋra: T derledikden ṣoŋra.
872 boğazı ile: A$_2$ boğazı-y-la.

(5) keçi süti[873] ve ṭurp yapraġı ṣuyı ve nıṣfı ḳadar revġan-ı zeyt[874] ve dört yumurṭa cümlesi [M105] bir birine (6) ḳarışdırılaraḳ[875] üç ḳısma taḳsīm ile be-her gün bir ḳısmı [T130] içirile.

(7) **Yigirmi yedinci bāb sancı beyānındadır.**

(8) Ḥayvān sancılandıġı vaḳtda dā'imā yatup ve yuvarlanup ḳarnınıŋ şişmesi ve bögri[876] ṭaş (9) gibi ḳatılanup[877] ve ḳaşanamayup burnunuŋ[878] deliklериniŋ ḳabarması ve tīz tīz ṣoluyup ayaḳ üzeri (10) ṭurur iken[879] [S69] başını yere dikmesi 'alāmetleri-y-le[880] tebeyyün idüp ekserī derlü derlü ṣu virilmeden (11) ve derlü[881] ṣoġuġa bağlamadan olur. 'İlācı evvelā bir mıḳdār ḫāliṣ tiryāḳ ṣu ile ezilüp (12) mıḳdār-ı kifāye revġan-ı zeyte[882] mezc ile ılıcaḳ atıŋ burnuna ve yāḫūd boġazına aḳıdıla. (13) Ba'dehū bir ḳalın çul ile örtilerek derleyinceye ḳadar gezdirile. **'İlāc-ı āḫır:** Ḳaşanup **[A$_1$89]** (1) ve gübre getürinceye ḳadar ḳarnınıŋ iki ṭarafından aġaçlar ile iki kişi ṣıḳa. **Devā-yı dīger:** (2) Uzunca bir ḳalıp ṣabun yunulup ve bezir yaġına batırılup ḥayvānıŋ dübürine bi'l-idḫāl (3) burnuna ve yāḫūd aġzına bir mıḳdār ṣoġan dögilerek ṣuyı alınup ḳadar-ı kifāye insān [T131] (4) bevli ve ṭuz ile ḳarışdırılup dökile. Ve ḥayvān dā'imā ditrer ise bir iki senelik [A$_2$85] (5) eski ṣaman, [M106] şarāb ile ḳaynadılup ḳarnınıŋ [W77] altına sürilerek her ṭarafı çullar ile ṣarılup (6) derledile. **Terkīb-i āḫır:** Dört dirhem anduz ve beş dirhem iksīr ve on dirhem cīva ve dört (7) dirhem biber cümlesi saḥḳ ve mıḳdār-ı kifāye şarāb ile ṭabḫ olunup ḳarnınıŋ altına sürile. (8) Ba'dehū burnuna[883] yalŋız ṣu püskürilerek üzerine rükūb[884] ile derleyinceye degin[885] sür'atle yöridilüp (9) ḳaşandırıldıḳdan-ṣoŋra[886] elli dirhem arpa unı pişirilüp iki-yüz dirhem ṣıcaḳ ṣuda el ile (10) ezilüp[887] boza gibi olduḳda tenḳıye olunaraḳ ṣuyı az içirilüp arpası ışıdılaraḳ[888] (11) yedirile. Ve yāḫūd iki-yüz dirhem ṣuya elli dirhem ṭuz ḳatılup boġazına aḳıdılaraḳ (12) üzerine binilüp bir sā'at ḳadar yöridilerek derledile.

---

873 süti: W südi.
874 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
875 ḳarışdırılaraḳ: T, A$_2$ ḳarışdırılup.
876 bögri: T börgi.
877 ḳatılanup: T, M, A$_2$, S ḳatılup.
878 burnunuŋ: W burnınıŋ.
879 ṭurur iken: A$_2$ ṭurur-ken.
880 'alāmetleri-y-le: T, A$_2$ 'alāmeti-y-le.
881 derlü: W derli.
882 revġan-ı zeyte: W ruġan-ı zeyte.
883 burnuna: W burnına.
884 rükūb: W rükūb rükūb.
885 degin: T, A$_2$ ḳadar.
886 ḳaşandırıldıḳdan-ṣoŋra: A$_1$ yarısı silinmiş; T ḳaşandırıldıḳdan ṣoŋra.
887 ezilüp: A$_1$ silinmiş.
888 ışıdılaraḳ: S ışıdılarak.

(13) **Yigirmi sekizinci bāb ḳaṣar[889] ta‘bīr olunur ‘illet beyānındadır.**

[A1 90] [S70] (1) İşbu ‘illet ḥayvāna [T132] ṣoġuḳdan ‘ārıż olaraḳ boynını uzadamayup dā’imā yoḳaru (2) ṭuṭar. Ve gözleriniŋ siyāhı ġā’ib olup ve içine çevrilüp yalŋız beyāżı görinür. Ve zīrde on (3) beşinci[890] numeroda[891] müressem-i şekl miṣllü [M107] ḳulaḳları dā’imā yuḳarı ṭoġrı ṭurup yeme içmeden berī (4) olur. ‘İlācı ḳulaḳları arḳası ile[892] burnundan ve ḳolları[893] üstünden ve gögsünüŋ[894] yoḳarusından (5) ve ḳuyrıġınıŋ üzerinden etine te’sīr idinceye ḳadar dāġlanup ba‘dehū yüz dirhem ḳabuġı ile[895] (6) ṣarmısaḳ dögilüp yarım ḳıyye revġan-ı zeyt[896] otuz dirhem ḳına ile ḳarışdırılaraḳ (7) bir mıḳdār [W78] [A2 86] ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[897] burnunuŋ derūnuna ve mārrü’z-zikr dāġlanan maḥallere birḳaç def‘a sürile. (8) Ve ‘illet-i mezkūre def‘ oluncaya ḳadar ḳabuġı çıḳmış buġday yedirilerek sā’ir bir şey’ yemesün (9) içün aġzına gem gibi bilek ḳalınlıġında bir aġaç bağlana. [T133] **‘İlāc-ı āḫır:** Ḥayvān ḳaranlıḳ[898] bir āḫūra[899] (10) ḳonup henūz zebḥ olunmuş bir ḳoyun derisi ṣıcaḳ iken başından boynuna[900] ḳadar ṣarılup[901] (11) cesedi ile ḳulaġına erimiş çerviş yaġı sürilüp ve aḳıdıla. Ve oldıġı āḫūr ṣıcaḳ (12) olmaḳ içün āteş yaḳılaraḳ yalŋız yeşil ot yedirile**. Devā-yı dīger:** Evvelā ḥayvān ḳulaġına (13) ḳadar gübreye gömilüp yalŋız burnı nefes almaḳ içün ṭaşrada ṭuraraḳ derledikden-ṣoŋra[902] **[A1 91]** (1) bir ṣıcaḳ āḫūra bağlanup[903] [M108] bir mıḳdār erimiş ḫınzīr yaġı mıḳdār-ı kifāye revġan-ı zeyte[904] mezc idilüp (2) boġazına dökile. **Tertīb-i dīger:** Yigirmi ḥabbe biber ile bir miṣḳāl naṭrūn saḥḳ olunaraḳ baḳla ḳadar (3) çāvşīr ve ḫılṭīṭ[905] ve kifāyet mıḳdārı şarāb ve zeyt yaġına ḳarışdırılup üç ḳısma taḳsīm (4) ile bir ḳısmı bir günde üç def‘a araları [T134] birer sā‘at mürūrunda [S71] burnuna püskürile. Ve üçer günden-ṣoŋra[906] (5) girü ḳalan iki ḳısmı daḫi kezālik günde üç def‘a püskürile. **‘İlāc-ı āḫır:** Keçi kesildigi ānda ḳanından (6) ṣıcaḳ iken bir mıḳdārı ḥayvānıŋ

---

889 ḳaṣar: ya‘nī doluca S’de derkenâra yazılmıştır.
890 beşinci: T altıncı.
891 numeroda: M numeroda numeroda.
892 arḳası ile: W, S arḳası-y-la.
893 ḳolları: A_2 ḳulaḳları.
894 gögsünüŋ: W gögsiniŋ.
895 ḳabuġı ile: A_2 ḳabuġı-y-la.
896 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
897 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: T ḳaynadıldıḳdan ṣoŋra.
898 ḥayvān ḳaranlıḳ: A_1silinmiş.
899 āḫūra: W āḫūrda.
900 boynuna:W boynına.
901 ṣarılup: A_1 silinmiş.
902 derledikden-ṣoŋra: T derledikden ṣoŋra.
903 bağlanup: W bağlayup ve; S bağlanup ve.
904 revġan-ı zeyte: W ruġan-ı zeyte.
905 ḫılṭīṭ: W ḥılṭīṭ.
906 günden-ṣoŋra: T günden ṣoŋra.

boġazına aḳıdılaraḳ üzerine binilüp bir sā‘at ḳadar (7) ḳoşdurıla.[907] **Devā-yı dīger:** Birer mıḳdār [A$_2$87] kendir ile ṭuz eyüce saḥḳ idilüp mıḳdār-ı kifāye şarāba[908] mezc (8) ile burnuna püskürüldükden-ṣoŋra[909] başına daḫi birer mıḳdār şarāb ve revġan-ı zeyt[910] ve naṭrūn bir birine (9) ḳarışdırılup [W79] sürile. ‘**İlāc-ı āḫır:**[911] Birer mıḳdār ḫınzīr yaġı ve keçi yaġı ve nıṣfı ḳadar saḳız aġacınıŋ (10) saḳızı ve otuz dirhem yabānī sūsen ṣuyı ve bir ḳıyye eski zeyt yaġı cümlesi bir birine ḳarışdırılaraḳ (11) bir tencere içine vaż‘ ve üzerine cüz’ī ṭuz ve yüz [M109] yigirmi dirhem şarāb ‘ilāve olunaraḳ bir mıḳdār (12) ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[912] [T135] ser-tā-pā cesedine sürile. Ba‘dehū baḳladan mā‘adā noḥūd ve sā’ire miṣllü şey’ler (13) ekl itdirilerek ve içecegi ṣuya naṭrūn ḳatılaraḳ oldıġı maḥal ġāyet ṣıcaḳ ṭutıla. **Terkīb-i āhır:**[913] **[A$_1$92]** (1) Yigirmişer dirhem ḫınzīr yaġı ve rātinec ile saḳız aġacı żamġı āteşde eridilüp bir def‘a cesedine[914] sürilerek (2) boynı eyüce oġıla.[915] **Tertīb-i dīger:** Bir mıḳdār[916] ḳara dāne ṣu ile ḳaynadılup ḫayvān yıḳana.

(3) **Yigirmi ṭoḳuzuncı bāb meġal ta‘bīr olunan bir nev‘ (4) inḳıbāż beyānındadır.**

(5) İşbu ‘illet ḫayvāna ‘ārıż olduḳda meşy ve ḥarekete iḳtidārı[917] ḳalmayup bevli beyāż ve ġalīẓ ve fışḳısı (6) daḫi ḳurı ve müta‘affin olaraḳ ḳarnı şişüp ve başını aşaġı indirüp (13) dā’imā öksürür. ‘İlācı (7) on dirhem köpek dili ta‘bīr olunan[918] ot saḥḳ olunup bir ḳıyye [S72] ṣıcaḳ ṣu ile ḳarışdırılaraḳ[919] içirile. [T136] (8) **Devā-yı dīger:** Bir mıḳdār[920] ṣarı helīle ve nıṣfı ḳadar çekirdeksiz [A$_2$88] üzüm ve sūsen cümlesi bir hāvan (9) içinde saḥḳ olunup dört ḳıyye ṣu ile [W80] ḳarışdırılup bir buçuḳ ḳıyye ḳalıncaya ḳadar ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[921] (10) indirilüp el ile oġılaraḳ[922] süzile. Ve ḫayvāna beş sā‘at bir şey’ yedirilmeyüp ‘ilāc-ı meẕkūr (11) ile [M110] tenḳıye idile. **‘İlāc-ı āḫır:** On dirhem ḫaṭmī ile yedi dirhem būra eyüce dögilerek kifāyet (12) mıḳdārı şarāba mezc ile tenḳıye

---

907 ḳoşdurıla: T, A$_2$, S ḳoşdırıla.
908 şarāba: W şarāb.
909 püskürüldükden-ṣoŋra: T püskürüldükden ṣoŋra.
910 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
911 ‘ilāc-ı āḫır: T, A$_2$ tertīb-i dīger.
912 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: T, A$_2$ ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra.
913 terkīb-i āhır: T terkīb-i dīger; A$_2$ tertīb-i dīger.
914 cesedine W cesediŋe.
915 oġıla: A$_2$ oġula.
916 mıḳdār: W mıḳdā.
917 iḳtidārı: W iḳtidarı.
918 ta‘bīr olunan: T, A$_2$ ta‘bīr olunur.
919 ḳarışdırılaraḳ W, S ḳarışdırılup.
920 mıḳdār: W, S miṣḳāl.
921 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: T ḳaynadıldıḳdan ṣoŋra.
922 oġılaraḳ: A$_2$ oġularaḳ.

oluna.[923] Ba‘dehū bir mıḳdār ṭopraḳ çocuḳ bevli ile yoġırılup (13) ḥayvānıŋ ḳarnına sürile. **‘İlāc-ı āḫır:**[924] ‘İlāc iden adam elini yaġlayup ḥayvānıŋ dübürine idḫāl ile **[A$_1$93]** (1) fışḳısı[925] kāmilen çıḳarılaraḳ birer[926] mıḳdār sāḳmūniyā[927] ile bal bir birine ḳarışdırılup yumurṭa ḳadar yapılaraḳ dübürine ṣoḳıla.

(2) **Otuzuncı bāb şedīde ta‘bīr olunan ‘illet beyānındadır.**

(3) İşbu ‘illet ile ma‘lūl olan ḥayvānıŋ başı [T137] ile[928] alnı şişerek dizleri gevşer. ‘İlācı bir gice (4) yem yedirilmeyüp ṣabāḥ ile birer mıḳdār elma ṣuyı ve eski zeyt yaġı ve şarāb bir birine ḳarışdırılaraḳ[929] (5) burnuna[930] püskürile. Ve ekl itdirilecek arpaya[931] daḫi naṭrūn ḳatıla.

(6) **Otuz birinci bāb heng[932] ta‘bīr olunan (7) bir nev‘ ‘illet beyānındadır.**

(8) İşbu ‘illet ḥayvāna ‘ārıż olduḳda ġāyet sert[933] ve ṣıcaḳ ve saḳīl [S73] teneffüs idüp yem yemeden (9) ve ṣu içmeden berī olup on altıncı[934] numeroda müressem-i şekl misllü başını arḳasınıŋ [W81] bir ṭarafına atar. ‘İlācı (10) bir mıḳdār arpa keçi süti ile [M111] ḳaynadılup süzilerek ḥayvāna içirile. [A$_2$89] Ve yāḫūd arpa ṣu[935] ile (11) ḳaynadılup süzüldükden-ṣoŋra[936] keçi süti[937] ile ḳarışdırılup içirile. **Devā-yı dīger:** Birḳaç ‘aded (12) ḳurısından defne[938] toḫmı ve iki baḳla mıḳdārı saḳız aġacı żamġı otuz dirhem ‘asel ve kifāyet (13) mıḳdārı sirke ile mezc olunup ḥayvānıŋ [T138] burnuna[939] püskürile. Eger atıŋ bevli ḳan ve yāḫūd **[A$_1$94]** (1) cerāḥat gibi gelür ise üç miskāl saḥḳ olunmuş şāb[940] ile ol-mıḳdār naṭrūn mıḳdār-ı kifāye (2) ‘asel ile ḳarışdırılup üç gün içirile. Ve yeşil ot yedirilerek içecegi ṣuya arpa unı (3) ile naṭrūn ḳatıla. **‘İlāc-ı āḫır:** Ḥayvānıŋ cesedine birer mıḳdār şarāb ve zeyt yaġı serpilüp el (4) ile oġılaraḳ birer mıḳdār sirke ve çocuḳ bevli ve ḫınzīr yaġı bir birine ḳarışdırılaraḳ içirile. (5) **Devā-yı dīger:** Eger

---

923 tenḳıye oluna: W tenḳıye olunaraḳ.
924 ‘ilāc-ı āḫır: T, A$_2$ tertīb-i diger; M devā dīger.
925 fışḳısı: W fışḳısını.
926 birer: W bir.
927 sāḳimūniyā: T, A$_2$ ṣākmūniya.
928 başı ile: A$_2$ başı-y-la.
929 ḳarışdırılaraḳ: W, S ḳarışdırılup.
930 burnuna: W burnına.
931 arpaya:W apaya; A$_2$ arpa.
932 heng: T, W, A$_2$ hetk.
933 sert: M serd.
934 altıncı: W altı.
935 ṣu: W ṣuyı.
936 süzüldükden-ṣoŋra: T süzüldükden ṣoŋra.
937 süti: W südi.
938 defne: A$_2$ -.
939 burnuna: W burnına.
940 şāb: A$_2$ şarāb.

ḥayvānıŋ aġzından cerāḥat ve yāḫūd ḳay gelür ise birer mıḳdār semiz otınıŋ ṣuyı (6) gül ṣuyı ile ḳarışdırılup ‘illet-i meẕkūre def‘ oluncaya ḳadar içirile. Ve burnundan gelen nefesinde[941] (7) ta‘affün olur ise yigirmi dirhem ḳusṭ ile ḳırḳ dirhem sorġun [M112] aġacı ḳabuġı dögilüp ve elenüp (8) kifāyet mıḳdārı ṣarāb ile ḳarışdırılaraḳ içirile.

(9) Otuz ikinci bāb rīḥ ta‘bīr [T139] olunan bir nev‘ (10) ‘illet beyānındadır.

[S74] (11) İşbu ‘illetiŋ pek çoḳ sebebleri var ise de[942] ekserīsi ziyāde ḳoşdurmadan ve ṣusuz bıraḳmadan [W82] (12) ve tozlı maḥalde ṭurmadan[943] olup ‘alāmeti[944] ḥayvān günden güne[945] [A2 90] ża‘īfleyüp boġazında bir şey’ ḳalmış (13) gibi öksürür ve[946] ziyāde ṣu içüp ġāyet yavaş teneffüs ider. Ve burnundan daḫi dā’imā sümük **[A1 95]** (1) aḳar. Ve ba‘żıları otı yemeyüp çigneyerek atar. ‘İlācı bir mıḳdār rībās[947] dögilüp ve ṣu ile (2) ḳaynadılup ṣoġudukdan-ṣoŋra[948] meẕkūr rībās ḳadar çekirdeksiz üzüm ḳarışdırılaraḳ eyüce el ile (3) oġalanup içirile. **Devā-yı dīger:** Bir mıḳdār ḳara dāne saḥḳ olunup bir gün bir gice ṣuda (4) ışladıldıḳdan-ṣoŋra[949] güneşde ḳurıdılaraḳ bir mıḳdār ṣu ile ḳaynadıla. Tā ki ḫamīr gibi olduḳda (5) üzerine birer mıḳdār ḳurı üzüm şarābı ve ṣıcaḳ ṣu ḳonup ḥayvān eyüce[950] ṣuṣadıḳda (6) içirile. Ve içmedigi ḥālde dilini ṭaşra çıḳarup [T140] dökile. Ve yiyecegi ota daḫi naṭrūn serpilerek (7) cesedine bir mıḳdār şarāb ile zeyt yaġı sürilüp el ile eyüce oġıla ve burnuna daḫi bir mıḳdār (8) keskin sirke ve yāḫūd zeyt [M113] yaġı ile erkek keçiniŋ iç yaġı bir birine ḳarışdırılup dökile.

(9) **Otuz üçünci bāb mustasḳī ‘illeti beyānındadır.**

(10) İşbu ‘illet ile ma‘lūl olan ḥayvānıŋ ḳarnı ve ḫāyaları ile ayaḳları ve beliniŋ (11) ṭamarları şişüp el ile cesediniŋ [S75] bir ṭarafı ṣıḳıldıḳda ṭamar gibi ḥareket itmesi ve başı ile sā’ir (12) a‘żāsını daḫi gerüp ḳıllarınıŋ dökilmesi ‘alāmetleri-y-le[951] tebeyyün ider. ‘İlācı evvelā ḥayvān ince [W83] (13) bir çul ile güneş olan maḥalle baġlanup ve başı daḫi bir şey’ ile örtilerek [A2 91] nefesi çuluŋ **[A1 96]** (1) içine virilüp derledikden-ṣoŋra[952]

941 nefesinde: W nefesinden.
942 de: S -.
943 ṭurmadan: W ṣurmadan.
944 ‘alāmeti: W ‘āmeti; S -.
945 günden güne: A2 günden-güne.
946 ve: A1, A2 -.
947 rībās: M, A2 ribyās.
948 ṣoġudukdan-ṣoŋra: T ṣoġudukdan ṣoŋra.
949 ışladıldıḳdan-ṣoŋra: M, A2 ışladıldıḳdan ṣoŋra.
950 eyüce: A2 -.
951 ‘alāmetleri-y-le: T ‘alāmeti-y-le.
952 derledikden-ṣoŋra: T derledikden ṣoŋra.

baḳla ve yāḫūd kereviz otı ve bulunmadığı ḥālde yaş ot ve yāḫūd (2) ḳurı ota naṭrūn ṣuyı[953] serpilerek yedirile.

(3) **Otuz dördünci bāb [T141] iḫtilāc[954] ta‘bīr olunan (4) bir nev‘ ‘illet beyānındadır:**

(5) Bu ‘illete dūçār olan ḥayvānıŋ ekserī vaḳtda büzilüp ve uzanması[955] ve ditreyüp aġzından ṣu aḳması (6) ve damaġından bir veca‘-i şedīd ẓuhūr itmesi [M114] ‘alāmetleri-y-le aŋlaşılup[956] ‘ilācı bir mıḳdār eşek ḫıyārı (7) doġranup[957] üzerine naṭrūn serpilerek yedirile. Ve yāḫūd ṣu ḳaplumbaġasınıŋ ḳanı revġan-ı zeyt[958] (8) ile ḳarışdırılup içirile. **‘İlāc-ı āḫır:** Bir mıḳdār eşek ḫıyārı doġranılup[959] üzerine naṭrūn (9) serpilerek yedirile. Ve cesedine daḫi şarāb ile revġan-ı zeyt[960] sürile. Faḳaṭ eşek ḫıyārı ziyāde (10) yedirildigi ḥālde maẓarratı olacaġından bir mıḳdārcıḳ yedirilmesi lāzımedendir.

(11) **Otuz beşinci bāb mā’ü’l-aşfer ta‘bīr olunan (12) bir nev‘ ‘illet beyānındadır.**

(13) İşbu ‘illete dūçār olan ḥayvānıŋ ḳarnı ve ayaḳları ve dirsekleri ve ḫāyaları şişüp el ile **[A$_1$97]** (1) ṭokunulduḳda oynar. Ve beliniŋ daḫi bir ṭarafı [S76] parmaḳ ile ḳaşınıldığı [T142] ḥālde āyende [W84] şişer. ‘İlācı (2) ḥayvān[961] ḳalın bir çul ile örtilüp güneşe bağlanaraḳ derledikden-ṣoŋra[962] yapraġı ile berāber ṭurp[963] (3) ve yā kereviz ve yāḫūd yeşil ot yedirile. Eger ẕikr olunan ṭurp[964] ve kereviz [A$_2$92] ve yeşil otuŋ mevsimi (4) degil ise ḳurı ota naṭrūn serpilerek ve noḥūd yigirmi dört sā‘at ṣuda ışladılaraḳ yedirile. (5) Eger bunuŋla kesb-i ṣıḥḥat itmez ise göbeginiŋ üç parmaḳ aşaġısından bir nīşter [M115] ile delinüp ince (6) bir ḳalem ṣoḳılaraḳ ḳarnında olan ṣu ḳaleminiŋ[965] delüginden[966] aḳdıḳdan-ṣoŋra yarayı ḳapadacaḳ merhemler ile ‘ilāc oluna.

(7) **Otuz altıncı bāb mirretü’l-yābise ta‘bīr olunan (8) bir nev‘ ‘illet beyānındadır.**

---

953 ṣuyı: W, S -.
954 iḫtilāc: W iḥtilāc.
955 uzanması: W aranması.
956 aŋlaşılup: A$_1$ aŋlaşılur.
957 doġranup: S ṭoġranup.
958 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
959 doġranılup: M doġranup; S ṭoġranup.
960 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
961 ḥayvān: W, S -.
962 derledikden-ṣoŋra: T derledikden ṣoŋra.
963 ṭurp: T ṭurup.
964 ṭurp: T ṭurup.
965 ḳaleminiŋ: W ḳaleminiŋ.
966 delügünden: W degügünden.

(9) Bu ‘illete dūçār olan ḥayvānıŋ gögsi şişüp burnunuŋ delükleri açılır. Ve ṣu içemeyüp (10) ve ḳarnı ġāyet ṣıcaḳ olup ve derisi daḫi şişüp gübre getürür iken meşaḳḳat çeker. ‘İlācı (11) aḫşamdan ṣabāḥa ḳadar ot yedirilmeyüp [T143] ṣabāḥ ile altmış dirhem çerviş yaġı ve altmış dirhem sirke ile ḳarışdırılup (12) içirile. İrtesi gice daḫi ber-minvāl-i muḥarrer bir şey’ yedirilmeyüp ṣabāḥ ile[967] keçiniŋ ḳılı ile boynuzı (13) ve birer mıḳdār za‘ter ve behmen tütsü oluna.[968] Ve yine irtesi gün bir ḳap içine yedi yumurṭa ḳırılup **[A₁98]** (1) on beş dirhem sirke ḳaṭılaraḳ eyüce ḳarışdırılup[969] içirile. Ve birer mıḳdār zeyt yaġı ve naṭrūn ve ‘asel ve (2) ṣu cümlesi bir birine ḳarışdırılup [W85] tenḳıye oluna[970] ve yeşil[971] ot ve yāḫūd naṭrūn [S77] serpilmiş ḳurı ot yedirilüp (3) arpa virilmeye. Ve bulundıġı taḳdīrde mülūkiyye ile pancar yedirile.

[M116] **(4) Otuz yedinci bāb sill ta‘bīr olunan (5) bir nev‘ ‘illet beyānındadır.**

[A₂93] (6) Bu ‘illete dūçār olan ḥayvān dāimā büzilüp ot ekl ider iken cānlanur ve gözi daḫi fenālaşup (7) nefesi[972] kesilir. ‘İlācı bir ḳalın çul ile örtilüp[973] güneşde derledikden-ṣoŋra altı yumurṭa bir ḳap (8) içine ḳırılup otuz dirhem tereyaġı ve altmış dirhem [T144] gül ṣuyı ḳatılaraḳ eyüce ḳarışdırılup (9) içirile ve yiyecegi ota daḫi ṭurp doġranup yedirile. **‘İlāc-ı āḫır:** Birer mıḳdār ḳabuġı çıḳmış (10) arpa ve kettān toḫmı ve üç baş ṣarımsaḳ ve altmış dirhem keçiniŋ iç yaġı ve bir mıḳdār ḳurı defne (11) toḫmı ve ḳoyun mumbārı[974] ve bir ḳabża ṣadef otı ve bulundıġı ḥālde ḫınzīrıŋ bağırsaġında olan (12) gübre ile bir ḳolı alınup cümlesi bir tencere içine ḳonaraḳ eyüce ḳaynadılup ṣuyı (13) çekildikde üzerine ṣu ḳonup tā ki bir birine ḳarışur[975] ba‘dehū indirilüp otuz dirhem ḳara dāne **[A₁99]** (1) unı serpilerek üç ḳısma taḳsīm ile günde bir ḳısmı boġazına dökile.

(2) **Otuz sekizinci bāb zā’idü’l-ḫanāzīr ya‘nī ṣıraca dinilen (3) ur gibi şiş beyānındadır.**

[W86] (4) İşbu ‘illet ḫunāḳıyye dinilen şişe müşābih olup faḳaṭ el ile[976] ṭoḳunuldıġı [T145] ḥālde [M117] içerüsi oynamaġla (5) farḳ ve temeyyüz olunaraḳ ekserī ṭaylarda żuhūr [S78] ider. Ḫunāḳıyye ta‘bīr olunan[977] şiş olmadıġı tebeyyün itdikde (6)

967 ṣabāḥ ile: T, A₂ ṣabāḥ-ile.
968 tütsü oluna: W tütsü olunaraḳ.
969 ḳarışdırılup: T, A₂ ḳarışdırılaraḳ.
970 tenḳıye oluna: W tenḳıye olunaraḳ.
971 ve yeşil:W -.
972 nefesi: W baġsı.
973 örtilüp: A₁ ertilüp.
974 mumbārı: M, S bumbārı.
975 ḳarışur: W ḳarışup.
976 el ile: T, A₂ -.
977 ta‘bīr olunan: T, A₂ dinilen.

evvelā şişiŋ derisi kerpeten ile ḳaldırılup bir[978] ustura[979] ile ḳat‘ olunaraḳ içinde oynayan (7) ur çıḳarıldıḳdan-ṣoŋra[980] ḳan cereyān itmez ise [A2 94] şarāb sirkesi ve yāḫūd ṣu ile yıḳanaraḳ yaralara (8) isti‘māl[981] olunacaḳ merhemler ile iltiyām buldırıla. Ve ḳan geldikde bir mıḳdār ḳoyun yapaġısı[982] sirkeye (9) batırılup yaraya vaż‘ olunduḳdan-ṣoŋra[983] merhem ile bi’t-tedāvi siŋek ve tozdan li-ecli’l-muḥāfaẓa (10) zīft sürile. Ve meẕkūr şiş yavrulayup[984] eṭrāfında yumuşamamış ḳatı şişler ẓuhūr ider (11) ise evvelā ẓuhūr iden şişleri ṣıcaḳ ṣu ile yıḳanup birer mıḳdār arpa unı ve naṭrūn ṣu ile (12) merhem ḳıvāmına gelinceye ḳadar ḳaynadılaraḳ üzerine vaż‘ ile geregi gibi yumuşadıḳda orta yerinden [T146] (13) ustura[985] ile yarılup bir mıḳdār ince dögülmüş incīr yapraġı mıḳdārı kifāye ṭuz[986] ve şarāb ile ḳarışdırılup **[A1 100]** (1) şiş üzerine sürile. Yara ḳan ve cerāḥatden berī olduḳda eşek ḫıyarı ḳonılaraḳ keẕālik yaralara (2) ḳullanılan merhem ile mu‘ālece oluna. Eger merhemler ile iltiyām bulmaz ise mārrü’l-beyān arpa unı (3) ve naṭrūn ile [M118] yumuşadıldıḳdan-ṣoŋra[987] şişiŋ eṭrāfı dāġlanaraḳ süt tiken[988] yapraġı dögilüp (4) yara üzerine urıla. Ve meẕkūr ḫanāzīr bir yaşında olan ṭaylarda vuḳu‘-bularaḳ[989] içi el ile (5) ṭoḳanıldıḳda oynamadıġı ḥālde yarılaraḳ ḳan yoġ-ısa ḳoyun yapaġısı [W87] sirkeye ve ḳan var ise (6) yapaġı revġan-ı zeyt[990] ile sirkeye batırılup vaż‘ olunaraḳ[991] üç gün[992] ḳadar [A2 95] el ṭokundırılmaya. Üç (7) günden-ṣoŋra[993] ṣıcaḳ ṣu ile yıḳanup birer mıḳdār şarāb ve ṭuz ve ufaḳ [T147] ufaḳ[994] ḳırpılmış[995] yapaġı (8) ve zeyt yaġı cümlesi bir birine ḳarışdırılup fitīl ile yaraya ṣoḳılaraḳ dört gün el [S79] urulmaya. (9) Ba‘dehū yine yıḳanup bir mıḳdār bala kifāyet mıḳdārı ḳına mezc ile sürilerek yarada ḳan ve cerāḥat (10) misllü şey’ler ḳalmadıḳda birer mıḳdār revġan-ı zeyt[996] ṭortusı ile[997]

978 bir: T, A2 -.
979 ustura: W usṭura.
980 çıḳarıldıḳdan-ṣoŋra: T çıḳarıldıḳdan ṣoŋra.
981 isti‘māl: W -.
982 yapaġısı: W yaġı.
983 olunduḳdan-ṣoŋra: T olunduḳdan ṣoŋra.
984 yavrulayup: A2, S yavrılayup.
985 ustura: W usṭura.
986 ṭuz: W ṭur.
987 yumuşadıldıḳdan-ṣoŋra: T, A2 yumuşadıldıḳdan ṣoŋra.
988 süt tiken: A2 sütlegen.
989 vuḳu‘-bularaḳ: T, S vuḳu‘ bularaḳ.
990 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
991 vaż‘ olunaraḳ: A2 vaż‘ oluna.
992 üç gün: T, A2 üç-gün.
993 üç günden-ṣoŋra: T, A2 üç-günden ṣoŋra.
994 ufaḳ ufaḳ: W, S ufaḳ.
995 ḳırpılmış: A2 ḳırılmış.
996 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
997 ṭortusı ile: M, A2 ṭortusı-y-la.

ḫāliṣ zeyt yaġı ve yumuşaḳ (11) zīft bir birine ḳarışdırılup sürile. Ve arpa yedirilmeyüp ‘illet-i meẕkūre kesb-i ḫıffet itdikçe azar azar arpası ziyādeleşdirile.

(12) **Otuz ṭokuzuncı bāb çıbanlar beyānındadır.**

(13) Ḥayvānda çıban ḥarāretden[998] neş’et ider. Eger çıbanlar atıŋ belinde ẓuhūr ider ise yara olmamaḳ **[A$_1$101]** (1) içün çul urulmayup evvelā çıban olan maḥaller günde iki [M119] def‘a ṣıcaḳ ṣu ve çögen ile yıḳanup (2) tereyaġı sürilerek eyü oluncaya ḳadar binilmeye. **Devā-yı dīger:** Evvelā ṣıcaḳ ṣu ile [T148] çıban olan (3) maḥaller temīz yıḳanup ba‘dehū yüz yigirmişer dirhem çerviş ve ḫınzīr yaġları eridilüp ve altmış dirhem (4) naṭrūn ile ḳına saḫḳ idilüp cümlesi bir birine mezc ile sürile. Çıbanlar deşildikde içinde (5) olan cerāḥat ve sā’ire çıḳarılup ṭuz ile revġan-ı zeyt[999] bir birine ḳarışdırılaraḳ (6) sürilüp atıŋ üzerine daḫi yine meẕkūr tertīb vaż‘ ile yedi gün ṣu ile yıḳana.

[W88] **(7) Ḳırḳıncı bāb uyuz[1000] ‘illeti** [A$_2$96] **beyānında olup iki nev‘ (8) üzere ẕikr olunur.**

(9) Birisi ḥarāretden ve mi‘desiniŋ fesādından nāşī mefāṣılında olan veca‘ıŋ cesedine sirāyetinden ve dīgeri (10) temīz[1001] baḳılmayup kirden ve üzerinde fenā böcekler gezüp nā-pāk maḥallerde yuvarlanmasından olup (11) mārrü’ẕ-ẕikr [S80] ḥarāretden oldıġı ḥālde evvelā ḳulaġı-y-la yanaḳlarından[1002] ḳan alınup ba‘dehū birer mıḳdār (12) kömür[1003] küli ṣuyı ve naṭrūn ve zīft bir birine ḳarışdırılaraḳ [T149] ser-tā-pā cesedine ve başına ziyādece (13) sürile. Eger uyuz olan maḥallerde ḳan ve cerāḥat olur ise birer[1004] mıḳdār arpa unı **[A$_1$102]** (1) ve zeyt [M120] yaġı ṣu ile ḳaynadılup cerāḥat olan maḥallere sürile. Üç gün ṭurduḳdan-ṣoŋra[1005] bir mıḳdār (2) ṣıcaḳ ṣuya cüz’ī[1006] kömür küli atılup eyüce yıḳana. Ve gübre ile oġılaraḳ ḳabuḳ ve kir (3) ḳalmadıḳda birer mıḳdār yaş zīft ve revġan-ı zeyt[1007] ve zeyt ṭorṭusı ve kibrīt-i aṣfer cümlesi (4) bir birine ḳarışdırılup sürile. Bir gün ṭurdıḳdan-ṣoŋra[1008] birer mıḳdār eşek ḫıyārı ve naṭrūn (5) dögilüp üzerine kifāyet mıḳdārı şarāb ve yāḫūd bal şerbeti ‘ilāve olunaraḳ yara (6) olan maḥalle sürile. **‘İlāc-ı āḫır:** Üç-yüz dirhem iç yaġı ve ikişer yüz dirhem ḳaṭrān (7) ve

998 ḥarāretden: W ḥarāretde.
999 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1000 uyuz: uyuz S’de tekraren derkenâra yazılmıştır.
1001 temīz: W temīr.
1002 yanaḳlarından: A$_2$ yaŋaḳlarından.
1003 kömür: W kömü.
1004 birer: S bir.
1005 ṭurduḳdan-ṣoŋra: T ṭurduḳdan ṣoŋra.
1006 cüz’ī: T cüz’vī.
1007 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1008 ṭurdıḳdan-ṣoŋra: T ṭurdıḳdan ṣoŋra.

siyāh neft yaġı ve üç-yüz dirhem süt [T150] ve yigirmi beş dirhem saḥḳ olunmuş şūnīz ve beş dirhem (8) kibrīt iki dirhem ‘aḳreb otı [A$_2$97] ve[1009] on iki buçuḳ dirhem ṭuz cümlesi bir birine ḳarışdırılup (9) altı gün günde birer sā‘at ṭurmaḳ üzere [W89] uyuz olan maḥallere sürilerek güneşde (10) ṭutılup ba‘dehū temīz[1010] yıḳanaraḳ ṣıġır tersi sürile. **Devā-yı dīger:** Yüz dirhem defne ṣuyı ikişer (11) yüz dirhem sīsām yaġı ve zeyt yaġı ve altmış dirhem yaş ‘aḳreb otı ve yigirmi [M121] beşer dirhem (12) ḫārdal ve kendir saḥḳ olunacaḳları dögilüp bir birine mezc ile bir yeşil ve içi sırlı ḳavanoz (13) içine vaż‘ olunaraḳ [S81] güneşe aṣıla. Ba‘dehū īcābı taḳdīrinde içinden[1011] yüz yigirmi dirhemi **[A$_1$103]** (1) alınup yüz yigirmi dirhem zeyt yaġı ve birer ḳabża ṭuz ve saḥḳ olunmuş çörek otı ḳarışdırılup (2) ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[1012] üç gün günde birer sā‘at sürile. Ve sürüldigi müddet ḥayvān güneşe bağlanup (3) ba‘dehū uyuz olan maḥalle[1013] [T151] sīsām yaġı ve yāḫūd ḳuyruḳ yaġı sürilerek iki gün ṭurduḳdan-ṣoŋra[1014] (4) yıḳana. **‘İlāc-ı āḫır:** Mevsimi oldıġı ḥālde yeşil ceviz ḳabuġı dögilüp üzüm sirkesi (5) ile ḳaynadılaraḳ uyuz olan maḥalle sürile. **Devā-yı dīger:** Birer mıḳdār yabānī üzüm ve şūnīz (6) ve kibrīt ve kendir ve sūsen-i Kerrān ve ṭuz ve cīva cümlesi bir hāvan içinde saḥḳ olunup[1015] (7) mıḳdār-ı kifāye revġan-ı zeyt[1016] ve bezir yaġı ile ḫamīr idilerek āteşde taḳṭīr olunduḳdan-ṣoŋra[1017] (8) ḥāṣıl olan ṣuyı uyuz olan maḥallere sürile. **Terkīb-i āḫır:** Bir ḳabża ince dögilmiş ṭuzuŋ (9) üzerine kifāyet mıḳdārı defne [A$_2$98] yapraġı ve sirke ḳonup ḳaynadılaraḳ [M122] cesedine sürile. (10) **Tertīb-i dīger:**[1018] Birer mıḳdār rāziyāne ve çörek otı ve kendir saḥḳ olunup ḳadar-ı kifāye zeyt (11) yaġı mezc olunaraḳ ḳaynadılup uyuz maḥallerine sürile. **‘İlāc-ı āḫır:** Bir mıḳdār çögen [W90] ṣu ile (12) ḳaynadılup ḥayvān yıḳanup [T152] güneşde ḳurıdıldıḳdan-ṣoŋra[1019] birer mıḳdār rāziyāne ve kendir ve ma‘den (13) ṭuzı ve çörek otı saḥḳ olunup kifāyet mıḳdārı zeyt yaġı ile[1020] ḳaynadılaraḳ **[A$_1$104]** (1) üç gün[1021] uyuz olan maḥallere sürilüp keẕālik güneşde [S82] ṭutıla. **‘İlāc-ı āḫır:** Bir mıḳdār kendir (2) ṣu ile ḳaynadılup uyuz olan maḥallere sürile. **Devā-yı dīger:** Birer mıḳdār kendir ile rāziyāne (3) dögilüp mıḳdār-ı kifāye siyāh neft[1022] yaġı ile

---

1009 ve: W, S -.
1010 temīz: T, A$_2$ temīzce.
1011 içinden: W, S -.
1012 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: T ḳaynadıldıḳdan ṣoŋra.
1013 maḥalle: T, A$_2$ maḥallere.
1014 ṭurduḳdan-ṣoŋra: A$_1$, T ṭurduḳdan ṣoŋra.
1015 saḥḳ olunup: M saḥḳ idilüp.
1016 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1017 taḳṭīr olunduḳdan-ṣoŋra: T, A$_2$, S taḳṭīr olunduḳdan ṣoŋra.
1018 tertīb-i dīger: W, S terkīb dīger.
1019 ḳurıdıldıḳdan-ṣoŋra: T ḳurıdıldıḳdan ṣoŋra.
1020 zeyt yaġı ile: T zeyt yaġı-y-la.
1021 üç gün: T üç-gün.
1022 neft: A$_2$ nefṭ.

ḳarışdırılaraḳ uyuz olan maḥallere sürilüp (4) yigirmi dört sā‘at ṭurduḳdan-ṣoŋra[1023] yıḳana. Ve uyuz aġzına[1024] yaḳın olan maḥallerde olur ise (5) tertīb-i meẕkūr dişlerine aḳmamaḳ içün başı yoḳaru bağlanup arpa ṣamanı ṭobra ile (6) virile. Ve aġzı ṭoḳunacaḳ bir ṭarafında oldığı ḥālde[1025] başı ḳışa bağlanup uyuz olan maḥalle (7) aġzı ṭoḳundırılmaya.[1026] Zīrā tertīb-i meẕkūr dişlerine ṭoḳunur ise dişlerini fenā ider. **Tertīb-i āḫır:** (8) Bir mıḳdār kenevir saḥḳ olunup kifāyet mıḳdārı zeyt yaġı ile[1027] ḳaynadılaraḳ [T153] uyuz maḥallerine [M123] (9) sürilüp yigirmi dört sā‘at[1028] ṭurduḳdan-ṣoŋra[1029] yıḳana. **Devā-yı dīger:** Evvelā at [$A_2$99] çögen ve ṣıcaḳ (10) ṣu ile yıḳanup[1030] ḳuruduḳdan-ṣoŋra[1031] birer mıḳdār zırnīḫ ile ṭuz ince dögilüp kifāyet (11) mıḳdārı keskin sirke ile ḳaynadılaraḳ zırnīḫ ile ṭuz eridikde sürile. Bir mıḳdār ṭurduḳdan (12) ṣoŋra[1032] ṣıcaḳ ṣu ile yıḳanup birḳaç gün sirke sürile. Eger eyü olmaz ise yine tertīb-i (13) meẕkūr vaż‘ olunup cüz’ī[1033] ṭurduḳdan-ṣoŋra[1034] yıḳana. Çünki zırnīḫ ikle oldığından [W91] cesedini **[$A_1$105]** (1) yara idecegi cihetle ziyāde ṭurṭurulmaya.[1035] **Tertīb-i dīger:** Birer mıḳdār kibrīt ile şarāb ve zeyt (2) yaġı ḳaynadılup ḥayvān mevsim-i ṣayfda ṣoġuḳ bir maḥalde ve vaḳt-ı şitāda güneşde ṭutılaraḳ (3) uyuz maḥallerine sürile. [S83] Bir mıḳdār ṭurduḳdan-ṣoŋra[1036] yıḳana. **‘İlāc-ı āḫır:** Evvelā at ṭayanacaḳ (4) mertebe ṣıcaḳ ṣu ile yıḳanup ba‘dehū yüz dirhem keskin sirke ve yigirmi beşer [T154] dirhem naṭrūn (5) ve rāziyāne bir tencere içinde eyüce ḳaynadılaraḳ[1037] bir degnegiŋ ucuna bir mıḳdār paçavra bağlanup (6) ḥayvānıŋ ṭayanacaġı ḳadar ṣıcaḳ iken degnek ile uyuz maḥallerine[1038] sürile. **Devā-yı dīger:** Birer mıḳdār (7) kibrīt ve zeyt yaġı ve şarāb bir hāvanda[1039] dögilüp bal ḳıvāmına geldikde eşek ḫıyarı ṣapı ile[1040] [M124] (8) uyuz maḥallerine sürilüp ḥayvan bir gün güneşde ve yaz ise bir gice daḫi ayazda ṭurduḳdan ṣoŋra[1041] (9) yıḳana. **‘İlāc-ı āḫır:** Birer mıḳdār ḫınzīr yaġı ve bal mūmı iki misli [$A_2$100] zeyt yaġı ile bir baḳır ḳap (10)

1023 ṭurduḳdan-ṣoŋra: T, A_2 ṭurduḳdan ṣoŋra.
1024 aġzına: S -.
1025 ḥālde: W ḫālde.
1026 ṭoḳundırılmaya: W ṭoḳundurulmaya.
1027 zeyt yaġı ile: T zeyt yaġı-y-la.
1028 sā‘at: S sā‘at mıḳdārı.
1029 sā‘at: S sā‘at mıḳdārı.
1030 yıḳanup: W, T, M yıḳanılup.
1031 ḳuruduḳdan-ṣoŋra: T ḳuruduḳdan ṣoŋra.
1032 ṭurduḳdaŋ ṣoŋra: W, M, S ṭurduḳdaŋ-ṣoŋra.
1033 cüz’ī: T cüz’vī.
1034 ṭurduḳdan-ṣoŋra: T ṭurduḳdan ṣoŋra.
1035 ṭurṭurulmaya: T ṭurdurulmaya; A_2 ṭurdurılmaya.
1036 ṭurduḳdan-ṣoŋra: T ṭurduḳdan ṣoŋra.
1037 ḳaynadılaraḳ: S ḳaynadılup.
1038 maḥallerine: W maḥalleriŋe.
1039 hāvanda: T, A_2 hāvan içinde.
1040 ṣapı ile: A_2 ṣapı-y-la.
1041 ṭurduḳdan ṣoŋra: W, T, S ṭurduḳdan-ṣoŋra.

içinde eridilüp cüz’ī ṣoġuduḳda biraz saḥḳ olunmuş kibrīt ḳatılup ḳarışdırılaraḳ (11) keẕālik eşek ḫıyarı ṣapı ile uyuz olan maḥallere[1042] sürile. **Tertīb-i āḫır:** Bir ḳıyye defne (12) aġacı ḳabuġı ufaḳ ufaḳ doġranılup[1043] üç ḳıyye ṣarāb ile ḳaynadılaraḳ süzüldükden ṣoŋra[1044] (13) ol ṣu içine ḳırḳ dirhem dögülmüş kibrīt ve bir mıḳdār ḳaṭrān ḳatılup uyuz olan [T155] maḥallere sürile. **[A$_1$106]** (1) **‘İlāc-ı āḫır:** Evvelā uşnān ṣu ile ḳaynadılup ḥayvān yıḳanaraḳ[1045] ḳuruduḳda birer mıḳdār (2) ḳırmızı zırnīḫ ve ṣarı zırnīḫ ve ḳalye ṭaşı ve kibrīt ve naṭrūn ve mürdeseng ve kendir ve ‘aḳreb (3) otı [W92] cümlesi bir hāvan içinde dögilüp ve elenüp ba‘dehū bir mıḳdār sirke ve timür dikeni[1046] ṣuyı (4) ve zeyt yaġı ḳatılaraḳ tekrār saḥḳ [S84] ile ‘asel ḳıvāmında olduḳda uyuz maḥallerine sürile. (5) Eger uyuz ḳaşınup ḥayvān[1047] kendüyi[1048] dīvāra sürter ise bir mıḳdār defne yaġı bir avuç dögülmüş (6) çörek otı ile ḳaynadılaraḳ[1049] ṣoġuduḳda keẕālik sürile. Ve ḳaşınma ḳuyruġı ile[1050] yelesinde (7) ise üç gün[1051] yalŋız şīreç ṣuyı ṣürile. **Devā-yı dīger:** Birer mıḳdār beyāż [M125] ḫārdal ile (8) beyāż kükürd[1052] saḥḳ olunup ḳadar-ı kifāye zeyt yaġı ve sirke ile ḳarışdırılaraḳ ḳaşınan maḥallere sürile.

(9) **Ḳırḳ birinci bāb ḥayvānıŋ ayaḳlarında olan ‘ilel beyānında (10) olup on nev‘ üzere beyān olunur.**

[A$_2$101] (11) **Birinci nev‘:** [T156] Temregi beyānında olup ḥayvānıŋ ekṣerī ayaḳlarında ẓuhūr ider. ‘İlācı bir mıḳdār (12) ṣarāb bir baḳır ḳap içinde yeşilleninceye ḳadar ḥıfẓ olunup ba‘dehū bir mıḳdār saḥḳ olunmuş mürdeseng (13) ḳadar-ı kifāye zeyt yaġı ile[1053] mezc olunaraḳ temregi olan maḥal çögen ve ṣıcaḳ ṣu ile yıḳanup **[A$_1$107]** (1) üzerine tertīb-i meẕkūr[1054] sürile. **‘İlāc-ı āḫır:** Atıŋ ṭopuġunuŋ birḳaç yerinden dāġlanup ot yedirile. (2) Eger ḥayvanıŋ ayaḳları ṭutılup ḥareket idemez ise bir mıḳdār süt ṭuz ile koyuluncaya ḳadar ḳaynadılup (3) içine bir mıḳdār daḫi ḥal olunmuş nişādır ḳatılaraḳ ḳollarına eyüce sürilüp üzeri ışlaḳ (4) bir penīr[1055] ṭulumı ile ṣarılaraḳ yigirmi dört sā‘at

---

1042 maḥallere: T, A$_2$ maḥallerine.
1043 doġranılup: A$_2$ ṭoġranılup.
1044 süzüldükden ṣoŋra: W, M, A$_2$ süzüldükden-ṣoŋra.
1045 ḥayvān yıḳanaraḳ: W, S -.
1046 timür dikeni: A$_1$, W, M, S timür dikei; T, A$_2$ timür deneki.
1047 ḥayvān: W ḥayvān ḥayvān.
1048 kendüyi: T, A$_2$ kendüsini.
1049 ḳaynadılaraḳ: A$_1$ ḳaynadınaraḳ; W ḳaynadıla.
1050 ḳuyruġı ile: W, S, A$_2$ ḳuyruġı-y-la.
1051 üç gün: M, A$_2$ üç-gün.
1052 kükürd: A$_2$ kükürt.
1053 zeyt yaġı ile: T, A$_2$ zeyt yaġı-y-la.
1054 tertīb-i meẕkūr: W -.
1055 penīr: W peŋir.

[W93] ṭura. Açılmadığı ḥālde dizi üstünde olan (5) [S85] ṭamardan ḳan alınup[1056] ḳan alınan maḥalle birer[1057] mıḳdār arpa unı ḫaṭmī ve aḳ günlük saḫḳ olunup (6) mıḳdār-ı [M126] kifāye yumurṭa ṣarısı ile yoġırılaraḳ bir bez ile bağlanup bir hafta ṭura. [T157] Ve at daḫi (7) āḫūrda ḳımıldanmayacaḳ dürlü bağlana. Eger ḥayvānıŋ ayaġı şişer ise bir ḳıyye ḳaṭrān-ı cedīd bir çölmek[1058] (8) içinde ḳoyuluncaya ḳadar ḳaynadılup bir ḳalın beze yapılarak şiş olan mahalle urıla. Beş gün (9) ṭurduḳdan-ṣoŋra[1059] sıcaḳ ṣu ve ṣabun ile yıḳanup eyü oluncaya ḳadar isti‘māl oluna. Ve yoldan (10) geldikde ḳolları ṭutıldığı ḥālde birden ṭās ile bir mıḳdār[1060] adam bevli içirile. **İkinci nev‘:** [A$_2$102] Derlü[1061] ṣu (11) virilmeden ḥayvānıŋ ayaġına ṣu inüp dizinde olan aşıġı şişerek meşy ve ḥarekete iḳtidārı ḳalmaz. (12) ‘İlācı bir mıḳdār kepek keskin sirke ve ṭuz ile merhem gibi oluncaya ḳadar ḳaynadılup bir ḳalın (13) beze yapılaraḳ aşıġı üzerine bağlanup bir gice ṭura. **‘İlāc-ı āḫır:** İnsān gübresi[1062] ṣıcaḳ **[A$_1$108]** (1) iken bez ile bağlanup yigirmi dört sā‘at ṭura. [T158] Bir def‘ada eyü[1063] olmaz ise birḳaç kerre[1064] ḳonıla. **Devā-yı dīger:** (2) Birer mıḳdār ṣarımsaḳ ve ṣabun ve revġan-ı zeyt[1065] ve ṭuz merhem ḳıvāmına gelinceye ḳadar ḳaynadılup aşıġı (3) üzerine urılaraḳ yigirmi dört sā‘at ṭura. **Terkīb-i dīger:**[1066] Eger ‘illet olan maḥal kemük gibi ḳatılur (4) ise yumru bir timür ile baldır kemüklerine[1067] ininceye[1068] ḳadar dāġlanup dāġlanan maḥalle saḫḳ olunmuş [M127] ḳara dāne (5) ve sülümen ve būra bir mıḳdār ‘asel ile merhem yapılaraḳ üç dört def‘a sürile. **Üçünci nev‘:** Arpa ile berāber (6) buġday yemeden [W94] ba‘żısınıŋ ayaḳları büzilüp ẕekeri ṭutılur. ‘İlācı ṣoġuḳ ṣuya [S86] ṣoḳılup ve (7) öŋ ayaḳlarından ḳan alınup ard ayaġına tereyaġı ṭorṭusı urılaraḳ ṣuyı ile[1069] yemi hem (8) geç ve hem-de az virile. **Dördünci nev‘:** Ṭabaḳ[1070] ‘illeti olup ṣol ayaġınıŋ ṭırnaġı çevresinden [T159] deşilerek (9) ṣarı ṣu aḳar. Tedāvī olunmaz ise ṭırnaġı düşer. ‘İlācı on dirhem māżī ve beşer dirhem zāc-ı Ḳıbrīsī (10) ve ḫanṭal ve iki dirhem ‘anzarūt cümlesi saḫḳ olunup mıḳdār-ı kifāye ‘asel ile yoġırıla.[1071] [A$_2$103] Evvelā (11) atıŋ ayaġı ṣabun ile yıḳanup ve temīz bir bez ile silinüp

---

1056 ḳan alınup: W -.
1057 birer: S bir.
1058 çölmek: W, M çömlek.
1059 ṭurduḳdan-ṣoŋra: T, M ṭurduḳdan ṣoŋra.
1060 bir mıḳdār: W -.
1061 derlü: W derli.
1062 gübresi: T, A$_2$ gübresini.
1063 eyü: A$_2$ -.
1064 kerre: W def‘a.
1065 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1066 terkīb-i dīger: W tertīb-i dīger.
1067 kemüklerine: A$_2$ kemiklerine.
1068 ininceye: A$_2$ iniŋce.
1069 ṣuyı ile: A$_2$ ṣuyı-y-la.
1070 ṭabaḳ: A$_2$ ṭaban.
1071 yoġırıla: W, S yoġurıla.

ḳurudulduḳdan-ṣoŋra[1072] tertīb-i meẕkūr bez ile (12) baġlanaraḳ üç gün[1073] ṭurduḳdan-ṣoŋra[1074] degişdirilüp birḳaç def'a isti'māl oluna. **Beşinci nev':** Rekebī (13) dinilen 'illet olup ḥayvānıŋ yemligi yüksek olaraḳ dizlerini dīvāra urmaġla şişüp ba'żısı **[A$_1$109]** (1) dögülmeden ve ba'żıları otlar iken yuvarlanmadan olur. 'İlācı evvelā şiş olan maḥalliŋ tüyleri (2) kireç ve zırnīḫ ile taṭhīr olunaraḳ ba'dehū birer mıḳdār 'aḳreb otı ile ḳaṭrān bir birine [M128] ḳarışdırılup (3) şiş olan maḥalle sürile. [T160] Ve eyü oluncaya ḳadar yemlige baġlanmayup āḫır maḥalle baġlanaraḳ yemi tobra ile virile. (4) Ve ḥayvān zīrde on yedinci numeroda müressem-i şekl miṣllü ḳarnından aşıla. **Devā-yı dīger:** Bir mıḳdār çerviş yaġı (5) ve nıṣfı ḳadar ḫurma ince saḥḳ olunup merhem gibi şiş olan maḥalle sürile. Eger yara eyü olmayup teşennüş (6) olur ise birer mıḳdār bal mūmı ve iç yaġı ve yüz dirhem zeyt yaġı ve bal mūmınıŋ nıṣfı ḳadar [S87] balıḳ (7) baġırsaġı cümlesi bir tencere içinde [W95] ḳaynadılup sürile. **Terkīb-i dīger:** Bir mıḳdār gügerçin tersi (8) ve nıṣfı ḳadar ṭuz ve naṭrūn ve erimiş bal mūmı ve iç yaġı cümlesi bir birine ḳarışdırılaraḳ 'illet (9) olan maḥalle ḳonıla. **'İlāc-ı āḫır:** Bir mıḳdār baḳırıŋ yeşil küfi 'asel ile ḳarışdırılaraḳ sürile. (10) **Devā-yı dīger:** Yigirmi dirhem zīft ve bir mıḳdār [A$_2$104] ḳına ve ḳınanıŋ nıṣfı ḳadar zīft mūmiyāsı āteşde (11) eridilerek bir ḳalın bez ile yapışdırıla. **Altıncı nev':** [T161] Zevā'id dinilen bir şiş olup ḥayvānıŋ (12) ṭopuġunda ẓuhūr iderek ḳatı olur. Ve ba'żısı derisi ile berāber şişüp ba'żısınıŋ yalŋız (13) içinde olan eti şişerek[1075] derisi şişmez. 'İlācı bir mıḳdār kendir yapraġı sirke ile dögilüp **[A$_1$110]** (1) şiş üzerine urıla. Ve meẕkūr zevā'id [M129] henūz ẓuhūr itdikde birer[1076] mıḳdār būra ile bezir yaġı (2) kifāyet mıḳdārı sirke ile ḳaynadılup sürile. Eger eyü olmaz ise sālifü'l-beyān ṣıracaya isti'māl (3) olunan mu'ālece ile tedāvī oluna. **Yedinci nev':** Atıŋ ayaġına ḳara ṣu iner ise ṣu inen maḥalle ṣıcaḳ (4) iken oġlaḳ yüregi baġlanup bir gün ṭura.[1077] İrtesi gün çıḳarılup bir tāze yürek baġlanaraḳ (5) yine bir gün ṭura. **Sekizinci nev':** Beyż[1078] ta'bīr olunan bir şişdir ki ḥayvānıŋ ayaḳları-y-la ḳollarında olup (6) yumuşaḳ olur. 'İlācı evvelā şiş olan maḥal dāġlanup üzerine ḳaṭrān ile 'aḳreb otı (7) sürile. Eger yara [T162] olur ise yaralara isti'māl olunan merhemler ile iltiyām buldırıla. **Devā-yı dīger:** (8) Şiş olan [W96] maḥal bir ustura[1079] ile yarılup bir mıḳdār sirkeye bir ḳabża ṭuz ḳatılaraḳ eridikde yarılan (9) maḥal yıḳana. **Ṭokuzuncı nev':** Bādd-ı [S88] cenān tesmiye olunan bir şişdir ki [A$_2$105] ba'żen

---

1072 ḳurudulduḳdan-ṣoŋra: T, S ḳurudulduḳdan ṣoŋra.
1073 üç gün: A$_2$ üç-gün.
1074 ṭurduḳdan-ṣoŋra: T, M, S ṭurduḳdan-ṣoŋra.
1075 şişerek: A$_2$ şişüp.
1076 birer: S bir.
1077 ṭura: W ṣura.
1078 beyż: M, S beyāż.
1079 ustura: W usṭura.

büyür ba‘żen küçülür.[1080] Ve ekserī (10) cerāḥatlenüp ṣarı ṣu aḳar. ‘İlācı bir mıḳdār ḫaṭmī gülünüŋ içinde olan göbek çıḳarılup ince (11) saḫḳ olunaraḳ bir bez ile şiş olan maḥalle bağlana. **‘İlāc-ı āḫır:** Birer[1081] mıḳdār zīft mūmiyāsı (12) ve ḳına nışfı ḳadar çam saḳızı ile ḳarışdırılaraḳ kezālik bir bez ile şiş üzerine [M130] bağlana. (13) **Devā-yı dīger:** Bir mıḳdār ḫanṭal otı, köki[1082] ile berāber bir tencere içine vaż‘ ve üzerine ḳadar-ı kifāye ṣu **[A$_1$111]** (1) ḳonılaraḳ bir mıḳdār ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[1083] bir paçavra ile şiş üzerine bağlana. **Terkīb-i āḫır:**[1084] Şiş olan (2) maḥalle birḳaç sülük yapışdırılaraḳ [T163] sülükler düşdükde yerlerine deŋiz ṭuzı sürile. Ve yarılmadıḳça (3) ṣavuşmayacaġı aŋlaşılur ise bir ustura[1085] ile yarılup içine birer mıḳdār ḳaṭrān ve ‘aḳreb otı (4) ve şāb ḳonıla. Ve üzerine birḳaç def‘a gül ṣuyı ve sīsām yaġı sürile. **Onuncı nev‘:** Şuḳāḳ ta‘bīr (5) olunup ḥarāretden ve yubūsetden ve yelden ve ba‘żısı ṣıcaḳ[1086] ḳuma başaraḳ ḳumuŋ ṣıcaḳlıġınıŋ (6) ṭamarlarına te’sīrinden ve yaş gübre üzerinde ziyāde ṭurmaḳdan ayaḳlarında yara olup cerāḥat aḳar. Ve (7) ekserīsi ḳurtlanur.[1087] ‘İlācı evvelā yara olan maḥal ṣıcaḳ ṣu ile eyüce yıḳanup ba‘dehū bir timür (8) ṭavada birer mıḳdār[1088] boy ile süt ṭabḫ olunaraḳ yara üzerine sürile. Üç günde[1089] [W97] bir def‘a degişdirile. (9) **Devā-yı dīger:** Yaranıŋ üzerine [A$_2$106] bir mıḳdār kireç ekilüp ba‘dehū biraz sirke ile ezilerek (10) üzerine urıla. **‘İlāc-ı āḫır:** Birer mıḳdār ṣarımsaḳ ve sīsām yaġı ve zeytūn aġacı żamġı mıḳdār-ı (11) kifāye zeyt yaġı ile [T164] mu‘tedil āteşde merhem kıvāmına gelinceye ḳadar ṭabḫ olunup [M131] yara olan maḥalle vaż‘ oluna. (12) **Terkīb-i āḫır:**[1090] Bir mıḳdār [S89] incīr[1091] ḳadar-ı kifāye keskin sirke ile ḳaynadılup incīr eridikde indirilerek[1092] (13) sirkesi süzilüp[1093] ve incīri saḫḳ olunup mezkūr[1094] sirke ile yara olan maḥal yıḳanaraḳ üzerine **[A$_1$112]** (1) mesḥūḳ incīr vaż‘ oluna. **Devā-yı dīger:** Yaranıŋ eṭrāfında tüy ziyāde olur ise birer mıḳdār (2) kireç ile zırnīḫ sürilerek tüyler döküldükde biraz zencār[1095] ‘asel ile saḫḳ olunup sürile, ḳurıdıḳdan-ṣoŋra[1096] (3) temīz yıḳana. Eger

---

1080 küçülür: T, A$_2$ küçilür.
1081 birer: S bir.
1082 köki: W küli.
1083 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: T, S ḳaynadıldıḳdan ṣoŋra.
1084 terkīb-i āḫır: T, A$_2$ tertīb-i āḫır.
1085 ustura: W usṭura.
1086 ṣıcaḳ: W ṣıca.
1087 ḳurtlanur: W ḳurtılanur.
1088 mıḳdār: W mıḳdā.
1089 üç günde: T, A$_2$ üç-günde.
1090 terkīb-i āḫır: M tertīb-i āḫır.
1091 incīr: W incīre.
1092 indirilerek: T, A$_2$ indirilüp.
1093 süzilüp: T, A$_2$ süzilerek.
1094 mezkūr: T, A$_2$ mezkūre.
1095 zencār: W pancar.
1096 ḳurıdıḳdan-ṣoŋra: A$_1$, T ḳurıdıḳdan ṣoŋra.

yaranıŋ içinde ḳurt olur ise yara olan maḥal çögen ve ṣu ile yıḳanup (4) üzerine ṣarımsaḳ ve cüz'ī kireç ve kāri‘ yaġı bir birine ḳarışdırılaraḳ bağlana ve mārrü'ẕ-ẕikr revġan-ı (5) zeyt[1097] ve sirke ile ma‘mūl olan merhemleriŋ ve ṭuzlu ṣuyuŋ daḫi fā'idesi olur. ‘İllet-i meẕkūre[1098] (6) ḥayvāna rencden ‘ārıż olur ise bir mıḳdār çögen [T165] ṣuda ḳaynadılup bir līf ile eyüce yıḳana. (7) Ba‘dehū bir mıḳdār üzüm ile berāber üç baş ṣarımsaḳ dögilüp merhem gibi olduḳda bir paçavra (8) ile yara olan maḥalle[1099] yapışdırılup yigirmi dört sā‘at ṭurdıḳdan-ṣoŋra degişdirile. Ve meẕkūr (9) yara ṭırnaḳlarında oldıġı [A$_2$107] ḥālde bir mıḳdār[1100] buġday bir timür ṭavada ḳavrılup kifāyet mıḳdārı (10) benefşe ṣuyı ve kāfur ile saḥḳ olunup sürile.

[M132] [W98] **(11) Ḳırḳ ikinci bāb abraşıŋ def‘i ve ayaḳlarında ve yāḫūd sā'ir ṭaraflarında[1101] beŋekler[1102] (12) yapılmaḳ murād olunduḳda ṣūret-i ‘ameliyesi beyānındadır.**

(13) Abraş ḥayvānıŋ ekṣerī gözleri yanları-y-la ḫāyalarında ẓuhūr ider. ‘İlācı henüz ẓuhūr itdikde bir mıḳdār **[A$_1$113]** (1) şeker kifāyet mıḳdārı pırḫaṣa[1103] ṣuyı ile ḳarışdırılup[1104] sürme gibi gözine çekile. Def‘ olmaz ise (2) bir büyücek ḳarpuzuŋ depesi kesilüp ve bir[1105] ḳaplubaġa[1106] zebḫ olunaraḳ ḳanı ḳarpuzuŋ içine aḳıdılup (3) dört [T166] beş gün ḥıfẓ oluna.[1107] Ḳarpuzuŋ içerüsi ṣu [S90] olduḳda ol ṣu bir bezden süzilüp (4) birden ṭās ile ḥayvāna içirile. Ba‘dehū ḳaplubaġanıŋ[1108] arḳasından bir fincān devri ḳadar ḳabuḳ (5) çıḳarılup ve eti şişe ṣaplanaraḳ āteşde kebāb idilüp ṭamlayan yaġı meẕkūr ḳabuḳ (6) içine vaż‘ ile bir ḳuṭıda ḥıfẓ oluna. Ve aḫşam ṣabāḥ tā eski hey'etini buluncaya ḳadar abraş (7) olan maḥallere sürile. Çünki ḳaplubaġanıŋ yaġı kendü kendüye maḥv olup ḳabuġı ile berāber ḥıfż (8) olundıġı ḥālde ṭurur. **‘İlāc-ı āḫır:** Bir serçe ḳuşı boġılup tüyleri-y-le berāber kömür gibi oluncaya ḳadar (9) yaḳılup ḫamīr ile berāber ata yedirilerek yine abraş olan maḥallere ḳaplubaġa[1109] yaġı sürile. **Devā-yı dīger:** (10) Abraş olmuş dīger bir atıŋ [M133] [A$_2$108] bevli bir mıḳdār ṣu ile ḳarışdırılup üç gün içirile. Eger def‘ (11)

1097 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1098 ‘illet-i meẕkūre: W, S meẕbūre.
1099 yara olan maḥalle: W, S -.
1100 mıḳdār: W mıḳd.
1101 ṭaraflarında: W ṭarafında.
1102 beŋekler: W, S benekler.
1103 pırḫaṣa: W pırḥaṣṣa; A$_2$ pırḫaṣṣa.
1104 ḳarışdırılup: T, A$_2$ ḳarışdırılaraḳ.
1105 bir: W, S -.
1106 ḳaplubaġa: W ḳaplumbaġa.
1107 ḥıfẓ oluna: A$_2$ ḥıfẓ olunaraḳ.
1108 ḳaplubaġanıŋ: W ḳaplumbaġanıŋ.
1109 ḳaplubaġa: W ḳaplumbaġa.

olmaz ise abraş maḥalleri igne ile ḳan çıḳıncaya ḳadar dögilüp [T167] üzerine iki def‘a yanmış kireç (12) sürile. Ve ḥayvānıŋ ayaḳlarına ve yāḫūd cesediniŋ bir ṭarafına beyāż beŋekler yapılmaḳ [W99] murād olunduḳda[1110] (13) bir mıḳdār zeyt yaġı bir baḳır tencere içinde ḳaynadılup ve bir degnek ucuna bez bağlanup ṣıcaḳ iken **[A$_1$114]** (1) beŋek yapılmaḳ murād olunan maḥalle degnek ile sürile. Tüyleri dökilüp yerine beyāż tüy çıḳar. (2) Ve elleri ile ayaḳlarında ve alnında beyāż olmaḳ istenür ise bir mıḳdār un ḫamīr idilüp furunda (3) cüz’ī ṭabḥ olunaraḳ ṣıcaḳ iken beyāżlıḳ murād olunan maḥalle vaż‘ oluna. Tüyleri dökilmez ise (4) birḳaç def‘a yapıla. Ve tüyleriniŋ ṣarı olması emel olundıġı ḥālde[1111] ḫamīr ile tüyi döküldükden-ṣoŋra[1112] (5) birḳaç def‘a zerdeçāv yaġı ve siyāh olmaḳ murād olundıġı ḥālde tüyleri henüz çıḳar iken (6) birḳaç def‘a reng ta‘bīr olunup ‘acemleriŋ ṣaḳal boyadıḳları çiçekden ışladılup sürile.

[T168] [S91] **(7) Ḳırḳ üçünci bāb miskīn ‘illeti beyānındadır**

(8) Bu ‘illete dūçār olan ḥayvānıŋ burnunda şiş peydā olup ve başı ile [M134] burnunda olan (9) ṭamarları şişerek burnundan cerāḥat aḳması ve sert teneffüs idüp ve iŋleyüp iştihāsız ot (10) yiyüp ṣu içmemesi ve eskidikçe ayaḳları-y-la ḳulaḳlarından yaralar ẓuhūr idüp cesedine yayılması (11) ‘alāmetleri-y-le tebeyyün ider. ‘İlācı [A$_2$109] altı dirhem ḳırmızı naṭrūn saḥḳ olunup bir buçuḳ ḳıyye ṣıcaḳ ṣu (12) ve üç-yüz dirhem zeyt yaġına mezc ile günde birḳaç def‘a burnuna[1113] dökile. Bulundıġı ḥālde geyik ẕekeri (13) ufaḳ ufaḳ[1114] doġranup ve ḳurıdılup ot ile berāber yedirile. Ve ‘illet-i meẕkūre sārī idügünden oldıġı maḥalle sā’ir ḥayvān ḳonılmaya.[1115]

[A$_1$115] [W100] **(1) Ḳırḳ dördünci bāb ḳurḥa ta‘bīr olunan bir nev‘ (2) ‘illet beyānındadır.**

(3) İşbu ‘illet evvelā ḥayvānıŋ yüzi ile dizlerinde ẓuhūr iderek ba‘dehū cesedine yürür. Ve meẕkūr[1116] [T169] (4) yara evvelā müdevver ve ġāyet yābis olup eskidikçe açılur. ‘İlācı yaranıŋ üzerine (5) ṣabāḥ ve aḫşam günde iki def‘a yanmamış kireç ekilüp bir mıḳdār ṭurduḳdan-ṣoŋra[1117] ṣıġır bevli ile (6) yıḳana. Yaranıŋ içinden özi çıḳdıḳda ḳalye ṭaşı ince saḥḳ olunup evvelā ṣıġır bevli ile (7) yıḳanaraḳ[1118] üzerine mesḥūḳ ḳalye

---

1110 murād olunduḳda: S murād olduḳda.
1111 emel olundıġı ḥālde: W emel olunduḳda.
1112 döküldükden-ṣoŋra: W, A$_2$ döküldükden ṣoŋra.
1113 burnuna: W burnına.
1114 ufaḳ ufaḳ: W ufaḳ.
1115 ḳonılmaya: W tutula.
1116 meẕkūr: T, A$_2$ meẕkūre.
1117 ṭurduḳdan-ṣoŋra: T ṭurduḳdan ṣoŋra.
1118 yıḳanaraḳ: W yıḳana ve; A$_2$ yıḳana.

ṭaşı ekile. Ve eger özi çıḳmaz ise ḳaynadılmış ya‘nī boyası (8) alınmış aṣfūr gölgede ḳurıdılup [M135] günde iki def‘a yaralara ḳonıla.

(9) **Ḳırḳ beşinci bāb ‘arn[1119] ya‘nī ḥarāretden nāşī ẓuhūr iden (10) yara beyānındadır.**

[S92] (11) Bu ‘illetiŋ ba‘żısı yābis ba‘żıları rāṭıb olaraḳ ekserī ḥayvānıŋ baldırlarında ẓuhūr (12) ider. Ruṭūbetli olanlarıŋ yaralarında cerāḥat olup yubūsetli olanlarıŋ üzeri balıḳ pūlı (13) gibi pūllanır. Yābis olanlarıŋ [T170] ‘ilācı üç gün[1120] ṣabun ile yıḳanup ba‘dehū birer mıḳdār **[A$_1$116]** (1) ‘anzarūt ile boy toḫmı ayru ayru saḥḳ olunup bir timür ṭava içine [A$_2$110] vaż‘ ve üzerine (2) ḳadar-ı kifāye süt ḳonılaraḳ ve bir ḳaşıḳ ile eyüce ḳarışdırılaraḳ bi’ṭ-ṭabḫ meẕkūr boy [W101] (3) toḫmı ile ‘anzarūt yek-vücūd olduḳda indirilüp kāġıd üzerine ḳonılaraḳ yaḳı (4) yaraya yapışdırıla. Ve üzerinden bir bez ile bağlanup dört gün el ṭoḳundırılmayaraḳ ve dört (5) günden-ṣoŋra[1121] açılup bir gün ṭura. Ba‘dehū yıḳanup tüy çıḳıncaya ḳadar tertīb-i meẕkūr ber-minvāl-i muḥarrer (6) vaz‘ oluna. **‘İlāc-ı āḫır:** Evvelā yara ṣıcaḳ ṣu ile yıḳanup ba‘dehū birer mıḳdār ṣarımsaḳ ḳabuġı (7) ve ḳuyruḳ yağı bir hāvan içinde saḥḳ olunup yara üzerine[1122] sürile. **Devā-yı dīger:** Birer mıḳdār mürdeseng (8) ve ḳardaş [M136] ḳanı [T171] ve sūsen ayrı ayrı[1123] saḥḳ olunup kifāyet mıḳdārı bal mūmı ve zeyt yağı ile[1124] (9) ḳarışdırılaraḳ bir tencere içine vaż‘ ve yanmayacaḳ mertebe-i mu‘tedil āteşde güzelce ṭabḫ olunup yara olan maḥallerine (10) sürile. **Terkīb-i dīger:** Evvelā yara ṣu ve çögen ile yıḳanup ba‘dehū bir mıḳdār ḳurı ḳabaḳ dögilerek (11) merhem gibi oluncaya ḳadar süt ḳonup tekrār saḥḳ ile bir kāġıd üzerine yayılup yaḳı gibi yaranıŋ (12) üzerine vaż‘ ile üzerinden bir bez ile bağlana. Ve bez bağlanmayacaḳ bir ṭarafında ise[1125] ḥayvān yerinden ḳımıldatılmayup (13) günde [S93] bir def‘a degişdirile. **Devā-yı dīger:** Birer[1126] mıḳdār siyāh keçi dimāġı ve aşma çubuġı küli bir hāvan içinde **[A$_1$117]** (1) dögilüp merhem ḳıvāmına geldikde evvelā yara [A$_2$111] uşnān ve ṣu ile eyüce yıḳanup üzerine (2) meẕkūr[1127] merhem keẕālik kāġıd ile vaż‘ olunaraḳ günde bir[1128] def‘a [T172] degişdirile. **‘İlāc-ı āḫır:** Evvelā (3) ber-minvāl-i muḥarrer ṣıcaḳ ṣu ve çögen ile eyüce yıḳanup ba‘dehū bir mıḳdār mürdeseng

---

1119 ‘arn: W ‘arḳ.
1120 üç gün: T üç-gün.
1121 dört günden-ṣoŋra: T dört günden ṣoŋra.
1122 yara üzerine: T, A$_2$ yara olan maḥalle.
1123 ayrı ayrı: A$_2$ ayru ayru.
1124 yağı ile: W yağı-y-la ile.
1125 bağlanmayacaḳ bir ṭarafında ise: W, S bağlanacaḳ yer olmadığı ḥālde; A$_2$ bağlanmayacaḳ ṭarafında ise.
1126 birer: S bir.
1127 meẕkūr: W, S meẕbūr.
1128 bir: T birer.

bir timür ṭava (4) içine vaż‘ ve üzerine ḳadar-ı kifāye revġan-ı [W102] zeyt[1129] ve sirke ‘ilāve olunaraḳ ḳaynadılup ḳıvāma geldikde (5) sürile. **Devā-yı dīger:** Evvelā yine[1130] ṣıcaḳ ṣu ve çögen ile yıḳanup ba‘dehū bir mıḳdār ḥulbe[1131] ince saḥḳ (6) ile elenüp bir timür ṭava içine vaż‘ [M137] ve üzerine ḳadar-ı kifāye süt ‘ilāve olunaraḳ merhem ḳıvāmına (7) gelinceye ḳadar ḳaynadılup ve biraz daḫi soġıdılup[1132] hāvanda yine dögilerek kāġıd ile yaḳı gibi (8) yapışdırıla. **Devā-yı dīger:** Yara ruṭūbetli olduḳda evvelā temīz yıḳanup ba‘dehū birer mıḳdār pamuḳ (9) çekirdegi ve mercimek ve nıṣfı ḳadar nār ḳabuġı ve nār ḳabuġınıŋ daḫi[1133] nıṣfı ḳadar Şām serçesi ve (10) ḳurıdılmış bir ḳurbaġa ayaḳları ve biraz daḫi güherçile cümlesi [T173] ayru ayru dögilüp içine bir mıḳdār (11) un ve yāḫūd kül ḳarışdırılaraḳ sirke ile ḫamīr yapılup bir bez ile yara olan maḥalle ḳonıla. (12) Ve yaranıŋ içerüsi delinmiş ise tertīb-i meẕkūr bir mıḳdār pamuḳ ile içine ṣoḳıla. **Terkīb-i dīger:** (13) Evvelā yara ṣıcaḳ ṣu ve ṣabun[1134] ve pancar ṣuyı bir birine [S94] ḳarışdırılaraḳ yıḳanup ḳurıdıldıḳdan-ṣoŋra[1135] **[A$_1$118]** (1) üzerine birer mıḳdār zencār ve gümüş iḳlīmīyāsı[1136] ve altun iḳlīmīyāsı[1137] [A$_2$112] ve mürdeseng cümlesi (2) bir hāvan içinde saḥḳ olunup sirke ve zeyt yaġı ile ḫamīr idilerek ḳonıla.[1138] **‘İlāc-ı āḫır:** (3) Yüz dirhem maġret[1139] ile yigirmi dirhem ‘afṣ saḥḳ olunup ḳadar-ı kifāye ‘asel ile mezc olunaraḳ (4) yaralara sürile. **Devā-yı dīger:**[1140] İki dirhem ‘aḳreb otı ve yigirmi dirhem zeyt yaġı bir ṭavada cüz’ī (5) ḳavrılup[1141] bir kāġıd üzerine yayılaraḳ [T174] yara üzerine vaż‘ ile iki üç sā‘at (6) ṭurduḳdan-ṣoŋra[1142] [M138] [W103] silinerek birḳaç def‘a isti‘māl oluna. **Terkīb-i āḫır:**[1143] Evvelā bir mıḳdār çögen (7) ṣu ile ḳaynadılup yara temīz līf ile[1144] yıḳana. Ba‘dehū bir mıḳdār balıġıŋ ḳarnında olan (8) yaġdan alınup bir gice ayazda ṭuraraḳ ta‘affün itdikde yaralara sürile. Ve ḫayvānda meẕkūr (9) ‘arn[1145] ‘illetinden başḳa ḫastelik[1146] ẓuhūr ider ise[1147] bir mıḳdār şeker sirkesi ve bulundıġı ḥālde (10) tilki ḳanı

1129 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1130 yine: W -.
1131 ḥulbe: A$_2$ çulbe.
1132 soġıdılup: T, A$_2$, S soġudulup.
1133 daḫi: W -.
1134 ṣabun: A$_2$ pamuḳ.
1135 ḳurıdıldıḳdan-ṣoŋra: A$_1$, T ḳurıdıldıḳdan ṣoŋra.
1136 iḳlīmīyāsı: T iḳīmīyāsı; A$_2$, S iḳīmīyās.
1137 iḳlīmīyāsı: T iḳīmīyāsı; A$_2$, S iḳīmīyās
1138 ḳonıla: A$_2$ ḳotıla.
1139 maġret: T, A$_2$ maẓre.
1140 devā-yı dīger: W devā-yı āḫır.
1141 ḳavrılup: S ḳavrulup.
1142 ṭurduḳdan-ṣoŋra: T ṭurduḳdan ṣoŋra.
1143 terkīb-i āḫır: A$_2$ tertīb āḫır.
1144 yara temīz līf ile: A$_1$, T, M, A$_2$, S temīz yara līf ile.
1145 ‘arn: W ‘arḳ.
1146 ḫastelik: W ḥastelik.
1147 ẓuhūr ider ise: T, A$_2$ ẓuhūr ider.

içirilerek başına ḳunduz ḫāyası sürile. Eger ẕikr olunan ‘arn[1148] ḥayvānıŋ burnunda (11) olur ise ṣıġırıŋ ayaḳları kemüklerinde olan ilikden bir mıḳdār alınup kifāyet mıḳdārı (12) zeyt yaġı ve erimiş ḳaṭrān ile ḳarışdırılaraḳ yara ṣıcaḳ ṣu ve çögen ve sirke ile (13) yıḳandıḳdan-ṣoŋra[1149] tertīb-i meẕkūr vaż‘ oluna. **‘İlāc-ı āḫır:** Evvelā yara[1150] ber-minvāl-i muḥarrer ṣıcaḳ **[A$_1$119]** (1) ṣu ve çögen ile yıḳanup ba‘dehū ufaḳ balıḳlar hāvanda eyüce dögilüp [T175] merhem gibi [S95] olduḳda (2) üzerine urıla. Egerçi yarada kir olur ise bir mıḳdār [A$_2$113] arpa unınıŋ içine ṭuz ḳonılaraḳ (3) keskin sirke ile ḫamīr idilüp birḳaç def‘a yara olan maḥalle sürile.

(4) **Ḳırḳ altıncı bāb atıŋ omuzunda ve ḳollarında olan envā‘-ı ‘ilel ve ‘alāmātı-y-la [M139] (5) esbāb ve edviyesi yigirmi nev‘ üzere ẕikr olunur.**

(6) **Birinci nev‘:** Ḥayvānıŋ omuzlarında olan ‘ilel beyānında olup o daḫi iki dürlü olmaġla birisi (7) yürür iken aḳsayup dīgeri omuzı el ile ṣıḳıldıḳda ayaḳlarını uzadır. [W104] Aḳsayanlarıŋ (8) ‘ilācı aḳsamayan ṭarafı üzerine yatırılup aḳsayan omuzına derisiniŋ levni taġyīr oluncaya ḳadar (9) bir ip ile urıla. Ba‘dehū birḳaç yerinden derince çizilüp eti ile derisi miyānesine[1151] baḳırdan (10) yapılmış bir timür ḳalem ṣoḳılaraḳ ṣıḳıca üfürile. Ṣoŋra yine bir iki yerinden bir birine yaḳın çizilüp (11) üzerine bir mıḳdār keskin[1152] sirkeye ṭuz atılup ḳarışdırılaraḳ sürile. İki gün ṭurduḳdan ṣoŋra[1153] (12) ṣıcaḳ [T176] ṣu ile yıḳanup birḳaç gün daha günde bir iki def‘a ve geregi gibi[1154] eyü olmaġa yüz (13) ṭutduḳda iki üç günde[1155] bir def‘a şarāb ile revġan-ı zeyt[1156] sürile. Ve iki ayaġı daḫi aḳsar **[A$_1$120]** (1) ise ‘ilāc-ı meẕkūr ber-minvāl-i muḥarrer omuzınıŋ iki ṭarafına daḫi isti‘māl oluna. Ve el ile omuzı (2) ṣıḳıldıḳda ayaḳlarını uzatanlarıŋ evvelā ayaġından [S96] ḳan alınup iḫrāc olunan ḳan içine birer mıḳdār (3) revġan-ı zeyt[1157] ve şarāb ve saḫḳ olunmuş faṣulye ve on beş ‘aded ḫilẕū (?)[1158] ḳatılup ve üç yumurṭa (4) ḳırılup [A$_2$114] eyüce ḳarışdırılaraḳ [M140] bir mıḳdār āteşde ısıdılup omuzlarına sürile. İrtesi gün (5) yıḳanmayup derisi ṣoyılup yara gibi oluncaya ḳadar el ile oġılaraḳ mārrü’ẕ-ẕikr baḳırdan (6) ma‘mūl ḳalem ile derisiniŋ üç parmaḳ mıḳdārı ḳalḳıncaya ḳadar[1159] ṣıḳıca üfürile.

1148 ‘arn: W ‘arḳ.
1149 yıḳandıḳdan-ṣoŋra: T yıḳandıḳdan ṣoŋra.
1150 yara: W -.
1151 miyānesine: S mayasına.
1152 keskin: T, A$_2$ -.
1153 ṭurduḳdan ṣoŋra: M, S ṭurduḳdan-ṣoŋra; W ṭurdan-ṣoŋra.
1154 ve geregi gibi: T, A$_2$ -; M geregi gibi.
1155 üç günde: T üç-günde.
1156 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1157 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1158 ḫilẕū: milẕū W, T, A$_2$.
1159 ḳalḳıncaya ḳadar: T, M, A$_2$ ḳalıncaya ḳadar.

Ṣoŋra (7) birer mıḳdār sirke ve ḳoyun ḳanı ve ṭuz bir birine ḳarışdırılaraḳ sürilüp iki gün [T177] ṭurduḳdan-ṣoŋra[1160] (8) çıḳan ṣu ile yıḳanaraḳ birḳaç gün daḫi revġan-ı zeyt[1161] sürile. **Devā-yı dīger:** Omuzunda (9) olan tüyler zırnīḫ ve kireç ile dökilüp [W105] üzerine birer mıḳdār ḳaṭrān ile ‘aḳreb otı (10) bir birine ḳarışdırılaraḳ sürile. Eyü olmadığı ṣūretde[1162] omuzı başından müdevver dāġ ile (11) dāġlanup dāġ maḥallerine isti‘māl olunacaḳ merhemler ile[1163] iltiyām buldırıla. **İkinci nev‘:** Nefḫa tesmiye (12) olunup öŋ ḳollarınıŋ ayaḳlarında ẓuhūr ile mādde olaraḳ ve ṭaş ile[1164] urulmuş gibi şişerek (13) kütük gibi olmaġla ayaḳlarını düz başamaz. ‘İlācı evvelā ḳıçınıŋ iki ṭarafından ḳan **[A$_1$121]** (1) alınup ba‘dehū birer mıḳdār ḫaṭmī yapraġı ve papadya ve ażırḳan[1165] ve gül ve ṣarımsaḳ ṣapı cedīd (2) bir çömlek[1166] içinde kifāyet mıḳdārı sert sirke ile merhem ḳıvāmına gelinceye ḳadar ḳaynadılup (3) el ṭayanacaḳ ḳadar ṣoġuduḳdan ṣoŋra[1167] şiş olan [T178] maḥalle sürilerek yigirmi dört sā‘at ṭura. Ba‘dehū (4) sıcaḳ ṣu [M141] ve ṣabun ile yıḳanup [A$_2$115] [S97] bir iki def‘a tertīb-i meẕkūr[1168] isti‘māl oluna. **Üçünci nev‘:** Şarīḳ (5) tesmiye olunan bir yaradır ki şuḳāḳ dinilen yaraya müşābih olup ḥayvānıŋ ellerinde ve ayaḳlarında (6) ẓuhūr iderek cerāḥat aḳar. ‘İlācı evvelā yara olan maḥal[1169] naṭrūn ve ṣu ile eyüce yıḳanup (7) bir paçavra ile ḳurıdılaraḳ teḳrār gül ṣuyı ile yıḳana. Ba‘dehū on dirhem erimiş bal mūmı (8) ve üç dirhem saḥḳ olunmuş zencār ve yigirmi dirhem zeyt yaġı bir birine ḳarışdırılup merhem yapılaraḳ (9) üç günde bir def‘a sürile. **Devā-yı dīger:** Bir mıḳdār baḳla unı ḳadar-ı kifāye ‘asel ve şarāb ile (10) saḥḳ olunaraḳ yara olan maḥalle sürile. **‘İlāc-ı āḫır:** Bir mıḳdār ḫınzīr gübresi [W106] ḳadar-ı kifāye (11) ṣu ile ḳaynadılup güneşde ḳurıdılaraḳ ince saḥḳ olunup şarāb ile merhem [T179] yapılaraḳ (12) yara üzerine sürile. Ve yāḫūd bir mıḳdār ‘afṣ ince[1170] dögilüp yara üzerine ekile. (13) **Devā-yı dīger:** Birer mıḳdār zeyt yaġı ṭorṭusı ve ḳoyulmuş eski şarāb ve ḳına bir birine ḳarışdırılup **[A$_1$122]** (1) āteşde cüz’ī ḳaynadılaraḳ yaraya sürile. **Terkīb-i āḫır:** Bir mıḳdār mürdeseng ince saḥḳ olunup (2) kifāyet mıḳdārı şarāb sirkesine mezc ile tekrār dögilerek merhem gibi oldukda cüz’ī zeyt yaġı (3) ḳatılup yine saḥḳ ile eyü oluncaya ḳadar günde [M142] bir def‘a sürile. **Devā-yı dīger:** On dāne siyāh (4) incīr şarāb sirkesi içinde bir gice tevḳīf

---

1160 ṭurduḳdan-ṣoŋra: T ṭurduḳdan ṣoŋra.
1161 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1162 ṣūretde: S ḥālde.
1163 merhemler ile: W merhemleri.
1164 ṭaş ile: A$_1$ ṭaş gibi.
1165 ażırḳan: W ızırġan; T, M, A$_2$ ışırḳan:.
1166 çömlek: T çölmek.
1167 ṣoġuduḳdan ṣoŋra: W, S, A$_2$ ṣoġuduḳdan-ṣoŋra.
1168 tertīb-i meẕkūr: W, S terkīb meẕkūr.
1169 maḥal: T, A$_2$ maḥalli.
1170 ‘afṣ ince: W ince ‘afṣ.

olunup ba‘dehū çıḳarılaraḳ bir hāvan içinde saḥḳ (5) ile üzerine meẕkūr sirkeden [A2116] bir mıḳdār ‘ilāve olunaraḳ bir timür ṭava içinde bi’ṭ-ṭabḥ (6) ḳoyulduḳda indirilüp kāġıd üzerine yayılaraḳ yara olan maḥalle vaż‘ ile üzeri bir bez ile (7) muḥkemce[1171] bağlana. Üç gün[1172] [S98] ṭurduḳdan ṣoŋra[1173] degişdirilüp [T180] yine üç gün[1174] ṭura. Ve ḳan alınmaḳ īcāb (8) ider ise ṭopuġı ile[1175] dizlerinde olan ṭamarlardan ḳan alınup şarāb ile ḳan alınan maḥaller (9) yıḳanaraḳ zīft sürile[1176] ve ṣu ṭoḳundurulmaya. **Dördünci nev‘:** Daḫas[1177] dinilen bir şişdir ki (10) ḥayvānıŋ ṭırnaġı ile ṭopuġı arasında olan ḳılıŋ mābeyninde ẓuḥūr ider. ‘İlācı şiş (11) olan[1178] maḥalle ḳaṭrān ile ‘aḳreb otı sürile. Eyü olmaz ise bir mıḳdār sūsen yapraġı (12) ince saḥḳ olunup ḳadar-ı kifāye şarāb sirkesi ve ‘asel ile ḳarışdırılaraḳ şiş olan (13) maḥalle sürile. [W107] **Devā-yı dīger:** Bir mıḳdār ḥulbe ince saḥḳ olunup bir timür ṭava içine vaż‘ **[A1123]** (1) ve üzerine kifāyet mıḳdārı süt ḳonılaraḳ merhem ḳıvāmına gelinceye ḳadar ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra kāġıd (2) üzerine yayılup[1179] şiş üzerine ḳonıla. **‘İlāc-ı āḫır:** Birer mıḳdār ‘aḳreb otı ve ḳırmızı zırnīḫ (3) ve iç yaġı [T181] ve bal mūmı [M143] ‘aḳreb otı ile zırnīḫ saḥḳ olunup ve bal mūmı ile iç yaġı eridilüp (4) bir birine mezc ile şiş olan maḥalle ziyādece sürile. Ve yapışmaḳ içün bir aġaç āteşde ḳızdırılup[1180] (5) tertīb-i meẕkūr üzerine ḳonılaraḳ eyüce yapışdırılup üç gün[1181] ṭura. Eger eyü olmaz ise dāġlana. (6) **Beşinci nev‘:** Teşbīk tesmiye olunup ḥayvānıŋ [A2117] ḳolları ile[1182] ayaḳları gevşeyüp yürür iken (7) bir birine çarparaḳ ayaḳ üzeri[1183] ṭurur iken ḳolları ile ayaḳlarını uzadır. İşbu ‘illet (8) arpa üzerine ṣu virilmeden ve yoldan geldikde gezdirilmeyüp[1184] bağlamadan ve derlü iken ṣoġuḳda (9) tevḳīf itmeden ‘ārıż olur. ‘İlācı evvelā ḳolları ile[1185] ayaḳlarına tereyaġı sürilüp bir mıḳdār (10) ṭurduḳdan-ṣoŋra[1186] biraz [S99] üzerlik ṣuda ḳaynadılup süzilerek ṣuyı yaġ sürilen (11) maḥallere sürile. Ve iki baldırından ḳan alınaraḳ[1187] güneşde ṭutıla. Ve yāḫūd sür‘atle cereyān iden (12) bir nehirde bir mıḳdār gezdirilüp [T182] ve yāḫūd bağlu ṭurup ba‘dehū

1171 muḥkemce: W, A2 muḥkem.
1172 üç gün: A2 üç-gün.
1173 ṭurduḳdan ṣoŋra: T, A2, S ṭurduḳdan-ṣoŋra.
1174 üç gün: T, A2 üç-gün.
1175 ṭopuġı ile: A2 ṭopuġı-y-la.
1176 sürile: W ḳoyıla.
1177 daḫas: T, M, A2 vaḫas.
1178 olan: A2 -.
1179 yayılup: A2 yapılup.
1180 ḳızdırılup: T, A2 ḳurıdılup.
1181 üç gün: A2 üç-gün.
1182 ḳolları ile: A2 ḳolları-y-la.
1183 ayaḳ üzeri: W üzeri.
1184 gezdirilmeyüp: W gezdirilüp.
1185 ḳolları ile: A2 ḳolları-y-la.
1186 ṭurduḳdan-ṣoŋra: T ṭurduḳdan ṣoŋra; W ṭurduḳda.
1187 ḳan alınaraḳ: W, S ḳan alınup; A2 ḳan olındıḳda.

beş dirhem siyāh helīle (13) ve iki dirhem hind ṭuzı ve birer dirhem ḫılṭīt ve kāfūr ve kimyon cümlesi saḥḳ olunup ḳadar-ı kifāye **[A$_1$124]** (1) bal şerbetine mezc ile aġzına dökile. **Altıncı nev‘:** Ḥaṣar ta‘bīr olunup [W108] mārrü’ẕ-ẕikr teşbīk (2) gibi olmaġla yalŋız [M144] ḳolları gevşeyüp meşy ve ḥarekete iḳtidārı ḳalmaz. ‘İlacı bir mıḳdār ḫınzīr (3) eti ṭuzlanup āteşde ḳurıdılaraḳ[1188] sirke ile saḥḳ olunup ḥayvānıŋ gögsüne sürilerek (4) iki baldırından ḳan alınup bir nehirde ṣuyuŋ aḳındısına yoḳaru bir iki def‘a yöridile. (5) **Yedinci nev‘:** Efṣār (?)[1189] tesmiye olunan[1190] ḥayvānıŋ ayaḳları ile[1191] ḳollarında olan bir şişdir ki ziyāde (6) ḳoşdurmadan ve yorulmadan neş’et idüp ḳollarını ḳaldırup dīvāra ve ṭopraġa uraraḳ (7) ḥareketden ḳalur. ‘İlācı birer mıḳdār mürr-i ṣāfī ve ṣarıṣabır[1192] ve aḳāḳıya[1193] [T183] ve muġās ve ḳardaş ḳanı[1194] (8) ve ḫaṭmī cümlesi bir hāvan içinde dögilüp yumurṭanıŋ [A$_2$118] beyāżı ile[1195] ḫamīr idilerek bir ḳalın (9) bez ile şiş üzerine vaż‘ ile muḥkem bağlana. Eger meẕkūr şiş ṭopuġunda ve yāḫūd diz (10) ḳapağında ise tertīb-i mezbūr ṣıcaḳ ḳoyun ḳanı ile[1196] yoġırılup şiş üzerine sürilerek (11) keẕālik bağlana. Ve ẕikr olunan ‘ilāc ḥayvānıŋ derisine yapışup kendü kendüye düşmez (12) ise el ile çıḳarılmayup üzerine rükūb ile gevşeyüp düşünceye ḳadar ṣu içinde yöridile. (13) Ve ‘illet-i meẕkūre[1197] ḥayvāna[1198] ḥīn-i [S100] seferde ‘ārıż oldıġı ya‘nī mārrü’ẕ-ẕikr ‘ilāclar ile mu‘ālece **[A$_1$125]** (1) olunması mümkün olmadıġı taḳdīrde[1199] birer mıḳdār eski bezir yaġı ile[1200] saḥḳ olunmuş būraḳ bir ṭava [M145] (2) içine vaż‘ ve üzerine ḳadar-ı kifāye süt ve yā[1201] revġan-ı zeyt[1202] ve yāḫūd[1203] ṣu ḳonup[1204] [T184] eyüce (3) ḳaynadılaraḳ bir degnek ucuna paçavra bağlanup tertīb-i meẕkūre[1205] batırılaraḳ[1206] şiş olan (4) maḥalle sürile. Ve şiş ḳatılanur ise bir mıḳdār incīr on iki sā‘at keskin sirkede (5) ışladılup [W109] ba‘dehū sirkeniŋ içinden bi’l-iḫrāc saḥḳ olunaraḳ timür ṭavada ışlandıġı (6) sirkeden biraz ‘ilāve ile eyüce ḳaynadılup merhem ḳıvāmında olduḳda ḳatılamış olan

---

1188 ḳurıdılaraḳ: A$_2$ ḳurıdıldıḳda.
1189 efṣār: etṣār W, A$_2$, S,
1190 tesmiye olunan: T, A$_2$ ta‘bīr olunan.
1191 ayaḳları ile: A$_2$ ayaḳları-y-la.
1192 ṣarıṣabr: A$_2$ ṣarıṣabur.
1193 aḳāḳıya: A$_2$ afyon.
1194 ḳardaş ḳanı: W ḳarındaş ḳanı.
1195 beyāżı ile: A$_2$ beyāżı-y-la.
1196 ḳanı ile: A$_2$ ḳanı-y-la.
1197 ‘illet-i meẕkūre: A$_2$ ‘illet-i mezbūre.
1198 ḥayvāna: W ḥayvān.
1199 taḳdīrde: W ḥālde.
1200 yaġı ile: A$_2$ yaġı-y-la.
1201 ve yā: W, S ve yāḫūd.
1202 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1203 ve yāḫūd: W, S ve yā.
1204 ḳonup: W ḳoyup.
1205 tertīb-i meẕkūre: A$_2$ tertīb-i mezbūre.
1206 batırılaraḳ: W batıraraḳ; A$_2$ batılaraḳ.

şişe (7) sürile. Mārrü'l-beyān şiş ṭopuġunuŋ tüylü[1207] ṭarafında ise tüy olan maḥalle kireç ile zırnīḫ (8) sürilerek tüyleri döküldükde ṣıcaḳ ṣu ile temīz yıḳanup bir ustura[1208] ile çizilerek[1209] (9) çizilen maḥallere [A2119] 'aḳreb ve ḥayye ışırdıḳda açılan delük[1210] ḳadar nīşter ṣoḳılaraḳ ṭuz ṭoldırıla. (10) Ba'dehū bir timür ṭava içine[1211] birer[1212] mıḳdār ḳaṭrān ile yaş 'aḳreb otı ḳonılaraḳ [T185] eyüce (11) ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra[1213] bir degnek üzerine bez[1214] baġlanup el ṭoḳundırılmaḳsızın degnek ile (12) ṣıcaḳ iken ṣabāḥ ve aḫṣam degişdirilmek üzere üç gün[1215] isti'māl oluna. Ve ḥayvānıŋ (13) aġzı 'ilāca toḳunmamaḳ içün[1216] ḳışa baġlanup ayaḳlarını daḥi bir birine urmamaḳ için **[A1126]** [M146] **(**1) şiş olmayan ayaḳları ḳısa pāy-bend ḳażıġa baġlana **Devā-yı dīger:** Evvelā ḥayvānıŋ dizinde (2) olan ṭamardan ḳan alınup ba'dehū bir avuç arpa unı içine birer mıḳdār ḫaṭmī ve kendir ve ṣarışabır[1217] (3) ve dizinden çıḳan ḳan ḳatılaraḳ ve bir yumurṭa ḳırılaraḳ [S101] eyüce ḳarışdırılup şiş üzerine (4) vaż' ile yedi gün ṭurduḳdan-ṣoŋra[1218] üzerine rükūb ile ṣuyuŋ aḳındısına yoḳaru birḳaç (5) def'a sürile. **'İlāc-ı āḫır:** Mārrü'ẕ-ẕikr-i edviye ile kesb-i [T186] ṣıḥḥat itmez ise evvelā ete te'sīr itmeksizin (6) yalŋız derisi dāġlanup ba'dehū birer mıḳdār bal mūmı ve zīft ve ḫınzīr yaġı ve revġan-ı zeyt[1219] (7) ve ṭuz bir ḳap içinde eridilerek dāġlanan maḥalle sürile. Ve yedi gün ṭurduḳdan-ṣoŋra[1220] külli (8) ṣu ile [W110] yıḳanup birer mıḳdār şarāb ile zeyt yaġı sürilerek üzerine ḳara dāne unı (9) sürile. Ve eyü oluncaya ḳadar her gün ṣıcaḳ ṣu ile yıḳana ve yāḫūd bir mıḳdār ṭuz ince (10) saḥḳ idilüp ve dülbendden [A2120] elenüp mıḳdār-ı kifāye ṣuya mezc ile yarısı maḥv oluncaya ḳadar (11) ḳaynadılup bir bez ile dāġlanan maḥalle vaż' olunup ṣıḳıca baġlana. Ve ḳurımamaḳ içün günde (12) iki üç def'a beziŋ üzerine pamuḳ ile [M147] ṣu urıla. **Devā-yı dīger:** Evvelā beyāż şāb (13) ince dögilüp ve elenüp ba'dehū bir fitīl ṣu ile ışladılup meẕkūr şāba bulanaraḳ **[A1127]** (1) dāġlanan maḥalle sürile. **Sekizinci nev':** Rīḥü'l-ḥibāl tesmiye olunan [T187] bir yel olup ḥayvān[1221] ziyāde (2) ḳoşdurulmadan neş'et iderek[1222] dāimā ḳollarını ışırması 'alāmeti-y-le tebeyyün ider. 'İlācı evvelā (3) ḳıçından ḳan alınup

---

1207 tüylü: T, A2, S tüyli.
1208 ustura: W usṭura.
1209 çizilerek: A2 çızılaraḳ.
1210 delük: A2 delik.
1211 içine: A2 içinde.
1212 birer: A2 bir.
1213 ḳaynadıldıḳdan-ṣoŋra: T ḳaynadıldıḳdan ṣoŋra; W ḳaynadıldıḳda.
1214 bez: W ber.
1215 üç gün: A2 üç-gün.
1216 toḳunmamaḳ: W ḳuḳunmamak.
1217 ṣarışabr: A2 sarısabur.
1218 ṭurduḳdan-ṣoŋra: T ṭurduḳdan ṣoŋra; W ṭurduḳda.
1219 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1220 ṭurduḳdan-ṣoŋra: T ṭurduḳdan ṣoŋra.
1221 ḥayvān: W, S -.
1222 neş'et iderek: W neş'e iderek; A2 neş'et.

ḳan çıḳan maḥalle beyāż neft[1223] sürile. Ve yāḫūd ḳaṭrān ile ‘āḳreb (4) otı bir birine ḳarışdırılup sürile. **Devā-yı dīger:** Ḳırḳar dirhem furbiyūn ile ḳaṭrān ve ṭuz bir ḳap (5) içinde narlin (?) ile ḳaynadılup rīḥ olan maḥalle sürile. **Ṭoḳuzuncı nev‘:** ‘Uḍāl[1224] tesmiye olunan (6) bir nev‘ ‘illet olup on sekizinci numeroda müressem-i şekl miṣllü ḥayvānıŋ baldırlarında olan (7) ṭamarları şişerek yürür iken[1225] ayaḳlarını yavaş başup ṭurur iken ḳarnına ṭoġrı (8) ḳaldırır. ‘İlācı vaḳt-ı ḳış [S102] ise ḳıçınıŋ derisinden delinüp delinen maḥalle beyāż neft[1226] (9) yaġı ḳonaraḳ bir mıḳdār gezdirile. **‘İlāc-ı āḫır:** Yigirmi dirhem antimūn ve ḳırḳ dirhem ḳunduz[1227] (10) ḫāyası ve altmış [M148] dirhem çörek otı yaġı ve otuz dirhem biber ve altmış dirhem tilki [T188] iç yaġı (11) ve ḳırḳ dirhem çāvşīr ve otuz dirhem ḫılṭīṭ ve altmış dirhem ḳına ve şāḳ ve yigirmi dirhem (12) ḳına [$A_2$121] ve yüz dirhem eski ḫınzīr yaġı [W111] ve altmış dirhem gögerçile ve elli dirhem naṭrūn ve otuz (13) dirhem būra ve yüz dirhem lāden ve on dirhem aḳāḳıya[1228] ve otuz dirhem defne toḫmı ve otuz **[$A_1$128]** (1) dirhem ḳırdama ve altmış dirhem yabānī fesleyen ve yigirmi dirhem yabānī kereviz toḫmı ve elli dirhem (2) ḳurı zencbīl ve otuz dirhem zuvaḳ[1229] ve otuz dirhem belesān-i cī ve yüz dirhem belesān yaġı[1230] ve (3) yüz dirhem sūsen ṣuyı ve yüz dirhem bārdīn (?)[1231] ve yüz dirhem defne yapraġı ṣuyı ve yüz dirhem (4) ḳına ṣuyı ve bir ḳıyye eski zeyt yaġı ve yüz dirhem siyāh zīft ve yüz dirhem saḳız aġacı (5) saḳızı ve yüz dirhem çam ṣaḳızı ẕikr olunan eczānıŋ içinden saḫḳ olunacaḳları[1232] dögilüp (6) ve eriyecekleri eridilüp cümlesi bir birine mezc ile bir ḳap içinde ḥıfẓ ile eskidilerek (7) īcābı taḳdīrinde bir mıḳdārı[1233] alınup ḳadar-ı kifāye zeyt yaġı ve şarāb ile ḳarışdırılaraḳ isti‘māl (8) oluna**.** [T189] Ve tertīb-i meẕkūr ḥayvānıŋ ayaḳlarında olan ‘ileliŋ kāffesine nāfi‘dir. **Onuncı nev‘:** (9) Nıḳrıs[1234] ta‘bīr olunup ḥarāretden nāşī ḥayvānıŋ ayaḳlarında ẓuhūr iden bir marażdır ki ḥarekete (10) mecāli olmayup [M149] dāimā yatup ḳalḳdıġı ḥālde ḥarāretiŋ şiddetinden gübresi ayaḳlarına (11) yapışup nefesi ṣıcaḳ olaraḳ ve aġzınıŋ içerüsi ḳurıyaraḳ[1235] ẕekerini ṣalıvirir. (12) ‘İlācı evvelā ḥayvān yatmadan [S103] men‘ ile ayaḳ üzeri[1236] ṭutılup çullar ile kāffe-i

---

1223 neft: A_2 neft.
1224 ‘uḍāl: A_2 ‘uḳāl.
1225 yürür iken: A_2 yürür-ken.
1226 neft: A_2 neft.
1227 ḳunduz: W ḳundur.
1228 aḳāḳıya: A_1 ayaḳıya.
1229 ve otuz dirhem zuvaḳ : S -.
1230 ve yüz dirhem belesān yaġı: T, A_2 -.
1231 bārdīn: bārviye T, A_2.
1232 saḫḳ olunacaḳları: W, M saḫḳ olunacaḳlar.
1233 mıḳdārı: W mıḳdār.
1234 nıḳrıs: W, M, S teferrüs; T, A_2 ḳanġrıs.
1235 ḳurıyaraḳ: T, M, A_2 ḳuruyaraḳ.
1236 ayaḳ üzeri: S ayaḳ üzere.

cesedi (13) ḳavīce ṣarılaraḳ derledikden-ṣoŋra yanaġından ḳan alınup yedi gün [$A_2$122] ṭura. Ve içecegi **[$A_1$129]** (1) ṣuya naṭrūn ile darı unı ḳatıla. Eger kesb-i ṣıḥḥat itmez ise iki eli ile[1237] ayaḳlarından daḫi (2) ḳan alınaraḳ[1238] üç gün[1239] be-her gün on beş dirhem şarāba bir mıḳdār kendir ḳatılup burnuna üfürile. (3) Ve bir mıḳdār [W112] pancar sirke ile ḳaynadılup ḳadar-ı kifāye revġan-ı zeyt[1240] ḳarışdırılaraḳ içirile. Ve ‘ilāc (4) oldıġı müddet yaş ot yedirilerek yaş ot bulunmaz ise ḳurı ota naṭrūn serpilerek (5) virile. [T190] **‘İlāc-ı āḫır:** Evvelā ḥayvanıŋ cesedine ṣıcaḳ ṣu ile zeyt yaġı sürilüp ba‘dehū ‘asel ve (6) naṭrūn ile tenḳıye oluna. **Devā-yı dīger:** Bir mıḳdār kerenb ḳadar-ı kifāye ṣu ile ḳaynadılup lapa gibi (7) yapılaraḳ ayaḳlarına urıla. **Terkīb-i āḫır:** Ḥayvānıŋ ṭırnaḳları yābis ve ḫār olduḳda evvelā (8) na‘lı sökilüp ba‘dehū bir mıḳdār ḳuyruḳ yaġı eridilerek kifāyet mıḳdārı kāri‘ yaġına mezc ile (9) diz ḳapaḳlarından ṭırnaḳlarına [M150] ḳadar eyüce sürilerek arḳası ḳavīce örtilüp derledile. Birḳaç def‘a (10) ber-minvāl-i muḥarrer ‘ilāc olunduḳdan-ṣoŋra ḳuyruḳ yaġı bıçaḳ ile kesilüp dizinden ṭopuġına ḳadar vaż‘ (12) ile üzerinden bez ile baġlana ve ‘illet-i meẕkūre def‘ olduḳda büyücek bir na‘l çaḳıla. **Devā-yı dīger:** (12) Bir mıḳdār yaş esrār otı dögilerek ṣuyı alınup ḥāṣıl olan ṣuyuŋ iki miṣli ḳadar şarāb (13) mezc olunaraḳ burnuna[1241] dökile. **‘İlāc-ı āḫır:** Bir mıḳdār[1242] mercimek ince dögilüp ḳadar-ı kifāye gül ṣuyı **[$A_1$130]** (1) ve sirke ile [T191] [$A_2$123] [S104] ḫamīr yapılaraḳ ayaḳlarına baġlana. **Tertīb-i dīger:**[1243] Evvelā ayaġından na‘lı iḫrāc olunaraḳ (2) ṭırnaġı etine ḳadar kesilüp ḳan aḳma derecesine geldikde bir ustura[1244] ile cüz’ī yarılaraḳ ḳan aḳdıḳda[1245] (3) ḳan aḳan maḥalle sirke ile ṭuz sürile. Ba‘dehū beş altı gün terementi sürilerek binilmeye. **On birinci[1246] nev‘:** (4) Zem‘a[1247] tesmiye olunup ḥayvānıŋ dizleri ile[1248] dirsekleri çatlayaraḳ[1249] yürür iken ḳan aḳar. [W113] ‘İlācı birer[1250] mıḳdār (5) ḳurı nār ḳabuġı ‘afṣ ve zāc-ı Ḳıbrīsī ince saḥḳ olunup çatlamış olan maḥallere ekilerek üzeri (6) bir keçe ile ṣarıla. **On ikinci**[1251] **nev‘:** Sereṭān ta‘bīr olunan bir nev‘ şiş beyānındadır ki ekserī ḥayvānıŋ (7) diz ḳapaġı altında olup [M151] ba‘żısınıŋ

1237 eli ile: A_2 eli-y-le.
1238 ḳan alınaraḳ: W ḳan alınup.
1239 üç gün: A_2 üç-gün.
1240 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1241 burnuna: W burnına.
1242 mıḳdār: W mıḳda.
1243 tertīb-i dīger: W terkīb-i dīger.
1244 ustura: W usṭura.
1245 ḳan aḳdıḳda: W ḳan aldıḳda.
1246 on birinci: S on dördünci.
1247 zem‘a: T, A_2 def‘a.
1248 dizleri ile: A_2 dizleri-y-le.
1249 çatlayaraḳ: S ‘ayātılaraḳ.
1250 birer: S bir.
1251 on ikinci: S on beşinci.

üstünde ve dizleri yanında ẓuhūr iderek sert olur. ‘İlācı (8) evvelā şiş olan maḥalle kireç ile zırnīḫ sürilerek tüyleri döküldükden-ṣoŋra[1252] bir nīşter ile yarılaraḳ üç gün[1253] ‘aḳreb otı ile ḳaṭrān ve (9) üç günden ṣoŋra[1254] zeyt sürile. **On üçünci nev‘:** Veremü’l-‘urḳūb ta‘bīr (10) olunur. [T192] Ya‘nī dizleriniŋ şişmesi beyānında olup meẕkūr şiş içine ṣu birikmiş gibi ġāyet yumuşaḳ (11) olmaġla ḥayvānı ḥareketden berī idüp ziyāde arpa virilmeden neş’et ider. ‘İlācı birer mıḳdār incīr ile (12) ḫaṭmī ḳadar-ı kifāye sirke ile ḫamīr gibi oluncaya ḳadar ḳaynadılup ba‘dehū şiş olan maḥallerine vaż‘ ile arpası (13) cüz’ī ṭobra ile virile. [A$_2$124] **Devā-yı dīger:** Evvelā kireç ve zırnīḫ ile şiş olan [S105] maḥalliŋ tüyleri dökilerek **[A$_1$131]** (1) ba‘dehū sirke ile ḫaṭmī sürilüp bir nehirde ṣuyuŋ aḳındısına yoḳaru birḳaç gün yöridile. **‘İlāc-ı āḫır:** (2) Evvelā şiş üzerine ḳaṭrān sürilüp bir gün ṭurduḳdan-ṣoŋra[1255] birḳaç def‘a sirke ile yıḳana. Eger mārrü’ẕ-ẕikr (3) ‘ilāclar ile kesb-i ṣıḥḥat itmez ise şiş olan maḥalliŋ eṭrāfı dāġlanup mārrü’l-beyān dāġlanan maḥallere (4) isti‘māl olunacaḳ merhemler ile tedāvī oluna. **On dördünci nev‘:** Ḳama‘ tesmiye olunup dizlerinde ẓuhūr iden (5) şiş beyānındadır. [M152] Ḥayvāna aṣlā żararı olmaz ise de[1256] [T193] ma‘ẕūr-ı ittiḫāz olunacaġından [W114] zīrde[1257] muḥarrer mu‘ālece ile (6) tedāvī ve def‘i lāzımedendir. Şöyle ki evvelā bir mıḳdār ḳaṭrān ḳaynadılup üç günde[1258] bir def‘a şiş[1259] def‘ (7) oluncaya ḳadar sürile. **On beşinci nev‘:** Tevessüf dinilüp[1260] mārrü’ẕ-ẕīkr şuḳāḳ ‘illetine müşābih olmaġla ḥayvānıŋ (8) ṭopuḳlarında ẓuhūr ider. ‘İlācı evvelā ‘illet olan maḥal[1261] zeytūn ṣuyı[1262] ile yıḳanup[1263] bir paçavra revġan-ı (9) zeyte[1264] batırılaraḳ vaż‘ oluna. Ba‘dehū birḳaç dāne incīr şarāb sirkesinde[1265] on iki sā‘at ışladılaraḳ (10) bir hāvanda dögilüp meẕkūr sirke ile ‘illet olan maḥal yıḳandıḳdan-ṣoŋra dögilmiş olan incīrler vaż‘ (11) olunaraḳ bir bez ile baġlana. **On altıncı nev‘:** Futūḳ[1266] ta‘bīr olunan çatlaḳ beyānındadır ki ḥayvānıŋ ayaḳlarında (12) ve cesediniŋ sā’ir ṭaraflarında [A$_2$125] olup ḳuyruġı ile[1267] ṭopuġunda oldıġı ḥālde ziyāde żarar ideceginden tedāvī-yi (13) lāzımesine [T194] bir ān evvel diḳḳat olunması lāzımedendir. Ve ṭopuġunda olup [S106]

1252 döküldükden-ṣoŋra: T döküldükden ṣoŋra; W döküldükde.
1253 üç gün: A$_2$ üç-gün.
1254 günden ṣoŋra: W, M, S günden-ṣoŋra; A$_2$ üç-günden-ṣoŋra.
1255 ṭurduḳdan-ṣoŋra: T ṭurduḳdan ṣoŋra.
1256 de: M -.
1257 zīrde: S ne yerde.
1258 üç günde: A$_2$ üç-günde.
1259 şiş: A$_2$ şişe.
1260 dinilüp: W dinülür.
1261 maḥal: A$_2$ maḥalli.
1262 ṣuyı: A$_2$ ṣuyu; S ṭuyu.
1263 yıḳanup: T, M, A$_2$ yıḳanulup.
1264 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1265 sirkesinde: W, S sirkesine.
1266 futūḳ: T, A$_2$ futūn.
1267 ḳuyruġı ile: A$_2$ ḳuyruġı-y-la.

gecikdirildigi vaḳtda ṭırnaġını[1268] düşirür.[1269] **[A$_1$132]** (1) ‘İlācı ḳoyunuŋ ḳuyruġundan fitīl mis̲llü yaġ kesilüp bir beze ṣarılaraḳ ḳaṭrāna batırıla. Ba‘dehū (2) beziŋ ucundan bir āteş ile ṭuṭuşdırılaraḳ bir ḳap içine ṭamladılup mez̲kūr ṭamlalar çatlaḳ [M153] olan (3) maḥallere sürile. **Devā-yı dīger:** Bir mıḳdār mürdeseng ince saḥḳ ile dülbendden elenüp ḳadar-ı kifāye gül yapraġı (4) ṣıḳılaraḳ ḥāṣıl olan ṣuyı ile ḳarışdırılup çatlaḳ olan maḥallere sürile. **‘İlāc-ı āḫır:**[1270] Birer mıḳdār (5) mürdeseng ile kök ayrı ayrı dögilerek dülbendden elenüp bir timür ṭava içinde biraz (6) beyāż bal mūmı eridilerek içine mārrü’z̲-z̲ikr saḥḳ olunmuş mürdesengden iki dirhem [W115] ve kökden bir dirhem (7) ve cüz’ī ḫāliṣ gül yaġı ḳonup merhem gibi olduḳda birḳaç def‘a günde bir kerre sürile. **Devā-yı dīger:**[1271] Bir mıḳdār [T195] (8) mürdeseng ince saḥḳ olunup ḳadar-ı kifāye ṣārab sirkesi ile mezc olunaraḳ tekrār dögilüp ba‘dehū (9) biraz zeyt yaġı ḳatılaraḳ eyüce yoġırıldıḳdan-ṣoŋra çatlaḳ olan maḥallere sürile. **‘İlāc-ı āḫır:** (10) Bir mıḳdār yanmış zāc-ı Ḳıbrīsī ince saḥḳ olunup (5) eyü oluncaya ḳadar ṣābaḥ ve aḫṣam günde iki (11) def‘a çatlaḳ olan maḥallere ekile. **On yedinci nev‘:** İklīl [A$_2$126] tesmiye olunan veca‘ beyānında olup ḥayvānıŋ (12) ṭopuġunda olan uzun tüy ile ṭırnaḳları mābeyninde olur. El ile ṭokanıldıġı ḥālde ayaġını (13) ḳaldırır. ‘İlācı evvelā veca‘ olan maḥalle siyāh neft[1272] yaġı sürilerek birḳaç gün ṭura. Eyü **[A$_1$133]** (1) olmaz ise ḳuyruḳ yaġı [M154] fitīl gibi kesilüp [S107] bir bez ile ṣarılaraḳ beyāż neft[1273] yaġına batırılup (2) mez̲kūr fitīliŋ ucundan bir āteş ile yaḳıla. Yanar iken fitīliŋ ucundan ṭamlayan ṭamlalar bir ḳap (3) içinde ḥıfẓ olunaraḳ veca‘ olan [T196] maḥalle sürile. **Devā-yı dīger:** Evvelā kireç ve zırnīḫ ile tüyleri dökilerek (4) ba‘dehū bir mıḳdār ‘aḳreb otı ḳadar-ı kifāye ḳaṭrāna[1274] mezc ile āteşde eridilerek üç gün[1275] sürile. (5) Ve ṣuyı az virilüp oldıġı maḥalden ṭaşra çıḳarılmaya. **On sekizinci nev‘:** Rehṣa[1276] ta‘bīr olunan (6) ‘illet beyānındadır ki mārrü’z̲-z̲ikr iklīl tesmiye olunan veca‘ıŋ gecikdirilmesinden neş’et iderek ḥayvān (7) ṭırnaḳlarını ṭopraġa [W116] başamayup başacaḳ oldıġı ḥālde yanlıġına ḳor. ‘İlācı evvelā ṭırnaġı içi eyüce (8) temīzlenüp ḳan[1277] geldikde henüz ma‘lūl olmuş idügi ve cerāḥat ve ṣu aḳdıḳda ‘illetiŋ eskimiş olacaġı (9) aŋlaşılmaġla ṭırnaġınıŋ içerüsi ṣu ve sirke ve ṭuz ile eyüce yıḳana. Ba‘dehū bir mıḳdār ṣoġan ile (10) bir buçuḳ mis̲li ṣarımsaḳ ve ḳadar-ı kifāye

---

1268 ṭırnaġını: M, A$_2$ ṭırnaġı.
1269 düşirür: W düşirir.
1270 ‘ilāc-ı āḫır: A$_1$ devā-yı -ı āḫır.
1271 devā-yı dīger: A$_1$ tertīb-i dīger.
1272 neft: A$_2$ neft̤.
1273 neft: A$_2$ neft̤.
1274 ḳaṭrāna: W ḳaṭrān.
1275 üç gün: A$_2$ üç-gün.
1276 rehṣa: S rehāme; A$_2$ dehṣa.
1277 ḳan: W ḳal.

ḫınzīr yaġı [A2127] bir hāvan içinde eyüce saḥḳ olunaraḳ yıḳanan maḥalle (11) vaż‘ oluna. **‘İlāc-ı āḫır:** Birer mıḳdār yaş ṣıġır gübresi ve cüz’ī yabānī fesleyen köki ve ṭuz ve üzüm sirkesi [T197] ve (12) revġan-ı zeyt[1278] [M155] cümlesi bir birine mezc olunaraḳ bir mıḳdārı bi’t-tefrīḳ[1279] ṭırnaġı içine vaż‘ oluna. Ve irtesi (13) gün bir mıḳdār iç yaġı eridilerek ḳadar-ı kifāye balıḳ baġırsaġı ḳatılup ḳonaraḳ yine irtesi **[A1134]** (1) gün meẕkūr tefrīḳ olunan tertīb urıla. Ve’l-ḥāṣıl eyü oluncaya ḳadar bir gün[1280] tertīb-i meẕkūr ve bir gün [S108] (2) iç yaġı ile balıḳ baġırsaġı isti‘māl oluna. Ve ayaḳlarınıŋ dördünde ‘illet-i meẕkūr ẓuhūr ider ise (3) yeŋi sirke ile bulundıġı ḥālde tilki ḳanı içirilerek başına ḳunduz ḫāyası sürile. Ve ṭırnaġı temīzlendikde[1281] (4) ḳan ve cerāḥat misllü bir şey’ ẓuhūr itmez ise bir tencere içine ṣu ḳonup birer mıḳdār nār ḳabuġı ile kepek (5) atılaraḳ bi’ṭ-ṭabḥ lapa gibi olduḳda bir ḳalın bez ile vaż‘ oluna. Ba‘dehū açıldıḳda ḳan ve cerāḥat (6) misllü bir şey’ ẓuhūr ider ise birer mıḳdār ṣarımsaḳ ve ṭuz ve zeyt yaġı bir hāvan içinde saḥḳ (7) olunaraḳ merhem gibi ṭırnaġına ḳonıla. Ve yarada bir delik[1282] peydā olduḳda[1283] dāimā üzerine yanmış [W117] (8) zāc-ı Ḳıbrīsī ekile. **On ṭokuzuncı nev‘:** [T198] Ṣad‘ tesmiye olunan ‘illet beyānındadır ki yaş gübre üzerinde (9) ṭurmadan [A2128] ve ṣıcaḳ topraḳda ziyāde ḳoşdurmadan ve ḳarda ziyāde gezdirmeden ve cesediniŋ (10) yubūsetinden ayaḳlarınıŋ ekserīsiniŋ[1284] öŋ[1285] ḳollarınıŋ ṭırnaḳlarında olup [M156] ṭırnaḳlarınıŋ bir ṭarafı uzayup (11) ve ṭurur iken ufaḳ ufaḳ ṣıçrayup binilüp ḳoşdırıldıġı ḥālde bütün bütün ṭırnaḳlarını (12) atar. ‘İlācı birer mıḳdār mürdeseng ile kök saḥḳ olunaraḳ bir timür ṭava içine ḳadar-ı kifāye (13) bal mūmı ḳonup eridilerek cüz’ī ḥāliş gül yaġı ile saḥḳ olunan mürdesengden iki **[A1135]** (1) dirhem ve kökden bir dirhem ḳatılup eyüce ḳarışdırılaraḳ ṭırnaġına vaż‘ oluna. Ḳurudıḳda yıḳanmayup (2) törpi ile temīzlene. **‘İlāc-ı āḫır:** [S109] Evvelā ḥayvānıŋ ṭırnaġı dāġlanup dāġlanan maḥalle neft[1286] yaġı ile (3) ḳaṭrān ve ‘aḳreb otı sürilerek ziyāde bir maḥalde ṭurṭurulmayup[1287] ve ḳoşdurulmayup yavaş yavaş gezdirile. (4) Ve ayda bir def‘a uzamış [T199] olan ṭırnaġı törpü[1288] ile yonıla. **Yigirminci nev‘:** Fesādü’l-ḥāfir[1289] ya‘nī ṭırnaḳlarınıŋ (5) fāsidligi beyānında olup murdār yerlerde tevḳīf olunmadan ṭırnaḳları yumuşayup yürür iken na‘lı (6) düşer.

1278 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1279 bi’t-tefrīḳ: S et-tefrīḳ.
1280 bir gün: W bir gün bir gün.
1281 temīzlendikde: W temizlendikde.
1282 delik: T, A2 delük.
1283 peydā olduḳda: T, A2 peydā olur ise.
1284 ekserīsiniŋ: W ekserīniŋ.
1285 öŋ: W ön.
1286 neft: A2 nefṭ.
1287 ṭurṭurulmayup: A2 ṭurdırılmayup.
1288 törpü: T, A2 törpi.
1289 ḥāfir: S ilāfir.

‘İlācı bir mıḳdār ḳuyruḳ yaġı bir māşa ile ṭutılup[1290] ucundan parladılaraḳ ṭamlayan ḳaṭreler (7) bir timür ṭava içine vaż‘ ve yaġ ḳadar ḳaṭrān mezc ile ḳaynadılup ṭırnaḳlarına sürile. [A2129] Bir müddet (8) ṭurduḳdan-ṣoŋra üzerine şeftālū çekirdegi yaġı sürile. [M157] **Devā-yı dīger:** Birer[1291] mıḳdār [W118] ṣarımsaḳ ve zeyt (9) yaġı[1292] ile iç yaġı bir hāvan içinde saḥḳ olunup bir paçavra ile ṭırnaġına vaż’ ile üzeri (10) bir bez ile baġlana. **‘İlāc-ı āḫır:** Birer mıḳdār iç yaġı ve zīft ve revġan-ı zeyt[1293] bir hāvan içinde merhem (11) gibi oluncaya ḳadar saḥḳ olunaraḳ bir mıḳdār eridilüp bir bez ile ṭırnaḳlarına vaż‘ oluna. **Terkīb-i āḫır:** (12) Birer[1294] mıḳdār iç yaġı ile zīft ve revġan-ı zeyt[1295] ve naṭrūn bir hāvanda[1296] saḥḳ olunup eridilerek (13) ṣıcaḳ iken keẕālik ṭırnaḳlarına [T200] urıla. **Devā-yı dīger:** Bir eşek ḥıyarı ṣu ile ḳaynadılup **[A1136]** (1) ezilerek keẕālik ṭırnaḳlarına vaż‘ oluna.

(2) **Ḳırḳ yedinci bāb ḥayvānıŋ ayaḳlarınıŋ ḳırılması ve çıḳması beyānındadır.**

(3) Ḥayvānıŋ ayaġı çıḳdıḳda revġan-ı zeyt[1297] ile oġılaraḳ yerine getürilüp ba‘dehū bir mıḳdār zāc-ı Ḳıbrīsī[1298] (4) ḳadar-ı kifāye zeyt yaġı ve sirke [S110] ve ḳoyun tüyi ile berāber saḥḳ olunup bir kettān bezi üzerine yayılup (5) ayaġına ṣarıla. Ve ṭoġrı ṭursun içün birḳaç taḥta ḳonılaraḳ üzeri urġan ile muḥkemce (6) baġlanup yigirmi gün ṭura ve ḳurımamaḳ içün her gün ṣarılmış olan maḥalliŋ üzerine revġan-ı zeyt[1299] (7) ile sirke dökile. Yigirmi günden-ṣoŋra bi’t-tebdīl [M158] on gün ve yine ṣoŋra degişdirilüp [A2130] on gün daha (8) ber-minvāl-ı muḥarrer tedāvī oluna. Eger atıŋ ayaġı diz ḳapaġından ve yāḫūd diziniŋ aşaġısından (9) ve yoḳarusından ḳırılur[1300] ise birer mıḳdār [W119] zāc-ı Ḳıbrīsī[1301] ve zeyt yaġı ve sirke üçi bir birine ḳarışdırılup (10) ḳoyun yapaġısı [T201] üzerine yayılaraḳ ḳırılmış olan maḥalle vaż‘ ile kettān bezi ile ṣarılup keẕālik (11) ṭoġrı ṭurması içün birḳaç taḥta ḳonup tekrār üzeri sicim ile baġlana. Ve

---

1290 ṭutılup: A2 toplanup.
1291 birer: S bir.
1292 zeyt yaġı ile: A2 zeyt yaġı-y-la.
1293 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1294 birer: S bir.
1295 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1296 hāvanda: S hāvan içinde.
1297 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1298 zāc-ı Ḳıbrīsī: A2 zāc-ı Ḳıbrīs.
1299 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1300 ḳırılur: W ḳırılup.
1301 zāc-ı Ḳıbrīsī: A2 zāc-ı Ḳıbrīs.

ḳurımamaḳ üzere[1302] (12) her gün revġan-ı zeyt[1303] ile sirke dökilerek[1304] yigirmi gün ṭura. Ba‘dehū bi’t-tebdīl eyü oluncaya ḳadar (13) üç günde bir def‘a degişdirilüp geregi gibi kesb-i ṣıḥḥat itdikde ẕikri mürūr iden ḳuyruḳ yaġı **[A$_1$137]** (1) merhem sürile. Eger ḥayvānıŋ gögsi timür ve ṭaş ve yāḫūd sā’ir bir şey’ ile urulmadan incinüp (2) yara olur ise bir mıḳdār şarābıŋ içine ḳadar-ı kifāye zeyt yaġı ḳatılup ḳaynadılaraḳ bir mıḳdār (3) yapaġı batırılup yara üzerine vaż‘ oluna. Ve yāḫūd kettān bezinden fitīl yapılaraḳ meẕkūr revġan-ı (4) zeyt[1305] ile şarāba batırılup yara üzerine ḳonılaraḳ üç dört gün, günde bir def‘a degişdirile. (5) Ṣoŋra ṣıcaḳ ṣu ile temīz yıḳanup ẕikri mürūr iden ḳara ḍāne [M159] unından ma‘mūl merhemler ile bi’t-tedāvī (6) iltiyām buldırıla. Yara devā-peẕīr [T202] olduḳdan-ṣoŋra her naṣıl[1306] yaġ olur ise olsun birḳaç def‘a yaġlana. (7) [A$_2$131] [S111] Ve gögsünde ve yāḫūd sā’ir cesedinde şiş żuhūr ider ise rīḥden[1307] olacaġı der-kār idügünden (8) gögsünüŋ bir iki yerinden yaḳı açılaraḳ başḳa mu‘ālece olunmaya. Eger ḥayvānıŋ omuzı ve sā’ir[1308] (9) bir ṭarafı incinür ise iki yerinden bir igne ile delinüp kettān ipligi geçirilerek günde iki def‘a (10) revġan-ı zeyt[1309] ve sirke pamuḳ ile [W120] sürile. Ve yāḫūd mārrü’l-beyān merhem ile tedāvī oluna. Eger eyü (11) olmaz ise ince dāġ ile müdevver olaraḳ dāġlana.

(12) **Ḳırḳ sekizinci bāb ḥayvānıŋ cesedinde ṭabī‘ī olmayup ḫāricden ya‘nī bir şey’ ile (13) urulmadan ve yāḫūd sā’ir ḥayvānlarıŋ ışırmasından olan [A$_1$138] (1) yaralar beyānında olup sekiz nev‘ üzere ẕikr olunur.**

(2) **Birinci nev‘:** Timür ile urulmadan ve yāḫūd timüre sürünmeden ḥayvānıŋ cesedi yara olur ise (3) evvelā bir mıḳdār zerāvend yıḳanup ḳadar-ı kifāye bala mezc ile bir hāvanda [T203] saḥḳ olunaraḳ yara (4) olan maḥalle sürile. **‘İlāc-ı āḫır:** Sedir[1310] aġacınıŋ ḳabuġundan [M160] bir mıḳdār alınup meẕkūr ḳabuġuŋ (5) aġaca gelen beyāż ṭarafları çıḳarılup ṣuda ḳaynadıla, ḫamīr gibi yumuşadıḳda merhem gibi oluncaya ḳadar saḥḳ (6) olunup yara olan maḥalle isti‘māl oluna. Ve yara şişer ise bir mıḳdār āteş küli ḳadar-ı kifāye sirke (7) ile ḫamīr olunaraḳ sürile. **İkinci nev‘:** Eger yarası [A$_2$132] arslanıŋ[1311] ışırmasından olur ise (8) evvelā bir ḳurbaġanıŋ ḳarnı yarılup ṣıcaḳ iken

---

1302 üzere: A$_2$ içün.
1303 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1304 dökilerek: T, S, A$_2$ dökile.
1305 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1306 naṣıl: T neṣıl.
1307 rīḥden: W rīḫden.
1308 ve sā’ir: T yāḫūd ve sā’ir; W ve yāḫūd sā’ir; A$_2$ yāḫūd sā’ir; S ve yāḫūd.
1309 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1310 sedir: A$_2$ sögüd.
1311 arslanıŋ: A$_2$ arslan.

yaranıŋ üzerine urılaraḳ eti eẕ-ẕikr-i merhem ile (9) iltiyām buldırıla. **Üçünci nev‘:** Arslanıŋ ve zehirli olan ḥayvānıŋ ġayrı yırtıcı kāffe-i ḥayvānıŋ[1312] (10) ışırmasından cesediniŋ bir ṭarafı yara olur ise evvelā yaz olsun ve yāḫūd ḳış olsun [S112] (11) yara ṣoġuḳ ṣu ile yıḳanup ba‘dehū bir kelpiŋ dili alınup āteşde yaḳılaraḳ miṣli ḳadar (12) zāc-ı Ḳıbrīsī[1313] ḳatılaraḳ saḥḳ ile yara üzerine ekile. [W121] **Dördünci nev‘:** Ḥayvānıŋ [T204] yarası ḥayyeniŋ (13) ışırmasından olur ise tüyleri ürperüp ve dökülmesi ve ayaḳları ile başı[1314] şişüp yarası ile **[A$_1$139]** (1) gübresiniŋ ta‘affün iderek dāimā büzülmesi[1315] ‘alāmetleri-y-le tebeyyün ider. ‘İlācı otuz ḥabbe beyāż (2) ve yāḫūd siyāh biber saḥḳ olunup bir mıḳdār ekşi elma aġacı[1316] yapraġı siyāh şarāba mezc ile içirile. (3) **Devā-yı dīger:** Bir mıḳdār ḥāşā bir ḳıyye şarāb ile dört bölükde üç bölügi maḥv oluncaya ḳadar [M161] ḳaynadılup (4) içirile. **‘İlāc-ı āḫır:** Bir mıḳdār elma aġacı yapraġı ince dögilüp ḳadar-ı kifāye şarāba mezc ile (5) içirile. Ve yara üzerine daḫi saḥḳ olunan yapraḳdan bir mıḳdār ekile. **Beşinci nev‘:** Ḥayvānıŋ bir ṭarafını[1317] (6) ‘aḳreb ışırır ise tüyleriniŋ yüni taġyīr olup[1318] burnundan ṣu aḳması ve yürür iken ḳapanup ayaḳ (7) üzeri[1319] [A$_2$133] ṭurur iken ġāyet gevşek ṭurup ḳuyruġunı[1320] yoḳaru ḳaldırması ‘alāmeti-y-le tebeyyün (8) ider. ‘İlācı bir mıḳdār [T205] żamġ kifāyet mıḳdārı şarāb ile ezilüp içirile. Ve ışırdıġı maḥalliŋ (9) üzerine daḫi ṣıġır tersi ḳonıla. **Devā-yı dīger:** Atıŋ burnuna bir mıḳdār ṣu püskürilüp ‘aḳrebiŋ (10) ışırdıġı maḥalle daḫi birer mıḳdār serv ḳozalaġı[1321] ve kettān toḫmı ve afyūn saḥḳ olunaraḳ ekile. (11) Ve yiyecegi ota daḫi[1322] revġan-ı zeyt[1323] serpilerek virile. **‘İlāc-ı āḫır:** Bir ‘aḳrebiŋ ḳuyruġı kesilüp (12) girü ṭarafı bir mıḳdār zeyt yaġı ile ḳaynadılaraḳ sürile. **Altıncı nev‘:** Ḥayvānı kertenkele ışırır ise (13) ışırdıġı maḥal şişüp [S113] dāimā inler.[1324] ‘İlācı bir mıḳdār [W122] kükürd ince saḥḳ olunup ḳadar-ı kifāye[1325] **[A$_1$140]** (1) sirke ile yoġırılaraḳ ışırdıġı maḥalle sürile. **‘İlāc-ı āḫır:** Bir mıḳdār ṣoġan saḥḳ olunup kifāyet (2) mıḳdārı sirkeye mezc ile tekrār dögilüp ışırdıġı maḥalle vaż‘ oluna. [M162] **Devā-yı dīger:** Bir mıḳdār meryem (3) aġacı

1312 ġayrı yırtıcı kāffe-i ḥayvānıŋ: T ġayrı yırtıcı olan ḥayvānıŋ kāffesi; A$_2$ kāffesi.
1313 zāc-ı Ḳıbrīsī: A$_2$ zāc-ı Ḳıbrīs.
1314 başı: A$_2$ yaşı.
1315 gübresiniŋ ta‘affün iderek dāimā büzülmesi: T, A$_2$ gübresiniŋ dāimā ta‘affün iderek büzülmesi.
1316 ekşi elma aġacı: S ekmiş ile.
1317 ṭarafını: S ṭarafı.
1318 taġyīr olup: S taġyīriŋ.
1319 ayaḳ üzeri: T, A$_2$, S ayaḳ üzere.
1320 ḳuyruġunı: A$_2$ ḳuyruġı.
1321 serv ḳozalaġı: W serv ḳozası; A$_2$ servi ḳozalaġı.
1322 daḫi: W daḫi birer mıḳdār.
1323 revġan-ı zeyt: W ruġan-ı zeyt.
1324 inler: A$_2$ iŋler.
1325 ḳadar-ı kifāye: T, A$_2$ kifāyet mıḳdārı.

yapraġı ile çiçegi saḥḳ olunup ḳadar-ı kifāye sirke ile yoġırılaraḳ[1326] [T206] keẕālik vaż‘ oluna. (4) **Yedinci nev‘:** Ḥayvānıŋ cesedine āteş ṭoḳunup yara olur ise birer mıḳdār ‘anzarūt ve zencār ve nışfı (5) ḳadar siyāh ṭuz ince saḥḳ olunup dülbendden elenerek ḳadar-ı kifāye sirke ile ḫamīr olunaraḳ yara (6) olan maḥalle sürile. **Devā-yı dīger:** Birer[1327] mıḳdār[1328] kāfūr ve ḳırmızı ṣandal [A2134] ve yumurṭanıŋ aḳı ve mürdeseng (7) ve gül yaġı ve beyāż bal mūmı cümlesi bir hāvan içinde saḥḳ olunup merhem yapılaraḳ yara maḥallerine (8) sürile. Ve işbu merhem ẕikri mürūr iden bāblarda muḥarrer dāġ yerlerine daḫi nāfi‘dir. **Sekizinci nev‘:** Ḥayvān (9) ḫandaḳ[1329] içine düşüp yāḫūd yürür iken düşüp ve yā bir şey’ ile urılup yara olur ise (10) bir fındıḳ[1330] mıḳdārı ḫılṭīṭ iki-yüz dirhem şarāb ile ezilüp burnına püskürile. **‘İlāc-ı āḫır:** (11) Yüz ellişer dirhem şarāb ve ṣu içine bir ḳabża palamud aġacı küli ḳatılup eyüce ḳarışdırılaraḳ (12) içirile. **Devā-yı dīger:** [T207] Bir mıḳdār aḳāḳıya[1331] otı ṣuyı ve yāḫūd şarāb ve yāḫūd ekşi nār ṣuyı ile (13) ḳarışdırılup[1332] burnuna püskürile.

[A1141] (1) Ḳırḳ ṭoḳuzuncı bāb ḥayvānıŋ āḫūrunda siŋek ve ḳarınca ve pire [W123] [S114] **ziyāde oldıġı (2) ḥālde def‘ olunması beyānında olup üç nev‘ üzere ẕikr olunur.**

[M163] (3) **Birinci nev‘:** Ḥayvānıŋ āḫūrunda at siŋegi kesret üzere oldıġı ḥālde defne yapraġı ṣu ile ḳaynadılup (4) cesedine püskürile. Ve yāḫūd defne aġacı[1333] yapraġı sirke ile ḳaynadılup bir mıḳdār daḫi kendir (5) ḳatılaraḳ cesedine sürile. Ve āḫūrda bayaġı siŋek ziyāde oldıġı vaḳtda çörek otı ile (6) kişnīş tütsü idilüp siŋekler aḫūrdan ṭaşra çıḳdıḳda ḳapusına perde aşıla. **İkinci nev’:** (7) Āḫūrda ḳarınca oldıġı ḥālde ḫurūc itdikleri delügüŋ [A2135] üzerinde üç ḳarınca tütsü idilüp (8) ḳaṭrān ile delük ḳapanaraḳ bir mıḳdār ṣadef otı yaḳıla. [T208] Yine ḫurūc iderler ise bir mıḳdār (9) saḥḳ olunmuş kimyon ṣuda ḳaynadılup ḳoyun yüni ile ḥayvānıŋ ayaḳlarına sürile. **Üçünci nev‘:** Āḫūrda (10) pire çoḳ[1334] oldıġı ḥālde bir mıḳdār ṣuyuŋ içine birer mıḳdār ṣadef otı ve ṭuz ve kireç ḳatılup (11) āḫūruŋ saḳfı ile[1335] dīvārlarına sürile. Eger pireler def‘ olmaz ise āḫūruŋ orta yerine bir çuḳur (12) ḳazılup diflā aġacı talaşı ḳonaraḳ āḫūruŋ cānib-i erba‘asına ṭuzlu ṣu

---

1326 yoġırılaraḳ: W mezc ile.
1327 birer: S bir.
1328 mıḳdār: S mıḳdārı.
1329 ḫandaḳ: A2 ḫandaḳ.
1330 fındıḳ: W funduḳ.
1331 aḳāḳıya: T, A2 afāḳıya.
1332 ḳarışdırılup: W, S ḳarışdırılaraḳ.
1333 aġacı: A2 -.
1334 çoḳ: T, A2 ziyāde.
1335 saḳfı ile:B saḳfı-y-la.

serpilüp pireler (13) meẕkūr talaşa cem ‘olduḳda uṣūl ile talaş bir ṣu içine atılup āḫūrdan ṭaşra çıḳarıla. **[A$_1$142]** (1) Ve yāḫūd talaşıŋ üzerine kettān ṣamanı dökilüp yaḳıla. Faḳaṭ talaş üzerine ṭuzlu (2) ṣu ṭokundırılmaya. [M164] [W124] ve āḫūrda ‘aḳreb ẓuhūr ider ise birer mıḳdār zırnīḫ ile ḳına ince dögilüp (3) ṣığır yaġı ile ḫamīr idilerek fındıḳ[1336] [S115] mıḳdārı tütsü oluna. Ve ḥayye oldıġı ḥālde birer mıḳdār (4) sūsen ile[1337] geyik [T209] boynuzı tütsü[1338] oluna.

(5) **Ellinci bāb ḥayvānıŋ vücūdına semen virecek devālar beyānında (6) olup iki nev‘ üzere ẕikr olunur.**

(7) **Birinci nev‘:** Ḥayvānıŋ semirüp ḳalıbınıŋ[1339] ḳuvvetlenmesi-y-çün yarımşar ḳıyye süt ve rāziyāne otı ṣuyı (8) ve ḳurı üzüm ve eski şarāb cümlesi bir birine [A$_2$136] ḳarışdırılup yedi günde bir def‘a içirile. **Tertīb-i (9) dīger:**[1340] Beş altı yaşında olan çocuḳ bevlinden altmış dirhem alınup burnuna püskürile. (10) **İkinci nev‘:** Ḥayvān dāimā ṣıḥḥat üzere olup dem‘iniŋ mu‘tedil olması ve ‘ilel-i sā’ireye vücūdınıŋ (11) isti‘dādı olmaması murād olunduḳda atı eẕ-ẕikr-i tertīb ile mu‘ālece oluna şöyle ki iki ḳabża (12) ebegümeci üç ḳıyye şarāb ve yāḫūd keskin sirke ile iki ḳıyyesi zāil oluncaya ḳadar (13) ḳaynadılup ṣoġuduḳda süzilerek içine yarım ḳıyye ṣığır yaġı ve birer mıḳdār vecc[1341] ve şeker **[A$_1$143]** (1) ve on beşer dirhem rāvend ile kök ve birer[1342] mıḳdār kimyon ve ṭavuḳ [M165] tersi ve biber[1343] ve birer dirhem [T210] (2) ḳāḳūle ve ḳaranfil otı ḳatılaraḳ tekrār ḳaynadıla. Ba‘dehū ḥayvāna bir gün ot ve ṣu virilmeyüp (3) irtesi gün tertīb-i meẕkūr[1344] içirile. Ve arpası ile otına incīr ḳatılılup ṭoyuncaya ḳadar (4) yedirile. **Tertīb-i dīger:** Bir mıḳdār [W125] dişi ḫınzīr gübresi ḳurıdılup eski şarāb ile ḳarışdırılaraḳ içirile.

(5) **Elli birinci bāb semiz olup iştihāsız olanlarıŋ** [S116] **ḳuvve-i (6) iştihāsına dā’ir tedāvī beyānındadır.**

(7) Ḥayvān semiz olup yeme ve içmege iştihāsı olmaz ise onar dirhem ḫāliṣ şeker ve zencbīl ve üç (8) dirhem ḫılṭīṭ ve beş miṣḳāl ṣarı ṭuz ve beşer dirhem kimyon ve behmen ve naḫve[1345] ve za‘ter cümlesi (9) ince saḥḳ olunup bir buçuḳ ḳıyye eski şarāba

---

1336 fındıḳ: W funduḳ.
1337 ile: M -.
1338 tütsü: T, W, M tütsi.
1339 ḳalıbınıŋ: A$_2$ ḳalın.
1340 tertīb-i dīger: W terkīb-i dīger.
1341 vecc: M havuc.
1342 birer: S bir.
1343 biber: T, A$_2$ -.
1344 tertīb-i meẕkūr: A$_1$ terkīb-i meẕkūr.
1345 naḫve: W noḫud.

mezc ile yigirmi[1346] dört sā‘at ṭura. Ba‘dehū süzilüp (10) bir ḳıyye ṣu ‘ilāve olunaraḳ [A2137] üç günde[1347] bir def‘a üç-yüz dirhemi içirile. Ve otına daḫi ḫaṭmī (11) ve yāḫūd ṭurp ḳatılaraḳ yedirile. **Tertīb-i dīger:** Ḥayvān otı aġzında çignemeyüp bıraġur ise [T211] (12) yüz dirhem[1348] ebegümeci ṣuyuna bir mıḳdār gül ṣuyı ḳatılaraḳ içirile.

(13) **Elli ikinci bāb ḥayvāna ziyāde yük taḥmīl itmeden ve yāḫūd ḳoşdurmadan [A1144] (1) ve yā seferde ziyāde sürmeden ḳuvve-i iştihāsına ḫalel gelenleriñ (2) i‘āde-i tedāvīsi üç nev‘ üzere ẕikr olunur.**

[M166] (3) **Birinci nev‘:** Ḥayvāna ziyāde yük taḥmīl olunup bir ṭarafı incildigi ḥālde cesediniñ ḳanġı ṭarafından (4) olur ise olsun cüz’ī ḳan alınup meẕkūr ḳan ile bir mıḳdār un merhem yapılup [W126] incilmiş (5) olan maḥalle bir bez[1349] ile vaż‘ oluna. Ve iştihāsınıñ açılması içün daḫi birer mıḳdār ṣarāb ile (6) ‘asel bir birine ḳarışdırılup günde bir def‘a birḳaç gün burnuna püskürile. **İkinci nev‘:** Ḥayvān (7) ziyāde ḳoşdurulmadan[1350] iştihāsız olur ise altmış dirhem sirke ve ṣıġır yaġı ve yāḫūd tereyaġı (8) ve iki buçuḳ ḳıyye [S117] ṣu bir birine ḳarışdırılaraḳ tenḳıye oluna. Ve yāḫūd yalñız ṣıcaḳ ṣu ile ayaḳları (9) yıḳana. **Üçünci nev‘:** Ziyāde yol yöridilmeden iştihāsı [T212] ḳapanur ise birer mıḳdār arpa (10) unı ile şeker ḳadar-ı kifāye ṣuya mezc ile bir ḳaşıḳ ile ḳarışdırılup eridikde içirilerek (11) üzerine binilüp yarım sā‘at ḳadar gezdirile. Ve burnuna[1351] daḫi bir mıḳdār ‘asel ile şeker [A2138] ṣuda (12) şerbet yapılup püskürile. Ve ayaḳları ile ẕekeri ve ḫāyaları[1352] ṣu ile yıḳanup yıḳanan maḥallere[1353] (13) ṭuz ve ṣıġır yaġı ve sirke sürile ve aṣlā ḳan alınmaya. **Terkīb-i dīger:**[1354] Elli dirhem ṣarāb ile elli dirhem **[A1145]** (1) ‘asel bir birine burnuna[1355] püskürile. Ve bir ṭarafında şiş ẓuhūr ider ise iki üç (2) dirhem za‘ferān saḥḳ olunup bir mıḳdār ṣuya mezc ile ḥayvānıñ ṣol ṭarafında olan burnuna püskürile.[1356] [M167] (3) **Tertīb-i dīger:**[1357] Ṭoḳsan dirhem beyāz[1358] ṣarāb ile yüz dirhem ṣu ḳarışdırılup burnuna[1359] püskürile. (4) Ve yāḫūd birer mıḳdār kimyon

---

1346 yigirmi: W yigir.
1347 üç günde bir: T, A2 üç-günde birer.
1348 dirhem: W rhem.
1349 bez: W ber.
1350 ḳoşdurulmadan: W, S ḳoşdurmadan.
1351 burnuna: W burnına.
1352 ḫāyaları: A2 ḫāyası.
1353 maḥallere: T, A2 maḥallerine.
1354 terkīb-i dīger: T, A2 tertīb-i dīger.
1355 burnuna: W burnına.
1356 terkīb-i dīger: Elli dirhem ṣarāb ile elli dirhem ‘asel bir birine burnuna püskürile. Ve bir ṭarafında şiş ẓuhūr ider ise iki üç dirhem za‘ferān saḥḳ olunup bir mıḳdār ṣuya mezc ile ḥayvānıñ ṣol ṭarafında olan burnuna püskürile: S -.
1357 tertīb-i dīger: T, A2 terkīb-i dīger.
1358 beyāz: S -.
1359 burnuna: W burnına.

ile ḳına [T213] ḳadar-ı kifāye beyāż şarāb ile ḳarışdırılup içirile. Ve ṣoġuḳdan (5) muḥāfaẓa olunup cesedine daḫi yalŋız şarāb sürile.

[W127] **(6) Elli üçünci bāb ṣoġuḳ alan ḥayvānlarıŋ mu‘ālecesi beyānındadır.**

(7) Ḥayvān ṣoġuḳ aldıġı vaḳtda üçer dirhem saḥḳ olunmuş beyāż çöpleme ile nişādır (8) ve üç dirhem ṣıġır sütinden yapılmış tereyaġı bir birine ḳarışdırılup yedi ‘aded yapılaraḳ (9) günde bir dānesi yutdurıla. **Devā-yı dīger:** Üç dirhem mürr-i ṣāfī ince saḥḳ olunup yüz dirhem (10) şarāb ile yigirmi beş dirhem zeyt yaġına ḳarışdırılaraḳ burnuna püskürile. **‘İlāc-ı āḫır:** (11) Üç dört ḥabbe beyāż biber ince saḥḳ olunup ve bir ḳabża ṣadef otı dögilerek ṣuyı (12) alınup mesḥūḳ biber ile ṣadef otı ṣuyı üç misli şarāba mezc ile [$A_2$139] burnuna dökile.[1360] **Tertīb-i dīger:** [S118] (13) Mümkün oldıġı ḥālde bir [T214] ḫınzīr yavrısı kesilüp bir mıḳdār ḳanı alınaraḳ (10) ḳadar-ı kifāye şaraba **[$A_1$146]** (1) mezc ile içirile. **Devā-yı dīger:** Otuz dirhem ṣoġan dögilüp on dirhem çörek otı (2) ve yüz dirhem şarāb ile ḳarışdırılaraḳ içirile. **‘İlāc-ı āḫır:** Bir mıḳdār ḳırmızı naṭrūn saḥḳ (3) olunup [M168] ṣu ile ḳarışdırılaraḳ içirile. **Terkīb-i dīger:** Günde iki def‘a ikişer demet buġday ḥaṣılı[1361] yedirile.

(4) **Elli dördünci bāb ḥayvānıŋ ṣusuzluġa taḥammüli-y-çün olan (5) tedābīr beyānındadır.**

[W128] (6) Mevsim-i ṣayfda ḥīn-i seferde bir iki gün ṣu bulunmayacaġı bilinüp ḥayvānıŋ ṣuṣamaması murād (7) olunduḳda[1362] vaḳt-ı ḥażarda ḥayvān geregi gibi ṣuṣayıncaya ḳadar ṣu virilmeyüp ba‘dehū bir mıḳdār ṣoġuḳ (8) ṣuyuŋ içine bir iki ḳabża arpa unı atılaraḳ içirile. Ve giceniŋ yarısında altmış dirhem (9) ve ṣabāḥ ile altmış[1363] dirhem çerviş yaġı [T215] burnuna dökilüp yola gideler. İki günden-ṣoŋra[1364] (10) yine ṣu bulunmayacaġı melḥūẓ ise ber-minvāl-i muḥarrer ṣu içirilerek ve burnuna[1365] (11) yaġ dökilerek seyr ideler. (12) mim.

1360 dökile: A_1 silinmiş.
1361 ḥaṣılı: A_2 ṣazı-y-la.
1362 murād olunduḳda: W murād olduḳda.
1363 ile altmış: T silinmiş.
1364 günden-ṣoŋra: T, A_2, S günden ṣoŋra.
1365 burnuna: W burnına.

4. AÇIKLAMALI DİZİN

Sıra: a b c ç d e é f g ğ h ı i j k l m n ŋ o ö p q r s ş t u ü v w x y z

‘abd Ar. Kul, köle.
‘a.+i kem-biżā‘a 3/02
[=1]

‘Abdülmecīd Ḫan (1823-1861) 31. Osmanlı padişahı ve 110. İslam halifesidir.
‘a. 1/07
[=1]

abraş Alaca benekli.
a. 112/13, 113/06, 113/11
a.+ıŋ 112/11
a. ol- 113/09, 113/10
[=6]

‘Acem Ar. İran’ın Hint-Avrupa ırkından olan halkı ve bu halktan olan kimse, İranlı.
‘a.+leriŋ 114/06
[=1]

acı Sert, keskin.
a. kireç 27/05, 59/13
[=2]

‘āciz-āne (<Ar. ‘āciz ve Far. -āne) Söz söyleyen kimsenin, kendi yaptıklarını abartmamak için kullandığı ‘âcizlere yakışacak bir biçimde’ anlamında kullanılan bir nezaket sözü.
‘a. (eṣer-i ‘āciz-āne) 3/05
[=1]

aç Yemek yememiş olan, midesinde bir şey bulunmayan.
a. 43/05, 44/03, 83/07
[=3]

aç- **1.** Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek.
a.-ar 28/03
a.-dıġı 9/07
2. Yarmak.
a.-acaḳ 61/01
[=3]

açıḳ **1.** Kapalı, örtülü, bağlı, katlı veya kilitli durumda olmayan, açılmış.
a. 18/06,
2. Aralığı çok, genişliği alışılandan veya gerektiğinden fazla olan.
a. 40/03
[=2]

açıl- **1.** Kapalı, örtülü, kilitli veya bağlı durumdan çıkarmak.
a.-up 34/01
2. Aralığı genişlemek.
a.-ır 97/09
3.Yeme isteği artmak.
a.-ması içün 144/05
4. Bir yarayı iyileştirmek için üzerine yakı koyup açılmak, işletilmek.
a.-araḳ 137/08
5. Yeni doğmuş olmak.
a.-mamış 25/11

6. Yarılmak.

a.-maz ise 60/13

7. Bir organ veya bir şey hareket eder duruma gelmek.

a.-madığı 107/04

8. Genişlemek.

a.-ur 115/04

9. Sargı çözülmek.

a.-dıḳda 134/05

a.-up 116/05

10. Geçit sağlamak.

a.-an 125/09

a.-dıḳda 18/03

[=10]

iştihā açıl- 144/05

yaḳı açıl- 137/08

[=2]

açuḳ bk. **açıḳ**

a. ol- 16/11

[=1]

adam Ar. İnsan.

a. 69/12, 78/10, 92/13, 107/10

a.+ıŋ 15/08, 15/10

a.+lar 15/05

[=7]

‘ad (< Ar. ‘add) Kabul etme, sayma, itibar etme.

‘a. (‘add olun-) 8/03

[=1]

‘aded Ar. Tane.

‘a. 24/12, 25/09, 26/02, 31/03, 93/11, 120/03, 145/08

‘a. ol- 9/11

[=8]

ādemoġlu İnsan.

ā. 6/07

[=1]

‘ādet Ar. Alışkanlık.

‘ā. it- 16/10

[=1]

‘ādetā Ar. **1**. Her zamanki gibi, alelade.

‘ā. 11/13, 27/09

‘ā. **ol-** 14/04

2. Atın yavaş, doğal ve düz yürüyüşüdür.

‘ā. **yürü-** 14/02

[=4]

‘ādī Ar. Sıradan.

‘ā. 62/02

[=1]

‘adīde Ar. Birçok.

‘a.+si (mażarrāt -ı ‘adīde ol-) 12/07

[=1]

āferīn Far. Övme, takdir, beğenme vb. duyguları belirtmek için söylenen söz, bravo.

ā. **(mehere-i āferīn ḳap-)** 2/07

[=1]

‘afş Ar. Mazı denilen tane, kekre, pelit ağacı ve meyvesi.

‘a. 37/05, 38/03, 38/04, 59/11, 118/03, 121/12, 130/05

[=7]

‘afv Ar. Suç, kusur ve hatayı cezalandırmama, bağışlama.

‘a. (sāḥa-i ‘afv u ‘āṭıfet) 3/07

[=1]

afyūn Far. Olgunlaşmamış haşhaş kapsüllerine yapılan çiziklerden sızan, güçlü bir zehir olmakla birlikte içinde morfin, kodein vb. uyuşturucular bulunan madde, afyon.

a. 32/06, 139/10

[=2]

aġaç Meyve verebilen, gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen bitki.

a. 11/12, 39/11, 39/12, 90/09, 123/04

a.+a (aġaca) 138/05

a.+ı (aġacı) 60/05, 68/11, 76/08, 92/01, 93/12, 94/07, 105/12, 111/10, 128/04, 139/02, 139/04, 140/11, 141/04, 141/12

a.+ı (meryem aġacı) 140/03

a.+ına (aġacına müşābih) 37/01

a.+ınıŋ (aġacınıŋ) 38/12, 91/09, 138/04

a.+ıŋ (aġacıŋ) 37/02

a.+lar 11/09

a.+lar ile 89/01

[=28]

aġarr Ar. Alnında beyaz leke olan at.

a.+dan 7/01

[=1]

aġır Tartıda çok gelen, yerinden kaldırılması, taşınması güç olan.

a. 15/13

[=1]

aġız Yüzde, avurtlarla iki çene arasında bulunan, ses çıkarmaya, soluk alıp vermeye yarayan ve besinlerin sindirilmeye başlandığı organ.

a.+ı (aġzı) 38/07, 104/06, 104/07, 125/13

a.+ı ile (aġzı) 86/06

a.+ına (aġzına) 16/05, 16/08, 22/06, 22/09, 29/12, 40/01, 54/06, 54/10, 55/01, 55/03, 74/01, 74/03, 80/13, 89/03, 90/09, 104/04, 124/01

a.+ına göre (aġzına) 16/09

a.+ında (aġzında) 9/11, 11/01, 36/09, 39/02, 143/11

a.+ından (aġzından) 22/08, 37/07, 41/04, 43/11, 86/04, 94/05, 96/05

a.+ını (aġzını) 16/06

a.+ınıŋ (aġzınıŋ) 38/10, 128/11

[=38]

aġrı Vücudun herhangi bir yerinde duyulan şiddetli acı.

a. ol- 76/06

[=1]

aġrı- Vücudun bir yeri ağrılı durumda olmak.

a.-madan 26/04

a.-maġa 41/02

a.-ması 74/03

a.-ması-y-la 15/13

a.-yup 32/01

[=5]

āḫır Ar. Son, sonraki.

ā. (‘ilāc-ı āḫır) 20/13, 23/04, 24/08, 25/05, 25/09, 26/01, 27/04, 29/10,

30/13, 31/11, 33/02, 37/11, 38/04, 40/12, 43/06, 44/01, 44/13, 45/10, 47/08, 48/06, 49/05, 51/07, 52/05, 53/13, 56/02, 57/07, 58/04, 58/05, 58/12, 59/02, 59/10, 60/05, 60/09, 62/03, 63/10, 64/07, 67/12, 68/06, 68/11, 69/11, 70/06, 70/08, 70/13, 72/03, 73/11, 74/07, 74/13, 75/11, 76/03, 77/12, 79/03, 81/08, 82/06, 83/07, 84/02, 85/05, 85/08, 87/08, 88/13, 90/09, 91/05, 91/09, 92/11, 92/13, 94/03, 96/08, 98/09, 102/06, 103/04, 103/11, 104/01, 105/03, 105/09, 106/01, 107/01, 107/13, 109/09, 110/11, 111/10, 113/08, 116/06, 117/02, 118/02, 118/13, 121/10, 123/02, 126/05, 127/09, 129/05, 129/13, 131/01, 132/04, 132/09, 133/11, 135/02, 135/10, 138/04, 139/04, 139/11, 140/01, 140/10, 145/10, 146/02

ā. **(terkīb-i āḫır)** 44/10, 46/06, 49/03, 53/10, 57/12, 59/01, 60/07, 76/02, 91/13, 103/08, 111/01, 111/12, 118/06, 122/01, 129/07, 135/11

ā. (tertīb-i āḫır) 23/12, 25/10, 28/05, 30/06, 56/04, 56/11, 64/09, 89/06, 104/07, 105/11

2. Başka.

ā. 109/03

[=130]

aḫmer Ar. Kırmızı.

a.+e (zırnīḫ-ı aḫmer) 62/06

[=1]

aḫşam Güneşin batmasına yakın zamandan gecenin başlamasına kadar olan vakit, akşam vakti, akşamleyin.

a. 24/11, 25/02, 29/10, 44/09, 46/03, 46/10, 50/08, 115/05, 125/12, 132/10

a.+dan 23/01, 28/10, 62/01, 83/07, 84/06, 85/08, 87/06, 97/11

a. ṣabāḥ 113/06

[=19]

āḫūr Far. Büyükbaş hayvanları barındırmaya yarayan üstü kapalı yer, hayvan damı, tavla.

ā. 44/09, 90/11

ā.+a 11/12, 86/06, 86/07, 86/08, 90/09, 91/01

ā.+da 80/09, 107/07, 14/12, 141/05, 141/07, 141/09, 142/02

ā.+dan 18/08, 53/06, 141/06, 141/13

ā.+ı 11/03, 73/09

ā.+lar gibi 11/11

ā.+larında 11/08

ā.+unda 73/10, 141/01, 141/03

ā.+uŋ 11/07, 11/11, 11/13, 12/05, 141/11, 141/11, 141/12

[=33]

aḥvāl Ar. Hâller.

a. 9/09

a.+inden 11/02

[=2]

aḫẕ Ar. Alma, alış.

a. ile 61/12

a. olun- 57/08

[=2]

aḳ Beyaz.

a. 24/04, 24/04, 24/13, 26/03, 26/06, 28/12

a.+ı 30/08, 86/02

a.+ı (yumurtanıŋ aḳı) 140/06

a.+ı ile (yumurta aḳı ile) 26/13

[=10]

aḳ- **1.** Sıvı maddeler bir yerden çıkmak.

a.-an 130/03

a.-ar 41/05, 95/01, 108/09, 110/10, 111/06, 121/06, 130/04

a.-ar ise 88/01

a.-dıġı 22/08, 36/06

a.-dıḳda 45/13, 49/05, 66/07, 130/02, 133/08

a.-dıḳdan-şoŋra 97/06

a.-ıncaya ḳadar 82/03

a.-ma 130/02

a.-madıġı 56/02

a.-maġa 47/13

a.-ması 47/05, 51/02, 96/05, 114/09, 139/06

a.-masından 52/12

a.-up 35/08, 54/03, 84/13

2. Dağılmak, yayılmak.

a.-mamaḳ içün 104/05

[=31]

cerāḥat aḳ- 51/02, 52/12, 56/02, 88/01, 111/06, 114/09, 121/06

cerāḥati aḳ- 49/05

ḳan aḳ- 66/07, 130/02, 130/02, 130/03, 130/04

şu aḳ- 35/08, 36/06, 41/05, 45/13, 47/05, 54/03, 82/03, 84/13, 96/05, 108/09, 110/10, 133/08, 139/06

sümük aḳ- 95/01

[=27]

aḳ günlük Ardıç ağacından elde edilen ve tütsü olarak yakılan bir nevi sakız, ardıç zamkı, ardıç reçinesi (Boswellia Serrata).

a. 107/05

[=1]

aḳāḳıya Fr. Baklagillerden, sıcak iklimlerde birçok türü yetişen ve tanen, zamk, boya vb. maddelerin yapımında kullanılan bir ağaç, akasya (Acacia).

a. 61/11, 79/11, 124/07, 127/13, 140/12

[=5]

aḳciger Göğüs kafesinin içinde yer alan, sağlı sollu iki parçadan oluşan solunum organı.

a.+iŋ 74/03

[=1]

aḳça Her tür madenî para, akçe.

a. ḳadar 7/13

[=1]

aḳıdıl- Sıvı maddeler bir yerden başka yere akmak.

a.-a 22/06, 36/05, 43/01, 77/04, 88/12, 90/11

a.-araḳ 29/08, 39/10, 42/04, 89/11, 91/06

a.-up 113/02

[=12]

aḳındı Havanın veya suyun herhangi bir yöne doğru yer değiştirmesi, akım, cereyan.

a.+sına yoḳaru 67/11, 124/04, 126/04, 131/01

[=4]

‘aḳīḳ Ar. Kalseduan kuvarsının bir türü olan, yüzük taşı, mühür vb. yapmakta kullanılan, türlü renklerde, yarı saydam, parlak ve değerli bir taş, akik.

‘a. 29/11

[=1]

‘aḳreb Ar. Akreplerden, sıcak ve nemli yerlerde yaşayan, kıvrık ve kalkık kuyruğunda zehirli iğnesi olan bir tür böcek, kuyruklu (Scorpio).

‘a. 24/13, 37/08, 125/09, 139/06, 142/02

‘a.+iŋ 139/09, 139/11

[=7]

‘aḳreb otı Hodangiller (Boraginaceae) ailesinden bir türdür. 20-40 cm’ye kadar boylanır. Temmuz-Eylül aylarında çiçeklenir. Beyaz çiçeklidir. Kökler ve tohumlar bir tsinoglossin isimli bir alkaloid içerirler. Boz ot, siğil otu, beyaz bambul, bambul otu (Heliotropium europaeum).

‘a. 64/01, 102/08, 102/11, 106/02, 109/02, 110/06, 111/03, 118/04, 120/09, 122/11, 123/02, 123/03, 125/10, 127/03, 130/08, 133/04, 135/03

[=17]

‘aḳḳār Ar. Eskiden hekimlikte ilaç yerine kullanılan bitki kökleri.

‘a. 41/09, 41/12

[=2]

aḳsa- Hafifçe topallamak.

a.-mayan 119/08

a.-r ise 119/13

a.-yan 119/08

a.-yanlarıŋ 119/07

a.-yup 119/07

[=5]

aḳsır- Burun zarlarının gıcıklanması ile solunum kaslarının birdenbire kasılması üzerine, ağız ve burundan hızlı, gürültülü soluk boşaltmak, hapşırmak.

a.-maġa 35/06

[=1]

al- **1.** Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak.

a.-amadıġı 68/01

a.-araḳ 71/09

a.-dı 4/07

a.-up 29/13, 71/08

a.-up git- 16/07

2. Kan damardan çekmek.

a.-acaḳ 19/09

a.-ma 18/11

3. Nefes içine çekmek.

a.-araḳ 78/13

a.-dığı 78/03

a.-maḳ için 90/13

a.-up 86/05

a.-ur iken 44/05

4. Maruz olmak, -e karşı bulunmak.

a.-an 145/06

a.-dığı 145/07

[=15]

ḳan al-18/11

ḳan alın- 19/06, 19/09

nefes al- 44/05, 78/03, 78/13, 86/05, 90/13

ṣoġuḳ al- 145/06, 145/07

[=10]

āl-i ‘Oṣmān (< Ar. āl, terkip i’si, Ar. ‘Osmān) Osmanlı hanedanı.

a. neḳāve-i dūdmān-ı āl-i ‘Oṣmān 1/07

[=1]

‘alā-ḥālihī (< Ar. ‘alā, Ar. ḥāl, ve Ar. hū) Olduğu gibi, kendi durumu üzerine, bulunduğu durumda.

‘a. 47/07, 66/12, 68/03, 77/07

[=4]

alabaş Yabani lahanalardan yere yakın, kalın köklü bir çeşit olan, iki yıllık bir sebze. Alman şalgamı, gulumbra, yer lahanası, kolorabi, alabaş (Brassica oleracea).

a. 64/06

a. (beyāż alabaş) 63/08

[=2]

‘alāmāt Ar. Alametler, nişanlar, izler.

‘a. 3/10, 47/02

‘a.+ı-y-la 39/07, 119/04

‘a +ı meẕkūre 34/03

[=5]

‘alāmet Ar. İşaret, belirti, nişan, emare, alem, araz.

‘a. 29/07

‘a.+i 32/11, 33/12, 40/09, 41/04, 41/08, 43/01, 54/03, 72/10, 78/03, 78/13, 80/03, 82/08, 86/01, 87/05, 94/12

‘a.+i-y-le 47/05, 74/05, 76/13, 83/03, 127/02, 139/07

‘a +i ol- 8/06

‘a. **idüginden** 36/04

‘a.+leri-y-le 50/05, 51/02, 75/06, 76/07, 80/12, 81/13, 88/10, 95/12, 96/06, 114/11, 139/01

[=35]

ālāt Ar. İç organlar.

ā.+ından 79/07

[=1]

alçaḳ Yerden uzaklığı az olan, yüksek karşıtı.

a. ol- 11/13

[=1]

‘aleyhi’s-selām Ar. “Allah’ın selamı onun üzerine olsun.” anlamında Arapça dua.

‘a. (Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām) 4/0

‘a. (İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām) 5/11, 6/01

‘a.+a (İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām) 5/11, 5/13, 6/01

‘a.+dan (İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām) 6/03

[=7]

‘aleyhuma’s-selām Ar. “Allah’ın selamı o ikisinin üzerine olsun.” anlamında Arapça dua.

‘a.+a (ḫażret-i İbrahīm ve İsmā‘īl ‘aleyhuma’s-selām) 5/09

[=1]

alın- **1.** Nesne el ile kaldırılmak.

a.-up 37/04, 55/06, 56/10, 98/12, 103/01, 118/08, 118/11, 128/07, 138/04, 138/11, 142/09

2. Cins bir hayvandan iyi bir yavru elde edilmek.

a.-amadığı 18/01

3. Elde edilmek.

a.-araḳ 38/02, 64/10

a.-up 70/04, 89/03, 129/12, 145/12

4. Kan damardan çekilmek.

a.-a 19/06, 20/10, 21/05, 73/05, 80/08, 86/07

a.-acaḳ 18/12

a.-acaḳ ise 18/12

a.-an 107/05, 122/08

a.-araḳ 20/05, 26/13, 123/11, 129/02, 145/13

a.-dıḳdan-şoŋra 48/10

a.-maḳ 122/07

a.-mamasından nāşī 19/08

a.-maya 144/13

a.-mayaraḳ 73/10

a.-mayup 19/04

a.-up 19/07, 51/03, 76/02, 86/10, 88/04, 101/11, 107/05, 108/07, 120/02, 121/01, 122/08, 124/04, 126/02, 127/03, 128/13, 144/04

5. Giderilmek, izale edilmek.

a.-mış 115/08

a.-up 32/05

[=57]

ḳan alın- 18/12, 19/04, 19/07, 20/05, 20/10, 21/05, 26/13, 48/10, 51/03, 73/05, 73/10, 76/02, 80/08, 86/07, 86/10, 88/04, 101/11, 107/05, 107/05, 108/07, 120/02, 121/01, 122/07, 122/08, 122/08, 123/11, 124/04, 126/02, 127/03, 128/13, 129/02, 144/04, 144/13, 145/13

döli alın- 18/01

[=35]

alın Yüzün, kaşlarla saçlar arasındaki bölümü.

a.+ı (alnı) 9/04, 93/03

a.+ında (alnında) 7/01, 7/01, 7/02, 8/12, 114/02

a.+ından (alnından) 7/03

[=8]

alış- **1.** Âdet edinmek, huy edinmek.

a.-masından 16/07

a.-mış ise 13/07

a.-maması-y-çün 17/09

2. Yadırgamaz duruma gelmek.

a.-mamasından 15/02

a.-dıḳda 15/03

[=5]

‘aliyye (< Ar. ‘alī kelimesinin müennes şekli) Yüksek, yüce, büyük, ulu.

‘a. (nübüvvet-i ‘aliyye) 2/11

[=1]

Allāh Ar. Tanrı, kainatta var olan her şeyi yaratan, koruyan, tek ve yüce varlık.

a. 5/09

a. te‘ālā 4/04, 5/12

[=3]

alt **1.** Bir şeyin yere bakan yanı, zir, üst karşıtı.

a. 8/04, 9/12, 10/07, 10/10, 8/05

a.+ına 16/01, 17/01, 89/05, 89/07

a.+ında 8/03, 8/04, 9/13, 10/01, 38/03, 130/07.

a.+ındaki 10/04

a.+ından 71/12, 80/08

2. Bir nesnenin yere temas eden kısmı, taban.

a.+ı 11/08, 12/01

a.+ında 11/12,

a.+ına 14/09.

a.+larını 11/10

3. Dip.

a.+ına 32/05, 37/03,

4. İç, iç taraf.

a.+ında, 51/03,

5. Kolun omuzla birleştiği yerin altındaki çukurluk.

a.+ı (ḳoltuġı altı) 82/10

[=27]

altı Beşten sonra gelen sayının adı.

a. 10/06, 12/11, 25/02, 27/06, 34/04, 34/05, 36/10, 38/08, 38/11, 41/12, 42/08, 59/03, 65/06, 74/02, 79/10, 79/10, 98/07, 102/09, 114/11

a. (beş altı) 130/03, 142/09

a. (otuz altı) 9/10, 11/01

a.+sı 9/11, 9/11

[=25]

altıncı Altı sayısının sıra sıfatı, sırada beşinciden sonra gelen.

a. 14/13, 19/12, 27/10, 39/02, 41/07, 45/05, 52/11, 67/01, 77/06, 83/02, 109/11, 124/01, 139/12, 154

a. (ḳırḳ altıncı) 119/04

a. (on altıncı) 39/06 93/09, 131/11, 164

a. (otuz altıncı) 97/07

a. (yigirmi altıncı) 85/12

[=21]

altmış Elli dokuzdan sonra gelen sayının adı.

a. 42/10, 42/12, 44/13, 46/05, 57/08, 57/12, 58/01, 70/01, 70/12, 73/06, 79/09, 97/11, 97/11, 98/08, 98/10, 101/03, 102/11, 127/10, 127/10, 127/11, 127/12, 128/01, 142/09, 144/07, 146/08, 146/09

[=26]

altun Altın, Atom sayısı 79, atom ağırlığı 196,9 olan, 1064 °C’de eriyen, kolay işlenen, yüksek değerli, paslanmaz element, zer.

a. 118/01

[=1]

ālūde Far. Bulaşmış, bulaşan.

ā.+i cürm ü ḫaṭā 3/03

[=1]

‘ameliye (< Ar. ‘amel ve nispet eki -ī) Bir şey üzerine belli bir amaçla uygulanan iş, muamele.

‘a.+si (ṣūret-i ‘ameliyesi) 112/12

[=1]

ān Ar. Zamanın bölünemeyecek kadar kısa olan parçası, lahza, dakika.

ā. 131/13

ā.+da 67/03, 91/05

[=3]

‘anber Ar. Dişli balinalardan olan ve adına amber balığı da denilen ada balığının bağırsaklarında teşekkül eden bir sindirim artığıdır.

‘a. 64/04, 70/01

[=2]

ancaḳ “Lakin, ama, fakat, yalnız” sözleri gibi bir düşünceye karşıt ikinci bir düşünceyi anlatan bir söz.

a. 7/01, 7/07

[=2]

anduz Servigillerden, boyu on metreyi bulabilen, yapraklarını dökmeyen, birçok bakımdan benzediği ardıçtan tohumlarının serbest olmaması ve tomurcuklarının pullarla örtülü olmasıyle ayrılan, odunu çok sert ve dayanıklı, yaprakları batıcı, kozalağı reçine ve şekerce zengin, Güney Anadolu’da yaygın bir çeşit dağ bitkisi, ardıç, andız (Arceuthos drupacea).

a. 89/06

[=1]

a‘nī Ar. “Demek oluyor ki.” anlamında bir söz, yani.

a. 1/07

[=1]

ānif Ar. “Biraz önce ve pek yakında geçmiş olan.” anlamında bir söz.

ā. (ānifü’l-beyān) 29/08, 61/01, 71/11

[=3]

ānīsūn Rum. Maydanozgiller familyasından bir yıllık otsu bitki, anason (Pimpinella anisum).

ā. 72/03, 81/10

[=2]

antimūn Fr. Atom numarası 51, atom ağırlığı 121,76 olan, 630 °C’de eriyen, haddede veya çekiç altında işlenemeyen, çoğunlukla basım harfleri alaşımında kullanılan, mavimtırak beyaz renkte bir element (simgesi Sb).

a. 127/09

[=1]

aŋlaşıl- Belli olmak, ortaya çıkmak.

a.-acaġından 20/12, 45/06

a.-dıḳda 47/07, 65/05, 86/07

a.-maġla 133/09

a.-ur 78/06, 96/06

a.-ur ise 111/03

[=9]

‘anzarūt Ar. Baklagiller familyasından, geven cinsinden, sarı çiçekli ve dikenli, çok yıllık, bodur çalı, gözotu ve bu bitkiden çıkarılan, çıban ve yara tedavisinde kullanılan bir reçinesi, anzarot (astragalus sarcocolla).

a. 25/12, 28/01, 29/09, 60/10, 77/13, 79/11, 79/11, 108/10, 116/01, 116/03, 140/04

a.+a 29/10

a. ile 68/09

[=13]

ara **1.** İki şeyi birbirinden ayıran uzaklık, aralık, boşluk, mesafe.

a.+sında 22/09, 122/10

2. İki olguyu, iki olayı birbirinden ayıran zaman, fasıla.

a.+sı 13/05, 31/08

a.+ları 91/04

[=5]

‘Arab Ar. **1.** Arabistan.

‘a.+da (ḫıṭṭa-ı ‘Arab) 5/13

2. Orta Doğu ile Kuzey Afrika’nın büyük bir bölümünde yaşayan yaşayan halktan veya bu halkın soyundan olan kimse.

‘a.+da (lisān-ı ‘Arab) 31/06

‘a.+dan (‘ulemā-yı ẕī-fünūn-ı ‘Arab) 3/01

[=3]

‘arab ḫıyārı Tropik ve kurak yerlerde bulunabilen yıllık bir tırmanıcı bitkidir. Bitkinin gelişmiş meyveleri yeşilden sarıya değişir ve çok sayıda tohum içerir. Arap hıyarı, kirpi hıyarı (Cucumis dipsaceus).

a. 55/03

[=1]

‘Arabī(<Ar. ‘Arab ve nispet eki -ī) Araplara, Arap kavmine ait.

a. (żamġ-ı ‘Arabī) 44/13

[=1]

ard Arka, geri.

a. 7/05, 14/07, 108/07

[=3]

‘ārıż Ar. Sonradan ortaya çıkan.

‘a. ol- 31/09, 32/11, 47/02, 69/05, 90/01, 92/05, 93/08, 112/06, 123/09, 124/13

[=10]

Arisṭraṭis (< Rum. Aristotélēs) M.Ö. 384-322 yıllarında yaşamış, kısaca Aristo olarak adlandırılan, Yunanistan'da klasik dönem aralığında yaşamını sürdürmüş olan Yunan filozof ve bilge, Aristotales.

a. nām 3/01, 19/13

[=2]

arḳa **1.** Bir şeyin temel tutulan yüzünün tam ters yanı, ön karşıtı.

a.+sı 90/04, 129/09

a.+sınıŋ 93/09

2. (Hayvanlar için) Vücudun arka bacakların üstünde bulunan kısmı; geri, kıç.

a. 14/05

a.+sından 15/05, 113/04

3. Sırt.

a.+ŋ 4/09

a.+sı 42/03, 86/08,

[=9]

‘arn Ar. Atların inciğinde ve bilek kısımlarında ter, pislik, çamur gibi sebeplerle oluşan sulu yara.

‘a. 115/09, 118/09, 118/10

[=3]

arpa Buğdaygillerden bir bitki (Hordeum vulgare).

a. 8/07, 12/06, 12/11, 12/12, 13/02, 13/03, 13/06, 13/06, 18/10, 20/05, 21/05, 21/09, 24/09, 24/12, 28/13, 34/02, 37/07, 40/12, 42/09, 43/07, 43/13, 45/04, 47/11, 52/04, 56/10, 65/05, 66/12, 71/01, 72/01, 74/12, 75/06, 77/07, 77/08, 78/08, 80/07, 85/07, 86/10, 87/01, 89/09, 93/10, 93/10, 94/02, 98/03, 98/10, 99/11, 100/02, 100/11, 101/13, 104/05, 107/05, 119/02, 123/08, 126/02, 130/11, 144/09, 146/08, 50/12

a. ile berāber 65/04, 108/05

a.+nıŋ 28/05, 50/13, 66/10, 77/05

a.+sı 12/09, 89/10, 100/11, 130/12, 143/03

a.+ya 48/08, 49/04, 93/05

[=71]

arslan Kedigillerden, Afrika'da ve Asya'da yaşayan, erkekleri yeleli, yırtıcı, uzunluğu 160, kuyruğu 70 santimetre ve ucu püsküllü, çok koyu sarı renkli güçlü bir tür memeli.

a.+ıŋ 138/07, 138/09

[=2]

āsān Far. Kolay.

ā. 54/03

[=1]

‘asel Ar. Bal. krş. **bal**

‘a. 30/10, 43/13, 44/08, 46/13, 54/04, 55/06, 57/04, 59/10, 63/02, 63/07, 67/01, 71/06, 71/10, 73/02, 85/02, 85/05, 93/12, 98/01, 106/04, 121/09, 129/05, 144/06, 144/11, 145/01

‘a.+e 22/08, 29/10, 31/01, 37/13, 45/07, 62/03

‘a. **ile** 58/05, 67/07, 94/02, 108/05, 108/10, 109/09, 112/02, 118/03, 122/12

‘a. **ile berāber** 76/11

‘a.+iŋ 57/04

[=41]

‘aselī (< Ar. ‘asel ve nispet eki -ī) Bal renginde olan, bal sarısı.

‘a. 10/09

[=1]

aṣfer Ar. Sarı.

a. (kibrīt-i aṣfer) 102/03

a. (zırnīḫ-ı aṣfer) 62/06

[=2]

aṣfūr (< Ar. ‘aṣfūr) İki çeneklilerden, Akdeniz bölgesinde kendiliğinden yetişen ve yā kültür bitkisi olarak yetiştirilen, sarı, turuncu, kırmızı çiçekli, dikenli, tüysüz bitki, yalancı safran, papağan yemi (tinctorius).

a. 115/08

[=1]

aṣḥāb Ar. Hz. Muhammed zamanında yaşamış, onu görmüş ve sohbetinde bulunma şerefine ermiş kimseler, sahabeler.

a. (tarżiye-i aṣḥāb-ı güzīn) 1/05

[=1]

aṣma Belirli bir tür üzüm veren bitki (Vitis).

a. 50/11, 116/13

[=2]

aṣıl- Bir şey aşağıya doğru takılıp sarkıtılmak.

a.-a 25/12, 102/13, 109/04, 141/06

[=4]

aṣlā **1.** Hiçbir zaman, hiçbir şekilde.

a. 12/07, 23/10, 26/09, 87/06, 131/05

2. Sakın, zinhar.

a. 13/09, 15/07, 17/02, 17/08, 17/10, 20/05, 45/13, 73/09, 73/11, 144/13

[=15]

astār Ar. Örtü.

a. 35/08, 46/08

a.+ıŋ 32/03

a. ile 32/02

[=4]

āsumān Far. Gökyüzü.

a. (ḥamd u ṯenā-yı Ḫālıḳ-ı āsumān u zemīn) 1/04

[=1]

aşaġı Bir şeyin alt bölümü, zir, yukarı karşıtı.

a. 17/09, 20/10, 23/09, 33/10, 33/12, 36/03, 39/10, 39/11, 52/12, 66/01, 72/12, 82/03, 86/02, 86/03, 92/06

a. (-dan aşaġı) 43/12

a.+ki 9/12

a.+sından 63/04, 80/07, 97/05, 136/08

2. -e doğru, aşağıya, alta, alt tarafa doğru.

a. ṭoġrı 84/08

[=23]

aşıḳ Ayak bileğinin iki yanındaki ufak kemikler.

a.+ı (aşıġı) 107/11, 107/13, 108/02

[=3]

āşikār Far. Açık, meydanda, gözle görülebilen, belli, ayan, vazıh, bariz.

ā. 35/12

ā.**+dır** 39/02

ā. **idüginden** 12/08

[=3]

āşināī (< Far. āşinā ve nispet eki -ī) Âşina olma, haberdâr olma ile ilgili.

a. (ma‘ārif-i āşināī**)** 2/05

[=1]

at Atgillerden, binme, yük çekme, taşıma vb. hizmetlerde kullanılan, tek tırnaklı hayvan, beygir, düldül.

a. 2/06, 5/08, 5/13, 6/10, 12/09, 13/01, 13/07, 13/08, 18/07, 21/02, 39/09, 41/13, 42/09, 44/03, 45/05, 104/09, 105/03, 107/06

a.+a 4/08, 7/12, 18/01, 34/05, 40/07, 44/13, 45/11, 46/06, 50/09, 55/13, 57/10, 59/05, 66/09, 71/03, 74/10, 85/08, 113/09

a.+ı 4/04, 4/07, 5/01, 12/08, 14/03, 28/12, 48/02, 142/11

a.+ımıŋ 6/04

a.+ını 6/04

a.+ıŋ 5/01, 6/04, 7/13, 8/01, 8/12, 9/01, 9/04, 9/09, 9/11, 10/02, 12/03, 19/02, 21/06, 21/08, 22/06, 22/09, 23/04, 24/02, 24/04, 25/02, 25/06, 27/07, 29/12, 30/09, 32/01, 32/07, 33/06, 34/13, 35/02, 35/07, 36/02, 36/09, 37/08, 37/13, 38/02, 38/09, 39/06, 39/11, 41/01, 41/07, 42/02, 42/04, 43/01, 43/11, 46/08, 56/02, 57/01, 58/03, 62/01, 62/13, 63/07, 64/02, 64/11, 65/06, 67/04, 68/08, 76/01, 78/06, 82/04, 87/08, 88/12, 93/13, 100/13, 101/06, 107/01, 108/11, 110/03, 113/10, 119/04, 136/08, 139/09

a. ise 73/05

a.+lar 6/03

a.+lara 6/02

a.+larda 9/04

a.+larıŋ 3/10, 6/01, 9/03

[=123]

at siŋegi Çift kanatlılardan, uzunluğu 8 milimetre kadar olan, kanatları büyük ve küt, at, sığır ve domuzların bacak ve kuyruk aralarında yaşayan, eklem bacaklı bir tür sinek (Hippobosca equina).

a. 141/03

[=1]

at-1. Bir şeyi yere doğru bırakmak.

a.-ar 93/09,

2. Çıkarmak.

a.-ar 95/01,

3. Yapışık olduğu yerden ayrılmak.

134/12

4. Yürümek için ayağını öne doğru uzatıp basmak.

a.-dığından 41/10

a.-up 40/03

[=5]

aṭa şoġanı Zambakgillerden, soğanından ilaç olarak yararlanılan birtakım maddeler elde edilen çok yıllık bir bitki, ada soğanı (Urginea maritima).

a. 70/10

[=1]

āteş Far. **1.** Yanıcı cisimlerin tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık, od, nar.

ā. 73/10, 86/08, 90/12, 140/04

ā. **ol-** 50/11

2. Odun, kömür gibi maddelerin yandıktan sonraki sıcak ve kırmızı durumu, yanmış kömür ve odun, kor.

ā. 138/06,

3. Isıtmak, pişirmek için kullanılan yer veya araç.

ā.+de 37/09, 39/11, 41/06, 46/03, 62/04, 73/07, 92/01, 103/07, 109/10, 111/11, 113/05, 116/09, 120/04, 122/01, 123/04, 124/03, 133/04, 138/11

[=26]

āteş-‘inān (< Far. āteş ve Ar. ‘inān) Ateşten dizgin.

ā. (çāpuk-süvār-ı semend-i āteş-‘inān-ı rüşd ü kiyāset) 1/02

[=1]

‘āṭıfet Ar. Karşılık beklemeden verme, ihsan etme, cömertlik, kerem.

‘ā.+e (sāḥa-i ‘afv u ‘āṭıfet) 3/07

[=1]

atıl- Konulmak.

a.-a 74/13

a.-araḳ 42/01, 67/03, 134/05, 146/08

a.-up 33/03, 102/02, 119/11, 141/13

[=9]

ātī Ar. Gelecek olan, gelecek, müstakbel.

ā. (ber-vech-i ātī) 35/01, 65/07

[=2]

avuç Elin parmak uçlarıyla bilek arasındaki iç bölümü, apaz, hapaz, koşam.

a. 4/07, 42/01, 42/01, 80/05, 81/08, 82/11, 82/11, 106/05, 126/02

a.+unı (avcunı) 66/01, 66/02

a. ḳadar 77/03

[=12]

ay Yılın on iki bölümünden her biri.

a.+da 135/04

[=1]

ayaḳ Bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü.

a.+da 13/11

a.+ı (ayaġı) 7/05, 7/07, 27/11, 107/07, 108/11, 119/13, 136/03, 136/08

a.+ına (ayaġına) 107/11, 108/07, 110/03, 136/05

a.+ına ḳadar (ayaġına ḳadar) 33/09

a.+ında (ayaġında) 7/13, 50/02

a.+ından (ayaġından) 120/02, 130/01

a.+ını (ayaġını) 8/07, 132/12

a.+ınıŋ (ayaġınıŋ) 108/08, 14/12

a.+ı-y-la (ayaġı-y-la) 7/05

a.+ları 7/01, 81/13, 86/04, 95/10, 96/13, 108/06, 117/10, 118/11, 123/06, 124/05, 126/01, 138/13, 144/08, 144/12

a.+ları-y-la 110/05, 114/10

a.+ları ṭutıl- 107/02

a.+larına 19/05, 113/12, 123/09, 128/10, 129/07, 130/01, 141/09

a.+larında 72/12, 106/09, 106/11, 111/06, 112/11, 114/02, 120/12, 121/05, 128/08, 128/09, 131/11

a.+larından 19/06, 20/04, 20/09, 73/04, 88/03, 108/07, 129/01
a.+larını 40/03, 41/10, 82/09, 119/07, 120/02, 120/13, 123/07, 125/13, 127/07
a.+larınıŋ 78/03, 81/04, 134/02, 134/10, 136/02
a. üzeri ṭur- 88/09, 123/07, 139/06
a. üzeri ṭutıl- 128/12
[=83]
ayaz Çok soğuk hava.
a.+da 28/10, 105/08, 118/08
[=3]
āyende Far. Gelen, gelici.
a. 18/06, 19/07, 39/10, 45/12, 97/01
[=5]
ayġır Damızlık erkek at.
a. 18/07, 18/08
a.+a 18/07
[=3]
ayrı Başka, başka türlü.
a. (ayrı ayrı) 116/08, 132/05
a. ayrı 116/08, 132/05
[=4]
ayrıḳ Buğdaygillerden, kökü hekimlikte idrar söktürücü olarak kullanılan yabani bir bitki (Agropyrum repens).
a. köki 50/07, 79/05, 83/08, 84/03, 84/07
[=5]
ayru bk. **ayrı**
a. (ayru ayru) 116/01, 117/10
a. ayru 116/01, 117/10
[=4]
ayva Far. Gülgillerden, çiçekleri iri, beyaz veya pembe, yapraklarının altı tüylü, orta yükseklikte olan ağacın; büyük, sarı renkte, tüylü, mayhoş, dokusu sertçe, ufak çekirdekli meyvesi, ayva (Cydonia vulgaris).
a. 37/13, 39/03
[=2]
az Nicelik, nitelik, güç, süre, sayı bakımından eksik, çok karşıtı.
a. 80/03, 89/10, 108/08, 133/05
[=4]
a‘żā Ar. **1.** Vücut parçası, organ.
a.+sını 95/12
a.+yı sā’ire 27/04
2. Ferç.
a.+sı 17/13, 18/01
[=4]
azal- Eskisinden az duruma gelmek, eksilmek, tenakus etmek.
a.-ması 74/04
[=1]
azar Alışılmış olandan, umulandan veya gerekenden eksik olarak.
a. (azar azar) 13/06, 100/11
a. azar 13/06, 100/11
[=4]
‘aẕb Ar. Tatlı, hoş.
‘a. (zebān-ı ‘aẕbü’l-beyān-ı Türkī) 2/09
[=1]

azı Köpek dişlerinden sonra içeriye doğru, alt ve üst çenenin iki yanında beşer tane bulunan ve yiyecekleri öğütmeye yarayan dişlerin ortak adı, azı dişi, öğütücü diş.

a. 16/06

[=1]

ażırḳan Yol kenarlarında biribirine sarılarak büyüyen, boyu iki üç metre kadar yükselebilen bir çeşit dikenli bitki.

a. 121/01

[=1]

‘aẕīm Ar. Büyük.

‘a. (‘aẕīmü’ş-şān) 5/10

[=1]

‘azīz Ar. Yüce, kıymetli, değerli, mukaddes, muazzez.

‘a. 4/06

‘a. **ve celīl ol-** 5/09

[=2]

bā-sa‘ādet (< Far. bā- ve Ar. sa‘ādet) Saadetleri ile.

b.+leri (şehādet-i bā-sa‘ādet) 7/09

[=1]

bāb Ar. Bir kitabın bölümlerinden her biri.

b. 3/10, 9/03, 9/09, 11/03, 14/03, 14/13, 15/09, 17/04, 18/11, 19/10, 21/06, 24/02, 32/08, 34/13, 36/09, 39/06, 42/07, 47/01, 55/11, 62/11, 65/06, 67/04, 69/05, 72/08, 80/01, 85/12, 88/07, 89/13, 92/03, 93/02, 93/06, 94/09, 95/09, 96/03, 96/11, 97/07, 98/04, 99/02, 100/12, 101/07, 106/09, 108/08, 112/11, 114/07, 115/01, 115/09, 119/04, 136/02, 137/12, 141/01, 142/05, 143/05, 143/13, 145/06, 146/04

b.+larda 140/08

[=56]

baba Ata.

b.+ŋız 6/03

[=1]

bādām Far. İki çenekliler sınıfının gülgiller familyasından, pembe ve beyaz çiçekler açan, 5 - 12 m. boyunda ağaç, badem (Amygdalus communis).

b. 46/11, 82/07

[=2]

bādd-ı cenān (< Ar. bādd, terkip i’si, Ar. cenān) Uyluğun baldır kısmında olan şiş.

b. 110/09

[=1]

ba‘de Ar. Sonra.

b. (ba‘de’t-tercüme-i terkīb ü tertīb) 3/05

[=1]

ba‘dehū (< Ar. ba‘de ve Ar. hū) Ondan sonra.

b. 5/10, 9/13, 10/01, 10/04, 18/03, 20/08, 21/12, 22/07, 23/11, 24/05, 24/07, 25/01, 26/01, 26/05, 27/03, 28/10, 29/04, 29/06, 29/10, 29/12, 31/10, 32/03, 33/01, 33/08, 34/11,

35/07, 40/06, 40/11, 41/02, 45/07, 46/09, 47/11, 49/11, 50/07, 51/04, 52/02, 53/09, 55/06, 56/03, 56/07, 57/05, 60/04, 61/02, 61/13, 62/09, 63/02, 63/06, 64/06, 64/12, 65/01, 67/08, 67/13, 68/05, 68/07, 70/11, 73/06, 74/06, 74/11, 75/11, 76/09, 77/02, 78/11, 79/09, 81/10, 82/03, 83/07, 85/02, 85/11, 86/07, 86/11, 87/09, 88/04, 88/13, 89/08, 90/05, 91/12, 92/12, 98/13, 100/09, 101/03, 101/11, 102/10, 102/13, 103/03, 105/04, 106/03, 106/12, 109/02, 111/07, 111/09, 112/07, 113/04, 115/03, 115/13, 116/05, 116/06, 116/10, 117/03, 117/05, 117/08, 118/07, 119/01, 119/09, 121/01, 121/03, 121/07, 122/04, 123/12, 125/05, 125/10, 126/02, 126/06, 126/13, 129/05, 129/08, 130/03, 130/12, 131/01, 131/09, 132/01, 132/08, 133/04, 133/09, 134/05, 136/03, 136/12, 138/11, 143/02, 143/09, 146/07

[=130]

bādiye-peymāī (< Ar. bādiye, Far. -peymā ve nispet eki -ī) Çölde dolaşan, çölde gezen ile ilgili.

b. (feṣāḥat u bādiye-peymāī) 2/05

[=1]

bağırsaḳ Sindirim organının mideden anüse kadar olan, ince bağırsak ve kalın bağırsaktan oluşan bölümü.

b. 25/11, 76/12, 77/01, 77/01, 77/02

b.+ı (bağırsağı) 57/07, 109/07, 133/13, 134/02, 28/08

b.+ında (bağırsağında) 98/11

[=11]

bağla- Kaçmalarını ve çifte atmalarını önlemek için hayvanları yerden ayrılamayacak duruma getirme, raptetmek.

b.-madan 88/11, 123/08

[=2]

gezdirilmeyüp bağla- 123/08

[=1]

bağlan-1. Kaçmalarını ve çifte atmalarını önlemek için hayvanları yerden ayrılamayacak duruma getirilmek, raptedilmek.

b.-a 107/07

b.-araḳ 21/03, 86/08, 97/02, 109/03

b.-mayup 21/05, 109/03

b.-up 86/12, 91/01, 95/13, 103/02

2. Sargı ile sarılmak.

b.-a 19/01, 19/04, 31/10, 110/11, 110/12, 111/01, 112/04, 116/12, 122/07, 124/09, 124/11, 126/11, 129/11, 130/01, 131/11, 135/10, 136/11

b.-acaḳ 19/01

b.-araḳ 108/12, 110/04

b.-mayacaḳ 116/12

b.-up 26/08, 29/05, 32/03, 34/04, 47/06, 107/06, 107/13, 108/01, 110/04, 116/04, 136/06

3. Sabit duracak hale getirilmek.

b.-a 126/01

b.-up 33/10, 38/10, 54/07, 104/05

4. Düğümlenmek.

b.-up 68/09, 104/06, 125/13

5. Bir nesne bağ ile diğer bir nesneye tuturulma, birleştirilme.

b.-a 35/07, 90/09

b.-up 22/08, 45/07, 46/09, 105/05, 113/13, 125/03, 125/11

[=70]

bağlanıl- **1.** Sargı ile sarılmak.

b.-dıḳdan-şoŋra 29/01

2. Bir nesne bağ ile diğer bir nesneye tuturulma, birleştirilme.

b.-maḳ 40/01

[=2]

bağlu **1.** Bir bağ ile birbirine tutturulmuş nesne.

b. 8/13,

2. Kaçmasını ve çifte atmasını önlemek için bir yerden ayrılamayacak durumda bağlanmış olan (hayvan).

b. 29/06, 81/03, 86/03, 123/12

[=5]

baḳıl- **1.** Bakış bir şey üzerine çevrilmek.

b.-dıġı 26/10

2. Tedavi etmek için incelenmek.

b.-dıġı 28/11

b.-up 40/04

3. Beslemek, yetiştirilmek.

b.-dıġı 11/11

b.-mayup 101/10

[=5]

baḳır Atom numarası 29, yoğunluğu 8,95 olan, 1084 °C'ye doğru eriyen, doğada serbest veya birleşik olarak bulunan, ısı ve elektriği iyi ileten, kolay dövülür ve işlenir olduğundan eski çağlardan beri türlü işlerde kullanılan, kızıl renkli element, bakır (simgesi Cu).

b. 105/09, 106/12, 113/13

b.+dan 119/09, 120/05

b.+ıŋ 109/09

[=6]

baḳla (<Ar. bāḳilā) Baklagillerden, yurdumuzun her yerinde yetiştirilen, yeşil kabuklu ve taneli bir bitki, bakla (Vicia faba). krş. **fūl**

b. 12/12, 67/06, 93/12, 96/01, 121/09

b.+dan mā'adā 91/12

b. ḳadar 73/01, 91/02

[=8]

bal Bal arılarının bitki ve çiçeklerden topladıkları bal özünden yapıp kovanlarındaki petek gözlerine doldurdukları, rengi beyazdan esmere kadar değişen tatlı, koyu, sıvı madde. krş. **'asel**

b. 26/05, 30/11, 31/13, 42/12, 44/05, 46/04, 72/05, 73/07, 73/12, 75/07, 93/01, 102/05, 105/07, 124/01

b.+a 54/10, 60/12, 100/09, 138/03

b.+ı 44/09

b.+ı ile 24/08

b. ile 21/12, 22/02, 22/05, 22/06, 25/10, 26/05, 39/04, 52/08, 72/04, 77/11

[=30]

bal mūmı Arıların peteklerini yapmak için karın halkaları arasından salgıladıkları yumuşak ve sarımsı madde, bal mumu.

b. 46/11, 57/07, 59/03, 59/11, 59/13, 61/04, 81/06, 105/09, 109/06, 109/08, 116/08, 121/07, 123/03, 123/03, 126/06, 134/13

b. (beyāż bal mūmı) 27/08, 68/04, 132/06, 140/07

b.+nıŋ 109/06

[=21]

baldır Bacağın dizden ayak bileğine kadar olan bölümü, incik.

b. 108/04

b.+ından 123/11, 124/04

b.+ları 9/04

b.+larında 115/11, 127/06

[=6]

balġam Solunum organlarının salgıladığı, ağızdan dışarı atılan sümüksü madde.

b. 42/02, 50/05

[=2]

balıḳ Omurgalılardan, suda yaşayan, solungaçla nefes alan ve yumurtadan üreyen hayvanların genel adı.

b. 57/07, 109/06, 115/12, 133/13, 134/02

b.+ıŋ (balıġıŋ) 118/07

b.+lar 119/01

[=7]

bārdīn (?)

128/03

[=1]

bār-simet (< Far. bār ve Ar. simet) Eser sahibi.

b.+i dāniş u hüner 2/03

[=1]

baş- Vücudun ağırlığını verecek bir biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak.

b.-acaġı 14/12

b.-acaḳ ol- 133/07

b.-amayup 133/07

b.-amaz 120/13

b.-ar 78/04

b.-araḳ 72/13, 111/05

b.-mayup 16/03

b.-up 14/01

b.-up tur- 127/07

[=10]

başdır- Ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koydurmak.

b.-mamaḳ 15/12

[=1]

başdırıl- Ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymasını sağlamak.

b.-a 14/12

[=1]

bāṣūr Ar. Kalın bağırsağın alt kısmında ve makatta toplar damarların genişlemesiyle kendini gösteren hastalık, hemoroit, mayasıl.

b. mişllü 65/08

[=1]

baş **1.** İnsan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız vb. organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser.

b.+ı 16/04, 16/08, 20/08, 22/09, 23/13, 24/01, 27/09, 33/09, 33/12, 34/02, 36/02, 38/10, 39/10, 39/11, 43/12, 45/12, 48/07, 52/12, 54/06, 54/07, 54/11, 81/12, 82/03, 93/03, 95/13, 104/05, 104/06, 114/08, 138/13, 50/12

b.+ı ile 95/11

b.+ına 15/10, 16/10, 35/07, 46/09, 50/01, 66/11, 91/08, 101/12, 118/10, 134/03

b.+ından 33/09, 71/12, 84/05, 90/10, 120/10

b.+ını 15/10, 16/10, 17/09, 20/10, 23/09, 32/12, 48/12, 49/09, 72/11, 83/02, 83/10, 86/03, 88/10, 92/06, 93/09

b.+ınıŋ 15/09

2. Bazı yiyeceklerde adet.

b. 19/03, 42/11, 43/02, 46/05, 98/10, 112/07

[=68]

başḳa **1.** Bilinenden ayrı, değişik, farklı, özge.

b. 34/05, 137/08

b. (başḳa başḳa) 26/01

b. (başḳa başḳa ol-) 32/09, 39/01

b. başḳa 26/01

b. başḳa ol- 32/09, 39/01

2. "Ayrıca, üstelik, bir yana" anlamlarında -den başka biçiminde kullanılan bir söz.

b. (-dan başḳa) 12/07, 22/01

b. (-den başḳa) 31/07, 118/09

[=12]

başla- Bir işe girişmek, harekete geçmek.

b.-dıḳda 35/06, 39/09, 41/02, 42/05, 47/13

b.-mış 2/07

b.-r ise 45/06

[=7]

batır- Bir sıvının içine daldırmak.

b.-up 66/04, 71/09

[=2]

batırıl- Bir sıvının içine daldırılmak.

b.-a 132/01

b.-araḳ 22/08, 125/03, 131/09

b.-up 29/10, 41/03, 45/07, 60/12, 89/02, 99/09, 100/06, 133/01, 137/03, 137/04

[=14]

baṭn Ar. Karın.

b.+ında 79/07

[=1]

bayaġı Herhangi bir özelliği olmayan, sıradan, alelade.

b. 65/09, 141/05

[=2]

bayır Küçük yokuş.

b. aşağı 17/09

[=1]

bayḳuş Başında, kulak yerinde iki sorgucu bulunan, yırtıcı gece kuşlarının genel adı.

b. 20/12

[=1]

bayṭar Ar. Veteriner hekim.

b. 66/01, 71/08

b.+ıŋ 19/09

[=3]

bayṭarī (< Ar. bayṭar ve nispet eki -ī**)** Veteriner hekimliği ile ilgili.

b.+de (fenn-i bayṭarī) 3/02

b.+de (‘ilm-i bayṭarī) 18/02, 19/09, 69/11

[=4]

ba‘żen (<Ar. ba‘ż’ın tenvinli şekli) Ara sıra.

b. 28/12, 28/12, 30/02, 37/08, 72/12

b. ... ba‘żen 110/09

[=6]

ba‘żı **1.** Birtakım, bir kısım, birkaç; birkaçı kimi.

b. 7/12, 19/08

b.+lar 27/10

b.+ları 16/02, 95/01, 109/01, 115/11

b.+larında 73/01

b.+larınıŋ 13/02, 48/12, 48/12, 86/04

b.+sı 15/01, 27/02, 30/03, 108/13, 109/12, 111/05, 115/11

b.+sına 15/02, 49/10

b.+sınıŋ 55/08, 76/13, 108/06, 109/12, 130/07

2. Kimi vakit, bazen, ara sıra.

b. 30/02, 35/13, 37/08, 44/04, 72/1

[=31]

bed-ḫūy (< Far. bed ve Far. ḫūy) Kötü huylu.

b. bed-ḫūy ol- 17/03

[=1]

bedeniyye (< Ar. beden, nispet eki -ī, bedenī kelimesinin müennes şekli) Bedenle ilgili.

b.+si-y-le (muḥāfaẓa-i bedeniyye) 11/03

[=1]

bedīhī (< Ar. bedīh ve nispet eki -ī) İspat gerektirmeyecek kadar açık, belli, aşikâr.

b. 35/10

[=1]

be-her (< Far. be- ve Far. her) Her bir.

b. 36/08, 38/08, 41/01, 41/12, 43/05, 43/06, 45/10, 50/07, 52/08, 53/12, 70/03, 88/06, 129/02

[=13]

be-her-ḥāl (< Far. be-, Far. her ve Ar. ḥāl) Her durumda, mutlaka.

1/06

[=1]

behmen Ar. Yaban havucu olarak bilinen, kökleri yenebilen, hayvan yemi olarak da kullanılan ve turpa benzeyen, yıllık veya çok yıllık otsu bir bitkidir (Pastinaca sativa).

b. 33/07, 43/03, 85/10, 97/13, 143/08
[=5]

be'is Ar. Zarar, sakınca, mahzur.
b. ol- 12/05
[=1]

bektāş tuzı bk. **ḥācī bektāş ṭuzı**
b. 27/12
[=1]

bel Hayvanlarda omuz başı ile sağrı arası.
b.+i 9/05, 15/12, 56/02
b.+inde 55/13, 60/02, 100/13
b.+ine 76/04
b.+iniŋ 95/10, 97/01
[=9]

belāġat-perdāzī (< Ar. belāġat, Far. -perdāz ve nispet eki -ī) Güzel ve düzgün söz söyleyen ile ilgili.
b.+ye (ṣāḥa-i belāġat-perdāzī) 2/06
[=1]

belesān Ar. Türlü bitkilerden çıkarılan kokulu bir reçine, pelesenk.
b. 128/02
b.+i cī 128/02
b. (ḥabbe-i belesān) 24/06
[=3]

ben Teklik birinci kişiyi gösteren söz.
b. 4/05, 5/10
b. baŋa 4/06, 4/11
b.+i 6/07, 6/07, 6/09
b.+im 6/04, 6/07, 6/08, 6/08
[=11]

benefşe Far. Menekşegillerden, bir veya çok yıllık otsu bir bitki, menekşe (Viola tricolor).
b. 54/05, 112/10
[=2]

beŋek Herhangi bir şey üzerindeki ufak leke, nokta, puan.
b. 114/01
b.+ler 112/11, 113/12
[=3]

ber-minvāl (< Far. ber- ve Ar. minvāl) Olduğu üzere.
b.+i muḥarrer 29/05, 66/03, 68/05, 97/12, 116/05, 117/03, 118/13, 120/01, 129/10, 136/08, 146/10
[=11]

ber-vech (< Far. ber- ve Ar. vech) Olduğu üzere.
b. +i ātī 35/01, 65/07
b. +le 30/04
[=3]

ber-siyāḳ (< Far. ber- ve Ar. siyāḳ) Olduğu üzere.
b.+ı sābıḳ 13/01
[=1]

ber-murād (< Far. ber- ve Ar. murād) Muradına eren, isteğine, arzusuna kavuşan.
b. 8/03
[=1]

berāber Far. **1.** Birlikte, bir arada.
b. 21/09, 22/04, 27/09, 35/03, 38/05, 39/09, 43/09, 47/06, 58/01, 58/06, 59/02, 65/04, 66/08, 75/08, 76/11,

97/02, 108/05, 109/12, 110/13, 112/07, 113/07, 113/08, 113/09, 114/13, 136/04

2. -e rağmen.

b. 3/05,

[=26]

bereket Ar. Allah'tan gelen hayrın bir nesnede görünmesi ve devam etmesi, artıp çoğalması, Tanrı ihsanı, nimet.

b. 8/09

[=1]

berī Ar. Kurtulmuş olan, (o şeyden) uzak ve salim bulunan.

b. it- 23/09, 48/03, 84/06, 130/11

b. ol- 12/02, 15/03, 44/10, 84/13, 90/03, 93/09, 100/01

[=11]

beş Dörtten sonra gelen sayının adı.

b. 10/06, 21/06, 22/04, 23/05, 23/05, 23/06, 23/06, 26/02, 26/02, 26/04, 26/04, 26/05, 26/10, 26/13, 27/05, 28/04, 28/07, 28/07, 29/01, 29/03, 29/05, 29/06, 29/10, 30/05, 30/11, 31/12, 33/03, 33/07, 33/08, 34/02, 34/07, 37/11, 38/08, 39/03, 44/08, 45/03, 50/02, 50/06, 51/11, 53/08, 58/07, 58/08, 61/05, 62/08, 62/12, 64/03, 67/05, 67/09, 68/09, 68/11, 72/04, 79/01, 79/03, 82/07, 83/08, 84/07, 85/02, 89/06, 92/10, 102/07, 107/08, 123/12, 143/08, 145/10

b. (dört beş) 113/03

b. (on beş) 10/10, 98/01, 120/03, 129/02

b. (yigirmi beş) 57/03, 102/07

b. altı 130/03, 142/09

b.+er 20/07

[=74]

beşer Beş sayısının üleştirme sayı sıfatı.

b. 29/02, 32/13, 37/05, 38/03, 38/12, 39/03, 43/03, 79/05, 84/03, 102/11, 108/09, 143/08

b. (on beşer) 143/01

b. (yigirmi beşer) 105/04

[=14]

beşinci Beş sayısının sıra sıfatı, sırada dördüncüden sonra gelen.

b. 14/03, 18/06, 23/07, 27/07, 38/05, 41/04, 45/02, 50/13, 55/08, 65/02, 66/11, 69/01, 76/12, 82/08, 108/12, 123/06, 139/05, 153

b. (ḳırḳ beşinci) 115/09

b. (on beşinci) 36/09, 90/03, 131/07, 163

b. (otuz beşinci) 96/11

b. (yigirimi beşinci) 80/01

[=25]

bevl Ar. Sidik, çiş, idrar.

b.+de (def-i bevl) 40/04

b.+i 40/09, 71/06, 76/09, 76/10, 89/04, 92/05, 93/13, 94/04, 107/10, 113/10

b.+i ile 20/13, 64/06, 64/08, 65/02, 71/13, 74/09, 79/03, 92/12, 115/05, 115/06

b. ile 56/10, 78/02

b.+inden 142/09
b.+ine 69/05, 84/03
b.+iniŋ 81/12
[=27]
bevlü'd-dem (<Ar. bevl, harf-i tarif el-, Ar. dem) İdrarda kan hücrelerinin varlığı ya da idrarla beraber kan gelmesi durumudur, hematüri.
b. 71/13
[=1]
beyān Ar. Açıklama, anlatma, söyleme.
b. (ānifü'l-beyān) 29/08, 61/01, 71/11
b. (mārrü'l-beyān) 32/01, 33/11, 39/01, 41/11, 100/02, 131/03, 137/10, 22/13
b. (mārrü'l-beyān-ı edviye) 26/07, 48/01
b. (taḥrīr ve beyān olun-) 48/08, 55/08
b. (zebān-ı 'aẕbü'l-beyān-ı Türkī) 2/09
b. buyur- 7/12
b.+ında 11/05, 12/04, 24/04, 26/11, 27/01, 32/08, 33/11, 34/13, 36/09, 39/06, 55/11, 62/11, 62/13, 65/06, 65/11, 67/04, 69/05, 74/03, 75/04, 76/13, 77/06, 101/07, 106/09, 106/11, 119/06, 130/10, 132/11, 135/05, 138/01, 141/02, 142/05, 31/05
b.+ındadır 9/03, 9/10, 13/08, 14/03, 14/13, 15/11, 17/06, 18/11, 19/10, 88/07, 89/13, 92/04, 93/02, 93/07, 94/10, 95/09, 96/04, 96/12, 97/08, 98/05, 99/03, 100/12, 112/12, 114/07, 115/02, 115/10, 130/06, 131/05, 131/11, 133/06, 134/08, 136/02, 143/06, 145/06, 146/05
b. it- 3/11, 24/03
b. olun- 21/07, 32/10, 35/01, 36/10, 39/08, 42/08, 47/03, 55/12, 65/07, 69/06, 72/09, 80/02, 85/13, 106/10
[=100]
beyāż Ar. Ak.
b. 7/03, 8/02, 10/11, 87/13, 92/05, 113/12, 114/01, 138/05
b.+a 26/12, 31/03
b. alabaş 63/08
b. bal 25/10
b. bal mūmı 27/08, 68/03, 132/06, 140/07
b. biber 24/05, 25/06, 25/13, 28/01, 70/01, 76/09, 145/11
b. çöpleme 43/03, 82/01, 145/07
b. ḫārdal 106/07
b.+ı 90/02
b.+ı ile 124/08
b.+ıŋ 88/01
b. ḳara çöpleme 52/01
b. kimyon 71/01
b. kükürd 106/08
b. neft 84/10, 127/03, 127/08, 133/01
b. ol- 7/06, 7/07, 10/03, 24/05, 114/02
b. şāb 22/05, 56/12, 57/12, 58/07, 126/12
b. şarāb 72/02, 145/03, 145/04
b. şeker 87/09

b. ṭavuḳ tersi 40/10

b. ṭopraḳ 78/02

b. ve eski şarāb 46/05

b. ve yāḫūd siyāh biber 139/01

[=55]

beyāżlan- Beyaz duruma gelmek, ağarmak.

b.-ur 10/11

[=1]

beyāżlıḳ Beyaz olma durumu, aklık, ağartı.

b. 7/03, 7/04, 114/03

b.+ıŋ (beyāżlıġıŋ) 7/02

b. ol- 7/01, 8/05

[=6]

beyn Ar. Ara.

b.+inde 38/13, 47/04

[=2]

beytu'l-lāh Ar. Allah'ın evi, Kâbe. krş. **Ka'be**

b.+ıŋ 5/08

[=1]

beyż Ar. Atın ön ayaklarındaki şişlik.

b. 110/05

[=1]

bez Kumaş parçası, çaput.

b. 46/09, 61/07, 61/13, 63/01, 113/13, 116/12, 125/11

b.+den 113/03

b.+e 132/01

b.+i 18/04, 136/04

b.+i ile 136/10

b. ile 18/05, 19/04, 60/07, 107/06, 108/01, 108/11, 108/11, 109/11, 110/11, 110/12, 116/04, 116/12, 117/11, 122/06, 124/09, 126/11, 129/11, 131/11, 133/01, 134/05, 135/10, 135/11, 144/05

b.+inden 137/03

b.+iŋ 126/12, 132/02

[=38]

beze I Rum. Hamur topağı.

b. 107/08, 107/13

[=2]

beze II Ar. Fakir, miskin.

b.+i mefḳūdu'l-istiṭā'at-ı Dersa'ādet-i ordu-yı hümāyūn muḥāsebecisi bulun 3/03

[=1]

bezir (<Ar. bez̲r) Keten tohumu. krş. **kettān**

b. 84/10, 89/02, 103/07, 110/01, 125/01

[=5]

bıçaḳ Bir sap ve çelik bölümden oluşan kesici araç.

b. ile 129/10

[=1]

bıraġıl- **1.** Tutmaktan vazgeçilip tutmaz olmak.

b.-araḳ 43/12

2. Bir durumda kalmasını sağlamak.

b.-up 44/03, 83/07

3. Koyulmak.

b.-madıġı 11/12

4. Kendi halinde kalmasını sağlamak, dokunulmamak, ilişilmemek.

b.-a 47/07, 68/03

5. Gerek kalmamak.

b.-mamaḳ üzere 18/13

[=7]

ḥācet bıraġıl- 18/13

[=1]

bıraḳ- 1. Bir durumda kalması sağlanılmak.

b.-madan 94/11

2. Atmak, çıkarmak.

b.-ur ise (bıraġur ise) 143/11

3. Miras kalmak.

b.-maḳ 3/05

[=3]

çignemeyüp bıraḳ- 143/11

[=1]

bi'l-idḫāl (< Ar. bi-, harf-i tarif el- ve Ar. idḫāl) İçeri sokarak.

b. 18/02, 66/03, 89/02

bi'l-iḫrāc (< Ar. bi-, harf-i tarif el- ve Ar. iḫrāc) Dışarı çıkararak.

b. 125/05

bi'l-'ilāve (< Ar. bi-, harf-i tarif el- ve Ar. 'ilāve) Ekleyerek.

b. 83/06

bi'l-mu'ālece (< Ar. bi-, harf-i tarif el- ve Ar. mu'ālece) İlaç vererek.

b. 30/03

bi'l-mu'āyene (< Ar. bi-, harf-i tarif el- ve Ar. mu'āyene) Muayene ederek.

b. 29/07, 34/01, 47/06

bi'ṭ-ṭabḫ (< Ar. bi-, harf-i tarif el- ve Ar. ṭabḫ) Ezerek.

b. 116/02, 122/05, 134/05

bi't-tebdīl (< Ar. bi-, harf-i tarif el- ve Ar. tebdīl) Değiştirerek.

b. 47/01, 136/07, 136/12

bi't-tedārik (< Ar. bi-, harf-i tarif el-ve Ar. tedārik) Tedarik ederek.

b. 57/05

bi't-tedāvī (< Ar. bi-, harf-i tarif el- ve Ar. tedāvī) Tedavi ile.

b. 61/01, 99/09, 137/05

bi't-tefrīḳ (< Ar. bi-, harf-i tarif el- ve Ar. tefrīḳ) Ayırarak.

b. 53/04, 85/03, 133/12

[=22]

bi'l-'aks (< Ar. bi-, harf-i tarif el- ve Ar. 'aks) Tam tersine, aksine.

b. 7/05

[=1]

bi-iẕni'l-lāhu Ar. "Allah'ın izniyle." anlamında Arapça dua.

b. te'ālā 20/05

[=1]

biber Rum. Patlıcangillerden, yurdumuzda çok yetişen ve çeşitli türleri bulunan bir bitki (Capsicum annuum).

b. 24/09, 24/12, 25/09, 74/01, 85/01, 89/07, 91/02, 127/10, 143/01, 145/12

b. (beyāż biber) 24/05, 25/06, 25/13, 28/01, 70/01, 76/09, 145/11

b. (beyāż veyaḫūd siyāh biber) 139/02

b. (ḥabbe-i biber) 33/07

b. (siyāh biber) 24/05

[=20]

bihi's-sulṭān (< Ar. bi-, Ar. hū, harf-i tarif el- ve Ar. sulṭān) "O sultandır." anlamında Arapça ibare.

b. 1/07

[=1]

bil- **1.** Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak.

b.-meyüp 16/12

b.-mez idi 5/12

2. -a /-e ekli fiillerle yeterlik bildiren birleşik fiiller oluşturur.

b.-amadıgı 18/01, 22/03, 68/01

b.-amadıkda 70/04

b.-amamış idügine 2/13

b.-amayacak 1/05, 2/01, 59/07

b.-amayup 36/01, 69/08, 80/11, 86/02, 86/03, 88/09, 90/01, 133/07

b.-amaz 11/02, 120/13

b.-ebildigi 12/13

b.-ebileceginden 13/03

b.-ememesi 50/05, 80/12

b.-emeyüp 49/10, 97/09

b.-emez ise 107/02

[=27]

bilā-ḥareket (< Ar. bi-, Ar. lā- ve Ar. ḥareket) Hareketsiz.

b. 13/12

[=1]

bilā-mu'ālece (< Ar. bi-, Ar. lā- ve Ar. mu'ālece) İlaçsız.

b. 36/01, 67/11

[=2]

bilā-sebeb (< Ar. bi-, Ar. lā- ve Ar. sebeb) Sebepsiz.

b. 75/04

[=1]

bilek Elle kolun, ayakla bacağın birleştiği bölüm.

b. 90/09

[=1]

bilin- Bilme işine konu olmak, anlaşılmak, öğrenilmek.

b.-mesi 9/10

b.-üp 146/06

[=2]

bin- Yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak.

b.-dikde 16/12

b.-üp 15/13

[=2]

binā Ar. Yapı yapma, kurma, inşa etme; yapılma, inşa edilme.

b.+sını 5/08

[=1]

bindir- Hayvanın üzerine çıkıp oturmasını sağlamak.

b.-mek 15/09

[=1]

binici Ata binen kimse.

b. binici ḳıl- 4/12

[=1]

binil- Binme işi yapılmak.

b.-digi 16/02, 16/04, 17/01

b.-dikde 13/11, 87/06

b.-erek 12/11, 17/08

b.-meden ġayrı 15/06
b.-mesi 15/07
b.-meye 101/02, 130/03
b.-üp 20/08, 21/04, 68/02, 89/12, 91/06, 144/11
b.-üp ḳoşdırıl- 74/10, 134/11
b.-ür 12/09
[=20]
ḳonup binil- 17/01,16/02
[=22]
bir **1.** Sayıların ilkinin adı.
b. 4/07, 5/13, 9/09, 10/02, 12/13, 18/03, 18/10, 19/03, 20/01, 20/02, 20/03, 20/06, 23/03, 23/13, 24/06, 24/06, 24/08, 25/03, 25/03, 27/12, 27/12, 29/02, 30/01, 30/04, 32/07, 33/02, 33/05, 36/11, 37/07, 38/10, 38/10, 40/10, 40/10, 41/01, 41/12, 42/01, 42/01, 43/01, 43/11, 44/06, 44/12, 45/01, 45/02, 45/03, 45/10, 45/11, 45/11, 45/13, 46/02, 46/02, 46/05, 46/09, 46/10, 46/10, 47/09, 49/06, 49/11, 49/11, 49/12, 50/08, 50/08, 50/09, 50/10, 50/11, 52/09, 53/02, 53/12, 54/04, 54/09, 56/06, 60/07, 62/07, 67/03, 67/09, 69/04, 71/05, 71/07, 73/02, 73/03, 75/03, 75/12, 77/11, 77/12, 7710, 78/05, 79/01, 79/02, 79/06, 79/12, 8/05, 80/05, 80/08, 81/05, 81/09, 82/01, 82/01, 82/06, 82/11, 82/11, 83/03, 83/04, 83/05, 83/11, 83/13, 84/01, 84/07, 85/05, 87/03, 87/09, 87/11, 87/11, 88/06, 89/12, 91/02, 91/04, 91/04, 91/06, 92/01, 92/07, 93/03, 95/03, 98/11, 98/12, 99/01, 100/04, 102/04, 103/08, 105/08, 105/08, 105/11, 106/05, 107/06, 107/07, 107/13, 108/01, 110/04, 110/05, 110/08, 111/08, 116/05, 116/13, 117/02, 118/08, 121/09, 122/03, 122/04, 126/02, 128/04, 131/06, 132/06, 135/04, 136/13, 137/04, 139/03, 140/11, 142/08, 143/02, 143/10, 143/10, 144/06, 145/09, 145/11, 34/09
b. buçuḳ 33/07, 54/13, 55/02, 58/09, 59/03, 75/09, 81/08, 84/04, 92/09, 114/11, 133/10, 143/09
b.+i 6/10, 6/10, 6/11, 13/01, 25/13
b.+iniŋ 21/06
b.+inden 61/11
b.+isi 16/04, 16/11, 16/12, 30/08, 65/11, 78/04, 79/07, 101/09, 119/06
b. iki 12/10, 13/04, 63/06, 89/04, 119/10, 119/12, 121/04, 124/04, 137/08, 146/06, 146/08
2. Belirsiz olarak herhangi bir şeyi, yeri veya kimseyi gösteren sıfat.
b. 1/02, 2/02, 2/06, 2/13, 3/01, 3/05, 4/05, 5/10, 5/12, 7/07, 7/13, 8/02, 8/13, 10/11, 11/02, 13/05, 14/09, 16/01, 16/03, 16/13, 17/01, 17/07, 17/08, 17/11, 18/03, 18/04, 18/05, 18/07, 18/09, 18/10, 18/13, 20/01, 20/02, 20/06, 20/06, 20/07, 20/12, 20/13, 21/01, 21/03, 21/07, 21/07,

21/08, 21/09, 21/11, 22/07, 22/07, 22/08, 22/09, 22/10, 22/11, 23/08, 23/10, 23/11, 24/09, 24/09, 24/10, 24/11, 24/12, 25/08, 25/11, 25/12, 26/08, 26/09, 26/09, 26/12, 27/03, 27/07, 27/08, 28/02, 28/02, 28/04, 28/04, 28/09, 28/09, 29/01, 29/03, 29/04, 29/07, 29/13, 30/01, 30/06, 30/07, 30/09, 31/02, 31/07, 31/07, 31/09, 31/10, 31/10, 31/13, 32/02, 32/02, 33/01, 33/01, 33/07, 34/04, 34/05, 34/06, 34/06, 34/12, 35/08, 35/11, 36/04, 36/07, 37/03, 37/08, 37/09, 37/11, 38/03, 38/03, 38/06, 38/10, 39/02, 39/04, 39/10, 39/11, 40/02, 40/05, 40/08, 40/11, 40/12, 41/02, 41/03, 41/13, 42/03, 42/10, 42/11, 42/12, 43/05, 43/07, 43/09, 44/01, 44/06, 44/07, 44/09, 44/11, 45/01, 45/04, 45/06, 45/11, 45/12, 45/13, 45/13, 46/04, 46/09, 47/04, 47/07, 47/10, 48/05, 48/05, 48/06, 48/11, 48/13, 49/03, 49/03, 49/09, 50/01, 50/03, 50/08, 50/10, 50/10, 50/11, 51/01, 51/02, 51/05, 51/07, 51/10, 51/12, 52/01, 52/03, 52/04, 52/07, 52/09, 52/11, 53/02, 53/09, 53/11, 54/01, 54/03, 54/03, 54/09, 55/02, 55/05, 55/07, 55/07, 56/01, 56/02, 56/04, 56/06, 56/07, 56/09, 56/10, 56/12, 57/04, 57/05, 57/10, 57/11, 58/02, 58/04, 58/08, 58/08, 58/10, 58/10, 58/11, 58/11, 59/01, 59/04, 59/13, 60/01, 60/01, 60/02, 60/04, 60/05, 60/07, 60/08, 60/09, 60/12, 61/03, 61/05, 61/06, 61/07, 61/07, 61/12, 61/13, 62/03, 62/04, 62/13, 63/01, 63/02, 63/03, 63/10, 63/11, 63/11, 63/12, 64/01, 64/12, 64/13, 65/09, 66/07, 66/08, 66/11, 67/09, 67/11, 68/02, 68/05, 68/06, 68/10, 68/13, 69/09, 69/09, 69/12, 70/03, 70/04, 70/08, 70/10, 70/11, 71/01, 71/01, 71/06, 71/08, 71/12, 72/02, 73/07, 73/13, 74/06, 74/08, 74/11, 74/13, 75/02, 75/07, 75/08, 75/11, 75/13, 77/01, 77/02, 77/03, 77/04, 77/13, 78/02, 78/05, 78/11, 79/02, 79/04, 80/05, 80/09, 80/10, 80/12, 81/01, 81/02, 81/04, 81/05, 81/07, 81/07, 82/02, 82/03, 82/06, 82/12, 82/13, 82/13, 83/02, 83/03, 83/04, 83/09, 83/12, 84/02, 84/06, 84/10, 84/12, 85/01, 85/04, 85/09, 85/09, 85/11, 86/06, 86/07, 86/12, 87/02, 87/03, 87/06, 87/07, 87/09, 87/10, 88/01, 88/02, 88/11, 88/13, 89/02, 89/03, 90/07, 90/08, 90/09, 90/09, 90/10, 91/01, 91/01, 91/06, 91/11, 91/11, 92/02, 92/03, 92/08, 92/08, 92/10, 92/12, 93/07, 93/09, 93/10, 94/09, 94/12, 95/01, 95/03, 95/03, 95/04, 95/07, 95/07, 95/11, 95/13, 95/13, 96/04, 96/06, 96/06, 96/08, 96/10, 96/12, 97/01, 97/02, 97/05, 97/06, 97/08, 97/12, 97/13, 98/05, 98/07, 98/07, 98/10, 98/12, 99/06, 99/08, 99/13, 100/09,

102/01, 102/12, 103/06, 103/11, 104/01, 104/06, 104/08, 104/11, 105/02, 105/03, 105/05, 105/05, 105/05, 105/07, 105/09, 105/13, 106/03, 106/03, 106/05, 106/11, 106/12, 106/12, 107/02, 107/03, 107/04, 107/06, 107/07, 107/08, 107/10, 107/12, 107/12, 108/04, 108/05, 108/11, 109/04, 109/07, 109/07, 109/09, 109/10, 109/11, 109/11, 109/13, 110/04, 110/05, 110/08, 110/08, 110/09, 110/10, 110/11, 110/12, 110/13, 110/13, 111/01, 111/01, 111/03, 111/07, 111/09, 111/12, 112/06, 112/06, 112/07, 112/07, 112/09, 112/09, 112/13, 113/02, 113/02, 113/03, 113/04, 113/06, 113/08, 113/10, 113/10, 113/12, 113/13, 113/13, 113/13, 114/02, 115/01, 115/05, 116/01, 116/02, 116/04, 116/07, 116/09, 116/10, 116/11, 116/12, 116/12, 116/13, 117/03, 117/03, 117/05, 117/06, 117/10, 117/10, 117/11, 117/12, 118/02, 118/04, 118/05, 118/06, 118/07, 118/09, 118/11, 119/02, 119/09, 119/10, 119/11, 120/04, 121/02, 121/05, 121/07, 121/09, 121/10, 121/12, 122/01, 122/04, 122/05, 122/05, 122/06, 122/09, 122/11, 122/13, 122/13, 123/04, 123/09, 123/12, 123/12, 124/02, 124/04, 124/05, 124/08, 124/08, 125/01, 125/03, 125/04, 125/08, 125/10, 125/11, 126/03, 126/07, 126/09, 126/11, 126/13, 127/01, 127/04, 127/06, 127/09, 128/06, 128/07, 128/09, 129/02, 129/03, 129/06, 129/08, 129/11, 129/12, 129/13, 130/02, 130/06, 130/06, 130/08, 131/01, 131/02, 131/06, 131/08, 131/10, 131/11, 131/13, 132/01, 132/02, 132/02, 132/03, 132/05, 132/07, 132/07, 132/10, 133/01, 133/02, 133/02, 133/04, 133/09, 133/10, 133/12, 133/13, 134/01, 134/01, 134/04, 134/04, 134/05, 134/06, 134/06, 134/07, 134/10, 134/12, 135/01, 135/03, 135/06, 135/06, 135/07, 135/07, 135/09, 135/09, 135/10, 135/10, 135/11, 135/11, 135/12, 135/13, 136/03, 136/04, 137/01, 137/02, 137/02, 137/09, 137/09, 137/12, 138/03, 138/03, 138/04, 138/06, 138/08, 138/10, 138/11, 139/02, 139/03, 139/04, 139/05, 139/05, 139/08, 139/09, 139/11, 139/12, 139/13, 140/01, 140/02, 140/07, 140/09, 140/10, 140/12, 141/04, 141/08, 141/08, 141/10, 141/11, 141/13, 143/04, 143/12, 144/03, 144/04, 144/05, 144/10, 144/11, 145/01, 145/02, 145/13, 145/13, 146/02, 146/07, 28/08, 28/08, 34/09, 50/12, 59/08

b.+i 2/06

b.+isi 16/02

b. birinden 40/03

b. birine 26/01, 26/05, 30/12, 35/06, 42/13, 44/04, 44/05, 44/08, 45/09, 46/12, 47/13, 57/09, 64/01, 64/05, 65/10, 66/12, 68/04, 68/06, 69/02, 72/02, 73/07, 73/13, 74/07, 75/04, 76/04, 78/07, 78/11, 81/13, 82/09, 84/11, 85/06, 88/05, 91/08, 91/10, 93/01, 93/04, 94/04, 95/08, 98/02, 98/13, 100/08, 100/11, 101/04, 101/05, 101/12, 102/04, 102/08, 102/12, 109/02, 109/08, 112/04, 117/13, 119/10, 120/07, 120/10, 121/08, 121/13, 123/04, 123/07, 125/13, 127/04, 128/06, 133/12, 136/09, 142/08, 144/06, 144/08, 145/01, 145/08

[=919]

biraz **1.** Az miktarda.

b. 31/10, 45/06, 59/09, 71/05, 105/10, 111/09, 112/02, 117/10, 123/10, 125/06, 132/05, 132/09

b.+ı 45/12, 52/03, 55/01, 65/10

2. Kısa bir süre için.

b. 22/10, 42/04, 54/07, 60/08, 75/10, 87/04, 117/07,

[=24]

birden **1.** Bir defada.

b. 41/12, 107/10, 113/04

[=3]

2. Ansızın.

b. bire 13/10, 15/07

[=2]

birer Bir sayısının, her birine bir veya her defasında bir tane anlamına gelen üleştirme şekli.

b. 19/02, 23/03, 25/13, 28/01, 29/11, 35/02, 36/02, 36/08, 43/05, 46/07, 47/12, 48/04, 49/02, 50/07, 51/04, 52/05, 54/01, 56/04, 56/11, 58/05, 58/12, 59/06, 59/11, 60/05, 60/10, 61/02, 61/03, 63/08, 64/06, 64/06, 64/10, 68/03, 70/12, 71/03, 72/01, 72/03, 72/06, 73/05, 75/01, 75/13, 76/03, 76/07, 76/08, 77/09, 78/07, 78/10, 80/06, 82/06, 84/10, 84/11, 85/05, 85/10, 87/02, 88/04, 91/04, 91/07, 91/08, 91/09, 93/01, 93/04, 94/03, 94/04, 94/05, 95/05, 97/13, 98/01, 98/09, 99/11, 100/07, 100/10, 101/11, 101/13, 102/03, 102/04, 102/09, 103/01, 103/02, 103/05, 103/10, 103/12, 104/02, 104/10, 105/01, 105/06, 105/09, 106/01, 106/07, 107/05, 108/02, 109/02, 109/06, 110/01, 110/11, 111/03, 111/08, 111/10, 112/01, 115/13, 116/06, 116/07, 116/13, 117/08, 118/01, 120/02, 120/07, 120/09, 121/01, 121/13, 123/02, 123/13, 124/07, 125/01, 125/10, 126/02, 126/06, 126/08, 130/04, 130/11, 132/04, 133/11, 134/04, 134/06, 134/12, 135/08, 135/10, 135/12, 136/09, 139/10, 140/04, 140/06, 141/10, 142/02, 142/03,

142/13, 143/01, 143/01, 144/05, 144/09, 145/04

[=139]

birik- Toplanmak, yığılmak.

b.-miş gibi 50/05, 130/10

b.-üp şiş- 58/10

[=3]

birinci Bir sayısının sıra sıfatı, sırada yeri en başta ve ikinciden önce olan, ilk.

b. 3/10, 9/07, 11/07, 21/08, 24/04, 32/11, 33/11, 35/02, 36/11, 39/09, 42/09, 47/04, 48/08, 55/13, 62/13, 65/06, 65/08, 67/06, 69/07, 72/10, 80/03, 86/01, 106/11, 119/06, 138/02, 141/03, 142/07, 144/03, 149

b. (elli birinci) 143/05

b. (ḳırḳ birinci) 106/09

b. (on birinci) 21/06, 30/09, 67/13, 130/03, 159

b. (otuz birinci) 93/06

[=37]

birḳaç Çok olmayan, az sayıda, az.

b. 15/01, 18/01, 18/08, 18/09, 41/02, 54/09, 59/13, 67/12, 67/12, 74/06, 74/11, 81/11, 90/07, 93/11, 104/12, 107/01, 108/01, 108/12, 111/02, 111/04, 114/04, 114/05, 114/06, 114/12, 118/06, 119/03, 119/09, 119/12, 120/08, 126/04, 129/09, 131/01, 131/02, 131/09, 132/07, 132/13, 136/05, 136/11, 137/06, 144/06

[=40]

bismi'llāḥi'r-raḥmāni'r-raḥīm Ar. "Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla." anlamında ayet.

1/01

[=1]

bit- Çıkmak.

b.-mek içün 64/03

[=1]

tüy bit- 64/03

[=1]

bitişdir- Birbirine dokunacak şekilde yanaştırmak, yaklaştırmak, ulamak.

b.-üp 81/13

[=1]

boġaz Boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar, imik, kursak.

b.+ı 88/03

b.+ına 22/07, 36/05, 39/09, 39/10, 41/01, 41/07, 42/02, 43/01, 43/12, 43/13, 45/06, 45/07, 73/08, 74/09, 74/10, 77/03, 77/05, 77/12, 81/11, 88/12, 89/11, 91/02, 91/06, 99/01

b.+ına ḳadar 23/08

b.+ında 39/06, 48/11, 50/05, 94/12

b.+ından 39/09, 43/12

b.+ınıŋ 8/02

[=33]

boġazlı Çok yemek yiyen, yemek isteği çok olan, iştahlı.

b. ol- 13/01

[=1]

boğıl- Bir canlıyı, soluk almasına engel olarak öldürmek.

b.-up 113/08

[=1]

boncuḳ Cam, taş, sedef, tahta, plastik vb. maddelerden yapılan, ortası delik, çoğu yuvarlak ve renkli süs tanesi.

b. 25/01

[=1]

bostan Far. Sebze bahçesi, bağ.

b. 40/05

[=1]

boy Baklagillerden, çiçekleri mavi, sarı veya beyaz renkli, kurutulan tohumları çemen yapımında kullanılan bir bitki, boy otu (Trigonella faenum-graecum). krş. **ḥulbe**

b. 64/10, 70/13, 111/08, 116/01, 116/02

[=5]

boya Renk vermek, dış etkilerden korumak için eşyanın üzerine sürülen veya içine katılan renkli madde.

b. 58/06

b.+sı 115/07

[=2]

boya- Boya sürerek veya boyaya batırarak renk vermek.

b.-dıḳları 114/06

[=1]

boynuz Gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi.

b.+ı 97/12, 142/04

[=2]

boyun Gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi.

b.+ı (boynı) 9/04, 9/05, 22/09, 81/12, 92/02

b.+ını (boynını) 9/07, 90/01

b.+una (boynuna) 20/08

b.+una ḳadar (boynuna ḳadar) 90/10

[=9]

boza Arpa, darı, mısır, buğday vb. tahılların hamurunun ekşitilmesiyle yapılan koyuca, tatlı veya mayhoş içecek, boza.

b. gibi ol- 89/10

[=1]

böbrek Kandaki zararlı maddeleri süzüp idrar olarak salan, omurganın sağ ve sol yanında bulunan çift organdan her biri.

b.+i (böbregi) 69/08

b.+iniŋ (böbreginiŋ) 72/01

b.+lerinde 75/03

[=3]

böcek Eklem bacaklıların, altı bacaklı, çoğu kanatlı ve vücutları baş, göğüs, karın olarak eklemlerden oluşmuş hayvan sınıfı, haşere.

b. 25/04, 43/08

b.+i (ḳunduz böcegi) 44/08

b.+ler 101/10

[=4]

bögür İnsan ve hayvan vücudunun kaburga ile kalça arasındaki bölümü.

b.+i (bögri) 88/08

[=1]

bölük Parça, kısım.

b.+de 33/02, 45/03, 75/03, 78/05, 81/09, 83/05, 87/03, 139/03

b.+i (bölügi) 33/02, 45/03, 75/03, 81/09, 81/09, 83/05, 83/13, 87/03, 139/03

b.+i ḳadar (bölügi ḳadar) 78/05

b.+inde (bölüginde) 83/13

b.+ine (bölügine) 83/13

[=20]

böyle Bunun gibi, buna benzer.

b. 12/10

[=1]

bu **1.** Yerde, zamanda veya söz zincirinde en yakın olanı gösteren bir söz, işaret sıfatı.

b. 3/02, 6/05, 7/06, 7/07, 11/09, 12/04, 19/13, 33/13, 35/12, 43/08, 58/01, 62/02, 62/08, 69/03, 71/11, 73/04, 74/04, 80/08, 88/01, 96/05, 97/09, 98/06, 114/08, 115/11, 51/13

2. En yakında bulunan bir varlığı veya biraz önce anılan bir şeyi işaret yolu ile belirtmek için kullanılan bir söz, işaret zamiri.

b. 34/13, 65/11, 81/10

b.+ŋa maḫṣūṣ 27/03

b.+ŋa mümāṣil 40/02

b.+ndan 7/12, 31/11

b.+nlara 10/02

b.+nlardan 25/08, 79/11

b.+nlarıŋ 30/03, 42/11, 43/03

b.+nuŋ 35/10

b.+nuŋ içün 41/08

b.+nuŋ ile 75/07, 76/05

b.+nuŋla 34/08, 36/13, 97/05

[=45]

buçuḳ Yarım.

b. (bir buçuḳ) 33/07, 54/13, 55/02, 58/09, 59/03, 75/09, 81/08, 84/04, 92/09, 114/11, 133/10, 143/09

b. (iki buçuḳ) 12/11, 12/13, 41/05, 144/08

b. (on iki buçuḳ) 102/08

b. (üç-buçuḳ) 10/04

[=18]

buġday Taneleri un ve ekmek yapımında kullanılan ve insanın başlıca gıdasını teşkil eden bitki.

b. 53/10, 56/04, 58/06, 60/05, 61/04, 64/03, 66/08, 68/06, 75/06, 85/04, 88/02, 90/08, 108/06, 112/09, 146/03

[=15]

bul- **1**. Arayarak ya da aramadan bir şey veya kimse ile karşılaşmak.

b.-up 18/02

2. Uaşmaya fırsat ve imkân elde etmek.

b.-dıġı 49/08

b.-ur ise 49/06

3. -e ermek, elde etmek, kazanmak:
b.-araḳ 100/04
b.-duḳda 66/05
b.-madıḳdan başḳa 21/13
b.-mayup 20/10
b.-maz ise 80/08, 100/02
b.-ur 77/01
[=10]
ifāḳat bul- 20/10
iltiyām bul- 21/13, 100/02
sıḥḥat bul- 80/08
vūku‘-bul- 66/05, 77/01, 100/04
yol bul- 49/06, 49/08
[=9]
bulan- Bir nesnenin her yanını bir şeye değdirerek üstünü onunla kaplamak, bir nesneyi başka bir maddeye batırmak.
b.-araḳ 126/13
b.-up 62/01
[=2]
buldırıl- -e erdirilmek, kazandırılmak.
b.-a 27/04, 61/02, 99/08, 110/07, 120/11, 137/06, 138/09
b.-ması 48/01
[=8]
iltiyām buldırıl- 27/04, 48/01, 61/02, 99/08, 110/07, 120/11, 137/06, 138/09
[=8]
bulın- bk. **bulun- 4.**
b.-anları 27/11
[=1]
bulun- 1. -e ermek, elde etmek, kazanmak.
b.-madığından 55/09
b.-maz ise 19/13
2. Arayarak ya da aramadan bir şey veya kimse ile karşılaşmak.
b.-up 18/13
3. Sağlanmak, tedarik ve temin edilmek.
b.-dığı 98/03, 98/11, 114/12, 118/09, 134/03
b.-madığı 96/01
b.-mayacaġı 146/06, 146/10
b.-mayup 13/06
b.-maz ise 30/07, 30/12, 129/04
b.-ur ise 13/06
4. Mevcut olmak.
b.-an 51/03, 62/05, 72/11
b.-dığı 8/01, 30/01, 65/13
b.-ması 39/13
b.-anlar 7/04
b.-anlarıŋ 8/05
6. Elde etmek, sahip olmak.
b.-an 3/01, 3/03
7. Tekrar elde etmek.
b.-caya ḳadar 113/06
[=28]
çāre bulun- 19/13, 55/09
beze-i mefḳūdu’l-istiṭā‘at-ı Dersa‘ādet-i ordu-yı hümāyūn muḥāsebecisi bulun- 3/03
te’līf-gerde bulun- 3/01
[=4]

bulut Atmosferdeki su damlacıkları ve buz taneciklerinin görülebilir yoğunluk kazanmasıyla oluşan, biçimleri, yükseklikleri ve yol açtıkları hava olaylarıyla birbirinden ayrılan yığın.

b. 26/10

[=1]

bumbār Far. Sığır, koyun, keçi vb. hayvanların kalın bağırsağı.

b.+ı 28/07

[=1]

būra Ar. Tabiatta beyaz tuz billurları hâlinde bulunan, lehimlemeyi kolaylaştırıcı tozların, cam, sır, suni elmas, sabun gibi birçok maddenin ve antiseptiklerin yapımında kullanılan önemli stratejik maden, sodyum boratın ticari adı, boraks.

b. 27/12, 38/09, 38/10, 77/13, 78/01, 82/11, 92/11, 108/05, 110/01, 111/09, 127/13

[=11]

būraḳ bk. **būra**

b. 125/01

[=1]

burun Alınla üst dudak arasında bulunan, çıkıntılı, iki delikli koklama ve solunum organı.

b.+ı (burnı) 35/02, 49/07, 90/13

b.+ına (burnına) 24/01, 36/08, 49/02, 140/10

b.+ları 9/05, 9/06

b.+larına 51/12

b.+larından 47/05, 52/12

b.+larını 78/03

b.+una (burnuna) 7/04, 20/02, 20/08, 20/13, 21/01, 21/03, 24/01, 35/05, 35/08, 36/02, 36/05, 42/03, 44/03, 44/07, 44/08, 45/12, 47/10, 48/04, 48/07, 49/07, 49/11, 50/01, 50/11, 51/07, 51/08, 51/10, 52/04, 54/06, 54/10, 55/01, 55/02, 65/10, 69/09, 69/10, 70/03, 70/05, 70/07, 70/08, 70/09, 73/06, 74/01, 74/03, 74/08, 74/12, 75/01, 75/12, 76/01, 78/05, 78/11, 82/02, 82/05, 82/05, 85/07, 87/12, 88/12, 89/03, 89/08, 91/04, 91/08, 93/05, 93/13, 95/07, 114/12, 129/02, 129/13, 139/09, 140/13, 142/09, 144/06, 144/11, 145/01, 145/02, 145/03, 145/10, 145/12, 146/09, 146/10

b.+una ḳadar (burnuna ḳadar) 7/03

b.+unda (burnunda) 8/04, 34/13, 114/08, 114/08, 118/10

b.+undan (burnundan) 35/04, 35/08, 35/09, 36/06, 45/13, 49/06, 51/01, 54/03, 54/08, 54/12, 66/10, 82/02, 84/13, 87/13, 94/06, 94/13, 114/09, 139/06, ve

b.+unıŋ (burnunıŋ) 75/10

b.+unundan (burnundan) 90/04

b.+unuŋ (burnunuŋ) 29/13, 49/03, 88/09, 90/07, 97/09

[=122]

but Hayvanların, arka bacaklarının gövdeye bitişik olan dolgun, etli bölümü.

b.+ları 9/05

[=1]

buyur-1. Bir şeyin yapılmasını kesin olarak bildirmek, emretmek.

b.-dı 5/10,

b.**-dılar** 6/05

b.-muşlardır 4/12, 7/11

b.-up 4/06, 6/13

2. "Etmek, eylemek, yapmak." anlamında yardımcı fiil olarak kullanılır.

b.-alar 3/09

b.-anlardan 3/07

b.-dı 6/04

b.-muş ol- 2/12

b.-ur 7/12

[=11]

beyān buyur- 7/12

iġmāż u tesāmuḥ buyur- 3/09

meyl ü muḥabbet buyur- 2/12

raġbet buyur- 3/07

tervīc buyur- 6/04

[=5]

buzağı Yeni doğmuş, ana sütüyle beslenen sığır yavrusu.

b. 25/12

[=1]

bükil- Bükme işine konu olmak, katlanmak.

b.-üp 81/04

[=1]

bürūdet Ar. Soğukluk, soğuk.

b.+den 32/11, 33/11, 36/05, 44/10

b.+iŋ 35/13

b. ol- 73/09

[=6]

bütün Eksiksiz, tam.

b. (bütün bütün) 13/11, 14/08, 134/11

b. bütün 13/11, 14/08, 134/11

[=6]

büyü- Daha büyük duruma gelmek, irileşmek, genişlemek, bollaşmak.

b.-r 110/09

b.-yerek 27/02

b.-yüp 61/09

[=3]

büyücek Biraz büyük, büyüğe yakın.

b. 62/13, 71/08, 113/02, 129/11

b. ol- 7/02

[=5]

büyük Boyutları, benzerlerinden daha fazla olan (somut nesne), makro, küçük karşıtı.

b. ol- 17/13, 18/01

[=2]

büzil- Sıkıştırılarak küçültülmek, daraltılmak.

b.-erek 43/02

b.-üp 35/09, 50/04, 52/12, 96/05, 98/06, 108/06

[=7]

büzül- bk. **büzil-**

b.-mesi 139/01

[=1]

cā'iz Ar. Yerinde, uygun, doğru olan (şey).

c. (ġayr-ı cā'iz ol-) 7/12

c. ol- 13/03, 15/07, 30/13

[=4]

cānib Ar. Yan, taraf, yön, cihet.

c.+i erba'a 141/12

[=1]

cānlan- Gücü artmak, diri duruma gelmek.

c.-ur 98/06

[=1]

Cebrā'il Ar. Allah tarafından peygamberlere vahiy getirmekle görevlendirilen dört büyük melekten biri.

c. 'aleyhi's-selām 4/06

[=1]

cedīd Ar. Yeni.

c. 121/01

c. (ḳaṭrān-ı cedīd) 107/07

[=2]

celī Ar. Açık, belli, meydanda, aşikâr.

c.+dir 35/12

[=1]

celīl Ar. Çok yüce, ulu, kadri ve mertebesi yüksek.

c. ('azīz ve celīl ol-) 5/09

[=1]

celīle (< Ar. celīl kelimesinin müennes şekli) bk. **celīl**

c.+leri (meṭālib-i celīle) 2/03

[=1]

cem' Ar. Toplama, toplanma, bir araya gelme, getirilme.

c. 2/09

c. ol- 4/06, 4/07, 141/13

[=4]

cemī' Ar. Bütün, hep, cümle.

c. 10/02, 10/09, 17/13

[=3]

cemīle (< Ar. cemīl kelimesinin müennes şekli) Güzel.

c. (himem-i cemīle) 2/02

[=1]

cenāb Ar. Risalet, hilafet, padişahlık gibi makam ifade eden kelimelerin başına getirilen saygı sözü.

c. (sāye-i hüner-vāye -i cenāb-ı şehin-şāhīde) 2/08

[=1]

cenābu'l-lāh Ar. Allah.

c. 5/11

[=1]

cenkār Far. Bakır pası. krş. **zencār**

c. 38/03

[=1]

cenṭiyāne (< Lat. gentiana lutea) Boyu metre kadar yükseklikte, geniş yapraklı, kalın köklü bir bitkidir. İçi sarı, dışı karadır. Sarı ve mavi türü vardır, centiyane (gentiana lutea, gentianaceae).

c. 54/09, 54/13

[=2]

cerāḥat Ar. Kanın damar dışına sızmasıyle vücut dokularında

meydana gelen, ak yuvarların hakim olduğu donuk renkli birikinti, irin, yangı.

c. 22/03, 22/06, 22/12, 58/10, 60/09, 63/05, 94/05, 101/05, 101/13, 133/08

c. aḳ- 51/02, 52/12, 56/02, 88/01, 111/06, 114/09, 121/06

c.+den 100/01

c.+e (maḥall-i cerāḥat) 56/01

c.+e şebīh 82/02

c. gibi 45/13, 94/01

c.+i (maḥall-i cerāḥat) 22/02

c.+i aḳ- 49/05

c. içün 22/05

c. in- 22/09

c.+iŋ 22/01, 22/08

c. miṣllü 100/09, 134/04

c.miṣllü (ḳan ve cerāḥat miṣllü) 134/05

c. ol- 102/01, 115/12

[=33]

cerāḥatlen- Cerahat toplamak, irin tutmak, irinlenmek.

c.-digi 53/13, 58/12

c.-erek 47/13

c.-miş gibi 28/12

c.-üp 110/10

[=5]

cereyān Ar. Bir yönden bir yöne doğru akma, akış.

c. 54/08

c.+ı 22/02

c. it- 19/01, 35/09, 49/08, 54/12, 60/10, 67/11, 68/02, 99/07, 123/11

[=11]

cesed Ar. Beden.

c.+i 86/01, 86/09, 90/11, 138/02

c.+i (kāffe-i cesedi) 128/12

c.+inde 57/02, 137/07, 137/12

c.+ine 20/03, 21/03, 35/04, 53/05, 81/06, 81/07, 85/10, 88/03, 91/12, 92/01, 94/03, 95/07, 96/09, 101/09, 101/12, 103/09, 114/10, 115/03, 129/05, 140/04, 141/04, 141/05, 145/05

c.+ine ṭoġrı 23/12

c.+ini 23/09, 104/13

c.+iniŋ 61/02, 67/01, 84/05, 84/10, 95/11, 113/12, 131/12, 134/09, 138/10, 144/03

[=44]

ceviz (< Ar. cevz) İki çenekliler sınıfının cevizgiller familyasından, büyük ve kalın gövdeli, beyazımsı kabuklu, kışın yaprağını döken, uzun ömürlü, kerestesi makbul ağaç, ceviz (Juglans regia).

c. 59/01, 66/08, 74/11, 103/04

c. ḳadar 22/09, 56/05, 69/10, 87/02, 87/09

[=9]

cī Far. Isfahan'da bir şehir.

c. (belesān-i cī) 128/02

[=1]

ciger Far. Akciğerlerle karaciğerin ortak adı.

c.+i 30/04

[=1]

cihād Ar. Din uğruna yapılan savaş.

c. içün 6/10

[=1]

cihet Ar. Yön.

c.+inden 4/10

c.+le 18/01, 105/01

[=3]

cism Ar. Boşlukta bir yer kaplayan varlık, madde, nesne.

c.+i vāḥid ol- (cism-i vāḥid ol-) 56/06

[=1]

cīva Ar. Atom numarası 80, atom ağırlığı 200,5, yoğunluğu 13,59 olan, donma noktası -38,8 °C olduğundan, normal sıcaklıkta sıvı olarak bulunan, gümüş renginde bir element, civa (simgesi Hg).

c. 68/06, 89/06, 103/06

[=3]

Ciyād I Ar. Mekke'nin güneydoğusunda yer alan dağ silsilesinden bir tanesi.

c. 5/12

[=1]

ciyād II Ar. Yüğrük at.

ş. (reh-neverd-i çāpuk-ḫırām-ı şāfināt-ı ciyād) 1/03

[=1]

cümle Ar. Bütün, hep.

c. 4/10, 58/01

c.+si 6/01, 7/02, 25/08, 31/12, 32/07, 33/04, 33/07, 36/07, 38/03, 39/05, 40/11, 42/11, 42/13, 43/03, 46/07, 50/07, 51/12, 52/07, 53/08, 54/01, 55/04, 56/12, 58/06, 58/08, 59/03, 61/05, 63/08, 64/01, 64/04, 67/07, 67/09, 70/02, 71/01, 72/02, 72/04, 73/12, 75/13, 78/11, 79/02, 79/04, 79/12, 81/05, 84/11, 85/06, 87/02, 88/05, 89/07, 91/10, 92/08, 98/02, 98/12, 100/08, 101/04, 102/03, 102/08, 103/06, 106/03, 108/10, 109/07, 109/08, 117/10, 118/01, 123/13, 124/08, 128/06, 133/12, 140/07, 142/08, 143/08

c.+sinden 2/12, 25/13

[=73]

cünūn Ar. Delilik.

c. 19/10, 19/11

[=2]

cürm Ar. Suç, kabahat.

c. (ālūde-i cürm ü ḫaṭā) 3/03

[=1]

cüz' Ar. Parça.

c. 85/10

[=1]

cüz'ī (< Ar. cüz ve nispet eki -ī) Pek az, az miktarda, az.

c. 15/13, 21/02, 35/05, 41/07, 42/13, 47/12, 61/04, 91/11, 102/02, 104/13, 105/10, 112/04, 114/03, 118/04, 122/01, 122/02, 130/02, 130/13, 132/07, 133/11, 134/13, 144/04

[=22]

çağır- Birinin gelmesini kendisine yüksek sesle söylemek, seslenmek.

ç.-(!) 5/11

[=1]

çaḳıl- Çivi ile tutturulmak, raptedilmek.

ç.-a 14/06, 14/07, 129/11

[=3]

çam saḳızı Çam ağacından çıkarılan reçine, acı sakız, bedük. krş. **rātinec**

ç. 57/04, 57/05, 59/02, 60/01, 110/12, 128/05

[=6]

çanaḳ Toprak, metal vb. bir maddeden yapılmış yayvan, çukurca kap.

ç. 28/04

[=1]

çapraz Far. Ön sağ, arka sol veya ön sol ve arka sağ ayağı beyaz veya alacalı olan at.

ç. 7/12

[=1]

çāpuk-edā (<Far. çābuk ve Far. edā) Hızlı tarz.

ç. (kemiyyet-i çāpuk-edā-yı ‘inān-ı ḫıdmet) 1/11

[=1]

çāpuk-ḫırām (<Far. çābuk ve Far. ḫırām) Hızlı salınış.

ç. (reh-neverd-i çāpuk-ḫırām-ı şāfināt-ı ciyād) 1/03

[=1]

çāpuk-süvār (<Far. çābuk ve Far. süvār) Hızlı ve çevik atlı.

ç.+ı semend-i āteş-‘inān-ı rüşd ü kiyāset 1/02

[=1]

çāre Far. Tedavi yolu, deva.

ç. bulun- 19/13, 55/09

ç.+si ol- 15/06

ç.+sine 61/10

[=4]

çarḫ Far. Daireler çizerek dönme.

ç. olun- 13/13, 14/01, 14/01

[=3]

çarp- Hızla değmek, vurmak.

ç.-araḳ 123/07

ç.-dığı 44/04

[=2]

çatla- Parçaları ayrılmaksızın üzerinde çizgi hâlinde bir yarık meydana gelmek, yarılmak.

ç.-mış ol- 130/05

ç.-yaraḳ 130/04

[=2]

çatlaḳ Çatlamış veya yarılmış olan, üzerinde yarık bulunan.

ç. 131/11

ç. ol- 132/02, 132/04, 132/09, 132/11

[=5]

çatlat- Parçaları ayrılmayacak şekilde bir yarık meydana getirmek, çatlamasına sebep olmak.

ç.-ır (çatladır) 31/02

[=1]

çāvşīr Ar. İki çenekliler sınıfının maydanozgiller familyasından, boylu, kalın köklü, sert gövdeli, şemsiye biçiminde sarı çiçekler açan, çok yıllık bitki, çavşır (Opoponaxe).

ç. 32/13, 52/06, 53/05, 57/08, 57/13, 69/10, 70/13, 71/05, 75/09, 78/07, 81/06, 82/13, 84/02, 91/03, 127/11

[=15]

çek- 1. Emmek.

ç.-dikde 62/08

2. Hayvan için, bazı organlarını bulunduğu durumu değiştirerek gövdesine yaklaştırmak, büküp toplamak.

ç.-dikde 68/03

ç.-medikde 69/04

ç.-mez ise 68/03

ç.-üp 51/01

3. Güç durumlara katlanmak.

ç.-er 40/04, 78/04, 97/10

ç.-erek 75/05

ç.-üp 82/09

[=10]

ıżṭırāb çek- 78/04

meşaḳḳat çek- 82/09, 97/10

‘usret çek- 75/05

zaḥmet çek- 40/04

[=5]

çekil- 1. Bir şey tutulup gerilmek.

ç.-dikde 16/06

ç.-e 13/11

ç.-meyüp 13/10

2. Bir şey tutulup bir yönü yürütülmek.

ç.-erek 16/08, 53/06

3. Dişi hayvan, erkek hayvanla çiftleştirilmek.

ç.-e 18/07, 18/08

ç.-erek 18/01, 18/07

4. Sürme sürmek.

ç.-e 26/01, 28/02, 29/04, 29/09, 29/10, 29/12, 30/06, 113/01

ç.-erek 29/06, 29/06

5. Bir şeyi bulunduğu yerden veya diğer şeyler arasından çıkarmak.

ç.-üp 36/12

6. Azalmak.

ç.-dikde 98/13

[=21]

istemeyüp çekin- 15/09

[=1]

çekin- Geri durmak, kaçınmak, sakınmak.

ç.-mesi 15/09

[=1]

çekirdek Etli meyvelerin içinde bir veya birden çok bulunan, çoğu sert bir kabukla kaplı tohum.

ç.+i (çekirdegi) 26/02, 51/04, 56/11, 58/13, 62/04, 69/09, 72/04, 117/09, 135/08

[=9]

çekirdeksiz Çekirdeği olmayan, içinde çekirdeği bulunmayan.

ç. 43/03, 67/06, 85/02, 92/08, 95/02

[=5]

çeŋe (< Far. çāne) Canlılarda baş bölümünde yer alan, kemik veya kıkırdak ile desteklenen, altlı üstlü dişleri taşıyan ve ağzın kapanıp açılmasını sağlayan kasları üzerinde barındıran iki parçaya verilen ad.

ç. 47/04

ç.+leri 48/03

ç.+si 48/09

ç.+sinde 9/11, 9/12, 9/12

ç.+sindedir 9/12

[=7]

çerviş Far. İnek, sığır vb. kasaplık hayvanların yağlarının eritilmesiyle elde edilen yağ, iç yağı. krş. **iç yaġı**

ç. 28/04, 34/10, 46/10, 56/01, 56/13, 57/03, 57/05, 57/10, 57/13, 59/12, 60/02, 60/08, 61/03, 71/09, 85/09, 90/11, 97/11, 101/03, 109/04, 146/09

ç.+i 46/11

[=21]

çevre Bir şeyin etrafını sınırlayan kapalı çizgi.

ç.+sinden 108/08

[=1]

çevril- Bir yöne doğru döndürmek.

ç.-üp 90/02

[=1]

çıban Vücudun herhangi bir yerinde oluşan ve çoğu, deride veya deri altında şişkinlik, kızartı, ağrı ve ateş ile kendini gösteren irin birikimi.

ç. 100/13, 101/01, 101/02

ç.+lar 100/12, 100/13, 101/04

[=6]

çıḳ- **1.** Uzaklaşmak, ayrılmak, (bir yeri) terk etmek.

ç.-(!) 5/11

ç.-an 25/04, 66/06, 77/02

ç.-ar 66/06, 80/04

ç.-dıḳda 66/12, 141/06

ç.-ıncaya ḳadar 45/07

ç.-mamaḳ üzere 46/09

ç.-mayacaḳ ḳadar 35/07

ç.-up 79/08, 86/04

2. Kıl, tüy bitmek.

ç.-ar 114/01

ç.-ar iken 114/05

ç.-dıġı 27/07

ç.-ıncaya ḳadar 116/05

3. Elde edilmek, sağlanmak.

ç.-an 120/08

4. Bir kemik yerinden oynamak.

ç.-dıḳda 136/03

ç.-ması 136/02

5. Yüksek bir yere varmak için yukarı doğru gitmek, yüksekteki bir yere erişmek, tırmanmak.

ç.-dı 5/12

6. Dişi yokken ağzında diş peyda olmak.

ç.-an 10/03, 10/05, 10/12

ç.-dıḳda 10/01

7. Dışarıya doğru çıkıntı teşkil etmek.

ç.-up 8/06

8. Niteliğini kaybetmek.

ç.-up 34/09

9. Akmak.

ç.-an 19/02, 126/03, 127/03

ç.-dıḳdan-şoŋra 19/01, 53/02

ç.-ıncaya ḳadar 113/11

10. Gidermek, izale etmek.

ç.-dıḳda 115/06

ç.-maz ise 115/07

11. Nesne kabuğundan ayrılmak.

ç.-mış 90/08, 98/09

12. Tadı suya geçmek.

ç.-dıḳda 41/06, 44/13

13. Yükselmek.

ç.-ıncaya ḳadar 51/05, 51/09, 62/07, 68/11

[=43]

ḳan çıḳ- 19/01, 19/02, 53/02, 127/03, 113/11

tüy çıḳ- 114/01, 116/05

[=7]

çıḳar-1. Dışarıya doğru uzatmak.

ç.-ır 48/13

ç.-up 68/01

ç.-up dökil- 95/06

2. Vücuttan dışarı çıkmasını sağlamak.

ç.-a 66/05

ç.-dıḳdan-şoŋra 78/10

ç.-araḳ 66/03

[=6]

çıḳarıl- **1.** Bir şeyin vücuttan dışarı çıkması sağlanmak.

ç.-a, 71/10,

ç.-araḳ 93/01

ç.-amayacaḳ mertebe 59/07

ç.-dıḳdan-şoŋra 77/10, 78/07, 99/07

ç.-up 25/11, 34/11, 66/13, 22/12, 59/06, 63/05, 101/05

ç.-ur iken 78/09

2. Dışarıya doğru uzatılmak.

ç.-araḳ 37/07, 38/01, 38/09, 43/11

3. Nesnenin içindeki özünün veya çekirdeğinin çıkmasını sağlamak.

ç.-up 110/10

4. Bir şeyin bekletildiği sıvıdan çıkmasını sağlamak

ç.-araḳ 122/04

ç.-up 34/05

5. Bir şeyin kapalı bir yerden dışarı çıkmasını sağlamak.

ç.-a 141/13

ç.-ması 53/06

ç.-masından 35/12

6. Belli bir süre kalmaya mecbur olduğu yerden vakti gelince ayrılmasını sağlamak.

ç.-maya 18/09,133/05

7. Bir şeyin içeriden dışarı çıkmasını sağlamak.

ç.-a 45/08

8. Nesne kabuğundan ayrılmasını sağlamak.

ç.-up 28/05, 29/06, 113/05, 138/05

9. Tedavi için vücuda yapıştırılan bir şeyin vücuttan ayrılmasını sağlamak.

ç.-up 110/04

ç.-mayup 124/12

[=33]

şoḳılup çıḳarıl- 45/08

[=1]

çıplaḳ Üstünde bulunması gereken örtü bulunmayan.

ç. 15/02, 35/11

[=2]

çiçek Bir bitkinin, üreme organlarını taşıyan çoğu güzel kokulu, renkli bölümü.

ç.+den 114/06

ç.+i (çiçegi) 140/03

ç.+i (ḫaṭmī çiçegi) 58/11

[=3]

çigne- Ağza alınan bir şeyi dişler arasında ezmek, öğütmek.

ç.-mesi 9/07

ç.-meyüp bıraḳ- 143/11

ç.-yerek 95/01

[=3]

yemeyüp çigne- 95/01

[=1]

çizil- Kesilmek, yarılmak.

ç.-en 125/09

ç.-erek 125/08

ç.-üp 49/01, 53/01, 119/09, 119/10

[=6]

çocuḳ Küçük yaştaki erkek veya kız.

ç. 64/05, 64/08, 79/03, 84/02, 92/12, 94/04, 142/09

[=7]

çoḳ Sayı, nicelik, değer, güç, derece vb. bakımından büyük ve aşırı olan, az karşıtı.

ç. 2/09, 12/11, 19/09, 38/13, 94/11, 141/10, 39/13

ç. ol- 11/10

[=8]

çolaḳ Bir ayağı sakat hayvan.

ç. gibi 41/10

[=1]

çögen Ucu eğri baston.

ç. 61/12, 63/13, 82/07, 83/09, 103/11, 104/09, 106/13, 112/03, 112/06, 118/06, 118/12

ç. ile 101/01, 116/10, 117/03, 117/05, 119/01

[=16]

çök- Bulunduğu düzeyden aşağı inmek, çukurlaşmak.

ç.-dikde 32/05

ç.-dükde 37/03

[=2]

çölmek bk. **çömlek**

ç. 107/07

[=1]

çömlek Toprak tencere.

ç. 121/02

ç.+iŋ (çömlegiŋ) 33/07

[=2]

çöpleme Düğün çiçeğigillerden, kökleri iç sürdürücü olarak kullanılan, karaçöpleme, yeşilçöpleme ve sarıçöpleme gibi

türleri olan bir bitki, marulcuk (Helleborus).

ç. (beyāż çöpleme) 43/03, 82/01, 145/07

ç. (beyāż kara çöpleme) 52/01

ç. (ḳara çöpleme) 23/06, 43/06

ç. (siyāh çöpleme) 20/02, 20/07, 21/03

[=9]

çörek otı Düğün çiçeğigillerden, çiçekleri sapının ucunda bulunan otsu bir bitki, karacaot, çöreotu (Nigella damascena). krş. **naḫve**

ç. 36/13, 37/11, 103/01, 103/10, 103/13, 106/06, 127/10, 141/05, 146/01

[=9]

çözil- Düğümlü, bağlı veya sarılı bir şey açılmak.

ç.-üp 29/05

[=1]

çubuḳ Körpe dal.

ç.+ı (çubuġı) 50/11, 116/13

[=2]

çuḳur Çevresine göre aşağı çökmüş olan yer.

ç. 11/08, 141/11

[=2]

çul Kıldan veya yünden yapılmış hayvan örtüsü.

ç. 12/03, 17/07

ç. ile 15/02, 73/08, 86/08, 88/13, 95/13, 97/02, 98/07

ç.+lar ile 12/01, 89/05, 128/12

ç.+uŋ 95/13

ç. urul- 101/01

[=14]

çünki Şundan dolayı, şu sebeple, zira.

ç. 2/02, 104/13, 113/07

[=3]

çüri- bk. **çürü-**

ç.-miş ise 29/09

[=1]

çürü- Genellikle mikroorganizmaların etkisiyle, kimyasal değişikliğe uğrayarak bozulup dağılmak.

ç.-digi 37/08

ç.-müş 60/03

[=2]

da Her çeşit ve her gramer şeklindeki kelimeden sonra gelen ve ilgi kurduğu kelimeyi anlam bakımından güçlendiren, dikkati üzerine çekerek belirten veya onu önceki veya sonraki unsurlara bağlayan “dahi, bile, esasen, fakat, artık, aynen, üstelik, ise, o kadar, pek, hatta vb.” manalarına gelen, kelimelerden ayrı yazılan takı.

d. 65/11

d. (ḳaldırmaḳ-da) 11/10

d. (olmayup-da) 12/10

d. (olup-da) 18/01, 22/03, 38/11

[=6]

dat Canlıların besinlerdeki uçucu olmayan bileşikleri damak, boğaz ve dil yüzeyindeki mukoza

noktaları aracılığıyla algıladığı duyum, tat.

d.+ı (dadı) 41/06, 44/13

[=2]

dāġ Far. İyileştirmek için vücudun hastalıklı bölümüne kızgın bir araçla yapılan yanık.

d. 120/11, 140/08

d.+a 32/02

d.+ı şaṭranc 79/09

d. ile 120/10, 137/11

d.+lar ile 27/03

[=7]

dāğlan- Vücudun herhangi bir yeri kızgın bir aletle veya yakıcı maddelerle tedavi maksadıyla yakılmak.

d.-a 23/12, 32/03, 76/05, 84/09, 123/05, 137/11

d.-an 79/13, 90/07, 108/04, 126/07, 126/11, 127/01, 131/03, 135/02

d.-araḳ 100/03

d.-dıḳdan-şoŋra 53/13, 61/06

d.-up 27/03, 34/01, 49/01, 61/02, 79/09, 80/09, 81/01, 87/09, 90/05, 107/01, 108/04, 110/06, 120/11, 126/06, 131/03, 135/02

d.-up şulan- 53/02

[=34]

daha Var olana, elde bulunana ek olarak.

d. 7/02, 18/13, 22/11, 58/10, 119/12, 136/07

[=6]

daḫas Ar. Hayvanın tırnağı yanında arız olan şişkinlik, dolama, etyaran.

d. 122/09

[=1]

daḫi "Fazla olarak, üstelik, daha, bile, de." anlamlarına gelen kuvvetlendirme sözü.

d. 2/01, 2/09, 4/08, 5/01, 7/01, 7/02, 8/03, 10/08, 13/03, 13/12, 14/01, 14/05, 15/13, 16/03, 16/04, 16/08, 17/01, 17/11, 18/08, 21/03, 22/02, 22/07, 22/12, 23/09, 26/12, 27/09, 28/11, 28/12, 29/02, 29/08, 30/02, 30/09, 30/13, 31/08, 31/12, 31/12, 31/13, 32/09, 33/11, 34/01, 34/05, 34/06, 34/08, 34/13, 35/09, 35/10, 36/05, 36/08, 37/06, 37/08, 38/06, 38/11, 38/13, 40/04, 41/10, 41/11, 43/02, 43/07, 43/13, 45/12, 46/02, 46/04, 46/13, 47/12, 48/08, 48/12, 49/03, 49/04, 50/01, 50/13, 51/11, 52/04, 52/13, 53/12, 54/09, 54/13, 55/02, 56/08, 57/06, 57/10, 61/03, 61/05, 63/09, 66/10, 70/03, 71/05, 71/11, 72/03, 72/12, 73/08, 74/13, 75/05, 75/07, 75/11, 77/05, 77/07, 81/07, 82/09, 83/10, 85/07, 86/02, 86/13, 88/04, 91/05, 91/08, 92/06, 93/05, 94/13, 95/06, 95/07, 95/12, 95/13, 96/09, 97/01, 97/10, 97/12, 98/06, 98/09, 101/06, 105/08, 107/03, 107/06, 112/05, 117/07, 117/09, 117/10, 119/06, 119/13, 120/01, 120/08, 125/13, 129/01,

139/05, 139/09, 139/10, 139/11, 140/08, 141/04, 143/10, 144/05, 144/11, 145/05, 16/12, 22/13

[=144]

dāḫil Ar. İç, içeri.

d. 65/12, 65/13

[=2]

dāḫilen (< Ar. dāḫil'in tenvinli şekli) İçeriden, içten.

d. 73/09

[=1]

dāimā Ar. Her vakit, sürekli olarak.

d. 8/07, 11/07, 11/10, 12/02, 13/03, 28/03, 33/12, 36/03, 41/10, 43/01, 43/07, 49/09, 50/03, 52/12, 67/02, 69/01, 75/05, 78/06, 82/09, 83/02, 83/10, 86/03, 88/08, 89/04, 90/01, 90/03, 92/06, 94/13, 98/06, 127/02, 128/10, 134/07, 139/01, 139/13, 142/10

[=35]

dā'ir Ar. "... ile ilgili, ait, değin, müteallik" anlamına gelen takı.

d. (-a dā'ir) 2/08, 3/10, 143/06

d. (-e dā'ir) 42/08

[=4]

dā'iren-mā-dār (< Ar. dā'ir'in tenvinli şekli, Ar. mā ve Ar. dār) Çepçevre, bütün etrafını çevreleyecek şekilde.

d. 32/03

[=1]

daḳīḳ Ar. Toz hâline getirilmiş, inceltilmiş madde, un.

d. 47/08, 83/12

d. ol- 36/06

[=3]

daḳīḳa Ar. Bir saatin altmışta biri değerindeki zaman birimi.

d. 63/06

[=1]

daḳ (< Ar. daḳḳ) Bir şeyi kırıp ufalamak.

d. idil- (daḳḳ idil-) 62/04

[=1]

dāl (< Ar. dāll) Delalet eden, delil olan, işaret eden, yol gösteren.

d. ol- (dāll ol-) 34/03

[=1]

damaḳ Ağız boşluğunun üstünü tavan gibi kuşatan kısım.

d.+ına (damağına) 16/05

d.+ından (damağından) 96/06

[=2]

dāne Far. Bazı bitkilerin tohumu.

d. 18/09, 26/02, 41/02, 122/03, 131/09

d.+si 26/04, 31/04, 43/11, 50/07, 50/08, 52/08, 52/09, 145/09

[=13]

dāniş Far. Bilgi, ilim, irfan.

d. (bār-simet-i dāniş u hüner) 2/03

[=1]

dār Ar. Ev.

d.+dadır 8/10

[=1]

dār-ı fülfül (< Far. dār, terkip i'si, Ar. fulful) Tarçın tohumu da denen,

karabibere benzer, uzun taneli bir baharat çeşidi.

d. 25/07, 25/13, 28/01, 33/04

[=4]

darı Buğdaygillerden, kuraklığa dayanıklı bir bitki, akdarı (Panicum miliaceum).

d. 129/01

[=1]

de bk. **da**

d. 12/06, 19/13, 30/03, 35/13, 39/01, 39/12, 46/10, 55/09, 84/13, 94/11, 131/05

d. (hem-de) 80/03, 108/07

[=13]

dibe (< Ar. debe) Şişlik.

d. 48/11

[=1]

def‘ Ar. Savma, savuşturma, kovma.

d.+i 30/03, 36/01, 54/02, 112/11, 131/06, 31/05

d.+i (şūret-i def‘) 21/09

d.+i bevl 40/04

d.+i teḳāżā it- 40/04

d.+ine 19/13, 22/02

d. it- 27/10

d. ol- 75/07, 94/06, 113/01, 113/10, 129/11, 141/11

d. olun- 90/08, 131/06, 141/02

d. ve izāle it- 54/13

[=22]

def‘a Ar. Kez, kere.

d. 12/13, 12/13, 18/07, 18/07, 21/10, 25/02, 25/02, 31/01, 35/13, 36/02, 40/09, 48/01, 59/13, 62/05, 62/08, 63/01, 72/12, 90/07, 91/04, 91/05, 92/01, 101/01, 108/05, 108/12, 111/04, 111/08, 113/11, 114/04, 114/05, 114/06, 114/12, 115/05, 115/08, 116/13, 117/02, 118/06, 119/03, 119/12, 119/13, 121/04, 121/09, 122/03, 124/04, 126/05, 126/12, 129/09, 131/02, 131/06, 132/07, 132/11, 135/04, 136/13, 137/04, 137/06, 137/09, 142/08, 143/10, 144/06, 146/03

d.+da 108/01

[=60]

def‘aten (< Ar. def‘a’nın tenvinli şekli) Bir defada, birden.

d. 29/06

[=1]

defne Rum. Defnegillerden, yaprakları güzel kokulu ve yaz kış yeşil olan bir ağaç, develik, defne (Laurus nobilis).

d. 28/07, 42/11, 54/09, 60/05, 64/04, 70/01, 73/05, 81/04, 93/12, 98/10, 102/10, 103/09, 105/11, 106/05, 127/13, 128/03, 141/03, 141/04

[=18]

degil İsim cümlelerini olumsuz yapmak için kullanılan bir söz.

d.+dir 1/03

d. ise 97/04

[=2]

degin Bir işin sona erdiği zaman, -e kadar, -e dek.

d. (-a degin) 51/06

d. (-e degin) 20/08, 89/08

[=3]

degirmen İçinde öğütme işi yapılan böyle bir düzeneğin bulunduğu yer.

d. 11/08

[=1]

degişdiril- Bir şey veya kimsenin yerine başkasını koymak, getirmek, tebdil etmek.

d.-e 111/08, 112/08, 116/13, 117/02, 137/04

d.-mek üzere 125/12

d.-üp 62/02, 108/12, 122/07, 136/07, 136/13

[=11]

degnek Elde taşınacak incelikte düzgün ağaç, sopa, çomak.

d. 45/06, 113/13, 125/03, 125/11

d. ile 17/11, 17/11, 105/06, 114/01, 125/11

d.+iŋ (degnegiŋ) 22/07, 105/05

[=11]

delālet Ar. Delil, işaret, nişan.

d. it- 87/13

[=1]

delik bk. **delük**

d. 14/08, 60/09, 134/07

d.+leriniŋ 88/09

[=4]

delin- Üzerinde delik peyda olmak, delik açılmak.

d.-en 49/01, 57/01, 127/08

d.-mez ise 63/04

d.-miş ise 56/13, 59/07, 117/12

d.-üp 49/01, 49/05, 97/05, 127/08, 137/09

[=12]

delir-Aklını yitirmek, aklî dengesi bozulmak.

d.-digi 20/12

[=1]

delük Bir cismin bir yanından öbür yanına kadar geçen oyuk şeklindeki açıklık.

d. 59/05, 141/08

d.+e (delüge) 19/02

d.+inden (delüginden) 97/06

d.+üne (delügüne) 30/01, 30/01, 60/11, 75/10

d. ḳadar 125/09

d.+ler 11/13

d.+leri 97/09

d.+üŋ (delügüŋ) 141/07

[=12]

dem Ar. Kan.

d.+inden nāşī (fesād-ı dem) 47/01

d.+iniŋ 19/06, 19/12, 142/10

[=4]

demet Rum. Bağlanarak oluşturulmuş deste, bağlam.

d. 50/11, 51/04, 75/11, 75/12, 146/03

[=5]

dendān Far. Diş.

d. 10/01, 10/01

[=2]

denk Aynı ölçüde, eşit.

d. 24/06

[=1]

deŋiz Yer kabuğunun çukur bölümlerini kaplayan, birbiriyle bağlantılı, tuzlu su kütlesi.

d. 70/12, 71/05, 77/12, 111/02

d.+den 25/04

[=5]

deŋiz köpügi Lüle taşı, Eskişehir taşı, magnezit.

d. 24/06, 27/12

[=2]

deŋiz süngeri Genellikle denizlerde bir yere tutunarak koloni durumunda yaşayan, çok hücreli ilkel hayvan**.**

d. 32/02

[=1]

dep- **1.** Kapanmak üzere olan yara yeniden azmak, yinelemek.

d.-dikde 61/02

d.-memek içün 60/13

2. Hayvan arka ayağı ile vurmak, çifte atmak.

[=2]

depe Bir şeyin en üstteki bölümü.

d.+si 113/02

[=1]

der-kār (< Far.der- ve Far. kār) Belli, aşikâr.

d.+dır 30/04

d. idüginden 137/07

d. ise 12/06, 39/01

[=4]

derece Ar. Ölçü, miktar, kerte, radde.

d.+sinde 31/07

d.+sine 130/02

[=2]

der-ḥāl (< Far. der- ve Ar. ḥāl) Hemen.

d. 31/06

[=1]

deri İnsan ve hayvan vücudunu bir örtü gibi saran koruyucu tabaka, ten, cilt.

d. 23/11, 23/11, 31/07, 47/06, 63/04

d.+den 71/03

d.+si 68/12, 79/08, 90/10, 97/10, 99/06, 109/13, 119/09, 120/05, 126/06

d.+si ile berāber 109/12

d.+sinden 34/01, 127/08

d.+sine 124/11

d.+siniŋ 50/04, 79/09, 119/08, 120/06

[=23]

derin Kendi ölçülerine göre yüzeyi, ağzı veya cephesiyle dibi arasındaki mesafesi fazla olan, enine ve boyuna oranla üçüncü boyutu daha uzun olan.

d.+ce 119/09

[=1]

derk Ar. Anlama, kavrama, idrak etme.

d. u iz‘ān 2/07

[=1]

derle- Vücudun gözeneklerinden ter çıkmak.

d.-dikden-şoŋra 35/10, 74/11, 86/09, 88/02, 90/13, 96/01, 97/02, 98/07, 128/13
d.-miş iken 35/11
d.-yinceye degin 20/08, 89/08
d.-yinceye ḳadar 21/04, 88/13
[=14]
derledil- Terlemesini sağlamak.
d.-e 89/06, 89/12, 129/09
[=3]
derlet- Terlemesine yol açmak.
d.-üp (derledüp) 23/09
[=1]
örtilüp derledil- 129/09
sarılup derledil- 89/06
[=2]
derli bk. **derlü**
d. 45/02
d. (yorġun ve derli iken) 19/04
d. iken 12/07
[=3]
derlü Terlemiş olan.
d. 35/11, 88/11, 107/10
d. (derlü derlü) 88/10
d. derlü 88/10
d. iken 123/08
[=6]
dersa‘ādet (< Far. der ve Ar. sa‘ādet) "Saadet kapısı" manasında Osmanlı döneminde İstanbul için kullanılmıştır.
d. (beze-i mefḳūdu'l-istiṭā‘at-ı Dersa‘ādet-i ordu-yı hümāyūn muḥāsebecisi bulun-) 3/03
[=1]
derūn Far. İç.
d.+ına 28/09, 58/04
d.+una 23/05, 25/12, 29/01, 33/01, 90/07
d.+unda 80/10
[=8]
dest-yārī (< Far. dest, Far. yār ve mastariyet eki -ī) Yardım, muavenet.
d. dest-yārī-i şavlecān 2/07
[=1]
deşil- Yarılmak, delinmek, karıştırılıp oyarak içindekini çıkarmak.
d.-dikde 101/04
d.-erek 108/08
[=2]
devā Ar. İlaç, derman, şifa.
d.+lar 142/05
d.+sı 30/04, 61/10
d.+sı ol- 21/07
d.+yı dīger 20/06, 21/01, 22/04, 24/11, 24/13, 25/03, 25/06, 25/12, 26/03, 29/02, 30/11, 33/06, 37/09, 38/01, 40/07, 44/07, 46/04, 49/12, 51/10, 53/07, 54/13, 55/03, 56/08, 57/01, 58/02, 58/07, 59/13, 60/12, 62/04, 62/05, 63/11, 64/05, 64/13, 67/08, 68/10, 69/10, 70/01, 70/07, 70/11, 72/05, 73/05, 73/13, 74/08, 74/10, 75/02, 75/13, 76/08, 77/04, 77/09, 78/09, 79/02, 80/05, 81/06, 84/01, 85/04, 87/01, 87/11, 89/01, 90/12, 91/07, 92/08, 93/11, 94/05,

95/03, 101/02, 102/10, 103/05, 104/02, 104/09, 105/06, 106/07, 108/01, 109/04, 109/10, 110/07, 110/13, 111/09, 112/01, 113/09, 116/07, 116/13, 117/05, 117/08, 118/04, 120/08, 121/09, 121/13, 122/03, 122/13, 126/01, 126/12, 127/04, 129/06, 129/11, 130/13, 132/03, 132/07, 133/03, 135/08, 135/13, 139/03, 139/09, 140/02, 140/06, 140/12, 145/09, 146/01

[=111]

devā-peẕīr (< Ar. devā ve Far. -peẕīr) İlacı, çaresi olan.

d. ol- 26/07, 48/01, 137/06

[=3]

deve boncuġı Yumuşakçalar (mollusca) şubesinin karından bacaklılar (gastropoda) sınıfındaki Cypraeidae familyasında yer alan bir deniz salyangozu cinsi. Çılkak, peçiç, dilgöz, yılanbaşı, bel boncuğu, deve boncuğu, it boncuğu, kesbik, kalaç (Cypraea moneta).

d. 25/03

[=1]

devr Ar. Dönme, dönüş.

d.+i ḳadar 113/04

[=1]

devşiril- Toplanmak.

d.-üp 53/11

[=1]

di-1. Anlamına gelmek.

d.-mek ol- 8/10, 8/13, 78/03

d.-mek ol-maġla 79/07

2. Adlandırılmak.

d.-dikleri 61/09

3. Herhangi bir yargıya vararak, niteleyerek, diyerek.

d.-yerek 13/03

[=6]

defle (< Ar. deflā) Zakkumgillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen, çiçekleri beyaz veya pembe renkli, kışın yapraklarını dökmeyen zehirli bir ağaççık, ağı ağacı, ağı çiçeği (Nerium oleander).

d. 141/12

d. soġanı 41/04

[=2]

dīger Far. Başka, öteki, öbür.

d. 3/01, 7/13, 18/03, 83/13, 113/10

d. (devā-yı dīger) 20/06, 21/01, 22/04, 24/11, 24/13, 25/03, 25/06, 25/12, 26/03, 29/02, 30/11, 33/06, 37/09, 38/01, 40/07, 44/07, 46/04, 49/12, 51/10, 53/07, 54/13, 55/03, 56/08, 57/01, 58/02, 58/07, 59/13, 60/12, 62/04, 62/05, 63/11, 64/05, 64/13, 67/08, 68/10, 69/10, 70/01, 70/07, 70/11, 72/05, 73/05, 73/13, 74/08, 74/10, 75/02, 75/13, 76/08, 77/04, 77/09, 78/09, 79/02, 80/05, 81/06, 84/01, 85/04, 87/01, 87/11, 89/01, 90/12, 91/07, 92/08, 93/11, 94/05, 95/03, 101/02, 102/10, 103/05, 104/02, 104/09, 105/06,

106/07, 108/01, 109/04, 109/10, 110/07, 110/13, 111/09, 112/01, 113/09, 116/07, 116/13, 117/05, 117/08, 118/04, 120/08, 121/09, 121/13, 122/03, 122/13, 126/01, 126/12, 127/04, 129/06, 129/11, 130/13, 132/03, 132/07, 133/03, 135/08, 135/13, 139/03, 139/09, 140/02, 140/06, 140/12, 145/09, 146/01

d. (terkīb-i dīger) 63/13, 64/10, 70/10, 108/03, 109/07, 116/10, 117/12, 144/13, 146/03

d. (tertīb-i dīger) 26/06, 37/11, 39/03, 44/12, 58/10, 59/05, 60/03, 60/11, 63/12, 71/03, 72/06, 74/02, 79/05, 84/03, 91/02, 92/02, 103/10, 105/01, 130/01, 142/09, 143/04, 143/11, 145/03, 145/12

d.+i 16/05, 65/12, 101/09, 119/07

d.+i (nışf-ı dīger) 74/01

d.+iniŋ 71/04

[=151]

dignen- Dinlenmek.

d.-inceye ḳadar 19/04

[=1]

dik- Bir cismi dik olarak durdurmak.

d.-mesi 88/10

d.-üp yat- 23/10

[=2]

ḍīḳ Ar. Daralma, darlık.

ḍ. ise 18/09

[=1]

diḳḳat Ar. Duygularla düşünceyi bir şey üzerinde toplama, uyanıklık.

d. ol- 12/02

d. olun- 131/13

[=2]

diḳḳatli Dikkat eden, özen gösteren (kimse).

d. 18/13

[=1]

dil Ağız boşluğunda, tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan etli, uzun, hareketli organ, tat alma organı.

d.+i 37/06, 37/13, 38/01, 38/03, 38/09, 38/10, 43/11, 86/01, 86/04, 138/11

d.+inde 8/05

d.+ine 38/02

d.+ini 48/13, 95/06

[=14]

dimāġ Ar. Beyin.

d.+ı 20/12, 116/13

d.+ına 19/12

[=3]

dinil- Adlandırılmak.

d.-en 5/12, 55/07, 67/01, 69/12, 79/06, 83/02, 99/02, 99/04, 108/13, 109/11, 121/05, 122/09

d.-üp 131/07

[=13]

dip Bir şeyin bulunduğu yere bitişen en alt kısmı veya bunun hemen yanı başı.

d.+inden (dibinden) 23/08, 26/13

[=2]

dirāyet-simāt (< Ar. dirāyet ve Far. simāt) Kavrayışlı, anlayışlı.

d.+a (zevāt-ı dirāyet-simāt) 1/03 [=1]

dirhem Ar. Okkanın dört yüzde birine eşit olan, 3,207 gramlık eski bir ağırlık ölçüsü.

d. 20/01, 20/01, 20/07, 21/09, 21/09, 22/03, 22/04, 22/05, 22/05, 22/06, 22/06, 22/10, 22/11, 23/02, 23/03, 23/03, 23/04, 23/05, 23/06, 23/06, 23/06, 23/13, 23/13, 24/05, 24/05, 24/05, 24/06, 24/06, 24/06, 24/08, 24/09, 24/12, 25/05, 25/08, 25/09, 25/10, 25/13, 26/04, 26/04, 26/05, 26/05, 26/10, 27/05, 27/05, 27/08, 27/12, 27/12, 27/12, 28/01, 28/01, 28/04, 28/05, 28/06, 28/06, 28/06, 28/07, 28/07, 28/07, 28/10, 28/13, 28/13, 29/02, 29/03, 29/09, 29/11, 29/11, 30/05, 30/05, 30/10, 30/10, 30/11, 30/11, 30/11, 30/13, 31/01, 31/12, 31/12, 31/12, 31/13, 32/03, 32/06, 32/06, 32/12, 32/13, 32/13, 33/03, 33/04, 33/05, 33/05, 33/07, 33/07, 33/09, 34/07, 34/07, 34/08, 34/10, 35/06, 36/01, 36/01, 36/06, 36/13, 36/13, 37/01, 37/02, 37/05, 37/05, 37/12, 37/12, 37/13, 38/02, 38/02, 38/03, 38/04, 38/09, 38/12, 39/03, 39/04, 39/04, 40/10, 40/10, 41/05, 41/09, 42/01, 42/05, 42/10, 42/11, 42/12, 43/02, 43/03, 43/06, 43/13, 43/13, 44/01, 44/05, 44/06, 44/07, 44/08, 44/08, 44/12, 44/13, 44/13, 45/01, 45/03, 45/03, 45/09, 45/09, 45/09, 45/10, 45/11, 46/01, 46/02, 46/05, 46/05, 46/06, 46/07, 46/07, 46/07, 46/10, 46/11, 46/12, 46/13, 49/06, 49/06, 49/11, 49/11, 49/13, 49/13, 50/02, 50/06, 50/06, 50/07, 50/09, 50/10, 51/04, 51/07, 51/08, 51/10, 51/11, 51/11, 51/11, 52/01, 52/02, 52/03, 52/10, 53/03, 53/04, 53/07, 53/07, 53/07, 53/08, 53/11, 53/12, 54/05, 54/09, 54/10, 54/13, 55/02, 55/02, 55/03, 55/03, 55/04, 55/04, 55/05, 55/06, 55/06, 57/03, 57/03, 57/07, 57/08, 57/08, 57/08, 57/08, 57/12, 57/13, 57/13, 57/13, 57/13, 58/01, 58/01, 58/07, 58/07, 58/07, 58/08, 58/09, 59/03, 59/03, 59/03, 59/03, 59/04, 59/04, 59/13, 60/01, 61/12, 61/12, 62/06, 63/10, 64/03, 64/03, 64/03, 64/03, 64/04, 64/04, 66/07, 67/06, 67/09, 68/11, 69/02, 69/03, 70/01, 70/01, 70/01, 70/02, 70/06, 70/07, 70/09, 70/12, 70/13, 71/02, 71/06, 71/08, 71/12, 72/03, 72/06, 73/01, 73/02, 73/02, 73/06, 73/07, 73/07, 73/12, 73/12, 73/12, 73/12, 73/13, 74/01, 74/02, 74/05, 74/05, 74/07, 74/08, 74/09, 74/13, 75/08, 75/09, 75/09, 75/10, 76/11, 76/11, 77/08, 77/11, 78/01, 78/01, 78/01, 79/01, 79/01, 79/01, 79/02, 79/03, 79/04, 79/05,

79/10, 79/10, 79/10, 79/10, 79/10, 79/11, 79/11, 79/11, 79/11, 80/04, 80/04, 81/05, 81/06, 82/01, 82/04, 82/10, 82/10, 82/11, 83/03, 83/06, 83/09, 83/09, 83/11, 83/12, 83/13, 84/03, 85/02, 85/03, 85/03, 85/09, 86/11, 86/11, 87/01, 87/01, 87/10, 87/11, 87/13, 89/06, 89/06, 89/06, 89/07, 89/09, 89/09, 89/11, 89/11, 90/05, 90/06, 91/10, 91/11, 92/01, 92/07, 92/11, 92/11, 93/12, 94/07, 94/07, 97/11, 97/11, 98/01, 98/08, 98/08, 98/10, 98/13, 101/03, 101/03, 102/06, 102/06, 102/07, 102/07, 102/07, 102/08, 102/08, 102/10, 102/11, 102/11, 102/11, 103/01, 105/04, 105/04, 105/13, 108/09, 108/09, 108/10, 109/06, 109/10, 114/11, 114/12, 118/03, 118/03, 118/04, 118/04, 121/07, 121/08, 121/08, 123/12, 123/13, 123/13, 127/04, 127/09, 127/09, 127/10, 127/10, 127/10, 127/11, 127/11, 127/11, 127/11, 127/12, 127/12, 127/12, 127/13, 127/13, 127/13, 127/13, 128/01, 128/01, 128/01, 128/01, 128/02, 128/02, 128/02, 128/03, 128/03, 128/03, 128/03, 128/04, 128/04, 128/05, 129/02, 132/06, 132/06, 135/01, 135/01, 140/10, 140/11, 142/09, 143/01, 143/01, 143/07, 143/08, 143/08, 143/12, 144/07, 144/13, 144/13, 145/02, 145/03, 145/03, 145/07, 145/08, 145/09, 145/09, 145/10, 146/01, 146/01, 146/02, 146/08, 146/09, 50/12

d.+i 53/04, 62/05, 70/05, 85/03, 102/13, 143/10

d. ḳadar 25/03, 26/13, 42/04

[=468]

dirsek Kol ile ön kol arasındaki eklemin arka yanı.

d.+i (dirsegi) 8/04, 9/05

d.+inde (dirseginde) 21/04

d.+ine (dirsegine ḳadar) 66/01

d.+leri 96/13, 130/04

[=6]

diş Çene kemiklerinin üstüne dizili, ısırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri.

d. 28/06, 36/11, 36/11, 37/01

d.+i 8/06, 9/12, 9/12, 9/13, 9/13, 10/04, 10/04, 37/06, 143/04

d.+inden 10/08

d.+ine 16/07

d.+ine (-e müşābih ol-) 8/06

d.+leri 9/11, 10/02, 10/05, 10/05, 10/06, 10/09, 10/10, 10/11, 10/12, 10/13, 11/01, 11/01, 36/11, 37/04, 37/08, 37/12, 38/06, 87/09

d.+lerinden 10/08

d.+lerine 37/04, 37/07, 37/09, 37/10, 37/11, 104/05, 104/07

d.+lerini 104/07

d.+leriniŋ 9/09, 10/07, 11/01

[=46]

ditre- Kaslar hızlı küçük kasılmalarla sarsılmak.
d.-r ise 89/04
d.-yüp 72/10, 86/04, 96/05
[=4]
dīvār Far. Bir yapının yanlarını dışa karşı koruyan, iç bölümlerini birbirinden ayıran, taş, tuğla vb. gereçlerden yapılan veya örülen dikey düzlem, örek.
d.+a 65/12, 75/05, 78/06, 106/05, 108/13, 124/06
d.+lara 72/11
d.+larına 141/11
[=8]
diyü Herhangi bir yargıya vararak, niteleyerek, diyerek.
d. 6/04, 7/11
[=2]
diz Bacakta uylukla baldırın birleştiği oynak kısım.
d.+i 107/04
d.+**inde** 107/11, 126/01
d.+inden 86/07, 126/03, 129/10
d.+ine 54/07
d.+ini 14/01, 14/01
d.+iniŋ 136/08
d. ḳapaġı 9/05, 130/07
d. ḳapaġında ise 124/09
d. ḳapaġından 136/08
d. ḳapaḳlarından 129/09
d.+leri 81/04, 93/03, 130/04, 130/07
d.+lerinde 115/03, 122/08, 131/04
d.+lerinden 53/10
d.+lerine 80/08, 88/04
d.+lerini 44/04, 53/01, 75/04, 108/13
d.+leriniŋ 130/10
[=30]
dizgin Gemin uçlarına bağlanarak hayvanı yöneltmeye yarayan kayış.
d. 14/01, 14/02
d.+i 13/09, 13/10
[=4]
doġran- Kesilmek, parça parça edilmek.
d.-up 20/02, 27/03, 30/05, 96/07, 114/13, 34/09
d.-up yediril- 49/12, 50/13, 98/09
[=9]
doġranıl- Kesilerek, parçalara ayrılmasını sağlamak.
d.-up 46/01, 96/08, 105/12
[=3]
dögil- Ufalanmak, ezilmek, karıştırılmak, temizlenmek, sıkıştırılmak gibi maksatlarla üzerine arka arkaya vurulmak.
d.-erek 24/07, 29/04, 62/09, 89/03, 92/11, 116/10, 117/07, 122/02, 129/12, 132/05, 145/11
d.-ip 38/09, 42/05
d.-miş 62/06, 103/08
d.-miş ol- 131/10
d.-üp 19/04, 29/09, 31/04, 32/04, 37/10, 38/01, 40/05, 40/08, 42/12, 46/05, 51/05, 53/08, 56/01, 56/12, 58/11, 61/12, 63/08, 64/09, 74/02,

74/11, 75/08, 75/12, 79/12, 81/08, 82/11, 83/03, 85/01, 90/06, 94/07, 95/01, 100/03, 102/05, 102/12, 103/04, 104/03, 104/10, 105/07, 106/03, 109/13, 112/07, 113/11, 117/01, 117/10, 119/01, 121/12, 124/08, 126/13, 128/05, 129/13, 131/10, 132/08, 139/04, 140/02, 142/02, 146/01

d.-üp ezil- 28/09

d.-üp ḳarışdırıl- 52/10

[=73]

dögül- bk. **dögil-**

d.-meden 109/01

d.-müş 36/12, 44/07, 52/01, 54/05, 77/03, 77/04, 78/01, 79/03, 84/07, 99/13, 105/13, 106/05

d.-üp 29/02

[=14]

dök- Tüy bulunduğu yerden düşmek.

d.-ecegi 65/04

[=1]

dökil- **1.** Sıvı veya tane hâlindeki şeyler bulundukları yerden başka bir kaba veya yere boşaltılmak.

d.-e 46/04, 66/11, 136/07

d.-erek 50/12, 136/12

d.-üp 43/10, 62/07, 34/06

d.-üp yutdırıl- 41/03

d.-üp yaḳıl- 142/01

2. Diş bulunduğu yerden düşmek.

d.-ür 10/06

3. Akıtılmak.

d.-e 20/13, 21/01, 21/03, 22/04, 24/01, 24/01, 34/12, 41/01, 41/07, 44/01, 44/03, 47/10, 48/05, 49/03, 51/07, 54/06, 55/01, 55/03, 69/09, 69/10, 70/03, 73/08, 74/02, 74/03, 74/09, 74/10, 75/13, 77/12, 80/13, 81/11, 82/05, 82/06, 89/04, 91/02, 95/06, 95/08, 99/01, 114/12, 124/01, 129/13, 145/12

d.-erek 22/07, 54/10, 65/10, 146/11

d.-üp 146/09

4. Tüy bulunduğu yerden düşmek.

d.-en 64/05, 64/05, 64/08, 64/08

d.-erek 130/13, 133/03

d.-mesi 95/12

d.-mez ise 114/03

d.-üp 114/01, 120/09

[=67]

tüy dökil- 64/05, 64/08

çıḳarup dökil- 95/06

ḳarışdırılup dökil- 89/04, 95/08

[=3

dökül- **1.** bk. **dökil- 3.**

d.-digi 49/11

d.-dükden-ṣoŋra 50/11, 75/10

2. bk. **dökil- 4.**

d.-dükde 64/02, 112/02, 125/08

d.-dükden-ṣoŋra 114/04, 130/08

d.-mesi 138/13

[=9]

döl Canlıların üremesi sonucu ortaya çıkan yeni birey veya bireylerin bütünü, zürriyet, nesil.

d.+i alın 18/01

d. içün 17/04, 17/12
[=3]

dörder Dört sayısının üleştirme sayı sıfatı.
d. 32/13, 33/04, 37/05
[=3]

dördünci Dört sayısının sıra sıfatı, sırada üçüncüden sonra gelen.
d. 11/03, 17/02, 23/02, 27/01, 36/05, 38/02, 41/01, 44/03, 50/03, 54/11, 64/11, 66/07, 68/12, 71/13, 72/08, 76/05, 81/11, 82/05, 108/08, 122/09, 138/12, 152
d. (elli dördünci) 146/04
d. (ḳırḳ dördünci) 115/01
d. (on dördünci) 32/01, 34/13, 83/10, 131/04, 162
d. (otuz dördünci) 96/03
[=30]

dört Dört sayısının adı.
d. 7/05, 10/05, 10/08, 10/12, 11/01, 12/10, 14/05, 23/03, 24/05, 30/10, 31/01, 31/03, 33/07, 35/01, 35/06, 36/07, 43/10, 51/08, 52/01, 58/07, 69/06, 70/02, 73/01, 75/03, 79/11, 79/11, 79/11, 79/11, 80/07, 81/08, 81/09, 82/10, 83/05, 83/12, 87/03, 88/05, 89/06, 89/06, 92/09, 100/08, 116/04, 116/04, 139/03
d. (on dört) 24/02, 24/11, 85/04
d. (otuz dört) 10/13
d. (üç dört) 76/10, 108/05, 137/04, 145/11
d. (yigirmi dört) 47/06, 51/09, 97/04, 104/04, 104/09, 107/04, 108/01, 108/03, 112/08, 121/03, 143/09, 59/08
d. beş 113/03
d.+i (dördi) 14/04, 14/04
d.+ünde 134/02
[=67]

döşen- Boydan boya yere yerleştirilmek.
d.-mege 11/12
[=1]

du‘ā Ar. Güçsüzlük ve ihtiyacını ortaya koyarak Allah’a yalvarma, bir şeyin olmasını veya olmamasını isteme, yakarış, niyaz.
d. (tercüme-i du‘ā) 6/07
d.+nıŋ 5/12, 5/13
d.+sı 6/04, 6/05
d.+yı vācibü’l-edā 1/10
[=6]

dūçār Far. Uğramış, tutulmuş, yakalanmış.
d.+ı ıżṭırāb ol- 69/08
d. ol- 31/06, 54/12, 84/09, 96/05, 96/13, 97/09, 98/06, 114/08
[=9]

dudaḳ Ağzın, dişleri örten ve dışarıya doğru az veya çok kıvrılan üst ve alt kenarlarından her biri.
d.+ı (dudaġı) 8/02, 8/06
d.+ında (dudaġında) 8/04
d.+ınıŋ (dudaġınıŋ) 8/01, 8/05
d.+ları 9/06, 86/01
[=7]

dūdmān (<Far. dūd ve Far. mān) Hanedan, sülale, soy sop.

d. (neḳāve-i dūdmān-ı āl-i ‘Oṣmān) 1/07

[=1]

duman 1. Bir maddenin yanması ile çıkan ve içinde katı zerrelerle buğu bulunan değişik renklerde gaz.

d. 35/07

2. Göze inen perde.

d. 26/11, 26/12, 27/11, 27/13, 32/12,

[=6]

dumansız Dumanı olmayan, duman çıkarmayan.

d. 86/08

[=1]

dūn Ar. Alçak, soysuz, denî.

d.+dur (vuḳū‘-yāfte-i ser-defter-i seyyi’āt-ı gerdūn-ı dūn) 7/10

[=1]

dübür Ar. (Hayvanlar için) Makat, anüs.

d.+de 65/13

d.+i 66/06, 66/06, 70/11

d.+inde 78/10

d.+inden 66/07

d.+ine 66/03, 66/13, 67/01, 69/12, 70/10, 71/09, 77/11, 7710, 89/02, 92/13, 93/01

d.+ünde 65/06, 65/08, 65/11, 65/11, 65/12, 71/10

d.+ünden 76/13, 78/07

[=25]

dülbend Far. İnce ve seyrek dokunmuş, hafif ve yumuşak pamuklu bez.

d. 40/01

d.+den 36/07, 37/06, 126/10, 132/03, 132/05, 140/05

[=7]

dürlü Çok çeşitli özellikleri olan, çeşit çeşit, muhtelif.

d. 16/04, 17/08, 28/02, 40/02, 47/02, 83/09, 107/07, 119/06

d. idüginden 65/11

[=9]

düş- 1. Yere devrilmek.

d.-digi 78/13

d.-memesi-y-çün 17/10

d.-üp 15/08, 140/09, 140/09

2. Tutunduğu yerden ayrılmak.

d.-dükde 111/02

d.-er 10/04, 11/01, 108/09, 135/06

d.-er ise 39/12

d.-mez ise 124/11

d.-ünceye ḳadar 19/03, 52/02, 61/08, 124/12

d.-üp 10/04, 11/01

3. Bulunduğu yerden ayrılıp yukarıdan aşağıya doğru inmek.

d.-mesidir 41/08

[=19]

ḳabuḳlanup düş- 52/02

ḳalmayup düş- 11/01

[=2]

düşir- 1. Yavaşlatılmak.

d.-üp ḳızışdırıl- 13/09

2. Tutunduğu yerden ayrılmasına neden olmak.

d.-ür 131/13

3. Eğmek.

d.-erek 41/10

[=3]

düşmen Far. Birinin kötülüğünü isteyen, ondan nefret eden, ona zarar vermeye çalışan kimse, hasım, dost karşıtı.

d.+lerimiŋ 4/06

[=1]

düz Yatay durumda olan, eğik ve dik olmayan.

d. 120/13

[=1]

ebegümeci Ebegümecigillerden, mor renkli çiçekleri ilaç, yaprakları sebze olarak kullanılan, kendiliğinden yetişen çok yıllık bir bitki, ebegümeci (Malva siylvestris).

e. 142/12, 143/12

[=2]

Ebī Hüreyre Ebû Hüreyre Abdurrahmân b. Sahr ed-Devsî (ö. 58/678) Çok hadis rivayet etmesiyle tanınan sahabî.

e. raḍı'allāhu 'anh 7/10

[=1]

ebūcehil ḳarpuzı İki çenekliler sınıfının kabakgiller familyasından, elma büyüklüğünde, sert kabuklu, yağlı tohumlu, acı ve kokusuz bir meyve veren, parçalı yapraklı, sarı çiçekli, sürüngen gövdeli, çok yıllık otsu bitki. Acı hıyar, acı elma, it hıyarı, ebucehil karpuzu (Citrullus colocynthis). krş. **eşek ḫıyārı**

e. 74/02

[=1]

Ebūzer Ġıfārī Ebû Zer Cündeb b. Cünâde b. Süfyân el-Gıfârî (ö. 32/653) Sahabî.

e. raḍı'allāhu 'anh 6/03

[=1]

ecl Ar. Sebep.

e. (li-ecli'l-muḥāfaẓa) 61/07, 99/09

[=2]

ecnās Ar. Cinsler.

e.+ı ḥayvān 2/12

[=1]

ecnebiyye Ar. Yabancı.

e.+den (elsine-i ecnebiyye) 2/09

[=1]

ecr Ar. Bir iş karşılığında verilen ücret.

e. ü ġanīmet içün 9/01

[=1]

eczā Ar. Kimya yoluyla elde edilen, ilaç yapımında kullanılan birleşiklerin ortak adı.

e. 29/03, 60/06, 62/07

e.+lar 28/09, 57/06, 57/09, 82/12

e.+lara 57/11

e.+larıŋ 68/07

e.+nıŋ 128/05

e.+ya 62/01
[=11]

edā Ar. Ödeme, verme.
e.+sı-y-la (du‘ā-yı vācibü’l-edāsıyla) 1/11
[=1]

edviye Ar. Devalar, ilaçlar.
e. 32/01
e.+i mütennevi‘a ile 45/08
e. ile (eẕ-ẕikr-i edviye) 28/12
e. ile (mārrü’l-beyān-ı edviye) 26/07, 48/01
e. ile (mārrü’ẕ-ẕikr-i edviye) 126/05
e.+si 55/12, 119/05
e.+sine dā’ir 42/07
[=9]

efendi Rum. Hz. Peygamber için kullanılan saygı sözü.
e.+miz ḥażretleri 1/08, 2/11, 7/09
e.+mizden 5/02, 8/09, 8/11
[=6]

efḍal Ar. Faziletli, çok üstün.
e. (mükerrem ve efḍal it-) 4/10
[=1]

efşār (?)
e. 124/05
[=1]

eger I Far. Şart anlamını güçlendirmek için şartlı cümlelerin başına getirilen kelime, şayet.
e. 15/06, 24/13, 26/03, 29/09, 30/07, 34/03, 37/04, 39/11, 42/10, 50/01, 50/09, 56/13, 57/10, 58/03, 60/02, 77/12, 80/13, 84/08, 86/10, 93/13, 94/05, 97/03, 97/05, 100/02, 100/13, 101/13, 104/12, 106/05, 107/02, 107/07, 108/03, 109/05, 110/02, 110/07, 112/03, 113/10, 115/07, 118/10, 123/05, 124/09, 129/01, 131/02, 136/08, 137/01, 137/08, 137/10, 138/07, 141/11, 51/13
[=49]

eger II Binicisinin, üzerine oturması için binek hayvanlarının sırtına konulan nesne, eyer.
e. 17/08
e.+e 13/12, 15/02, 15/03
e.+i 16/01, 16/13
e.+iŋ 16/02, 16/11, 16/13, 17/01, 55/13, 57/02
[=12]

egerçi Far. Şart anlamını güçlendirmek için şartlı cümlelerin başına getirilen kelime, şayet.
e. 46/01, 60/13, 62/13, 68/03, 69/13, 73/04, 75/07, 76/05, 119/02
[=9]

eḥādīṯ Ar. Hadisler.
e.+i ḥażret-i nebeviyye 3/11
[=1]

ehl Ar. Eş.
e.+i 6/08
[=1]

ekil- Tedavi etmek için bir şeyi hastalık mahalline serpmek.
e.-e 38/04, 38/05, 58/07, 59/07, 59/13, 61/05, 62/05, 62/10, 66/06,

115/07, 121/12, 132/11, 134/08, 138/12, 139/05, 139/10
e.-erek 130/05
e.-üp 63/06, 111/09, 115/05
[=20]

ekl Ar. Yeme.
e. eyle- 66/12, 77/07
e. it- 13/03, 19/11, 46/04, 98/06
e. itdiril- 43/05, 48/08, 74/12, 85/08, 91/13, 93/05
[=12]

ekmek Tahıl unundan yapılmış hamurun fırında, sacda veya tandırda pişirilmesiyle yapılan yiyecek, nan.
e. 13/07, 13/07, 41/03, 56/09, 71/05
e. ḳadar 24/10
[=6]

ekmelü'ş-şalāt ve't-taḥiyyat Ar. "En mükemmel selamlar, dualar" anlamındaki Arapça ifade.
e. 2/11
[=1]

ekṣerī (<Ar. ekṣer ve nispet eki -ī) Çoğu.
e. 31/11, 32/12, 47/04, 72/10, 77/01, 80/11, 82/09, 88/10, 96/05, 99/05, 106/11, 110/09, 112/13, 115/11, 130/06
e.+si 19/12, 94/11, 111/07
e.+sine 49/10, 55/09
e.+siniŋ 51/02, 77/08, 79/07, 134/10, 39/13
[=25]

eksik Bir bölümü olmayan, noksan, natamam.
e. 13/04
[=1]

ekşi Tadı limon veya sirkeye benzeyen.
e. 139/02, 140/12
[=2]

el Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü.
e. 19/03, 52/02, 61/08, 100/06, 116/04, 120/01, 121/03, 125/11
e.+i 20/04, 129/01
e.+i ile 6/07, 78/10
e. ile 18/13, 20/03, 21/04, 34/11, 48/13, 51/06, 78/07, 89/09, 92/10, 94/03, 95/02, 95/07, 95/11, 96/13, 99/04, 100/04, 119/07, 120/05, 124/12, 132/12
e.+ine 71/09
e.+ini 69/12, 69/13, 71/08, 92/13
e.+iniŋ 66/02, 81/01
e.+leri ile 114/02
e.+lerinde 121/05
e. urul- 100/08
[=42]

el-futūḳu fī'l-baṭn (<Ar. Harf-i tarif el-, Ar. futūḳ, Ar. fī, harf-i tarif el-, Ar. baṭn) Karın duvarı fıtığı.
e. 79/06
[=1]

el-ḥāṣıl (<Ar. Harf-i tarif el- ve Ar. ḥāṣıl) Sözün kısası.

e. 16/05

[=1]

elbette Ar. Herhâlde, şüphesiz, kuşkusuz, elbet.

e. 5/01

[=1]

elen- Elek yardımıyla ayıklamak veya incesini kabasından ayırmak, elekten geçirmek**.**

e.-dikden-şoŋra 37/09

e.-erek 62/04, 140/05

e.-miş 84/07

e.-üp 12/09, 24/07, 25/06, 27/13, 29/12, 36/07, 37/06, 40/05, 44/11, 51/12, 52/08, 53/08, 55/04, 56/12, 58/06, 60/10, 63/08, 79/05, 81/08, 82/02, 94/07, 106/03, 117/06, 126/10, 126/13, 132/03, 132/05

[=31]

elfāẓ Ar. Sözler.

e.+ı münşiyāne 3/08

[=1]

elif Ar. Arap alfabesinin ilk harfi.

e. gibi 7/03

[=1]

elli Kırk dokuzdan sonra gelen sayının adı.

e. 33/07, 45/09, 53/04, 53/07, 53/11, 53/12, 59/04, 59/04, 73/06, 76/10, 85/03, 87/01, 89/09, 89/11, 127/12, 128/01, 144/13, 144/13

e. birinci 143/05

e. dördünci 146/04

e. ikinci 143/13

e. üçünci 145/06

[=22]

ellinci Ellinin sıra sıfatı, sırada kırk dokuzuncudan sonra gelen.

e. 142/05

[=1]

ellişer Elli sıfatının üleştirme sayı sıfatı.

e. 49/06, 54/05

e. (yüz ellişer) 140/11

[=3]

elma Gülgillerden, çiçekleri pembe veya beyaz bir ağaç, elma (Pirus malus).

a. 48/05, 48/05, 93/04, 139/02, 139/04

[=5]

elsine Ar. Diller, lisanlar.

e.+i ecnebiyye 2/09

[=1]

elzem Ar. Çok lüzumlu.

e.+dir 40/02

[=1]

emāre Ar. Belirti, ipucu, iz, alamet.

e.+i ṣıḥḥat 86/07

[=1]

emel Ar. Gönülde yaşatılan ve gelecekte gerçekleşmesi istenen şey, istek, arzu.

e. olun- 114/04

[=1]

emr Ar. Bir şeyin yapılması veya yapılmaması hususunda bildirilen kesin hüküm, hükmüne uyulması istenen zorlayıcı söz, buyruk.

e. eyle- 5/09

[=1]

emrāż Ar. Hastalıklar.

e. 34/13, 69/05, 72/08

[=3]

endām Ar. Vücut biçimliliği, boy bos, kamet.

e. (sidre-peymā-yı icābet-i müzeyyenü'l-endām ol-) 1/11

[=1]

envā' Ar. Çeşitler.

e.+ı 'ilel 119/04

[=1]

eŋe Çene.

e.+sinde 34/10

[=1]

erba'a Ar. Dört

e.+sına (cānib-i erba'a) 141/12

[=1]

erbāb Ar. Sahipler.

e. (teslīm-gerde-i erbāb-ı inṣāf u 'uḳūl) 2/01

ercā Ar. Taraflar, yönler.

e. (tenhā-süvār-ı ṣaḥrā-yı vesī'u'l-ercā-yı risālet) 2/10

[=1]

ercāī (< Ar. ercā ve nispet eki -ī) Taraflarla, yönlerle ilgili.

e. (vesī'u'l-ercāī) 2/05

[=1]

ercel Ar. Bir ayağı beyaz lekeli at.

e. 7/07, 7/09

[=2]

eri- Katı cisim ısı etkisiyle sıvı duruma gelmek.

e.-dikde 18/06, 25/05, 104/11, 110/08, 111/12, 144/10

e.-dikden-ṣoŋra 71/10

e.-miş 90/11, 91/01, 109/08, 118/12, 121/07

e.-r 78/13

e.-yecekleri 128/06

e.-yenler 57/08

e.-yinceye ḳadar 25/04

[=16]

eridil- Eritme işi yapılmak.

e.-dikden-ṣoŋra 42/12

e.-erek 57/06, 61/03, 109/11, 126/07, 129/08, 132/06, 133/04, 133/13, 134/13, 135/12

e.-üp 46/11, 57/09, 59/02, 60/01, 92/01, 101/03, 105/10, 123/03, 128/06, 135/11

[=21]

ḳonılup eridil- 42/12

ḳonup eridil- 57/06, 134/13

[=3]

erkek İnsan, hayvan ve bitkilerin dişiyi dölleyecek cinsten olanı.

e. 20/12, 95/08

e. ise 69/12

e.+leri 4/12

[=4]

Ermenī Far. Hint-Avrupa ailesinden, Ermenistan'da yaşayan ve bu kavme mensup kimse**.**

e. (şīḫ-i Ermenī) 51/04, 51/11

[=2]

es-Hava bir yönden bir yöne akmak, rüzgâr olmak.

e.-en 4/05

[=1]

esās Ar. Bir şeyi meydana getiren ana unsur, asıl yapı, temel.

e.+ı 5/08

[=1]

esb Far. At.

e.+iŋ 7/08

[=1]

esbāb Ar. Sebepler.

e. 39/07, 42/07, 55/11, 119/05

e.+ı meẕkūre ile 20/11

[=5]

eṣer Ar. Kitap.

e.+i ʻāciz-āne 3/05

[=1]

eski Çok zamandan beri var olan, üzerinden zaman geçmiş olan, kadim.

e. 21/09, 23/13, 29/12, 33/06, 47/10, 48/04, 49/02, 83/12, 84/03, 84/04, 89/05, 91/10, 93/04, 113/06, 121/13, 125/01, 127/12, 128/04, 142/08, 143/04, 143/09

e. (beyāż ve eski şarāb) 46/06

[=22]

eski- Üzerinden zaman geçmek.

e.-dikçe 114/10, 115/04

e.-miş ol- 133/08

[=3]

eskidil- Eskimiş duruma getirilmek.

e.-erek 128/06

[=1]

esvār (?)

e. +ı Sind 25/08

[=1]

esrār Ar. Hint kenevirinden çıkarılan ve taşıdığı kannabin denen alkaloitten dolayı keyif verici, sarhoş edici, uyuşturucu, bazen da uyarıcı olarak kullanılan madde.

e. 32/06, 56/01, 73/01, 79/10, 129/12

[=5]

eşek Tek parmaklılardan, uzun kulaklı, attan küçük binek ve yük hayvanı, eşek, merkep (Equus asinus).

e. 39/05

[=1]

eşek ḫıyārı Kabakgillerden, çok yıllık, sarı çiçekli, meyvelerinin öz suyu iç sürdürücü olarak kullanılan bir bitki. Acı hıyar, it hıyarı, karga düleği, eşek hıyarı (ecballium elaterium). krş. **ebūcehil ḳarpuzı**

e. 20/01, 20/06, 21/02, 23/03, 46/01, 48/10, 51/10, 53/07, 80/04, 96/06, 96/08, 96/09, 100/01, 102/04, 105/07, 105/11, 135/13

e.+nıŋ 51/08

[=18]

eşheb Ar. Kır at veya beyaz at.

e.+i mevzūn-ḫırām 1/09

[=1]

et 1. İnsanlarda, hayvanlarda deri ile kemik arasındaki kas ve yağdan oluşan tabaka.

e. 28/08

e.+e 126/05

e.+i 109/13, 113/05, 119/09, 124/03, 138/08

e.+ine 90/05

e.+ine ḳadar 130/02

2. Basur sonucu makatta beliren, meme ucuna benzer damar şişkinliği, çıkıntı.

e.+ine 65/08,

e.+iŋ 66/06

3. Diş köklerini kaplayan kalın kırmızımtırak et, diş eti.

e. 37/01

e.+inden 87/09

e.+ine 37/12

e.+lerine 37/06

[=15]

et yiyen Nekrotizan fasiit adı verilen bakterinin deri dokusunu, yağ ve kas dokusunu ortadan kaldırdığı bir enfeksiyon.

e. 61/09

[=1]

eṭrāf Ar. Taraflar, yanlar.

e.+ı 23/12, 100/03, 131/03

e.+ına 60/11

e.+ında 7/05, 37/01, 99/10, 112/01

[=8]

evḳāt Ar. Vakitler, zamanlar.

e.+ı sā'ire 28/03

[=1]

evliyā Ar. Dostlar.

e.+mıŋ 4/05

[=1]

evṣāf Ar. Vasıflar, nitelikler.

e. (şi'ār-ı evṣāf ve ḫılḳat) 9/08

e.+ı memdūḥa 9/03

[=2]

evvel Ar. **1.** Önce.

e. 131/13

2. Karşılaştırma yoluyla bir yer, zaman veya oluşun bahsedilen yer zaman veya oluştan önde veya önce bulunduğunu veya olduğunu anlatır, önce.

e. (-dan evvel) 14/09

e. (-den evvel) 82/04, 82/05

[=5]

evvelā (<Ar. evvel'in tenvinli şekli evvelen>evvelā) İlk önce, ilk olarak.

e. 13/08, 17/07, 18/03, 18/12, 24/04, 27/03, 27/07, 29/10, 32/02, 33/13, 34/11, 35/07, 36/11, 41/05, 42/03, 44/05, 45/07, 46/08, 48/03, 48/13, 51/03, 53/01, 59/06, 61/02, 62/10, 63/01, 64/05, 65/08, 66/12, 67/08, 68/01, 68/07, 71/08, 74/10, 79/08, 82/11, 85/01, 86/07, 86/10, 87/08, 88/11, 90/12, 95/12, 99/06, 99/11, 101/01, 101/02, 101/11, 104/09, 105/03, 106/01, 108/10, 109/01, 110/06, 111/07, 115/03, 115/04, 115/06, 116/06, 116/10, 117/01, 117/02, 117/05, 117/08, 117/13, 118/06, 118/13, 120/02, 120/13, 121/06, 123/09, 126/01, 126/05,

126/12, 127/02, 128/12, 129/05, 129/07, 130/01, 130/08, 130/13, 131/02, 131/06, 131/08, 132/13, 133/03, 133/07, 135/02, 138/03, 138/08, 138/10

[=91]

ey Kendisine söz söylenilen kimse veya kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilen ve uzatılabilen bir seslenme sözü.

e. 6/07, 6/08

[=2]

eyle- Etmek, yapmak.

e.-(!) 6/07, 6/07, 6/08, 6/08, 6/09

e.-digi 5/09, 29/07, 36/03, 66/12, 77/07

e.-digi 55/08

e.-dikde 9/13, 10/03, 10/10, 54/08, 66/06

e.-dikleri 10/04

[=17]

ekl eyle- 66/12, 77/07

emr eyle- 5/09

güzerān eyle- 10/10

ḫurūc eyle- 66/06

kesb-i ṣıḥḥat eyle- 55/08

merzūḳ eyle- 6/07, 6/08, 6/09

muḥabbetli eyle- 6/08

musaḥḥar eyle- 6/07

ta'bīr eyle- 10/04

tecāvüz eyle- 10/03

ẓuhūr eyle- 9/13, 29/07, 36/03

[=16]

eyü İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan, beğenilecek biçimde olan, kötü karşıtı.

e. 19/08

e.+ce 12/01, 12/09, 24/01, 28/05, 28/11, 32/07, 33/08, 34/08, 35/12, 38/09, 39/05, 40/07, 40/08, 40/11, 40/13, 41/06, 42/01, 43/03, 43/06, 44/02, 44/12, 45/05, 45/09, 46/05, 46/13, 49/07, 51/06, 51/09, 56/06, 56/10, 58/13, 59/04, 60/07, 61/05, 63/05, 66/04, 70/10, 75/10, 76/04, 81/08, 82/12, 83/01, 86/08, 91/07, 92/02, 92/11, 95/02, 95/05, 95/07, 98/01, 98/08, 98/12, 102/02, 105/05, 107/03, 111/07, 112/06, 116/02, 117/01, 117/03, 119/01, 120/04, 121/06, 123/05, 125/02, 125/06, 125/10, 126/03, 129/09, 132/09, 133/07, 133/09, 133/10, 135/01, 140/11, 34/09

e. ol- 21/05, 26/08, 27/09, 34/08, 36/04, 36/13, 49/05, 67/12, 80/13, 84/01, 85/06, 86/13, 101/02, 104/12, 108/01, 109/03, 109/05, 110/02, 119/12, 120/10, 122/03, 122/11, 123/05, 126/09, 132/10, 132/13, 134/01, 136/12, 137/10

e. olun- 107/09

[=107]

ez-cümle (< Far. ez- ve Ar. cümle) Bunların içinden, bu cümleden olarak, örnek olarak.

e. 7/08

[=1]

eẕ-ẕikr (<Ar. Harf-i tarif el- ve Ar. ẕikr) Anlatıldığı, bahsedildiği şekilde.

e. 48/02

e.+i edviye 28/12

e.+i merhem 138/08

e.+i mīzān 12/08

e.+i tertīb 142/11

[=5]

ezil- Bir şeyi üzerine el, ayak veya bir aletle basmak suretiyle yassıltmak, çiğnemek, ufalamak, parçalamak.

e.-dikde 28/09

e.-erek 72/05, 111/09, 136/01

e.-üp 44/07, 50/08, 55/02, 83/01, 88/11, 89/10, 140/10

e.-üp içiril- 69/04, 139/08

[=13]

dögilüp ezil- 28/09

ḳaynadılup ezil- 136/01

[=2]

faḫr Ar. Övünme, iftihar, gururlanma.

f. (faḫru'l-mürselīn) 1/05

[=1]

fā'ide Ar. İşe yarama, işe yaramanın meydana getirdiği iyi durum, olumlu sonuç, yarar.

f. it- 48/05

f.+si 112/05

f.+si ol- 12/07, 39/01, 44/06

[=5]

faḳat Ar. Zıt hüküm ifade eden iki cümleyi birbirine bağlar, ancak, yalnız, ama, lakin.

f. 17/09, 28/03, 41/11, 53/05, 96/09, 99/04, 142/01

[=7]

fālic Ar. Yarım inme, vücudun yarısına inen inme.

f. 84/04

[=1]

fāre I Ar. Sıçangillerden, kemirici, memeli hayvan, mus.

f. 25/11

[=1]

fāre II Ar. Hayvanın kulağından başlayıp boğazına kadar uzanan şiş.

f. 23/07

[=1]

fāre III Ar. Ballıbabagillerden, küçük yapraklı, güzel kokulu bir saksı bitkisi, şile, yayla kekiği, yabani mercanköşk (Origanum majorana).

f. soġanı 46/05

[=1]

fāris Ar. Atlı

f. (fārisü'l-ḫayl-i hüner-verī vü ferāset ol-) 1/02

[=1]

fārisān (<Ar. fāris ve Far. -ān) Atlılar.

f.+ı ma'ārif-şināsān 2/05

[=1]

farḳ Ar. İki şeyin birbirinden ayrılmasını sağlayan değişik taraf, başkalık, farklılık.

f. ol- 38/13

f. ve temeyyüz olun- 99/05

[=2]

fāsid Ar. Fesada uğramış, bozulmuş, bozuk, kötü.

f. **ol-** 19/12

[=1]

fāsidlik Bozukluk, kötülük.

f.+i (fāsidligi) 135/05

[=1]

fasulye Rum. İki çenekliler sınıfının baklagiller familyasından, sırık fasulye, bodur fasulye, ayşekadın, ferasetsiz, barbunya, çalı, horoz, çerkes, soya vb. birçok çeşidi bulunan, bir yıllık sarılgan bitki, fasülye (Phaseolus).

f. 120/03

[=1]

fenā Ar. Hoşa gitmeyecek durumda olan, istenen veya gereken nitelikte bulunmayan, kötü.

f. 51/01, 55/13, 57/02, 61/09, 101/10

f. it- 31/07, 104/07

[=7]

fenālaş- Hastalığı ilerlemek, ağırlaşmak.

f.-up 98/06

[=1]

fenālıḳ Zarar verecek iş veya hareket.

f.+ından (fenālıġından) 16/02, 16/13, 57/02

[=3]

fen (<Ar. fenn) Matematik, fizik, kimya, biyoloji vb. ispat ve tecrübeye dayanan ilimlerin ortak adı.

f. (vādī-yi fenn-i inşā vü raḳam) 3/04

f.+i bayṭarī (fenn-i bayṭarī) 3/02

[=2]

fer Far. Parlaklık, aydınlık, nur.

f.+i 33/12

[=1]

feraḥ Ar. Rahat.

f. 50/05, 69/07

f. tur- 17/02

[=3]

ferāset Ar. Hemen anlama, çabuk kavrama, zihin uyanıklığı, anlayış, sezgi, izan.

f. (fārisü'l-ḫayl-i hüner-verī vü ferāset ol-) 1/02

[=1]

ferc Ar. Dişi canlılarda üreme organının dış kısmı, vulva.

f.+ine 18/02, 69/13

f.+ini 18/03

[=3]

feres Ar. At

f. 2/12, 8/10, 8/10

f.+iŋ 8/10

[=4]

fesād Ar. Bozulma, bozukluk.

f.+ı dem 47/01

f.+ından 67/02

f.+ından nāşī 19/06, 21/08, 101/09

[=5]

fesādü'l-ḥāfir(< Ar. fesād, harf-i tarif el-, Ar. ḥāfir) Atın tırnaklarının

sertliğini kaybedip yumuşaması hastalığı.

f. 135/04

[=1]

feṣāḥat Ar. Kurallı, etkileyici, heyecan verici, inandırıcı, sanatlı söz söyleme.

f. u bādiye-peymāī 2/05

[=1]

feslegen bk. **fesleyen**

f. 78/08

[=1]

fesleyen Rum. Ballıbabagillerden, saksılarda süs bitkisi olarak yetiştirilen, keskin kokulu, ufak yeşil yaprakları kekik gibi bahar ve koku verici olarak kullanılan, küçük beyaz çiçekli bitki, fesleğen (Ocimum basilicum).

f. 39/04, 50/06, 52/05, 53/08, 63/04, 68/10, 128/01, 133/11

[=8]

fevā'id Ar. Faydalar.

f. ü menāfi' 3/02

[=1]

feyż Ar. Nimet, bağış, ihsan, kerem.

f. (feyż-i nā-mütenāhī-i ilāhī ol-) 1/08

f. (zamān-ı feyż-i nişān-ı mülūkāne) 2/04

[=2]

feżā Ar. Gök.

f. (resīde-i feżā-yı ḥüsn-i ḳabūl ol-) 2/01

[=3]

feżāī (< Ar. feżā ve nispet eki -ī) Gökle ilgili.

f. (maṭıye-rān-ı feżāī) 2/04

[=1]

fındıḳ Rum. Kayıngillerden, kuzey yarım kürenin ılık yerlerinde ve yurdumuzun genellikle Doğu Karadeniz bölgesinde yetişen, boyu 6-7 metre, yaygın tepeli bir ağaççık (Corylus avellana).

f. 140/10, 142/03

f. gibi 77/04

[=3]

fışḳı Rum. Atgillerin taze dışkısı.

f. 11/10, 11/12

f.+sı 66/13, 7710, 78/07, 78/08, 80/03, 92/05, 93/01

f.+sını 78/04

f.+yı 78/10

[=11]

fidan Rum. Yeni yetişen ağaç veya ağaççık.

f.+ı 22/04, 75/11, 75/13

[=3]

fīl Ar. Filgillerin hortumlular takımından, Afrika ve Asya'nın sıcak bölgelerinde yaşayan, çok iri, kalın derili hayvan, fil (Elephas).

f. 64/08

[=1]

fincan Ar. Çay, kahve vb. sıcak şeyler içmekte kullanılan, genellikle

kulplu, porselen veya camdan yapılmış küçük kap.

f. 113/04

[=1]

fitīl Ar. **1.** Kanamayı durdurmak, cerahati boşaltmak için derin yaraların içine sokulan, ilaçlı veya ilaçsız steril bez.

f. 60/12, 61/06, 126/13, 137/03

f. gibi 133/01

f. ile 57/01, 60/11, 100/08

f.+iŋ 133/02, 133/02

f. mi<u>ş</u>llü 132/01

2. Anüs yoluyla vücuda verilmek üzere hazırlanan, donmuş yağ kıvamında ilaç.

f. 71/08, 71/10,

f.+i 71/09

f.+iŋ 71/10,

[=15]

fiẕẕī (< Ar. fiẕẕe ve nispet eki -ī) Gümüşten yapılma.

f. **(iḳlīmīyā-yı fiẕẕī)** 25/07

[=1]

fūlAr. Bakla. krş. **baḳla**

f. 84/11

f. (siyāh fūl ṣamanı) 56/02

[=2]

furbiyūn Far. Sütleğengillerden, yaprak sap ve köklerinde süt görünüşlü, kekre ve yakıcı bir öz su bulunan, verdiği öz su türlerine göre hekimlikte ve sanayide kullanılan, yedi yüz kadar türü bilinen, bir veya çok yıllık bir bitki, Japon kaktüsü (Euphorbia).

f. 127/04

[=1]

furun Rum. İçinde genellikle odun yanan, her yanda aynı derecede ısı oluşturarak ekmek, pasta vb. pişirmeye yarayan, tavanı tonoz biçiminde, önünde tek açıklık bulunan ocak.

f.+da 24/10, 24/12, 114/02

[=3]

futūḳAr. Şişlik, yarık, çatlak.

f. 131/11

[=1]

fülfülAr. Karabiber.

f. 54/05

f. (ḥabbe-i fülfül) 46/11

[=2]

fünūn Ar. Fenler, ilim dalları.

f. (kāffe-i fünūn u ‘ulūm) 2/08

f.+a (teks<u>ī</u>r-i ‘ulūm u fünūn) 2/04

[=2]

fürūḫt Far. Satma, satış.

f. it- 6/04

[=1]

ġā’ib Ar. Görülmeyen, görünmez olan, kayıp.

ġ. **ol-** 90/02

ġ. olun- 60/06

[=2]

ġalebelik Kalabalık.

ġ. 15/05

[=1]

ġalīẓ Ar. Kalın, sık, yoğun, kesif.

ġ. 92/05

ġ. **ol-** 81/12

[=2]

ġanāīm Ar. Ganimetler, savaşta düşmandan alınan mallar, esirler.

g. (māl-ı ġanāīm) 4/09

[=1]

ġanīmet Ar. Savaşta düşmandan alınan savaş esirleri, sivil esirler, menkul ve gayrimenkul mallar.

g. (ecr ü ġanīmet içün) 9/01

[=1]

ġāşiye Ar. At eyerinin altına örtülen sırmalı veya şerit süslemeli, sahibinin servetine göre kıymetli taşlarla bezenmiş örtü.

ġ.+i zer-endūd 1/05

[=1]

ġāyet Ar. Çok, pek, pek çok, son derece.

ġ. 8/03, 14/08, 14/11, 18/12, 29/12, 33/06, 40/03, 51/01, 57/02, 86/12, 91/13, 93/08, 94/13, 97/10, 115/04, 130/10, 139/07

[=17]

ġayr-ı cā'iz (< Ar. ġayr, terkip i'si, Ar. cā'iz) Caiz olmayan, yapılmasına izin verilmeyen, uygun olmayan.

ġ. ol- 7/12

[=1]

ġayrı Başka.

ġ. 88/01, 138/09

ġ. (-den ġayrı) 15/06

[=3]

gebere Rum. Ispanakgillerden, vitamince zengin bir bitki, pancar (Capparis spinosa).

g. 37/10

g. ile 38/09

[=2]

gecikdiril- Gecikmesine sebep olunmak, geç bırakılmak.

g.-digi 131/13

g.-mesinden 133/06

[=2]

geç Belirtilen, istenen veya alışılan zamandan sonra.

g. 108/08

[=1]

geçiril- Bir şey bir nesnenin bir tarafından sokulup öbür tarafından çıkarılmak.

g.-erek 137/09

[=1]

gel- **1.** Varmak.

g.-di 4/07

g.-digi 22/06

g.-dikde 107/10, 123/08

2. İsabet etmek.

g.-ecek 16/05

g.-en 138/05

3. Çıkmak.

g.-en 94/06

g.-ür 33/13

4. Akmak.

g.-digi 35/04

g.-dikde 71/06, 71/13, 76/10, 76/10, 87/13, 99/08, 133/08

g.-medigi 36/04
g.-mege 39/09
g.-ür 40/10
g.-ür ise 66/10, 94/01, 94/05
5. Olmak.
g.-dikde 54/02, 59/10, 105/07, 117/01, 117/04, 130/02
g.-enleriŋ 144/01
g.-inceye ḳadar 63/02, 71/07, 99/12, 108/02, 111/11, 117/07, 121/02, 123/01
6. -e kadar olmak.
7. Bir hâl bir kimseye hakim olmak.
g.-dikde 13/09
8. ... olduğu görülmek.
g.-dikde14/09
g.-üp 61/10
g.-ecegi 11/05
[=42]
ḫalel gel- 144/01
ḫavāhiş gel- 13/09
ḳan gel- 35/04, 36/04, 39/09, 66/10, 71/13, 99/08, 133/08
lāzım gel- 11/05, 14/09
şu gel- 87/13
[=12]

gem Atı yönlendirmek için ağzına takılan demir araç.
g. 16/09, 16/10
g. gibi 90/09
g.+i 16/05, 16/06, 17/08, 17/10, 17/10, 17/11
g.+ini 9/07
g.+iŋ 16/08
[=11]

genc Far. Yaşı ilerlememiş olan, ihtiyar karşıtı.
g.+leriŋ 38/06
g. ol- 38/11
[=2]

geŋiş Eni çok olan, enli, vasi.
g. 9/06, 16/08
g. ve vāsi‘ ol- 9/05
[=3]

ger- Bir şeyin uçlarından veya kenarlarından çekerek gergin duruma getirmek.
g.-üp 95/12
[=1]

gerdenFar. Vücudun omuzlarla baş arasında kalan ön bölümü.
g.+inde 48/03, 51/02
[=2]

gerdūn Far. Dünya.
g. (vuḳū‘-yāfte-i ser-defter-i seyyi’āt-ı gerdūn-ı dūn) 7/10
[=1]

gerek Herhangi bir şeyin yapılabilmesi veya olabilmesi için şart olan (şey), lazım.
g.+i gibi (geregi gibi) 22/12, 86/13, 99/12, 119/12, 136/13, 146/07
[=6]

getür- 1. Sebep olmak.
g.-üp 26/09
2. At için dışkılamak.
g.-digi 77/06, 80/03
g.-ememesi 80/12

g.-inceye ḳadar 89/01

g.-ür iken 66/05, 66/11, 82/08, 97/10

3. Koymak, yerleştirmek.

g.-eler 4/09

[=10]

gübre getür- 66/05, 66/11, 77/06, 80/03, 80/12, 82/08, 89/01, 97/10

[=8]

getüril- 1. Kıvama gelmesi sağlanmak.

g.-e 57/10

2. Konulmak, yerleştirilmek.

g.-üp 136/03

3. Olumsuz bir duruma sebebiyet verilmek.

g.-meye 13/04

[=3]

ḫalel getürül- 13/04

[=1]

getürül- bk. **getiril-**

g.-meye 13/04

[=1]

gevşe- Sertliğini veya sıkılığını kaybetmek, çözülmek.

g.-r 93/03

g.-yüp 123/06, 124/02, 124/12

[=4]

gevşek Kendini koyvermiş, sertliği veya sıkılığı kaybolmuş.

g. 14/02, 69/01, 72/13, 76/06, 86/05, 139/07

g. ol- 15/02, 50/04, 78/04

[=9]

geyik Çift parmaklılar takımından, erkeklerinin başında uzun ve çatallı boynuzlar bulunan, geviş getirici, memeli hayvan, geyik (Cervus).

g. 114/12, 142/04

[=2]

gez- Hava alma, hoş vakit geçirme vb. amaçlarla bir yere gitmek, seyran etmek.

g.-üp 101/10

[=1]

gezdir- Hayvanın gezmesini dolaşmasını sağlamak, dolaştırmak.

g.-meden 134/09

[=1]

gezdiril- Gezdirme işi yapılmak.

g.-e 73/13, 87/04, 87/11, 88/13, 127/09, 135/03, 144/11

g.-erek 70/11

g.-meyüp 123/08

g.-üp 20/04, 20/09, 75/11, 123/12

[=13]

ġırtlaḳ Soluk borusunun üst bölümü, ümük, imik, hançere.

ġ.+ı (ġırtlaġı) 8/02, 47/04

[=2]

gibi Benzerlik bildirir; benzer, benzeyen.

g. 5/08, 7/03, 9/02, 11/09, 11/11, 13/11, 21/08, 21/09, 22/11, 22/12, 24/10, 24/12, 26/01, 26/02, 28/02, 28/12, 29/04, 29/10, 29/12, 30/04, 30/05, 34/12, 40/10, 40/12, 40/12, 41/06, 41/10, 43/11, 45/13, 47/08,

48/12, 50/04, 50/05, 56/08, 56/09, 56/10, 59/12, 62/02, 64/07, 68/13, 72/12, 73/01, 77/05, 77/11, 78/13, 79/08, 79/09, 81/03, 84/05, 85/01, 86/13, 88/09, 89/10, 90/09, 94/01, 94/13, 95/04, 95/11, 99/03, 99/12, 107/12, 108/03, 109/05, 112/07, 113/01, 113/08, 115/13, 116/11, 116/11, 117/07, 119/01, 119/12, 120/05, 120/12, 120/13, 122/02, 124/02, 129/06, 130/10, 130/12, 132/07, 133/01, 134/05, 134/07, 135/11, 136/13, 138/05, 138/05, 146/07, 31/05, 34/09

[=91]

gice Genellikle saat 22.00'den itibaren gün ağarıncaya kadar geçen süre, tün, şeb.

g. 15/06, 31/03, 45/11, 46/02, 82/06, 85/05, 93/03, 95/03, 97/12, 105/08, 107/13, 118/08, 122/04

g.+leri 30/03

g.+niŋ 34/05, 43/04, 44/03, 146/08

[=18]

gir- **1.** Geçmek, (içeriye) varmak, duhul etmek.

g.-ecek 11/13

2. İçeri koymak.

g.-mez ise 77/02

3. Yaş almak.

g.-dikde 10/05, 10/07, 10/13

4. Sığmak.

g.-ecek 16/08

[=6]

ġirr Ar. Yeteneksiz.

ġ. u şe'āmet olun- 8/01

[=1]

girü **1.** Hayvanda boşaltım organının dışı.

g.+sinde 34/11

2. Mevcut miktardan kalan bölüm, diğer kısım.

g. 91/05

g. 139/12

[=3]

git- **1.** Bir yere doğru yönelmek.

g.-eler (gideler) 146/09

2. İzale olmak.

g.-er (gider) 10/08

g.-üp (gidüp) 10/08

3.Yürümek.

g.-er iken (gider iken) 15/04

g.-mek 14/09

g.-üp (gidüp) 75/05

4. İçine girmek.

g.-digi 39/12

g.-dikde 43/12

g.-mekle 41/01

g.-memek içün 40/01

g.-miş ol- 39/10, 45/06

5. Zaman ilerlemek.

g.-dikçe 61/09

6. Yol almak, yolda ilerlemek.

g.-mege 16/07

[=14]

alup git- 16/07

[=1]

gizli sıtma Kendini belli etmeyen sıtma.

g. ol- 87/05

[=1]

göbek 1. İnsan ve memeli hayvanlarda göbek bağının düşmesinden sonra karnın ortasında bulunan çukurluk.

g.+i (göbegi) 8/04

g.+iniŋ (göbeginiŋ) 97/05

2. Bazı sebze ve meyvelerin orta kısmı.

g. 110/10

[=3]

gögerçile bk. **güherçile**

g. 127/12

[=1]

gögüs Vücudun boyunla karın arasında bulunan ve kalp, akciğer vb. organları içine alan bölümü, sine.

g.+i (gögsi) 9/04, 19/05, 48/13, 97/09, 137/01

g.+ü (gögsü) 48/11, 88/03

g.+ünde (gögsünde) 51/03, 76/02, 137/07

g.+üne (gögsüne) 35/10, 124/03

g.+üne (gögsüne ḳadar) 11/07

g.+ünüŋ (gögsünüŋ) 90/04, 137/08, 51/13

[=16]

gölge Güneş ışınlarından korunacak yer.

g. 50/08, 50/09

g.+de 25/01, 62/09, 115/08

[=5]

gömil- Bir şeyin üzerini kapatıp örtecek şekilde toprak vb. şeylerin içine sokup yerleştirmek.

g.-üp 90/13

[=1]

gör- Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek.

g.-mek 22/03

g.-mez 26/09, 27/12, 30/03

g.-üp 27/11

[=5]

göre 1. Uygun şekilde, uygun olarak.

g. (-a göre) 13/02, 16/09

g. (-e göre) 76/02

2. ... açısından, düşüncesince, kanaatince.

g. (-a göre) 13/02,

g. (-e göre) 7/12,

[=5]

göril-bk. **görül-**

g.-ecegi 39/01

[=1]

görin- Görülür halde olmak, görülebilecek durum veya nitelikte olmak.

g.-ür 26/10, 26/12, 65/11, 85/01, 90/02

g.-ür ise 28/12, 39/11

[=7]

görül- Bir şeyin bulunduğu anlaşılmak, karşılaşılmak, rastlanmak.

g.-digi 22/02

g.-diginden 19/09, 39/13

g.-müş ise 55/09

[=4]

görün- bk. **görin-**

g.-mediginden 65/12

[=1]

gösteril- Görülmesini sağlamak, görülmesine sebep olmak.

g.-üp iste- 18/08

[=1]

götüril- Götürme işi yapılmak.

g.-erek 88/02

[=1]

göz İnsanda ve hayvanda görme organı.

g.+i 26/05, 26/06, 29/04, 30/12, 31/04, 31/10, 32/11, 8/05, 98/06

g.+ine 24/11, 24/13, 25/02, 25/05, 25/06, 25/09, 25/10, 25/12, 26/01, 27/13, 28/02, 29/01, 29/04, 29/08, 29/12, 30/01, 30/07, 31/01, 31/04, 31/09, 32/07, 46/08, 113/01

g.+ini 28/03, 81/13

g.+iniŋ 8/02, 8/03, 29/09, 31/02, 32/02, 33/12, 80/10

g.+leri 7/04, 9/06, 25/10, 26/08, 27/01, 30/02, 30/06, 30/09, 30/11, 32/01, 34/01, 35/09, 84/13, 86/02, 87/05, 112/13

g.+lerinde 24/02, 26/11

g.+lerine 24/08, 26/03, 26/09, 26/11, 26/13, 28/05, 28/11, 28/11

g.+lerine ḳadar 7/04

g.+lerini 9/07, 23/10, 27/02, 31/07, 48/12, 81/12

g.+leriniŋ 90/02

g.+ünde 24/04, 24/04, 24/13, 26/03, 26/06, 27/07, 27/11, 27/13, 29/13, 30/01, 30/08

[=86]

ġubār Ar. Toz, ince toprak.

ġ. 10/12, 42/03

[=2]

günā-günī Far. Tür, nevi, çeşit, tarz.

g. 3/02

[=1]

ġurur Ar. Kendini beğenme, büyüklük taslama, boş şeylerle övünme, benlik, enaniyet, kibir, azamet.

ġ. içün (tekebbür ve ġurur içün) 6/11

[=1]

ġuruş Alm. Osmanlı Devleti zamanında kesilen bir para birimi.

ġ. 7/02

[=1]

gübre Rum. Verimini artırmak için toprağa dökülen her türlü hayvan dışkısı, kimyasal veya bitkisel madde, kemre.

g. 34/11, 42/09, 111/06, 134/08

g. getür- 66/05, 66/11, 77/06, 80/03, 80/12, 82/08, 89/01, 97/10

g. ile 11/09, 98/12, 102/02

g.+si 25/05, 107/13, 121/10, 128/10, 133/11, 143/04

g.+sinde 76/13

g.+sine 40/04

g.+sini 82/10

g.+siniŋ 139/01

g.+ye 90/13

[=26]

güç Zorluk.

g. 78/13

[=1]

gügerçin Güvercingillerden, hızlı ve uzun zaman uçabilen, kısa vücutlu, sık tüylü, evcilleşmiş birçok türü bulunan, yemle beslenen bir tür kuş, güvercin (Columba).

g. 30/05,109/07

[=2]

güherçile Far. Tarımda gübre, hekimlikte ilaç olarak kullanılan, barut vb. patlayıcı maddeler yapımına yarayan, beyaz renkte ve ince billurlar durumunda birleşik bir madde, potasyum nitrat (KNO3).

g. 117/10

[=1]

gül Far. Gülgillerin örnek bitkisi (Rosa).

g. 23/03, 28/04, 38/04, 39/03, 55/02, 55/05, 55/07, 67/09, 67/10, 68/04, 68/10, 69/02, 76/11, 86/11, 94/06, 98/08, 111/04, 121/01, 121/07, 129/13, 132/03, 132/07, 134/13, 140/07, 143/12

g. ḳurusı 52/10

g.+ünüŋ (ḫaṭmī gülü) 110/10

[=27]

gümüş Atom numarası 47, atom ağırlığı 107,88, yoğunluğu 10,5 olan, 960 °C'ye doğru sıvı durumuna geçen, parlak beyaz renkte, kolay işlenir ve tel durumuna gelebilen element (simgesi Ag).

g. 118/01

[=1]

gün Yer yuvarlağının kendi ekseni etrafında bir kez dönmesiyle geçen 24 saatlik süre.

g. 12/09, 18/07, 18/07, 18/08, 20/02, 22/11, 24/11, 25/02, 29/06, 29/07, 29/08, 29/10, 31/10, 32/07, 36/02, 36/04, 36/08, 37/07, 38/08, 38/08, 38/11, 41/01, 41/12, 43/05, 43/06, 43/06, 43/13, 45/10, 46/02, 51/07, 53/12, 54/06, 54/09, 55/07, 68/09, 69/03, 69/04, 70/03, 72/02, 74/06, 74/11, 76/04, 76/10, 81/11, 82/03, 82/05, 82/05, 85/04, 85/04, 85/10, 86/13, 87/12, 88/06, 94/02, 95/03, 97/13, 100/08, 101/06, 102/01, 102/04, 102/09, 103/02, 103/03, 104/01, 104/12, 105/08, 106/07, 107/08, 108/12, 110/04, 110/04, 110/05, 113/03, 113/10, 115/13, 116/04, 116/05, 119/11, 119/12, 120/04, 120/07, 120/08, 122/07, 122/07, 123/05, 125/12, 126/04, 126/07, 126/09, 128/13, 129/02, 129/02, 130/03, 130/08, 131/01, 131/02, 132/13, 133/04, 133/13, 134/01, 134/01, 134/01, 136/06, 136/06, 136/07, 136/07, 136/12,

136/12, 137/04, 143/02, 143/03, 144/06, 146/06
g.+de 12/10, 12/13, 21/10, 25/02, 31/01, 33/05, 36/02, 38/11, 40/09, 42/13, 43/11, 45/02, 48/01, 50/08, 63/01, 72/05, 73/03, 73/03, 91/04, 91/05, 99/01, 101/01, 102/09, 103/02, 111/08, 114/12, 115/05, 115/08, 116/13, 117/02, 119/12, 119/13, 121/09, 122/03, 126/11, 131/06, 132/07, 132/10, 136/13, 137/04, 137/09, 142/08, 143/10, 144/06, 145/09, 146/03,
g.+den (üç-günden-şoŋra) 36/03
g.+den-şoŋra 91/04, 100/07, 116/05, 136/07, 146/09
g.+den güne 94/12
g.+den şoŋra 130/09
g.+e (günden güne) 94/12
g.+e ḳadar 21/10
g. ḳadar 29/01, 29/05, 34/02, 65/04, 86/10, 100/06
[=176]

gündüz Güneşin doğuşu ile batışı arasındaki aydınlık zaman, gün.
g. 15/06
g.+leri 31/03
[=2]

güneş Dünya ve diğer gezegenlerin etrafında döndüğü, bunlara ısı, ışık ve hayatın devamı için gerekli enerjiyi veren gök cisminin adı, dünyaya en yakın yıldız, şems.
g. 95/13
g.+de 61/13, 62/06, 95/04, 98/07, 102/09, 103/12, 104/01, 105/02, 105/08, 121/11, 123/11
g.+e 97/02, 102/13, 103/02
[=15]

güzel Göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı.
g.+ce 9/01, 32/04, 116/09
[=3]

güzerān Far. Geçme, geçiş, mürur etme.
g. eyle- 10/10
[=1]

güzīn Far. Seçkin, seçilmiş.
g. ile (tarżiye-i aṣḥāb-ı güzīn) 1/05
[=1]

ḥab (< Ar. ḥabb) Kolayca yutulabilmesi için ufak yuvarlaklar hâline getirilmiş ilaç.
ḥ. 50/08, 50/09, 52/09, 72/05, 77/05
ḥ.+ı 72/05
ḥ.+lardan 52/09
[=7]

ḥabbe Ar. Tohum.
ḥ. 91/02, 139/01, 145/11
ḥ.+i belesān 24/06
ḥ.+i biber 33/07
ḥ.+i fülfül 46/11
ḥ.+si 24/12, 26/02, 37/12
ḥ.+si-y-le 25/09
[=10]

ḫaber Ar. Bilgi.
ḫ.+i ol- 23/10
[=1]

ḥabsu'l-bevl (< Ar. ḥabs, harf-i tarif el, Ar. bevl) İdrar yapamama (üriner retansiyon).

ḥ. 70/03

ḥ.+e 71/11

[=2]

ḥācet Ar. Gerek duyulan, muhtaç olunan şey, ihtiyaç.

ḥ. bıraġılmamaḳ üzere 18/13

ḥ. ḳal- 11/12

[=2]

ḥācī bektāş ṭuzı Nevşehir'in Gülşehir ilçesine bağlı Tuzköy beldesinde, Hacı Bektâş-ı Velî tarafından ortaya çıkartıldığına inanılan kaya tuzudur. Oligosen ve Miyosen toprak yapısının sahip alanda bulunur. Rengi beyaz, yeşilimsi, bazen de açık pembe şeklindedir.

ḥ. 82/01

[=1]

ḥad (< Ar. ḥadd) Derece.

ḥ.+i (ḥadd-i'tidāl ol-) 34/01

[=1]

ḥadīṯ Ar. Hz. Muhammed'in sözleri, davranışları ve başkalarının yaptığı kendisi tarafından tasvip edilen hareketleri.

ḥ.+i şerīf 6/09, 6/13

[=2]

ḥafīf Ar. Tartıda ağırlığı az gelen, yeğni, ağır karşıtı.

ḥ.+çe 76/02

ḥ. ise 42/10

ḥ. ol- 43/09

[=3]

hafta Far. Birbiri ardınca gelen yedi günlük dönem.

h. 18/10, 107/06

[=2]

ḥal (< Ar. ḥall) Ar. Bir cismi bir sıvı içinde eritme.

ḥ. idil- (ḥall idil-) 32/07, 39/05, 84/02

ḥ. ol- (ḥall ol-) 28/09, 37/12

ḥ. olun- (ḥall olun-) 107/03

[=6]

ḥāl Ar. Bir şeyin içinde bulunduğu şartların ve niteliklerin bütünü, durum.

ḥ.+de 2/10, 7/05, 7/07, 8/01, 8/03, 12/04, 12/07, 12/12, 13/05, 15/05, 16/02, 16/06, 17/03, 19/01, 19/03, 20/05, 20/11, 21/13, 22/02, 22/06, 22/09, 23/05, 24/01, 26/07, 26/10, 27/07, 27/10, 28/11, 29/07, 29/13, 32/01, 33/13, 34/02, 35/02, 35/12, 36/04, 39/01, 39/12, 40/03, 40/05, 42/03, 44/05, 47/07, 48/01, 49/09, 49/12, 50/04, 50/10, 53/06, 53/13, 54/12, 56/02, 58/05, 58/10, 59/06, 60/13, 61/10, 65/04, 65/13, 68/01, 73/10, 78/06, 88/01, 95/06, 96/01, 96/10, 97/01, 98/11, 99/04, 100/05, 101/11, 103/04, 104/06, 107/04, 107/10, 112/09, 113/08, 114/04, 114/05, 114/12, 118/09, 128/10, 131/12, 132/12, 133/07, 134/03, 134/11, 141/02, 141/03,

141/07, 141/10, 142/03, 144/03, 145/13
[=94]
ḫalāf Ar. Söğüt.
ḫ. 44/11
[=1]
ḫalel Ar. Zarar.
ḫ. gel- 144/01
ḫ. getürül- 13/04
ḫ. vir- 12/06
[=3]
Ḫālıḳ Ar. Yaratan, Allah.
ḫ. (ḥamd u s̱enā-yı Ḫālıḳ-ı āsumān u zemīn) 1/04
[=1]
ḫāliṣ Ar. Karışıksız, katkısız.
ḫ. 29/03, 88/11, 100/10, 132/07, 134/13, 143/07
[=6]
ḫalḳ Ar. Yaratmak.
ḫ. it- 4/05, 4/07, 4/08, 4/09
[=4]
ḫalṭ Ar. Bir şeyi başka bir şeyle karıştırma, mezcetme.
ḫ. idil- 57/11
[=1]
ḫām Far. Yenecek kadar olgunlaşmamış.
ḫ. 31/03, 38/01, 58/04
[=3]
ḥamām Ar. Yıkanılacak yer.
ḥ.+a 88/02
ḥ.+larda 31/11
[=2]
ḥamāme Ar. Kakule, zencefilgiller ailesinden elettaria ve amomum cinslerini kapsayan bitkilerin genel adıdır (Aframomum melegueta). krş. **ḳākūle**
ḥ. 52/07, 80/05
[=2]
ḥamd Ar. Kulun Allah'ın yüceliğini, sonsuz lutuf ve ihsanı karşısında yaratanına minnet ve şükran duygularını bildirmesi.
ḥ. (tesbīḥ ve ḥamd ve şehādet ve tekbīr it-) 4/11, 5/01
ḥ. u s̱enā-yı Ḫālıḳ-ı āsumān u zemīn 1/04
[=3]
ḫamīr Ar. Hamur, maya.
ḫ. 23/01, 71/07, 130/01
ḫ.+den 71/08
ḫ. gibi 43/11, 59/12, 138/05
ḫ. gibi ol- 22/11, 40/12, 47/08, 56/09, 64/07, 95/04, 130/12, 34/09
ḫ.+i meẕkūr 29/02
ḫ. idil- 24/09, 35/05, 37/06, 43/04, 50/07, 52/08, 56/01, 57/01, 59/01, 60/03, 60/11, 61/13, 78/02, 85/02, 103/07, 114/02, 118/02, 119/03, 124/08, 142/03
ḫ. ile 114/04
ḫ. ile berāber 113/09
ḫ.+iŋ 85/02
ḫ. it- 28/13
ḫ. olun- 138/07, 140/05
ḫ. yapıl- 117/11

[=43]

ḫan Osmanlı padişahlarının ve Türk beylerinin isimlerinin sonuna getirilen unvan.

ḫ. (‘Abdülmecīd Ḫan) 1/07

ḫ. (Maḥmūd Ḫan) 1/08

[=2]

ḫanāzīr bk. **zā’idü’l-ḫanāzīr.**

ḫ. 100/04

[=1]

ḫandaḳ Ar. Çukur.

ḫ. 140/09

[=1]

ḫanṭal Ar. Baklagillerden, kerestesi marangozlukta, kabukları tabaklıkta kullanılan bir ağaç, harnup, keçiboynuzu (Ceratonia siliqua).

ḫ. 108/10, 110/13

[=2]

ḫār Ar. Sıcaklık.

ḫ. 81/10

ḫ. (yābis ve ḫār ol-) 129/07

ḫ. ol- 12/02, 81/10

[=4]

ḥarāret Ar. Vücut ısısı, ateş.

ḥ.+den 37/08, 38/07, 38/11, 100/13, 101/09, 101/11, 111/05

ḥ.+den nāşī 115/09, 128/09

ḥ.+inden 38/06

ḥ.+iŋ 128/10

[=11]

ḫārdal Ar. Turpgillerden, 100-150 santimetre yüksekliğinde, sarı çiçekli, deriyi yakıcı nitelikte olan ve tohumu hekimlikte kullanılan, tadı acı ve bir yıllık bir bitki (Brassica nigra).

ḫ. 35/02, 63/08, 70/02, 102/12

ḫ. (beyāż ḫārdal) 106/07

[=5]

ḥarekāt Ar. Hareketler, davranışlar.

ḥ.+ından 86/07

[=1]

ḥareket Ar. Vücudu oynatma, kıpırdatma veya kımıldanma.

ḥ. 17/07

ḥ. (bilā-ḥareket) 13/12

ḥ.+den 84/06, 130/11

ḥ.+den ḳal- 124/07

ḥ.+e 92/05, 107/11, 124/02, 128/09

ḥ. iŋ 17/04

ḥ. it- 86/03, 95/11, 107/02

ḥ. olun- 13/09

[=14]

ḫāric Ar. Dış, dışarı.

ḫ. 65/11

ḫ.+de 65/13

ḫ+den 137/12

[=3]

ḫarmanlandırıl- Kavis yaparak, bir çember oluşturacak biçimde dolaşmak.

ḫ.-araḳ 13/13

[=1]

ḥaṣāfet Ar. Hüküm ve fikirde sağlamlık, doğruluk, görüş isabeti.

ḥ. (süḫan-dānī ve ḥaṣāfet ol-) 2/05

[=1]

ḥaṣar Ar. Göğüs darlığı.

ḥ. 124/01

[=1]

ḥaseb Ar. Sayma, addetme.

ḥ.+i-y-le 38/13

[=1]

ḥāṣıl Ar. Husule gelen, olan, meydana çıkan.

ḥ. ol- 22/01, 36/05, 38/07, 53/10, 65/09, 75/12, 76/01, 103/08, 129/12, 132/04

[=10]

ḥaṣıl (<Ar. ḥaṣal) Tahıl sapı.

ḥ.+ı 146/03

[=1]

ḫaste Far. Sağlığı bozuk olan, sıhhati yerinde olmayan kimse.

ḫ. ol- 40/09, 41/04, 41/08, 41/13

[=4]

ḫastelik Canlılarda organların yapılarında ve işleyişlerinde görülen bozukluk, sağlık durumu bozuk olma hâli.

ḫ. 118/09

ḫ. ol- 31/02

[=2]

ḥāşā Ar. Ballıbabagillerden, karşılıklı küçük yapraklı, beyaz, pembe, kırmızı başak durumunda çiçekleri olan ve çiçeği baharat gibi kullanılan, odunsu saplı, kokulu bir bitki, kekik (Thymus). krş. **za'ter**

ḥ. 139/03

[=1]

ḫāşḫāş Ar. Gelincikgillerden, uzun bir sapın ucunda beyaz veya mor tek bir büyük çiçek açan, kapsül biçimindeki meyvesi olgunlaşmadan çizildiğinde akan sütten afyon elde edilen, Asya ve Afrika'nın ılık ve sıcak bölgelerinde pek çok türü bulunan bir yıllık otsu bitki, (Papave).

ḫ. 55/05, 67/03

[=2]

ḫaṭā Ar. Kusurlu davranış, kabahat.

ḫ. (ālūde-i cürm ü ḫaṭā) 3/03

[=1]

ḫaṭmī Ar. İki çeneklilerin ebegümecigiller familyasından, pembe beyaz çiçekli, bataklıklarda, sulak çayırlarda yetişen, çiçeği yumuşatıcı, kurutulmuş kökünün kaynatılmış suyu tenkiye ve gargara olarak kullanılan otsu bitki, hatmi (Althaca officinalis).

ḫ. 41/07, 55/03, 64/06, 64/13, 70/12, 71/03, 82/11, 92/11, 107/05, 121/01, 124/08, 126/02, 130/12, 131/01, 143/10

ḫ. çiçegi 58/11

ḫ. gülü 110/10

[=17]

havā-dār (< Ar. havā ve Far. -dār) Havası bol, iyi hava alan.

h. 12/01, 55/07, 86/12

[=3]

ḫavāhiş Far. İrade, istek.

ḫ. gel- 13/09

[=1]

hāvan Far. Toz hâline getirilmek veya ufalanmak istenen bir maddenin içine konulup dövüldüğü taş, tahta veya madenden çukur kap.

h. 24/09, 28/02, 31/13, 33/01, 36/07, 38/03, 42/11, 45/01, 51/12, 52/07, 54/09, 56/12, 58/08, 67/09, 87/02, 92/08, 103/06, 106/03, 116/07, 116/13, 118/02, 122/04, 124/08, 133/10, 134/06, 135/09, 135/10, 140/07

h.+da 61/12, 75/13, 105/07, 117/07, 119/01, 131/10, 135/12, 138/03

[=36]

ḫavf Ar. Korku.

ḫ.+ından 15/13

[=1]

ḫāvī Ar. İçine alan, içinde bulunduran, içeren.

ḫ. 3/02

[=1]

ḫavṣala Ar. Kabul edebilme ve tahammül derecesi.

ḫ.+i hażm 13/01

[=1]

ḫāya Far. Erkeklik bezi, er bezi, husye, testis.

ḫ.+ları 9/06, 76/06, 86/04, 95/10, 96/13, 144/12

ḫ.+larında 67/04, 112/13

ḫ.+larını 48/12, 51/01, 69/01, 69/04, 72/13

ḫ.+sı 67/06,

[=14]

ḫayl Ar. At.

ḫ. (fārisü'l-ḫayl-i hüner-verī vü ferāset ol-) 1/02

[=1]

ḫayr Ar. Her durumda ve şartta herkesin katında iyi ve makbul olan hâl ve iş.

ḫ. 8/13, 8/13

ḫ.+ı 4/08

[=3]

ḥayvān Ar. Duygu ve hareket yeteneği olan, içgüdüleriyle hareket eden canlı yaratık.

ḥ. 7/09, 11/10, 12/01, 13/03, 13/12, 26/07, 28/03, 35/10, 38/05, 40/03, 42/03, 51/01, 56/08, 65/12, 66/11, 67/13, 69/01, 69/12, 73/04, 77/06, 78/03, 79/08, 83/07, 84/09, 86/12, 88/02, 88/08, 89/04, 90/09, 90/12, 92/02, 94/12, 95/05, 95/12, 97/02, 98/06, 103/02, 103/12, 105/02, 105/08, 106/01, 106/05, 109/04, 114/13, 116/12, 127/01, 128/12, 133/06, 140/08, 142/10, 143/07, 143/11, 144/06, 145/07, 146/07

ḥ.+a 7/06, 11/11, 12/04, 13/04, 13/08, 15/12, 19/08, 31/06, 32/11, 40/01, 43/04, 55/09, 71/04, 72/05, 72/06, 73/13, 75/03, 78/01, 79/05, 79/06,

80/06, 81/02, 82/06, 83/01, 84/02, 85/12, 90/01, 92/05, 92/10, 93/08, 93/10, 112/06, 113/04, 124/13, 131/05, 143/02, 143/13, 144/03

ḥ.+da 47/11, 66/05, 80/01, 81/11, 100/13, 118/08

ḥ.+ı 130/11, 139/12

ḥ.+ıŋ 11/03, 11/07, 11/11, 12/02, 12/09, 13/04, 14/10, 15/09, 21/10, 22/01, 23/02, 23/07, 23/08, 23/12, 24/04, 24/08, 24/11, 25/05, 25/09, 25/10, 25/12, 26/01, 26/03, 26/06, 26/09, 26/11, 27/01, 27/02, 27/04, 27/10, 28/11, 29/01, 29/04, 29/09, 29/13, 30/02, 30/07, 31/02, 31/04, 31/08, 34/11, 35/13, 36/06, 36/11, 37/10, 41/08, 42/07, 44/09, 47/01, 48/03, 48/07, 48/11, 50/03, 51/12, 52/11, 53/05, 59/01, 62/11, 65/02, 65/02, 65/08, 65/10, 66/02, 66/07, 67/01, 68/12, 69/08, 70/05, 71/09, 71/11, 72/08, 73/08, 74/04, 74/12, 76/02, 76/04, 77/03, 77/12, 7710, 78/10, 78/12, 79/07, 80/10, 81/07, 83/02, 84/05, 84/12, 87/05, 89/02, 91/06, 92/13, 92/13, 93/03, 93/13, 94/03, 94/05, 95/10, 96/05, 96/13, 97/09, 105/06, 106/09, 106/11, 107/02, 107/07, 107/11, 108/13, 109/11, 110/05, 112/13, 113/12, 114/08, 115/03, 115/11, 118/10, 119/06, 121/05, 122/10, 123/06, 124/03, 124/05, 124/11, 125/12, 126/01, 127/06, 128/08, 128/09, 129/05, 129/07, 130/04, 130/06, 131/07, 131/11, 132/11, 135/02, 136/02, 136/03, 137/01, 137/08, 137/12, 138/02, 138/09, 138/12, 139/05, 14/04, 140/04, 141/01, 141/03, 141/09, 142/05, 142/07, 145/02, 146/04, 146/06, 50/12

ḥ.+ıŋ (ecnās-ı ḥayvān) 2/12

ḥ.+ıŋ (kāffe-i ḥayvān) 16/09, 138/09

ḥ.+lar 21/05

ḥ.+lar gibi 85/01

ḥ.+lardan 4/10

ḥ.+larıŋ 137/13, 145/06

[=264]

ḥayye Ar. Yılan.

ḥ. 125/09, 142/03

ḥ.+niŋ 138/12

[=3]

ḥażar Ar. Barış.

ḥ.+da (vaḳt-ı ḥażar) 146/07

[=1]

hāżime Ar. Yenilen şeyleri hazmetme hassası, midenin sindirme gücü.

h.+sine (ḳuvve-i hāżime) 12/06

[=1]

ḫazīne Ar. Toplu halde bulunan altın, gümüş, mücevher, para vb. maddî değeri yüksek şeylerin bütünü.

ḫ. 5/10

ḫ.+niŋ 5/12

ḫ.+yi 5/10, 5/11

[=4]

hażm Ar. Yenen şeylerin vücutta değişikliklere uğrayarak kana

karışacak duruma gelmesi işi, sindirim.

h.+ına göre (ḥavṣala-i hażmına göre) 13/02

h. **it-** 49/10

[=2]

ḥażret Ar. Şahıs veya kutsal sayılan varlık isimlerinin başına getirilip Farsça isim tamlaması şeklinde kullanılır ve saygı ifade eder.

ḥ.+i (eḥādīṯ-i ḥażret-i nebeviyye) 3/11

ḥ.+i İbrahīm ve İsmā‘īl ‘aleyhuma’s-selām 5/09

ḥ.+i Resūlu’l-lāh ṣalla’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem 8/08, 8/11

ḥ.+leriniŋ (efendimiz ḥażretleriniŋ) 7/09

ḥ.+leriniŋ (efendimiz ḥażretleri) 1/08, 2/11

[=7]

ḥekīm Ar. Mesleği hastalıkları teşhis ve tedavi etmek olan kimse, tıp doktoru, tabip.

ḥ. 20/01

ḥ.+leriŋ 3/01

[=2]

helāk Ar. Ölme, mahvolma, yok olma.

h.+i (sebeb-i helāk ol-) 19/08

h.+ine 88/01

h. ol- 15/08

[=3]

helīle Far. Sıcak iklimlerde yetişen ve tohumları müshil olarak kullanılan bitki (Terminalia).

h. (şarı helīle) 25/07, 26/02, 56/11, 69/10, 92/08

h. (siyāh helīle) 79/01, 123/12

[=7]

ḥelvā Ar. Un veya unlu maddelerle şeker ve yağdan yapılan, muhtelif şekil ve çeşitleri olan tatlı.

ḥ. gibi 21/09

[=1]

hem Far. Birden fazla şeyin birlikte bulunduğunu veya birden fazla işin birlikte yapıldığını gösterir.

h. … hem-de 80/03, 108/07

[=2]

heng Far. Nezle.

h. 93/06

[=1]

henūz Far.**1.** Az önce, daha şimdi, yeni.

h. 16/12, 25/10, 90/10, 110/01, 112/13, 114/05, 133/08

2. Daha, hâlâ.

h. 2/13, 31/09, 38/01

[=10]

her Far. Önüne geldiği ismin benzerlerini “teker teker hepsi, birer birer hepsi, birer birer tamamı” anlamıyla kapsayacak biçimde genelleştiren söz.

h. 1/03, 2/03, 2/06, 4/13, 12/09, 21/06, 22/11, 25/13, 27/05, 29/08, 38/10, 51/07, 61/11, 66/04, 85/04,

89/05, 126/09, 136/06, 136/12, 137/06

[=20]

hey'et Ar. Hâl, durum, keyfiyet.

h.+ini 113/06

[=1]

ḫıdmet Ar. Bir kimsenin yapmakla sorumlu tutulduğu iş, kendisine verilen görev.

ḫ. (kemiyyet-i çāpuk-edā-yı 'inān-ı ḫıdmet) 2/01

[=1]

ḫıffet Ar. Hafiflik.

ḫ. 47/11

ḫ. **(kesb-i ḫıffet it-)** 100/11

[=2]

ḥıfẓ Ar. Koruma, saklama, muhafaza etme.

ḥ. **ile** 128/06

ḥ. **olun-** 40/02, 55/05, 58/09, 61/06, 62/09, 106/12, 113/03, 113/06, 113/07, 133/03

[=11]

ḫılḳat Ar. Yaratılış.

ḫ.+indendir (şi'ār-ı evṣāf ve ḫılḳat) 9/08

[=1]

ḫılṭīṭ Ar. Yabani rezenenin köklerinden elde edilen, güçlü, hoş olmayan bir kokuya sahip, gıda ve tıbbî amaçlar için kullanılan reçineli bir sakız (Ferula asafoetida).

ḫ. 46/05, 50/02, 79/01, 83/03, 83/11, 91/03, 123/13, 127/11, 140/10, 143/08

ḫ.+e 32/06

[=11]

ḫınzīr Ar. Domuz.

ḫ. 8/06, 20/13, 28/07, 33/09, 58/11, 61/03, 65/01, 66/08, 74/09, 83/04, 83/12, 91/01, 91/09, 92/01, 94/04, 101/03, 105/09, 121/10, 124/02, 126/06, 127/12, 133/10, 143/04, 145/13

ḫ.+ıŋ 34/10, 98/11, 28/08

[=27]

ḫıṭṭa Ar. Memleket, ülke, diyar.

ḫ.+ı 'Arab 5/13

[=1]

hiddet Ar. Öfke, kızgınlık.

h.+inden nāşī 16/06

[=1]

ḫıdemāt Ar. İşler, hizmetler.

ḫ.+ı şāḳḳa 12/09

[=1]

hilāl Ar. Ayın yeni doğduğu zaman ilk üç günlük yay şeklindeki durumu.

h. 76/05

[=1]

ḫilẓū (?)

ḫ. 120/04

[=1]

himem Ar. Yardımlar, ihsanlar.

h.+i cemīle 2/02

[=1]

himmet Ar. Yardım, ihsan.

h.+leri (‘ulüvv-i himmetleri) 2/03

h.+lerin 1/04

[=2]

ḥīn Ar. Zaman, vakit.

ḥ.+i rükūb 16/01

ḥ.+i sefer 124/13, 146/06

ḥ.+i tebevvül 69/07, 75/05

[=5]

Hind Ar. Hindistan.

h. 79/01, 123/13

h.+i māşī 71/01

[=3]

Hind sinegi Bir sinek türü.

h. ile 27/07

[=1]

Hindī (< Ar. Hind ve nispet eki -ī) Hindistan’a ait.

h. (sünbül-i Hindī) 87/02

h. (sünbül-i Hindī ve Rūmī) 24/07

[=2]

hindibā Ar. Kumluk veya kumsal yerlerde kendiliğinden yetişen, yaprakları salata gibi yenen, bir cinsinin kök tozu kahveye karıştırılan, kökü ve yaprakları hekimlikte kullanılan bitki, güneyik (Chicorium).

h. 49/07

[=1]

ḥis (< Ar. ḥiss) Dış dünyaya ait etkileri beş duyu yoluyle idrak etme, anlama.

ḥ. olun- (ḥiss olun-) 18/08, 47/11

[=2]

ḥiṭāb Ar. Sözü veya yazıyı bir kimseye yöneltme, tevcih etme.

ḥ. it- 4/08

[=1]

ḥomurdan- Öfke, kızgınlık, can sıkıntısıyla anlaşılmaz sesler çıkarmak.

ḥ.-araḳ 75/04

[=1]

ḫorūs Far. Tavuk cinsinin dişisine göre daha iri ve gösterişli, renkleri parlak, ibiği büyük olan erkeği.

ḫ. 21/01

[=1]

ḥubūbāt Ar. Buğday, arpa, mısır vb. taneli bitkiler, tahıl.

ḥ. 12/12

[=1]

ḥufne (?) Bir bitki türü.

h. 83/04

[=1]

ḥulbe Ar. Baklagillerden, çiçekleri mavi, sarı veya beyaz renkli, kurutulan tohumları çemen yapımında kullanılan bir bitki, boy otu (Trigonella faenum-graecum). krş. **boy otu**

ḥ. 117/05, 122/13

[=2]

ḥummā Ar. Hastalıkla gelen şiddetli ateş, nöbet, sıtma.

ḥ. 86/01

[=1]

ḫunāḳu'l-yābis (< Ar. ḫunāḳ, harf-i tarif el- ve Ar. yābis) Kuru iltihap; hayvanın karnın şişmesi, çok soluması, boğazında balgam birikmiş gibi öksürememesi gibi belirtiler ile ortaya çıkan hastalık.

ḫ. 50/03, 54/11

[=2]

ḫunāḳu'r-raṭb (< Ar. ḫunāḳ, harf-i tarif el- ve Ar. raṭb) Yaş iltihap; hayvanın gerdanının şişmesi, burnunun akması, yumurtalıklarını içine çekmesi gibi belirtiler ile ortaya çıkan hastalık.

ḫ. 51/01, 55/08

[=2]

ḫunāḳ-ı ġayrü'l-müntin (< Ar. ḫunāḳ, terkib i'si, Ar. ġayr, harf-i tarif el- ve Ar. muntin)Kokusuz iltihap, hayvanın burnundan kokusuz iltihap akması ve çok soluması belirtileri ile ortaya çıkan hastalık.

ḫ. 54/02

[=1]

ḫunāḳıyye Ar. Bademcik iltihabı, boğak, anjin, kuş kuyruğu; tayların çene kemiği ile gırtlağı arasında şiş olması ve burunlarından sarı su akması belirtileri ile ortaya çıkan hastalık.

ḫ. 47/04, 99/04, 99/05

[=3]

ḫunāḳu'l-ḳalb (< Ar. ḫunāḳ, harf-i tarif el- ve Ar. ḳalb) Kalp damarlarındaki yetersizlikten ileri gelen ve şiddetli göğüs ağrısı ile kendini gösteren hastalık.

ḫ. 55/07

[=1]

ḫunāḳu'l-mefāṣıl (< Ar. ḫunāḳ, harf-i tarif el- ve Ar. mefāṣıl) Eklem iltihabı; hayvanın eklemlerinin şiş olması ve burundan iltihap akması gibi belirtiler ile ortaya çıkan hastalık.

ḫ. 52/11

[=1]

ḫurmā Ar. Hurma ağacının tatlı, besleyici, etli meyvesi.

ḫ. 26/02, 40/13, 42/01, 69/04, 70/13, 79/04, 82/13, 87/01, 87/09, 109/05

[=10]

ḫurūc Ar. Dışarı çıkma, çıkış.

ḫ. eyle- 66/06

ḫ.+ı maḳ'ad 66/05

ḫ. it- 77/01, 77/01, 77/07, 141/07, 141/08

[=7]

ḫūy Ar. Alışkanlık, âdet.

ḫ. (bed-ḫūy ol-) 17/03

ḫ.+larınıŋ 16/09

ḫ.+**larıŋ** 15/11

[=3]

ḫūylan- Ürkmek, huysuzlaşmak.

ḫ.-anlarıŋ 16/08, 16/13

ḫ.-up 16/03

[=3]

hümāyūn Ar. Padişahlığa ait.

h. (beze-i mefḳūdu'l-istiṭā'at-ı Dersa'ādet-i ordu-yı hümāyūn muḥāsebecisi bulun-) 3/03

[=1]

hüner Ar. Bir işte gösterilen ustalık, beceriklilik, maharet.

h.+e (bār-simet-i dāniş u hüner) 2/03

[=1]

hüner-vāye (< Far. hüner ve Far. vāye) Hünerli.

h. (sāye-i hüner-vāye-i cenāb-ı şehin-şāhīde) 2/08

[=1]

hüner-verī (< Far. hüner, Far. -ver ve nispet eki -ī) Hünerli

h. (fārisü'l-ḫayl-i hüner-verī vü ferāset ol-) 1/02

[=1]

ḥüsn Ar. Güzel.

ḥ. (resīde-i feżā-yı ḥüsn-i ḳabūl ol-) 2/01

ḥ.+i kelām 1/10

[=2]

ılıcaḳ Ilıkça.

ı. 88/03, 88/12

[=2]

ışıdıl- Sıcak duruma getirilmek.

ı.-araḳ 89/10

ı.-up 73/07, 120/04

[=3]

ışır- Dişleriyle koparmak.

ı.-dığı 139/08, 139/10, 139/13, 140/01, 140/02

ı.-dıḳda 125/09

ı.-ır ise 139/06, 139/12

ı.-ası 127/02

ı.-asından 19/11, 53/01, 137/13, 138/07, 138/10, 138/13

[=15]

ışırġan Isırgangillerden, her tarafı sert tüylerle kaplı, tüyleri kırıldığında karınca asidi denilen çok kaşındırıcı bir madde çıkartan bir ot, ısırgan (Urtica).

ı. 53/04

[=1]

ışḳāt Ar. Düşürme.

ı. it- 61/11

[=1]

ışladıl-Islak duruma getirmek.

ı.-araḳ 85/05, 97/04, 131/09

ı.-dıḳdan-şoŋra 95/04

ı.-up 56/03, 60/04, 61/13, 125/05, 126/13

ı.-up süril- 114/06

ı.-up şiş- 65/03

ı.-up yumuşa- 59/08

[=12]

ışlaḳSuya batırılmış, üzerine su dökülmüş veya yağmurdan ıslanmış olan.

ı. 107/03

[=1]

ışlan-Islak duruma gelmek.

ı.-dığı 125/05

[=1]

ışṭabl Rum. Ahır.

ı. (perveriş-yāfte-i ışṭabl-ı feyż-i nā-mütenāhī-i ilāhī ol-) 1/08

[=1]

ıżṭırāb Ar. Maddî veya manevî acı, azap, eziyet, zahmet, sıkıntı.

ı. (dūçār-ı ıżṭırāb ol-) 69/08

ı. çek- 78/04

ı.+ından 23/09

[=3]

i- **1.** Aslı Eski Türkçede ermek iken irmek>imek olarak değişen ve kökü eriyip bugün sadece 'şu veya bu durumda bulunmak' anlamındaki idi, imiş, ise, iken şekilleri kullanılan, eklendiği isimlere yargı görevi yükleyen fiil, ek fiil, cevher fiil.

i.-dügi 6/05, 8/07, 8/13

i.-dügünden 12/08, 36/04, 65/11, 114/13, 137/07

i.-dügüni 5/13

i.-ken 12/07, 13/07, 19/04, 35/11, 67/03, 90/10, 91/06, 105/06, 108/01, 110/04, 113/13, 114/03, 123/08, 125/12, 135/13, 138/08

i.-se 12/06, 18/09, 24/13, 25/03, 30/03, 35/13, 39/01, 42/10, 42/10, 53/05, 58/03, 69/12, 73/05, 86/10, 94/11, 97/04, 100/05, 100/05, 105/08, 106/07, 116/12, 124/10, 125/07, 127/08, 14/04, 146/10

[=51]

2. Aslı Eski Türkçede ermek iken irmek>imek olarak değişen ve kökü eriyip bugün sadece 'şu veya bu durumda bulunmak' anlamındaki idi, imiş, ise, iken şekilleri kullanılan eklendiği fiilleri birleşik zamanlı çekimleyen fiil, ek fiil, cevher fiil.

i.-acaḳ ise 18/13

i.-ar iken 114/05

i.-ar ise 8/11, 88/01

i.-dügüne 2/13

i.-emez ise 107/02

i.-er iken 6/04, 15/04, 17/09, 41/01, 98/06

i.-er ise 19/06, 19/07, 23/12, 36/11, 39/12, 50/02, 60/02, 63/01, 84/08, 84/11, 99/11, 100/13, 106/05, 107/07, 110/03, 118/09, 122/08, 134/02, 134/06, 137/07, 138/06, 142/02, 145/01

i.-erler ise 141/08

i.-ır iken 78/04

i.-ır ise 63/07, 63/09, 84/09, 139/06, 139/12

i.-maz ise 19/05, 19/13, 30/08, 30/12, 31/07, 75/08, 76/05, 80/08, 80/13, 100/02, 104/12, 108/01, 108/09, 110/02, 113/01, 113/11, 115/07, 122/11, 123/05, 129/04, 131/05, 133/01, 137/11, 143/07

i.-mez idi 5/12

i.-mez ise 12/11, 15/06, 34/03, 41/13, 48/05, 49/10, 54/09, 60/13, 63/04,

68/03, 73/04, 77/02, 77/13, 97/05, 99/07, 114/03, 124/12, 126/05, 129/01, 131/03, 134/04, 51/13

i.-mış ise 13/07

i.-miş-idim 5/10

i.-miş ise 29/09, 36/12, 56/13, 117/12, 59/08

i.-muş idügi 133/08

i.-muş ise 26/04

i.-müş ise 55/09

i.-r iken 9/08, 14/02, 15/07, 72/11, 75/04, 80/11, 84/13, 109/01, 119/07, 123/06, 123/07, 127/07, 130/04, 133/02, 134/11, 135/05, 139/06, 139/07, 140/09

i.-r ise 45/06, 89/04, 120/01

i.-ur iken 44/05, 78/09, 81/03, 81/13, 88/10, 127/07

i.-ur ise 12/10, 13/01, 13/06, 13/13, 14/01, 15/04, 17/12, 18/01, 27/05, 30/10, 35/09, 37/05, 49/06, 50/09, 53/02, 57/10, 57/11, 69/13, 77/07, 84/13, 94/07, 101/13, 104/04, 104/07, 108/04, 109/06, 110/07, 111/03, 112/01, 112/03, 112/06, 118/11, 119/02, 125/04, 136/09, 137/02, 137/06, 138/02, 138/07, 138/10, 138/13, 140/04, 140/09, 141/11, 143/11, 144/04, 144/07, 144/09

i.-ür iken 45/05, 66/05, 66/12, 72/11, 82/08, 97/10

i.-ür ise 12/05, 28/12, 39/11, 46/01, 66/10, 94/01, 94/05, 114/02, 137/09

[=241]

i‘āde Ar. Tekrar eski durumuna gelme, getirme.

i.+i tedāvī 144/02

[=1]

‘ibārāt Ar. İbareler.

‘i.+ı rekīke 3/08

[=1]

‘ibāret Ar. Oluşan, meydana gelen.

‘i.+dir 16/07

[=1]

İbn ‘Abbās Ebu’l-Abbâs Abdullâh b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib el-Kureşî (ö. 68/687-88). Hz. Peygamber’in amcasının oğlu, tefsir, fıkıh ve hadis alimi.

i. raḍı’allāhu ‘anhumā 5/02

[=1]

İbn ‘Ömer Ebû Abdirrahmân Abdullâh b. Ömer b. el-Hattâb el-Kureşî el-Adevî (ö. 73/693). Hz. Ömer’in oğlu, hadis alimi.

i. raḍı’allāhu ‘anhumā 8/08, 8/11

[=2]

İbrahīm Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam’ın müştereken kabul ettiği büyük peygamber.

i. (ḥażret-i İbrahīm ve İsmā‘īl ‘aleyhuma’s-selām) 5/09

[=1]

ibtidā Ar. Bir işin, bir şeyin ilk defa ortaya çıkan kısmı veya başlama zamanı, başlangıç.

i. 9/12, 10/03

[=2]

icāb Ar. Gerek, lüzum.

i.+ı 55/06, 62/10, 102/13, 128/07

i. it- 12/03, 58/09, 122/07

[=7]

icābet Ar. Kabul etme, muvafakat etme, uyma.

i. (sidre-peymā-yı icābet-i müzeyyenü'l-endām ol-) 1/11

i. it- 5/02, 6/01, 6/01

[=4]

ictināb Ar. Kaçınma, sakınma, çekinme.

i. it- 7/08

[=1]

iç Herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer, dahil, dış karşıtı.

i. 8/06

i.+i 28/07, 56/13, 100/04, 102/12, 133/07

i.+inde 11/11, 20/06, 22/01, 24/09, 25/11, 28/02, 29/11, 31/13, 32/04, 33/01, 36/07, 38/04, 41/02, 41/06, 34/09, 42/11, 44/07, 45/01, 46/02, 48/05, 51/12, 52/07, 54/01, 54/09, 55/05, 56/03, 56/10, 56/12, 58/08, 62/05, 63/05, 63/11, 66/03, 67/10, 79/08, 81/05, 85/05, 87/02, 92/09, 99/06, 101/04, 103/06, 105/05, 105/10, 106/03, 106/12, 107/08, 109/07, 109/13, 110/10, 112/03, 113/13, 116/07, 116/13, 118/02, 121/02, 122/04, 122/04, 122/05, 124/08, 124/12, 126/07, 127/05, 128/06, 132/05, 133/03, 133/10, 134/06, 135/09, 135/10, 140/07, 28/08, 59/08

i.+inden 53/03, 102/13, 115/06, 125/05, 128/05

i.+ine 18/05, 21/02, 21/09, 21/11, 22/10, 28/04, 29/03, 29/08, 33/03, 33/04, 33/05, 33/07, 34/04, 34/04, 34/06, 34/07, 35/03, 40/07, 40/13, 41/03, 41/06, 41/13, 42/01, 42/12, 43/09, 44/01, 47/10, 47/12, 49/03, 49/06, 50/12, 50/13, 51/05, 52/01, 52/03, 52/04, 53/02, 54/03, 56/04, 56/06, 57/05, 60/06, 60/06, 62/07, 66/08, 69/03, 71/01, 71/07, 75/01, 75/02, 75/08, 77/03, 77/05, 82/04, 82/12, 83/03, 85/11, 90/02, 91/11, 96/01, 97/13, 98/08, 98/12, 102/13, 105/13, 107/03, 110/13, 111/03, 113/02, 113/06, 116/01, 116/09, 117/04, 117/06, 117/10, 117/12, 119/02, 120/02, 122/13, 125/02, 125/10, 126/02, 130/10, 132/02, 132/06, 133/12, 134/04, 134/12, 135/07, 137/02, 140/09, 140/11, 141/10, 141/13, 142/13, 146/08, 28/08

[=141]

iç yağı Geviş getiren hayvanların karın boşluğunda iç organlarını saran kalın yağ, şahım. krş. **çerviş**
i. 46/10, 57/03, 61/03, 95/08, 98/10, 102/06, 109/06, 109/08, 123/03, 123/03, 127/10, 133/13, 134/02, 135/09, 135/10, 135/12
[=16]
iç- Bir sıvıyı ağza alıp yutmak.
i.-digi 42/09
i.-dikden-şoŋra 39/09
i.-ebildigi ḳadar 12/13
i.-ecegi 47/12, 52/04, 66/10, 74/13, 75/06, 78/08, 80/07, 91/13, 94/02, 128/13
i.-meden 23/09
i.-emeyüp 97/09
i.-er iken 41/01
i.-irilerek 146/10
i.-meden 93/09
i.-meden (yeme içme) 48/03, 90/03
i.-medigi 20/11, 95/06
i.-mege 143/07
i.-memesi 114/10
i.-mesi 12/04
i.-mezden evvel 82/05
i.-üp 77/07, 94/13
[=28]
yiyüp iç- 12/04, 23/09
[=2]
içerü İç yan, iç bölüm, dışarı karşıtı.
i. 51/01, 68/01, 77/02
i.+de 22/03, 77/08
i.+de ise 58/03
i.+si 18/05, 99/04, 113/03, 117/12, 128/11, 133/09
i.+sinde 72/08, 78/12
[=14]
içiril- İçmesi sağlanmak.
i.-digi 40/01
i.-dikden-şoŋra 72/02, 73/13, 75/07, 87/11
i.-e 33/02, 33/06, 34/08, 40/09, 41/12, 42/02, 42/06, 42/10, 44/06, 44/11, 44/13, 45/02, 45/05, 46/03, 46/06, 48/06, 48/10, 50/01, 50/03, 50/09, 50/10, 51/10, 53/09, 53/13, 55/07, 65/10, 67/03, 69/02, 69/03, 69/04, 69/11, 72/03, 72/05, 72/06, 72/07, 74/06, 74/06, 75/03, 75/07, 75/11, 76/08, 76/09, 76/12, 77/09, 78/02, 78/08, 79/02, 79/03, 79/05, 79/06, 80/06, 81/09, 82/08, 83/01, 83/09, 84/01, 84/02, 84/03, 84/04, 84/08, 85/03, 85/11, 86/12, 86/13, 87/08, 88/06, 92/07, 93/10, 93/11, 94/02, 94/04, 94/06, 94/08, 95/03, 95/06, 96/08, 97/12, 98/01, 98/09, 107/10, 113/04, 113/10, 129/03, 139/02, 139/04, 139/05, 139/08, 140/12, 142/08, 143/03, 143/04, 143/10, 143/12, 145/04, 146/01, 146/02, 146/03, 146/08
i.-e 40/07, 71/03
i.-ecek 44/09
i.-erek 52/03, 66/09, 73/03, 83/06, 87/04, 118/10, 134/03, 144/10
i.-mesi 41/09

i.-meye 13/07
i.-meyüp 41/12
i.-mezden evvel 82/03
i.-üp 33/08, 45/12, 62/09, 71/04, 89/10
[=123]
ezilüp içiril- 69/04, 139/08
ḳarışdırılup içiril- 41/09, 44/06, 69/02, 69/11, 74/06, 76/08, 76/09, 78/08, 83/09, 93/11, 96/08, 98/01, 98/09, 145/04
ḳatılup içiril- 84/03
ḳaynadılup içiril- 139/04
oġalanup içiril- 95/03
süzilüp içiril- 87/04
yapılup içiril- 44/11
[=21]
için 1. Amacıyla maksadıyla.
i. 4/11, 5/08, 11/08, 11/10, 37/07, 40/01, 48/09, 52/02, 60/13, 64/03, 64/12, 73/09, 90/09, 90/12, 90/13, 101/01, 104/05, 123/04, 125/13, 125/13, 126/11, 136/05, 136/06, 136/11, 144/05
2. Özgü, mahsus.
i. 4/06, 5/10, 6/10, 6/11, 6/11, 17/04, 17/13, 22/05, 35/09, 38/08, 41/08, 58/02
i.**+dür** 9/01
[=38]
iddiḫār Ar. Toplama, biriktirme.
i. it- 5/10
[=1]
idḫāl Ar. İçeri koyma, içeri sokma, dahil etme.
i. (bi'l-idḫāl) 18/02, 66/03, 89/02
i. idil- 70/11
i. ile 18/04, 66/05, 66/13, 69/12, 71/09, 92/13
i.+ine 18/13
i. it- 7710
i. olun- 67/01, 77/11
[=14]
idici Yapan, eden.
i. idici ḳıl- 4/11
[=1]
idil- Olunmak, yapılmak, kılınmak.
i.-dikden-ṣoŋra 33/08, 46/10, 58/01
i.-dikden ṣoŋra 24/09
i.-e 46/10, 46/10, 58/04, 62/02, 68/08, 70/11, 70/13, 92/11
i.-erek 37/06, 43/04, 56/01, 57/12, 59/01, 59/09, 60/11, 63/03, 63/07, 67/07, 85/02, 103/07, 118/02, 124/08, 142/03
i.-mesi 17/06
i.-üp 32/07, 35/05, 39/05, 42/06, 42/13, 43/04, 43/07, 45/01, 45/11, 46/08, 46/12, 49/11, 50/02, 50/07, 51/12, 52/08, 52/08, 54/10, 55/04, 57/01, 57/09, 58/04, 58/08, 59/11, 60/03, 60/08, 60/10, 61/13, 61/13, 62/03, 62/04, 62/06, 64/07, 67/07, 67/10, 68/04, 70/02, 70/09, 70/10, 72/04, 76/11, 78/02, 84/02, 87/12, 91/01, 91/07, 101/04, 113/05,

114/02, 119/03, 126/10, 141/06, 141/07
[=81]
daḳḳ idil- 62/04
ḫall idil- 32/07, 84/02
ḫalṭ idil- 57/12
ḫamīr idil- 24/09, 35/05, 37/06, 43/04, 50/07, 52/08, 56/01, 57/01, 59/01, 60/03, 60/11, 61/13, 78/02, 85/02, 103/07, 114/02, 118/02, 119/03, 124/08, 142/03
‘ilāve idil- 39/05
kebāb idil- 113/05
merhem idil- 63/07, 67/07
mezc idil- 33/08, 42/06, 68/04, 91/01
mezc ve saḥḳ idil- 64/07
mu‘ālece idil- 17/06
saḥḳ idil- 43/07, 45/01, 45/11, 46/08, 46/12, 49/11, 50/02, 51/12, 52/08, 54/10, 55/04, 57/09, 58/04, 58/08, 59/09, 59/11, 60/08, 60/10, 61/13, 62/03, 62/06, 67/07, 67/10, 70/02, 70/09, 70/10, 70/11, 72/04, 76/11, 87/12, 91/07, 101/04, 126/10
ṭabḫ idil- 58/01
taḳsīm idil- 42/13
tekrār idil- 62/02
tenḳıye idil- 68/08, 70/13, 92/11
tütsü idil- 46/10, 46/10, 141/06, 141/07
vaż‘ idil- 58/04
[=78]

idrār Ar. Böbreklerde kandan süzülerek idrar yolları aracılığıyla dışarıya atılan sıvı, sidik.
i.+ı 75/05
[=1]

ifāḳat Ar. Hastalıktan kalkma, sağlığına kavuşma, iyileşme.
i. bul- 20/10
[=1]

iġmāż Ar. Görmezden gelmek, umursamamak.
i. olun- 31/06
i. u tesāmuḥ buyur- 3/09
[=2]

igne Dikiş dikmeye yarayan, ince, ucu sivri, bir ucunda iplik geçecek deliği bulunan çelik araç.
i. 67/13
i. ile 113/11, 137/09
[=3]

iḥāṭa Ar. Bir şeyin etrafını çevirme, çevreleme, kuşatma, sarma.
i. it- 14/08
[=1]

iḫrāc Ar. Dışarıya çıkarma, dışarıya atma.
i. (bi’l-iḫrāc) 125/05
i. olun- 120/02, 130/01
[=3]

iḫtilāc Ar. Kasların irade dışı kasılıp gevşemesi sonucunda organlarda görülen hareket, takallüs.
i. 96/03
[=1]

iḫtiyārla- Yaşı ilerlemek, yaşlanmak, kocamak.
i.-dıḳda 38/06
[=1]
iḫtiyārlıḳ İhtiyar olma durumu, yaşlılık.
i.+dan 38/07, 38/08
i.+ından (iḫtiyārlıġından) 38/06
[=3]
iḳbāl Ar. Baht açıklığı veya yüksek bir makama, duruma erişmiş olma durum.
i.+e (şümūs-ı iḳbāl) 1/08
i.+i ma'ālī-i 'unvān-ı mülūkāne 1/09
[=2]
iki Birden sonra gelen sayının adı.
i. 7/05, 9/12, 9/12, 9/13, 9/13, 10/01, 10/01, 10/02, 10/03, 10/04, 10/04, 12/13, 14/05, 14/11, 16/04, 16/11, 18/07, 18/07, 18/10, 20/04, 20/09, 21/10, 21/10, 24/05, 24/13, 27/12, 28/01, 29/13, 30/01, 30/10, 30/11, 31/01, 31/13, 32/10, 33/06, 33/13, 35/04, 37/07, 40/05, 40/06, 40/09, 40/11, 41/09, 42/12, 43/06, 44/01, 44/02, 48/01, 50/08, 54/04, 55/12, 57/04, 62/07, 63/01, 65/11, 68/11, 72/07, 73/05, 75/02, 75/08, 75/10, 75/11, 79/01, 79/01, 79/02, 79/04, 79/10, 80/09, 82/01, 82/04, 82/12, 83/04, 83/11, 85/13, 86/07, 87/03, 87/06, 87/07, 87/09, 87/11, 87/13, 89/01, 89/01, 91/05, 93/12, 101/01, 101/07, 102/08, 103/03, 105/0ḳ9, 108/10, 113/11, 115/05, 115/08, 118/04, 119/06, 119/11, 119/13, 120/01, 120/07, 120/13, 123/11, 123/13, 124/04, 129/01, 129/12, 132/06, 132/10, 134/13, 137/09, 137/09, 142/06, 142/11, 142/12, 145/01, 146/03, 146/09, 51/13
i. (bir iki) 12/10, 13/04, 63/06, 89/04, 119/10, 119/12, 121/04, 124/04, 137/08, 146/06, 146/08
i. (on iki) 9/11, 10/09, 10/09, 53/04, 56/03, 60/04, 63/04, 69/04, 125/04, 131/09
i. (on iki buçuḳ) 102/08
i. buçuḳ 12/11, 12/12, 41/05, 144/08
i.+si 8/02
i.+siniŋ 38/13
i. üç 118/05, 119/13, 126/12
i. yüz (iki-yüz) 21/09, 45/03, 45/09, 49/13, 50/09, 54/10, 55/06, 73/02, 74/05, 79/04, 86/11, 89/09, 89/11, 140/10
[=163]
ikinci İki sayısının sıra sıfatı.
i. 9/03, 11/07, 12/03, 22/01, 26/08, 33/10, 35/05, 37/08, 40/02, 43/01, 48/02, 61/08, 63/07, 65/10, 67/04, 67/13, 70/03, 74/03, 80/10, 87/04, 107/10, 120/11, 138/07, 141/06, 142/10, 144/06, 150
i. (elli ikinci) 143/13
i. (ḳırḳ ikinci) 112/11

i. (on ikinci) 24/02, 31/02, 78/09, 130/06, 160

i. (otuz ikinci) 94/09

[=35]

ikişer İki sayısının üleştirme sayı sıfatı.

i. 36/06, 38/04, 68/06, 102/06, 102/10, 146/03

i. **(on ikişer)** 57/03

[=7]

ikle Ar. Kaşıntılı bir deri hastalığı.

i. 61/09

i. ol- 104/13

[=2]

iklīl Ar. Tırnakların etrafını çevreleyen deride oluşan hastalık.

i. 132/11, 133/06

[=2]

iklīl-i melik Avrasya'ya özgü, 40-250 cm yükseklikte, aromatik yaprakları olan, sarı çiçekli iki yıllık bir yonca. Koçboynuzu, kokulu yonca, eşek yoncası, sarı taşyoncası (Melilotus officinalis).

i. 52/07

[=3]

iḳlīmīyā Far. Maden cürufu.

i.+sı 118/01, 118/01

i.+yı fiẓẓī 25/07

i.+yı ẕehebī 25/07

[=4]

iksīr Ar. Bazı maddelerin ispirtoda eritilmesiyle elde edilen çok etkili ilaç.

i. 89/06

[=1]

iḳtidār Ar. Bir işi yapabilme gücü, erk, kudret.

i.+ı 92/05, 107/11, 124/02

i.+ı ol- 86/06

[=4]

iktināh Ar. Bir şeyin gerçeğini anlama, künhüne varma.

i. **(pādişāh-ı maʻārif-i iktināh-ı merāhim-penāh)** 2/02

[=1] Ar.

ʻilāc Ar. Bir hastalığı, bir yarayı iyi etmek üzere içilmek, herhangi bir yolla vücuda verilmek veya dışarıdan sürülmek suretiyle kullanılan maddelere verilen isim, em.

ʻi. 30/04, 49/10, 54/12, 124/11

ʻi.+a 125/13

ʻi.+dan 55/06

ʻi.+dan-şoŋra 71/11

ʻi.+ı 22/10, 23/10, 24/05, 26/10, 26/12, 27/02, 27/12, 28/01, 28/03, 31/03, 32/12, 39/02, 40/10, 41/05, 43/02, 43/09, 47/05, 48/03, 48/13, 50/06, 51/02, 53/01, 54/03, 57/03, 61/11, 66/06, 72/01, 73/01, 74/05, 75/06, 76/07, 77/01, 77/08, 78/05, 78/06, 79/01, 79/08, 80/04, 80/12, 81/04, 82/01, 82/10, 83/03, 83/11, 84/06, 85/01, 86/06, 87/06, 88/11, 90/04, 92/06, 93/03, 93/09, 95/01, 95/12, 96/06, 97/01, 97/10, 98/07, 106/11, 107/12, 108/06, 108/09,

109/01, 109/13, 110/06, 110/10, 111/07, 112/13, 114/11, 115/04, 115/13, 119/08, 120/13, 121/06, 122/10, 123/09, 124/02, 124/07, 127/02, 127/08, 128/12, 130/04, 130/07, 130/11, 131/08, 132/01, 132/13, 133/07, 134/12, 135/06, 139/01, 139/08, 139/13

‘i.+ı-y-la 55/08

‘i.+ı āḫır 20/13, 23/04, 24/08, 25/05, 25/09, 26/01, 27/04, 29/10, 30/13, 31/11, 33/02, 37/10, 38/04, 40/12, 43/06, 44/01, 44/13, 45/10, 47/08, 48/06, 49/05, 51/07, 52/05, 53/13, 56/02, 57/07, 58/04, 58/05, 58/12, 59/02, 59/10, 60/05, 60/09, 62/02, 63/10, 64/07, 67/12, 68/06, 68/11, 69/11, 70/06, 70/08, 70/13, 72/03, 73/11, 74/07, 74/13, 75/11, 76/03, 77/12, 79/03, 81/08, 82/06, 83/07, 84/02, 85/05, 85/08, 87/08, 88/13, 90/09, 91/05, 91/09, 92/11, 92/13, 94/03, 96/08, 98/09, 102/06, 103/04, 103/11, 104/01, 105/03, 105/09, 106/01, 107/01, 107/13, 109/09, 110/11, 111/10, 113/08, 116/06, 117/02, 118/02, 118/13, 121/10, 123/02, 126/05, 127/09, 129/05, 129/13, 131/01, 132/04, 132/09, 133/11, 135/02, 135/10, 138/04, 139/04, 139/11, 140/01, 140/10, 145/10, 146/02

‘i.+ı meẕkūr 24/01, 61/08, 92/10, 120/01

‘i.+ı meẕkūr ile 41/11

‘i it- 77/09, 78/09, 92/13

‘i.+lar 38/13, 56/13

‘i.+lar ile 20/10, 48/02, 124/13, 131/03

‘i.+ları 32/09

‘i. ol- 129/03

‘i. olun- 26/08, 28/13, 31/07, 31/08, 34/03, 36/04, 61/01, 97/06, 129/10

[=230]

ilāhī (< Ar. ilāh ve nispet eki -ī) Allah’la ilgili, Allah’a ait, Allah’a has.

i. (perveriş-yāfte-i ışṭabl-ı feyż-i nā-mütenāhī-i ilāhī ol-) 1/09

[=1]

‘ilāve Ar. Ek.

‘i. (bi’l-‘ilāve) 83/06

‘i. ile 58/03, 75/09, 125/06

‘i. olun- 39/05, 45/04, 56/05, 58/10, 59/04, 62/08, 71/02, 81/07, 87/03, 91/11, 102/05, 117/04, 117/06, 122/05, 143/10

[=19]

ile 1. Cümle içinde aynı görevde bulunan iki ögeyi birbirine bağlamaya yarayan bir söz.

i. 1/05, 3/01, 6/08, 7/03, 7/04, 8/01, 9/04, 9/05, 11/04, 19/02, 19/05, 19/06, 19/07, 20/01, 20/04, 20/08, 20/09, 20/12, 22/09, 23/06, 24/05, 24/09, 26/02, 26/04, 26/05, 27/05, 27/12, 29/11, 30/06, 31/07, 32/13, 33/06, 33/12, 34/02, 34/07, 35/03, 36/01, 37/05, 37/06, 38/10, 39/04,

40/11, 40/12, 42/01, 42/09, 43/13, 44/01, 44/05, 44/13, 45/09, 45/11, 46/04, 46/07, 46/10, 46/12, 47/04, 47/13, 48/03, 48/04, 48/11, 49/02, 49/07, 49/12, 52/04, 52/05, 52/12, 53/02, 53/04, 53/07, 53/11, 58/12, 59/07, 59/11, 60/05, 60/10, 61/04, 62/08, 63/07, 63/09, 64/10, 65/09, 65/09, 66/09, 66/10, 66/12, 67/01, 67/04, 67/06, 67/09, 68/04, 69/01, 69/02, 69/04, 69/09, 70/04, 70/11, 71/03, 71/05, 71/08, 71/11, 72/07, 72/13, 74/01, 75/02, 75/08, 75/09, 76/03, 76/06, 77/03, 78/08, 78/08, 79/04, 79/05, 8/05, 80/11, 81/06, 81/12, 81/13, 82/01, 82/06, 82/07, 82/12, 82/13, 83/04, 83/08, 84/07, 84/10, 85/08, 85/09, 85/10, 86/11, 87/07, 88/03, 88/03, 90/04, 90/05, 90/11, 91/02, 91/07, 92/01, 92/11, 93/01, 93/03, 94/01, 94/03, 94/07, 95/07, 95/08, 95/10, 96/09, 97/12, 98/03, 100/06, 100/10, 101/04, 101/05, 104/02, 104/10, 104/11, 105/01, 106/06, 106/07, 108/07, 110/01, 110/06, 111/08, 112/02, 114/08, 115/03, 116/01, 116/03, 118/03, 119/09, 120/01, 120/09, 122/08, 122/10, 122/11, 123/03, 123/03, 123/06, 123/07, 123/09, 124/05, 125/07, 126/08, 127/03, 127/04, 129/01, 129/01, 129/05, 130/03, 130/04, 130/08, 130/08, 130/11, 131/01, 131/12, 132/05, 132/12, 133/09, 134/02, 134/04, 134/12, 135/02, 135/09, 135/12, 136/07, 136/12, 137/04, 138/13, 138/13, 140/03, 141/05, 141/11, 142/02, 142/04, 143/01, 143/03, 144/05, 144/10, 144/11, 144/12, 144/13, 145/03, 145/04, 145/07, 145/10, 145/12, 22/13, 28/08

2. İsimlerin sonuna gelerek beraberlik, refakat, vasıta, araç, hâl, tarz, ilişki vb. anlamlarda zarflar yapar.

i. 1/04, 2/10, 3/05, 5/01, 6/07, 7/06, 11/09, 12/01, 12/08, 13/02, 15/02, 15/04, 15/10, 16/03, 16/13, 17/08, 17/11, 17/12, 18/04, 18/04, 18/05, 18/06, 18/09, 18/13, 19/04, 19/07, 20/02, 20/03, 20/03, 20/06, 20/10, 20/11, 20/13, 21/01, 21/02, 21/03, 21/04, 21/09, 21/11, 21/11, 21/12, 21/12, 22/02, 22/04, 22/05, 22/06, 22/07, 22/12, 23/02, 23/03, 23/04, 23/05, 23/11, 24/08, 24/09, 24/11, 25/01, 25/06, 25/10, 26/05, 26/07, 26/08, 26/11, 26/13, 27/03, 27/03, 27/04, 27/06, 27/07, 28/01, 28/11, 28/12, 28/13, 29/02, 29/04, 29/07, 30/01, 30/05, 30/10, 30/11, 30/13, 31/09, 31/10, 32/02, 32/04, 33/05, 34/11, 34/12, 35/04, 35/05, 36/07, 36/08, 36/12, 36/12, 37/04, 37/06, 37/09, 37/10, 37/11, 37/12, 38/01, 38/02, 38/09, 39/04, 39/08, 39/09, 40/02, 40/06, 40/10, 40/13, 41/11,

41/12, 41/13, 42/06, 42/13, 43/04, 43/07, 43/09, 44/08, 44/11, 44/11, 45/02, 45/08, 45/10, 46/08, 46/12, 47/05, 47/08, 47/09, 48/01, 48/02, 48/04, 48/05, 48/07, 48/13, 48/13, 49/02, 49/06, 49/11, 50/03, 50/07, 50/08, 50/09, 50/11, 51/06, 51/07, 51/08, 52/01, 52/08, 52/09, 53/01, 53/09, 53/12, 54/07, 54/10, 55/01, 55/02, 55/05, 55/07, 55/09, 55/10, 56/01, 56/07, 56/09, 56/10, 57/01, 57/01, 58/03, 58/05, 58/09, 58/11, 58/12, 58/13, 59/01, 59/02, 59/04, 59/04, 59/06, 59/09, 59/09, 59/12, 60/03, 60/07, 60/08, 60/09, 60/11, 60/11, 61/01, 61/01, 61/07, 61/12, 61/12, 62/01, 62/02, 62/03, 62/05, 62/07, 62/10, 63/01, 63/02, 63/03, 63/03, 63/05, 63/06, 63/10, 63/12, 63/13, 64/06, 64/07, 64/08, 64/12, 64/13, 65/01, 65/01, 65/02, 65/03, 65/04, 65/12, 66/05, 66/13, 67/07, 67/10, 68/05, 68/07, 68/09, 68/09, 68/10, 69/03, 69/08, 69/10, 69/11, 69/12, 70/02, 70/02, 70/03, 70/04, 70/05, 70/06, 70/08, 70/11, 70/13, 71/10, 71/13, 72/04, 72/06, 73/02, 73/03, 73/04, 73/06, 73/08, 74/04, 74/05, 74/07, 74/09, 74/11, 75/01, 75/07, 75/09, 75/10, 76/03, 76/05, 76/08, 76/09, 76/11, 76/12, 77/01, 77/02, 77/04, 77/09, 77/11, 7710, 78/01, 78/02, 78/07, 78/10, 79/02, 79/03, 79/06, 79/09, 79/12, 79/13, 80/04, 80/06, 80/08, 80/13, 81/08, 81/11, 82/02, 82/02, 83/12, 83/12, 84/02, 84/04, 84/06, 85/02, 85/03, 85/09, 86/06, 86/08, 86/09, 87/03, 87/06, 87/12, 87/12, 88/04, 88/06, 88/11, 88/12, 88/13, 89/01, 89/04, 89/05, 89/05, 89/07, 89/08, 89/09, 90/06, 91/04, 91/08, 92/02, 92/07, 92/09, 92/10, 92/11, 92/12, 92/12, 92/13, 93/03, 93/04, 93/10, 93/10, 93/11, 93/13, 94/02, 94/04, 94/06, 94/08, 95/01, 95/02, 95/04, 95/07, 95/10, 95/11, 95/11, 95/13, 95/13, 96/08, 96/13, 97/01, 97/02, 97/02, 97/05, 97/06, 97/11, 97/11, 97/12, 98/07, 98/12, 99/01, 99/04, 99/06, 99/06, 99/07, 99/08, 99/09, 99/11, 99/11, 99/12, 99/13, 99/13, 100/02, 100/02, 100/03, 100/04, 100/07, 100/08, 100/09, 101/01, 101/02, 101/04, 101/06, 101/06, 102/01, 102/02, 102/12, 103/05, 103/07, 103/11, 103/13, 104/02, 104/03, 104/05, 104/08, 104/10, 104/11, 104/12, 105/04, 105/06, 105/07, 105/09, 105/11, 105/12, 106/01, 106/04, 106/06, 106/08, 106/13, 106/13, 107/02, 107/04, 107/06, 107/06, 107/09, 107/10, 107/12, 108/01, 108/04, 108/05, 108/05, 108/10, 108/11, 108/11, 108/11, 109/02, 109/03, 109/09, 109/11, 109/12, 109/13, 110/02, 110/03, 110/07, 110/08, 110/11,

110/12, 110/12, 110/13, 111/01, 111/03, 111/07, 111/09, 111/11, 111/12, 111/13, 112/02, 112/03, 112/05, 112/06, 112/07, 112/08, 112/10, 113/01, 113/04, 113/06, 113/07, 113/09, 113/10, 113/11, 114/01, 114/02, 114/04, 114/12, 114/13, 115/05, 115/06, 115/13, 116/02, 116/04, 116/06, 116/08, 116/10, 116/11, 116/12, 116/12, 117/01, 117/02, 117/03, 117/05, 117/06, 117/07, 117/11, 117/11, 117/12, 118/02, 118/03, 118/05, 118/07, 118/07, 118/12, 118/12, 119/01, 119/03, 119/07, 119/09, 119/12, 119/13, 120/05, 120/06, 120/08, 120/09, 120/10, 120/11, 120/12, 120/12, 121/02, 121/04, 121/06, 121/07, 121/07, 121/09, 121/11, 121/11, 122/02, 122/03, 122/05, 122/06, 122/06, 122/08, 122/12, 123/04, 124/01, 124/03, 124/08, 124/09, 124/09, 124/10, 124/12, 124/12, 124/13, 125/01, 125/06, 125/08, 125/08, 125/10, 125/11, 126/04, 126/04, 126/05, 126/08, 126/09, 126/10, 126/11, 126/12, 126/13, 127/05, 128/06, 128/06, 128/07, 128/12, 128/12, 129/03, 129/06, 129/06, 129/08, 129/10, 129/11, 129/11, 130/01, 130/02, 130/06, 130/08, 130/12, 130/12, 130/13, 130/13, 131/02, 131/03, 131/04, 131/05, 131/08, 131/10, 131/11, 132/02, 132/03, 132/04, 132/08, 132/12, 133/01, 133/02, 133/03, 133/04, 133/09, 134/03, 134/05, 134/13, 135/02, 135/04, 135/06, 135/07, 135/09, 135/09, 135/10, 135/11, 135/13, 136/03, 136/04, 136/05, 136/10, 136/10, 136/11, 137/01, 137/05, 137/05, 137/09, 137/10, 137/10, 137/11, 137/12, 138/02, 138/03, 138/07, 138/08, 138/11, 138/12, 139/02, 139/03, 139/04, 139/08, 139/12, 140/01, 140/02, 140/03, 140/05, 140/09, 140/10, 140/12, 141/03, 141/04, 141/08, 141/09, 141/13, 142/03, 142/11, 142/12, 143/04, 143/09, 144/04, 144/05, 144/08, 144/10, 144/10, 144/12, 145/02, 145/04, 145/12, 146/01, 146/02, 146/03, 146/09, 28/08, 34/09, 50/12, 51/13, 51/13

[=885]

‘ilel Ar. Hastalıklar, illetler.

‘**i.** 19/08, 21/06, 39/06, 62/11, 65/06, 67/04, 72/08, 106/09, 119/06

‘**i. (envā‘-ı ‘ilel)** 119/04

‘i.+i sā’ire 142/10

‘i.+iŋ 24/02, 128/08

[=13]

ilerü Herhangi bir şeye göre daha ötede olan yer, geri karşıtı**.**

i. 78/04

[=1]

ilhām Ar. Ruhta meydana gelen ve yaratıcılığa iten coşku, içe doğma.
i. **it-** 5/13
[=1]
ilik Kemiklerin içini dolduran yağlı madde.
i.+den 118/11
[=1]
‘illet Ar. Hastalık.
‘i. 23/07, 26/09, 27/01, 28/02, 47/02, 50/03, 51/01, 52/11, 54/03, 55/07, 79/07, 84/12, 89/13, 90/01, 92/05, 93/02, 93/07, 93/08, 94/10, 96/04, 96/12, 97/08, 98/05, 99/04, 108/13, 115/02, 115/03, 123/07, 133/06, 134/08
‘i.+den 84/13
‘i.+e 96/05, 96/13, 97/09, 98/06, 114/08
‘i.+i 19/10, 19/11, 23/07, 26/09, 27/01, 31/02, 31/06, 78/03, 85/12, 95/09, 101/07, 108/08, 114/07
‘i.+i meẕkūr 32/08, 134/02
‘i.+i meẕkūre 22/04, 27/04, 29/13, 31/08, 38/13, 48/09, 54/13, 55/09, 81/03, 84/09, 90/08, 94/06, 100/11, 112/05, 114/13, 124/13, 129/11
‘i. ile 74/04, 93/03, 95/10
‘i.+inden başḳa 118/09
‘i.+ine 54/11
‘i.+ine (-e müşābih) 30/09,
‘i.+ine (-e müşābih ol-) 131/07
‘i.+iŋ 30/04, 94/11, 115/11, 133/08
‘i.+ler 36/09
‘i.+leriŋ 39/06
‘i. ol- 108/03, 109/08, 127/06, 131/08, 131/10
[=86]
‘ilm Ar. Bilme, biliş.
‘i.+i mezbūr 3/02
‘i.+i bayṭarī 18/02, 19/09, 69/11
‘i.+ine müte‘allıḳ 2/12
[=5]
iltiyām Ar. (Yara) Kapanma, iyileşme.
i. bul- 21/13, 100/02
i. **buldırıl-** 27/04, 48/01, 61/01, 99/08, 110/07, 120/11, 137/06, 138/09
[=10]
İmām Ḥüseyn (ö. 680) Hz. Peygamber’in torunu, Hz. Fatıma ile Hz. Ali’nin küçük oğlu.
i. raḍı’allāhu ‘anh 7/08
[=1]
in-1. Yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru gelmek.
i.-er iken 17/09
2. Kaplamak.
i.-digi 7/04
i.-en 110/03
i.-enler 7/03
3. Hastalık yayılmak, ilerlemek.
i.-digi 22/09
i.-er ise 23/12, 84/08
4. Ulaşmak.
i.-inceye ḳadar 108/04

5. Bacaklarda ve ayaklarda kan birikmek.

i.-er ise 110/03

i.-üp 107/11

[=10]

cerāḥat in- 22/09

ḳara şu in- 110/03

şu in- 107/11

[=3]

‘inān Ar. Dizgin.

‘i. **(kemiyyet-i çāpuk-edā-yı ‘inān-ı ḫıdmet)** 2/01

‘i.+ı şeb-dīz 2/02

[=2]

ince Kendi cinsinden olanlara göre dar ve kalınlığı az olan, kalın karşıtı.

i. 14/07, 14/07, 14/10, 14/11, 14/11, 17/11, 20/13, 58/04, 62/09, 63/12, 71/07, 77/12, 78/01, 81/08, 87/11, 95/12, 97/05, 99/13, 103/08, 104/10, 109/05, 110/10, 115/06, 117/05, 121/11, 121/12, 122/01, 122/12, 122/13, 126/09, 126/13, 129/13, 130/05, 132/03, 132/08, 132/10, 137/11, 139/04, 139/13, 14/04, 140/05, 142/02, 143/09, 145/09, 145/11

i. ol- 14/05

[=46]

incil- Vücudun herhangi bir yerini ters bir hareket, çarpma, sıkışma vb. durumlar sonunda zedelemek, bir yerine zarar gelmek.

i.-digi 144/03

i.-miş ol- 144/04

[=2]

incin- Çarpma, sıkışma, burkulma vb. etkenlerle vücudun bir yeri zedelenmek, bir yerine zarar gelmek.

i.-üp 137/01

i.-ür ise 137/09

[=2]

incīr Far. Dutgillerden, asıl yurdu Akdeniz kıyıları olan, geniş ve dilimli yapraklı, sütlü, bazıları tırmanıcı olan ağaç veya ağaççık.

i. 18/09, 44/01, 49/13, 99/13, 111/12, 111/12, 112/01, 125/04, 130/11, 131/09, 143/03

i. (siyāh incīr) 122/04

i.+i 111/13

i.+in 45/03

i.+ler 131/10

[=15]

incit- Vücudun herhangi bir yerini ters bir hareket, çarpma, sıkışma vb. durumlar sonunda zedelemek, bir yerine zarar gelmek.

i.-me-y-le 16/06

[=1]

‘ind Ar. Yan, kat, nezd.

‘i.+inde 27/10

[=1]

indir- Yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru inmesini sağlamak.

i.-dikde 17/09

i.-erek 20/10

i.-ir 81/04

i.-üp 33/12, 52/12, 92/06

[=6]

indiril- **1.** Yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru inmesi sağlanmak.

i.-e 38/11

2. (Pişen yemeği) ocaktan almak.

i.-dikden-şoŋra 61/04

i.-dikden şoŋra 56/05

i.-erek 111/12

i.-üp 37/03, 44/02, 51/06, 53/03, 54/02, 60/06, 75/03, 92/10, 98/13, 116/03, 122/06

[=15]

ḳaynadılup indiril- 56/05, 61/04

[=2]

inḳıbāż Ar. Kabızlık, peklik.

i. 92/04

i. ol- 77/07

[=2]

inḳıṭā‘ Ar. Hayvanın iç organlarının birbirinden separasyonu, ayrılması.

i. 78/12

[=1]

inle- Acı, üzüntü belirten kesik sesler çıkarmak, inildemek.

i.-mege 45/05

i.-r 139/13

[=2]

insāf Ar. Acımaya, vicdana veya mantığa dayanan adalet.

i. (teslīm-gerde-i erbāb-ı inṣāf u ‘uḳūl) 2/01

[=1]

insān Ar. Toplum hâlinde bir kültür çevresinde yaşayan, düşünme ve konuşma yeteneği olan, evreni bütün olarak kavrayabilen, bulguları sonucunda değiştirebilen ve biçimlendirebilen canlı.

i. 25/05, 6/11, 74/09, 89/03, 107/13

[=5]

inşā Ar. Yapma, yapılma, kurma, kurulma

i. (vādī-yi fenn-i inşā vü raḳam) 3/04

[=1]

iŋle- bk. **inle-**

i.-yüp 114/09

[=1]

ip Dokuma malzemesinden yapılan ve bağlamak için kullanılan, çeşitli kalınlıkta bükülmüş sicim.

i. ile 119/09

[=1]

iplik Pamuk, keten, yün, ipek, naylon vb. dokuma maddelerinin uzun, ince liflerinden her biri.

i.+i (ipligi) 137/09

[=1]

iri Olağandan daha hacimli, olağanı aşan büyüklüğü olan, ince karşıtı.

i. 13/01

[=1]

irinlen- Yarada irin oluşmak, iltihaplanmak, cerahatlenmek.

i.-digi 55/13

[=1]

iriş-Varılması zamana, emeğe bağlı olan veya uzakta bulunan bir amaca varmak, ulaşmak

i.-digi 7/04

[=1]

irte Ertesi, gelecek, sabah, şafak sökme zamanı, yarın.

i.+si 18/07, 18/07, 36/04, 82/03, 87/12, 97/12, 97/13, 110/04, 120/04, 133/12, 133/13, 143/03

[=12]

isfīdāc Far. Boyacılıkta kullanılan zehirli, bazik kurşun karbonat.

i. 25/07, 26/05, 31/01

[=3]

ishāl Ar. Olağandan daha çok, daha sık ve sulu dışkı çıkarma, sürgün, ötürük, iç sürme, cır cır, amel, linet, kabız karşıtı.

i. it- 77/13, 80/06

i. ol- 49/10

[=3]

ism Ar. Ad.

i.+i-y-le 10/01

[=1]

İsmā‘īl Ar**.** Hz. İbrahim'in oğlu, Kur'an'da adı geçen bir peygamber.

i. (ḥażret-i İbrahīm ve İsmā‘īl ‘aleyhuma's-selām) 5/09

i. ‘aleyhi's-selām 5/11, 5/11, 5/13, 6/01, 6/01, 6/03

[=7]

iste- Bir şeyin kendisine verilmesini veya yapılmasını söylemek, dilemek.

i.-digi 18/08

i.-digini 4/10

i.-meyüp çekin- 15/09

i.-yenler 15/12

[=4]

gösterilüp iste- 18/08

[=1]

isten-Talep edilmek.

i.-ür ise 114/02

[=1]

istiṭā‘at Ar. Kudret, güç, takat, güç yetme.

i. (beze-i mefḳūdu'l-istiṭā‘at-ı Dersa‘ādet-i ordu-yı hümāyūn muḥāsebecisi bulun-) 3/03

[=1]

isti‘dād Ar. Herhangi bir şeye karşı doğuştan gelen yatkınlık, yetenek, kabiliyet.

i.+ı 142/11

[=1]

istifrāġ Ar. Kusma.

i. it- 42/05

[=1]

isti‘māl Ar. İş işlemek, yapmak, icra etmek.

i.+i 30/13

i. it- 31/11

i. olun- 25/03, 38/08, 38/12, 46/13, 52/10, 57/12, 59/10, 76/10, 99/08, 107/09, 108/12, 110/02, 110/07, 118/06, 120/01, 120/11, 121/04, 125/12, 128/07, 131/04, 134/02, 138/06

[=24]

işāret Ar. Belirti, gösterge, alamet.

i.+dir 88/01

[=1]

işbu Bu, özellikle bu.

i. 6/13, 23/07, 26/09, 26/12, 27/01, 30/07, 39/06, 71/10, 90/01, 92/05, 93/03, 93/08, 94/11, 95/10, 96/13, 99/04, 115/03, 123/07, 140/08

[=19]

işit- Kulakla algılamak, duymak.

i.-üp (işidüp) 5/01

[=1]

işledil- İşlemesi sağlanmak, çalıştırılmak.

i.-e 62/02

[=1]

iştihā Ar. Yemek yeme isteği.

i. 47/11

i.+sı ḳapan- 144/09

i.+sı ol- 143/07

i.+sına 13/04

i.+sına (ḳuvve-i iştihā) 144/01

i.+sına dair (ḳuvve-i iştihā) 143/06

i.+sınıŋ açıl- 144/05

[=7]

iştihāsız Tok olmadığı halde yemeğe karşı istek duymayan.

i. 114/09

i. ol- 143/05, 144/07

[=3]

it- Birçok kelimenin sonuna gelerek birleşik fiiller teşkil eden, sonuna geldiği kelimeye göre değişik fonksiyonları olan, geçişli veya geçişsiz fiiller, ayrıca çeşitli deyimler yapan fiil.

i.-di 4/07, 5/11, 5/13

i.-digi 19/01, 20/11, 44/06, 58/10

i.-digim 4/09

i.-dikçe 100/11

i.-dikde 4/05, 40/04, 60/10, 99/05, 110/01, 112/13, 118/08, 136/13

i.-dikden-ṣoŋra 80/07

i.-dikden başḳa 31/07

i.-dikleri 10/06, 10/08, 10/13, 141/07

i.-diler 6/01

i.-dim 4/08, 4/10

i.-dirile 15/06

i.-ecegi (idecegi) 16/04, 17/03, 27/10, 46/04, 54/13, 105/01

i.-ecegim (idecegim) 4/05

i.-eceginden (ideceginden) 87/13, 131/12

i.-ecegini (idecegini) 20/05

i.-ederek (iderek) 48/03

i.-eler (ideler) 146/11

i.-emeyüp (idemeyüp) 49/10

i.-emez ise (idemez ise) 107/02

i.-en (iden) 4/12, 6/01, 27/02, 54/12, 67/11, 68/02, 77/09, 78/09, 92/13, 99/11, 106/11, 115/09, 123/11,

128/09, 131/04, 136/13, 137/05, 140/08, 31/05
i.-enleriŋ (idenleriŋ) 16/10
i.-er (ider) 3/11, 5/01, 5/02, 10/05, 10/11, 16/02, 24/03, 30/09, 31/11, 35/09, 48/03, 48/11, 49/12, 50/06, 51/02, 53/01, 61/11, 65/13, 74/05, 75/06, 76/07, 76/13, 77/07, 80/12, 82/01, 84/06, 94/13, 95/12, 99/05, 100/13, 104/07, 112/13, 114/11, 115/12, 122/10, 127/02, 130/11, 131/08, 139/01, 139/08
i.-er iken (ider iken) 6/04, 98/06
i.-er ise (ider ise) 19/06, 36/11, 50/02, 63/01, 84/11, 99/10, 100/13, 118/09, 122/08, 134/02, 134/06, 137/07, 142/02, 145/01
i.-erek (iderek) 3/06, 4/08, 14/08, 23/08, 52/12, 52/13, 77/01, 7710, 109/12, 115/03, 121/06, 127/02, 130/07, 133/06, 139/01
i.-erler (iderler) 5/02, 8/09, 8/12, 9/13, 10/01, 10/02
i.-erler ise (iderler ise) 141/08
i.-eyor (ideyor) 13/03
i.-erek (iderek) 16/01
i.-ilüp (idilüp) 28/13
i.-inceye ḳadar (idinceye ḳadar) 90/05
i.-iŋ (idiŋ) (!) 6/02
i.-me 13/08
i.-meden 19/11, 123/09, 143/13
i.-medigi 23/05, 32/01
i.-mege 42/05
i.-mek 7/08, 19/05
i.-mek içün 5/08
i.-mekle 9/13, 10/10, 27/11, 36/01
i.-meksizin 126/05
i.-memek içün 48/09
i.-meniŋ 17/07
i.-mesi 9/08, 51/02, 95/11, 96/06
i.-meye 1/05
i.-meyecegi 30/04
i.-meyeceginden 31/08
i.-meyecek mertebe 46/08
i.-meyüp 20/11, 49/08
i.-mez 12/03
i.-mez ise 15/06, 34/03, 41/13, 48/05, 49/10, 73/04, 77/13, 97/05, 99/07, 126/05, 129/01, 131/03, 134/04, 51/13
i.-miş-idim 5/10
i.-miş gibi 81/03
i.-miş ol- 35/10
i.-mişdir 3/07, 20/05
i.-üp (idüp) 10/06, 10/09, 23/09, 35/06, 72/01, 77/01, 86/03, 88/10, 93/08, 114/09, 114/10, 124/06, 130/11
[=204]
‘ādet it- 16/10
ba‘de’t-tercüme-i terkīb ü tertīb it- 3/06
berī it- 23/09, 48/03, 84/06, 130/11
beyān it- 3/11, 24/03

cereyān it-19/01, 35/09, 49/08, 54/12, 60/10, 67/11, 68/02, 99/07, 123/11
def‘-i teḳāżā it- 40/04
def‘ it- 27/10
def‘ ve izāle it- 54/13
ekl it- 19/11, 46/04, 98/06
fā’ide it- 48/05
fenā it- 31/07, 104/07
fürūḫt it- 6/04
ḫalḳ it- 4/05, 4/07, 4/08, 4/09
ḫamīr it- 28/13
ḫareket it- 86/03, 95/11
hażm it- 49/10
ḫiṭāb it- 4/08
ḫurūc it- 77/01, 77/01, 77/07, 141/07, 141/08
ısḳāt it- 61/11
icāb it- 12/03, 58/10, 122/08
icābet it- 5/02, 6/01, 6/01
ictināb it- 7/08
iddiḫār it- 5/10
iḥāṭa it- 14/08
‘ilāc it- 78/09, 92/13
ilhām it- 5/13
ishāl it- 77/13, 80/07
istifrāġ it- 42/05
isti‘māl it- 31/11
i‘tiḳād ve i‘tibār it- 6/02
ḳarār it- 10/09
kesb-i ḫıffet it- 100/11
kesb-i ṣıḥḥat it- 20/05, 41/13, 49/12, 51/13, 73/04, 97/05, 126/05, 129/01, 131/03, 136/13
keşīde vü taḳdīm it- 3/07
meyl it- 81/03
murād it- 4/05
mükerrem ve efḍal it- 4/10
mürūr it- 136/13, 137/05, 140/08
neşet it- 16/01, 35/06, 35/10, 100/13, 124/06, 127/02, 130/11, 133/06
nüks it- 48/09
peydā it- 23/08
rivāyet it- 5/02, 8/09, 8/12, 20/05
rükūb ve nüzūl it- 13/08
ṣabr it- 19/05
seyr it- 146/11
ta‘affün it- 118/08, 139/01
ta‘bīr it- 10/01, 10/02, 10/06, 10/08, 10/13
taḫmīl it- 143/13
ta‘līm it- 17/07
tebeyyün it- 50/06, 51/02, 53/01, 65/13, 76/13, 80/12, 82/01, 88/10, 95/12, 99/05, 114/11, 127/02, 139/01, 139/08
tecennün it- 20/11
teġayyur it- 10/10, 10/11
teneffüs it- 9/08, 20/11, 93/08, 94/13, 114/09
terk it- 15/06, 15/06, 16/02, 16/04, 17/03
tesbīḥ ve ḥamd ve şehādet ve tekbīr it- 4/12, 5/01
te’sīr it- 23/05, 30/04, 31/08, 32/01, 36/01, 46/08, 49/10, 90/05, 126/05

tesmiye it- 9/13
tevḳīf it- 123/09
tezyīn it- 1/05
vaḥy it- 5/11
yara it- 105/01
żarar it- 131/12
ẓuhūr it- 9/13, 10/05, 27/11, 34/03, 36/11, 44/06, 48/03, 48/11, 50/02, 51/02, 52/12, 52/13, 63/01, 84/11, 96/06, 99/05, 99/10, 99/11, 100/13, 106/11, 109/12, 110/01, 112/13, 112/13, 114/10, 115/09, 115/12, 118/09, 121/06, 122/10, 130/07, 131/04, 131/08, 134/02, 134/04, 134/06, 137/07, 142/02, 145/01
[=187]

itdiril- Ettirme işi yapılmak.
i.-e 85/08
i.-ecek 48/08, 74/12, 93/05
i.-erek 91/13
i.-mesi 15/11, 16/09
i.-meyüp 43/05
[=8]
ekl itdiril- 43/05, 48/08, 74/12, 85/08, 91/13, 93/05
terk itdiril- 15/11, 16/09
[=8]

i‘tibār Ar. Saygı görme, saygı gösterme, değer verme, kendine değer verilme.
i. 7/12
i. (i‘tiḳād ve i‘tibār it-) 6/02
[=2]

i‘tidāl Ar. Aşırı olmama, ne çok fazla ne çok az, tam gerektiği kadar olma, orta hâlde bulunma, ölçülülük
i.+de (ḥadd-i i‘tidālde ol-) 34/01
[=1]

i‘tiḳād Ar. İnanma, kalben tasdik ederek inanma, inanç.
i. ve i‘tibār it- 6/02
[=1]

i‘tirāf Ar. Bir kimsenin başkalarına söylemek istemediği bir gerçeği veya suçu artık saklamaktan vazgeçip açıklaması, bu yolda gerçeği gizlemeden yapılan açıklama.
i. ile berāber 3/05
[=1]

ittiḥāz Ar. Kabul etme, öyle sayma.
i. (ma‘ẕūr-ı ittiḥāz olun-) 131/05
[=1]

ittiṣāl Ar. Bitişme, ulaşma.
i.+inde 8/04
[=1]

iżāfe Ar. Bağlama, nispet etme.
i. olun- 57/10
[=1]

izāle Ar. Giderme, yok etme, ortadan kaldırma.
i. (def‘ ve izāle idecegi) 54/13
i. it- (izāle ider) 30/09
i. olun- 65/13
[=3]

iz‘ān Ar. Anlayış, kavrayış, feraset.

i.+ları-y-la (derk u iz‘ānları-y-la) 2/07

[=1]

ḳap İçine yenecek öteberi konulan mutfak eşyası.

ḳ. 28/08, 55/05, 62/07, 75/08, 83/03, 85/11, 97/13, 98/07, 105/09, 106/12, 126/07, 127/04, 128/06, 132/02, 133/02

[=15]

ḳabaḳ Kabakgillerden, sürüngen gövdeli, sarı çiçekli, birçok türü olan bir bitki, kabak (Cucurbita).

ḳ 116/10

[=1]

ḳabar- Ağırlığı artmadan hacmi büyümek.

ḳ-ması 88/09

ḳ.-mış ol- 38/05

[=2]

ḳabarcıḳ İçi su, hava dolu ufak kabartı veya kürecik.

ḳ. 38/03

ḳ. **ol-** 38/04

[=2]

Ka‘be Ar. Mekke'de bulunan, Müslümanlarca kıble olarak kabul edilen ve hac ibadeti yapılırken tavaf edilen kutsal yer. krş. **beytu’l-lāh**

k.**+niŋ** 4/05

[=1]

ḳabuḳ Bir şeyin üstünü kaplayan ve onu dış etkilere karşı koruyan, kendiliğinden oluşmuş sertçe bölüm, kışır.

ḳ. 37/03, 102/02, 113/04, 113/05

ḳ.+ı (ḳabuġı) 25/04, 28/05, 29/11, 35/06, 37/05, 37/05, 54/04, 56/12, 60/10, 66/08, 77/03, 7710, 81/10, 90/05, 90/08, 94/07, 98/09, 103/04, 105/12, 116/06, 117/09, 130/05, 134/04, 59/08

ḳ.+ı-y-la (ḳabuġı-y-la) 35/06

ḳ.+ı ile (ḳabuġı ile) 38/01

ḳ.+ı ile berāber (ḳabuġı ile berāber) 43/09, 113/07

ḳ.+ınıŋ (ḳabuġınıŋ) 37/02, 68/11, 117/09

ḳ.+lar 35/08

ḳ.+undan (ḳabuġundan) 138/04

ḳ.+unuŋ (ḳabuġunuŋ) 54/04

ḳ.+uŋ (ḳabuġuŋ) 138/04

[=39]

ḳabuḳlan- Kabuk oluşmak, kabuk bağlamak.

ḳ.-up düş- 52/02

[=1]

ḳabūl Ar**.** Bir şeye isteyerek veya istemeyerek peki deme, razı olma, muvafakat etme.

ḳ. (resīde-i feżā-yı ḥüsn-i ḳabūl ol-) 2/01

[=1]

ḳabża Ar. Avuç, tutam.

ḳ. 13/04, 40/11, 44/10, 71/05, 75/08, 77/12, 83/04, 87/07, 98/11,

103/01, 103/08, 110/08, 140/11, 142/11, 145/11, 146/08

k. ḳadar 40/06, 67/03, 71/07

[=19]

ḳaç- Kurtulmak için süratle uzaklaşmak.

ḳ.-dığından 4/11

[=1]

ḳadar Ar. **1.** Dek.

ḳ. 107/08, 107/09, 107/12, 108/02, 111/11, 113/11, 129/10

ḳ. (-a ḳadar) 7/03, 7/04, 9/10, 10/03, 11/08, 17/12, 19/04, 21/04, 21/05, 23/08, 24/10, 24/12, 25/04, 27/09, 28/09, 33/02, 33/03, 33/09, 34/10, 37/03, 43/05, 43/10, 44/02, 45/04, 45/07, 46/03, 49/05, 49/13, 51/05, 51/09, 53/03, 53/10, 57/06, 60/06, 61/10, 62/07, 66/13, 68/11, 71/12, 80/08, 82/03, 82/06, 83/06, 84/01, 84/05, 85/06, 87/04, 87/06, 87/08, 87/10, 90/08, 90/10, 90/13, 92/09, 94/06, 97/11, 101/02, 107/02, 109/03, 113/06, 113/08, 116/05, 116/11, 119/08, 120/05, 120/06, 122/03, 123/01, 126/09, 126/10, 129/09, 130/12, 131/07, 132/10, 134/01, 135/11, 136/12, 138/05, 139/03, 142/12, 143/03, 146/07

ḳ. (-e ḳadar) 8/13, 15/04, 19/03, 52/02, 61/08, 63/02, 66/01, 71/07, 88/13, 89/01, 90/05, 99/12, 106/12, 108/04, 117/07, 121/02, 124/12, 130/02

2. Büyüklüğünde, hacminde (olmak).

ḳ. 7/13, 14/11, 22/09, 23/11, 24/10, 56/05, 63/04, 67/01, 69/10, 70/10, 73/01, 77/03, 87/02, 87/10, 91/02, 93/01, 95/02, 113/04, 125/09

3. Süre belirtir.

ḳ. 20/03, 24/01, 29/01, 29/05, 34/02, 37/07, 38/10, 45/13, 60/04, 63/04, 65/04, 86/10, 89/12, 91/06, 100/06, 144/11

ḳ. (-a ḳadar) 10/02, 10/09, 10/10, 21/12, 23/01, 28/10, 34/05, 44/03, 62/01, 83/07, 84/06, 85/09

ḳ. (-e ḳadar) 21/10

4. Mertebe.

ḳ. 35/07, 105/06, 121/03

5. Miktar.

ḳ. 12/13, 25/03, 26/13, 34/03, 40/06, 42/04, 58/03, 58/04, 59/02, 67/03, 68/04, 71/07, 78/05, 85/01, 88/05, 91/09, 92/08, 109/05, 109/06, 109/08, 109/10, 110/12, 117/09, 117/09, 129/12, 135/07, 138/11, 140/05

ḳ. (ne-ḳadar) 12/05

ḳ. (ne ḳadar) 17/03

ḳ.+ı kifāye 21/02, 25/04, 85/04, 89/03, 103/10, 106/08, 106/13, 110/13, 111/12, 116/02, 117/04, 117/06, 118/03, 121/09, 121/10, 122/12, 123/13, 125/02, 128/07, 129/03, 129/06, 129/13, 130/12, 132/03, 132/08, 133/04, 133/10, 133/13, 134/12, 136/04, 137/02, 138/03, 138/06, 139/04, 139/13,

140/03, 140/05, 144/10, 145/04, 145/13
[=228]
ḳadīm Ar. Eski.
ḳ. ise 24/13
[=1]
kāffe Ar. Hep, bütün, cümle.
k.+i cesed 128/12
k.+i fünūn u ʻulūm 2/08
k.+i ḥayvān 16/09, 138/09
k.+sine 128/08
[=5]
kāfūr Ar. Hindistan ve Çin'de yetişen kâfur ağacının zamkından elde edilen ve hekimlikte kullanılan beyaz, yarı şeffaf, kolaylıkla parçalanır ıtırlı madde (Laurus camphhora).
k. 25/08, 25/13, 28/01, 29/11, 79/01, 123/13, 140/06
k. ile 112/10
[=8]
kāġıd Far. Hamur hâline getirilmiş bitki maddelerindeki çok ince liflerin keçeleştirilmesi suretiyle imal edilen, yazı yazmak, kitap basmak, sarmak, kaplamak gibi birçok işte kullanılan ince yaprak.
k. 116/03, 116/11, 118/05, 122/06, 123/01
k. ile 117/02, 117/07
[=7]
ḳā'ide Ar. Bir ilim kolunda istenen sonuca varabilmek, doğru sonuç alabilmek için uyulması gereken ve önceden bulunup belirlenmiş olan esaslardan her biri, kural.
ḳ.+i rükūb ve nüzūl 16/12
ḳ.+si 11/04
[=2]
ḳākūle Ar. Zencefilgillerden, Hindistan, Endonezya, Seylan gibi sıcak iklimlerde yetişen ıtırlı otsu bitki, kakule (Elettaria cardamomum). krş. **ḥamāme**
ḳ. 33/01, 143/02
[=2]
ḳal- **1.** Zaman, uzaklık ve nicelik belirten miktarda bulunmak.
ḳ.-an 91/05
ḳ.-dıḳda 75/03
ḳ.-ıncaya ḳadar 33/02, 37/03, 44/02, 45/04, 87/08, 92/09
ḳ.-madı 5/13
ḳ.-mayup düş- 11/01
2. Herhangi bir durumda olmak.
ḳ.-ma 31/07
ḳ.-mayup 33/12, 92/05
ḳ.-maz 11/12, 86/05, 107/11, 124/02
3. Bulunmak.
ḳ.-madıḳda 100/10, 102/03
4. Hareketine devam edememek.
ḳ.-ur 124/07
5. Takılmak.
ḳ.-mış gibi 94/12
[=21]
ḥācet ḳal- 11/12
ḥareketden ḳal- 124/07

[=2]

ḳaldır- 1. Bulunduğu yerden almak.

ḳ.-maḳ-da 11/10

2. Yukarı doğru hareket ettirmek.

ḳ.-amayup 86/02, 86/03

ḳ.-dığı 34/02

ḳ.-ır 127/08, 132/13

ḳ.-ır ise 84/09

ḳ.-ması 139/07

ḳ.-up 49/09, 72/12, 124/06

[=11]

ḳaldırıl- 1. Bulunduğu yerden alınmak.

ḳ.-a 27/06, 42/04

ḳ.-up 27/08, 99/06

2. Yukarı doğru hareket ettirilmek.

ḳ.-a 17/10

ḳ.-up 23/13, 45/13, 54/06

[=8]

ḳonup ḳal- 11/10

[=1]

ḳalem Ar. 1. Yazı yazmaya mahsus, genellikle çubuk biçiminde alet.

ḳ.+de 3/04

2. Yontma işlerinde kullanılan ucu sivri, keskin çelik alet.

ḳ. 97/06, 119/10

ḳ. ile 120/06

ḳ.+iŋ 97/06

[=5]

ḳalın Cisimlerde uzunluk ve genişlik dışında üçüncü boyutu çok olan (cisim), ince karşıtı.

ḳ. 9/06, 14/05, 46/08, 86/08, 88/13, 97/02, 98/07, 107/08, 107/12, 109/11, 124/08, 134/05

ḳ.+ca 35/07

ḳ. ol- 14/06, 14/12

[=15]

ḳalınlaşdırıl- Kalın duruma getirilmek.

ḳ.-maḳ 14/10

[=1]

ḳalınlıḳ Kalın olma durumu.

ḳ.+ında (ḳalınlığında) 90/09

[=1]

ḳalıp 1. Sabun, buz, peynir vb. düzenli biçimli şeyler için parça.

ḳ. 89/02

2. Vücut, gövde, insanın maddi yapısı.

ḳ.+ınıŋ (ḳalıbınıŋ) 142/07

[=2]

ḳalḳ-Oturma durumundan dik duruma gelmek, doğrulmak.

ḳ.-ar 78/13

ḳ.-dığı 128/10

ḳ.-ıncaya ḳadar 120/06

ḳ.-ması 83/02

ḳ.-mayup 13/11

ḳ.-up 83/10

[=6]

yatup ḳalḳ- 128/10

[=1]

ḳalye Ar. Potasyum karbonat.

ḳ. ṭaşı 27/05, 61/11, 106/02, 115/06, 115/07

[=5]

ḳama‘ Ar. Atın art ayağının sinirinin kaba ve kalın olması hastalığı.

ḳ. 131/04

[=1]

ḳamer Ar. Ay.

ḳ. 14/11, 31/02, 76/05

[=3]

ḳamış Buğdaygillerden, sulak, nemli yerlerde yetişen, boğumlu, sert gövdesi olan bitkiler (Phragmites australis).

ḳ. 34/03

ḳ.+ile 22/07, 24/11, 25/06, 30/01, 82/02, 87/12, 51/13

[=8]

kāmile Ar. İlim, fazilet ve hüner sahibi, manevî meziyetleri bakımından belli bir olgunluğa erişmiş.

k.+si (mahāret-i kāmilesi ol-) 19/09

[=1]

kāmilen (< Ar. kāmil'in tenvinli şekli kāmilen) Tamamen, tam olarak, noksansız.

k. 66/13, 93/01

[=2]

ḳan Atardamar ve toplardamarların içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plazma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renkli sıvı.

ḳ. 19/01, 26/09, 30/09, 36/03, 76/13, 93/13, 99/07, 100/01, 100/05, 100/05, 100/09, 101/13, 120/02, 126/03, 134/04

ḳ.+a 47/01

ḳ. aḳ- 66/07, 130/02, 130/02, 130/03, 130/04

ḳ. al- 18/11, 19/09

ḳ. alın- 18/12, 19/04, 19/06, 19/07, 20/04, 20/09, 21/05, 26/13, 48/09, 51/03, 73/05, 73/09, 80/08, 86/07, 86/10, 88/04, 101/11, 107/05, 107/05, 108/07, 120/02, 120/13, 122/07, 122/08, 122/08, 123/11, 124/04, 126/02, 127/03, 128/13, 129/02, 144/04, 144/13

ḳ. alun- 76/02

ḳ. çıḳ- 19/01, 19/02, 53/02, 113/11, 127/03

ḳ. gel- 35/04, 36/04, 39/09, 66/10, 71/13, 99/08, 133/08

ḳ. gibi 40/10

ḳ.+ı 30/05, 96/07, 113/02, 118/10, 120/07, 134/03

ḳ.+ı-y-la 27/09

ḳ.+ı alın- 145/13

ḳ.+ı ile 21/01, 124/10

ḳ.+ına 33/09

ḳ.+ından 91/05

ḳ.+ıŋ 19/08

ḳ. ile 144/04

ḳ. ve cerāḥat mi<u>s</u>llü 134/05

[=85]

ḳanad Kuşlarda ve böceklerde uçmayı sağlayan organ.

ḳ.+ları 26/12

[=1]

ḳanadsız Kanadı olmayan.

ḳ. 4/11

[=1]

ḳanġı Herhangi.

ḳ. 18/12, 144/03

[=2]

ḳanṭarūn Rum. Kızılkantarongillerden, hekimlikte kullanılan, sarı çiçekli, acı köklü, küçük bir bitki (Gentiana lutea).

ḳ. 51/04, 52/07

[=2]

ḳap- **1.** Isırmak.

ḳ.-ar ise (teper ve ḳapar ise) 8/11

2. Öğrenmek.

ḳ.-mış ol- 2/07

3. Temas yoluyla kendine geçirmek, almak.

ḳ.-mamaḳ içün 52/02

[=3]

mehere-i āferīn ḳap- 2/07

şu ḳap-52/02

[=2]

kapa- **1.** Gözlerini kısarak yummak.

ḳ.-ması 81/13

ḳ.-r 27/02

2. Avucunu sıkarak yummak.

ḳ.-mayup 66/02

[=3]

ḳapaḳ Bazı organları örtmeye yarayan zar veya organ.

ḳ.+ını (ḳapaġını) 18/06

ḳ.+ı (diz ḳapaġı) 9/05, 130/07

ḳ.+ında ise (diz ḳapaġında ise) 124/09

ḳ.+ından (diz ḳapaġından) 136/08

ḳ.+larından (diz ḳapaḳlarından) 129/09

ḳ.+larını 86/02

[=7]

ḳapan- **1.** Yüzü ve gövdesi bir yere gelecek biçimde eğilmek.

ḳ.-masından 16/12

ḳ.-up 72/11, 80/11, 139/06

2. Kapalı duruma getirilmek.

ḳ.-araḳ 141/08

3. Yemek yeme isteği yok olmak.

ḳ.-ur ise 144/09

[=6]

iştihāsı ḳapan- 144/09

[=1]

ḳapat- Yara iyileşmek.

ḳ.-acaḳ (ḳapadacaḳ) 97/06

[=1]

ḳaplan- Bir şeyin yüzü başka bir madde ile örtülmek.

ḳ.-up 17/01

[=1]

ḳaplubaġa Kaplumbağalardan, çok sert ve kemiksi bir kabuk içinde yaşayan, ağır ağır yürüyen, dört ayaklı, sürüngen hayvan (Testudo).

ḳ. 113/02, 113/09

ḳ.+nıŋ 113/04, 113/07

[=4]

ḳapu Bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı.

ḳ.+sına 141/06

[=1]

ḳar Atmosferdeki su buharının yoğunlaşmasıyla oluşan ve yeryüzüne beyaz ve hafif billurlar biçiminde donarak düşen su buharı.

ḳ.+da 134/09

[=1]

ḳara En koyu renk, siyah, ak, beyaz karşıtı.

ḳ. (beyāż ḳara çöpleme) 52/01

ḳ. çöpleme 23/06, 43/06

[=3]

ḳara dāne Karabuğdaygillerden, tohumları için yetiştirilen, bir yıllık bitki (Fagopyrum).

ḳ. 19/11, 21/12, 22/02, 28/10, 38/04, 39/04, 58/03, 58/05, 63/06, 88/02, 92/02, 95/03, 98/13, 108/04, 126/08, 137/05

[=16]

ḳara şu Bacaklarda ve ayaklarda bulunan toplardamarlarda kan dolaşımı yetersizliği nedeniyle oluşan ödem, şişlik.

ḳ. in- 110/03

[=1]

ḳaranfil Ar. Karanfilgillerden, güzel renkli çiçekler açan bir süs bitkisi, karanfil (Dianthus caryophyllus).

ḳ. 32/13, 33/04, 143/02

[=3]

ḳaranlıḳ Işık olmama durumu.

ḳ. 26/08, 80/09, 81/01, 90/09

[=4]

ḳarār Ar. Bir iş veya sorun hakkında düşünülerek verilen kesin yargı.

ḳ. it- 10/09

[=1]

ḳarar- Rengi karaya dönmek, siyahlaşmak.

ḳ.-up 10/07

[=1]

ḳaravana İt. Bakırdan yapılan yayvan yemek kabı.

ḳ. 20/01

[=1]

ḳardaş ḳanı Kardeşkanı ağacından alınan, hekimlikte ve boyacılıkta kullanılan, koyu renkte bir sakız.

ḳ. 116/08, 124/07

[=2]

ḳarın İnsan ve hayvan vücudunun kaburgaların kenarından kasıklara kadar olan ve iç boşluğunda mide, bağırsak, böbrek, safra kesesi, rahim, dalak, karaciğer gibi organlar bulunan kısmı, batın.

ḳ.+ı (ḳarnı) 9/05, 25/11, 41/02, 79/07, 80/03, 80/11, 92/06, 95/10, 96/13, 97/10, 138/08

ḳ.+ına (ḳarnına) 39/12, 40/01, 40/03, 41/01, 43/05, 48/12, 49/08, 50/04, 78/02, 92/13

ḳ.+ına toġrı (ḳarnına ṭoġrı) 127/07

ḳ.+ında (ḳarnında) 8/04, 19/02, 78/06, 84/12, 97/06, 118/07

ḳ.+ından (ḳarnından) 109/04

ḳ.+ınıŋ (ḳarnınıŋ) 34/01, 74/04, 88/08, 89/01, 89/05, 89/07

[=35]

ḳarınca Toprağın içinde toplu halde yaşayan ve birçok çeşidi bulunan, zar kanatlı eklem bacaklı böcek türü (Formica).

ḳ. 141/01, 141/07, 141/07

[=3]

ḳarış- Bir şeyi diğerine katmak.

ḳ.-ur 98/13

[=1]

ḳarışdır- Bir şeyi diğerine katıştırmak, mezcetmek.

ḳ.-up 30/12

[=1]

ḳarışdırıl- Bir şey diğerine katıştırılmak, mezcedilmek.

ḳ.-a 52/09

ḳ.-araḳ 21/01, 22/05, 23/04, 25/10, 28/05, 37/10, 40/11, 43/07, 44/11, 44/12, 45/05, 45/10, 46/06, 48/06, 49/07, 49/11, 52/10, 53/09, 54/06, 55/05, 58/11, 63/12, 67/10, 70/06, 72/04, 74/02, 75/10, 76/12, 77/13, 79/02, 80/06, 82/04, 85/03, 86/12, 88/06, 90/06, 91/10, 92/07, 93/04, 94/04, 94/08, 95/02, 101/05, 101/12, 104/03, 105/10, 106/08, 109/08, 109/09, 110/12, 112/04, 116/02, 116/09, 117/11, 117/13, 118/12, 119/11, 120/04, 120/07, 120/10, 122/12, 128/07, 129/03, 135/01, 140/11, 143/04, 144/08, 145/10, 146/02, 146/03

ḳ.-dıḳdan-şoŋra 26/13, 40/07, 42/02, 83/05

ḳ.-dıḳdan şoŋra 40/08, 44/02

ḳ.-up 20/07, 21/12, 22/02, 22/07, 23/05, 24/08, 26/06, 28/11, 29/03, 30/06, 30/10, 31/01, 35/07, 36/02, 39/04, 42/13, 46/13, 47/13, 49/04, 50/09, 51/08, 53/12, 55/01, 56/06, 58/03, 58/05, 58/13, 59/05, 60/07, 61/05, 63/13, 64/01, 64/05, 65/10, 66/12, 67/07, 68/07, 68/10, 70/08, 70/13, 72/02, 73/02, 73/07, 73/13, 74/08, 74/10, 76/04, 77/11, 78/01, 78/11, 79/03, 80/13, 84/04, 84/12, 85/06, 91/03, 92/09, 93/01, 94/02, 94/06, 97/11, 98/02, 99/13, 100/08, 102/08, 109/02, 113/01, 113/10, 121/08, 121/13, 126/03, 127/04, 132/04, 136/09, 140/13, 142/08, 144/06, 144/10, 145/03, 145/08

ḳ.-up dökil- 89/04, 95/08

ḳ.-up içiril- 41/09, 44/05, 69/02, 69/11, 74/05, 76/08, 76/09, 78/08, 83/09, 93/11, 96/08, 98/01, 98/08, 145/04

ḳ.-up ḳaynadıl- 103/01

k.-up süril- 91/09, 100/11, 102/04

ḳ.-up tamladıl- 36/13

ḳ.-up viril- 13/02

[=179]

dögilüp ḳarışdırıl- 52/10

ḳatılup ḳarışdırıl- 105/10

ḳırılup ḳarışdırıl- 82/04, 86/1

ḳonılup ḳarışdırıl- 46/06

ḳonup ḳarışdırıl- 54/06

[=6]

ḳarışıḳ Karışmış.

ḳ. 42/09

[=1]

kāri' Ar. Koyun ve sığır makulesinin bacaklarının ince kısmı, incik, paça.

k. 112/04, 129/08

[=2]

ḳarpuz Kabakgiller familyasından, sürüngen gövdeli bir yıllık bitki, karpuz (Citrullus vulgaris).

ḳ.+uŋ 113/02, 113/02, 113/03

[=3]

ḳarşı Diğer taraf.

ḳ. 16/01

[=1]

ḳaşar Ar. Boyunda oluşan sertleşme.

ḳ. 89/13

[=1]

kāse Ar. Çini, toprak veya camdan yapılmış çukur çanak.

k. 32/04, 43/09, 54/03

k.+niŋ 32/05

[=4]

ḳaş **1.** Gözlerin üzerinde kavisli bir çizgi meydana getirecek biçimde yer alan kısa kıllar.

ḳ.+ları 7/03, 7/04

[=2]

2. Bir şeyin kaş gibi bir kavis yapan kemerli çıkıntılı yeri.

ḳ.+ı 16/11

ḳ.+ına 17/01

[=2]

ḳaşan- Hizmet ve binek hayvanları durup işemek.

ḳ.-amadıḳda 70/04

ḳ.-amayup 69/08, 80/11, 88/09

ḳ.-dıḳdan şoŋra 66/09

ḳ.-ır iken 78/04

ḳ.-up 88/13

[=7]

ḳaşandırıl- Hayvan durdurulup işetilmek.

ḳ.-dıḳdan-şoŋra 89/09

[=1]

yüridilüp ḳaşandırıl- 89/09

[=1]

ḳaşıḳ Sulu veya bazı ufak taneli yiyecekleri ağza götürmeye yarayan saplı sofra aracı.

ḳ. ile 116/02, 144/10

ḳ. ḳadar 34/03

[=3]

ḳaşın- Kaşıntısı olmak, kaşıma isteği duymak.

ḳ.-an 106/08

ḳ.-dıġı 35/02

ḳ.-ır ise 63/07, 63/09

ḳ.-ma 106/06

ḳ.-up 106/05

[=6]

ḳaşınıl- Tırnakla veya başka bir şeyle deri hafifçe ovulmak.

ḳ.-dığı 97/01

[=1]

kāşim Ar. Maydanozgillerden, beyaz veya pembe çiçekli bir bitki horozgözü (Seseli tortuosum).

k. 79/03, 84/03

[=2]

ḳat‘ Ar. Kesmek.

ḳ. olun- 99/06

[=1]

ḳat- Eklemek.

ḳ.-maḳ 44/09

[=1]

ḳatı **1.** Sert, yumuşak karşıtı.

ḳ. 76/03, 99/10

ḳ. ol- 57/10, 109/12

2. Çok, pek, fazla.

ḳ. 2/09

[=5]

ḳatıḳ Karın doyurulurken baş yiyecek sayılan ekmeğin yanına katılan herhangi bir yiyecek. **ḳ.** 71/04

[=1]

ḳatıl- Eklenmek, ilave edilmek, karıştırılmak.

ḳ.-a 47/12, 52/05, 77/06, 78/08, 93/05, 94/03, 129/01

ḳ.-araḳ 18/10, 24/01, 24/12, 34/07, 34/11, 40/13, 41/07, 46/13, 48/10, 53/10, 53/12, 57/06, 59/10, 61/05, 63/09, 66/11, 68/08, 71/03, 75/07, 75/12, 76/01, 80/07, 83/13, 84/08, 85/08, 91/13, 98/01, 98/08, 106/04, 107/03, 110/08, 126/03, 132/09, 138/12, 141/05, 143/02, 143/11, 143/12

ḳ.-up 21/02, 25/03, 26/01, 28/04, 30/07, 31/10, 31/13, 32/06, 33/05, 35/03, 40/11, 43/13, 48/07, 49/13, 52/03, 60/02, 69/03, 74/06, 87/10, 89/11, 105/13, 120/03, 122/03, 129/02, 135/01, 140/11, 141/10, 143/03

ḳ.-up içiril- 84/03

ḳ.-up ḳarışdırıl- 105/10

ḳ.-up ḳaynadıl- 137/02

ḳ.-up ḳon- 133/13

ḳ.-up sürül- 30/08

[=78]

ḳatıl- Sertleşmek.

ḳ.-ur ise 108/03

[=1]

ḳatıla- Sert olmak.

ḳ.-mış ol- 125/06

[=1]

ḳatılan- Sert duruma gelmek.

ḳ.-up 88/09

ḳ.-ur ise 125/04

[=2]

ḳaṭrān Ar. Organik maddelerden kuru damıtma yoluyla elde edilen, sıvı yağ kıvamında, kara renkte, ağır, is kokulu, suda erimeyen bir madde.

ḳ. 61/05, 102/06, 105/13, 109/02, 110/06, 111/03, 120/09, 122/11,

127/03, 127/04, 130/08, 131/02, 131/06, 135/03, 135/07

ḳ+a 132/01, 133/04

ḳ.+ı cedīd 107/07

ḳ. ile 118/12, 125/10, 141/08

[=21]

ḳatre Ar. Damla.

ḳ.+ler 135/06

[=1]

ḳavanoz Rum. Plastik, cam vb. maddelerden yapılmış ağzı geniş, çeşitli boylarda kap.

ḳ. 102/12

[=1]

ḳavī Ar. Sağlam, güçlü.

ḳ.+ce 128/13, 129/09

[=2]

ḳavil (< Ar. ḳavl) Söz.

ḳ.+lerine göre 7/12

[=1]

ḳavrıl- bk. **ḳavrul-**

ḳ.-up 112/09, 118/05

[=2]

ḳavrul- Bir kabın içinde kızaracak şekilde pişirilme.

k.-muş 36/12, 49/07, 72/06

[=3]

ḳay Ar. Kusma, kusmuk.

ḳ. 94/05

[=1]

ḳayık Deniz, göl ve nehirlerde dolaşmak, yük taşımak için yapılmış, kürek veya yelkenle yol alan küçük tekne.

ḳ.+larda 57/11

[=1]

ḳayna- Bir sıvı, sıcaklığı belli bir dereceyi bulduğunda buhar durumuna geçerek fokurdamak.

ḳ-mış 43/13, 45/04

[=2]

ḳaynadıl- Kaynaması sağlanmak.

ḳ.-a 22/11, 95/04, 138/05, 143/02

ḳ.-araḳ 63/11, 77/03, 79/12, 87/11, 99/12, 103/05, 103/09, 103/13, 104/08, 104/11, 105/05, 105/12, 106/06, 122/01, 125/03, 137/02, 139/12

ḳ.-dıḳdan-şoŋra 22/10, 28/10, 33/02, 33/03, 34/10, 37/03, 44/02, 51/06, 53/03, 58/09, 59/04, 59/09, 60/06, 64/11, 71/02, 71/07, 81/09, 82/12, 87/04, 87/08, 90/07, 91/12, 92/09, 103/02, 111/01, 123/01, 125/11

ḳ.-mış 115/07

ḳ.-up 18/10, 20/03, 20/06, 21/03, 26/11, 37/11, 37/12, 40/06, 41/02, 45/04, 46/03, 47/08, 48/05, 48/07, 48/10, 49/13, 54/01, 57/06, 59/10, 60/08, 63/02, 63/03, 69/10, 71/03, 72/06, 74/08, 77/04, 81/05, 81/07, 89/05, 92/02, 95/02, 98/12, 102/01, 103/11, 103/12, 104/02, 105/02, 106/01, 107/02, 107/08, 107/12, 108/02, 111/12, 112/06, 113/13, 117/04, 117/07, 118/07, 121/02, 121/11, 125/06, 126/11, 127/05, 129/03, 129/06, 130/12,

131/06, 135/07, 141/03, 141/04, 141/09, 142/13

ḳ.-up ezil- 135/13

ḳ.-up içiril- 139/03

ḳ.-up indiril- 56/05, 61/04

ḳ.-up süril- 109/07, 110/02

ḳ.-up süzil- 65/01, 93/10, 123/10

ḳ.-up süzül- 41/06, 93/11

[=123]

ḳarışdırılup ḳaynadıl- 103/02

ḳatılup ḳaynadıl- 137/02

ḳonup ḳaynadıl- 60/06, 77/03, 103/09

[=5]

ḳazıḳ Toprağa çakılmak için hazırlanmış, ucu sivri demir veya ağaç.

ḳ.+a (ḳazıġa) 126/01

[=1]

ḳazıl- Herhangi bir araçla toprak açılmak, oyulmak.

ḳ.-up 11/08, 141/12

[=2]

kebāb Ar. Ateş üzerinde kavrularak pişirilme.

k. idil- 113/05

[=1]

keçe Dokuma yoluyle değil yapağıyı dövmek veya ayakla tepmek suretiyle yapılan kaba kumaş.

k. 14/09, 16/01, 17/01, 17/01

k. ile 26/08, 130/06

[=6]

keçi Geviş getirenlerden, eti, sütü, derisi ve pöstekisi için yetiştirilen, çenesinde sakalı bulunan, bitkilere çok zararlı, evcil memeli hayvan (Capra hircus).

k. 28/06, 30/04, 30/08, 68/04, 88/05, 91/05, 91/09, 93/10, 93/11, 116/13

k.+niŋ 57/03, 61/03, 95/08, 97/12, 98/10

[=15]

kefel Ar. Hayvanın ve özellikle atın beliyle kuyruğu arasındaki dolgun yuvarlak kısım.

k.+ini 41/10

[=1]

kelām Ar. Söz.

k. (ḥüsn-i kelām) 1/10

[=1]

kelb Ar. Köpek.

k. 65/01

k.+iŋ 19/11, 138/11

[=3]

kelimāt Ar. Kelimeler.

k.+ı saḳīme 3/08

[=1]

kem-biżā‘a (< Far. kem ve Ar. biżā‘a) Sermayesi az.

k. (‘abd-i kem-biżā‘a) 3/03

[=1]

kemāfī’s-sābıḳ (< Ar. kemā, fi ve sābıḳ) Eskisi gibi, eskiden olduğu gibi.

k. 76/10

[=1]

kemāl Ar. Çok fazla.

k.+i şiddet 23/08, 48/11
[=2]
kemik bk. **kemük**
k. 31/07
k.+i (kemigi) 28/08
[=2]
kemiyyet Ar. Bir şeyin azalıp çoğalabilen ve sayı ile ifade edilebilen durumu, nicelik, miktar, adet.
k.+i çāpuk-edā-yı ‘inān-ı ḫıdmet 1/11
[=1]
kemük İnsanın ve omurgalı hayvanların çatısını oluşturan türlü biçimdeki sert organların genel adı.
k. gibi 108/03
k.+i (kemügi) 47/04
k.+lerinde 118/11
k.+lerine 108/04
[=4]
ken‘āne (?)
k. 53/03
[=1]
kenār Far. Bir şeyin bitiş kısmı, bitiş yeri, uçta kalan kısmı.
k.+ına 30/06, 30/11, 30/12
k.+ında 27/02, 30/09
k.+ları 29/09
k.+larında 31/05
k.+larını 31/02
[=8]
kendi bk. **kendü**
k. 7/13, 65/02
[=2]
kendir Kendirgiller familyasından, sap liflerinden halat ve çuval yapılan bitki, kendir (Cannabis sativa). krş. **kenevir**
k. 19/02, 37/05, 46/12, 49/11, 50/10, 57/04, 57/08, 58/04, 59/03, 59/09, 64/01, 67/09, 73/05, 73/06, 74/05, 74/06, 79/10, 87/11, 87/13, 91/07, 102/12, 103/06, 103/10, 103/12, 104/01, 104/02, 106/02, 109/13, 126/02, 129/02, 141/04
k.+den 71/04
[=32]
kendü İyelik ekleri alarak kişilerin öz varlığını anlatmaya yarayan dönüşlülük zamiri, öz, zat.
k. kendü 17/08, 17/12, 19/03, 20/11, 35/13, 52/01, 61/08, 113/07, 124/11
k.+ye (kendü kendü) 17/08, 17/12, 19/03, 20/11, 35/13, 52/01, 61/08, 113/07, 124/11
k.+yi 106/05
[=19]
kenevir Kendirgillerden, sapındaki liflerden halat, çuval vb. kaba örgüler yapılan, iki evcikli bir bitki, kenevir (Cannabis sativa). krş. **kendir**
k. 32/13, 104/08
[=2]

kepek Öğütülüp elenen tahıl tanelerinden eleğin üstünde kalan kabuk kırıntılar.

k. 12/12, 72/02, 72/07, 107/12, 134/04

[=5]

kerāviyye Far. Maydanozgiller familyasından, Doğu Anadolu bölgesinde yetişen, beyaz çiçekli, tanen, reçine, sabit ve uçucu yağlar içeren, mide şikayetlerini ve gazları gideren, idrar söktürücü, astıma iyi gelen hassalara sahip, 30 ila 90 santim boyunda, kazık köklü iki yıllık otsu bitki; Karaman kimyonu, Frenk kimyonu (Carum carvi). krş. **nānḫan**

k. 87/07

[=1]

kerenb Far. Lahana veya kelem, turpgiller (Brassicaceae) familyasından, geniş ve kalınca kat kat yaprakları olan, güz ve kış sebzesi olarak yetiştirilen ve birçok türü olan bitki, lahana (Brassica oleracea). krş. **laḥana**

k. 35/02, 40/05, 40/06, 129/06

k.+i 40/05, 40/08

k.+i yabānī 40/02

[=7]

kereviz Far. Maydanozgillerden, kökleri ve yaprakları sebze olarak kullanılan, uyarıcı ve idrar söktürücü hassalara ve tıbbî nitelikteki maddelere sahip, kokulu, ılık bölge bitkisi, kereviz.

k. 50/06, 52/05, 70/09, 72/03, 75/13, 82/07, 83/09, 84/08, 96/01, 97/03, 97/03, 128/01

[=12]

kerpeden bk. **kerpeten**

k. ile 36/12

[=1]

kerpeten (< Ar. kelbetān) Çivi sökmeye veya diş çekmeye yarayan, hareketli bir eksen çevresinde çapraz iki parçadan oluşmuş, kıskaç biçimindeki araç.

k. ile 99/06

[=1]

Kerrān Far. Isfahan'da bir semt.

k. (sūsen-i Kerrān) 103/06

[=1]

kerre Ar. Defa, kez, sefer

k. 18/01, 30/02, 37/08, 67/12, 108/01, 132/07

[=6]

kertenkele Keler denilen sürüngenlerin en yaygın olan uzun gövdeli, uzun kuyruklu, çatal dilli, böcek ve kurtlarla beslenen zararsız bir cinsi, (Lacerta).

k. 139/12

[=1]

kes- Ucunu almak.

k.-üp 18/02

[=1]

kesb Ar. Kazanma, çalışarak kazanma.

k.+i ḫıffet it- 100/11
k.+i ṣıḥḥat eyle- 55/08
k.+i ṣıḥḥat it- 20/05, 41/13, 49/12, 73/04, 97/05, 126/05, 129/01, 131/03, 136/13, 51/13
[=12]
kesil- **1.** Ucundan almak.
k.-üp 130/02
2. Yarmak.
k.-en 23/11
k.-üp 23/11, 63/05
3. Boğazlamak.
k.-digi 91/05
k.-üp 26/12, 145/13
4. Bulunduğu yerden ayırmak, çıkarmak.
k.-erek 47/06
k.-üp 113/02, 132/01, 139/11
5. Kesici bir aleti kullanırken istemeden bir organı veya bir şeyi zedelemek.
k.-üp 65/09, 77/02
6. Doğramak, küçük parçalara ayırmak.
k.-üp 129/10, 133/01
7. Güç soluk alacak duruma gelmek.
k.-ir 98/07
[=16]
nefes kesil- 98/07
[=17]
keskin Etkili, sert.
k. 20/03, 29/13, 31/09, 37/02, 41/09, 43/10, 67/13, 74/08, 75/01, 95/08, 104/11, 105/04, 107/12, 111/12, 119/03, 119/11, 125/04, 142/12
k. ol- 18/12
[=19]
kesret Ar. Çokluk, bolluk, fazlalık.
k. **üzere** 141/03
[=1]
keşīde Far. Çekilmiş, tertibedilmiş.
k.+i sāḥa-i sitāyiş 1/10
k. vü taḳdīm it- 3/07
[=2]
kettān Ar. Ketengiller familyasından, lifleri dokumacılıkta kullanılan, çiçekleri göz alıcı, yaprakları basit, kireçli toprakları ve ılık iklimi seven otsu bitki, keten (Linum). krş. **beẕr**
k. 28/06, 64/10, 75/01, 98/10, 136/04, 136/10, 137/03, 137/09, 139/10, 142/01
[=10]
keyfiyyet Ar. Bir şeyin taşıdığı şu veya bu hâl, nasıl ve ne türlü olduğu, varlıklar arasındaki farkları meydana getiren durum, vasıf, nitelik.
k.+i 9/09
[=1]
keẕālik Ar. Aynı biçimde.
k. 20/09, 21/01, 22/02, 22/05, 23/01, 24/13, 26/06, 30/12, 33/08, 35/05, 37/06, 37/11, 38/02, 38/05, 38/11, 39/05, 39/11, 50/09, 55/02, 56/07, 56/09, 59/02, 59/12, 60/12, 63/11,

63/13, 64/11, 67/10, 68/12, 69/10, 69/13, 70/08, 70/09, 72/07, 74/10, 79/03, 81/07, 84/04, 91/05, 100/01, 104/01, 105/11, 106/06, 110/12, 117/02, 124/11, 135/13, 136/01, 136/10, 140/03

[=50]

Ḳıbrīsī (Rum. Kypros ve nispet eki -ī) Kıbrıs'a ait.

ḳ. (şarı zāc-ı Ḳıbrīsī) 63/12

ḳ. (yanmış zāc-ı Ḳıbrīsī) 132/10, 134/08

ḳ. (zāc-ı Ḳıbrīsī) 38/03, 54/01, 56/12, 62/03, 108/09, 130/05, 136/03, 136/09, 138/12

[=12]

ḳıç Arka, geri, arka taraf.

ḳ. 73/04, 81/04

ḳ.+ı 8/02, 70/11

ḳ.+ına ḳadar 71/12

ḳ.+ından 127/03

ḳ.+ını 65/12, 78/06, 81/04

ḳ.+ınıŋ 120/13, 127/08

[=11]

ḳıl İnsan ve hayvan vücudunda biten sertçe ve kalınca tüy.

ḳ. 27/07, 27/07, 65/03

ḳ.+ı 64/02, 97/12

ḳ.+ı ile 68/09

ḳ.+ıŋ 122/10

ḳ.+ları 27/10, 64/08

ḳ.+larınıŋ 95/12

[=10]

ḳıl- Etmek, yapmak.

ḳ.-arım 4/12

ḳ.-dım 4/09, 4/11

[=3]

ḳımıldan- Hareket etmek, kımıldamak.

ḳ.-mayacak 107/07

[=1]

ḳımıldatıl- Hareket ettirilmek.

ḳ.-mayup 116/12

[=1]

ḳına (< Ar. ḥinnā**)** Kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen ve saç, tırnak ve elleri turuncu bir renge boyamakta kullanılan toz.

ḳ. 46/07, 56/04, 57/08, 57/13, 59/03, 60/05, 61/04, 79/10, 79/11, 100/09, 101/04, 109/10, 110/12, 121/13, 127/11, 127/12, 128/04, 142/02, 145/04

ḳ. ile 90/06

ḳ.+nıŋ 66/07, 109/10

[=22]

ḳırdama Rum. Maydanozgillerden, deniz kumsallarında bol olarak yetişen, güzel kokulu bir bitki, denizibiği, deniz rezenesi (Crithmum maritimum).

ḳ. 82/10, 82/11, 128/01

[=2]

ḳırıl- 1. Sert şeylerin kırılarak veya ezilerek parçalanması.

ḳ.-araḳ 44/02, 56/06, 60/07, 126/03

ḳ.-up 28/04, 33/08, 45/05, 54/04, 61/05, 85/11, 97/13, 98/08, 120/04

ḳ.-up karışdırıl- 82/04, 86/11

2. Vücudun bir kemiği düşme veya çarpma sonunda kırık duruma gelmek.

ḳ.-ması 136/02

ḳ.-mış ol- 136/10

ḳ.-ur ise 136/09

[=18]

ḳırḳ Otuz dokuzdan sonra, kırk birden önce gelen sayının adı.

ḳ. 20/01, 45/09, 46/13, 50/06, 57/08, 62/05, 64/03, 64/03, 73/12, 74/13, 78/01, 82/10, 94/07, 105/13, 127/09, 127/11

ḳ. (yüz ḳırḳ) 57/07, 57/13, 58/01

ḳ. altıncı 119/04

ḳ. beşinci 115/09

ḳ. birinci 106/09

ḳ. dördünci 115/01

ḳ.+ında 11/01

ḳ. ikinci 112/11

ḳ. sekizinci 137/12

ḳ. ṭoḳuzuncı 141/01

ḳ. üçünci 114/07

ḳ. yedinci 136/02

[=29]

ḳırḳar Kırk sayısının her birine kırk veya her defasında kırk tane manasına gelen üleştirme şekli.

ḳ. 61/12, 127/04

[=2]

ḳırḳıncı Kırk sayısının sıra sıfatı, sırada yeri otuz dokuzuncudan sonra, kırk birinciden önce olan.

ḳ. 101/07

[=1]

ḳırmızı Ar. Al, kızıl renk.

ḳ. 40/10, 81/12

ḳ. naṭrūn 20/07, 114/11, 146/02

ḳ. ol- 75/05, 86/02

ḳ. ṣandal 140/06

ḳ.+ya 27/13

ḳ. zāc 58/06, 58/07, 59/07

ḳ. zırnīḫ 46/07, 61/11, 106/02, 123/02

[=16]

ḳırpıl- Parçalara ayrılmak, kesilmek, kırkılmak.

ḳ.-mış 100/07

[=1]

ḳışa Boyu, uzunluğu az olan, uzun karşıtı.

ḳ. 9/05, 104/06, 125/13, 126/01

ḳ. ol- 16/05

[=5]

ḳışır Üreme imkanı olmayan, döl vermeyen (hayvan).

ḳ. 17/05, 18/01

[=2]

ḳısm Ar. Parçalara ayrılmış bir şeyin her bölümü, bölük, kesim.

ḳ. 43/04

ḳ.+a 33/05, 36/07, 40/13, 41/12, 42/13, 45/02, 45/10, 46/08, 51/07,

53/12, 70/02, 73/03, 88/06, 91/03, 99/01

ḳ.+ı 33/05, 36/08, 41/01, 41/12, 43/01, 43/05, 45/02, 45/10, 51/07, 53/12, 70/03, 73/03, 73/03, 88/06, 91/04, 91/05, 99/01

[=33]

ḳışraḳ Dişi at.

ḳ. 17/05, 69/13, 73/04

ḳ.+a (ḳısraġa) 18/08

ḳ.+ıŋ (ḳısraġıŋ) 17/13, 18/09

ḳ.+lara 17/05

ḳ.+larıŋ 12/02

[=8]

ḳış Kuzey yarım kürede 22 Aralık-21 Mart tarihleri arasındaki zaman dilimi, sonbaharla ilkbahar arasındaki soğuk mevsim.

ḳ. 12/03, 25/02, 32/11, 53/06, 138/10

ḳ. ise (vaḳt-ı ḳış) 127/08

[=6]

ḳıvām Ar. Sıvılarda koyuluk, yoğunluk.

ḳ.+a 117/04

ḳ.+ına 54/02, 57/10, 59/10, 63/02, 71/07, 99/12, 105/07, 108/02, 111/11, 117/01, 117/06, 121/02, 123/01

ḳ.+ına ḳadar 57/06

ḳ.+ında 58/09, 59/05, 61/06, 106/04, 125/06

[=20]

ḳıyāmet Ar. Tek tanrılı dinlerin inanışına göre dünyanın sonu ve bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacağı zaman, hesap günü, kıyamet günü, mahşer günü.

ḳ.+e ḳadar 8/12

[=1]

ḳıyma Çekilmiş et.

ḳ. gibi 30/04

[=1]

ḳıyye Ar. Okka, 400 dirhemlik ağırlık ölçüsü.

ḳ. 12/11, 12/11, 18/09, 20/02, 20/06, 20/06, 33/02, 33/03, 33/06, 33/07, 33/09, 34/04, 40/06, 41/05, 41/09, 41/13, 42/06, 42/12, 44/01, 44/11, 44/12, 45/01, 45/11, 46/02, 49/11, 49/12, 50/02, 53/02, 53/09, 69/04, 69/09, 70/06, 73/02, 74/02, 74/11, 75/02, 75/02, 75/09, 75/12, 77/02, 79/02, 79/04, 79/06, 79/12, 81/05, 81/08, 82/07, 82/12, 82/13, 83/04, 83/04, 83/07, 83/08, 83/11, 83/12, 84/04, 84/06, 85/02, 87/03, 87/06, 87/09, 90/06, 91/10, 92/07, 92/09, 92/09, 105/11, 105/12, 107/07, 114/11, 128/04, 139/03, 142/07, 142/12, 142/13, 143/09, 143/10, 144/08, 34/09

ḳ.+den 70/12

ḳ. ol- 12/13

ḳ.+si 87/08, 87/10, 142/12

[=84]

ḳız- Aşırı derecede ısınmak, sıcaklığı çok artmak.

ḳ.-mış ol- 39/12

[=1]

ḳızar- Rengi kırmızı olmak, kırmızıya yakın bir renk almak.

ḳ.-ır 31/03

[=1]

ḳızdırıl- Çok ısıtılmak, çok sıcak duruma getirilmek.

ḳ.-up 39/11, 123/04

[=2]

ḳızışdırıl- Hızlandırılmak, hareketlendirilmek.

ḳ.-araḳ 13/09

[=1]

düşirilüp ḳızışdırıl- 13/09

[=1]

ki Far. İki cümleyi sebep, sonuç ve çeşitli fonksiyonlarda birbirine bağlayarak birleşik cümle haline getirir.

k. 1/02, 2/02, 3/08, 5/03, 8/09, 8/12, 12/09, 28/02, 28/13, 31/11, 40/09, 48/02, 48/11, 61/09, 83/02, 86/05, 95/04, 98/13, 110/05, 110/09, 121/05, 122/09, 124/05, 128/09, 130/06, 131/06, 131/11, 133/06, 134/08, 142/11

[=30]

kibrīt Ar. Kükürt.

k. 102/08, 103/06, 105/01, 105/07, 105/10, 105/13, 106/02

k.+i aṣfer 102/03

[=8]

kiçeli Yapağı veya keçi kılının dokunmadan yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaştan yapılan.

k. 12/01, 12/03

[=2]

kifāye Ar. Kifâyet kelimesinin tamlamalarda aldığı şekil.

k. 72/04

k. (ḳadar-ı kifāye) 21/02, 25/04, 85/04, 89/03, 103/10, 106/08, 106/13, 110/13, 111/12, 116/02, 117/04, 117/06, 118/03, 121/09, 121/10, 122/12, 123/13, 125/02, 128/07, 129/03, 129/06, 129/13, 130/12, 132/03, 132/08, 133/04, 133/10, 133/13, 134/12, 136/04, 137/02, 138/03, 138/06, 139/04, 139/13, 140/03, 140/05, 144/10, 145/04, 145/13

k. **(mıḳdār-ı kifāye)** 23/07, 24/07, 26/10, 30/06, 31/01, 32/04, 35/03, 37/06, 37/10, 39/05, 43/04, 47/08, 48/06, 48/07, 49/03, 51/07, 52/08, 53/09, 56/01, 56/05, 56/10, 56/13, 58/11, 58/13, 59/09, 59/11, 60/08, 60/10, 62/03, 63/09, 64/11, 66/09, 67/07, 67/10, 68/08, 68/13, 69/03, 69/11, 70/04, 70/09, 76/08, 76/09, 76/11, 77/04, 77/13, 80/13, 84/02, 84/03, 85/11, 88/12, 89/07, 91/01, 91/07, 94/01, 99/13, 103/07, 104/03, 107/06, 108/10, 111/11, 126/10, 59/08

[=103]

kifāyetAr. Yeter miktarda olma, yetişme, elverme, kâfi olma.

k. 40/13, 55/01, 56/03, 63/13, 71/02, 91/03, 92/11, 93/12, 94/08, 100/09, 102/05, 103/09, 103/13, 104/08, 104/10, 110/02, 112/09, 113/01, 116/08, 118/11, 121/02, 122/02, 123/01, 129/08, 139/08, 140/01

[=26]

kil Far. Çanak çömlek yapımında kullanılan, ıslanınca kolay şekil verilebilen, yeşilimtrak, yağlı ve yumuşak toprak.

k. 31/11

[=1]

kil-i Ermenī (< Far. kil, terkip i'si, Far. Ermenī) Eczacılıkta kullanılmış olan kırmızı renkli kil, kilermeni.

k. 56/07

[=1]

kīle Ar. Tayların ağzında ortaya çıkan et parçası.

k. 39/02

[=1]

kim Türkçede bir kelimeyi, bir kelime grubunu, bir cümleyi bir kelimeye, bir cümleye bir temsil ifadesi içinde bağlayan kelimedir.

k. 8/01

[=1]

kimesne Kimse.

k. 18/02, 66/01, 71/08, 77/09

k.+niŋ 16/03

[=5]

kimse Herhangi bir kişi, kim olduğu belirtilmeyen bir şahıs.

k.+niŋ 16/10

[=1]

kimyon Ar. Maydanozgillerden, beyaz ve pembe çiçekli yaprakları dar ince şeritler hâlinde, 15 - 20 santim boyunda bir yıllık ıtırlı otsu bitki, kimyon (Cuminum cyminum).

k. 33/07, 43/03, 67/06, 67/09, 77/08, 79/02, 79/11, 81/05, 81/10, 123/13, 141/09, 143/01, 143/08, 145/04

k. (beyāż kimyon) 71/01

k. ile 23/03

[=16]

kir Herhangi bir şeyin veya vücudun üzerinde oluşan, biriken pislik, pasak.

k. 102/02

k.+den 101/10

k. ol- 119/02

[=3]

ḳīrāṭ Ar. Mücevher tartmakta kullanılan 0,20 gram ağırlığında bir ölçü dirhemin on altıda biri, miskalin yirmi dörtte biri, gramın beşte biridir.

ḳ. 29/02, 64/04

[=2]

kireç Far. Kireç taşının bu işe mahsus ocaklarda kavrulmasıyla elde

edilen, kalsiyum oksitten ibaret taşımsı beyaz madde.

k. 62/05, 109/02, 111/09, 112/02, 112/04, 125/07, 130/08, 130/13, 133/03, 141/10

k. (acı kireç) 27/05, 59/13

k. (sönmedik kireç) 61/12

k. (yanmamış kireç) 58/02, 58/06, 58/12, 59/07, 115/05

k. (yanmış kireç) 113/11

k. ile 120/09

[=20]

kirli Üzerinde veya içinde leke, toz, yağ vb. bulunan, temizliği kirle bozulmuş olan, pis.

k. ol- 57/02, 67/01

[=2]

kīş̲e Far. Güzel kokulu bir gül.

k. 23/03, 64/03

k. gibi 79/08, 79/09

[=4]

kişi Kimse, şahıs.

k. 89/01

[=1]

kişniş Ar. Maydanozgillerden, yaprakları maydanoza benzeyen, boyu 30 - 50 santim, beyaz çiçekli, tüysüz, parlak, bir yıllık otsu bitki, kişniş (Coriandrum sativum).

k. 80/12, 83/06, 83/13, 87/07, 141/06

[=5]

kitāb Ar. Herhangi bir konuda yazılmış manzum veya mensur eser.

k. 2/13, 3/01

k.+ı me̲zkūr 3/08

k.+ıŋ 19/13

k.+lar 2/09

k. u risāle-i me̲zkūre 3/05

[=6]

kitre Keven kökü zamkı.

k. 45/01, 46/12, 52/06

[=3]

kiyāset Ar. Uyanıklık, anlayışlılık, akıllılık.

k. (ç āpuk-süvār-ı semend-i āteş-'inān-ı rüşd ü kiyāset) 1/02

[=1]

ḳo- Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek.

ḳ.-r 133/07

[=1]

ḳoḳ- Koku çıkarmak.

ḳ.-ar 38/07

[=1]

ḳoḳla- Kokusunu duymak için bir şeyi burnuna yaklaştırmak veya bir yerin havasını içine çekmek.

ḳ.-yarak 82/10

ḳ.-yup 78/04

[=2]

ḳoḳu Nesnelerden yayılan küçücük zerrelerin burun zarı üzerindeki özel sinirlerde uyandırdığı duygu.

ḳ.+sı 61/09

[=1]

ḳoḳusuz Kokusu olmayan.

ḳ. 54/03, 73/10, 84/13

[=3]

ḳol İnsan vücudunda omuz başından parmak uçlarına kadar uzanan bölüm.

ḳ.+ı 98/12

ḳ.+ları 19/05, 19/06, 20/09, 90/04, 123/06, 123/07, 123/09, 124/02

ḳ.+ları tutıl- 107/10

ḳ.+larına 107/03

ḳ.+larında 110/05, 119/04, 124/05

ḳ.+larından 73/05

ḳ.+larını 81/13, 124/06, 127/02

ḳ.+larınıŋ 21/04, 120/12, 134/10

ḳ.+una ḳadar 66/13

ḳ.+unda 72/11, 28/08

ḳ.+unı 18/02, 66/03, 66/04, 72/13, 77/09

[=29]

ḳolan At, eşek vb. hayvanların semerini veya eyerini bağlamak için göğsünden aşırılarak sıkılan yassı kemer.

ḳ. 15/01

ḳ.+ıŋ 15/01

[=2]

ḳollanıl- Korunmak, gözetilmek.

ḳ.-a 17/11

[=1]

ḳoltuḳ Omuz başının altında, kolun gövde ile birleştiği yer.

ḳ.+ı altı (ḳoltuġı altı) 82/10

ḳ.+una (ḳoltuġuna) 83/03, 83/10

ḳ.+unda (ḳoltuġunda) 86/03

[=4]

ḳon- **1.** Katmak, eklemek.

ḳ.-araḳ 27/08, 34/04, 58/09, 127/09, 133/13, 22/13

ḳ.-up 22/10, 28/09, 29/03, 32/04, 33/02, 33/09, 34/07, 37/02, 42/01, 45/01, 45/03, 51/05, 51/09, 53/03, 58/02, 66/08, 69/01, 71/05, 71/07, 75/01, 75/02, 82/12, 85/10, 87/07, 95/05, 98/13, 116/11, 125/02, 132/07, 134/04

ḳ.-up eridil- 134/13

ḳ.-up ḳarışdırıl- 54/05

ḳ.-up ḳaynadıl- 60/06, 77/03, 103/09

2. (Sinek) uçmasına son verip bir yerde durmak.

ḳ.-an 86/05

3. Bir hayvanı ahıra kapamak, bağlamak.

ḳ.-up 86/06, 90/10

4. Bir şeyi tencereye bırakmak.

ḳ.-araḳ 62/07, 98/12

ḳ.-up 29/01

ḳ.-up eridil- 57/05

5. Bir şeyi üzerine yerleştirmek.

ḳ.-a 25/02, 43/12

ḳ.-araḳ 22/12

ḳ.-up 32/02

ḳ.-up yutdırıl- 77/05

6. Kırılan bir kemiği gereği gibi kaynaması için tahta ile sarmak.

ḳ.-up 136/11

7. Bir şeyi içine yerleştirmek.

ḳ.-araḳ 141/12

ḳ.-up 16/01

ḳ.-up binil- 17/01

ḳ.-up ḳaldır- 11/10
[=58]
ḳatılup ḳon- 133/13
[=1]
ḳonıl- 1. Katmak, eklemek.
ḳ.-a 23/12, 66/10, 111/04
ḳ.-araḳ 20/07, 40/07, 40/08, 41/06, 46/02, 52/01, 64/11, 66/09, 71/04, 83/01, 83/05, 100/01, 111/01, 116/02, 119/02, 123/01, 125/10
ḳ.-up 44/01, 44/12, 49/07, 56/05, 68/11
ḳ.-up eridil- 42/12
ḳ.-up ḳarışdırıl- 46/06
2. Bir hayvan ahıra kapatılmak, bağlanılmak.
ḳ.-maya 114/13
ḳ.-up 26/08
3. Bir şey tencereye bırakılmak.
ḳ.-araḳ 56/07, 116/03, 123/05
ḳ.-up 21/09, 43/09, 50/12
4. Uygulanmak.
ḳ.-a 108/01
5. Bir şey üzerine yerleştirilmek.
ḳ.-a 25/09, 25/10, 26/03, 26/05, 32/07, 37/06, 39/03, 39/05, 47/08, 56/02, 56/04, 56/13, 58/12, 60/05, 60/07, 109/09, 115/08, 117/11, 118/02, 123/02, 134/07, 139/09
ḳ.-araḳ 137/04
6. Kırılan bir kemik gereği gibi kaynaması için tahta ile sarılmak.
ḳ.-araḳ 136/05
7. Bir şey içine yerleştirilmek.
ḳ.-araḳ 11/09, 14/09
[=62]
ḳonul- bk. **ḳonıl- 4.**
ḳ.-dığı 39/12
[=1]
ḳoparıl- Keserek ayırmak.
ḳ.-up 27/09
[=1]
ḳoruḳ Henüz olgunlaşmamış ekşi üzüm.
ḳ. 38/02, 39/03, 58/01, 59/11, 65/09, 71/12
[=6]
ḳoşdırıl- Koşma işi yaptırılmak.
ḳ.-a 68/06
ḳ.-acağı 17/11
ḳ.-araḳ 20/04, 21/04, 74/10
ḳ.-dığı 134/11
ḳ.-dıḳdan-şoŋra 16/06, 16/07, 20/09
ḳ.-maḳ 13/08, 13/13
ḳ.-up 54/07
[=11]
binilüp ḳoşdırıl- 74/10, 134/11
[=2]
ḳoşdur- Koşma işini yaptırmak.
ḳ.-madan 94/11, 124/06, 134/09, 143/13
[=4]
ḳoşdurıl- bk. ḳoşdırıl-
ḳ.-a 70/06, 70/07, 70/08, 91/07
[=5]
ḳoşdurul- bk. ḳoşdırıl-
ḳ.-madan 127/02, 144/07
ḳ.-mayup 135/03

[=3]

ḳoy- **1.** Katmak, eklemek.

ḳ.-up 18/05

2. Dayamak, yaslamak.

ḳ.-ması 83/03

ḳ.-up 83/10

[=3]

ḳoyul- Koyulaşmak.

ḳ.-duḳda 122/06

ḳ.-mamış 36/06

ḳ.-muş 121/13

ḳ.-uncaya ḳadar 107/02, 107/08

[=5]

ḳoyun Geviş getirenlerden, eti, sütü, yapağısı ve derisi için yetiştirilen evcil hayvan (Ovis aries).

ḳ. 28/06, 30/08, 40/08, 71/02, 72/03, 90/10, 98/11, 99/08, 100/05, 120/07, 124/10, 136/04, 136/10, 141/09

ḳ.+dan 67/03

ḳ.+uŋ 47/05, 132/01

[=17]

ḳozalaḳ Kozalaklılar takımından olan ağaçların sert, dibi yuvarlak, ucu sivri meyvesi.

ḳ.+ı (serv ḳozalağı) 59/11, 64/09, 139/10

[=3]

kök Bitkileri toprağa bağlayan, topraktaki besi maddelerini emmesine yarayan klorofilsiz bölüm.

k. 132/05, 134/12, 143/01

k.+den 51/11, 132/06, 135/01

k.+i 32/13, 33/01, 43/06, 52/05, 60/05, 64/13, 70/04, 133/11

k.+i (ayrıḳ köki) 50/07, 79/05, 83/08, 84/03, 84/07

k.+i ile berāber 110/13

k.+iniŋ 44/12

k.+leri 64/06

[=22]

kökleş- Güçlü bir biçimde yerleşmek, yer etmek, kök salmak.

k.-miş ise 36/12

[=1]

kömür Karbonlu maddelerin kapalı ve havasız yerlerde için için yanmasından veya çok uzun süre derin toprak katmanları altında kalıp birtakım kimyasal değişmelere uğramasından oluşan, siyah renkli, bitkisel kaynaklı, içinde yüksek oranda karbon bulunan katı yakıt.

k. 34/07, 101/12, 102/02

k. gibi ol- 24/10, 24/12, 26/02, 113/08

[=7]

köpek dili İlkbahardan sonbahara kadar mavi, mor, pembe veya beyaz, unutmabeni benzeri çiçeklerden oluşan, kabaca tüylü, basit, mızrak ila dikdörtgen şeklindeki yaprakları ve salkım çiçek durumları olan, genellikle kısa ömürlü çok yıllık, yıllık, iki

yıllık veya çok yıllık bitki (Cynoglossum).

k. 92/07

[=1]

ḳulaḳ Başın her iki yanında bulunan işitme organı.

ḳ.+ı (ḳulaġı) 8/02, 9/04, 22/01, 23/08

ḳ.+ı-y-la (ḳulaġı-y-la) 33/13, 101/11

ḳ.+ına (ḳulaġına) 22/04, 22/05, 23/04, 23/07, 90/11

ḳ.+ına ḳadar (ḳulaġına ḳadar) 90/12

ḳ.+ında (ḳulaġında) 21/06, 21/08

ḳ.+ından (ḳulaġından) 22/06, 22/09

ḳ.+ınıŋ (ḳulaġınıŋ) 8/03, 23/02

ḳ.+ları 23/05, 35/07, 90/03, 90/04

ḳ.+larına 29/07

ḳ.+larından 23/13, 114/10

ḳ.+**larını** 23/08, 33/12, 34/02, 52/12

ḳ.+larınıŋ 29/07

[=30]

ḳullanıl- Bir şeyden yaradığı işte faydalanılmak.

ḳ.-an 100/02

ḳ.-ur ise 12/10

[=2]

ḳulunc Ar. Vücutta, özellikle omuz başlarında duyulan şiddetli ağrı.

ḳ. 78/03, 82/08

[=2]

ḳum Silisli kütlelerin, kayaların, doğal etkenlerle parçalanarak ufalanmasından oluşan, deniz kıyısı, dere yatağı vb. yerlerde çok bulunan, ufak, sert tanecikler.

ḳ. 14/12, 14/12

ḳ.+a 111/05

ḳ.+da 14/09

ḳ.+uŋ 111/05

[=5]

ḳunduz ḫāyası Çok yıllık, otsu, parçalı yapraklı ve genellikle sarı çiçekli bitki, çakşır otu (Ferula elaeochytris).

ḳ. 23/06, 68/06, 118/10, 127/09, 134/03

[=5]

ḳunduz böcegi Kın kanatlılardan, hekimlikte yakı yakmak için kullanılan, 2 santimetre uzunluğunda, parlak yeşil renkli bir böcek, kuduz böceği (Cantharis).

ḳ. 44/07

[=1]

ḳurbaġa Kurbağalardan, yumurta ile üreyen, yavruları gelişimlerini durgun sularda tamamladıktan sonra kuyruğu ve solungacı körelerek karada yaşayabilen, sıçrayarak yürüyen ve suda iyi yüzen küçük hayvan.

ḳ. 117/10

ḳ.+**nıŋ** 138/08

[=2]

ḳurbaġı bk. **ḳurbaġa**

ḳ. 35/04, 41/01, 41/02

[=3]

ḳurḥa Ar. Yara.

ḳ. 115/01

[=1]

ḳurḥa fī'l-em'ā (< Ar. ḳurḥa, Ar. fī, harf-i tarif el- ve Ar. em'ā) Bağırsak yarası.

ḳ. 76/12

[=1]

ḳurı **1.** Suyu, nemi olmayan, yaş ve nemli karşıtı.

ḳ. 11/10, 59/03, 80/04, 92/06

ḳ. ol- 86/01

ḳ.+sından 60/08

2. Daha sonra yenmek veya kullanılmak için kurutulmuş.

ḳ. 30/10, 41/03, 47/11, 56/09, 67/09, 73/11, 78/01, 85/07, 87/07, , 95/05, 96/02, 97/04, 98/02, 98/10, 116/10, 128/02, 129/04, 130/05, 142/08

ḳ.+sı 38/05, 39/04, 76/11

ḳ.+sından 28/07, 37/01, 93/12

[=31]

ḳurı- Islaklığını, nemini yitirerek kuru duruma gelmek.

ḳ.-dığı 60/12

ḳ.-dıḳda 20/09

ḳ.-dıḳdan ṣoŋra 112/02

ḳ.-mamaḳ içün 126/11, 136/06

ḳ.-mamaḳ üzere 136/11

ḳ.-yaraḳ 128/11

[=7]

ḳurıdıl- Kuru duruma getirilmek.

ḳ.-a 61/13

ḳ.-araḳ 35/04, 62/06, 62/09, 95/04, 121/07, 121/11, 124/03

ḳ.-dıḳdan-ṣoŋra 103/12, 117/13

ḳ.-mış 117/10

ḳ.-up 25/01, 25/05, 114/13, 115/08, 143/04

[=16]

yıḳanup ḳurıdıl- 117/13

[=1]

ḳurşun Atom numarası 82, atom ağırlığı 207,21, yoğunluğu 11,3 olan, 327,4 °C'de eriyen, yumuşak ve bükülgen, mavimtırak esmer renkte bir element (simgesi Pb).

ḳ. 36/01, 55/05

[=2]

ḳurt Yumuşak vücutlu, uzun gövdeli, omurgasız, bacaksız, ayaksız veya çok ilkel ayaklı küçük hayvan.

ḳ. 59/05, 65/11, 78/06, 112/03

ḳ.+dan 37/08

ḳ.+lar 59/06, 59/07, 65/13

ḳ.+ları 66/03, 66/04

[=10]

ḳurtlan- İçinde veya üzerinde kurt üremek.

ḳ.-dığı 58/05

ḳ.-mış ol- 59/12

ḳ.-ur 111/07

[=3]

ḳurtul- Tehlikeli veya kötü bir durumu atlatmak.

ḳ.-maḳ içün 4/11

[=1]

yıḳanup ḳuru- 104/10

[=1]

ḳuru bk. **ḳurı 2.**

ḳ.+sı 39/03

ḳ.+sı (gül ḳurusı) 52/10

ḳ.+sundan 44/10

[=3]

ḳuru- bk. **ḳurı-**

ḳ.-dıḳda 135/01

ḳ.-duḳda 106/01

ḳ.-duḳdan-şoŋra 104/10

[=3]

silinüp ḳurudul- 108/11

[=1]

ḳurudul- bk. ḳurıdıl-

ḳ.-duḳdan-şoŋra 108/11

[=1]

ḳurulḳan Kalkan dikeni, devedikeni, çakır dikeni de denilen uzun saplı, küçük kırmızı çiçekler açan dikenli bir bitki (Silyum marianum).

ḳ. 56/05

[=1]

ḳusṭ Ar. Üç veya dört türü olan çok yılık, otsu ve aromatik bir bitkidir (Costus Arabicus).

ḳ. 51/11, 52/05, 94/07

[=3]

ḳuṣūr Ar. Bir şeyden geriye kalan miktar.

ḳ.+ı 20/08, 50/01, 51/10, 55/01, 65/10

ḳ.+ınıŋ 82/13, 83/05

[=7]

ḳuş Yumurtlayan omurgalılardan gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı, vücudu tüylerle kaplı, uçucu hayvanların ortak adı

ḳ. 30/07, 30/07

ḳ.+ı 20/13, 113/08

[=4]

ḳutı Rum. Çeşitli malzemeden yapılmış, genellikle kapaklı, taşınabilir kap.

ḳ.+da 113/06

[=1]

ḳuvve Ar. Kuvvet kelimesinin tamlamalarda aldığı şekil. bk. **ḳuvvet**

ḳ.+i hāżime 12/06

ḳ.+i iştihā 143/05, 144/01

[=3]

ḳuvvet Ar. **1.** Bir cismin konumunun, hareket özelliğinin veya şeklinin değişmesine sebep olan güç.

ḳ. 13/12, 13/12

2. Tesir, etki.

ḳ.+i 34/09

3. Fiziksel güç, takat.

ḳ.+i 86/05,

ḳ.+ine 39/13

ḳ. ve mekīnetine göre 76/02

[=6]

ḳuvvetlen- Kuvveti, gücü artmak, güçlenmek.

ḳ.-mesi-y-çün 142/07

[=1]

ḳuvvetli Maddi güce sahip olan, kuvveti olan, güçlü.

ḳ. 9/08, 14/01

[=2]

kūy Far. Köy, mahalle, semt.

k.+ı taḥsīn 2/07

[=1]

ḳuyrıḳ bk. **ḳuyruḳ**

ḳ.+ınıŋ (ḳuyrıġınıŋ) 90/05

[=1]

ḳuyruḳ Hayvanların çoğunda, gövdenin sonunda bulunan, omurganın uzantısı olan uzun ve esnek organ.

ḳ. 64/02

ḳ.+ı (ḳuyruġı) 4/08, 61/10, 63/07, 64/10, 64/12, 71/02, 106/06, 131/12, 139/11

ḳ.+ı-y-l-a (ḳuyruġı-y-la) 63/11

ḳ.+ına (ḳuyruġına ḳadar) 61/10

ḳ.+ında (ḳuyruġında) 65/02

ḳ.+ından (ḳuyruġından) 64/02

ḳ.+ınıŋ (ḳuyruġınıŋ) 52/13, 68/09, 80/07, 80/09, 80/13

ḳ.+una (ḳuyruġuna) 63/09, 84/10

ḳ.+unda (ḳuyruġunda) 62/11, 62/13, 62/13

ḳ.+undan (ḳuyruġundan) 47/05, 80/08, 132/01

ḳ.+unı (ḳuyruġunı) 84/09, 139/07

[=29]

ḳuyruḳ yaġı Koyun kuyruğunun eritilmesiyle elde edilen yağ.

ḳ. 103/03, 116/07, 129/08, 129/10, 133/01, 135/06, 136/13

[=7]

ḳuzıḳulaġı Karabuğdaygillerden, nemli yerlerde yetişen, yaprakları salata olarak kullanılan, çiçekleri iki evcikli ve kırmızımtırak bir bitki, ekşikulak, kuzukulağı (Rumex acetosa).

ḳ. 76/07

[=1]

küçül- Hacim olarak büyükken herhangi bir sebeple küçük duruma gelmek.

k.-ür 110/09

[=1]

küf Ar. Yiyecekler ve diğer organik maddeler üzerinde ısı ve rutubetin etkisiyle gelişen, yerleştiği maddenin kimyevî yapısını bozan, genellikle yeşil renkli küfümsü mantarların ortak adı.

k.+i 109/09

[=1]

küflen- Küf oluşmak.

k.-miş 60/03

[=1]

kükürd Ar. Beyazımsı açık sarı renkte, tabiatta kristal hâlinde veya şekilsiz olarak (amorf) bulunan, mavi bir alevle yanarak nefes almaya engel olan keskin kokulu bir gaz yayan, kauçuğun gereğince sertleştirilmesinde, kibrit, kâğıt, barut, böcek ilacı, sülfirik asit

imali gibi yerlerde kullanılan, yoğunluğu yaklaşık 2, erime derecesi 115°C, atom ağırlığı 32,06, atom numarası 16, sembolü S olan element.

k. 81/05, 139/13

k. (beyāż kükürd) 106/08

[=3]

kül Ar. Yanan şeylerden artakalan toz hâlindeki madde.

k. 34/06, 66/06, 117/11

k.+i 34/04, 34/07, 58/13, 84/11, 101/12, 102/02, 116/13, 138/06, 140/11

k.+i ile 58/13

[=13]

külfet Ar. Sıkıntı, zahmet, meşakkat, yorgunluk.

k. ol- 11/11

[=1]

küllī (< Ar. küll ve nispet eki -ī) Bütüne ait, bütünle ilgili, bütünü kapsayan.

k. 126/07

[=1]

kümeyt Ar. Koyu doru at.

k.+**den** 6/13

[=1]

kütüb Ar. Kitaplar

k. ü risā'il 2/09

[=1]

kütük Ar. Ağacın genellikle dikine yükselen, üstü bir kabukla kaplı gövde kısmı.

k. gibi ol- 120/13

[=1]

lā-yenḳatı (<Ar. lā ve Ar. yenḳatı) Durmadan, devamlı olarak, biteviye.

l. 46/01

[=1]

lā-zālet şümūsu iḳbālihi ilā-āḫıru'd-devrān Ar. "Dünyanın sonuna kadar ikbalinin güneşi batmasın. . "Allah ikisinden de razı olsun." anlamında

l. 1/08

[=1]

lāden Ar. Ladengillerden, beyaz, kırmızı ve pembe çiçekli ağaççık veya çalı, laden (Cistus ladenifolius).

l. 127/13

[=1]

laḥana Ar. Turpgillerden, pek çok türü olan, kat kat sarılı yapraklardan ibaret güz ve kış sebzesi, lahana. krş. **kerenb**

l.+ya şebīh 63/08

[=1]

laḥm Ar. Vücudun bir yerinde bir hastalık sonucu çıkan fazla et.

l.+ı zā'id 21/08, 39/02, 39/03, 39/05, 58/02, 59/05, 61/09, 31/05, 31/05

[=9]

lapa Rum. Pirinç, bulgur vb. nişastalı tanelerin su ile kaynatılarak bulamaç hâline getirilmiş şekli.

l. 63/03

l. gibi ol- 134/05

l. gibi yapıl- 129/06

[=3]

lāyıḳ Ar. Uygun, yaraşır, münasip.

l.+ı-y-la 16/12

[=1]

lāzım Ar. Gerekli, lüzumlu.

l.+dır 7/08

l. gel- 11/05, 14/09

[=3]

lāzıme Ar. Lâzım kelimesinin tamlamalarda ortaya çıkan aynı anlamdaki müennes şekli. bk. **lāzım**

l.+den ol- 12/08, 17/13

l.+dendir 16/10, 19/09, 28/13, 44/10, 48/02, 53/06, 55/10, 73/11, 96/10, 131/06, 131/13

l.+sine (tedāvī-yi lāzıme) 131/13

[=14]

lehü'l-ḥamd ve'l-minne Ar. "Övgü ve minnet Allah'a mahsustur." anlamında Arapça bir dua.

l. 2/08

[=1]

levn Ar. Renk.

l.+i 119/08

[=1]

li-ecli'l-muḥāfaẓa Ar. Korumak, muhafaza etmek için.

l. 61/07, 99/09

[=2]

licām Ar. Atın ağzına vurulan gem, dizgin.

l. (raḫş -ı zerrīn-licām-ı şevket u şān) 1/09

l.+ı tevsen 2/03

l.+ı zerrīn 1/04

[=3]

līf Ar. Yıkanmak için kullanılan bitki telleri demeti veya türlü ipliklerden yapılmış örgü.

l. ile 112/06, 118/07

[=2]

limon Rum. Turunçgillerden, 3-5 metre yüksekliğinde, kışın yapraklarını dökmeyen, beyaz çiçekli bir ağaç, limon (Citrus limonum).

l. 25/04

[=1]

lisān Ar. Dil.

l.+ı 'Arab 31/06

l.+ı Türkī 2/13

[=2]

loḳma (< Ar. luḳme) Ağza bir defada alınıp götürülen yiyecek parçası, sokum

l. gibi 40/12

[=1]

lü'lü' Ar. İnci.

l. 25/07

[=1]

mā'ü'l-aṣfer (< Ar. mā', harf-i tarif el- ve Ar. aṣfer) Sarı su, ödem, vücudun çeşitli yerlerinde toplanan sarı su.

m. 96/11

[=1]

mā‘adā Ar. -den başka, -den gayrı.

m. 8/07

m. (-dan mā‘adā) 91/12

[=2]

ma‘ālī Ar. Yücelikler, şerefler, ululuklar, yüce ve üstün dereceler.

m. (iḳbāl-i ma‘ālī-i ‘unvān-ı mülūkāne) 1/10

[=1]

ma‘ārif Ar. İlim ve tekniğin öğrenilmesiyle elde edilip insanlığın yararına kullanılan hüner, sanat ve bilgiler.

m. (pādişāh-ı ma‘ārif-i iktināh-ı merāhim-penāh) 2/02

m. (sāḥa-i maarif) 2/06

m.+i āşināī 2/05

[=3]

ma‘ārif-şināsān (< Ar. ma‘ārif, Far. şinās ve Far. -ān) İlimden anlayan.

m. (fārisān-ı ma‘ārif-şināsān) 2/06

[=1]

mābeyn (< Ar. mā ve Ar. beyn) İki şeyin arası, ara.

m.**+inde** 122/10, 132/12

[=2]

mādām Ar. “Değil mi ki, -diği için, -diğine göre.” anlamlarında sebep göstermek için, başına getirildiği cümleyi daha sonraki cümleye bağlayan bir söz.

m.+ki (mādām-ki) 1/10

[=1]

mādde Ar. Duyularla algılanabilen nesne, madde.

m. 120/12

[=1]

ma‘den ṭuzu Tabiatta billurlar hâlinde bulunan ve yer altından çıkarılan bir tuz çeşidi.

m. 103/12

[=1]

mādiḥa Ar. Öven, metheden.

m. (ṣıfat-ı mādiḥa ol-) 7/06

[=1]

mafṣal Ar. Oynak yer, eklem. krş. **oynaḳ**

m.+ları 78/04

[=1]

maġret Ar. Kırmızı balçık.

m. 118/03

[=1]

maḥal (< Ar. maḥall) Yer.

m. 8/01, 19/01, 33/06, 48/04, 57/11, 73/08, 91/13, 106/13, 108/03, 110/06, 110/08, 110/09, 111/07, 111/13, 112/03, 121/06, 131/08, 131/10, 139/13

m.+de 15/05, 34/05, 35/11, 50/08, 50/10, 55/07, 60/01, 60/03, 69/09, 94/12, 105/02, 135/03

m.+den 16/03, 133/05

m.+e (maḥalle) 22/08, 23/11, 23/12, 26/08, 27/07, 31/13, 38/04, 38/05, 47/06, 47/09, 49/01, 56/07, 57/01, 58/12, 59/02, 60/05, 60/07, 60/09, 63/07, 64/05, 68/10, 79/13, 84/12,

86/12, 95/13, 102/06, 103/03, 103/05, 104/06, 107/05, 107/08, 108/04, 109/03, 109/03, 109/05, 109/09, 110/03, 110/11, 111/02, 111/11, 112/08, 114/01, 114/03, 114/13, 117/11, 119/03, 121/03, 121/10, 122/06, 122/11, 122/13, 123/04, 125/04, 125/07, 126/07, 126/11, 127/01, 127/03, 127/05, 127/08, 130/03, 130/08, 132/13, 133/03, 133/10, 135/02, 136/10, 138/04, 138/06, 139/10, 14/12, 140/01, 140/02, 140/06, 144/05

m.+i (maḥalli) 64/05, 64/08, 69/13, 69/13

m.+i (maḥall-i cerāḥat) 22/02, 56/01

m.+inde (maḥallinde) 88/02

m.+inden (maḥallinden) 51/13

m.+ine (maḥalline) 5/12, 21/10, 37/04, 56/09, 60/02, 74/07

m.+iniŋ (maḥalliniŋ) 15/13

m.+iŋ (maḥalliŋ) 23/10, 63/04, 67/12, 109/01, 130/13, 131/03, 136/06, 139/08

m.+ler 53/01, 101/01, 101/03, 122/08

m.+lerde 101/10, 101/13, 104/04, 39/13

m.+lere 57/06, 67/08, 67/11, 90/07, 102/01, 102/09, 103/08, 104/01, 104/02, 104/03, 105/11, 105/13, 106/08, 113/07, 113/09, 123/11, 125/09, 130/05, 131/03, 132/03, 132/04, 132/09, 132/11, 144/12

m.+leri 113/11

m.+lerine 103/11, 104/08, 105/03, 105/06, 105/08, 106/04, 116/09, 120/11, 130/12, 140/07

[=174]

mahāret Ar. Beceri.

m.+i 69/11

m.+i kāmilesi ol- 19/09

m.+i ol- 18/02

[=3]

Maḥmūd Ḫan II. Mahmud (20 Temmuz 1785-1 Temmuz 1839). 30. Osmanlı padişahı ve 109. İslam halifesidir.

m. 1/07

[=1]

maḥmūdiyye Ar. İki çeneklilerin çit sarmaşığıgiller familyasından, soluk sarı çiçekli, sivri yapraklı, ince ve tüysüz gövdeli, tırmanıcı ve sürünücü, çok yıllık bitki, bingöz otu, sakmunya (Conyulyulus). krş. **sāḳmūniyā**

m. 67/01, 77/11

[=2]

maḥmūm Ar. Gizli sıtma.

m. 87/05

[=1]

maḫṣūṣ Ar. Hususi, has, özgü.

m. (buŋa mahsus) 27/03

[=1]

maḥv Ar. Yok olma.

m. ol- 33/03, 46/03, 47/07, 49/13, 51/06, 53/03, 113/07, 126/10, 139/03

m. olun- 87/10

[=10]

maḥżā Ar. Yalnız, ancak, sadece, sırf.

m. 38/06

[=1]

mā'ī Ar. Mavi.

m. 24/04, 8/05

m. ol- 8/03

[=3]

mā'il Ar. Andırır, benzer, -e çalar, yakın.

m. 26/12

m. ol- 27/13, 30/10, 31/03

[=4]

mā'illi Bir yana, bir tarafa doğru eğilmiş, meyilli.

m.+ce 14/02

[=1]

maḳ'ad Ar. Anüs.

m. (ḫurūc-ı maḳ'ad) 66/05

[=1]

maḳbūl Ar. Geçerli, muteber.

m. 7/06

m. ve mu'teber ol- 9/04

[=2]

maḳṣūd Ar. Söylenilmek, belirtilmek istenilen, kastedilen.

m.+a (ser-menzil-i merām u maḳṣūd) 1/06

[=1]

māl Ar. Bir kimse veya kurumun mülkiyetinde bulunan, taşınır, taşınmaz her çeşit değerli ve gerekli şey, mülk, irat, varlık, servet.

m.+ı ġanāīm 4/09

m.+ından 6/08

[=2]

ma'lūl Ar. Hasta, sakat, illetli.

m. ol- 55/09, 74/04, 93/03, 95/10, 133/08

[=5]

ma'lūm Ar. Herkes tarafından bilinen, öğrenilmiş olan (şey).

m. ol- 11/02, 41/11, 49/10

[=3]

māmīrān Far. Gelincikgillerden, çiçekleri altın ve limon sarısı renginde olan, tanelerinden asitsiz bir yağ elde edilen çok yıllık ve otsu bir bitki, kırlangıç otu (Chelidonium majus).

m. 25/13, 28/01

[=2]

ma'mūl Ar. Yapılmış, işlenmiş, imal edilmiş.

m. 120/06, 137/05

m. ol- 112/05, 22/13

[=4]

maraż Ar. Hastalık.

m.+dır 128/09

m.+lar 19/06

[=2]

mār (<Ar. mārr) Geçen.

m. (mārrü'z̲-z̲ikr) 20/10, 28/09, 45/08, 60/13, 82/12, 90/07, 101/11, 112/04, 120/05, 124/01, 124/13, 125/07, 131/02, 131/07, 132/06, 133/06

m. (mārrü'l-beyān) 32/01, 33/11, 39/01, 41/11, 48/01, 100/02, 131/03, 137/10, 22/13

m. (mārrü'l-beyān-ı edviye) 26/07

m. (mārrü'ẕ-ẕikr-i edviye) 126/05

[=27]

maṣrūf Ar. Sarfedilmiş, harcanmış (şey).

m. ol- 2/04

[=1]

maṣṭakī Rum. Sakız ağacı, fıstık ağacı vb. kabuğundan elde edilen sakız, bir nevi reçine. krş. **saḳız**

m. 58/13, 76/07

[=2]

māşa Far. Tutmaya ve kıstırmaya yarayan bu şekildeki her çeşit alet.

m. ile 135/06

[=1]

māşī Far. Bir tür börülce (Phaseolus aureus).

m. (Hind-i māşī) 71/01

[=1]

maṭıye-rān (Ar. maṭıye ve Far. rān) Binek hayvanı süren.

m.+ı feżāī 2/04

[=1]

mażarrāt Ar. Zararlar.

m.+ı 'adīde ol 12/07

m.+ı ol- 96/10

[=2]

māżī Far. Servigiller familyasının kozalaklılar takımından, her mevsimde yeşil, yapraklı, yassı dallı bir orman ve süs ağacı (Thuya).

m. 77/04, 108/09

[=2]

ma'ẕūr Ar. Mazereti olan, özrü bulunan, özürlü.

m.+ı ittiḫāz olun- 131/05

[=1]

mebnī Ar. Buna dayanarak, bundan dolayı, buna binaen.

m. (-a mebnī) 2/08, 3/02

[=2]

mecāl Ar. Güç, kuvvet, derman, takat.

m.+i 128/10

[=1]

mefāṣıl Ar. Oynak yerler, eklemler, mafsallar.

m.+ında 101/09

m.+larında 52/13

[=2]

mefḳūd Ar. Mevcut olmayan, bulunmayan, yok.

m. (beze-i mefḳūdu'l-istiṭā'at-ı Dersa'ādet-i ordu-yı hümāyūn muḫāsebecisi bulun-) 3/03

[=1]

meġal Ar. Hayvanın otlarken otla birlikte toprağı yemesinden kaynaklanan karın ağrısı.

m. (el-meġal) 77/06

m. 92/03

[=2]

mehere Ar. Elinden iş gelen, becerikli, hünerli kimseler, mahir insanlar, ustalar.

m.+i āferīn kap- 2/07

[=1]

mekīnet Ar. Oturaklılık, ağırbaşlılık, vakar, temkin, mekânet.

m.+ine göre (ḳuvvet ve mekīnet) 76/02

[=1]

Mekke Ar. Arap Yarımadası'nın batısında bulunan eski Hicaz bölgesinde ve Kızıldeniz'in doğusunda yer alan, İslam dininince en kutsal şehir kabul edilen şehir.

m.+niŋ 5/12

[=1]

melḥūẕ Ar. Olabileceği düşünülen, umulan, beklenen, ihtimal dahilinde bulunan, muhtemel.

m.+dur 15/08

m. ise 35/13, 146/10

m. ol- 39/13

[=4]

memdūḥ Ar. Övülmüş, methedilmiş

m. ve meẕmūm ol- 3/10

[=1]

memdūḥa Ar. Memdûh kelimesinin tamlamalarda ortaya çıkan aynı anlamdaki müennes şekli. bk. **memdūḥ**

m.+sı (evṣāf-ı memdūḥa) 9/03

[=1]

meme Vücudun herhangi bir yerinde oluşmuş küçük çıkıntı.

m. 65/08, 65/09

[=2]

me'mūl Ar. Umulan, beklenen, ümit edilen.

m. u müsted'ā 3/07

[=1]

men' Ar. Yasaklama, engelleme, önleme.

m. ile 128/12

[=1]

menāfi' Ar. Yararlar, faydalar, menfaatler.

m. (fevā'id ü menāfi') 3/02

[=1]

menfa'at Ar. Fayda, yarar, çıkar.

m. 39/01

m. içün 6/11

[=2]

merāhim-penāh (<Ar. merāhim ve Far. penāh) Merhametlerin hamisi, koruyucusu.

m.+dır ki (pādişāh-ı ma'ārif-i iktināh-ı merāhim-penāh) 2/02

[=1]

merām Ar. İstek, niyet, maksat.

m. (ser-menzil-i merām u maḳṣūd) 1/06

[=1]

merbūne (?) Bir bitki türü.

m. 74/07, 78/10

[=2]

mercengūş Far. Ballıbabagillerden, daha çok pembe olan çiçekleri dallarının ucunda demetler hâlinde bulunan, küçük yapraklı, güzel kokulu bir saksı bitkisi, merzenguş, merzencuş, mercanköşk (Majorana).

m. 42/11

[=1]

mercimek Far. Baklagillerden, beyaz çiçekli bir tarım bitkisi, mercimek (Lens culinaris).

m. 61/04, 71/01, 117/09, 129/13

[=4]

merhem Ar. İçinde gerekli etkili maddeler bulunan, yumuşak ve koyu kıvamda, yağlı veya yağsız, deri üzerine sürülerek kullanılan ilaçların ortak adı.

m. 54/01, 57/06, 57/09, 57/10, 58/09, 59/05, 61/06, 67/08, 99/12, 108/02, 111/11, 117/01, 117/02, 117/06, 121/02, 123/01, 125/06, 137/01, 140/08

m.+den 61/06

m. gibi 56/08, 56/09, 109/05, 134/07

m. gibi ol- 107/12, 112/07, 116/11, 119/01, 122/02, 132/07, 135/10, 138/05

m. idil- 63/07, 67/07

m. ile 27/04, 99/09, 100/02, 137/10

m. ile (eẕ-ẕikr-i merhem) 138/08

m.+ler ile 97/06, 99/08, 100/02, 110/07, 120/11, 131/04, 137/05

m.+leriŋ 112/05

m. yapıl- 79/12, 108/05, 121/08, 121/11, 140/07, 144/04

[=53]

merkep Ar. Eşek.

m.+lerde 77/01

[=1]

merḳūm Ar. Yazılmış.

m. 29/05, 34/06

m. ile (tertīb-i merḳūm) 41/13

[=3]

merrü'l-hāyice (< Ar. merr, harf-i tarif el- ve Ar. hāyice) Hayvanın başı ile boynunun şişmesi, idrarının koyu ve kırmızı olması, durduğunda ayaklarını bitiştirmesi gibi belirtilerle ortaya çıkan bir romatizma türü.

m. 81/11

[=1]

mertebe Ar. Ölçü, derece, miktar.

m. 46/08, 59/07, 105/04

m.+i mu'tedil 116/09

m.+i ziyāde 12/06

[=5]

meryem aġacı Düğün çiçeğigillerden, beyaz çiçek veren, bahçelerde süs çiçeği olarak yetiştirilen, sarmaşık özelliği gösteren bir bitki, yaban asması, orman sarmaşığı,

meryemana asması, akasma (Clematis vitalba).

m. 140/02

[=1]

merzūḳ Ar. Rızkı verilmiş, rızıklanmış.

m. eyle- 6/07, 6/08, 6/09

[=3]

mesāne Ar. İdrar torbası.

m. 69/12, 69/13

m.+siniŋ 71/13

[=3]

meṣelā Ar. Misal olarak, örnek olarak, söz gelişi.

m. 9/04, 12/10

[=2]

mesḥūḳ Ar. Ezilmiş.

m. 112/01, 115/07, 145/12

[=3]

mesned Ar. Dayanılan, güç ve destek alınan şey, dayanak.

m. (yektā-nişīn-i mesned-i peyġamberī) 2/11

[=1]

mestūr Ar. Örtülü, kapalı, gizli, saklı.

m. (pūşīde vü mestūr) 1/03

[=1]

mes'ūd Ar. Saadete ermiş, saadetli, mutlu, bahtlı, bahtiyar.

m. 7/04

[=1]

meşaḳḳat Ar. Güçlük, zorluk, sıkıntı, eziyet, zahmet.

m. çek- 82/09, 97/10

[=2]

meşhūr Ar. Herkesçe bilinen, adı sanı her tarafa yayılmış, ünlü, şöhretli.

m. ol- 7/08

[=1]

meş'ūm Ar. Uğursuz, şom, meymenetsiz.

m.+dur 7/05, 8/11

m.+ve meẕmūm idügi 8/07

[=3]

meşy Ar. Yürüme, yürüyüş.

m. 17/04, 17/07, 92/05, 107/11, 124/02

[=5]

meṭālib Ar. İstenen şeyler, istekler, talepler.

m.+i celīle 2/03

[=1]

mevsim Ar. Bir takvim yılının iklim şartları bakımından farklılıklar gösteren ve ilkbahar, yaz, sonbahar, kış diye adlandırılan dört bölümünden her biri.

m. 53/05

m.+i 97/03, 103/04

m.+i şayf 33/10, 75/06, 86/10, 105/02, 146/06

m.+i şitā 11/12, 54/13, 73/10

m.+inde 12/01

[=12]

mevṣūf Ar. Bir nitelikle nitelendirilmiş, kendisini

benzerlerinden ayıran bir nitelik kazanmış, nitelenmiş.
m. ol- 7/06
[=1]

mevt Ar. Ölüm.
m.+ine 77/08
[=1]

mevzūn-ḫırām (< Ar. mevzūn ve Far. ḫırām) Düzgün yürüyüş.
m. (eşheb-i mevzūn-ḫırām) 1/09
[=1]

meyl Ar. Yönelmek, sevgi, ilgi, alaka göstermek, istek ve arzu duymak.
m. it- 81/03
m. ü muḥabbet buyur- 2/12
[=2]

meymenetli Uğurlu, bereketli, kutlu, meymenetli.
m. 8/03
m.+dirler 6/03
[=2]

meymūn Ar. Uğurlu, bereketli, kutlu, meymenetli.
m. ol- 7/02
[=1]

mezbūr Ar. Yukarıda adı geçen, sözü edilmiş olan, zikredilen, mezkur.
m. (tertīb-i mezbūr) 124/10
m.+ı (‘ilm-i mezbūr) 3/02
[=2]

mezc Ar. İki veya daha fazla şeyi birbirine katıp karıştırma.
m. (saḫḳ ve mezc idil-) 64/07
m. idil- 33/08, 42/06, 68/04, 91/01
m. ile 38/02, 44/08, 46/12, 50/03, 50/11, 54/10, 55/07, 58/09, 59/09, 60/08, 62/03, 62/06, 83/12, 88/12, 91/07, 92/12, 100/09, 101/04, 102/12, 114/12, 122/02, 123/04, 124/01, 126/10, 128/06, 129/08, 133/04, 135/07, 138/03, 139/02, 139/04, 140/02, 143/09, 144/10, 145/02, 145/12, 146/01
m. olun- 34/08, 37/13, 42/13, 45/11, 47/10, 53/05, 57/09, 61/04, 70/05, 70/09, 72/07, 73/06, 74/01, 77/09, 78/05, 79/06, 80/05, 82/07, 85/11, 93/13, 103/11, 106/13, 118/03, 129/13, 132/08, 133/12
[=68]

meẕkūr Ar. Az önce adı geçen, sözü edilen, yukarıda anılan, zikrolunan.
m. 15/03, 18/05, 22/12, 27/09, 29/05, 35/08, 40/05, 41/12, 48/05, 52/09, 56/13, 60/06, 61/06, 62/07, 62/10, 63/03, 67/08, 68/07, 71/08, 85/02, 95/02, 99/10, 100/04, 101/06, 110/01, 111/13, 112/08, 113/05, 115/03, 116/02, 117/02, 118/08, 122/05, 124/09, 126/13, 130/10, 131/10, 132/02, 133/02, 134/01, 137/03, 138/04, 141/13, 144/04, 31/05
m. (ḫamīr-i meẕkūr) 29/02
m. (‘ilāc-ı meẕkūr) 24/01, 61/08, 120/01
m. (‘illet-i meẕkūr) 134/02

m. (tertīb-i meẕkūr) 21/11, 46/09, 76/10, 104/05, 104/07, 104/13, 107/01, 108/11, 116/05, 117/12, 118/13, 121/04, 123/05, 125/03, 128/08, 134/01, 143/03

m.+a (tertīb-i meẕkūr) 25/03, 52/10

m.+ıŋ (tertīb-i meẕkūr) 75/11

m. ile (‘ilāc-ı meẕkūr) 41/11, 92/10

m.+uŋ (‘illet-i meẕkūr) 32/08

m.+uŋ (kitāb-ı meẕkūr) 3/08

[=74]

meẕkūre Ar. Mezkûr kelimesinin tamlamalarda ortaya çıkan aynı anlamdaki müennes şekli. bk. **meẕkūr**

m. (‘alāmāt-ı meẕkūre) 34/03

m. (‘illet-i meẕkūre) 22/04, 27/04, 29/13, 31/08, 48/09, 81/03, 90/08, 94/06, 100/11, 112/05, 114/13, 124/13, 129/11

m.+de (nev‘-i meẕkūre) 55/09

m. ile (esbāb-ı meẕkūre) 20/11

m. ile (‘illet-i meẕkūre) 55/09

m.+ye (‘illet-i meẕkūre) 38/13, 84/09

m.+yi (‘illet-i meẕkūre) 54/13

m.+yi (kitāb u risāle-i meẕkūre) 3/05

[=21]

meẕmūm Ar. Beğenilmeyen, makbul sayılmayan, kötü, çirkin, ayıp.

m. (memdūḥ ve meẕmūm ol-) 3/10

m. (meş’ūm ve meẕmūm idügi) 8/07

[=2]

mıḳdār Ar. Bir şeyin ölçüsü, sayısı veya ölçülebilme, sayılabilme, azalıp çoğalabilme durumu, nicelik, kemiyet.

m. 10/11, 13/05, 16/13, 18/03, 18/10, 19/02, 20/01, 20/02, 20/06, 20/13, 21/01, 21/03, 22/11, 23/03, 24/09, 25/03, 27/08, 28/04, 28/09, 29/03, 29/13, 30/06, 30/07, 31/10, 32/02, 34/06, 35/02, 37/09, 37/11, 39/02, 39/04, 39/10, 40/05, 40/08, 40/11, 40/12, 41/02, 41/03, 42/10, 43/07, 44/07, 44/09, 44/11, 45/04, 46/04, 47/07, 47/10, 47/12, 48/04, 48/05, 48/06, 49/02, 49/03, 50/10, 52/04, 52/05, 52/09, 53/11, 54/01, 55/02, 56/01, 56/02, 56/04, 56/07, 56/09, 56/10, 56/11, 57/04, 57/10, 57/11, 58/02, 58/04, 58/05, 58/08, 58/10, 58/11, 58/12, 59/06, 59/11, 59/13, 60/01, 60/02, 60/04, 60/05, 60/08, 60/10, 61/02, 61/03, 61/05, 62/03, 62/04, 63/02, 63/08, 63/10, 63/11, 63/12, 64/01, 64/06, 64/06, 64/10, 64/12, 64/13, 65/09, 66/07, 66/08, 66/11, 68/03, 68/05, 68/06, 68/10, 68/13, 69/09, 70/04, 70/08, 70/10, 70/11, 70/12, 71/03, 72/01, 72/02, 72/06, 73/05, 73/07, 73/13, 74/06, 74/08, 74/11, 74/13, 75/01, 75/02, 75/07, 75/13, 76/03, 76/07, 76/08, 77/04, 77/09, 77/13, 78/02, 78/05, 78/07, 78/10, 78/11, 79/02, 80/05, 80/06, 80/12, 81/04, 81/07, 82/06,

82/13, 83/04, 83/12, 84/01, 84/02, 84/10, 84/11, 85/01, 85/04, 85/05, 85/09, 87/07, 87/09, 87/11, 88/04, 88/11, 89/03, 90/07, 91/01, 91/07, 91/08, 91/09, 91/11, 92/02, 92/08, 92/12, 93/01, 93/04, 93/10, 94/03, 94/04, 94/05, 95/01, 95/03, 95/04, 95/05, 95/07, 95/07, 96/06, 96/08, 97/13, 98/01, 98/09, 98/10, 99/08, 99/11, 99/13, 100/07, 100/09, 100/10, 101/11, 101/13, 102/01, 102/03, 102/04, 103/05, 103/10, 103/11, 103/12, 104/01, 104/02, 104/08, 104/10, 104/11, 105/01, 105/03, 105/05, 105/06, 105/09, 105/13, 106/01, 106/03, 106/05, 106/07, 106/11, 106/12, 107/02, 107/03, 107/05, 107/10, 107/12, 108/02, 108/05, 109/02, 109/04, 109/06, 109/07, 109/09, 109/10, 109/13, 110/01, 110/08, 110/10, 110/11, 110/13, 111/01, 111/03, 111/08, 111/09, 111/10, 111/12, 112/01, 112/06, 112/07, 112/09, 112/13, 113/10, 113/13, 114/02, 115/05, 115/13, 116/06, 116/07, 116/10, 116/13, 117/03, 117/05, 117/08, 117/10, 117/12, 118/01, 118/06, 118/07, 118/09, 118/11, 119/02, 119/11, 120/02, 120/04, 120/07, 120/09, 121/01, 121/09, 121/10, 121/12, 121/13, 122/01, 122/05, 122/11, 122/13, 123/02, 123/09, 123/12, 124/02, 124/07, 125/01, 125/04, 125/10, 126/02, 126/06, 126/08, 126/09, 127/09, 129/02, 129/03, 129/06, 129/08, 129/12, 129/13, 130/04, 130/11, 131/06, 132/03, 132/04, 132/07, 132/10, 133/04, 133/09, 133/11, 133/13, 134/04, 134/06, 134/12, 135/06, 135/08, 135/10, 135/11, 135/12, 136/03, 136/09, 137/02, 137/02, 138/03, 138/04, 138/06, 139/02, 139/03, 139/04, 139/05, 139/08, 139/09, 139/10, 139/12, 139/13, 140/01, 140/02, 140/04, 140/06, 140/12, 141/04, 141/08, 141/08, 141/10, 141/10, 142/02, 142/03, 142/13, 143/01, 143/04, 143/12, 144/04, 144/05, 144/09, 144/11, 145/02, 145/04, 145/13, 146/02, 146/07, 59/08

m. (ne-mıḳdār) 9/10, 11/04

m. (ol-mıḳdār) 32/06, 35/06, 37/13, 44/05, 46/13, 57/12, 62/08, 74/06, 76/01, 86/05, 94/01

m.+ı 20/07, 40/13, 45/12, 50/01, 51/10, 52/03, 55/01, 56/03, 59/01, 63/13, 71/02, 72/04, 75/11, 82/13, 91/03, 91/06, 92/12, 93/12, 93/13, 94/08, 100/09, 102/05, 103/09, 103/13, 104/08, 104/11, 110/02, 112/09, 113/01, 116/08, 118/11, 120/06, 121/02, 122/02, 123/01, 128/07, 129/08, 133/12, 139/08, 140/02, 140/10, 142/03

m.+ı kifāye 23/06, 24/07, 26/10, 30/06, 31/01, 32/04, 35/03, 37/06, 37/10, 39/05, 43/04, 47/08, 48/06, 48/07, 49/03, 51/07, 52/08, 53/09, 56/01, 56/05, 56/10, 56/13, 58/11, 58/13, 59/09, 59/11, 60/08, 60/10, 62/03, 63/09, 64/11, 66/09, 67/07, 67/10, 68/08, 68/13, 69/03, 69/11, 70/04, 70/09, 76/08, 76/09, 76/11, 77/04, 77/13, 80/12, 84/02, 84/03, 85/11, 88/12, 89/07, 91/01, 91/07, 94/01, 99/13, 103/07, 104/03, 107/06, 108/10, 111/10, 126/10, 59/08

m.+ınıŋ 53/09

[=488]

mıḳdārcıḳ Az bir miktar.

m. 96/10

[=1]

mıḳrāṣ Ar. Makas.

m. **ile** 23/11

[=1]

Mışır Ar. Afrika ile Asya kıtalarının kesişiminde yer alan bir ülke.

m. şandalı 51/07

m.+da 6/04

[=2]

mi‘de Ar. Omurgalılarda, sindirim sisteminin, yemek borusu ile onikiparmak bağırsağı arasında besinlerin sindirime hazır duruma getirildiği; omurgasız hayvanlarda ise sindirim kanalının bu bölgeye karşılık olan parçası.

m. 77/06

m.+niŋ 21/08

m.+si 42/05

m.+sinde 76/06

m.+siniŋ 67/02, 101/09

[=6]

mīh Ar. Çivi.

m. 14/05

m.+dan 14/06

m.+ıŋ 14/04

m.+lar 14/05

m.+larıŋ 14/11

[=5]

mīl Ar. Kemik, fildişi gibi şeylerden yapılan ve göze sürme çekmek için kullanılan ince uzun alet.

m. 29/09

[=1]

mim Ar. Arap alfabesinin yirmi dördüncü harfinin adı.

m. 146/12

[=1]

minvāl Ar. Biçim, şekil, yol, tarz, suret.

m. (ber-minvāl-i muḥarrer) 29/05, 66/03, 68/05, 97/12, 116/05, 117/03, 118/13, 120/01, 129/10, 136/08, 146/10

m. üzere 62/02, 62/08

[=13]

mīrāṣ Ar. Birine, ölen bir yakınından kalan mal mülk, para veya servet, kalıt, bırakıt, tereke.

m.+dır 6/03

[=1]

mirretü'l-yābise (< Ar. mirre, harf-i tarif el-, Ar. yābise) Kuru safra

m. 97/07

[=1]

misk Ar. bk. **müşk**

m. 68/06

[=1]

miṣḳāl Ar. 4,810 gram olan bir ağırlık ölçü birimi.

m. 20/12, 50/07, 52/08, 53/04, 54/09, 55/06, 67/09, 67/09, 72/05, 79/01, 82/01, 82/01, 82/07, 83/08, 84/07, 84/07, 87/02, 91/02, 94/01, 143/08

m.+i 53/08

[=21]

miskīn Ar. Cüzzam hastalığı.

m. 114/07

[=1]

miṣl Ar. Miktar.

m.+i 57/04, 72/07, 73/05, 105/09, 133/10, 145/12

m.+i ile 5/01

m.+i ḳadar 129/12, 138/11

[=9]

miṣllü Gibi, benzer.

m. 1/05, 9/07, 11/07, 11/09, 15/07, 17/02, 18/06, 19/13, 33/10, 33/11, 36/03, 42/03, 49/09, 54/11, 61/06, 65/08, 68/01, 74/04, 78/09, 81/10, 83/02, 83/11, 90/03, 91/12, 93/09, 100/10, 109/04, 127/06, 132/01, 134/04, 134/06

m.+ler 35/12

m.+lere 30/04

m.+leriŋ 16/01, 33/13, 43/08

[=36]

mīşe Far. Kayıngillerden, üç yüz kadar türü arasında, yaz kış yapraklarını dökmeyenleri de bulunan, kerestesi dayanıklı bir orman ağacı, meşe (Quercus).

m. 37/01

[=1]

miyāne Far. Çorba vb. yiyeceklere lezzet kazandırmak için un ve yağla yapılan sos.

m.+sine 119/09

[=1]

mīzān Ar. Ölçü, mikyas.

m. ile (eẕ-ẕikr-i mīzān) 12/08

[=1]

mu'aḫḫaren (<Ar. mu'aḫḫar kelimesinin tenvinli şekli) Sonradan, daha sonra.

m. 15/13, 48/09

[=2]

mu'ālecāt Ar. İlaç vermek suretiyle yapılan tedaviler.

m.+ı (terkīb-i mu'ālecāt) 39/07

[=1]

mu'ālece Ar. Bir hastalığa karşı tedavi uygulama, ilaç verme, ilaç kullanma.

m. 61/13, 71/10

m. (bi'l-mu'ālece) 30/03

m. (bilā-mu'ālece) 36/01, 67/11

m. idil- 17/06

m. ile 55/10, 61/01, 69/03, 73/04, 80/08, 110/03, 131/05, 51/13

m. olun- 60/12, 62/03, 100/02, 124/13, 137/08, 142/11

m.+si 145/06

[=21]

mu‘āyene Ar. Hasta olup olmadığını anlamak veya hastalığına teşhis koymak için doktorların bir kimse üzerinde yaptıkları inceleme, araştırma, sağlık kontrolü.

m. (bi’l-mu‘āyene) 29/07, 34/01, 47/06

[=3]

muġās Ar. Ilıman iklimlerde yetişen yabani nar ağacı kökü (Punica granatum).

m. 124/07

[=1]

muḥabbet Ar. Sevgi.

m. (meyl ü muḥabbet buyur-) 2/12

[=1]

muḥabbetli Sevgi dolu.

m. 4/10

m. eyle- 6/08

[=2]

muḥaccel Ar. İki art ayağında veyahut üç ve dört ayağında seki olan at.

m. 7/05

[=1]

muḥāfaẓa Ar. Saklama, olduğu gibi kalmasını sağlama, koruma, koruyup gözetme.

m. (li-ecli’l-muḥāfaẓa) 61/07, 99/09

m.+i bedeniyye 11/03

m. olun- 35/12, 145/05

[=5]

muḫālif Ar. Uygun olmayan.

m. 30/02

[=1]

Muḥammed el-Baḫş Muhammed b. Muhammed el-Bahşî el-Halvetî (ö. 1098/1687) Halvetiyye tarikatının Bahşiyye kolunun kurucusudur.

m. 3/01

[=1]

muḥarrer Ar. Yazılı, yazılmış, tahrir edilmiş.

m. 54/11, 55/10, 131/05, 140/08

m. (ber-minvāl-i muḥarrer) 29/05, 66/04, 68/05, 97/12, 116/05, 117/03, 118/13, 120/01, 129/10, 136/08, 146/10

[=15]

muḥāsebeci Devlet dairelerinde yahut ticarî kuruluş, ortaklık vb. yerlerde hesap ve muhasebe işlerini yürütmekle görevli kimse, muhasip.

m.+si (beze-i mefḳūdu’l-istiṭā‘at-ı Dersa‘ādet-i ordu-yı hümāyūn muḥāsebecisi bulun-) 3/03

[=1]

muḥāzī Ar. Paralel.

m. ol- 30/01

[=1]

muḥkem Ar. Sağlam.

m. 124/09

m.+ce 122/07, 136/05

[=3]

muḥtāc Ar. Bir şeye veya kimseye ihtiyacı olan, ihtiyaç duyan.

m. ol- 32/02

[=1]

muḥtemel Ar. Olması veya gerçekleşmesi ihtimal dahilinde olan, olabilir, olası, mümkün.

m.+dir 22/01

[=1]

muḥtevī Ar. Kendinde toplayan, içine alan, kapsayan, ihtiva eden.

m. ol- 3/02

[=1]

muḳaddemā (< Ar. muḳaddem'in tenvinli şekli) Bundan önce, evvelce, eskiden.

m. 15/12

[=1]

mumbār Ar. bk. **bumbār**

m.+ı 98/11

[=1]

mūmiyā Far. Yaralanma ve zedelenmelerde deriye tıbbi olarak uygulanan katran kıvamında, güçlü bir kokuda yumuşak, siyah zift.

m.+sı (zīft mūmiyāsı) 48/06, 49/04, 57/07, 57/12, 59/01, 109/10, 110/11

[=7]

muntaẓam Ar. Yerli yerinde, düzenli, tertipli.

m. 11/11

[=1]

murād Ar. Erişilmek istenen, olması, gerçekleşmesi arzu edilen şey, istek, dilek, amaç.

m. 6/13, 7/01, 7/12

m. **it-** 4/05

m. **ol-** 13/13, 14/10

m. **olun-** 13/08, 57/11, 65/03, 112/12, 113/12, 114/01, 114/03, 114/05, 142/11, ḫḫ146/06

[=16]

murdār Far. Kirli, pis, iğrenç.

m. 135/05

[=1]

muṣaḥḥaḥ Ar. Yanlışları ve hataları düzeltilmiş, tashih edilmiş, tashihli.

m. (mu'teber u muṣaḥḥaḥ) 2/13

[=1]

musaḫḫar Ar. Boyun eğdirilmiş, emir ve itaat altına alınmış.

m. eyle- 6/07

[=1]

mustasḳī Ar. Vücudun çeşitli yerlerinde su toplanması, istiska.

m. 95/09

[=1]

mu'tād Ar. Alışkanlık hâline gelmiş, âdet edinilmiş, alışılmış, her zamanki.

m.+dan 13/05

[=1]

muṭāla‘a Ar. Etraflıca düşünme, inceleme, tetkik.

m.+**sına** 3/07

[=1]

mu‘teber Ar. Üstün ve değerli kabul edilen, makbul.

m. 4/08

m. (maḳbūl ve mu‘teber ol-) 9/04

m. u muṣaḥḥaḥ 2/13

[=3]

mu‘tedil Ar. Orta halde, orta kararda olan, itidalli, orta, vasat.

m. 86/06, 111/11

m. (mertebe-i mu‘tedil) 116/09

m. ol- 142/10

[=3]

muṭī‘ Ar. Uyan, itaat eden, boyun eğen, tâbi olan (kimse).

m. ol- 4/06

[=1]

mübārek Ar. Hayırlı, uğurlu, kutlu, mukaddes.

m.+dir 7/06

[=1]

mücerreb Ar. Denenmiş, sınanmış, tecrübe edilmiş.

m.+dir 26/08, 27/10, 54/13, 64/09

[=4]

mücerred Ar. Madde ve cisim hâlinde olmayan.

m. 3/05

[=1]

müdāvāt Ar. Hastayı tedavi etme, bakıp ilaç verme.

m. olun- 41/11, 48/02, 55/10

[=3]

müddet Ar. Zaman, vakit, süre.

m. 103/02, 129/04, 135/07

[=3]

müdevver Ar. Yuvarlak.

m. 115/04, 120/10

m. ol- 137/11

[=3]

mü’ellif Ar. Yazar, muharrir.

m.+i 19/13

[=1]

müfessirīn (< Ar. müfessir ve Ar. -īn) Açıklayan, izah eden kimseler.

m.+iŋ 7/12

[=1]

mükerrem Ar. Saygı değer, hürmete layık, yüce, aziz, muhterem.

m. ve efḍal it- 4/10

[=1]

mülūḫiyye Far. Yahudi ebegümeci (Corchorus olitorius).

m. 64/04, 64/06, 85/08

[=3]

mülūkāne (< Ar. mülūk ve Far. -āne) Hükümdarlara yakışır tarzda, şahane, muhteşem.

m.+leri (iḳbāl-i ma‘ālī-i ‘unvān-ı mülūkāne) 1/10

m.+lerinde (zamān-ı feyż-i nişān-ı mülūkāne) 2/04

[=2]

mülūkiyye Ar. bk. **mülūḫiyye**

m. 98/03

[=1]

mümāṣil Ar. Benzeyen, andıran, -e benzer, gibi.

m. (buŋa mümāṣil) 40/02

[=1]

mümkün Ar. Olması, gerçekleşmesi imkan dahilinde olan, olabilir, muhtemel.

m. ise 30/03

m. ol- 19/05, 22/03, 24/01, 36/01, 125/01, 145/13

[=7]

münāsib Ar. Uygun.

m. 12/12

[=1]

münşiyāne (< Ar. münşī ve Far. -āne) Usta bir yazara yakışır şekilde.

m.+den (elfāẓ-ı münşiyāne) 3/08

[=1]

münteşir Ar. Yayılma.

m. ol- 61/10

[=1]

mürdeseng Far. Doğal kurşun oksit.

m. 32/05, 57/13, 106/02, 106/12, 116/07, 117/03, 118/01, 122/01, 132/03, 132/05, 132/08, 134/12, 140/06

m.+den 132/06, 134/13

m.+i ẕehebī 32/03

[=16]

müressem Ar. Resmedilmiş.

m.+i şekl 9/07, 15/07, 17/02, 19/12, 33/10, 36/03, 90/03, 93/09, 109/04, 127/06

[=10]

mürr-i şāfī Çeşitli belsem ağaçlarından elde edilen, kaşınma giderici, uyarıcı vb. hassalara sahip olduğu için tıpta ve eczacılıkta kullanılan kokulu reçine sakızı.

m. 24/06, 26/04, 46/12, 52/06, 53/07, 54/04, 57/04, 58/09, 73/07, 124/07, 145/09

m. ile 30/13

[=12]

mürselīn (< Ar. mürsel ve Ar. -īn) Peygamberler.

m. (faḫru'l-mürselīn) 1/05

[=1]

mürūr Ar. Yürüme, geçme.

m. it- 136/13, 137/05, 140/08

m.+unda 13/05, 91/04

[=5]

müsāra'at Ar. Bir işe vakit geçirmeden süratle başlama.

m. olun- 61/10

[=1]

müsellem Ar. Doğruluğu, gerçekliği ispatlanmış, herkes tarafından kabul edilmiş, şüphe götürmez, inkâr edilemez.

m.+dir 8/08

m.+dir 16/04

[=2]

müsemmā Ar. İsimlendirilmiş, belli bir isimle anılmış.

m. ol- 10/02

[=1]

müstecāb Ar. (İstek, dua için) Olumlu, müspet cevap alınan, kabul edilen.

m.+dır diyü 6/04

[=1]

müsted‘ā Ar. İstenilen, rica ve talep edilen (şey).

m.+dır (me’mūl u müsted‘ā) 3/08

[=1]

müstevī Ar. Benzer.

m. ol- 19/08

[=1]

müstevlī Ar. (Hastalık için) Salgın, bulaşıcı.

m. ol- 81/02, 85/12

[=2]

müşābih Ar. Benzer.

m. (-a müşābih) 37/02

m. (-e müşābih) 30/09

m. (-e müşābih ol-) 8/07, 99/04, 131/07

m. (-a müşabih ol-) 121/05

[=6]

müşāḥede Ar. Görmek, teşhis.

m. olun- 40/05

[=1]

müşk(< Far. muşk) Asya dağlarında yaşayan bir ceylan cinsinin erkeğinde karın derisi altında bulunan kese şeklindeki bir bezden elde edilen güzel kokulu siyah madde.

m. 23/13, 25/03

m. ile 29/02

[=3]

müta‘affin Ar. Çürüyüp bozularak etrafa kötü koku yayan, kokuşmuş, çürümüş.

m. ol- 35/09, 92/06

[=2]

müte‘alliḳ Ar. Ait, dair, ilgili, alakalı.

m. (-e müte‘alliḳ) 2/12

[=1]

mütennevi‘a Ar. Çeşitli, çeşit çeşit, türlü türlü, değişik.

m. ile (edviye-i mütennevi‘a) 45/08

[=1]

müzerkeş Ar. Sırma ile işlenmiş veya süslenmiş, sırmalı**.**

m. (raḫş-ı müzerkeş-i tār) 2/03

[=1]

müzeyyen Ar. Süslenmiş, bezenmiş, süslü, zinetli.

m. (sidre-peymā-yı icābet-i müzeyyenü’l-endām ol-) 1/11

[=1]

nā-mütenāhī (< Far. nā- ve Ar. mütenāhī) Sonsuz.

n. (perveriş-yāfte-i ışṭabl-ı feyż-i nā-mütenāhī-i ilāhī ol-) 1/09

[=1]

nā-pāk (< Far. nā- ve Far. pāk) Temiz olmayan.

n. 101/10

[=1]

nā-sūzān (?) Bir bitki adı.

n. 26/07

[=1]

nādir Ar. Az bulunur, az görülür, seyrek, ender.

n. ol- 13/05

[=1]

nafaḳa Ar. Geçinmek için gerekli olan yiyecek, içecek ve bunun için sarfedilen para.

n.+sını 9/01

[=1]

nāfi‘ Ar. Faydalı, faydası olan, menfaatli.

n.+dir 71/11, 128/08, 140/08

[=3]

naḫve Ar. Çörek otu. krş. **çörek otu**

n. 143/08

[=1]

nā’il Ar. İstediği şeye erişen, arzu ettiğini ele geçiren, muradına eren.

n. ol- 9/02

[=1]

na‘l Ar. At, eşek gibi binek ve yük hayvanlarının tırnaklarının aşınmasını önlemek için ayaklarına çakılan demir parçası.

n. 14/08, 14/11, 72/12, 129/11

n.+ı 129/08, 130/01, 135/05

n.+ına 14/04

n.+ıŋ 14/09

n. urıl- 14/10

n. urul- 14/09

[=11]

na‘lla- Hayvanın ayağına nal çakmak.

n.-manıŋ 14/03

[=1]

nām Far. Ad.

n. (Arişṭraṭis nām) 3/01, 20/01

n.+ı-y-la 3/06

[=3]

na‘na‘ Ar. Ballıbabagillerden, yaprakları sapsız, çiçekleri beyaz veya menekşe renginde, güzel kokulu, yaprakları baharat olarak kullanılan, çok yıllık ve otsu bir kültür bitkisi, nane (Mentha piperita).

n. 76/07

[=1]

nānḫan Far. Maydanozgillerden, kokulu tohumu hamur işlerinde ve rakı yapımında kullanılan bir bitki, anason, Frenk kimyonu, Karaman kimyonu (Pimpinella anisum). krş. **kerāviyye**

n. 43/03

[=1]

nār Ar. Nargillerden, yaprakları karşılıklı, çiçekleri büyük, koyu kırmızı renkte, küçük bir ağaç (Punica granatum).

n. 31/03, 37/05, 38/01, 56/12, 60/10, 77/03, 117/09, 117/09, 130/05, 134/04, 140/12, 59/08

[=12]

narlin (?)

n. 127/05

[=1]

naşıl Bir işin ne biçimde, hangi yolla olduğunu belirtmek için kullanılan bir söz.

n. 137/06

n. ol- 17/05

[=2]

nāṣiye Ar. Alın.

n.+ŋde 4/09

n.+sini 6/01

[=2]

nāşī Ar. -den dolayı, sebebiyle, ötürü.

n. (-dan nāşī) 19/06, 19/08, 21/08, 101/09

n. (-den nāşī) 16/06, 30/03, 47/01, 115/09, 128/09

[=9]

naṭrūn Ar. Su ile birleşmiş ve billurlaşmış sodyum karbonat.

n. 20/01, 21/02, 24/08, 44/09, 46/02, 47/12, 47/13, 48/06, 48/08, 48/10, 49/02, 49/05, 49/05, 49/13, 51/11, 52/03, 52/04, 53/07, 66/10, 73/02, 73/12, 74/13, 80/07, 85/06, 85/07, 91/02, 91/08, 91/13, 93/05, 94/01, 94/03, 95/06, 96/02, 96/07, 96/08, 97/04, 98/01, 98/02, 99/11, 101/04, 101/12, 102/04, 105/04, 106/02, 109/08, 121/06, 127/12, 129/01, 129/04, 135/12

n. (ķırmızı naṭrūn) 20/07, 114/11, 146/02

n. ile 80/06, 100/03, 129/06

[=56]

naẓar Ar. Bakış, bakma, göz atma.

n.+da 26/12

[=1]

nāzikFar. Dikkat ve itina isteyen, zorlamaya, sert tutuma gelmeyen, dikkat edilmediği takdirde çabuk kırılabilen.

n. ol- 14/07

[=1]

ne 1. Nasıl, ne şekilde manasında kullanılan sıfat.

n. 4/13, 11/04, 11/04

n. (ne-ķadar) 12/05

n. (ne-mıkdar) 9/10, 11/04

n. (ne-şūret) 17/06

n. (ne-ṭaraf) 27/05

n. (ne-vech) 17/04

n. ķadar 17/03

2. Hangi şey manasında kullanılan zamir.

n. 5/12, 5/13, 6/05, 8/13

3. Karşılaştırılan iki sıfatın başına geldiğinde bu ikisinin ifade ettiği kavramın ortalaması olan bir başka kavram ifade eder.

n. … ne 14/02

[=15]

nebāt Ar. Bitki.

n. 32/13, 64/13, 67/01

[=3]

nebeviyye Ar. Nebiye, peygambere ait, peygamberle ilgili

n.+yi (eḥādīṯ-i ḥażret-i nebeviyye) 3/11
[=1]
necāset Ar. Pislik, kir.
n. 28/08
n.+i 80/05
[=2]
nefes Ar. Akciğerlere hava alıp verme ve bu yolla alınıp verilen hava, soluk.
n. al- 44/05, 78/03, 78/13, 86/05, 90/13
n.+i 33/13, 34/01, 95/13, 128/11
n.+i kesil- 98/07
n.+inde 94/06
n.+iniŋ 74/04
[=12]
nefḫa Ar. Şişkinlik.
n. 80/03, 120/11
[=2]
neft Far. Ham veya arıtılmış petrol.
n. 135/02
n. (beyāż neft) 84/10, 127/03, 127/08, 133/01
n. (siyah neft) 102/07, 104/03, 132/13
[=8]
nehir (<Ar. nehr) Irmak.
n.+de 67/11, 123/12, 124/04, 131/01
[=4]
neḳāve Ar. Bir şeyin en seçkini, en iyisi.
n.+i dūdmān-ı āl-i ‘Oṣmān 1/06
[=1]
neş’et Ar. Çıkma, ileri gelme, kaynaklanma.
n. it- 15/13, 35/05, 35/10, 72/01, 100/13, 124/06, 127/02, 130/11, 133/06
[=9]
nev‘ Ar. Çeşit, tür.
n. 6/10, 11/07, 12/03, 13/08, 15/01, 21/06, 21/08, 22/01, 22/08, 23/02, 23/07, 24/03, 24/04, 26/08, 26/11, 27/01, 27/07, 27/10, 27/13, 28/02, 28/11, 30/02, 30/09, 31/02, 31/04, 32/01, 32/11, 33/10, 35/01, 35/02, 35/05, 35/08, 36/05, 36/11, 37/08, 37/13, 38/02, 38/05, 39/02, 39/09, 40/02, 40/09, 41/01, 41/04, 41/07, 42/02, 42/04, 42/09, 43/01, 43/08, 44/03, 45/02, 45/05, 47/04, 48/02, 48/08, 48/10, 50/03, 50/13, 52/11, 54/02, 55/07, 55/13, 61/08, 62/13, 63/07, 64/02, 64/11, 65/02, 65/08, 65/10, 66/05, 66/07, 66/11, 67/01, 67/06, 67/13, 68/08, 68/12, 69/01, 69/07, 70/03, 71/01, 71/06, 71/13, 72/10, 74/03, 75/03, 76/05, 76/12, 77/06, 78/02, 78/06, 78/12, 79/06, 80/03, 80/10, 81/02, 81/11, 82/08, 83/02, 83/09, 84/04, 84/12, 86/01, 87/04, 88/01, 92/03, 93/07, 94/09, 96/04, 96/12, 97/08, 98/05, 106/11, 107/10, 108/05, 108/12, 109/11, 110/03, 110/05, 110/09, 111/04, 115/01, 119/06, 120/11, 121/04, 122/09, 123/06, 124/01,

124/05, 127/01, 127/05, 127/06, 128/08, 130/03, 130/06, 130/06, 130/09, 131/04, 131/07, 131/11, 132/11, 133/05, 134/08, 135/04, 138/02, 138/07, 138/09, 138/12, 139/05, 139/12, 140/04, 140/08, 141/03, 141/06, 141/09, 142/07, 142/10, 144/03, 144/06, 144/09

n.+de 33/11, 54/11, 55/08

n.+e 39/07

n.+ meẕkūre 55/09

n. üzere 11/06, 32/10, 36/10, 42/08, 47/03, 55/12, 62/12, 65/07, 67/05, 69/06, 72/09, 80/01, 85/13, 101/07, 106/10, 119/05, 138/01, 141/02, 142/06, 144/02

[=187]

nezle Ar. Daha ziyüde soğuk algınlığında ortaya çıkan ve burun akması şeklinde kendini gösteren, virüslere bağlı yukarı solunum yolları hastalığı, zükâm.

n. 30/02

n.+den 32/01, 35/02, 35/05, 35/10, 37/04

[=6]

nıḳrıs Ar. Vücutta ürik asitin artması sonucunda daha ziyade el, ayak parmaklarında ve eklemlerde ortaya çıkan, ağrılı şişliklerle seyreden bir metabolizma hastalığı, gut, damla.

n. 128/09

[=1]

nışf Ar. Yarı, yarım.

n.+ı 46/03, 46/03, 71/04, 71/04, 74/01

n.+ı dīger 74/01

n.+ı ḳadar 59/02, 68/04, 85/01, 88/05, 91/09, 92/08, 109/05, 109/06, 109/08, 109/10, 110/12, 117/09, 117/09, 140/04

[=20]

nice Birçok.

n. (nice nice) 2/09

n. nice 2/08

[=2]

nihāyet Ar. Son.

n. 12/11

[=1]

nişādır Far. Amonyak tuzu, amonyum klorür.

n. 24/05, 25/07, 25/09, 36/06, 107/03, 145/07

[=6]

nişān Far. İşaret, belirti, iz, alamet.

n. **(zamān-ı feyż-i nişān-ı mülūkāne)** 2/04

n.+da 7/07

n.+lara dā'ir 3/10

[=3]

nīşter Far. Cerrahların kesmek ve yarmak için kullandıkları keskin ve sivri uçlu ufak bıçak, bisturi.

n. 18/13, 23/11, 125/09, 130/08

n. ile 22/12, 48/13, 97/05

n.+iŋ 18/12

[=8]

noḫūd Far. Baklagillerden, sarımtırak çiçekli, 50 santim boyunda, yurdumuzda tanesi için, bazı ülkelerde ise yem bitkisi olarak yetiştirilen bir yıllık bitki.

n. 12/12, 65/03, 77/05, 91/12, 97/04

n. (siyāh noḫūd) 72/01, 72/07

[=7]

numero İt. Bir şeyin bir dizi içindeki yerini gösteren sayı, rakam.

n.+da 9/07, 11/07, 15/07, 17/02, 18/06, 19/12, 33/10, 36/03, 49/08, 54/10, 68/01, 78/09, 83/01, 83/11, 90/03, 93/09, 109/04, 127/06

[=18]

nūr Ar. Gözle görülen aydınlık, maddi şeyleri görmeye yarayan ışık, ziya.

n.+ı 33/12

[=1]

nübüvvet Ar. Peygamberlik, nebilik.

n.+i ‘aliyye 2/11

[=1]

nüks Ar. (Hastalık için) Yeniden ortaya çıkma durumu.

n. it- 48/09

[=1]

nütū’ü’l-em‘ā (< Ar. nütū’, harf-i tarif el-, Ar. em‘ā) Bağırsakta beliren yaralar ve şişler.

n. 78/02

[=1]

nüzūl Ar. Yukarıdan aşağıya inme.

n. (rükūb ve nüzūl it-) 13/08

n. gibi ol- 84/05

n.+i (ḳā‘ide-i rükūb ve nüzūl) 16/12

n.+ünüŋ 11/03

[=4]

o **1.** İşaret sıfatı, o.

o. 5/10, 5/11, 6/02, 16/01, 30/04

2. Şahıs zamiri, o.

o. 2/02

3. İşaret zamiri, o.

o. 61/06, 119/06

[=8]

oġalan- Elleri arasında ezmek veya ufak parçalara ayırmak, ufalamak.

o.-up 41/06

o.-up içiril- 95/03

[=2]

oġıl- **1.** Eli bir şeyin üzerinde bastıra bastıra gezdirmek.

o.-a 92/02, 95/07

o.-araḳ 69/08, 94/04, 102/02, 120/05, 136/03

2. Bir şey avuç arasında kuvvetle sıkılmak, ezilmek.

o.-araḳ 51/06, 51/09, 92/10,

[=10]

oġlaḳ Keçi yavrusu.

o. 110/04

[=1]

oġul- bk. **oġıl- 1.**

o.-duḳdan-ṣoŋra 20/03, 21/04, 38/09

[=3]

oḳḳa Ar. 1,282 kilogram veya 400 dirhemlik ağırlık ölçüsü birimi, kıyye.

o. 12/10
[=1]
ol 1. bk. **o 1.**
o. 4/07, 15/10, 21/10, 30/01, 34/06, 105/13, 113/03
o. mıḳdar 44/05
o. mıḳdar (ol-mıḳdar) 25/01, 26/13, 30/13, 32/06, 34/10, 35/06, 37/13, 46/13, 57/12, 62/08, 65/04, 74/06, 76/01, 86/05, 94/01
2. bk. **o 3.**
o. andan şoŋra 18/05
o. aŋa 6/08
o. anı 6/08
o. anıŋ 6/07, 6/08, 31/04, 22/13
o. anıŋ ḳadar 58/03, 58/04
o. anlar 6/02
o. anlara 6/02, 9/13, 41/11
o. anlarıŋ 16/03
o.+dur 40/09
[=38]
ol- Meydana gelmek, varlık kazanmak, vuku bulmak.
o.-(!) 4/06
o.-a 12/13
o.-acaġı 8/08, 12/07, 26/08, 35/10, 39/01, 47/07, 133/08, 137/07
o.-acaġından 11/11, 26/07, 39/10, 96/10
o.-acaḳ 16/02
o.-amadıġı 22/03
o.-amayacaġı 2/01
o.-amayacaġı misllü 1/05
o.-amayup 36/01
o.-amaz 11/02
o.-an 1/01, 1/08, 2/05, 3/08, 3/11, 4/07, 5/09, 6/13, 7/01, 7/02, 7/06, 7/06, 7/07, 7/13, 9/04, 14/05, 14/08, 15/08, 15/10, 16/10, 18/02, 19/02, 19/13, 21/05, 21/06, 22/01, 22/11, 23/01, 23/10, 23/12, 24/02, 24/04, 24/04, 24/13, 25/11, 26/03, 26/06, 26/11, 27/07, 27/11, 27/13, 27/13, 29/11, 30/01, 30/08, 30/09, 31/06, 31/13, 34/03, 34/10, 34/11, 34/13, 36/09, 36/11, 37/01, 37/04, 38/04, 38/05, 38/08, 39/06, 39/12, 41/08, 41/13, 47/06, 47/09, 48/04, 48/09, 51/03, 53/01, 53/10, 53/13, 55/09, 56/07, 56/10, 57/06, 57/11, 58/02, 58/12, 59/02, 59/12, 60/04, 60/07, 60/09, 62/01, 62/11, 62/13, 63/04, 63/05, 63/07, 63/08, 65/06, 65/09, 65/11, 66/01, 66/03, 66/04, 67/04, 67/08, 67/10, 67/12, 68/10, 69/05, 69/11, 71/03, 71/04, 71/08, 71/10, 72/08, 74/04, 74/06, 74/12, 75/04, 75/12, 76/01, 76/02, 78/10, 78/12, 79/07, 79/08, 79/09, 80/01, 81/10, 84/09, 84/12, 84/13, 85/12, 86/03, 93/03, 95/10, 95/13, 96/05, 96/13, 97/06, 97/09, 98/06, 98/11, 100/04, 101/01, 101/02, 101/05, 101/09, 101/13, 102/01, 102/06, 102/09, 103/03, 103/05, 103/08, 103/08, 104/01, 104/02, 104/03, 104/04, 104/06, 105/11, 105/13, 106/09, 106/13, 107/04, 107/08,

107/11, 108/03, 109/01, 109/03, 109/05, 109/09, 109/13, 110/06, 110/08, 110/10, 110/11, 111/01, 111/07, 111/11, 111/13, 112/03, 112/05, 112/08, 113/07, 113/09, 114/08, 114/08, 116/09, 117/11, 118/07, 118/11, 119/03, 119/04, 119/06, 120/09, 121/03, 121/06, 121/10, 122/06, 122/08, 122/10, 122/11, 122/12, 123/04, 124/05, 125/03, 125/06, 125/07, 126/02, 127/05, 127/06, 128/08, 129/12, 130/05, 130/08, 130/12, 130/13, 131/03, 131/08, 131/10, 131/10, 132/02, 132/04, 132/04, 132/09, 132/11, 132/12, 132/13, 133/03, 135/04, 136/06, 136/10, 137/13, 138/04, 138/06, 138/09, 140/06, 142/09, 144/05, 145/02, 146/04, 28/08, 28/08, 39/13

o.-anlar 7/02, 16/04, 33/10, 8/05

o.-anlara 14/07

o.-anları 14/06

o.-anlarıŋ 4/06, 8/06, 8/07, 16/07, 17/01, 38/07, 38/07, 38/11, 8/05, 115/12, 115/12, 115/13, 143/05

o.-araḳ 12/02, 15/01, 15/04, 15/12, 16/05, 21/08, 25/08, 25/13, 32/12, 33/06, 36/06, 36/09, 49/10, 60/09, 65/12, 66/02, 86/01, 90/01, 92/06, 108/13, 115/11, 120/12, 128/11, 137/11, 14/12

o.-dıġı 2/10, 3/10, 7/05, 7/07, 7/13, 8/03, 13/05, 19/08, 21/07, 29/13, 31/09, 33/06, 35/12, 37/01, 39/01, 44/09, 45/06, 53/06, 59/06, 65/13, 68/13, 73/08, 73/10, 78/06, 81/12, 86/04, 90/11, 91/13, 101/11, 103/04, 104/06, 112/09, 114/13, 124/13, 129/04, 131/12, 133/05, 133/07, 141/01, 141/03, 141/05, 141/07, 141/10, 142/03, 145/13, 39/13

o.-dıġı gibi 11/09

o.-dıġı miṣllü 33/11

o.-dıġına mebnī 3/02

o.-dıġından 7/08, 12/03, 30/03, 35/01, 47/02, 84/05, 104/13

o.-dıġını 3/05, 5/12, 7/12, 24/03

o.-dıġınıŋ 9/10

o.-duḳda 10/05, 10/12, 14/06, 15/02, 22/11, 38/03, 41/04, 47/08, 50/11, 56/06, 56/09, 64/07, 65/08, 68/08, 69/08, 73/04, 76/04, 76/06, 81/02, 81/04, 86/13, 89/10, 92/05, 93/08, 95/04, 100/01, 106/04, 112/07, 113/03, 116/03, 117/08, 119/01, 122/02, 125/06, 129/07, 129/11, 132/07, 134/05, 134/07, 141/13

o.-duḳdan-ṣoŋra 26/02, 37/12, 40/12, 137/06

o.-duḳları 2/12

o.-duḳlarına mebnī 2/08

o.-madıġı 16/06, 19/01, 24/01, 26/07, 34/08, 44/06, 48/01, 54/12, 99/05, 120/10, 125/01

o.-madıġından 15/06

o.-maġa 119/12

o.-mağla 11/11, 32/02, 32/09, 41/11, 61/10, 81/02, 119/06, 120/13, 124/02, 130/11, 131/07
o.-maḳ 44/10, 57/11, 73/08, 76/13, 114/02, 114/05
o.-maḳ için 90/12
o.-maḳ üzere 25/02, 36/02, 50/07, 52/08
o.-maḳlığa 36/04
o.-mamaḳ 38/13
o.-mamaḳ için 11/08, 73/09, 100/13
o.-maması 142/11
o.-mamış 31/03, 38/01
o.-ması 9/06, 11/04, 12/05, 15/08, 15/09, 17/05, 17/13, 19/09, 22/01, 50/04, 75/05, 81/13, 114/04, 142/10
o.-ması-y-çün 4/06
o.-masından 15/01, 49/10, 57/02, 67/02
o.-maya 1/10
o.-mayacağı 12/06
o.-mayacağından başḳa 12/07
o.-mayan 126/01
o.-mayup 7/02, 12/05, 14/06, 15/03, 36/13, 57/01, 84/08, 109/05, 128/10, 137/12
o.-mayup-da 12/10
o.-maz 15/07, 23/10, 38/08, 86/06
o.-maz ise 19/05, 75/07, 76/05, 80/13, 104/12, 108/01, 110/02, 113/01, 113/11, 122/11, 123/05, 131/05, 133/01, 137/11, 141/11, 143/07
o.-muş 28/12, 113/10
o.-muş gibi 78/13
o.-muş idügi 133/08
o.-muş ise 26/04
o.-muşdur 6/09
o.-sa 17/03
o.-sun (!) 27/05, 137/06, 138/10, 138/10, 144/04
o.-uncaya degin 51/06
o.-uncaya ḳadar 21/05, 24/12, 27/09, 28/09, 33/03, 34/10, 46/03, 49/05, 49/13, 53/03, 83/06, 84/01, 85/06, 87/04, 87/10, 90/08, 94/06, 101/02, 107/09, 107/12, 109/03, 113/08, 116/11, 119/08, 120/05, 122/03, 126/09, 126/10, 130/12, 131/07, 132/10, 134/01, 135/11, 136/12, 138/05, 139/03, 142/12
o.-undığı 114/05
o.-uŋ (!) 6/02
o.-up 2/04, 6/10, 7/01, 7/03, 7/06, 8/10, 8/13, 9/05, 9/11, 10/03, 11/05, 11/08, 11/10, 11/13, 12/04, 12/08, 14/05, 14/08, 14/10, 16/04, 16/11, 16/11, 16/13, 17/13, 18/12, 19/08, 19/12, 19/13, 21/06, 22/10, 23/07, 24/04, 26/09, 26/12, 27/01, 27/02, 31/02, 31/03, 32/08, 32/11, 33/11, 34/01, 34/13, 36/05, 38/07, 39/02, 39/06, 40/03, 40/04, 40/09, 42/08, 47/04, 47/05, 50/03, 51/01, 52/11, 54/03, 54/12, 55/08, 55/11, 55/13, 57/03, 60/02, 61/09, 62/11, 62/13, 65/03, 65/06, 65/11, 67/05, 69/05, 74/04, 75/04, 76/13, 77/06,

78/03, 79/07, 80/10, 82/08, 83/09, 84/12, 86/01, 87/05, 90/02, 93/09, 94/12, 97/10, 99/04, 101/07, 101/10, 106/10, 106/11, 108/08, 108/13, 109/11, 110/05, 111/06, 113/07, 114/08, 115/04, 115/12, 119/06, 121/05, 127/01, 127/06, 130/07, 130/10, 131/12, 131/13, 132/11, 134/10, 135/05, 138/01, 139/06, 141/02, 142/06, 142/10, 143/05, 143/07, 31/05

o.-up-da 18/01, 22/03, 38/11

o.-ur 10/02, 10/12, 13/03, 15/03, 24/05, 30/13, 33/12, 43/02, 43/09, 47/05, 67/12, 73/01, 77/08, 78/04, 83/03, 86/02, 88/11, 90/04, 109/01, 109/12, 110/06, 112/05, 123/09, 130/07, 132/12

o.-ur ise 13/01, 27/05, 30/10, 35/09, 50/09, 57/10, 69/13, 77/07, 94/07, 101/13, 104/04, 109/06, 110/07, 112/01, 112/03, 112/06, 118/11, 119/02, 137/02, 137/06, 138/02, 138/07, 138/10, 138/13, 140/04, 140/09, 144/04, 144/07

o.-urlar 9/02

[=737]

abraş ol- 113/09, 113/10

açuḳ ol- 16/11

‘aded ol- 9/11

‘ādetā ol- 14/05

aġrı ol- 76/06

‘alāmeti ol- 8/06

alçaḳ ol- 11/13

‘ārıż ol- 31/09, 32/11, 47/02, 69/05, 90/01, 92/05, 93/08, 112/06, 123/09, 124/13

āteş ol- 50/11

‘azīz ve celīl ol- 5/09

başḳa başḳa ol- 32/09, 39/01

başacaḳ ol- 133/07

buyurmuş ol- 2/12

bed-ḫūy ol- 17/03

be’is ol- 12/05

berī ol- 12/02, 15/03, 44/10, 84/13, 90/04, 93/09, 100/01

beyāż ol- 7/06, 7/07, 10/03, 24/05, 114/02

beyāżlıḳ ol- 7/01, 8/05

boġazlı ol- 13/01

boza gibi ol- 89/10

bürūdet ol- 73/09

büyücek ol- 7/02

büyük ol- 17/13, 18/01

cā’iz ol- 13/03, 15/07, 30/13

cem‘ ol- 4/06, 4/07, 141/13

cerāḥat ol- 102/01, 115/12

cism-i vāḥid ol- 56/06

çāresi ol- 15/06

çatlaḳ ol- 132/02, 132/04, 132/09, 132/11

çatlamış ol- 130/05

çoḳ ol- 11/10

daḳīḳ ol- 36/06

dāll ol- 34/03

def‘ ol- 75/07, 90/08, 94/06, 113/01, 113/11, 129/11, 141/11

devā-peẕīr ol- 26/07, 48/01, 137/06
devāsı ol- 21/07
diḳḳat ol- 12/02
dimek ol- 8/10, 8/13, 78/03, 79/07
dögilmiş ol- 131/10
dūçār-ı ıżṭırāb ol- 69/08
dūçār ol- 31/06, 54/12, 84/09, 96/05, 96/13, 97/09, 98/06, 114/08
eskimiş ol- 133/08
eyü ol- 21/05, 26/08, 27/09, 34/08, 36/04, 36/13, 49/05, 67/12, 80/13, 84/01, 85/06, 86/13, 101/02, 104/12, 108/01, 109/05, 110/02, 119/12, 120/10, 122/03, 122/11, 123/05, 126/09, 132/10, 133/01, 136/12, 137/11
fā'idesi ol- 12/07, 39/01, 44/06
fārisü'l-ḫayl-i hüner-verī vü ferāset ol- 1/02
farḳ ol- 38/13
fāsid ol- 19/12
ġā'ib ol- 90/02
ġalīẓ ol- 81/13
ġayr-ı cā'iz ol- 7/12
genc ol- 38/11
geŋiş ve vāsi' ol- 9/05
gevşek ol- 15/02, 50/04, 78/04
gizli sıtma ol- 87/05
gitmiş ol- 39/10, 45/06
ḫaberi ol- 23/10
ḫadd-i i'tidālde ol- 34/01
ḫafīf ol- 43/09
ḫall ol- 28/09, 37/12
ḫamīr gibi ol- 22/11, 34/10, 40/12, 47/08, 56/09, 64/07, 95/04, 130/12
ḫār ol- 12/03, 81/10
ḫāṣıl ol- 22/01, 36/05, 38/07, 53/10, 65/09, 75/12, 76/01, 103/08, 129/12, 132/04
ḫaste ol- 40/09, 41/04, 41/08, 41/13
ḫastelik ol- 31/02
helāk ol- 15/08
inḳıbāż ol- 77/07
ikle ol- 104/13
iḳtidārı ol- 86/06
'ilāc ol- 129/04
'illet ol- 108/03, 109/09, 127/06, 131/08, 131/10
ince ol- 14/05
incilmiş ol- 144/05
ishāl ol- 49/10
iştihāsı ol- 143/07
iştihāsız ol- 143/05, 144/07
ḳabarcıḳ ol- 38/04
ḳabarmış ol- 38/05
ḳalın ol- 14/06, 14/12
ḳapmış ol- 2/08
ḳatı ol- 57/10, 109/12
ḳatılamış ol- 125/06
keskin ol- 18/12
ḳırılmış ol- 136/10
ḳırmızı ol- 75/05, 86/02
ḳışa ol- 16/05
ḳızmış ol- 39/12
ḳıyye ol- 12/13
kir ol- 119/02

kirli ol- 57/02, 67/02
kömür gibi ol- 24/10, 24/12, 26/02, 113/08
ḳurı ol- 86/01
ḳurtlanmış ol- 59/12
külfet ol- 11/11
kütük gibi ol- 120/13
laḥanaya şebīh ol- 63/08
lapa gibi ol- 134/05
lāzımeden ol- 12/08, 17/13
mahāret-i kāmilesi ol- 19/09
mahāreti ol- 18/02
maḥv ol- 33/03, 46/03, 47/07, 51/06, 53/03, 113/07, 126/10, 139/03
mā'ī ol- 8/03
mā'il ol- 27/13, 30/10, 31/03
maḳbūl ve mu'teber ol- 9/04
ma'lūl ol- 55/09, 74/04, 93/03, 95/10, 133/08
ma'lūm ol- 11/02, 41/11, 49/10
ma'mūl ol- 23/01, 112/05
maṣrūf ol- 2/04
mażarrāt -ı 'adīde ol- 12/07
mażarrātı ol- 96/10
melḥūẓ ol- 39/13
memdūḥ ve meẕmūm ol- 3/10
merhem gibi ol- 107/12, 112/07, 116/11, 119/01, 122/02, 132/07, 135/11, 138/05
meşhūr ol- 7/08
mevṣūf ol- 7/06
meymūn ol- 7/02
muḥāzī ol- 30/01
muḥtāc ol- 32/02
muḥtevī ol- 3/02
mu'tedil ol- 142/10
mu'tī ol- 4/06
müdevver ol- 137/11
mümkün ol- 19/05, 22/03, 24/01, 36/01, 125/01, 145/13
münteşir ol- 61/10
müsemmā ol- 10/02
müstevī ol- 19/08
müstevlī ol- 81/02, 85/12
müşābih ol- 8/07, 99/04, 121/05, 131/07
müta'affin ol- 35/09, 92/06
nādir ol- 13/05
nā'il ol- 9/02
naşıl ol- 17/05
neşet itmiş ol- 35/10
nāzik ol- 14/07
nüzūl gibi ol- 84/05
olunmuş ol- 2/10
perveriş-yāfte-i ışṭabl-ı feyż-i nā-mütenāhī-i ilāhī ol- 1/09
peydā ol- 21/08, 22/10, 26/04, 32/12, 32/12, 38/03, 38/07, 39/02, 40/04, 55/13, 57/03, 60/09, 65/08, 114/08, 134/07
piyāde vü rācil ol- 3/05
rākib ol- 6/02
rāṭıb ol- 115/11
resīde-i feżā-yı ḥüsn-i ḳabūl ol- 2/01
resīde ol- 10/12
ruṭūbet ol- 11/08

ruṭūbetli ol- 115/12, 117/08
sāde ol- 3/08
saḥḳ ol- 62/01
saḳaġı ol- 33/10
saḳāmeti ol- 8/08
sarılmış ol- 136/06
şarı ol- 114/04
sarḳmış ol- 79/09
sebeb-i helāk ol- 19/08
sebeb ol- 77/08, 39/13
sebeblerden ol- 15/03
semiz ol- 143/05, 143/07
sert ol- 14/06, 15/09, 16/04, 43/02, 130/07
şıcaḳ ol- 33/06, 73/08, 97/10, 128/11
şıfat-ı mādiḥa ol- 7/06
şıḥḥat-yāb ol- 83/06
şıḳı ol- 15/01
sıtma ol- 86/01
sidre-peymā-yı icābet-i müzeyyenü'l-endām ol- 1/11
siyāh ol- 7/03, 114/05
şoluġan ol- 78/13
süḫan-dānī ve ḥaṣāfet ol- 2/05
suvār ol- 16/02
şaḳḳ ol- 79/08
şedīd ol- 81/04
şeref-ṣādır ol- 3/11
şifā-yāb ol- 76/05
ta'affün ol- 54/12, 94/07
ṭabī'ī ol- 16/07, 137/12
taġyīr ol- 119/08, 139/06
taḥvīl ol- 10/12
teşbīk gibi ol- 124/02
teşennüc ol- 22/01
teşennüş ol- 109/06
tīmār ol- 57/01
ufaḳ ol- 14/08
uyġun ol- 16/06
uyuz gibi ol- 68/13
uyuz ol- 101/13, 102/09, 103/03, 103/05, 103/08, 104/01, 104/02, 104/03, 104/06, 105/11, 105/13
uzamış ol- 135/04
vāḳı' ol- 6/09
vāṣıl ol- 1/06
vāsi' ol- 12/05
veca' ol- 132/13, 133/03
yābis ol- 115/04, 115/13
yābis ve ḫār ol- 129/07
yara gibi ol- 120/05
yara ol- 15/12, 23/12, 28/12, 31/13, 37/01, 37/04, 57/06, 59/02, 60/09, 63/07, 100/13, 102/06, 110/07, 111/06, 111/07, 112/08, 121/06, 121/10, 122/06, 137/02, 138/02, 138/04, 138/06, 138/10, 140/04, 140/06, 140/09
yek vücūd ol- 76/04, 116/03
yubūsetli ol- 115/12
yemiş ol- 26/07
yumuşaḳ ol- 9/06, 14/06, 57/11, 110/06, 130/11
yüksek ol- 11/08, 108/13
ẓāhir ol- 47/05, 73/01, 83/03
zā'id ol- 36/11
ża'if ol- 14/10

zā'il ol- 84/08, 87/04, 142/12
żararı ol- 12/06
ẕatī ol- 15/04, 30/03
zehirli ol- 138/09
ẕelīl ol- 4/06
ziyāde ol- 65/03, 112/01, 141/01, 141/05
[=432]
olun- Olma işine konu olmak.
o.-a 12/02, 15/05, 17/12, 22/03, 25/03, 26/06, 38/13, 46/13, 50/13, 52/10, 55/05, 56/07, 57/10, 57/12, 59/10, 60/03, 60/11, 60/12, 61/06, 62/03, 62/09, 65/13, 67/01, 67/08, 71/05, 71/12, 76/03, 77/11, 79/13, 80/05, 81/09, 82/13, 83/05, 83/13, 85/06, 92/12, 97/06, 97/13, 98/02, 100/02, 107/09, 108/12, 110/03, 111/11, 112/01, 113/03, 113/06, 114/03, 116/06, 118/06, 118/13, 120/01, 121/04, 125/12, 128/08, 129/06, 131/04, 131/09, 133/11, 133/12, 134/02, 134/05, 135/01, 135/11, 136/01, 136/08, 137/03, 137/10, 138/06, 140/02, 140/03, 142/03, 142/04, 142/11, 144/05, 144/08
o.-acaġı 15/12
o.-acaġından 131/05
o.-acaḳ 14/01, 17/13, 57/09, 99/08, 120/11, 131/04
o.-acaḳlar 79/12
o.-acaḳları 102/12, 128/05
o.-amamış idügüne 2/13
o.-an 10/07, 11/07, 17/05, 18/06, 27/01, 27/10, 29/03, 31/02, 31/11, 32/12, 34/11, 37/02, 38/09, 38/13, 39/02, 40/06, 48/02, 49/09, 50/02, 51/11, 54/11, 54/12, 55/06, 55/08, 55/11, 64/13, 68/01, 70/13, 71/01, 71/09, 76/12, 78/09, 80/10, 81/11, 82/08, 83/01, 83/11, 92/03, 92/07, 93/02, 93/06, 94/09, 96/03, 96/11, 97/03, 97/07, 98/04, 99/05, 110/03, 110/05, 110/07, 110/09, 114/01, 114/03, 115/01, 118/10, 120/02, 121/05, 124/05, 124/11, 127/01, 127/05, 128/05, 130/06, 131/11, 132/11, 133/05, 133/06, 134/01, 134/08, 134/13, 139/05
o.-araḳ 13/01, 15/02, 22/11, 23/01, 23/06, 24/10, 24/12, 25/01, 25/06, 25/12, 26/03, 27/06, 36/08, 37/09, 39/05, 42/13, 45/11, 47/10, 53/05, 53/11, 56/05, 57/08, 58/06, 58/10, 59/04, 59/07, 60/04, 61/04, 62/08, 63/13, 66/08, 68/12, 70/05, 70/09, 71/02, 72/07, 75/02, 76/10, 77/09, 78/05, 79/05, 81/07, 85/11, 87/03, 89/10, 91/02, 91/11, 99/05, 99/06, 100/06, 102/05, 102/13, 103/11, 106/13, 109/02, 110/11, 111/08, 113/02, 114/03, 117/02, 117/04, 117/06, 118/03, 121/10, 122/05, 125/05, 129/13, 130/01, 131/11, 132/08, 133/03, 133/10, 133/12, 134/07, 134/12, 135/11, 138/03, 138/07, 139/10, 140/05, 143/10

o.-caya ḳadar 24/10, 60/06
o.-dığı 35/12, 40/05, 113/08, 114/04
o.-dığı üzere 38/12, 48/08
o.-dıḳda 6/05
o.-duḳda 8/10, 8/13, 13/08, 13/13, 14/10, 15/10, 17/02, 18/08, 47/11, 65/03, 112/12, 113/12, 142/11, 146/07
o.-duḳdan-ṣoŋra 21/10, 34/08, 45/04, 57/09, 66/09, 75/01, 99/09, 103/07, 129/10
o.-duḳdan ṣoŋra 77/13
o.-madan 135/05
o.-madığı 61/10
o.-maḳ 28/13, 40/02, 55/10, 65/03
o.-maḳ üzere 38/08
o.-maḳsızın 60/12
o.-maması 34/03, 36/04
o.-ması 17/04, 48/02, 125/01, 131/13, 141/02
o.-maya 137/08
o.-mayaraḳ 26/08
o.-mayup 13/09, 17/11, 31/08
o.-maz ise 31/07, 108/09
o.-muş 46/05, 52/03, 74/01, 75/12, 76/09, 82/07, 83/08, 85/10, 87/12, 90/10, 94/01, 102/07, 103/01, 105/10, 106/12, 107/03, 108/04, 120/03, 121/08, 125/01, 132/06, 141/09, 145/07
o.-muş ol- 2/10
o.-sa 31/08
o.-up 7/07, 11/13, 19/02, 20/02, 20/04, 21/01, 21/02, 23/03, 24/07, 24/09, 25/08, 25/09, 26/01, 26/04, 27/12, 28/02, 29/12, 30/05, 31/01, 31/06, 31/13, 33/01, 33/05, 35/03, 37/05, 37/13, 38/04, 38/05, 38/12, 39/03, 40/11, 40/13, 41/05, 41/11, 50/10, 58/09, 61/01, 63/10, 63/12, 70/04, 71/06, 71/13, 72/10, 73/06, 74/01, 76/01, 76/06, 77/08, 77/12, 78/12, 79/02, 79/04, 79/06, 80/03, 80/05, 81/02, 82/08, 83/11, 84/05, 89/07, 92/07, 92/09, 93/13, 95/03, 103/06, 103/10, 103/13, 104/08, 104/13, 106/08, 106/12, 107/05, 108/10, 109/05, 111/05, 111/11, 111/13, 112/02, 112/10, 114/06, 114/11, 115/06, 116/01, 116/07, 116/08, 116/09, 118/02, 118/03, 120/12, 121/11, 122/01, 122/04, 122/12, 122/13, 123/03, 123/06, 123/13, 124/01, 124/03, 126/11, 128/09, 130/04, 130/05, 131/04, 132/08, 132/10, 135/09, 135/12, 136/04, 138/06, 139/02, 139/13, 140/01, 140/03, 140/05, 140/07, 143/09, 144/03, 145/02, 145/05, 145/09, 145/11, 146/03
o.-ur 8/01, 8/03, 11/06, 21/07, 25/04, 31/06, 31/12, 32/10, 35/01, 35/02, 36/10, 39/08, 40/02, 42/08, 47/03, 47/04, 48/11, 50/03, 51/01, 52/06, 52/11, 54/02, 55/12, 61/09, 62/12, 65/07, 67/05, 69/06, 69/07, 72/09, 80/02, 85/13, 89/13, 101/08,

106/10, 119/05, 130/10, 138/01, 141/02, 142/06, 144/02
o.-ur ise 13/13, 14/01, 18/01, 57/11 [=488]
‘add olun- 8/03
beyān ol- 32/10
beyān olun- 21/07, 35/01, 36/10, 39/08, 42/08, 47/03, 55/12, 65/07, 69/06, 69/07, 72/09, 80/02, 85/13, 106/10
çarḫ olun- 13/13, 14/01, 14/01
def‘ olun- 131/07, 141/02
diḳḳat olun- 131/13
emel olun- 114/04
eyü olun- 107/09
farḳ ve temeyyüz olun- 99/05
ġā’ib olun- 60/06
ġirr u şe‘āmet olun- 8/01
ḥall olun- 107/03
ḫamīr olun- 138/07, 140/05
ḥareket olun- 13/09
ḥıfẓ olun- 40/02, 55/05, 58/09, 61/06, 62/09, 106/12, 113/03, 113/06, 113/08, 133/03
ḥiss olun- 18/08, 47/11
idḫāl olun- 67/01, 77/11
iġmāż olun- 31/06
iḫrāc olun- 120/02, 130/01
‘ilāc olun- 26/08, 28/13, 31/07, 31/08, 34/03, 36/04, 61/01, 97/06, 129/10
‘ilāve olun- 39/05, 45/04, 56/05, 58/10, 59/04, 62/08, 71/02, 81/07, 87/03, 91/11, 102/05, 117/04, 117/06, 122/05, 143/10
isti‘māl olun- 25/03, 38/08, 38/13, 46/13, 52/10, 57/12, 59/10, 76/10, 99/08, 107/09, 108/12, 110/03, 110/07, 118/06, 120/01, 120/11, 121/04, 125/12, 128/08, 131/04, 134/02, 138/06
iżāfe olun- 57/10
izāle olun- 65/13
ḳat‘ olun- 99/06
ma‘ẕūr-ı ittiḫāz olun- 131/05
mezc olun- 34/08, 37/13, 42/13, 45/11, 47/10, 53/05, 61/04, 70/05, 70/09, 72/07, 73/06, 74/01, 77/09, 78/05, 79/06, 80/05, 80/05, 82/08, 85/11, 93/13, 103/11, 106/13, 118/03, 129/13, 132/08, 133/12
mu‘ālece olun- 60/12, 62/03, 100/02, 125/01, 137/08, 142/11
muḫāfaẓa olun- 35/12, 145/05
murād olun- 13/08, 13/13, 14/10, 57/11, 65/03, 112/12, 113/12, 114/01, 114/03, 114/05, 142/11, 146/07
müdāvāt olun- 41/11, 48/02, 55/10
müsāra‘at olun- 61/10
müşāḥede olun- 40/05
rükūb olun- 15/02, 17/02
ṣabr olun- 15/05, 17/12
saḥḳ olun- 19/02, 21/01, 23/03, 23/06, 24/07, 24/09, 24/10, 24/12, 25/01, 25/06, 25/08, 25/09, 26/01,

26/03, 26/04, 27/12, 28/02, 29/03, 29/12, 30/05, 30/13, 31/13, 33/01, 33/05, 35/03, 37/05, 37/09, 38/04, 38/05, 38/09, 38/12, 39/03, 40/06, 40/11, 40/13, 41/05, 46/05, 50/10, 52/03, 53/11, 57/08, 57/09, 57/09, 58/06, 59/07, 60/04, 63/10, 63/12, 66/08, 74/01, 75/12, 76/01, 76/09, 77/08, 77/12, 79/02, 79/05, 79/12, 82/07, 83/08, 83/11, 85/10, 87/12, 91/02, 92/07, 92/09, 94/01, 95/03, 102/07, 102/12, 103/01, 103/06, 103/10, 103/13, 104/08, 105/10, 106/08, 106/12, 107/05, 108/04, 108/10, 109/05, 110/11, 111/13, 112/02, 112/10, 114/11, 115/06, 116/01, 116/07, 116/08, 118/02, 118/03, 120/03, 121/08, 121/10, 121/11, 122/01, 122/12, 122/13, 123/03, 123/13, 124/03, 125/01, 125/05, 128/05, 130/05, 132/06, 132/08, 132/10, 133/10, 134/07, 134/12, 134/13, 135/09, 135/11, 135/12, 136/04, 138/03, 138/06, 139/02, 139/05, 139/10, 139/13, 140/01, 140/03, 140/05, 140/07, 141/09, 143/09, 145/02, 145/07, 145/09, 145/11, 146/03

sedd olun- 11/13

su'āl olun- 6/05, 8/10, 8/13

suvār olun- 15/10, 15/12, 20/04

ṭabḫ olun- 20/02, 21/02, 21/10, 63/13, 66/09, 68/12, 75/02, 79/04, 89/07, 111/08, 111/11, 114/03, 116/09

ta'bīr olun- 7/07, 25/04, 27/01, 31/02, 31/06, 31/11, 31/12, 35/02, 37/02, 39/02, 40/02, 47/04, 48/02, 48/11, 50/03, 51/01, 51/11, 52/06, 52/11, 54/02, 55/11, 61/09, 64/13, 70/04, 70/13, 71/01, 71/06, 71/13, 72/10, 76/06, 76/12, 78/12, 80/03, 80/10, 81/02, 81/11, 82/08, 84/05, 89/13, 92/03, 92/07, 93/02, 93/06, 94/09, 96/03, 96/11, 97/07, 98/04, 99/05, 110/05, 111/05, 114/06, 115/01, 124/01, 128/09, 130/06, 130/10, 131/11, 133/05

taḫfīf olun- 65/03

taḥmīl olun- 144/03

taḥrīk olun- 17/11

taḥrīr ve beyān olun- 48/08, 55/08

taḳsīm olun- 36/08

taḳṭīr olun- 103/07

ta'līm olun- 17/04

ta'rīf olun- 38/12

taṣnīf ve tercüme olun- 2/13

taṭhīr olun- 109/02

tedāvī olun- 108/09, 110/03, 131/04, 136/08, 137/10, 144/03

tefrīḳ olun- 134/01

tenḳıye olun- 71/05, 76/03, 81/09, 82/13, 83/05, 83/13, 85/06, 89/10, 92/12, 98/02, 129/06, 144/08

terkīb u tedvīn olun- 2/10

tersīm olun- 11/07, 18/06, 49/09, 54/11, 68/01, 78/09, 83/01, 83/11
tesmiye olun- 10/07, 110/09, 120/12, 121/05, 123/06, 124/05, 127/01, 127/05, 130/04, 131/04, 132/11, 133/06, 134/08
tevḳīf olun- 17/13, 122/04, 135/05
tütsü olun- 50/13, 71/12, 97/13, 142/03, 142/04
vaż‘ olun- 22/03, 22/11, 23/01, 25/12, 26/06, 27/06, 56/07, 60/03, 60/11, 60/12, 67/08, 79/13, 99/09, 100/06, 102/13, 104/13, 111/11, 112/01, 114/03, 116/06, 117/02, 118/13, 126/11, 131/09, 131/11, 133/11, 133/12, 134/05, 135/01, 135/11, 136/01, 137/03, 140/02, 140/03, 144/05
żamm olun- 13/01
ẓann olun- 17/05, 18/01
ẕebḥ olun- 90/10, 113/02
ẕikr olun- 11/06, 27/10, 34/11, 38/13, 50/02, 54/12, 55/06, 62/12, 67/05, 71/09, 97/03, 101/08, 118/10, 119/05, 124/11, 128/05, 138/01, 141/02, 142/06, 144/02
[=487]

omuz Boynun iki yanında, kolların gövdeye bağlandığı bölüm.
o.+ı 119/07, 120/01, 120/10, 137/08
o.+ına 119/08
o.**+ınıŋ** 120/01
o.+larına 120/04
o.+larında 119/06
o.+unda 119/04, 120/08
[=10]

on Dokuzdan sonra gelen sayının adı.
o. 22/05, 22/06, 22/10, 23/02, 23/04, 24/12, 25/05, 25/10, 26/05, 27/05, 28/04, 28/05, 28/06, 28/07, 28/13, 29/09, 30/05, 31/11, 32/03, 32/06, 32/06, 33/05, 34/08, 34/10, 36/01, 36/01, 36/12, 36/13, 37/01, 37/13, 38/01, 41/05, 41/09, 42/01, 42/05, 43/02, 43/13, 43/13, 44/08, 44/12, 45/09, 46/06, 46/07, 51/07, 51/10, 51/11, 52/10, 55/02, 55/05, 57/13, 57/13, 67/09, 70/01, 70/05, 70/08, 71/12, 72/09, 75/08, 77/08, 78/01, 83/08, 83/09, 89/06, 92/07, 92/11, 106/10, 108/09, 121/07, 122/03, 127/13, 136/07, 136/07, 146/01
o. altıncı 39/06, 93/09, 131/11, 164
o. beş 10/10, 98/01, 120/03, 129/02
o. beşer 143/01
o. beşinci 36/09, 90/02, 131/07, 163
o. birinci 21/06, 30/09, 67/13, 130/03, 159
o. dördünci 32/01, 34/13, 83/10, 131/04, 162
o. dört 24/02, 24/11, 85/04
o. iki 9/11, 10/09, 10/09, 53/04, 56/03, 60/04, 63/03, 69/04, 125/04, 131/09
o. iki buçuḳ 102/08
o. ikinci 24/02, 31/02, 78/09, 130/06, 160
o. ikişer 57/03

o. sekizinci 47/01, 127/06, 133/05, 166
o. ṭoḳuzuncı 55/11, 134/08
o. üçünci 32/08, 83/01, 130/09, 161
o. üçüncü 31/04
o. yedi 10/11
o. yedinci 42/07, 109/04, 132/11, 165
[=132]

onar On sayısının üleştirme sayı sıfatı.
o. 32/12, 42/10, 43/02, 46/11, 62/06, 67/06, 70/13, 74/07, 75/10, 79/03, 143/07
[=11]

onuncı On sayısının sıra sıfatı, sırada dokuzuncudan sonra gelen.
o. 19/10, 30/02, 54/10, 79/06, 111/04, 128/08
[=6]

ordu Bir devletin silahlı kuvvetlerinin tümü.
o. (beze-i mefḳūdu'l-istiṭā'at-ı Dersa'ādet-i ordu-yı hümāyūn muḥāsebecisi bulun-) 3/03
[=1]

orta Bir şeyin kenarlarından merkeze doğru yaklaşık olarak aynı uzaklıkta olan yer.
o. 99/12, 141/11
o.+sı 14/11
o.+sında 14/08
[=4]

ot Toprak üstündeki bölümleri odunlaşmayıp yumuşak kalan, ilkbaharda bitip bir iki mevsim sonra kuruyan küçük bitkiler.
o. 12/04, 12/05, 13/04, 13/06, 13/06, 30/03, 34/02, 35/02, 38/06, 38/07, 38/11, 40/03, 46/04, 47/11, 48/08, 49/04, 52/06, 73/04, 73/11, 73/11, 74/12, 80/10, 81/02, 83/06, 84/01, 85/06, 85/07, 86/10, 86/12, 87/01, 88/01, 90/12, 92/07, 94/02, 96/01, 97/03, 97/11, 98/02, 98/02, 98/06, 107/01, 114/09, 129/04, 129/04, 143/02
o.+a 78/11, 85/08, 95/06, 96/02, 97/04, 98/09, 129/04, 139/11
o.+dan 31/12
o.+ı 23/03, 24/07, 26/07, 28/07, 33/04, 33/04, 41/07, 41/09, 49/07, 52/07, 52/07, 55/04, 56/01, 60/02, 64/01, 72/03, 74/07, 75/12, 76/08, 77/05, 78/10, 79/04, 80/05, 83/04, 87/07, 87/10, 95/01, 96/01, 98/11, 102/08, 102/11, 106/03, 109/02, 110/06, 110/13, 111/03, 118/04, 120/09, 122/11, 123/02, 123/03, 125/10, 127/04, 129/12, 130/08, 133/04, 135/03, 140/12, 141/08, 141/10, 142/07, 143/02, 143/11, 145/11, 145/12,
o.+ına 143/03, 143/10
o.+ınıŋ 32/06, 80/12, 83/06, 83/13, 94/05
o. ile berāber 114/13
o.+ları-y-la 51/04
o.+larıŋ 51/05

o.+undan 41/12

o.+uŋ 97/03

[=121]

otla- Hayvan, dolaşarak yerdeki ot, çimen, yaprak vb. yemek, yayılmak.

o.-r iken 109/01

[=1]

otuz Yirmi dokuzdan sonra gelen sayının adı.

o. 22/05, 23/13, 28/06, 28/10, 45/01, 46/06, 46/10, 46/12, 50/06, 51/04, 52/02, 53/08, 54/09, 55/06, 57/13, 59/02, 60/01, 61/11, 64/04, 65/04, 70/02, 71/06, 71/08, 73/02, 73/07, 73/12, 73/12, 76/11, 81/05, 82/11, 87/01, 90/06, 91/10, 93/12, 98/08, 98/13, 127/10, 127/11, 127/12, 127/13, 127/13, 128/02, 128/02, 139/01, 146/01, 50/12

o. altı 9/09, 11/01

o. altıncı 97/07

o. beşinci 96/11

o. birinci 93/06

o. dördünci 96/03

o. dört 10/13

o. ikinci 94/09

o. sekizinci 99/02

o. ṭoḳuzuncı 100/12

o. üçünci 95/09

o. yedinci 98/04

[=58]

otuzuncı Otuz sayısının sıra sıfatı, sırada yirmi dokuzuncudan sonra gelen.

o. 93/02

[=1]

oyna- Kımıldamak, hareket etmek.

o.-madığı 100/05

o.-maġla 99/04

o.-r 97/01

o.-r ise 37/04

o.-yan 99/06

[=5]

oynadıl- Hareket ettirilmek.

o.-mayup 17/08, 17/10

[=2]

oynaḳ Bükülüp doğrulmaya elverişli olan (eklem). krş. **mafṣal**

o. 52/11, 53/13

[=2]

öd Karaciğer tarafından salgılanan yeşil sarı renkte acı sıvı, safra.

ö. 30/12

ö.+i 20/12, 25/13, 30/07, 30/07, 47/01, 47/09, 50/01

ö.+ine 77/13

ö.+ini 30/12

ö.+lerinden 30/08

[=11]

ödsüz Öd olmadan.

ö. 30/12

[=1]

ökse Rum. Ökse otu saplarından veya çoban püskülü denen bitkinin

kabuklarından çıkarılan yapışkan madde.

ö. 57/07, 64/01

[=2]

öksür- Akciğerlerdeki havayı birdenbire ve gürültülü bir sesle dışarı vermek.

ö.-digi 44/04, 45/02, 50/10

ö.-ecegi 50/05

ö.-ememesi 50/05

ö.-enler içün 35/09

ö.-erek 42/09, 44/04

ö.-mesi 50/05

ö.-mesiniŋ 42/07

ö.-üp 43/01, 43/08

ö.-ür 92/06, 94/13

ö.-ür iken 45/05

ö.-ür ise 46/01

[=16]

öksürik Solunum organlarının kasılması ve zorlanmasıyle ciğerlerdeki havanın gürültülü bir şekilde ağızdan dışarı atılması.

ö.+i (öksürigi) 43/02, 43/08, 45/08

[=3]

öldiril- Hayatına son verilmek.

ö.-üp 25/01

[=1]

‘Ömer Ömer bin Hattab (583-644), Hz. Muhammed’in sahabesi ve İslam’ın Ebu Bekir’den sonraki ikinci halifesidir.

‘ö. (İbn ‘Ömer raḍı’allāhu ‘anhumā) 8/08, 8/11

[=2]

öŋ Bir şeyin esas tutulan yüzü, arka karşıtı.

ö. 9/11, 14/07, 73/05, 108/07, 120/12, 134/10

ö.+ine 14/05, 80/11

ö.+ine ṭoġrı 16/11, 72/13

ö.+üne 72/11

[=11]

örselen- Sarsılmak, gücü azaltılmak.

ö.-mez ise 12/11

[=1]

örtil- Örtme işine konu olmak.

ö.-e 11/09

ö.-erek 46/09, 86/08, 88/13, 95/13

ö.-üp 35/08, 71/12, 73/09, 97/02, 98/07

ö.-üp derledil- 129/09

[=11]

örtül- bk. örtil-

ö.-erek 50/13

ö.-mek 12/03

ö.-ünceye ḳadar 43/10

[=3]

öt- Kuş veya böcekler, değişik tonda ses çıkarmak.

ö.-erek 50/04

[=1]

öyle I Öğle vakti.

ö. 46/10

[=1]

öyle II O yolda, o biçimde, o tarzda.

ö. 17/09

[=1]

öz Bir şeyin en kuvvetli veya kıvamlı bölümü, hülasa, zübde, ekstre.

ö.+i 115/06, 115/07

[=2]

paçavra Rum. Eski kumaş veya bez parçası, çaput, paçavra.

p. 22/08, 25/12, 29/01, 34/04, 45/07, 105/05, 125/03, 131/08

p. ile 31/10, 58/11, 60/09, 63/03, 79/12, 111/01, 112/07, 121/07, 135/09

p.+nıŋ 56/06

[=18]

paçavrasız Paçavra olmadan.

p. 29/01

[=1]

pādişāh Far. Osmanlı Devleti'nde devlet başkanına verilen unvan, hükümdar, sultan.

p.+ı ma'ārif-i iktināh-ı merāhim-penāh 2/02

[=1]

palamud Rum. Meşe türlerinin uzunca, fındığa benzeyen, sert ve pürüzlü, bir yüksük içinde bulunan, tane bakımından zengin meyvesi, palamut, pelit.

p. 140/11

[=1]

pamuḳ Far. Ebegümecigillerden, koza biçimindeki meyvesi üç, dört, beş dilimli olan, sıcak bölgelerde yetişen tarım bitkisi, pamuk (Gossypium).

p. 18/04, 62/04, 78/12, 117/08

p. ile 117/12, 126/12, 137/10

[=7]

pancar Erm. Ispanakgillerden, vitamince zengin bir bitki, pancar (Beta vulgaris).

p. 64/12, 64/13, 85/08, 98/03, 117/13, 129/03

[=6]

papadya Rum. Birleşikgillerden, 20-50 santimetre yüksekliğinde, baharda çiçek açan, taç yaprakları beyaz, ortası sarı kömeçli, bir yıllık otsu bir bitki, yoğurt çiçeği, papatya (Matricaria chamomilla).

p. 121/01

[=1]

parça Far. Bir bütünden ayrılan, ayrı sayılan veya artakalan şey.

p. (parça parça) 41/08

p. parça 41/08

[=2]

parladıl- Alevlenmek, tutuşturulmak.

p.-araḳ 135/06

[=1]

parmaḳ İnsanın ve bazı hayvanların el ve ayaklarının son bölümünü oluşturan eklemli uzantılardan her biri.

p. 51/05, 51/08, 62/07, 68/11, 79/04, 80/07, 97/05, 120/06

p.+ı (parmağı) 18/04

p.+ı ile (parmağı ile) 18/06

p.+ını (parmağını) 18/03

p. ile 37/09, 97/01

p. ḳadar 14/11

p.+lar 21/13, 21/13, 23/01

p.+ları-y-la 66/04

p.+larından 66/01, 66/13

p.+larını 18/03, 66/02

[=22]

pay Far. Kısım.

p.+ı 46/03

[=1]

pāy-bend (< Far. pāy ve Far. bend) At vb. hayvanların yürümesine engel olmak için ayaklarına vurulan bağ, köstek.

p. 126/01

[=1]

pek Gereken, beklenen veya alışılmış olandan çok.

p. 12/11, 19/09, 35/05, 78/13, 94/11, 39/13

[=6]

pekişdir- Güçlendirmek, kuvvetlendirmek.

p.-üp uzat- 64/09

[=1]

pelid Ar. Meşe ağacı ve meyvesi, palamut.

p. 72/03

[=1]

pelin Rum. Birleşikgillerden, yapraklarında ve öteki bölümlerinde çok acı, kokulu bir madde bulunan, hekimlikte kullanılan çok yıllık ve otsu bir bitki, pelin otu, acı pelin, akpelin (Artemisia absinthium). krş. **şīḥ.**

p. 55/04, 87/10

[=2]

penīr Far. Maya ile katılaştırılarak sütten yapılan ve birçok türü olan besin.

p. 107/04

[=1]

perde Far. **1.** Zar.

p. 29/12,

2. Görüşü, ışığı engellemek, bir şeyi gizlemek için pencereye veya bir açıklığın önüne gerilen örtü.

p. 141/06

[=2]

perveriş-yāfte (< Far. perveriş ve Far. -yāfte) Beslenmiş, büyütülmüş, bakılmış.

p.+i ışṭabl-ı feyż-i nā-mütenāhī-i ilāhī ol- 1/08

[=1]

peydā Far. Belli, açık.

p. it- 23/08

p. ol- 21/08, 22/10, 26/04, 32/12, 38/03, 38/06, 39/02, 40/04, 55/13, 57/03, 60/09, 65/08, 114/08, 134/07

[=15]

peyġamberī (< Far. peyġamber ve nispet eki -ī) Peygambere ait, peygamberle ilgili.

p. (yektā-nişīn-i mesned-i peyġamberī) 2/11

[=1]

pırḫaşa (< Rum. prása) Zambakgillerden, sapından ve yapraklarından yararlanılan, çok yıllık bir kış sebzesi (Allium porrum).

p. 22/04, 30/06, 41/09, 59/06, 70/04, 75/08, 75/08, 75/11, 75/13, 113/01

[=10]

piliç Tavuğun küçüğü, erginleşmemiş tavuk veya horoz.

p. 26/12

[=1]

pire Pireler takımından, insanın ve bazı hayvanların kanını emerek yaşayan, iyi sıçradığı için kolay yakalanamayan, küçük, asalak böcek, pire (Pulex).

p. 141/01, 141/10

p.+ler 141/11, 141/12

[=4]

pirinç (< Far. birinc)Buğdaygillerden, kökleri bol su içinde yetişen bir bitki, pirinç (Oryza sativa).

p. 41/06

[=1]

pişiril- Bir besin maddesi gerektiği kadar ısıda tutarak yenilebilecek veya içilebilecek bir duruma getirilmek.

p.-üp 89/09

[=1]

piyāde Far. Yaya savaşan asker sınıfı.

p. vü rācil ol- 3/04

[=1]

pūl Far. **1.** Balıkların, sürüngenlerin ve bazı kuşlarla memelilerin vücudunu kaplayan boynuzsu, sert levhacık.

p.+ı gibi 115/12

2. Küçük ve ince tabakacıklar.

p.+**lar** 8/05

[=2]

pūllan- Pul pul olmak.

p.**-ır** 115/13

[=1]

pūşīde Far. Örtülü, örtünmüş.

p. vü mestūr 1/03

[=1]

pür-zīb (<Far. pur ve Far. zīb) Çok süslü.

p. u zeyn 1/05

[=1]

püsküril- Hızla savurarak üflenilmek.

p.-e 22/07, 24/13, 25/06, 27/13, 36/08, 44/07, 45/12, 49/07, 51/08, 70/09, 73/06, 74/08, 74/12, 75/01, 76/01, 78/05, 85/07, 87/12, 91/04, 91/05, 93/05, 93/13, 140/10, 140/13, 141/04, 142/09, 144/06,

144/12, 145/01, 145/02, 145/03, 145/10, 51/13
p.-erek 20/08, 36/02, 50/01, 52/04, 82/02, 89/08
p.-üp 44/08, 51/10, 139/09
[=42]
yapılup püsküril- 144/12
[=1]
püskürül- bk. **püsküril-**
p.-digi 20/02
p.-dükden-şoŋra 70/05, 70/07, 91/08
[=4]
Rab (< Ar. Rabb) Bütün mahlukatı yetiştiren, kayıran, besleyen, terbiye eden Allah.
r.+im 6/07, 6/08
[=2]
rācil Ar. Yaya.
r. (piyāde vü rācil ol-) 3/04
[=1]
raḍı'allāhu 'anh Ar. "Allah ondan razı olsun." anlamında kullanılan dua sözü.
r. (Ebī Hüreyre raḍı'allāhu 'anh) 7/10
r. (Ebūzer Ġıfārī raḍı'allāhu 'anh) 6/03
r. (İmām Ḥüseyn raḍı'allāhu 'anh) 7/08
[=3]
raḍı'allāhu 'anhumā "Allah ikisinden de razı olsun." anlamında kullanılan dua sözü.
r. (İbn 'Abbās raḍı'allāhu 'anhumā) 5/02
r. (İbn 'Ömer raḍı'allāhu 'anhumā) 8/08, 8/11
[=3]
raġbet Ar. İstek, arzu, alaka, meyil, teveccüh.
r. buyur- 3/07
[=1]
raḥm Ar. Memelilerde yavrunun içinde oluştuğu ve doğuncaya kadar büyüyüp geliştiği ana karnındaki etten torba, döl yatağı.
r.+i 18/09
r.+ini 18/02
r.+iniŋ 18/04, 18/05
r.+iŋ 18/05
[=5]
Raḥmān Ar. Herkese, her canlıya merhamet eden Allah.
r. 6/10
[=1]
raḫş Far. Gösterişli, güzel at.
r.+ı müzerkeş-i tār 2/03
r.+ı zerrīn-licām-ı şevket u şān 1/09
[=2]
raḳam Ar. Sayıları gösteren işaretlerden her biri.
r. (vādī-yi fenn-i inşā vü raḳam) 3/04
[=1]
rākib Ar. Binen kimse, binici.
r. 15/13
r. ol- 6/02

[=2]

rāṭıb Ar. Nemli, yaş, ıslak.

r. ol- 115/11

[=1]

rātinec Ar. Reçine, çam sakızı. krş. **çam saḳızı**

r. 92/01

[=1]

rāvend Far. Karabuğdaygillerden, 1-2 metre yüksekliğinde, büyük yapraklı, beyaz çiçekli, çok yıllık ve otsu bir bitki (Rheum officinale). krş. **rībās**

r. 45/01, 63/10, 143/01

[=3]

razāḳī Ar. Kalınca kabuklu, iri ve uzunca taneli, şekeri çok bir tür üzüm.

r. 42/10

[=1]

rāziyāne Far. Maydanozgillerden, 1-1,5 metre yüksekliğinde, sarı çiçekli, yaprakları iplik biçiminde parçalı, hoş kokulu, baharatlı meyveleri anason gibi yemeklerde ve bazı içkilerde tat verici olarak kullanılan, hekimlikte gaz söktürücü olarak yararlanılan çok yıllık otsu bir bitki, rezene (Foeniculum vulgare).

r. 26/10, 103/10, 103/12, 104/02, 105/05, 142/07

r. ile 30/11

[=7]

ref‘ Ar. Yukarı kaldırma, yükseltme.

r. it- 5/08

[=1]

reh-neverd (< Far. reh ve Far. -neverd) Yolda gezen kimse, yolcu.

r.+i çāpuk-ḫırām-ı şāfināt-ı ciyād 1/03

[=1]

rehṣa Ar. Hayvanın tırnağı içine taş çarpmasıyla oyulup yara olmak.

r. 133/05

[=1]

rekebī Ar. Sert bir yere çarpmakla dizde oluşan yara, şişlik.

r. 108/12

[=1]

rekīke Ar. (Kelime ve ifade için) Zayıf, tutarsız, ahenksiz.

r.+sinden (‘ibārāt-ı rekīke) 3/08

[=1]

renc Far. Ağrı, sızı.

r.+den 112/06

[=1]

reng I Far. isimler tarafından aksettirilen ışığın gözde yaptığı etki sonucu meydana gelen duyum.

r. 8/01

r.+inde 7/13, 10/09, 26/10

r.+inden 10/11

r.+ine 10/12

[=6]

reng II Far. 1-2 metre yükseklikte, çok yıllık, çıplak vve bileşik yapraklı otsu bir bitkidir. Renk otu (Datisca cannabina).

r. 114/06

[=1]

resīde Far. Erişmiş, yetişmiş, ulaşmış, olgunlaşmış.

r.+i feżā-yı ḥüsn-i ḳabūl ol- 2/01

r. ol- 10/11

[=2]

Resūlu'l-lāh Ar. "Allah'ın elçisi" Hz. Muhammed.

r. (ḥażret-i Resūlu'l-lāh ṣalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem) 8/08, 8/11

r. ṣalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem 3/12, 5/02, 6/11,

r. 'aleyhi ve sellem 4/12

[=6]

revġan Far. Yağ.

r. 61/03

r.+ı zeyt 19/05, 35/03, 42/04, 45/09, 46/06, 48/04, 49/02, 53/11, 54/05, 57/05, 57/05, 58/01, 59/09, 60/01, 61/03, 63/09, 63/10, 64/01, 64/06, 66/01, 66/12, 67/07, 68/13, 69/02, 69/12, 70/05, 73/06, 75/09, 76/03, 77/09, 78/05, 78/07, 80/04, 80/06, 85/03, 88/05, 88/12, 90/06, 91/01, 91/08, 96/07, 96/09, 100/06, 100/10, 101/05, 102/03, 103/07, 108/02, 112/04, 117/04, 119/13, 120/03, 120/08, 125/02, 126/06, 129/03, 131/08, 133/12, 135/10, 135/12, 136/03, 136/06, 136/12, 137/03, 137/10, 139/11

[=67]

rızḳ Ar. Yiyecek, içecek şey, azık.

r.+ıŋ 4/10

[=1]

rībās Ar. Işgın ya da ışkın (Rheum ribes), kuzukulağıgiller (Polygonaceae) familyasından 1000-4000 m yüksekliklerde yetişen, mayıs-haziran aylarında sarımsı beyaz çiçek açan, 40-150 cm boyunda, çok yıllık, otsu bir ravent türü. krş. **rāvend**

r. 95/01

r. ḳadar 95/02

[=2]

rīḥ Ar. Romatizma ağrısı.

r. 80/10, 81/11, 82/08, 83/09, 94/09, 127/05

r.+den 137/07

[=7]

rīḥü'l-cemre (< Ar. rīḥ, harf-i tarif el- ve Ar. cemre) İltihaplı romatizma.

r. 83/02

[=1]

rīḥü'l-ḥibāl (< Ar. rīḥ, harf-i tarif el- ve Ar. ḥibāl) Bir tür kas romatizması.

r. 127/01

[=1]

rīḥü's-seves (< Ar. rīḥ, harf-i tarif el- ve Ar. seves) Hayvanın sağrısında görülen bir romatizma hastalığıdır.

r. 81/02

[=1]

risā'il Ar. Küçük kitaplar.

r. (kütüb ü risā'il) 2/09

[=1]

risāle Ar. Genellikle belli bir konuda yazılmış küçük kitap.

r. 3/01

r. (kitāb u risāle-i meẕkūre) 3/05

[=2]

risālet Ar. İnsanları dine davet etme işi, peygamberlik, resullük.

r. (tenhā-süvār-ı şaḥrā-yı vesī'u'l-ercā-yı risālet) 2/10

[=1]

rivāyet Ar. Nakledilen haber veya söz.

r. it- 5/02, 8/09, 8/12, 20/05

[=4]

roḳa Rum. Turpgillerden, yaprakları salata gibi yenen, 20-40 santimetre yüksekliğinde, sebze olarak bahçelerde yetiştirilen, kokulu, bir iki yıllık bir bitki, roka (Eruca sativa).

r. 52/06

[=1]

Rūmī (< Ar. Rūm ve nispet eki -ī) Anadolu ile ilgili, Anadolu'ya ait.

r. (sünbül-i Hindī ve Rūmī) 24/07

r. (sünbül-i Rūmī) 87/02

r. (şīḫ-i Rūmī) 51/04, 70/06

[=4]

ruṭūbet Ar. Cisimlerde ve havada bulunan, gözle görülemeyecek derecedeki su veya su buharı.

r. 44/10, ve

r.+den 11/10, 12/02, 22/01, 73/10

r.+i zaide 54/08

r. ol- 11/08

[=8]

ruṭūbetli Nemli.

r. 60/03

r. ol- 115/12, 117/08

[=3]

rüzgār Far. Yer değiştiren hava, bu havanın hissedilen etkisi, yel.

r. 11/13

r.+a 4/05

r.+dan 4/07, 4/07

r.+ıŋ 35/11

[=5]

rübā'ī (< Ar. rübā' ve nispek eki -ī) Atın alt ve üst çenesinde çıkan *sāniye* tabir edilen dişlerininin yanında çıkan ikişer diş, dörtlü.

r. 10/01

[=1]

rübā'iyyāt (< Ar. rübā'i ve Ar. -āt) Atın alt ve üst çenesinde toplam on iki adet olan ön dişlerinden sonuncusu olan rübā'ī dişleri, dörtlüler.

r. 10/02, 10/06, 10/07, 10/13

[=4]

rükūb Ar. Binme.

r. 11/03

r. (ḳā'ide-i rükūb ve nüzūl) 16/12

r.+da (ḥīn-i rükūb) 16/01
r. ile 54/07, 75/10, 89/08, 124/12, 126/04
r. olun- 15/02, 17/02
r.+undan 16/03, 55/13
r. ve nüzūl it 13/08
[=13]

rüşd Ar. Doğru yolu bulma, doğru yolda gitme.
r. (çāpuk-süvār-ı semend-i āteş-'inān-ı rüşd ü kiyāset) 1/02
[=1]

sa'āt Ar. Gece ile gündüzden meydana gelen bir günün yirmi dörtte birine eşit olan altmış dakikalık zaman birimi.
s. 12/10, 13/05, 27/06, 29/06, 34/04, 34/05, 43/10, 47/06, 47/09, 51/09, 54/07, 56/03, 91/04, 92/10, 97/04, 102/09, 103/02, 104/04, 104/09, 107/04, 108/01, 108/03, 112/08, 118/05, 121/03, 125/04, 131/09, 143/09, 59/08
s.+den şoŋra 38/10
s. ḳadar 20/03, 24/01, 37/07, 38/10, 45/13, 60/04, 63/04, 89/12, 91/06, 144/11
[=40]

ṣabāḥ Ar. Günün başlangıcı, gündüzün ilk saatleri.
ṣ. 24/11, 25/01, 29/10, 44/09, 46/03, 46/09, 50/08, 82/06, 115/05, 125/12, 132/10
ṣ. (aḫşam ṣabāḥ) 113/06
ṣ.+a 62/01, 82/06
ṣ.+a ḳadar 21/12, 23/01, 28/10, 34/05, 43/05, 44/03, 83/07, 84/06, 85/09, 87/06, 97/11
ṣ. ile 62/01, 84/06, 85/09, 87/06, 87/12, 93/04, 97/11, 97/12, 146/09
ṣ.+ları 56/08
ṣ.+leyin 34/06, 43/05, 43/07, 44/03
[=39]

sābıḳ Ar. Geçmiş, geçen.
s. (ber-siyāḳ-ı sābıḳ) 13/01
[=1]

ṣabr Ar. Acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç.
ṣ. it- 19/05
ṣ. olun- 15/05, 17/12
[=8]

ṣabun Ar. irli ve yağlı şeyleri temizlemekte kullanılan, türlü yağlarla alkaliler birleştirilerek yapılan madde.
ṣ. 27/05, 47/13, 89/02, 108/02, 117/13
ṣ. ile 18/04, 49/05, 107/09, 108/11, 115/13, 121/04
[=11]

sacayaḳ Üzerine tencere, tava vb. koymaya yarayan, ateş üzerine oturtulan, üç ayaklı çember veya üçgen biçiminde demir destek, sacayak.
s. misllü 11/09
[=1]

şaç Baş derisini kaplayan kıllar.

ş.+ı 8/03

[=1]

şad‘ Ar. Yarık, fisür.

ş. 134/08

[=1]

şadaḳa Ar. Karşılık beklemeden ihtiyaç sahiplerine, fakirlere verilen para, mal vb.

ş. vir- 9/02

[=1]

sāde Far. Süsü, gösterişi olmayan, yalın, gösterişsiz.

s. ol- 3/08

[=1]

şadef Ar. Midye, istiridye vb. deniz hayvanlarının kabuklarının iç tarafında teşekkül eden ve süslemelerde, süs eşyalarında kullanılan beyaz menevişli, çok sert, parlak madde, sedef.

ş. 26/04, 30/13

[=2]

şadef otı Sedef otugillerden, 50 santimetre kadar yükselebilen, özel kokulu, sarı çiçekli ve hekimlikte kullanılan, çok yıllık bir ağaççık (Ruta graveolens).

ş. 28/07, 33/04, 98/11, 141/08, 141/10, 145/11, 145/12

[=7]

şāfināt(< Ar. ṣāfin ve Ar. -āt) Üç ayağı üstünde durup dördüncü ayağının tırnağını yerde dikip duran at.

ş. (reh-neverd-i çāpuk-ḫırām-ı şāfināt-ı ciyād) 1/03

[=1]

şaġ Vücutta kalbin bulunduğu tarafın karşısında olan, sol karşıtı.

ş. 4/05, 7/07, 13/13, 14/01, 27/11, 44/07, 70/06, 80/09, 81/03

[=9]

şaġıl- Süt veren hayvanların memeleri sıkılarak sütü alınmak.

ş.-dıġı 67/03

[=1]

şaġırlıḳ Sağır olma durumu.

ş.+ı-y-çün (şaġırlıġı-y-çün) 23/02

[=1]

şaġrı Hayvanın ve özellikle atın beliyle kuyruğu arasındaki dolgun yuvarlak kısım.

ş.+sını 41/10

[=1]

sāḥa Ar. Alan.

s. (keşīde-i sāḥa-i sitāyiş) 1/10

s.+i ‘afv u ‘āṭıfet 3/07

s.+i belāġat-perdāzī 2/06

s.+i ma‘ārif 2/06

[=4]

şāḥib Ar. Bir şeyin mülkiyetini ve o şeyi istediği gibi kullanabilme hakkını elinde bulunduran kimse, malik.

ş.+i 5/01

ş.+ini 4/10

ş.+iniŋ 5/01

[=3]

saḥḳ Ar. Döverek ezme, dövme, ezme.

s. 43/04, 61/13, 89/07
s. idil- 43/06, 45/01, 45/11, 46/07, 46/12, 49/11, 50/02, 51/12, 52/07, 54/10, 55/04, 57/09, 58/04, 58/08, 59/09, 59/11, 60/08, 60/10, 62/03, 62/06, 67/07, 67/10, 70/02, 70/09, 70/10, 72/04, 76/11, 87/12, 91/07, 101/04, 126/10
s. ile 32/04, 35/04, 36/07, 70/04, 82/02, 87/03, 106/04, 116/11, 117/05, 122/03, 122/04, 132/03, 138/12
s. ol- 62/01
s. olun- 19/02, 21/01, 23/03, 23/06, 24/07, 24/09, 24/10, 24/12, 25/01, 25/06, 25/08, 25/09, 26/01, 26/03, 26/04, 27/12, 28/02, 29/03, 29/12, 30/05, 30/13, 31/13, 33/01, 33/04, 35/03, 37/05, 37/09, 38/04, 38/05, 38/09, 38/12, 39/03, 40/06, 40/10, 40/13, 41/05, 46/05, 50/10, 52/03, 53/11, 57/09, 58/06, 59/07, 60/04, 63/10, 63/12, 66/08, 74/01, 75/12, 76/01, 76/09, 77/08, 77/12, 79/02, 79/05, 79/12, 82/07, 83/08, 83/11, 85/10, 87/12, 91/02, 92/07, 92/09, 94/01, 95/03, 102/07, 102/12, 103/01, 103/06, 103/10, 103/13, 104/08, 105/10, 106/08, 106/12, 107/05, 108/04, 108/10, 109/05, 110/11, 111/13, 112/02, 112/10, 114/11, 115/06, 116/01, 116/07, 116/08, 118/02, 118/03, 120/03, 121/08, 121/10, 121/11, 122/01, 122/12, 122/13, 123/03, 123/13, 124/03, 125/01, 125/05, 128/05, 130/05, 132/06, 132/08, 132/10, 133/10, 134/06, 134/12, 134/13, 135/09, 135/11, 135/12, 136/04, 138/03, 138/05, 139/02, 139/05, 139/10, 139/13, 140/01, 140/03, 140/05, 140/07, 141/09, 143/09, 145/02, 145/07, 145/09, 145/11, 146/02
s. ve mezc idil- 64/07
[=182]
ṣaḥrā Ar. Çöl.
ṣ. (tenhā-süvār-ı ṣaḥrā-yı vesī'u'l-ercā-yı risālet) 2/10
[=1]
sā'ir Ar. Başka, diğer, öteki, öbür.
s. 5/08, 21/05, 49/07, 57/06, 60/13, 61/02, 61/07, 90/08, 95/11, 112/11, 114/13, 131/12, 137/01, 137/07, 137/08, 137/13
[=16]
sā'ire Ar. Sâir kelimesinin tamlamalarda ortaya çıkan aynı anlamdaki müennes şekli. bk. **sā'ir**
s.+de (evḳāt-ı sā'ire) 28/03
s.+sinden (a'żā-yı sā'ire) 27/04
s.+ye ('ilel-i sā'ire) 142/10
[=3]
saḳaġı Özellikle atgillerde görülen fakat hayvanlara ve insanlara da bulaşabilen, pseudomonas malle basilinin yol açtığı ve biri mukoza ve parankimalarda yaralar görülen

akut ya da süreğen (esas ruam); diğeri deri üzerinde sınırlı kalan (deri ruamı) mikroplu hastalık; sakağı, ruam.

s. 32/08, 32/11

s. ol- 33/10

[=3]

şaḳal Yetişkin erkeklerde yanak ve alt çenede çıkan kılların tümü.

ş. 114/06

[=1]

saḳamet Ar. Yanlışlık, bozukluk, sakatlık.

s.+i ol- 8/08

[=1]

saḳf Ar. Çatı

s.+ı 11/13, 12/01, 141/11

[=3]

saḳız Sakız ağacının ve bazı ağaçların kabuklarından sızan, çiğnendiği zaman yumuşayan, sarımtırak beyaz renkli, hoş kokulu reçine. krş. **maṣṭakī**

s. 56/04, 58/04, 60/05, 61/02, 81/05,

s.+ı 91/10, 128/05

[=7]

saḳız aġacı Antep fıstığıgillerden, kışın yaprak dökmeyen, meyvesi üzümsü ve yağlı, bodur bir ağaç (Pistacia lentiscus).

s. 76/08 91/09, 92/01, 93/12, 128/04

[=5]

saḳīl Ar. Yavaş.

s. 93/08

[=1]

saḳīme Ar. Yanlış, hatalı, bozuk.

s. **(kelimāt-ı saḳīme)** 3/08

[=1]

sāḳmūniyā Rum. Müshil olarak kullanılan bir bitki, mahmude, bingöz otu (Convulvulus scammonia). krş. **maḥmūdiyye**

s. 37/05, 93/01

[=2]

şal- Bağımlılığına, tutukluluğuna veya baskı altındaki durumuna son vererek serbest kılmak, bırakmak, koyuvermek.

ş.-ıvir- 52/13, 72/13, 128/11

ş.-ıviril- 13/10, 54/08, 82/03

[=6]

ṣalāt Ar. Hz. Muhammed'e sevgi ve saygı göstermek, onu övmek, şefaatine erişmek amacıyla okunan dua.

ṣ. u selām 1/04

[=1]

sālifü'l-beyān (< Ar. sālif, harf-i tarif el- , Ar. beyān) Daha önce söylenmiş olan.

s. 110/02

[=1]

ṣalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem Ar. "Allah'ın selamı onun üzerine olsun." anlamında Arapça dua.

ṣ. (Resūlu'l-lāh ṣalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem) 4/12, 5/02 6/12

ş. (ḥażret-i Resūlu'l-lāh ṣalla'l-lāhu 'aleyhi ve sellem) 8/08, 8/11

[=4]

şalla- Düzenli bir biçimde ve hep aynı doğrultuda hareket ettirmek.

ş.-r 32/12, 33/13

[=2]

şaman Ekinlerin harmanda dövülüp taneleri ayrıldıktan sonra kalan, hayvanlara yedirilen ufalanmış sapları.

ş. 12/06, 12/12, 40/06, 40/06, 47/11, 60/04, 74/12, 89/05

ş.+ı 56/03, 104/05, 142/01

ş+ı (siyāh fūl şamanı) 56/02

ş.+ıŋ 46/04

ş ile 13/02

[=14]

sancı İç organlarda batar veya saplanır gibi duyulan, nöbetlerle azalıp çoğalan ağrı.

s. 40/04, 88/07

[=2]

sancılan- Sancıya tutulmak.

s.-dığı 88/08

[=1]

şandal Ar. Sandalgillerden, kerestesi sert ve kokulu bir ağaç (Santalum album).

ş. (ḳırmızı şandal) 140/06

ş. (Mışır şandalı) 51/07

[=2]

s̲āniye Ar. Ar. Atın alt ve üst çenesindeki ilk iki dişinin yanında çıkan ikişer diş.

s̲. 10/01

[=1]

şap Bitkinin dal, yaprak, çiçek vb. bölümlerini taşıyan, ağaçlarda odunlaşarak gövde durumunu alan bölüm.

ş.+ı 121/01

ş.+ı ile 105/07, 105/11

[=3]

şaplan- Hızla batmak, kuvvetli bir itilişle içine girmek.

ş.-araḳ 113/05

[=1]

şar- Tedavi için sargı ile bağlama.

ş.-up 18/04

[=1]

şarar- Sarı olmak, rengi sarıya dönmek.

ş-up 10/03

[=1]

şarġı Vücudun bir bölümünü yerinde veya baskı altında tutmak amacıyla uygun biçimde sarılmış şerit.

ş. 29/05

ş. ile 29/04

[=2]

şarı Yeşil ile turuncu arasında bir renk, limon kabuğu rengi.

ş. 76/09, 108/09, 110/10

ş. helīle 25/06, 26/02, 56/11, 69/10, 92/08

ş. ol- 114/04

ş.+sı ile 107/06

ş. ṭuz 143/08

ş.+ya 30/10

ş. zāc 58/08

ş. zāc-ı Ḳıbrīsī 63/12

ş. zırnīḫ 61/11, 106/02

[=16]

şarışabır Zambakgillerden, sıcak bölgelerde yetişen, yaprakları oldukça yüksek bir sapın tepesinde rozet biçiminde toplanmış bulunan bir süs bitkisi, azvay, sarısabır (Aloe vera).

ş. 52/06, 53/08, 57/04, 124/07, 126/02

[=5]

şarışabur bk. **şarışabır**

ş. ile 30/10

[=1]

şarıl- **1.** Yara sarılmak.

ş.-a 130/06, 136/05

ş.-araḳ 107/04

ş.-mış ol- 136/06

ş.-up 90/10, 136/10

2. Örtülmek.

ş.-a 12/01

ş.-araḳ 128/13

ş.-up derledil- 89/05

3. Bir şeyi başka bir şey içine koyup kaplamak.

ş.-araḳ 132/01, 133/01

[=11]

şarılıḳ Derinin, dokuların ve organizmadaki sıvıların sarı bir renk almasıyla beliren hastalık, karaciğer yangısı, hepatit.

ş. 26/09

[=1]

şarımsaḳ Zambakgillerden, 25-100 santimetre yüksekliğinde, yapraklarında, saplarında ve toprak altındaki soğanında kokulu yağ bulunan bir kültür bitkisi, sarımsak (Allium sativum).

ş. 28/06, 35/06, 42/05, 42/11, 43/02, 46/07, 81/10, 84/01, 90/06, 98/10, 108/02, 111/10, 112/04, 112/07, 116/06, 121/01, 133/10, 134/06, 135/08

[=19]

sārī Ar. Birinden diğerine geçen, yayılan, sirayet eden, nüfuz eden.

s. idügünden 114/13

[=1]

şarḳ- Aşağıya doğru uzamak veya uzanmak.

ş.-ar 86/02

ş.-mış ol- 79/09

[=2]

şavaş- Ordu ölçüsünde iki silahlı kuvvet karşı karşıya gelip çarpışmak, vuruşmak, muharebe etmek.

ş.-up 15/13

[=1]

şavlecān Ar. Ucu eğri cirit sopası, çevgan.

ş. (dest-yārī-i şavlecān) 2/07

[=1]

şavuş- Hastalık veya başka kötü bir durum geçmek, iyileşmek.

ş.-madığı 45/08

ş. -ması 35/13

ş. -mayacağı 111/03

[=3]

sāye Far. Yardım etmek, destek olmak suretiyle kayırma, koruyup gözetme, himaye.

s.+i hüner-vāye-i cenāb-ı şehin-şāhīde 2/08

[=1]

şayf Ar. Yaz

ş. 32/08

ş.+da 55/01

ş.+da (mevsim-i şayf) 33/10, 75/06, 105/02, 146/06

ş.+da (vaḳt-ı şayf) 12/13

ş. ise (mevsim-i şayf) 86/10

[=8]

sebeb Ar. Bir şeyin olmasına yol açan şey, durum yahut kimse, neden.

s. 21/07

s. (bilā-sebeb) 75/04

s.+den 44/04

s.+i 16/11, 35/10

s.+i helāk ol- 19/08

s.+lerden ol- 15/03

s.+leri 94/11

s.+leri ile 15/10

s. ol- 77/08, 39/13

[=11]

sed (< Ar. sedd) Toprak kaymasını, suyun akıp yayılmasını önlemek için yapılan kalın duvar.

s. (sedd olun-) 11/13

[=1]

sedir Fr. Kozaklılardan, çiçekleri sarı veya açık yeşil renkli, boyu 40 metre kadar olabilen ve kerestesi yapı işlerinde kullanılan bir orman ağacı, dağ servisi (Cedrus).

s. 138/04

[=1]

sefer Ar. Savaş için yapılan yolculuk, savaşa gidiş ve yapılan savaş.

s.+de 13/04, 144/01

s.+de (ḥīn-i sefer) 124/13, 146/06

[=4]

sefīne Ar. Gemi.

s. 57/11

[=1]

sefūf Ar. Toz hâlindeki ilaç.

s. 51/12

[=1]

şefūf bk. **sefūf**

ş. 62/09

ş.+dan 62/10

[=2]

seḳāme (< Ar. seǧāme) Sıracagillerden, mavi ve beyaz renkte çiçekler açan, kokulu, acı, kaynatılıp suyu ilaç olarak içilen bir bitki, yavşan (Artemisia).

s. 45/11, 82/01

[=2]

seki Bazı atların ayaklarındaki, bileğe veya dize kadar çıkan beyazlık.

s.**+de** 7/13

s.+nin 7/13

[=2]

sekiz Yediden sonra gelen sayının adı.

s. 10/08, 14/06, 33/02, 34/04, 39/07, 42/11, 47/02, 47/03, 80/08, 80/13, 138/01

s. (yedi sekiz) 86/09

s. (yigirmi sekiz) 10/12

[=13]

sekizinci Sekiz sayısının sıra sıfatı, sırada yedinciden sonra gelen.

s. 17/04, 28/02, 36/03, 42/04, 55/07, 78/06, 84/04, 110/05, 127/01, 140/08, 156

s. **(ḳırḳ sekizinci)** 137/12

s. (on sekizinci) 47/01, 127/06, 133/05, 166

s. (otuz sekizinci) 99/02

s. (yigirmi sekizinci) 89/13

[=18]

sel‘ Ar. Yara çatlak.

s. 55/11

[=1]

selām Ar. Huzur, güven, sağlık, selamet.

s. (ṣalāt u selām) 1/04

[=1]

selāṭīn Ar. Padişahlar, sultanlar.

s. (ser-ḫayl-i selāṭīn-i zamān) 1/06

[=1]

semen Ar. Şişman olma, semizlik, şişmanlık.

s. **vir-** 142/05

[=1]

semend Far. Kula at.

s.+i (çāpuk-süvār-ı semend-i āteş-‘inān-ı rüşd ü kiyāset) 1/02

[=1]

semir- Besili ve semiz duruma gelmek, yağ bağlamak.

s.**-üp** 142/07

[=1]

semiz Besili, etli, yağlı.

s. 94/05

s. ol- 143/05, 143/07

[=3]

semiz otı Semizotugillerden, etli ve mayhoş yaprakları sebze olarak yenilen otsu bir bitki, semizotu (Portulaca oleracea).

s. 55/04

[=1]

sen Teklik ikinci kişiyi gösteren söz.

s. 5/11, 6/07

s.+den 4/05

s.+i 4/08, 4/10

s.+iŋ 4/08, 4/09

[=7]

s̲enā Ar. Övme, övüş, medih.

s̲. **(ḥamd u s̲enā-yı Ḫālıḳ-ı āsumān u zemīn)** 1/04

[=1]

s̲enāyā Ar. Atın alt ve üst çenesinde ilk çıkan ikişer diş.

s̲. 9/13, 10/04, 10/05, 10/08

s̲.+dan ṣoŋra 10/05, 10/12

[=6]

senelik Üzerinden sene geçmiş olan.

s. 89/04

[=1]

ser-defter (< Far. ser ve Ar. defter) En başta bulunan, önder, başkan, reis.

s.+i (vuḳū‘-yāfte-i ser-defter-i seyyi’āt-ı gerdūn-ı dūn) 7/09

[=1]

ser-ḫayl (< Far. ser ve Ar. ḫayl) Süvari bölük komutanı veya bir kervanın başı.

s.+i selāṭīn-i zamān 1/06

[=1]

ser-menzil (< Far. ser ve Ar. menzil) Durak başı, durak yeri.

s.+i merām u maḳṣūd 1/06

[=1]

ser-tā-pā (< Far. ser, Far. tā ve Far. pā) Baştan ayağa, baştan aşağı, tamamen.

s. 20/03, 21/03, 35/03, 53/05, 81/06, 86/09, 91/12, 101/12

[=8]

serçe Serçegillerden, insanlara yakın yerlerde yaşayan, kışın göçmeyen, koyu boz renkli, ötücü küçük bir kuş (Passer domesticus).

s. 113/08

[=1]

sereṭān Ar. Yenirce denen hastalık, kanser.

s. 130/06

[=1]

serpil- Azar azar dökülmek.

s.-e 47/12, 48/09, 49/05, 86/13

s.-erek 74/13, 78/12, 95/06, 96/02, 96/07, 96/09, 97/04, 99/01, 129/04, 139/11

s.-miş 85/07, 98/02

s.-üp 94/03, 141/12

[=18]

sert Zorlukla kırılabilen, kesilmesi, çizilmesi, işlenmesi güç olan, katı.

s. 86/03, 93/08, 114/09, 121/02

s. **ol-** 14/06, 15/09, 16/04, 43/02, 130/07

[=9]

serv Far. Servigillerden, Akdeniz bölgesinde çok yetişen, kışın yapraklarını dökmeyen, 25 metre boyunda, ince, uzun, piramit biçiminde, çok koyu yeşil yapraklı bir ağaç, andız, selvi, servi ağacı (Cupressus sempenvirens).

s. 68/11, 76/11

s. ḳozalaġı 59/11, 64/09, 139/10

[=5]

servār (?) Bir bitki adı.

s. 20/13

[=1]

sevāb Ar. İyi ve güzel davranışlar karşılığında Allah tarafından verilen mükâfat.

s.+a 9/02

[=1]

seyr Ar. Yürüyüş, yürüme, gidiş.

s.+den (sür‘at-ı seyr) 69/07

s. it- 146/11

[=2]

seyyi’āt (< Ar. seyyie ve Ar. -āt) Suçlar, kabahatler, günahlar.

s.+ı (vuḳū‘-yāfte-i ser-defter-i seyyi’āt-ı gerdūn-ı dūn) 7/09

[=1]

şıcaḳ 1. Yakmayacak derecede ısısı olan, yakmayacak kadar ısı veren, soğuk karşıtı.

ş. 19/07, 21/12, 23/02, 45/01, 47/09, 48/04, 49/01, 56/09, 56/10, 63/05, 63/06, 68/05, 70/11, 70/12, 86/01, 86/09, 88/04, 89/09, 92/07, 93/08, 95/05, 99/11, 100/07, 101/01, 101/02, 102/02, 104/09, 104/12, 105/04, 106/13, 107/09, 111/05, 111/07, 114/11, 116/06, 117/03, 117/05, 117/13, 118/12, 118/13, 119/12, 121/04, 124/10, 125/08, 126/09, 129/05, 134/09, 137/05, 144/08

ş. iken 67/03, 90/10, 91/06, 105/06, 107/13, 110/03, 113/13, 114/03, 125/12, 135/13, 138/08

ş. ol- 33/06, 73/08, 97/10, 128/11

2. Havadaki yüksek ısı.

ş. 35/11, 69/09, 71/04

ş.+dan 33/11, 57/02

ş.+ıŋ (şıcaġıŋ) 19/11, 67/02

3. Sıcak yer.

ş. 86/07, 88/02, 90/11, 91/01, 91/13,

[=76]

şıcaḳlıḳ Sıcak olma durumu.

ş.+ınıŋ (şıcaḳlıġınıŋ) 111/05

[=1]

şıçra- Ayaklarını hızla yere vurarak ileriye veya yukarıya doğru atılmak.

ş.-yup 134/11

[=1]

şıfat Ar. Bir kimse veya şeyin sahip olduğu nitelik, ona ait olan özellik, hâl ve vasıf.

ş.+ı mādiḥa ol- 7/06

ş.+lar ile 7/06

[=2]

şıġır Geviş getirenlerden, boynuzlu büyükbaş evcil hayvanların genel adı.

ş. 28/13, 29/08, 30/08, 47/09, 60/07, 60/11, 77/13, 80/13, 102/10, 115/05, 115/06, 133/11, 139/09, 142/03, 142/13, 144/07, 144/13, 145/08

ş.+ıŋ 118/11

[=19]

şıḥḥat Ar. Sağlık, esenlik, afiyet.

ş. (emāre-i şıḥḥat) 86/07

ş. (kesb-i şıḥḥat eyle-) 55/08

ş. (kesb-i şıḥḥat it-) 20/05, 41/13, 49/12, 73/04, 97/05, 126/05, 129/01, 131/03, 136/13, 51/13

ş. bul- 80/08

ş.+ine 34/03, 87/13

ş. üzere 142/10

[=16]

şıḥḥat-yāb (< Ar. ṣıḥḥat ve Far. -yāb) Sıhhat bulan.

ş. ol- 83/06

[=1]

şıḳ- Çevresine sarılarak veya bir şey sararak çepeçevre basınç altına almak.

ş.-a 89/01

[=1]

şıḳı **1.** Sert ve gergin.

ş. 14/02

ş.+ca 13/10, 21/02, 29/04, 32/03, 126/11

ş. ol- 15/01

2. Güçlü.

ş.+ca 119/10, 120/06

[=9]

şıḳıl- Sıkma işi yapılmak.

ş.-a 69/13, 70/01

ş.-araḳ 24/08, 132/04

ş-dığı 48/13

ş.-dıḳda 95/11, 119/07, 120/02

[=8]

şıraca Deride ve genellikle boyunda görülen, lenf düğümlerinin şişkinliğiyle beliren tüberküloz türü.

ş. 99/02

s.+ya 110/02

[=2]

sırça Cam.

s.+sı ile 25/01

[=1]

sırlı Çanak, çömlek vb. için sırla kaplanmış, sır sürülmüş.

s. 102/12

[=1]

sıtma Hastalıkla gelen şiddetli ateş, nöbet.

s. 85/12

s. **ol-** 86/01

[=2]

sicim Keten, kenevir gibi bitki liflerinden örülmek suretiyle elde edilen, iplikten daha kalınca ip.

s. ile 136/11

[=1]

sidre-peymā (< Ar. sidre ve Far. -peymā) Erişilmesi güç, uzun, boyu geçen.

s.+yı icābet-i müzeyyenü'l-endām ol- 1/11

[=1]

sigil Deride oluşan zararsız, pürtüklü küçük ur.

s. 68/08, 68/10

s.+ler 68/09

[=3]

silāḥ Ar. Düşmanı öldürmek, imha etmek veya kendini savunmak maksadıyla kullanılan her türlü alet.

s. ile 16/03

[=1]

silin- **1.** Bir şeyin ıslaklığını gidererek kuru duruma getirmek.

s.-üp ḳurudul- 108/11

2. Islak veya kuru bez vb. ile sürterek bir şeyin üzerindeki tozu, kiri almak, temizlemek.

s.-erek 118/06

[=2]

sill Ar. Verem.

s. 98/04

[=1]

sīmīn Far. Gümüşten yapılmış, gümüş.

s. (sürūc-ı sīmīn) 1/04

[=1]

sinek bk. **siŋek**

s.+i ile (hind sinegi) 27/07

[=1]

sin (< Ar. sinn) Diş.

s.+i (sinni) 9/10

[=1]

Sind Ar. Hindistan alt kıtasında tarihî bir bölge ve günümüzde Pakistan'da bir eyalet.

s. (esvār-ı Sind) 25/08

[=1]

siŋek Çift kanatlılardan, birtakım uçucu böceklerin genel adı.

s. 27/09, 61/07, 99/09, 141/01, 141/05

s.+i (siŋegi) 86/06

s.+iŋ (siŋegiŋ) 27/09

s.+ler 141/06

[=8]

sirāyet Ar. Geçme, bulaşma.

s.+inden 101/09

[=1]

sirke Far. Salatalara, yemeklere ekşilik vermek için kullanılan ekşimiş üzüm, elma, limon vb. suyu.

s. 22/03, 22/06, 22/10, 31/10, 33/05, 33/06, 34/07, 37/02, 37/04, 43/10, 58/10, 59/04, 62/07, 62/08, 62/08, 63/02, 64/11, 65/09, 67/13, 69/04, 73/02, 73/12, 74/05, 74/06, 74/08, 79/06, 81/07, 82/07, 84/03, 84/11, 85/04, 85/09, 94/04, 95/08, 98/01, 103/09, 104/12, 105/04, 106/03, 107/12, 117/04, 118/02, 120/07, 130/03, 131/01, 133/09, 136/04, 136/07, 136/09, 136/12, 137/10, 144/07, 144/13, 22/13

s.+de 125/04

s.+den 122/05, 125/06

s. ile 20/03, 21/03, 37/06, 37/10, 37/11, 37/12, 50/08, 63/13, 69/08, 69/11, 74/11, 75/01, 77/04, 77/09, 78/01, 83/12, 84/04, 93/13, 97/11, 104/11, 106/08, 109/13, 110/02, 111/09, 111/12, 111/13, 112/05, 117/11, 118/12, 119/03, 121/02, 124/03, 129/03, 130/01, 130/12, 131/02, 131/10, 134/03, 138/06, 140/01, 140/03, 140/05, 141/04, 142/12

s. ile berāber 21/09

s.+niŋ 47/10, 75/02, 77/03, 125/05

s.+si 23/02, 23/04, 35/03, 58/01, 59/10, 63/01, 84/07, 88/04, 99/07, 111/13, 118/09, 122/04, 122/12, 133/11

s.+si-y-le 23/07

s.+si ile 50/07, 62/10, 103/04, 132/08

s.+sinde 131/09

s.+**sine** 36/13, 58/08, 83/08, 84/07, 122/02

s.+ye 41/09, 63/09, 66/04, 74/01, 99/08, 100/05, 100/06, 110/08, 119/11, 140/02

s.+yi 62/07

[=142]

sirkele Diş otugillerden, kurak ve çorak yerlerde yetişen, çok yıllık ve otsu bir bitki, Mısır anasonu, kurşun otu (plumbago zeylenica).

s. 32/12, 64/12

[=2]

sīsām Ar. Susamgillerden, sıcak bölgelerde yetişen küçük bir bitki (Sesamum indicum).

s. 30/05, 64/03, 68/13, 82/04, 82/05, 102/11, 103/03, 111/04, 111/10

[=9]

sitāyiş Far. Övme, övgü, medih.

s. (keşīde-i şāḥa-i sitāyiş) 1/10

[=1]

siyāh Far. En koyu renk, kömür rengi, kara.

s. 4/08, 7/01, 9/06, 38/06, 44/10, 8/05, 116/13

s. (beyāż ve yāḫūd siyāh biber) 139/02

s. biber 24/05

s. çöpleme 20/02, 20/07, 21/03

s. fūl şamanı 56/02

s. helīle 79/01, 123/12

s.+ı 90/02

s. incīr 122/03

s. neft 102/07, 104/03, 132/13

s. noḫūd 72/01, 72/06

s. ol- 7/03, 114/05

s. şarāb 20/06, 139/02

s. ṭuz 87/02, 87/10, 140/05

s. zīft 128/04

[=30]

siyāhlık Siyah renkli olma durumu, karalık.

s. 8/06, 10/08, 10/08, 30/09

[=4]

siyāḳ Ar. Şekil, biçim, tarz, üslup.

s. (ber-siyāḳ-ı sābıḳ) 13/01

[=1]

siz Çoğul ikinci sahsı gösterir.

s. 6/02

s.+e 5/09, 6/03

s.+iŋ içün 5/10

[=4]

şoġan Zambakgillerden, yemeklere tat vermek için yumrusu ve yeşil yaprakları kullanılan güzel kokulu bitki (Allium cepa).

ş. 19/04, 35/06, 89/03, 133/09, 140/01, 146/01

ş.+**ı (defle şoġanı)** 41/04

ş.+ı (fāre şoġanı) 46/05

[=8]

şoġı- bk. **şoġu-**

ş.-dıḳda 20/07

ş.-dıḳdan-şoŋra 12/08

[=2]

şoġıdıl- Soğuk duruma getirilmek.

ş.-araḳ 81/09

ş.-up 63/11, 117/07

[=3]

şoġu- Isısını hızla veya yavaş yavaş yitirerek soğuk duruma gelmek.

ş.-duḳda 105/10, 106/06, 142/13

ş.-duḳdan-şoŋra 74/09, 95/02

ş.-duḳdan şoŋra 121/03

ş.-yup 42/05

[=7]

şoġuḳ Isısı düşük olan, sıcak karşıtı.

ş. 29/07, 33/13, 57/02, 66/11, 67/02, 68/05, 68/13, 86/13, 86/13, 105/02, 108/06, 138/11, 146/07

ş.+a (şoġuġa) 35/12, 88/11

ş. al- 145/06, 145/07

ş.+da 35/11, 45/02, 123/08

ş.+dan 69/07, 90/01, 145/04

ş.+uŋ (şoġuġuŋ) 43/01

[=24]

şoḳ- İçine girmesini sağlamak.

ş.-araḳ 66/04

ş.-up 18/03, 69/12, 69/13

[=4]

şoḳıl- 1. İçine girmesi sağlanılmak.

ş.-a 57/01, 93/01, 117/12

ş.-araḳ 100/08

ş.-up çıkarıl- 45/08

2. Bir şey veya kimsenin bir yere girmesini sağlanılmak, içeriye alınmak.

ş.-up 108/06

3. İğne, bıçak vb. batırılmak, saplanılmak.

ş.-araḳ 18/13, 97/06, 119/10, 125/09

ş.-up 23/11, 67/13

[=12]

şoḳul- bk. **soḳıl- 2.**

ş.-araḳ 68/05

ş.-maya 52/02

[=2]

şol Vücutta kalbin bulunduğu tarafta olan, sağ karşıtı.

ş. 13/13, 72/11, 74/04, 74/12, 80/09, 81/03, 86/02, 108/08, 145/02

ş.+a 14/01

ş.+unda 27/11

[=11]

şolu- Vücutta kalbin bulunduğu tarafta olan, sağ karşıtı.

ş.-dıġı 33/13

ş.-r 54/03

ş.-yup 49/08, 50/04, 88/09

[=5]

şoluġan Sık sık soluk alan, sık soluyan (hayvan).

ş. ol- 78/13

[=1]

şoŋra Zamanda art arda gelişi belirtir, -nın ardından.

ş. 18/03, 24/04, 63/01, 119/10, 120/06, 136/07, 137/05

ş. (-dan-şoŋra) 16/06, 16/07, 19/01, 20/03, 20/09, 21/10, 22/10, 22/12, 23/01, 26/02, 26/13, 27/06, 27/08,

28/10, 29/01, 29/03, 29/05, 29/06, 31/08, 32/07, 33/02, 33/03, 34/04, 34/08, 34/10, 37/03, 37/12, 38/09, 40/07, 40/12, 42/02, 42/04, 43/11, 44/02, 45/04, 46/02, 47/06, 47/09, 48/10, 49/01, 51/06, 51/09, 53/02, 53/03, 53/13, 54/07, 57/09, 58/09, 59/04, 59/09, 60/06, 61/06, 62/05, 63/05, 64/11, 66/09, 68/09, 71/02, 71/07, 71/11, 74/09, 75/01, 7710, 78/07, 78/10, 81/09, 82/05, 82/12, 83/05, 87/04, 87/08, 89/09, 90/07, 91/12, 92/09, 95/02, 95/04, 97/06, 99/07, 99/09, 100/03, 102/01, 102/04, 103/02, 103/07, 103/12, 104/04, 104/09, 104/10, 104/13, 105/03, 107/09, 108/11, 108/12, 111/01, 112/08, 115/05, 118/01, 118/06, 118/13, 120/07, 123/01, 123/10, 125/11, 126/04, 126/07, 129/10, 131/02, 131/10, 132/09, 135/08, 137/06

ş. (-dan şoŋra) 10/05, 10/12, 18/05, 21/11, 40/08, 44/03, 66/09, 68/03, 77/13, 103/03, 104/12, 105/08, 105/12, 112/03, 119/11, 121/03, 122/07

ş. (-den-şoŋra) 32/05, 33/08, 35/10, 36/03, 37/09, 39/09, 41/07, 42/12, 46/10, 50/11, 58/01, 61/04, 65/03, 66/04, 68/04, 70/05, 70/07, 71/10, 72/02, 73/13, 74/11, 75/07, 75/10, 80/07, 86/09, 87/11, 88/02, 90/13, 91/04, 91/08, 93/11, 96/01, 97/02, 98/07, 100/07, 114/04, 116/05, 128/13, 130/08, 136/07, 146/09

ş. (-den şoŋra) 24/10, 38/10, 56/05, 130/09

[=181]

şorġun Söğütgillerden, yaprakları uzun, dalları sepet örmeye elverişli bir tür söğüt, ban ağacı, sorgun (Salix viminalis).

ş. 94/07

[=1]

şoyıl- bk. **şoyul-**

ş.-up 120/05

[=1]

şoyul- Üzerindeki kabuk, deri, zar vb. bulunduğu yerden kendini atmak, dökülmek.

ş.-dıġı 68/12

[=1]

sökil- Bir şeyi bulunduğu, sıkıca yerleştiği yerden çekip ayrılmak, çıkarılmak.

s.-üp 129/08

[=1]

sön- Yanan, parlayan şeyler artık yanmaz, parlamaz olmak, ışığını veya yakıcılığını kaybetmek.

s.-medik kireç 61/12

[=1]

şu Hidrojenle oksijenden oluşan, sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız madde, su.

ş. 8/07, 12/13, 13/07, 20/11, 28/09, 29/03, 32/04, 33/02, 33/07, 33/09,

34/11, 35/09, 39/09, 40/01, 41/01, 41/02, 42/01, 42/09, 44/01, 44/07, 44/12, 45/03, 49/12, 51/09, 52/02, 53/12, 56/03, 56/05, 58/02, 60/06, 65/09, 65/09, 66/09, 66/10, 71/02, 71/04, 73/12, 75/01, 75/02, 77/04, 79/04, 82/03, 82/05, 82/12, 83/04, 83/12, 85/05, 86/13, 86/13, 87/03, 88/01, 88/10, 89/08, 93/09, 94/13, 95/05, 97/06, 97/09, 98/02, 98/13, 101/01, 105/13, 107/09, 107/10, 110/03, 110/13, 113/03, 113/03, 114/10, 114/11, 116/10, 117/03, 117/05, 117/13, 118/12, 119/01, 121/04, 122/09, 123/08, 124/12, 125/02, 126/12, 129/05, 130/10, 133/09, 134/04, 139/09, 140/11, 141/12, 141/13, 142/02, 143/02, 143/10, 144/08, 145/03, 146/06, 146/07, 146/10, 146/10

ş. aḳ- 35/08, 36/06, 41/05, 45/13, 47/05, 54/03, 82/03, 84/13, 96/05, 108/09, 110/10, 133/08, 139/06

ş.+da 48/10, 54/12, 60/04, 89/09, 95/03, 97/04, 112/06, 123/10, 138/05, 141/09, 144/11

ş.+dan 30/02

ş.+dan ṣoŋra 68/03

ş. gel- 87/13

ş. ile 19/07, 21/12, 23/02, 23/05, 26/11, 29/07, 40/06, 42/13, 44/11, 47/09, 48/04, 48/05, 48/07, 49/02, 53/09, 56/07, 56/09, 59/01, 62/05, 63/03, 63/05, 63/06, 65/01, 65/03, 68/05, 70/11, 70/12, 72/06, 73/02, 74/05, 76/08, 76/09, 76/12, 79/02, 79/06, 79/12, 81/08, 81/11, 86/09, 88/04, 88/11, 92/02, 92/07, 92/09, 93/10, 95/01, 95/04, 99/07, 99/11, 99/11, 100/07, 101/02, 101/06, 102/01, 103/11, 104/02, 104/10, 104/12, 105/04, 106/01, 106/13, 111/07, 112/03, 113/10, 116/06, 117/01, 118/07, 119/12, 120/08, 121/06, 121/11, 125/08, 126/08, 126/09, 126/13, 129/06, 135/13, 137/05, 138/11, 141/03, 144/08, 144/12, 146/03, 34/09

ş. ile berāber 39/09

ş. in- 107/11

ş.+ya 31/10, 41/06, 43/13, 44/09, 45/11, 52/02, 53/06, 66/11, 68/02, 68/05, 74/13, 75/06, 78/08, 80/07, 87/07, 87/09, 89/11, 91/13, 94/02, 102/02, 108/06, 126/10, 129/01, 144/10, 145/02

ş.+yı 11/04, 13/05, 23/03, 24/07, 30/06, 31/03, 31/04, 32/05, 32/06, 37/13, 38/02, 41/09, 42/02, 45/04, 47/12, 47/13, 47/13, 54/05, 54/05, 55/04, 55/05, 56/03, 59/11, 64/10, 65/09, 66/09, 67/10, 68/04, 69/02, 70/04, 74/05, 77/07, 78/11, 80/12, 83/06, 83/08, 83/13, 84/01, 88/05, 89/03, 89/10, 91/10, 93/04, 94/05, 96/02, 98/08, 98/12, 101/12, 102/10, 103/08, 106/03, 106/07, 108/07, 111/04, 112/10, 117/13,

123/10, 128/03, 128/03, 128/04, 129/12, 129/13, 133/05, 140/12, 142/07, 143/12, 145/11, 145/12

ş.+yı ile 23/04, 27/06, 55/02, 55/05, 59/06, 64/12, 64/13, 65/01, 68/07, 68/10, 94/06, 113/01, 121/07, 131/08, 132/04, 140/12

ş.+yı ile berāber 22/04

ş.+yunı 9/01

ş.+yuna 38/02, 48/05, 55/07, 74/06, 75/12, 76/01,143/12

ş.+yunda 25/04

ş.+yunuŋ 40/07, 86/11

ş.+yuŋ 33/03, 34/04, 34/06, 41/03, 41/06, 41/06, 45/12, 46/02, 47/12, 52/04, 67/11, 68/13, 112/05, 124/04, 126/04, 129/12, 131/01, 141/10, 146/08

[=352]

şu ḳaplumbaġası Denizlerde yaşayan ve ayaklarını yüzgeç gibi kullanan bir deniz hayvanı.

ş.+nıŋ 96/07

[=1]

su'āl Ar. Sorulan şey, soru.

s. olun- 6/05, 8/10, 8/13

[=3]

suḳūt Ar. Düşme, yukardan aşağıya inme.

s. it- 10/06

[=1]

şulan- **1.** Göz için şaşarmak, yaşla dolmak.

ş.-mış gibi 28/12

ş.-ur 28/03

ş.-ur ise 84/13

2. Yara için su toplayıp iltihaplanmak veya azmak.

ş.-ur ise 53/02

[=4]

dāġlanup şulan- 53/02

[=1]

sulṭān Ar. Hükümdar.

s. (bihi's-sulṭān) 1/07

s. (ibnü's-sulṭān) 1/07, 1/07

[=3]

sūrāḫlan- Gedik oluşmak.

s.-up 10/13

[=1]

ṣūret Ar. Gözün ilk bakışta gördüğü şey, dış görünüş, şekil, biçim.

ṣ. 11/09

ṣ.+de 11/12, 22/03, 34/08, 35/04, 39/12, 44/06, 49/08, 120/10

ṣ.+i 'ameliyesi 112/12

ṣ.+i def' 21/08

ṣ.+le 11/04

ṣ.+le (ne-ṣūretle) 17/06

[=13]

şusa- Su içme ihtiyacı duymak, su içeceği gelmek.

ş.-dıḳda 95/05

ş.-maması 146/06

ş.-yıncaya ḳadar 146/07

[=3]

sūsen Far. Süsengillerden, yaprakları kılıç biçiminde, çiçekleri iri ve mor renkli, güzel görünüşlü ve kokulu,

çok yıllık bir süs bitkisi, susam (İris germanica).

s. 31/12, 33/03, 37/12, 41/05, 42/01, 44/12, 54/05, 85/01, 91/10, 92/08, 116/08, 122/11, 128/03, 142/04

s.+den 53/11

s.+i Kerrān 103/06

[=16]

şusuz Su olmadan, susuz bir şekilde.

ş. 94/11

[=1]

şusuzluḳ Susamış olma durumu.

ş.+a (şusuzluġa) 146/04

[=1]

suvār Far. Bir binek hayvanına, özellikle ata binmiş kimse.

s.**+ıŋ** 16/11, 55/13

s. ol- 16/02

s. **olun-** 15/09, 15/12, 20/04

[=6]

südlegen Sütleğengillerden, yaprak sap ve köklerinde süt görünüşlü, kekre ve yakıcı bir öz su bulunan, verdiği öz su türlerine göre hekimlikte ve sanayide kullanılan, yedi yüz kadar türü bilinen, bir veya çok yıllık bir bitki, Japon kaktüsü (Euphorbia).

s. 37/02

[=1]

süḫan-dānī (< Far. suḫan, Far. -dān ve nispet eki -ī) Güzel söyleyen ile ilgili.

s. **ve ḥaṣāfet ol-** 2/05

[=1]

süḫan-perdāzī (< Far. suḫan, Far. perdāz ve nispet eki-ī) Düzgün ve güzel söz söyleyen ile ilgili.

s. (ṭarīḳ-i süḫan-perdāzī) 3/04

[=1]

sülük Sülüklerden, tatlı sularda yaşayan, vücudunda yirmi iki sindirim kesesi olduğu için bir kezde ağırlığının sekiz katı kan emebilen, halk arasında bazı kan hastalıklarının tedavisinde yararlanılan hayvan, sülük (Hirudo medicinalis).

s. 39/10, 39/11, 40/01, 111/02, 39/13

s.**+ler** 111/02

s.**+üŋ (sülügüŋ)** 39/12

[=7]

sülümen Ar. Bağırsak kurtlarının tedavisinde kullanılan, zehirli, beyaz toz hâlindeki civa klorür, ak sülümen, süblime.

s. 108/05

[=1]

sümük Burun boşluklarından gelen yapışkan sıvı.

s. aḳ- 94/13

[=1]

sünbül Far. Zambakgillerden, soğanla üretilen, 15-20 santimetre yüksekliğinde, çiçekleri keskin kokulu ve türlü renkli, çok yıllık bir süs bitkisi (Hyacinthus orientalis).

s. 32/13, 70/01
s.+i Hindī 87/02
s.+i Hindī ve Rūmī 24/07
s.+i Rūmī 87/02
[=5]

sünger Rum. Genellikle denizlerde bir yere tutunarak koloni durumunda yaşayan, çok hücreli ilkel hayvan.
s. 22/11
s.+den 22/13
s.+i (deŋiz süngeri) 32/02
s. ile 37/04, 63/01, 63/02
[=6]

süpüril- Süpürmek işine konu olmak, süpürmek işi yapılmak.
s.-erek 73/09
[=1]

sür- **1.** At yönetip yürütmek, kullanıp gitmesini sağlamak, sevketmek.
s.-meden 144/01
s.-mege 2/06
2. Bir şeyi bir yüzey üzerine tabaka halinde yaymak, sıvamak.
s.-digiŋ 57/10
s.-eler 30/11, 30/12
s.-üp 66/01
[=6]

sür'at Ar. Hız.
s.+ı seyr 69/07
s.+le 20/10, 67/11, 68/02, 86/05, 89/08, 123/11
[=7]

süril- **1.** At yönetilip yürütülmek, kullanıp gitmesi sağlanmak.
s.-e 68/02
s.-üp 15/06
2. Bir şey, bir yüzey üzerine tabaka halinde yayılmak, sıvanmak.
s.-e 19/07, 20/08, 21/03, 21/13, 22/08, 24/08, 27/09, 28/05, 28/11, 29/02, 30/07, 31/13, 35/04, 35/05, 37/04, 37/09, 37/10, 37/11, 37/12, 38/01, 38/02, 49/03, 50/01, 53/05, 53/10, 54/02, 56/08, 56/10, 56/11, 57/06, 58/02, 58/03, 58/05, 58/10, 59/01, 59/02, 59/05, 59/12, 60/02, 63/02, 63/07, 63/10, 63/11, 63/12, 63/13, 64/02, 64/05, 64/07, 64/11, 65/02, 67/11, 67/13, 68/10, 68/12, 69/01, 70/03, 74/07, 76/04, 78/02, 81/06, 81/07, 84/10, 84/12, 85/10, 88/04, 89/07, 90/07, 91/09, 91/12, 92/13, 96/09, 99/10, 100/01, 100/11, 101/04, 101/13, 102/01, 102/04, 102/06, 102/10, 103/02, 103/05, 103/08, 103/09, 103/11, 104/02, 104/11, 104/12, 105/03, 105/06, 105/11, 105/13, 106/04, 106/06, 106/07, 106/08, 107/01, 108/05, 109/03, 109/05, 109/07, 109/09, 110/02, 110/07, 111/02, 111/04, 111/08, 112/02, 112/10, 113/07, 113/09, 113/12, 114/01, 114/06, 116/07, 116/10, 117/05, 118/04, 118/08, 118/10, 119/03, 119/11, 119/13, 120/04, 120/08, 120/10, 121/09, 121/10, 121/12, 122/01, 122/03, 122/09, 122/11, 122/13,

123/04, 123/11, 125/04, 125/07, 126/05, 126/07, 126/09, 127/01, 127/03, 127/04, 127/05, 130/03, 130/09, 131/07, 132/03, 132/04, 132/07, 132/09, 133/03, 133/04, 134/03, 135/07, 135/08, 137/01, 137/10, 138/04, 138/07, 139/12, 140/01, 140/06, 140/08, 141/05, 141/09, 141/11, 144/13, 145/05

s.-ecek 53/05

s.-en 123/10

s.-erek 20/03, 29/08, 33/09, 47/09, 48/07, 49/04, 60/13, 61/07, 63/01, 66/13, 86/09, 88/03, 89/05, 92/01, 100/09, 101/02, 102/09, 103/03, 112/02, 121/03, 124/03, 124/10, 125/08, 126/08, 129/09, 130/03, 130/08, 132/13, 135/03

s.-üp 19/05, 21/10, 27/07, 38/10, 61/07, 64/08, 64/13, 67/08, 90/11, 95/07, 101/06, 104/01, 104/03, 104/09, 105/08, 107/03, 120/07, 123/09, 129/05, 131/01, 131/02

[=224]

ışladılup süril- 114/06

ḳarışdırılup süril- 91/09, 100/11, 102/04

ḳaynadılup süril- 109/07, 110/02

[=6]

sürme Kirpik diplerine sürülen siyah boya, sürme, is.

s. gibi 26/01, 28/02, 29/04, 29/10, 29/12, 30/05, 113/01

[=7]

sürt- Bir şeyi başka bir şeyin üzerine bastırıp hiç kaldırmadan öne arkaya, sağa sola veya herhangi bir yöne doğru hareket ettirmek.

s.-er ise 106/05

s.-mek ile 65/12

s.-mesinden 78/06

[=3]

sürūc Ar. Eyerler.

s.+i sīmīn 1/04

[=1]

sürül- bk. **süril- 2.**

s.-digi 27/10, 103/02

s.-dükde 30/08

s.-dükden-ṣoŋra 68/04

s.-mesi 53/06

[=5]

ḳatılup sürül- 30/08

[=1]

sürün- Bir şeye değerek geçmek, geçerken değmek.

s.-meden 138/02

[=1]

süt Kadınların ve memeli dişi hayvanların yavrularını besledikleri, memelerinden gelen, besin değeri yüksek beyaz sıvı.

s. 45/01, 67/03, 69/03, 78/07, 102/07, 107/02, 111/08, 116/02, 116/11, 117/06, 123/01, 125/02, 142/07

s.+i 40/08, 72/03, 88/05

s.+i (südi) 39/05

s.+i ile 93/10, 93/11

s. ile 18/09

s.+**inden** 145/08

[=21]

süt tiken Birleşikgillerden, yol ve tarla kenarlarında yetişen, 30-100 santimetre yüksekliğinde, 1-2 yıllık ve otsu bir bitki, meryemana dikeni, peygamber dikeni, sütlü kengel (Silyum marianum).

s. 100/03

[=1]

süzil- Bir sıvı, içindeki katı maddelerden ayrılmak için bez veya delikli bir kaptan geçirilmek.

s.**-e** 92/10

s.**-erek** 40/06, 42/02, 51/06, 51/09, 56/03, 65/01, 74/11, 79/04, 87/08, 93/10, 123/10, 142/13

s.**-üp** 40/07, 66/09, 111/13, 113/03, 143/09

s.-üp içiril- 87/04

[=19]

ḳaynadılup süzil- 65/01, 93/10, 123/10

[=3]

süzül- bk. **süzil-**

s.-dükden-şoŋra 32/05, 41/07, 93/11

s.-dükden şoŋra 105/12

[=4]

ḳaynadılup süzül- 41/07, 93/11

[=2]

şāb Ar. Alüminyum ve potasyum sülfatından veya amonyum alüminyum sülfatından oluşan, sıcak suda eriyen, tadı buruk, antiseptik bir madde.

ş. 57/04, 74/13, 94/01, 111/04

ş. (beyāż şāb) 22/05, 56/12, 57/12, 58/07, 126/12

ş.+a 126/13

[=10]

şāhdere Far. Şahteregillerden, tarla ve yol kenarlarında yetişen, 20-40 santimetre yüksekliğinde çiçekleri hekimlikte kullanılan, çok yıllık ve otsu bir bitki (Fumaria officinalis).

ş. 87/07

[=1]

şāḳ (?)

ş. 79/11, 127/11

[=2]

şaḳ (< Ar. şaḳḳ) Yarma, yarılma.

ş. **(şaḳḳ ol-)** 79/08

[=1]

şāḳḳa Ar. Zahmetli, zor.

ş.+**da (ḫıdemāt-ı şāḳḳa)** 12/10

[=1]

Şām serçesi İspinozgiller (Fringillidae) familyasından bir kuş türü, Suriye kanaryası (Serinus syriacus).

ş. 117/09

[=1]

şān Ar. İyi bir nitelikle tanınmış olma durumu, ün, şöhret, itibar.

ş. (‘aẓīmü’ş-şān) 5/10

ş. (zerrīn-licām-ı şevket u şān) 1/09

[=2]

şa‘r Ar. Kıl.

ş.+i 52/13, 64/05

[=2]

şarāb Ar. Üzüm veya başka meyve sularını türlü yöntemlerle mayalandırarak elde edilen alkollü içki, mey.

ş. 19/05, 19/07, 29/13, 32/06, 40/11, 40/13, 41/07, 44/05, 44/08, 45/09, 46/04, 46/13, 48/04, 49/02, 49/06, 51/05, 53/02, 53/11, 55/02, 58/13, 62/10, 63/01, 66/07, 66/12, 68/07, 68/08, 68/11, 69/09, 69/11, 74/01, 74/07, 75/09, 75/12, 76/01, 77/02, 77/09, 78/11, 80/04, 80/06, 83/04, 83/08, 84/07, 85/03, 85/07, 86/09, 86/11, 88/03, 88/04, 91/03, 91/08, 91/11, 93/04, 94/03, 95/07, 96/09, 99/07, 100/07, 102/05, 105/01, 105/07, 106/12, 120/03, 121/13, 122/02, 122/04, 122/12, 126/08, 129/12, 131/09, 132/08, 140/11, 140/12, 142/08, 142/12, 144/05, 144/13, 145/05, 145/10, 59/08

ş. (beyāż şarāb) 72/02, 145/03

ş. (beyāż ve eski şarāb) 46/06

ş.+a 23/13, 49/03, 50/02, 50/10, 70/09, 72/07, 78/05, 82/07, 91/07, 92/12, 129/02, 137/04, 139/04, 143/09, 145/12, 145/13

ş.+a (siyāh şarāb) 139/02

ş.+ı 95/05

ş.+**ına** 74/02

ş.+**ıŋ** 52/03, 137/02

ş. ile 20/01, 21/02, 42/06, 47/08, 49/11, 50/09, 51/08, 52/09, 55/01, 59/04, 61/12, 64/07, 69/10, 70/02, 70/03, 70/05, 70/06, 70/08, 73/06, 89/05, 89/07, 94/08, 99/13, 105/12, 119/13, 121/09, 121/11, 122/08, 128/07, 139/03, 139/08, 140/10, 143/04, 146/02

ş. ile (beyāż şarāb ile) 145/04

ş. **ile (siyāh şarāb ile)** 20/06

[=139]

şarīḳ Ar. Hayvanın el ve ayaklarında ortaya çıkan iltihaplı yaralar.

ş. 121/04

[=1]

şaṭranc Far. Bir dağlama şekli.

ş. ile (dāġ-ı şaṭranc) 79/09

[=1]

şe‘āmet Ar. Uğursuzluk.

ş. (ġirr u şe‘āmet olun-) 8/01

ş.+i 7/08, 8/10

[=3]

şeb-dīz (< Far. şeb ve Far. dīz) Karayağız at.

ş. (‘inān-ı şeb-dīz) 2/02

[=1]

şebīh Ar. Benzer, mümasil.

ş. **(-e şebīh)** 82/02

ş. **(-a şebīh ol-)** 63/08

[=2]

şedīd Ar. Şiddetli.

ş. 40/03

ş. (veca‘-i şedīd) 96/06

ş. ise 42/10

ş. ol- 81/04

[=4]

şedīde Ar. Hayvanın başında oluşan şişlik.

ş. 93/02

[=1]

şeftālū Far. Gülgillerden, ılıman bölgelerde yetişen, çiçekleri pembe renkli bir ağaç (Prunus persica).

ş. 51/04, 72/04, 135/08

[=3]

şehādet Ar. Görülen ve bilinen bir durum veya iş hakkında şahitlik etme, tanıklık yapma.

ş. (tesbīḥ ve ḥamd ve şehādet ve tekbīr it-) 4/11, 5/01

ş.+i bā-sa'ādet 7/09

[=3]

şehin-şāhī (< Far. şehin, Far. şāh ve mastariyet eki -ī) Yüce padişahlık.

ş.+de (sāye-i hüner-vāye-i cenāb-ı şehin-şāhīde) 2/08

[=1]

şeker Far. Şeker kamışı, şeker pancarı, patates, havuç, mısır, buğday vb. bitkilerin sap ve köklerinin öz suyundan veya nişastasından çıkarılan, birleşiminde karbon, oksijen ve hidrojen bulunan, beyaz, suda eriyen, mayalanabilen ve çoğu tatlı olan maddelerin genel adı.

ş. 25/13, 29/03, 30/06, 32/13, 33/05, 69/03, 87/01, 113/01, 118/09, 142/13, 143/07, 144/10, 144/11

ş. (beyāż şeker) 87/09

ş. ile 28/01, 44/11

[=16]

şekl Ar. Biçim, tarz.

ş.+i 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166

ş.+inde 14/11, 76/05, 31/05

ş. mişllü 11/07, 18/06, 49/09, 54/11, 68/01, 78/09, 83/01, 83/11

ş. mişllü (müressem-i şekl mişllü) 9/07, 15/07, 17/02, 19/12, 33/10, 36/03, 90/03, 93/09, 109/04, 127/06

[=39]

şemār Ar. Maydanozgillerden, 1-1,5 metre yüksekliğinde, sarı çiçekli, yaprakları iplik biçiminde parçalı, hoş kokulu, baharatlı meyveleri anason gibi yemeklerde ve bazı içkilerde tat verici olarak kullanılan, hekimlikte gaz söktürücü olarak yararlanılan çok yıllık otsu bir bitki (Foeniculum vulgare).

ş. 75/13

[=1]

şerbet Ar. Meyve özü, su ve şekerle yapılan tatlı içecek.

ş. 44/11, 144/12

ş.+i 102/05

ş.+i-y-le 72/05

ş.+ine 124/01

[=5]

şeref-şādır (<Ar. şeref ve Ar. ṣādır) Şerefle çıkan.

ş. ol- 3/11

[=1]

şerīf Ar. Şerefli, kutsal, mübarek.

ş.+de (ḥadīṯ-i şerīf) 6/09, 6/13

[=2]

şevket Ar. Büyüklük, ululuk, heybet, haşmet.

ş. (raḫş-ı zerrīn-licām-ı şevket u şān) 1/09

[=1]

şey' Ar. Madde, eşya, söz, olay, iş, durum vb.nin yerine kullanılan, belirsiz anlamda bir söz.

ş. 4/05, 11/02, 34/06, 42/03, 43/05, 45/11, 45/13, 49/09, 71/12, 82/06, 84/06, 85/09, 87/06, 90/08, 92/10, 94/12, 97/12, 134/04, 134/06

ş.+den 23/10

ş.+i 27/11

ş. ile 34/12, 59/04, 61/07, 95/13, 137/01, 137/12, 140/09, 50/12

ş.+ler 81/10, 91/12, 100/10

ş.+ler ile 40/02

[=33]

şeyṭān Ar. Hz. Adem'e secde etmediği için cennetten kovulan, insanları Allah'ın emirlerine karşı kışkırtan, kötülüğe yönelten cin, iblis.

ş. 6/10

[=1]

şıraṭ Yağı ve peyniri alındıktan sonra arta kalan süt suyu.

ş. 46/07

[=1]

şi'ār Ar. İz, işaret, alamet.

ş.+ı evṣāf ve ḫılḳat 9/08

[=1]

şiddet Ar. Bir güç, hareket veya kuvvetin derecesi.

ş.+i 35/13

ş.+inden 83/10, 128/10

ş.+inden (kemāl-i şiddet) 23/08, 48/11

[=5]

şifā-yāb (< Ar. şifā ve Far. -yāb) Şifa bulan, iyileşen.

ş. ol- 76/05

[=1]

şīḫ Ar. Birleşikgillerden, yapraklarında ve öteki bölümlerinde çok acı, kokulu bir madde bulunan, hekimlikte kullanılan çok yıllık ve otsu bir bitki, pelin otu, acı pelin, akpelin (Artemisia absinthium). krş. **pelin.**

ş. 52/06, 60/02, 75/12

ş.+i Ermenī 51/04, 51/11

ş.+i Rūmī 51/04, 70/06

[=7]

şīrden (< Far. şīr ve Far. -dān) Geviş getiren hayvanlarda, çiğnenmiş besinin bir kez daha mide sularıyla

sindirildiği, dört bölümlü midenin dördüncü bölümü.

ş. 18/06

ş.+i 18/05

[=2]

şīreç Far. Turpgillerden, yağlı tohumlarından elde edilen yağı yapay kauçuk, biyodizel vb.nin yapımında kullanılan mevsimlik bitki, kolza (Brassica napus).

ş. 106/07

[=1]

şiş Şişmiş, şişkin.

ş. 22/09, 22/11, 22/12, 23/08, 23/10, 27/02, 27/03, 44/06, 47/04, 47/06, 47/07, 47/09, 48/04, 49/05, 50/02, 51/02, 52/13, 53/01, 53/13, 56/07, 58/12, 60/04, 60/07, 62/13, 62/13, 63/04, 63/04, 67/08, 67/10, 67/12, 74/06, 84/10, 84/12, 99/03, 99/05, 99/10, 100/01, 107/08, 109/01, 109/03, 109/05, 109/11, 110/01, 110/06, 110/08, 110/11, 110/12, 111/01, 111/01, 114/08, 121/03, 122/10, 122/12, 123/02, 123/04, 124/09, 124/09, 124/10, 125/03, 125/04, 125/07, 126/01, 126/03, 130/06, 130/08, 130/10, 130/12, 130/13, 131/02, 131/03, 131/05, 131/06, 137/07, 145/01, 31/05

ş.+dir 48/02, 48/11, 110/05, 110/09, 122/09, 124/05

ş.+e (-e müşābih ol-) 99/04

ş.+e 99/04, 113/05, 125/06

ş.+iŋ 47/08, 48/13, 49/04, 56/04, 63/03, 99/06, 100/03

ş.+ler 73/01, 99/10

ş.+leri 99/11

[=94]

şiş- Gerilip kabarmak, şişkin bir durum almak.

ş.-digi 19/03, 37/13, 58/11

ş.-dikde 67/06

ş.-dikden-şoŋra 65/03

ş.-er 80/03, 97/01

ş.-er ise 19/07, 60/02, 107/07, 138/06

ş.-erek 41/04, 77/08, 93/03, 107/11, 109/13, 114/09, 120/12, 127/07

ş.-mesi 76/06, 80/11, 88/08, 130/10

ş.-mez 109/13

ş.-üp 56/02, 72/11, 74/04, 81/12, 86/02, 92/06, 95/11, 96/13, 97/09, 97/10, 108/13, 109/12, 138/13, 139/13

[=38]

biriküp şiş- 58/11

ışladılup şiş- 65/03

[=2]

şişir- Şişkin bir duruma getirmek.

ş.-üp 48/12, 78/03

[=2]

şitā Ar. Kış.

ş.+da 12/13, 32/09

ş.+da (mevsim-i şitā) 11/13, 54/13, 73/10

ş.+da (vaḳt-ı şitā) 52/10, 75/06, 86/06, 105/02

[=9]

şöyle Şunun gibi, şuna benzer biçimde.

ş. 12/09, 28/13, 131/06, 142/11

[=4]

şuḳāḳ Ar. Atın bileklerinde görülen yarıklar, bıçılgan.

ş. 111/04, 121/05, 131/07

[=3]

şūnīz Far. Siyah kimyon (nigella sativa).

ş. 102/07, 103/05

[=2]

şümūs Ar. Güneşler.

ş. (şümūs-ı iḳbāl) 1/08

[=1]

tā Far. Dek, değin, kadar, beri vb. edatlarla birlikte kullanılarak bir fiilin, bir hareketin, bir yerin, bir şeyin başladığı veya sona erdiği noktayı, zaman ve uzaklık bakımından abartmalı bir biçimde anlatan bir söz.

t. 95/04, 98/13, 113/06

[=3]

ta‘affün Ar. Çürüme sonucu kokma, bozulma.

t.+i 38/08

t. it- 118/08, 139/01

t. ol- 54/12, 94/07

[=5]

ṭabaḳ Ar. Koyun, keçi ve sığırların, ağız, tırnak aralarında olan bir hastalık, şap hastalığı.

ṭ. 108/08

[=1]

ṭabḫ Ar. İlaç kaynatma, ateşte ilacı hazırlama.

ṭ. (bi’ṭ-ṭabḫ) 116/02, 122/05, 134/05

ṭ. idil- 58/01

ṭ. olun- 20/02, 21/02, 21/10, 63/13, 66/09, 68/12, 75/01, 75/02, 79/04, 89/07, 111/08, 111/11, 114/03, 116/09

[=18]

ṭabī‘at Ar. Bir kimsenin davranışlarına yön veren yaratılışı, huy, meşrep, mizaç.

ṭ.+ı 81/10

ṭ.+ı-y-la 15/04, 17/12

ṭ.+ları 12/02

[=4]

ṭabī‘ī(<Ar. ṭabī‘a ve nispet eki -ī) Olağan, alışılmış, her zamanki gibi olan, beklenildiği gibi.

ṭ. 16/04

ṭ. ol- 16/07, 137/12

[=3]

ta‘bīr Ar. İfade, anlatım.

t. eyle- 10/04

t. it- 10/01, 10/02, 10/06, 10/08, 10/13

t. olun- 7/07, 25/04, 27/01, 31/02, 31/06, 31/11, 31/12, 32/12, 35/02, 37/02, 39/02, 40/02, 47/04, 48/02, 48/11, 50/03, 51/01, 51/11, 52/06, 52/11, 54/02, 55/11, 61/09, 64/13, 69/07, 70/04, 70/13, 71/01, 71/06, 71/13, 72/10, 76/06, 76/12, 78/12, 80/03, 80/10, 81/02, 81/11, 82/08, 84/05, 89/13, 92/03, 92/07, 93/02,

93/06, 94/09, 96/03, 96/11, 97/07, 98/04, 99/05, 110/05, 111/04, 114/06, 115/01, 124/01, 128/09, 130/06, 130/09, 131/11, 133/05

[=67]

ṭabl Ar. Davul.

ṭ. gibi 50/04

[=1]

taġyīr Ar. Değişme, bozulma.

t. ol- 119/08, 139/06

[=2]

taḥammül Ar. Zor şeylere dayanma gücü, ses çıkarmadan katlanma.

t.+i-y-çün 146/04

[=1]

taḫfīf Ar. Hafifletme.

t. olun- 65/03

[=1]

taḥmīl Ar. Yük yükletme.

t. it- 143/13

t. olun- 144/03

[=2]

taḥrīk Ar. Kımıldatma, oynatma, harekete getirme.

t. olun- 17/11

[=1]

taḥrīr Ar. Yazı yazma.

t. ve beyān ol- 48/08

t. ve beyān olun- 55/08

[=2]

taḥsīn Ar. Güzel bulup takdir etme, övme, alkışlama.

t. (kūy-ı taḥsīn) 2/07

[=1]

taḥta Far. Kalınca ve uzun biçilmiş düz ağaç parçası.

t. 136/05, 136/11

[=2]

taḥvīl Ar. Değiştirme, bir durumdan başka bir duruma çevirme.

t. ol- 10/12

[=1]

taḳdīm Ar. Bir kitabın başında yer alan, eseri ve içindeki konuları açıklayıcı bölüm, giriş.

t. (keşīde vü taḳdīm it-) 3/07

[=1]

taḳdīr Ar. Beğenme, güzel bulduğunu, beğendiğini belirtme.

t.+de 30/01, 36/04, 45/08, 65/13, 98/03, 125/01

t.+inde 55/06, 62/10, 102/13, 128/07

[=10]

taḳsīm Ar. Parçalara ayırıp bölme, bölüştürme, pay etme.

t. 46/08

t. idil- 42/13

t. ile 33/05, 39/08, 40/13, 41/12, 45/02, 45/10, 51/07, 53/12, 70/02, 73/03, 88/06, 91/03, 99/01

t. olun- 36/07

[=16]

taḳṭī' Ar. Bağırsak iltihabı.

t. 80/10

[=1]

taḳṭīr Ar. Damla damla akıtma, damlatma.

t. olun- 103/07

[=1]

taḳṭīru'l-bevl (<Ar. taḳṭīr, harf-i tarif el-, Ar. bevl) Ağrılı işeme, sidik zorluğu, disüri (dysuria).

t. 71/06

[=1]

talaş Testere ile biçilen veya rende, matkap, törpü vb. araçlarla işlenen bir şeyden dökülen kırıntılar.

t. 141/13, 142/01

t.+a 141/13

t.+ı 141/12

t.+ıŋ 142/01

[=5]

ta'līm Ar. Öğretme, belletme.

t. it- 17/07

t. olun- 17/04

[=2]

tamām Ar. Bütünlüğünü bozacak bir eksiği olmayan (şey), bütün.

t. 10/10

t.+i-y-le 13/09

[=2]

ṭamar Canlı varlıklarda kanın veya besleyici sıvıların dolaştığı kanal.

ṭ. 86/03

ṭ.+dan 18/12, 21/05, 48/09, 76/02, 107/05, 126/02

ṭ. gibi 95/11

ṭ.+ı 72/11

ṭ.+lardan 51/03, 122/08

ṭ.+ları 41/04, 95/11, 114/09, 127/07

ṭ.+larına 35/13,111/06

ṭ.+larınıŋ 80/11

[=18]

ṭamla Yuvarlak biçimde, çok küçük miktarda sıvı, katre.

ṭ. (ṭamla ṭamla) 71/06

ṭ.+lar 132/02, 133/02

ṭ. ṭamla 71/06

[=4]

ṭamla- Damla durumunda tane tane düşmek.

ṭ.-yan 113/05, 133/02, 135/06

[=3]

ṭamladıl- Damlatma işi yapılmak.

ṭ.-a 23/04, 23/05, 23/07, 26/11, 27/01, 31/01, 31/04, 36/13

ṭ.-up 132/02

[=9]

ḳarışdırılup ṭamladıl- 36/13

[=1]

ṭana İneğin, sütten kesildikten sonra bir yaşına kadar olan yavrusu.

ṭ. 46/11, 50/01

[=2]

tār Far. İp, iplik.

r. (raḫş-ı müzerkeş-i tār) 2/03

[=1]

ṭaraf Ar. Ön, arka, sağ, sol, üst ve alt yanlardan her biri, cihet, yön.

ṭ.+a 13/13

ṭ.+daki 13/13, 14/01

ṭ.+ı 8/02, 16/05, 26/09, 74/04, 89/05, 95/11, 97/01, 119/08, 134/10, 137/09, 138/10, 139/12, 144/03

t.+ına 14/02, 14/05, 14/07, 38/10, 58/10, 81/03, 93/09, 113/12, 120/01

ṭ.+ında 8/06, 10/03, 44/06, 66/04, 74/12, 84/10, 104/06, 145/01, 145/02

ṭ.+ında (ne-ṭaraf) 27/05

ṭ.+ında ise 116/12, 125/07

ṭ.+ındaki 7/07

ṭ.+ından 4/05, 49/08, 60/13, 61/02, 89/01, 120/13, 144/03

ṭ.+ını 139/05

ṭ.+ınıŋ 14/05, 80/09

ṭ.+ları 138/05

ṭ.+larına 14/07

ṭ.+larında 112/11, 131/12

ṭ.+larından 64/02

[=53]

ta‘rīf Ar. Bir şey veya kavramı, ne olduğunu ve ne olmadığını gösterecek şekilde temel unsurlarını, özelliklerini belirterek eksiksiz olarak tanıtma, tanımlama.

t. olun- 38/12

[=1]

ṭarīḳ Ar. Yol.

ṭ.+i süḫan-perdāzī 3/04

[=1]

ṭarla Tarıma elverişli olan, sınırlı ve belirli toprak parçası.

ṭ.+sında 53/10

[=1]

ṭarlıḳ Dar olma durumu.

ṭ.+ından (ṭarlığından) 71/13

[=1]

tarżiye Ar. Din büyüklerinin ismi anıldığı zaman “Radıyallâhü anh” demek.

t.+i aṣḥāb-ı güzīn 1/05

[=1]

ṭās Ar. İçine su, sulu şeyler ve çeşitli maddeler konan, madenden, ayaksız, derince, yayvan kap.

ṭ. ile 107/10, 113/04

[=2]

taṣnīf Ar. Sınıflara ayırma, sınıflandırma, sıralama.

t. ve tercüme olun- 2/13

[=1]

ṭaş Kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde.

ṭ. 137/01

ṭ.+a 62/08

ṭ.+dan 62/05

ṭ. gibi 88/08

ṭ.+ı (ḳalye ṭaşı) 27/05, 61/11, 106/02, 115/06, 115/07

ṭ. ile 120/12

[=10]

ṭaşra Dışarı.

ṭ. 35/07, 38/01, 38/09, 45/07, 46/09, 48/13, 66/06, 66/06, 66/06, 68/01, 71/10, 77/02, 79/08, 95/06,

ṭ. (-dan ṭaşra) 18/09, 43/11, 37/07, 53/06, 86/04, 141/06, 141/13

ṭ. (-den ṭaşra) 76/13, 133/05

ṭ.+da 90/13

[=24]

taṭhīr Ar. Temizleme, paklama.

t. olun- 109/02

[=1]

ṭatlı Şeker tadında olan.

ṭ. 56/11, 60/10, 60/13

[=3]

ṭatlu bk. **tatlı**

ṭ. 27/04, 74/05

[=2]

ṭava Far. Yağ kızdırma, yiyecek kızartma vb. işlere yarayan, uzun saplı yayvan kap.

ṭ. 116/01, 117/03, 117/06, 122/05, 122/13, 125/01, 125/10, 132/05, 134/12, 135/07

ṭ.+da 111/08, 112/09, 118/04, 125/05

[=14]

ṭavuḳ Sülüngillerden, eti ve yumurtası için üretilen kümes hayvanı (Gallus).

ṭ. 21/13, 40/09, 40/10, 45/06, 80/05, 143/01

ṭ. (beyāż ṭavuḳ tersi) 40/10

[=7]

ṭay Üç yaşına kadar olan at yavrusu.

ṭ. 50/09

ṭ. iken 13/07

ṭ.+lara 17/04, 17/07

ṭ.+larda 99/05, 100/04

ṭ.+larıŋ 39/02, 47/04

[=8]

ṭayan- Olumsuz şekliyle kaldırabilecek güçte olmak, kaldırmak, çekmek.

ṭ-acaġı ḳadar 105/06

ṭ-acaḳ ḳadar 121/03

ṭ-acaḳ mertebe 105/03

ṭ-ması 75/05

ṭ-ur 72/11

[=5]

ṭayarān Ar. Uçma, uçuş.

ṭ. 4/11

[=1]

Ṭayyār-zāde Aḥmed ʻAṭā Atâ Bey, Tayyâr-zâde (1881-1880) Osmanlı tarihçisi ve devlet adamı.

ṭ. 3/04

[=1]

tāze Far. İlk ve yeni durumunu koruyan, bayatlamamış, bozulmamış olan.

t. 75/13, 110/04

[=2]

teʻālā Ar. "Şanı yüce olsun." anlamında olup Allah, Hak, Tanrı kelimelerinden sonra kullanılır.

t. (Allāhu teʻālā) 4/04, 5/12

t. (bi-iẕni'l-lāhu teʻālā) 20/05

[=3]

tebdīl Ar. Değiştirme.

t. (bi't-tebdīl) 47/01, 136/07, 136/12

[=3]

tebevvül Ar. İşeme, idrarını yapma.

t.+de (ḥīn-i tebevvül) 69/07, 75/05

[=2]

tebeyyün Ar. Ortaya çıkma.
t. it- 50/05, 51/02, 53/01, 65/12, 74/05, 75/06, 76/07, 76/13, 80/12, 82/01, 88/10, 95/12, 99/05, 114/11, 127/02, 139/01, 139/07
[=17]
tecāvüz Ar. Geçme.
t. eyle- 10/03
[=1]
tecennün Ar. Delirme, aklını kaçırma.
t. it- 20/11
[=1]
tecrübe Ar. Deneme.
t. 13/02
[=1]
tedābir Ar. Tedbirler.
t. 146/05
t.+i 15/11
[=2]
tedārik Ar. Edinme, sağlama, hazır etme, hazır bulundurma, araştırıp elde etme.
t. (bi't-tedārik) 57/05
[=1]
tedāvī Ar. İyileştirmek için ilaç vererek, tıbbî bakımdan gerekeni yaparak bakma.
t. 131/06, 143/06
t. (bi't-tedāvī) 61/01, 99/09, 137/05
t.+yi lāzıme 131/12
t. olun- 108/09, 110/03, 131/04, 136/08, 137/10
t.+si 47/03
t.+si (i'āde-yi tedāvī) 144/02
[=13]
tedvīn Ar. Kitap durumuna koyma, yazılmış olan şeyleri toplayıp kitap hâline getirme.
t. (terkīb u tedvīn olun-) 2/10
[=1]
tefrīḳ Ar. Ayırma, ayrılma.
t. (bi't-tefrīḳ) 53/04, 85/03, 133/12
t. olun- 134/01
[=4]
teġayyur Ar. Değişme, başkalaşma.
t. it- 10/10, 10/11
[=2]
teḳāżā Ar. Sıkışma, baskı.
t. (def'-i teḳāżā it-) 40/04
[=1]
tekbīr Ar. Müslümanlıkta Tanrı'nın büyüklüğünü, yüceliğini anmak için söylenen ve 'Allahu ekber' sözü ile başlayan dua.
t. (tesbīḥ ve ḥamd ve şehādet ve tekbīr it-) 4/12, 5/01
[=2]
tekebbür Ar. Büyüklenme.
t. ve ġurūr içün 6/11
[=1]
tekrār Ar. Yeniden, bir daha, yine.
t. 24/10, 29/04, 32/04, 32/07, 40/07, 46/13, 59/09, 71/03, 106/04, 116/11, 121/07, 122/02, 132/08, 136/11, 140/02, 143/02
t. idil- 62/02

[=17]

tekṣīr Ar. Çoğaltma, çoğaltılma.

t.+i ‘ulūm u fünūn 2/04

[=1]

te’līf Ar. Eser yazma, toplayıp kaleme alma.

t. 2/09

[=1]

te’līf-gerde (< Ar. te’līf ve Far. -gerde) Yazılmış (eser).

t.+si (te’līf-gerde bulun-) 3/01

[=1]

temeyyüz Ar. Benzerleri içinde sivrilme, seçilir duruma gelme, kendini gösterme.

t. (farḳ ve temeyyüz olun-) 99/05

[=1]

temīz Ar. Kirli, lekeli, pis ve bulaşık olmayan, pak.

t. 12/11, 12/11, 18/04, 73/09, 101/03, 101/10, 102/10, 108/11, 112/03, 117/08, 118/07, 125/08, 137/05

[=13]

temīzle- Temiz duruma getirmek, arıtmak, paklamak.

t.-dikden-ṣoŋra 66/04

[=1]

temīzlen- Temiz duruma gelmek, arınmak, paklanmak.

t.-dikde 134/03

t.-e 18/05, 135/02

t.-üp 133/08

[=4]

temregi Deri ve eklentilerinin keratinli tabakalarının patojen dermatofit türü mantarlardan biriyle yüzeysel, çok bulaşıcı ve insanlara da bulaşabilen enfeksiyonu, epidermofitozis, temriye.

t. 106/11, 106/13

[=2]

tenbīh Ar. Bir şeyin yapılıp yapılmamasını, şöyle veya böyle yapılmasını söyleme ve bunu üzerinde durarak hatırlatma.

t. (tercüme-i tenbīh) 6/02

[=1]

tencere Ar. İçinde yemek pişirilen, kapaklı, genellikle metal kap.

t. 20/06, 21/09, 22/10, 28/09, 33/01, 41/13, 42/12, 48/05, 51/05, 53/02, 54/01, 57/05, 60/05, 63/11, 71/01, 71/07, 81/05, 82/12, 91/11, 98/12, 105/05, 109/07, 110/13, 113/13, 116/09, 134/04, 34/09, 50/12

t.+de 37/03, 61/03, 79/04, 81/07, 87/10

t.+niŋ 37/03, 44/01, 56/04

t.+ye 87/03

[=37]

teneffüs Ar. Solunum.

t. it- 9/08, 20/10, 93/08, 94/13, 114/09

[=5]

tenhā-süvār (<Far. tenhā ve Far. süvār) Yalnız at binen.

t. 2/10

[=1]

tenḳıye Ar. Anüs yoluyla kalın bağırsağa tanı veya tedavi amacıyla sıvı verme.

t. gibi 34/12

t. idil- 68/08, 70/13, 92/11

t. olun- 71/05, 76/03, 77/13, 80/05, 81/09, 82/13, 83/05, 83/13, 85/06, 89/10, 92/12, 98/02, 129/06, 144/08

[=18]

tep- bk. **dep- 2.**

t.-er ve ḳapar ise 8/10

[=1]

ter Deriden sızan, kendine has kokulu, yapışkan, renksiz, tuzlu sıvı.

t.+i 12/08, 20/09

[=2]

tercüme Ar. Bir metin veya sözü bir dilden başka bir dile çevirme, çeviri.

t. (ba‘de’t-tercüme-i terkīb ü tertīb it-) 3/05

t. (taṣnīf ve tercüme olun-) 2/13

t.+i du‘ā 6/07

t.+i tenbīh 6/02

t. ile 2/10

[=5]

terementi Fr. Kozalaklılardan ve bazı ağaçlardan ya kendi kendine ya da ağacın çizilmesiyle akan, yağlı boya, yağlı vernik üretiminde ve inceltilmesinde kullanılan, ince, renksiz, kokulu reçine, terementi.

t. 23/06, 130/03

[=2]

tereyaġı Sütten çıkarılan yemeklik yağ, sağyağ, sadeyağ, sarı yağ.

t. 36/01, 98/08, 101/02, 108/07, 123/09, 144/07, 145/08

t. ile 43/04, 43/07

[=9]

terk Ar. Bırakma.

t. it- 15/06, 15/06, 16/02, 16/04, 17/03

t. itdiril- 15/11, 16/09

[=7]

terkīb Ar. Birkaç şey birleşip yeni bir şey meydana getirme.

t. (ba‘de’t-tercüme-i terkib ü tertib it-) 3/06

t.+i āḫır 44/10, 46/06, 49/03, 53/10, 56/11, 57/12, 59/01, 60/07, 76/02, 89/06, 91/13, 103/08, 111/01, 111/12, 118/06, 122/01, 129/07, 135/11

t.+i dīger 63/13, 64/10, 70/10, 84/03, 108/03, 109/07, 116/10, 117/12, 144/13, 146/03

t.+i mu‘ālecāt 39/07

t. u tedvīn olun- 2/10

[=31]

terle- bk. **derle-**

t.-r 82/10

[=1]

ters Hayvan pisliği.

t.+i 40/09, 60/08, 102/10, 109/07, 139/09, 143/01

t.+i (beyāż tavuk tersi) 40/10

t.+iniŋ 41/08

[=8]

tersīm Ar. Resmedilme.

t. olun- 11/07, 18/06, 49/09, 54/11, 68/01, 78/09, 83/01, 83/11

[=8]

tertīb 1. Ar. Sıraya koyma, sıralama.

t. (ba'de't-tercüme-i terkīb ü tertīb it-) 3/06

2. Bir ilacın çeşitli maddelerin bir araya getirilmesiyle hazırlanması.

t. 29/05, 29/08, 41/11, 101/06, 134/01

t.+e 30/07

t.+i āḫır 23/12, 25/10, 28/05, 30/06, 56/04, 64/09, 104/07, 105/11

t.+i dīger 26/06, 37/11, 39/03, 44/12, 58/10, 59/05, 60/03, 60/11, 63/12, 71/03, 72/06, 74/02, 79/05, 91/02, 92/02, 103/10, 105/01, 130/01, 142/08, 143/04, 143/11, 145/03, 145/12

t.+i merḳūm ile 41/13

t.+i mezbūr 124/10

t.+i meẕkūr 21/11, 25/03, 46/09, 52/10, 75/11, 76/10, 104/05, 104/07, 104/12, 107/01, 108/11, 116/05, 117/12, 118/13, 121/04, 123/05, 125/03, 128/08, 134/01, 143/03

t. ile (eẕ-ẕikr-i tertīb) 142/11

[=61]

tervīc Ar. Değerini arttırma, revaç verme.

t. buyur- 6/04

[=1]

tesāmuḥ Ar. Hoş görme, müsamaha etme.

t. (iġmāż u tesāmuḥ buyur-) 3/09

[=1]

tesbīḥ Ar. Allah'ı takdis ve tenzih etme, Hakk'ın her türlü kusurdan ve noksandan uzak olduğunu dile getirme.

t. ve ḥamd ve şehādet ve tekbīr it- 4/11, 5/01

[=2]

te'ṯīr Ar. Bir nesnenin, bir hâlin başka bir kimse veya nesne üzerinde kendini hissettiren gücü, etki.

t.+inden 19/11, 35/11, 43/01, 67/02, 111/06

t. it- 23/05, 30/04, 31/08, 32/01, 35/13, 46/08, 49/10, 90/05, 126/05

[=14]

teslīm-gerde (< Ar. teslīm ve Far. -gerde) Teslim edilmiş.

t.+i erbāb-ı inṣāf u 'uḳūl 2/01

[=1]

tesmiye Ar. Adlandırma.

t. it- 9/13

t. olun- 10/07, 110/09, 120/11, 121/05, 123/06, 124/05, 127/01, 127/05, 130/04, 131/04, 132/11, 133/06, 134/08

t. vü tevsīm 3/06

[=15]

teşbīk Ar. Birbirine dolanma.

t. 123/06

t. gibi ol- 124/01

[=2]

teşennüc Ar. Kasılma, spazm.

t. ol- 22/01

[=1]

teşennüş bk. **teşennüc**

t. ol- 109/05

[=1]

tevessüf Ar. Hayvanın sağrısının ve uyluklarının yarılıp çatlaması.

t. 131/07

[=1]

tevḳīf Ar. Bekletme, durdurma.

t. it- 123/09

t. olun- 17/13, 122/04, 135/05

[=4]

tevsen Far. Serkeş, dik başlı at.

t. (licām-ı tevsen) 2/03

[=1]

tevsīm Ar. İsim koyma, adlandırma.

t. (tesmiye vü tevsīm) 3/06

[=1] Ar.

tezyīn Ar. Süsleme, süslenme.

t. it- 1/05

[=1]

ṭıbḳ Ar. Tamamıyla, aynen, hiç farksız olarak.

ṭ. 38/12

[=1]

ṭıḳan- Nefes borusunun yolu kapanmak.

ṭ.-dığı 42/03

[=1]

tīmār Far. Binek hayvanlarının derisini, kıllarını kaşağı, fırça, sünger vb. ile temizleme.

t. ol- 57/01

[=1]

ṭırnaḳ İnsan ve omurgalı hayvanlarda parmak uçlarının üst kısmını örten boynuzsu tabaka.

ṭ.+ı (ṭırnağı) 14/06, 14/07, 14/10, 108/08, 108/09, 122/10, 130/02, 133/07, 133/12, 134/03, 135/02, 135/04, 14/04

ṭ.+ına (ṭırnağına) 134/07, 135/01, 135/09

ṭ.+ını (ṭırnağını) 14/08, 131/13

ṭ.+ınıŋ (ṭırnağınıŋ) 14/06, 133/09

ṭ.+ları 129/07, 132/12, 135/05

ṭ.+larına 135/07, 135/11, 135/13, 136/01

ṭ.+larına ḳadar 53/10, 129/09

ṭ.+larında 112/09, 134/10

ṭ.+larını 18/02, 133/07, 134/11

ṭ.+larınıŋ 14/05, 134/10, 135/04

[=37]

tilki Köpekgillerden, uzunluğu 90, kuyruğu 30 santimetre kadar, ırklarına göre çeşitli renklerde olan, ağız ve burnu uzun ve sivri, kümes hayvanlarına zarar veren, kürkü beğenilen bir tür memeli (Vulpes).

t. 18/05, 30/12, 64/08, 118/10, 127/10, 134/03

[=6]

timür Atom numarası 26, atom ağırlığı 55,847, yoğunluğu 7,8 olan, 1510 °C'de eriyen, mavimtırak esmer renkte, özellikle çelik, döküm ve alaşımlar durumunda sanayide kullanılmaya en elverişli element (simgesi Fe).

t. 111/07, 112/09, 116/01, 117/03, 117/06, 119/10, 122/05, 122/13, 125/05, 125/10, 132/05, 134/12, 135/07, 137/01

t.+e 138/02

t.+i 16/09

t. ile 108/04, 138/02

[=18]

timür dikeni Toprak üzerinde yatık olarak bulunan, boynuz biçiminde dikenli çiçekleri küçük ve açık sarı renkli bir tür bitki, çobançökerten, demir dikeni (Tribulus terrestris).

t. 63/02, 83/07, 106/03

[=3]

timür tikeni bk. **timür dikeni**

t. 34/08

[=1]

tiryāḳ Ar. Hayvanî, nebatî ve madenî maddelerin karışımından meydana gelen, sancıya, öksürüğe, yılan ve akrep sokmasına, bazı hastalıklara ve zehirlenmeye karşı kullanılan afyonlu macun, panzehir, antidot.

t. 88/11

[=1]

tīz Far. Çabuk, seri, hızlı.

t. (tīz tīz) 88/09

t. tīz 88/09

[=2]

ṭobra Far. Genellikle pamuk ve kıldan dokunmuş, türlü boy ve biçimde, ağzı büzülüp bağlanabilen araç.

ṭ. ile 104/05, 109/03, 130/13

[=3]

ṭoġan Kartalgillerden, sırtı kül rengi ve enine çizgili, küçük kuş, fare vb. ile beslenen ve alıştırılarak kuş avında kullanılan yırtıcı bir kuş (Falco peregrinus).

ṭ. 20/12

[=1]

ṭoġran- bk. **doğran-**

ṭ.-up 13/06

[=1]

ṭoġrı 1. Bir ucundan öbür ucuna kadar yönü değişmeyen, eğri ve çarpık karşıtı.

ṭ. ṭur- 136/05, 136/11

2. -e yönelmiş olarak, -e karşı, -e müteveccihen.

ṭ. 68/02, 84/08, 84/09, 90/03

ṭ. (-a ṭoġrı) 127/07

ṭ. (-e ṭoġrı) 16/11, 23/12, 72/13

[=10]

toḫm Far. Bitkilerde döllenme sonunda yumurtacıktan oluşan ve yeni bir bitki oluşmasını sağlayan tane.

t. 71/01

t.+ı 28/06, 28/07, 42/11, 42/11, 52/05, 53/04, 54/09, 55/03, 55/04, 58/04, 70/02, 70/07, 70/09, 72/03, 73/05, 75/01, 75/02, 75/08, 76/07, 78/12, 79/04, 81/04, 81/08, 82/07, 84/08, 93/12, 98/10, 98/11, 116/01, 116/03, 127/13, 128/01, 139/10

t.+ınıŋ 64/10

[=35]

ṭoḳanıl- bk. **ṭoḳunul-**

ṭ.-dıġı 132/12

ṭ.-dıḳda 100/05

ṭ.-mayup 65/08

[=3]

ṭoḳsan Seksen dokuzdan sonra gelen sayının adı.

ṭ. 50/06, 55/04, 57/08, 145/03

[=4]

ṭoḳsanar Doksan sıfatının üleştirme sayı sıfatı.

ṭ. 55/03

[=1]

ṭoḳun- Nesnelerin sıcaklık, soğukluk, sertlik, yumuşaklık vb. niteliklerini derinin altındaki sinir uçları aracılığıyla duymak, değmek, el sürmek, temas etmek.

ṭ.-acaḳ 104/06

ṭ.-dıġı 8/01, 21/13

ṭ.-dırılmaya 52/02

ṭ.-mamaḳ içün 37/07, 125/13

ṭ.-mayaraḳ 61/08

ṭ.-up 140/04

ṭ.-ur ise 104/07

[=9]

ṭoḳundırıl- Değdirilmek, temas ettirilmek.

ṭ.-maḳsızın 17/03, 21/13, 23/01, 125/11

ṭ.-maya 19/03, 100/06, 104/07, 142/02

ṭ.-mayaraḳ 116/04

[=9]

ṭoḳundurıl- bk. **ṭoḳundırıl-**

ṭ.-maḳsızın 68/02

[=1]

ṭoḳundurul- bk. **ṭoḳundırıl-**

ṭ.-maya 122/09

[=1]

ṭoḳunul- Değilmek, temas edilmek.

ṭ.-dıġı 99/04

ṭ.-duḳda 97/01

[=2]

ṭoḳuz Sekizden sonra gelen sayının adı.

ṭ. 10/09, 73/03, 80/01

[=3]

ṭoḳuzuncı Dokuz sayısının sıra sıfatı, sırada sekizinciden sonra gelen.

ṭ. 18/11, 28/11, 49/08, 78/12, 84/12, 110/09, 127/05, 157

ṭ. (ḳırḳ ṭoḳuzuncı) 141/01

ṭ. (on ṭoḳuzuncı) 55/11, 134/08

ṭ. (otuz ṭoḳuzuncı) 100/12

ṭ. (yigirmi ṭoḳuzuncı) 92/03

[=13]

ṭoldırıl- Dolu bir duruma getirilmek.

ṭ.-a 125/09

ṭ.-araḳ 21/11, 14/12

t.-dıḳdan-şoŋra 49/01

[=4]

ṭolu İçi boş olmayan, dolmuş, pür, boş karşıtı.

ṭ.+sı 54/04, 77/11

[=2]

ṭon At kılının rengi.

ṭ.+ı 7/01

[=1]

ṭop Yuvarlak biçimde olan, toparlak

ṭ. 70/10

[=1]

topalaḳ Hünnapgillerden, yapraklarından yeşil boya çıkarılan bir bitki, topalak (Rhamnus clorophorus globosus).

t. 52/05

[=1]

ṭopraḳ Yer kabuğunun, toz durumuna gelmiş türlü kütle kırıntılarıyla, çürümüş organik cisimlerden oluşan ve canlılara yaşama ortamı sağlayan yüzey bölümü.

ṭ. 31/11, 50/11, 53/02, 60/13, 71/06, 92/12

ṭ. (beyāż ṭopraḳ) 78/02

ṭ.+a (ṭopraġa) 8/07, 124/06, 133/07

ṭ.+da 134/09

ṭ.+dan 56/10

[=12]

ṭopraḳlı İçine toprak karışmış.

ṭ. 42/09

[=1]

ṭopuḳ Ayağın yuvarlakça olan alt bölümü.

ṭ.+ı (ṭopuġı) 122/08, 122/10

ṭ.+ına ḳadar (ṭopuġına ḳadar) 129/10

ṭ.+larında 131/08

ṭ.+unda (ṭopuġunda) 51/03, 109/12, 124/09, 131/12, 131/13, 132/12

ṭ.+unuŋ (ṭopuġunuŋ) 107/01, 125/07

[=12]

ṭorı Gövdesi kızıl, ayakları ve yelesi koyu renkli olan, yağız (at).

ṭ. 4/08, 7/01

[=2]

ṭorṭı bk. **ṭorṭu**

ṭ.+sı 32/05

[=1]

ṭorṭu Far. Çökelti.

ṭ.+sı 58/13, 76/03, 100/10, 102/03, 108/07, 121/13

[=6]

ṭoy- İsteği kalmayıncaya kadar yemek, açlığı kalmamak.

ṭ.-uncaya ḳadar 143/03

[=1]

ṭoz Çok küçük ve hafif parçacıklara bölünmüş toprak

t. 43/08, 61/07

t.+dan 99/09

t.+ı 36/01, 50/10, 79/10

t.+lar ile 61/01
[=7]
ṭozlı Toza bulanmış veya tozu olan.
t. 94/12
[=1]
törpi bk. **törpi**
t. ile 135/02
[=1]
törpü Ağaç, kurşun, kalay vb. yumuşak metallerin kabasını almaya yarayan, dişleri uzun ve aralıklı olan eğe.
t. ile 36/12, 135/04
[=2]
törpülen- Törpüleme işi yapılmak.
t.-üp 36/12
[=1]
Tuḥfetü'l-Fārisīn fī Aḥvāl-i Ḫuyūli'l-Mücāhidīn "Mücahitlerin Atlarının Hâllleri Hakkında Binicilere Hediye" anlamında olan üzerinde çalıştığımız eserin adı.
t. 1/01 3/06,
[=2]
ṭulum Bazı yiyecek ve içecekler için koruyucu kap olarak kullanılan, önü yarılmadan bütün olarak yüzülmüş hayvan derisi.
ṭ.+ı ile 107/04
[=1]
ṭuman bk. **duman 1.**
ṭ. 46/08, 46/09
[=2]
ṭur- **1.** Hareketsiz kalmak.
ṭ.-a 116/05
ṭ.-dığı 15/08
ṭ.-duḳdan-ṣoŋra 118/06
ṭ.-ur iken 72/11, 81/13, 127/07, 134/11
ṭ.-ur ise 15/04, 17/12
2. Dikilmek.
ṭ.-ur gibi 13/11
ṭ.-ur iken 88/10, 123/07, 139/07
3. Bir yerde bulunmak.
ṭ.-a 34/05
ṭ.-araḳ 80/09, 81/01, 90/13, 118/08
ṭ.-dığı 15/05
ṭ.-duḳdan ṣoŋra 105/08
ṭ.-madan 94/12
ṭ.-maḳdan 111/06
ṭ.-up 60/03, 69/09, 139/07
4. Bir halde, durumda bulunmak.
ṭ.-a 33/10
ṭ.-ması içün 136/11
ṭ.-sun içün 136/05
ṭ.-up 17/02, 49/09, 76/06, 81/03, 90/03, 123/12
ṭ.-ur 79/08, 86/05
ṭ.-ur iken 81/03
5. Kan akışı kesilmek.
ṭ.-mayup 19/01
6. Kalmak.
ṭ.-a 21/12, 28/10, 43/10, 61/08, 63/06, 68/05, 83/02, 107/04, 107/06, 107/13, 108/01, 108/03, 110/04, 110/05, 121/03, 122/07, 123/05, 128/13, 132/13, 136/06, 136/12, 143/09

ṭ.-araḳ 45/02
ṭ.-dıḳdan-ṣoŋra 23/01, 102/04, 112/08
ṭ.-duḳdan-ṣoŋra 27/06, 27/08, 29/05, 29/06, 32/07, 34/04, 46/02, 47/06, 47/09, 51/09, 54/07, 68/09, 82/05, 102/01, 104/04, 104/09, 104/13, 105/03, 107/09, 108/12, 115/05, 120/07, 123/10, 126/04, 126/07, 131/02, 135/08
ṭ.-duḳdan şoŋra 103/03, 104/11, 119/11, 122/07
ṭ.-madan 134/09
ṭ.-maḳ üzere 102/09
ṭ.-masından 35/11
ṭ.-ur 83/11
7. Beklemek.
ṭ.-a 32/04
ṭ.-duḳdan-ṣoŋra 42/04
8. Varlığını sürdürmek.
ṭ.-ur 113/08
[=102]
ayaḳ üzeri ṭur- 88/10, 123/07, 139/07
feraḥ ṭur- 17/02
ṭoġrı ṭur- 136/05, 136/11
başup ṭurur iken 127/07
[=7]
turāb Far. Toprak.
t. 10/12
[=1]
ṭurdurul- bk. **ṭurṭurul-**
ṭ.-ması 16/08
[=1]
ṭurıl- Hareketsiz kalmak.
ṭ.-araḳ 13/10
[=1]
ṭurp Far. Turpgillerden, yaprakları tüylü, çiçekleri beyaz, sarı, mor renkli bir bitki, turp (Raphanus sativus).
ṭ. 49/12, 50/13, 70/02, 70/07, 75/02, 81/08, 88/05, 97/02, 97/03, 98/09, 143/11
[=11]
ṭurṭurıl- bk. **ṭurṭurul-**
ṭ.-acaġı 13/10
[=1]
ṭurṭurul- Hareketine son veya ara vermesine sebep olmak, durmasını sağlamak.
ṭ.-maya 105/01
ṭ.-mayup 135/03
[=2]
ṭut- **1.** El ile tutmak.
ṭ.-dı 6/02
ṭ.-up binil- 16/02
2. Ele geçirmek.
ṭ.-maḳ 4/11
3. Herhangi bir durumda kalmasını sağlamak.
ṭ.-ar 86/03, 90/02
ṭ.-duḳda 69/01
ṭ.-up 18/06, 66/02
4. Bir şey, olmak üzere bulunmak.
ṭ.-duḳda 119/13
[=9]
yüz ṭut- 119/13

[=1]

tūte Far. Göz kapağının kenarında çıkan küçük çıban, it dirseği.

t. 27/01, 27/01

[=2]

ṭutıl- 1. El ile tutulmak.

ṭ.-up 23/13, 135/06

2. Herhangi bir durumda kalması sağlanılmak.

ṭ.-a 14/02, 14/02, 24/01, 36/03, 39/11, 54/11, 78/09, 91/13

ṭ.-araḳ 82/03

ṭ.-up 39/12, 43/12, 128/12

3. Herhangi bir yerde beklemesi sağlanılmak.

ṭ.-a 104/01, 123/11

ṭ.-araḳ 105/02

ṭ.-up 102/10

4. Herhangi bir organ hareket edemez durumda olmak.

ṭ.-dıġı 107/10

ṭ.-up 107/02

ṭ.-ur 108/06

[=21]

ayaḳ ṭutıl- 107/02

ayaḳ üzeri ṭutıl- 128/12

ḳolları ṭutıl- 107/10

ẕekeri ṭuṭıl- 108/06

[=4]

tūtiyā Ar. Sürme taşının göze sürülen tozu, tutya.

t. 25/07

t.+dan 31/12

[=2]

ṭutuşdırıl- Yanması sağlanılmak.

ṭ.-araḳ 132/02

[=1]

ṭuz Bir asitteki hidrojenin yerini bir bazın almasıyla oluşan birleşim, sodyum klorür (NaCl).

ṭ. 21/11, 23/12, 24/09, 35/03, 45/11, 49/01, 63/06, 63/08, 66/11, 71/07, 78/08, 82/11, 84/11, 89/11, 91/07, 91/11, 99/13, 100/07, 101/05, 102/08, 103/01, 103/06, 104/10, 104/11, 108/02, 109/08, 110/08, 119/02, 119/11, 120/07, 125/09, 126/07, 126/09, 127/04, 130/03, 133/11, 134/06, 141/10, 144/13, 22/13

ṭ. (şarı ṭuz) 143/08

ṭ. (siyāh ṭuz) 87/02, 87/10, 140/05

ṭ.+ı 70/12, 71/05, 77/12, 79/01, 111/02, 123/13

ṭ.+ı (ma‘den ṭuzı) 103/13

ṭ.+ı (bektāş ṭuzı) 27/12

ṭ.+ı (ḥācī bektāş ṭuzı) 82/02

ṭ. ile 89/04, 107/02, 107/12, 133/09

ṭ.+uŋ 103/08

[=58]

ṭuzlan- Tuzlama işi yapılmak.

ṭ.-up 124/03

[=1]

ṭuzlı bk. **ṭuzlu**

ṭ. 53/03

[=1]

ṭuzlu Yapılışında tuz bulunan, tuzu çok olan.

ṭ. 112/05, 141/12, 142/01
[=3]

ṭuzsuz Tuzu olmayan veya tuzu az olan.
ṭ. 42/12
[=1]

tüken- Bitmek, hiç kalmamak.
t.-mez ise 54/09
[=1]

Türkī Türkçe.
t.+de (lisān-ı Türkī) 2/13
t.+ye (zebān-ı ‘aẕbü’l-beyān-ı Türkī) 2/10
[=2]

tütsü Dinî törenlerde veya çevrenin güzel kokmasını sağlamak amacıyla yakılan kokulu madde, buhur.
t. 35/08, 36/08, 68/09
t. idil- 46/10, 46/10, 141/06, 141/07
t. olun- 50/13, 71/12, 97/13, 142/03, 142/04
[=12]

tüy İnsan ve hayvan derisi üzerinde bulunan ince, kısa, yumuşak ve sık uzantılar.
t. 45/07, 112/01, 125/07, 132/12
t. bit- 64/02
t. çıḳ- 114/01, 116/05
t. dökil- 64/05, 64/07
t.+i 45/06, 114/04
t.+i ile berāber 136/04
t.+ler 112/02, 120/09
t.+leri 109/01, 114/01, 114/03, 114/05, 125/08, 130/08, 130/13, 133/03, 138/13
t.+leri-y-le berāber 113/08
t.+lerini 64/12, 65/04
t.+leriniŋ 114/04, 139/06
t.+ünden 19/02
t.+üŋ 51/03
[=30]

tüylü Tüyü olan.
t. 125/07
[=1]

uç 1. Genellikle uzun bir nesnenin incelerek biten son ve sivri noktası.
u.+ı 18/12
u.+ları 10/07, 14/11
u.+una 18/04, 105/05, 113/13, 125/03
u.+una ḳadar 10/03
u.+undan 133/02, 133/02
2. Bir şeyin kenarı.
u.+undan 132/02, 135/06
[=11]

‘uḍāl Ar. Hayvanın yürürken yavaş basması, dururken ayaklarını karnına doğru çekmesi belirtileriyle ortaya çıkan baldırlardaki şiş.
‘**u**. 127/05
[=1]

ufaḳ Boyutları normalden küçük.
u. 14/09, 16/05, 119/01

u. (ufaḳ ufaḳ) 27/03, 46/01, 49/12, 100/07, 105/12, 114/13, 134/11, 34/09
u. ol- 14/08
u. ufaḳ 27/03, 46/01, 49/12, 100/07, 105/12, 114/13, 134/11, 34/09
[=20]

‘uḳūl Ar. Akıllar.
‘u.+dur (teslīm-gerde-i erbāb-ı inṣāf u ‘uḳūl) 2/02
[=1]

‘ulemā Ar. Alimler, bilginler.
‘u.+yı z̲ī-fünūn-ı ‘Arab 2/13
[=1]

‘ulūm Ar. İlimler.
‘u. (tekṣ̲īr-i ‘ulūm u fünūn) 2/04
‘u.+a dair (kāffe-i fünūn u ‘ulūm) 2/08
[=2]

‘ulüvv Ar. Ululuk, büyüklük, yücelik.
‘u.+i himmet 2/03
[=1]

un Öğütülerek toz durumuna getirilmiş tahıl ve başka besin maddeleri.
u. 40/11, 42/01, 45/09, 47/12, 114/02, 117/11, 144/04
u.+ı 19/11, 21/09, 21/12, 22/02, 28/13, 38/04, 39/04, 40/12, 56/04, 58/03, 58/05, 58/06, 60/05, 61/04, 61/05, 63/06, 66/08, 67/06, 72/01, 72/01, 72/07, 75/06, 75/07, 88/02, 89/09, 94/02, 99/01, 99/11, 100/02, 101/13, 107/05, 121/09, 126/02, 126/08, 129/01, 144/10, 146/08
u.+ı ile 24/09, 28/10
u.+ından 137/05
u.+ınıŋ 119/02
u.+una 24/12
[=49]

‘unvān Bir kimsenin payesini gösteren veya durumunu, memuriyet rütbesini, görevini belirten söz, lakap.
‘u. (iḳbāl-i ma‘ālī-i ‘unvān-ı mülūkāne) 1/10
[=1]

ur- **1.** Ayağını hızla yere çarpmak.
u.-anlarıŋ 8/08
u.-araḳ 82/09, 124/06
u.-ma 30/02
u.-madan 26/03
u.-mağı 16/10
u.-mağla 108/13
u.-mamaḳ içün 125/13
u.-ması 15/10
u.-up 75/04
2. Yayılmak.
u.-masından 19/12
[=11]

ur Hücrelerin aşırı çoğalmasıyla insan, hayvan veya bitki dokularında oluşan ve büyüme eğilimi gösteren yumru, bağa, tümör, neoplazma.
u. gibi 21/08, 99/03, 99/07, 31/05
[=4]

urġan Keten, kenevir, pamuk, jüt gibi türlü dokuma maddelerinden yapılan ince halat.

u. ile 136/05

[=1]

urıl- **1.** Ayak hızla yere çarpılmak.

u.-a 119/09

u.-mayup 17/08

u.-up 140/09

2. Çakmak.

u.-a 14/10, 14/12

u.-acaḳ 14/07, 14/04

3. Konulmak.

u.-an 16/11

u.-ması 16/10

u.-ması-y-la 16/09

4. Sürülmek, uygulanmak.

u.-a 100/04, 107/08, 110/01, 111/10, 119/02, 126/12, 129/07, 134/01, 135/13

u.-araḳ 108/03, 108/07, 138/08

u.-up 63/03

[=23]

5. Dokunmak, temas etmek.

na‘l urıl- 14/10

[=1]

urul- bk. **urıl- 1.**

u.-dıġı 50/04

u.-madan 137/01, 137/13, 138/02

u.-masından 16/13

u.-muş gibi 120/12

2. bk. **urıl-2.**

u.-mazdan evvel 14/09

3. bk. **urıl- 3.**

u.-mayup 101/01

4. bk. **urıl- 5.**

u.-maya 100/08

[=9]

çul urul- 101/01

el urul- 100/08

na‘l urul- 14/09

[=3]

‘usret Ar. Sıkıntı, zahmet, zorluk, güçlük.

‘u. çek- 75/05

[=1]

‘usrü’l-bevl (< Ar. ‘usr, harf-i tarif el-, Ar. bevl)İdrar zorluğu.

‘u. 69/07, 71/11

‘u. gibi 73/01

[=3]

ustura Ar. Tıraş için kullanılan, açılır kapanır, çok keskin bıçak, baş bıçağı, yülgü.

u. ile 21/11, 27/03, 31/09, 52/01, 53/01, 77/02, 99/06, 99/13, 110/08, 111/03, 125/08, 130/02

[=12]

uṣūl Ar. Bir amaca erişmek için takip edilen yol, yöntem.

u.+ı 14/03, 17/07

u. ile 141/13

[=3]

uşnān Far. Kökü ve dalları, suyu sabun katılmış gibi köpürten, kir temizleyici bir bitki, sabun otu, helvacı kökü, çöven (Saponaria officinalis).

u. 106/01, 117/01
[=2]
uştur Far. Deve.
u. ile 77/01
[=1]
uyġun Ölçüleri uymuş olan.
u. ol- 16/05
[=1]
uyġunsuzluḳ Ölçüleri uygun olmayan.
u.+undan (uyġunsuzluġundan) 16/08, 55/13
[=2]
uyuş- Soğuk, basınç vb. yüzünden vücudun bir yerinde, duygu ve hareket geçici olarak azalmak.
u.-dırup 84/05
[=1]
uyuşuḳluḳ Uyuşuk olma durumu.
u. 84/08
[=1]
uyuz Uyuz böceğinin, üst derinin altına girerek yaptığı kaşındırıcı, bulaşıcı bir deri hastalığı.
u. 101/07, 103/11, 104/04, 104/08, 105/03, 105/06, 105/08, 106/04, 106/05
u. gibi ol- 68/12
u. ol- 101/13, 102/09, 103/03, 103/05, 103/08, 104/01, 104/02, 104/03, 104/06, 105/11, 105/13
[=21]
uza- Uzun duruma gelmek, boyu büyümek.
u.-dıḳdan-şoŋra 31/08
u.-mış ol- 135/04
u.-yup 134/10
[=3]
uzaḳ Bulunulan yere göre ötede olan yer, uzak yer.
u.+dan 26/10
[=1]
uzan- Boylu boyunca yatmak.
u.-ması 96/05
[=1]
uzat- Başı, kolları veya bacakları bir yere yöneltmek.
u.-acaġı (uzadacaġı) 64/09
u.-amayup (uzadamayup) 90/01
u.-anlarıŋ 120/02
u.-araḳ (uzadaraḳ) 72/13
u.-ır (uzadır) 119/07, 123/07
u.-maḳ içün 64/12
u.-up (uzadup) 9/07
[=8]
pekişdirüp uzat- 64/09
[=1]
uzun İki ucu arasında fazla uzaklık olan, maksi, kısa karşıtı.
u. 16/09, 132/12
u.+ca 66/02, 89/02
[=4]
üç İkiden sonra gelen sayının adı.
ü. 6/10, 7/05, 11/05, 12/11, 20/02, 21/10, 24/06, 24/11, 25/02, 27/08, 28/06, 29/06, 29/07, 30/11, 31/10, 31/12, 33/02, 33/05, 34/03, 36/02, 37/07, 39/04, 40/05, 41/13, 42/13, 43/06, 43/09, 43/13, 44/07, 44/10,

45/03, 45/04, 45/10, 46/02, 46/03, 46/04, 46/08, 46/11, 51/05, 51/06, 51/11, 52/03, 52/08, 53/04, 53/12, 54/04, 54/06, 55/06, 55/07, 58/07, 59/03, 64/04, 72/02, 72/05, 73/02, 73/03, 73/03, 73/13, 77/02, 78/05, 81/01, 81/09, 82/05, 83/13, 85/10, 86/11, 86/13, 87/10, 88/06, 91/03, 91/04, 91/05, 94/01, 94/02, 97/05, 98/10, 99/01, 100/06, 100/06, 102/01, 103/02, 104/01, 105/12, 106/07, 108/12, 111/08, 112/07, 113/10, 115/13, 120/03, 120/06, 121/08, 121/09, 122/07, 122/07, 123/05, 125/12, 129/02, 130/08, 130/09, 131/06, 133/04, 136/13, 139/03, 141/02, 141/07, 142/12, 143/07, 143/10, 144/02, 145/01, 145/08, 145/09, 145/12

ü. (iki üç) 118/05, 119/13, 126/12

ü. buçuḳ 10/04

ü.+de 13/01

ü. dört 76/10, 108/05, 137/04, 145/11

ü. günden-ṣoŋra (üç-günden-ṣoŋra) 36

ü.+i 44/08, 60/01, 78/07, 136/09

ü. yüz 44/01, 80/04

ü. yüz (üç-yüz) 45/03, 75/09, 102/06, 102/07, 114/12, 143/10

[=137]

üçer Üç sayısının üleştirme sayı sıfatı.

ü. 25/02, 91/04, 145/07

[=3]

üçünci Üç sayısının sıra sıfatı, sırada ikinciden sonra gelen.

ü. 9/09, 13/08, 15/07, 22/08, 26/11, 35/08, 37/13, 40/09, 43/08, 48/10, 64/02, 66/05, 68/08, 69/05, 71/06, 75/03, 81/02, 108/05, 121/04,138/09, 141/09, 144/09,

ü. (elli üçünci) 145/06

ü. (ḳırḳ üçünci) 114/07

ü. (on üçünci) 31/04, 32/08, 83/01, 130/09,

ü. (otuz üçünci) 95/09

[=31]

üfüril- Üfürme işi yapılmak.

ü.-e 24/11, 25/05, 30/02, 78/11, 119/10, 120/06, 129/02

ü.-erek 70/08, 87/13

ü.-üp 36/05

[=10]

ümniyye Ar. Umut, ümit, emel.

ü.+si-y-le 3/05

[=1]

ürk- Bir şeyden korkup sıçramak, tevahhuş etmek.

ü.-meden 15/03

ü.-mekle 15/03

ü.-mesi 15/03

ü.-mez 15/02

ü.-üp 15/01

[=5]

ürkme Ürkmek işi, tevahhuş.

ü. 14/13, 15/01

[=2]

ürküt- Ürküntü vermek.

ü.-mege 86/06

[=1]

ürper- Korku, tiksinti, üşüme vb. yüzünden tüylerin dikilip derinin nokta nokta kabarmasıyla görülen ani titreme.

ü.-mesinden 52/13

ü.-üp 138/13

[=2]

üst **1.** Bir şeyin yukarı, göğe doğru olan yanı, üzeri, fevk, alt karşıtı.

ü. 8/01, 9/12, 10/03, 10/07, 10/10

ü.+ünde 8/03, 9/13, 10/01, 107/04, 130/07

2. Bir şeyin dış yüzü, yüzey.

ü.+ünden 90/04

ü.+üne 56/11

[=12]

üzengi Eyerin iki yanında asılı bulunan ve hayvana binildiğinde ayakların basılmasına yarayan, altı düz demir halka.

ü. 13/11, 17/02, 17/08, 68/02

ü.+den 17/01

ü. ile 16/13

ü.+sinden 16/01

ü.+sine 16/03

ü.+ye 13/12, 15/12

[=10]

üzere1. Şartıyla.

ü. 18/13, 25/02, 36/02, 38/08, 102/09,125/12, 136/11

2. Amacıyla.

ü. 43/06, 46/09, 85/04,

3. Şekilde, tarzda.

ü. 11/06, 32/10, 36/10, 38/12, 42/08, 47/03, 48/08, 50/08, 52/09, 55/12, 62/02, 62/08, 62/12, 65/07, 67/05, 69/06, 72/09, 80/02, 85/13, 101/08, 106/10, 119/05, 138/01, 141/02, 141/03, 142/06, 142/10, 144/02

[=38]

üzeri 1. Beden.

ü. 8/02, 73/08

ü.+nde 4/09, 7/09, 8/04, 13/09, 13/12, 15/08, 15/10, 16/10, 101/10

ü.+nden 23/11

ü.+ne 8/06, 13/11, 15/09, 16/11, 17/02, 17/07, 20/04, 20/08, 21/04, 42/03, 68/01, 75/10, 86/05, 86/13, 87/05, 89/08, 89/12, 91/06, 101/06, 124/12, 126/04, 144/11, 16/12

2. Bir şeyin yukarı, göğe doğru olan yanı, üzeri, fevk, alt karşıtı.

ü. 11/09, 66/02, 69/08, 107/03, 115/12, 130/05, 135/09, 136/05, 136/11

ü.+nde 32/11, 71/02, 111/06, 134/08, 141/07

ü.+nden 32/03, 79/09, 90/05, 116/04, 116/12, 129/11

ü.+ne 13/11, 14/10, 22/07, 26/05, 26/06, 32/02, 39/12, 45/06, 46/04, 47/12, 51/05, 51/08, 56/06, 61/07, 68/11, 68/13, 74/12, 107/13, 108/03, 116/03, 116/11, 118/05,

119/08, 121/12, 122/06, 123/02, 123/05, 125/11, 126/12, 136/04, 136/06, 136/10, 14/12, 142/01, 142/01

3. Bir şeyin dış yüzü, yüzey.

ü. 49/01, 122/06

ü.+**nde** 71/10

ü.+**nden** 37/03

ü.+**ne** 20/07, 21/11, 22/02, 22/10, 22/13, 22/13, 27/06, 27/08, 31/13, 32/04, 33/01, 33/08, 37/02, 39/03, 39/04, 39/05, 40/08, 41/03, 43/10, 44/02, 44/12, 45/01, 45/03, 45/04, 46/02, 46/05, 46/12, 47/08, 49/04, 49/13, 50/12, 53/04, 53/09, 54/02, 54/04, 56/04, 56/05, 56/08, 56/13, 58/02, 58/07, 59/06, 59/12, 60/01, 60/06, 61/08, 62/04, 62/07, 62/10, 63/03, 63/06, 64/11, 66/06, 66/07, 66/10, 68/07, 71/04, 71/05, 71/07, 75/09, 82/13, 83/04, 83/05, 85/10, 86/11, 87/03, 91/11, 95/05, 96/07, 96/08, 98/13, 99/12, 100/01, 100/04, 102/05, 103/09, 107/01, 110/01, 110/06, 110/12, 110/13, 111/01, 111/04, 111/08, 111/09, 111/10, 113/11, 111/13, 112/04, 115/04, 115/07, 116/01, 116/07, 116/12, 117/01, 117/04, 117/06, 118/05, 119/02, 119/11, 118/01, 120/09, 121/12, 122/05, 123/01, 123/02, 124/09, 124/10, 125/02, 126/03, 126/08, 131/02, 134/07, 135/08, 137/03, 137/04, 138/08, 138/12, 139/05, 139/09

4. -den sonra.

ü.+**ne** 123/08

[=218]

üzerlik Sedef otugillerden, yaprakları almaşık, çiçekleri beyaz renkte, susama benzeyen tohumları acı olan, halk hekimliğinde tedavi amaçlı, tütsü olarak kullanılan bir bitki, üzerlik (Peganum harmala).

ü. 123/10

[=1]

üzüm Asmanın taze veya kuru olarak yenilen ve salkım durumunda bulunan meyvesi, üzüm.

ü. 23/02, 23/04, 23/07, 35/03, 36/13, 43/03, 50/07, 58/08, 59/10, 67/06, 67/09, 74/02, 78/01, 84/07, 87/07, 92/08, 95/02, 95/05, 103/04, 103/05, 133/11, 142/08

ü.+i 42/10

ü. ile 85/02

ü. ile berāber 112/07

[=25]

vācib Ar. Yapılması gerekli olan, terkedilmesi caiz olmayan husus.

v. **(du'ā-yı vācibü'l-edā)** 1/11

[=1]

vādī Ar. Alan.

v.+**den** 2/06

v.+yi fenn-i inşā vü raḳam 3/04

[=2]

vāḥid Ar. Tek, bir.

v. (cism-i vāḥid ol-) 56/06

[=1]

vaḥş Ar. İnsandan kaçan, insana alışkın olmayan, yabani.

v.+dir 5/08

[=1]

vaḥy Ar. Bir emir veya hükmün Allah tarafından peygamberin kalbine bildirilmesi ve bu yolla gelen ilahi haber.

v. it- 5/11

[=1]

vāḳı‘ Ar. Olan, vuku bulan.

v. ol- 6/09

[=1]

vaḳt Ar. Zaman.

v. 17/11, 77/06

v.+da 5/09, 12/04, 13/10, 15/08, 15/12, 16/04, 17/10, 28/03, 31/09, 32/12, 36/06, 37/01, 37/08, 37/13, 40/01, 42/09, 44/04, 45/03, 48/13, 50/05, 56/01, 58/11, 58/12, 67/02, 68/13, 78/03, 78/13, 80/03, 81/12, 86/04, 88/08, 96/05, 131/13, 141/05, 145/07

v.+ı 12/03, 46/10

v.+ı-y-la 9/01

v.+ı ḥażar (vaḳt-ı ḥażar) 146/07

v.+ı ise 25/03

v.+ı ḳış (vaḳt-ı ḳış) 127/08

v.+ı şayf (vaḳt-ı şayf) 12/13

v.+ı şitā (vaḳt-ı şitā) 52/09, 75/06, 86/06, 105/02

v.+ında 32/11, 61/13

v.+ından mā‘adā 8/07

[=51]

Vallāhu a‘lemu bi’ş-şavāb ve bihī nesta‘īn Ar.“İşin doğrusunu Allah bilir ve ondan yardım dileriz.” anlamında Arapça bir dua.

v. 3/09

[=1]

var Mevcut, evrende veya düşüncede yer alan, yok karşıtı.

v.+dır 28/02

v. ise 94/11, 100/05

[=3]

var- **1.** Belli bir duruma veya düzeye gelmek.

v.-dıḳda 10/06, 10/13

2. Erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, vasıl olmak.

v.-ıncaya ḳadar 80/08

[=3]

vaşıf Ar. Bir kimse veya şeyin taşıdığı hal, sıfat, nitelik.

v.+lar 9/04

[=1]

vāṣıl Ar. Ulaşma.

v. ol- 1/06

[=1]

vāsi‘ Ar. Geniş.

v. (geŋiş ve vāsi‘ ol-) 9/05

v. ol- 12/05

[=2]

vaż‘ Ar. Koyma, konulma.

v. 33/01, 33/08, 51/05, 60/06, 62/01, 71/01, 71/07, 75/08, 82/12, 83/04, 87/03, 91/11, 110/13, 116/01, 116/09, 117/04, 117/06, 122/13, 125/02, 135/07

v. idil- 58/04

v. ile 17/08, 21/11, 99/12, 101/06, 113/06, 116/12, 118/05, 122/06, 124/09, 126/04, 129/10, 130/12, 135/09, 136/10, 28/08

v. olun- 22/03, 22/11, 23/01, 25/12, 26/06, 27/06, 56/07, 60/03, 60/11, 60/12, 67/08, 79/13, 99/09, 100/06, 102/13, 104/13, 111/11, 112/01, 114/03, 116/06, 117/02, 118/13, 126/11, 131/09, 131/10, 133/11, 133/12, 134/05, 135/01, 135/11, 136/01, 137/03, 140/02, 140/03, 144/05

[=71]

vāżıḥa Ar. Şüphe bırakmayacak şekilde açık olan, açık seçik, apaçık, aşikâr.

v.+dandır 17/03

[=1]

ve Ar. İki kelime veya iki cümle arasına girerek aralarında bir bağ olduğunu anlatan söz.

v. 1/01, 1/01, 1/03, 1/04, 1/05, 1/08, 1/09, 1/09, 2/02, 2/03, 2/05, 2/05, 2/07, 2/07, 2/09, 2/09, 2/11, 2/11, 2/13, 2/13, 3/01, 3/02, 3/03, 3/04, 3/04, 3/04, 3/06, 3/08, 3/10, 3/10, 4/06, 4/08, 4/08, 4/08, 4/09, 4/10, 4/10, 4/10, 4/11, 4/11, 4/11, 4/11, 4/11, 4/12, 5/01, 5/01, 5/01, 5/02, 5/08, 5/09, 5/09, 5/11, 5/12, 6/01, 6/02, 6/02, 6/03, 6/03, 6/07, 6/07, 6/08, 6/10, 7/01, 7/01, 7/03, 7/04, 7/04, 7/04, 7/05, 7/06, 7/10, 7/13, 8/01, 8/02, 8/02, 8/02, 8/02, 8/02, 8/03, 8/03, 8/04, 8/04, 8/04, 8/04, 8/04, 8/06, 8/07, 8/07, 8/07, 8/08, 8/10, 8/10, 8/10, 8/11, 9/01, 9/01, 9/01, 9/04, 9/04, 9/04, 9/04, 9/04, 9/05, 9/05, 9/05, 9/05, 9/05, 9/06, 9/06, 9/06, 9/06, 9/06, 9/06, 9/07, 9/08, 9/08, 9/09, 9/09, 9/11, 9/12, 9/13, 10/01, 10/02, 10/02, 10/04, 10/07, 10/09, 10/10, 10/12, 10/12, 11/01, 11/01, 11/03, 11/03, 11/04, 11/04, 11/11, 11/11, 11/12, 11/13, 12/01, 12/01, 12/01, 12/02, 12/05, 12/06, 12/06, 12/09, 12/11, 12/12, 12/12, 12/12, 12/13, 12/13, 13/01, 13/01, 13/02, 13/02, 13/03, 13/04, 13/06, 13/07, 13/07, 13/08, 13/10, 13/11, 13/12, 13/12, 14/01, 14/02, 14/05, 14/06, 14/07, 14/07, 14/07, 14/10, 14/10, 14/11, 14/11, 14/11, 14/11, 15/02, 15/02, 15/03, 15/05, 15/07, 15/09, 15/09, 15/13, 16/01, 16/02, 16/02, 16/04, 16/05, 16/05, 16/08, 16/08, 16/09, 16/10, 17/01, 17/01, 17/04, 17/04, 17/05, 17/07, 17/08, 17/09, 17/11, 17/12, 17/12, 18/04, 18/05, 18/07, 18/08, 18/09, 18/12, 19/01, 19/03, 19/04, 19/04,

19/05, 19/05, 19/06, 19/06, 19/08, 19/11, 19/11, 19/12, 20/02, 20/07, 20/10, 20/11, 20/12, 21/02, 21/03, 21/04, 21/05, 21/07, 21/11, 22/03, 22/06, 22/12, 23/03, 23/03, 23/05, 23/06, 23/09, 23/10, 23/10, 23/12, 24/01, 24/05, 24/06, 24/06, 24/06, 24/07, 24/07, 24/07, 24/10, 24/11, 24/12, 25/01, 25/02, 25/06, 25/07, 25/07, 25/07, 25/07, 25/07, 25/07, 25/07, 25/08, 25/08, 25/12, 25/13, 25/13, 25/13, 25/13, 25/13, 26/08, 26/10, 27/11, 27/12, 27/12, 28/01, 28/01, 28/01, 28/01, 28/01, 28/03, 28/04, 28/06, 28/06, 28/06, 28/07, 28/07, 28/07, 28/12, 28/12, 28/12, 28/13, 29/02, 29/02, 29/06, 29/07, 29/08, 29/10, 29/11, 29/11, 29/11, 29/12, 29/12, 30/01, 30/02, 30/02, 30/02, 30/05, 30/07, 30/08, 30/08, 30/11, 30/12, 31/01, 31/03, 31/08, 31/12, 31/12, 31/13, 32/02, 32/06, 32/06, 32/09, 32/13, 32/13, 32/13, 32/13, 32/13, 33/01, 33/01, 33/01, 33/04, 33/04, 33/04, 33/04, 33/05, 33/07, 33/07, 33/07, 33/08, 33/12, 33/12, 33/13, 34/01, 34/03, 34/05, 34/06, 34/07, 34/08, 35/02, 35/03, 35/04, 35/09, 35/09, 35/10, 35/11, 35/11, 35/12, 36/03, 36/04, 36/07, 36/07, 36/07, 36/12, 36/12, 36/13, 37/01, 37/04, 37/05, 37/05, 37/06, 37/08, 38/03, 38/03, 38/04, 38/04, 38/06, 38/06, 38/07, 38/07, 38/11, 38/11, 38/13, 39/03, 39/03, 39/07, 39/11, 39/11, 40/03, 40/05, 40/06, 41/03, 41/09, 41/12, 42/01, 42/07, 42/09, 42/10, 42/10, 42/11, 42/11, 42/12, 43/02, 43/03, 43/03, 43/03, 43/03, 43/04, 43/04, 43/07, 43/08, 43/09, 43/12, 44/04, 44/08, 44/08, 44/09, 44/09, 44/10, 45/01, 45/01, 45/08, 45/09, 45/11, 45/12, 46/01, 46/03, 46/03, 46/04, 46/05, 46/06, 46/06, 46/07, 46/07, 46/10, 46/10, 46/11, 46/11, 46/11, 46/12, 46/12, 46/12, 46/13, 47/02, 47/07, 47/10, 47/11, 47/11, 47/12, 47/13, 48/01, 48/03, 48/07, 48/07, 48/08, 48/08, 48/09, 48/12, 48/12, 49/03, 49/04, 49/05, 49/06, 49/06, 49/07, 49/09, 49/09, 49/11, 49/13, 50/01, 50/04, 50/04, 50/04, 50/05, 50/06, 50/06, 50/06, 50/08, 50/09, 50/10, 50/13, 51/02, 51/03, 51/03, 51/04, 51/04, 51/05, 51/06, 51/08, 51/09, 51/10, 51/11, 51/11, 51/12, 52/02, 52/03, 52/05, 52/05, 52/05, 52/06, 52/06, 52/06, 52/06, 52/06, 52/06, 52/06, 52/07, 52/07, 52/07, 52/07, 52/08, 52/08, 52/09, 52/12, 52/13, 53/04, 53/06, 53/07, 53/08, 53/08, 53/08, 53/08, 53/10, 53/12, 54/01, 54/01, 54/01, 54/04, 54/04, 54/05, 54/05, 54/06, 54/06, 54/09, 54/09, 54/10, 54/11, 54/13, 55/01, 55/01, 55/02, 55/02, 55/03, 55/03, 55/04, 55/04, 55/04, 55/05, 55/08, 55/12,

55/13, 56/04, 56/04, 56/05, 56/08, 56/11, 56/12, 56/12, 56/12, 56/13, 57/02, 57/02, 57/02, 57/02, 57/03, 57/04, 57/04, 57/04, 57/04, 57/04, 57/04, 57/05, 57/05, 57/07, 57/07, 57/07, 57/07, 57/08, 57/08, 57/08, 57/09, 57/10, 57/11, 57/12, 57/13, 57/13, 57/13, 57/13, 58/01, 58/01, 58/03, 58/03, 58/04, 58/04, 58/06, 58/06, 58/06, 58/07, 58/07, 58/08, 59/03, 59/03, 59/05, 59/06, 59/07, 59/11, 59/12, 59/13, 6/11, 6/11, 6/11, 60/01, 60/03, 60/05, 60/05, 60/06, 60/10, 60/11, 61/02, 61/02, 61/03, 61/03, 61/03, 61/03, 61/04, 61/04, 61/05, 61/06, 61/07, 61/08, 61/08, 61/09, 61/11, 61/11, 61/11, 61/12, 61/12, 61/12, 61/13, 62/01, 62/03, 62/04, 62/06, 62/06, 62/06, 62/07, 62/09, 63/08, 63/08, 63/08, 63/09, 64/01, 64/01, 64/01, 64/02, 64/03, 64/03, 64/03, 64/04, 64/04, 64/04, 64/06, 64/06, 64/07, 64/07, 64/10, 65/04, 65/11, 65/13, 66/01, 66/01, 66/02, 66/08, 66/08, 66/10, 67/02, 67/02, 67/02, 67/06, 67/06, 67/07, 67/09, 67/09, 68/03, 68/04, 68/06, 68/06, 68/07, 68/12, 68/13, 69/03, 69/07, 69/11, 69/13, 70/01, 70/01, 70/01, 70/01, 70/02, 70/03, 70/12, 70/12, 70/13, 70/13, 71/01, 71/01, 71/01, 71/02, 71/05, 71/07, 71/11, 72/01, 72/01, 72/02, 72/02, 72/03, 72/03, 72/03, 72/08, 72/10, 72/11, 72/11, 72/11, 72/12, 72/13, 73/01, 73/02, 73/02, 73/02, 73/05, 73/05, 73/06, 73/06, 73/07, 73/07, 73/08, 73/08, 73/09, 73/10, 73/12, 73/12, 73/12, 74/01, 74/03, 74/05, 74/06, 74/07, 74/12, 74/12, 74/12, 74/13, 75/04, 75/06, 75/08, 75/09, 75/12, 75/13, 75/13, 76/01, 76/07, 76/07, 76/07, 76/09, 76/11, 76/13, 77/04, 77/05, 77/07, 77/09, 77/13, 78/02, 78/04, 78/04, 78/07, 78/07, 78/08, 78/08, 78/11, 78/11, 79/01, 79/01, 79/01, 79/02, 79/04, 79/04, 79/05, 79/10, 79/10, 79/10, 79/10, 79/11, 79/11, 79/11, 79/11, 79/11, 8/05, 8/05, 80/03, 80/04, 80/05, 80/06, 80/06, 80/07, 80/08, 80/09, 80/09, 80/11, 80/11, 80/11, 81/01, 81/01, 81/05, 81/05, 81/05, 81/05, 81/06, 81/08, 81/09, 81/10, 81/10, 81/12, 81/12, 81/13, 82/01, 82/07, 82/07, 82/09, 82/09, 82/09, 82/10, 82/11, 82/11, 82/11, 82/12, 82/13, 83/01, 83/02, 83/04, 83/04, 83/04, 83/05, 83/08, 83/09, 83/10, 83/10, 83/12, 83/12, 83/13, 84/01, 84/03, 84/03, 84/07, 84/07, 84/09, 84/10, 84/11, 84/11, 84/11, 84/13, 85/01, 85/02, 85/03, 85/05, 85/05, 85/06, 85/06, 85/07, 85/08, 86/01, 86/02, 86/02, 86/03, 86/03, 86/05, 86/05, 86/08, 86/10, 86/12, 86/13, 87/01, 87/02, 87/02, 87/02, 87/03, 87/05, 87/07, 87/09, 87/09, 87/10, 87/12,

88/01, 88/01, 88/03, 88/03, 88/05, 88/05, 88/05, 88/08, 88/08, 88/09, 88/09, 88/11, 89/01, 89/02, 89/04, 89/04, 89/06, 89/06, 89/06, 89/07, 90/02, 90/02, 90/02, 90/04, 90/04, 90/05, 90/07, 90/08, 90/11, 90/11, 91/03, 91/03, 91/03, 91/04, 91/08, 91/08, 91/09, 91/09, 91/10, 91/10, 91/11, 91/11, 91/13, 92/01, 92/05, 92/05, 92/05, 92/06, 92/06, 92/08, 92/08, 92/10, 93/04, 93/04, 93/05, 93/08, 93/08, 93/09, 93/12, 93/12, 94/02, 94/03, 94/04, 94/04, 94/06, 94/07, 94/11, 94/12, 94/13, 94/13, 95/01, 95/01, 95/05, 95/06, 95/06, 95/07, 95/10, 95/10, 95/11, 95/13, 96/01, 96/05, 96/05, 96/06, 96/09, 96/13, 96/13, 96/13, 97/01, 97/03, 97/03, 97/04, 97/09, 97/10, 97/10, 97/11, 97/13, 97/13, 97/13, 98/01, 98/01, 98/01, 98/01, 98/02, 98/03, 98/06, 98/08, 98/09, 98/10, 98/10, 98/10, 98/10, 98/11, 98/11, 98/11, 99/05, 99/08, 99/09, 99/10, 99/11, 99/13, 100/01, 100/03, 100/04, 100/05, 100/07, 100/07, 100/08, 100/09, 100/10, 100/11, 101/01, 101/03, 101/03, 101/09, 101/09, 101/10, 101/12, 101/12, 101/12, 101/13, 102/01, 102/02, 102/02, 102/03, 102/03, 102/03, 102/04, 102/06, 102/07, 102/07, 102/07, 102/07, 102/08, 102/11, 102/11, 102/11, 102/12, 102/12, 103/01, 103/01, 103/02, 103/05, 103/06, 103/06, 103/06, 103/06, 103/06, 103/07, 103/09, 103/10, 103/10, 103/12, 103/12, 103/13, 104/04, 104/06, 104/09, 105/01, 105/02, 105/04, 105/05, 105/07, 105/07, 105/08, 105/09, 105/13, 106/02, 106/02, 106/02, 106/02, 106/02, 106/02, 106/03, 106/03, 106/04, 106/06, 106/08, 106/13, 107/05, 107/06, 107/09, 107/09, 107/11, 107/12, 108/02, 108/02, 108/02, 108/05, 108/05, 108/06, 108/08, 108/09, 108/10, 108/10, 108/11, 109/01, 109/02, 109/03, 109/04, 109/05, 109/06, 109/06, 109/06, 109/08, 109/08, 109/08, 109/08, 109/10, 109/10, 109/12, 110/01, 110/09, 110/12, 110/13, 111/02, 111/03, 111/04, 111/04, 111/04, 111/05, 111/05, 111/05, 111/06, 111/06, 111/10, 111/10, 111/13, 112/03, 112/04, 112/04, 112/04, 112/05, 112/05, 112/08, 112/10, 112/11, 113/02, 113/05, 113/06, 113/12, 113/13, 114/02, 114/02, 114/04, 114/05, 114/08, 114/09, 114/09, 114/10, 114/12, 114/13, 114/13, 115/03, 115/04, 115/05, 115/07, 116/01, 116/02, 116/04, 116/04, 116/07, 116/08, 116/08, 116/08, 116/09, 116/10, 116/12, 116/13, 117/01, 117/03, 117/04, 117/04, 117/05, 117/06,

117/07, 117/09, 117/09, 117/09, 117/09, 117/10, 117/12, 117/13, 117/13, 118/01, 118/01, 118/01, 118/02, 118/04, 118/08, 118/09, 118/12, 118/12, 118/12, 119/01, 119/04, 119/04, 119/05, 119/12, 119/13, 120/01, 120/03, 120/03, 120/03, 120/03, 120/07, 120/07, 120/09, 120/12, 121/01, 121/01, 121/01, 121/01, 121/04, 121/05, 121/06, 121/08, 121/08, 121/09, 121/13, 121/13, 122/07, 122/09, 122/12, 123/01, 123/02, 123/03, 123/03, 123/03, 123/04, 123/08, 123/08, 123/11, 123/13, 123/13, 123/13, 123/13, 124/02, 124/06, 124/06, 124/07, 124/07, 124/07, 124/07, 124/08, 124/11, 124/13, 125/02, 125/04, 125/09, 125/12, 125/12, 126/02, 126/02, 126/03, 126/03, 126/06, 126/06, 126/06, 126/07, 126/07, 126/09, 126/10, 126/11, 126/13, 127/04, 127/09, 127/10, 127/10, 127/10, 127/11, 127/11, 127/11, 127/11, 127/11, 127/12, 127/12, 127/12, 127/12, 127/13, 127/13, 127/13, 127/13, 128/01, 128/01, 128/01, 128/02, 128/02, 128/02, 128/02, 128/03, 128/03, 128/03, 128/04, 128/04, 128/04, 128/05, 128/06, 128/07, 128/08, 128/11, 128/13, 129/03, 129/03, 129/05, 129/07, 129/11, 130/01, 130/05, 130/07, 130/08, 130/13, 131/06, 131/12, 131/13, 132/06, 132/07, 132/10, 133/03, 133/05, 133/08, 133/08, 133/09, 133/09, 133/10, 133/11, 133/11, 133/11, 133/11, 133/12, 134/01, 134/02, 134/03, 134/04, 134/05, 134/06, 134/06, 134/07, 134/09, 134/09, 134/09, 134/11, 135/01, 135/03, 135/03, 135/04, 135/07, 135/08, 135/10, 135/10, 135/12, 135/12, 136/02, 136/04, 136/04, 136/05, 136/06, 136/07, 136/09, 136/09, 136/09, 136/11, 137/01, 137/07, 137/08, 137/10, 138/06, 138/09, 138/13, 138/13, 139/05, 139/06, 139/08, 139/10, 139/10, 139/11, 14/04, 14/12, 140/04, 140/04, 140/06, 140/06, 140/06, 140/07, 140/07, 140/08, 140/11, 141/01, 141/01, 141/05, 141/10, 141/10, 142/02, 142/03, 142/07, 142/08, 142/08, 142/10, 142/13, 142/13, 143/01, 143/01, 143/01, 143/01, 143/01, 143/01, 143/02, 143/02, 143/03, 143/07, 143/07, 143/07, 143/08, 143/08, 143/08, 143/08, 143/08, 143/10, 144/05, 144/07, 144/08, 144/11, 144/12, 144/12, 144/13, 144/13, 145/01, 145/04, 145/08, 145/11, 146/02, 146/08, 146/09, 146/10, 16/12, 16/12, 22/13, 28/08, 50/12

v. u 1/03, 1/03, 1/03, 1/04, 1/05, 1/08, 2/03, 2/04, 2/05, 2/07, 2/08, 2/10,

2/13, 3/05, 3/07, 3/08, 3/09, 8/01, 76/02

v. ü 1/01, 2/09, 2/12, 3/02, 3/03, 3/06

v. vü 1/02, 3/04, 3/06, 3/07

[=1487]

ve'l-ḥāṣıl (< Ar. ve, harf-i tarif el-, Ar. ḥāṣıl) Sonuç olarak, sözün kısası, kısacası.

v. 134/01

[=1]

ve sā'ir (< Ar. ve Ar. sā'ir) Diğer.

v. 4/09, 12/12, 17/10, 23/08, 40/01, 44/06, 64/02, 81/10

[=8]

ve sā'ire (< Ar. ve Ar. sā'ire) Ve benzeri.

v. 25/11, 63/05, 101/05

v.+den 61/07

v. miṣllü 42/03, 91/12

[=6]

veca' Ar. Ağrı, acı, sızı.

v. 75/04, 132/11

v.+ıŋ 101/09, 133/06

v.+i şedīd 96/06

v. ol- 132/13, 133/03

[=7]

veca'ü'l-ḳalb (< Ar. veca', harf-i tarif el-, Ar. ḳalb) Atın kalbindeki ağrı.

v. 72/10

[=1]

veca'ü'l-külyeteyn (< Ar. veca', harf-i tarif el-, Ar. külyeteyn) Atın böbreklerindeki ağrı.

v. 75/03

[=1]

veca'ü'l-mi'de (< Ar. veca', harf-i tarif el-, Ar. mi'de) Atın midesindeki ağrı.

v. 76/05

[=1]

veca'ü' ṭ-ṭıḥāl (< Ar. veca', harf-i tarif el-, Ar. ṭıḥāl) Atın dalağındaki ağrı.

v. 74/03

[=1]

vecc Ar. Dere ve durgun su kenarlarında yetişen, 50-125 santimetre yüksekliğinde, çok yıllık ve otsu bir bitki, eğir otu. (Acorus calamus).

v. 142/13

[=1]

vech Ar. Tarz, biçim, yol.

v. (ber-vech-i ātī) 35/01, 65/07

v.+le 6/05, 11/04

v.+le (ber-vechle) 30/04

v.+le (ne-vechle) 17/04

[=6]

velev Ar. Olsa da, isterse, ise de, ise bile.

v. 7/13

[=1]

veremü'l-'urḳūb (< Ar. veremü, harf-i tarif el-, Ar. urḳūb) Atın baldır sinirinin şişmesi sonucu oluşan hastalık.

v. 130/09

[=1]

vesī Ar. Geniş, vasi.

v. (tenhā-süvār-ı ṣaḥrā-yı vesī'u'l-ercā-yı risālet) 2/10

v. (vesī'u'l-ercāī) 2/05

[=2]

ve yā (< Ar. ve, Far. yā) Ayrı olmakla birlikte aynı değerde tutulan iki şeyi anlatan kelimelerden ikincisinin önüne getirilen söz, yahut.

v. 49/01, 97/03, 125/02, 140/09, 144/01

[=5]

ve yāḫūd (< Ar. ve ve Far. yā ve Far. ḫūd) Veya.

v. 7/02, 7/05, 8/03, 12/09, 17/07, 26/03, 31/04, 42/02 49/01, 49/02, 54/05, 57/03, 58/13, 59/05, 59/12, 61/06, 62/02, 63/01, 64/08, 64/09, 65/01, 65/02, 65/09, 67/11, 69/02, 69/09, 71/09, 74/09, 76/03, 79/06, 85/06, 88/02, 88/12, 89/03, 89/11, 93/10, 93/13, 94/05, 95/08, 96/01, 96/01, 96/07, 97/03, 98/02, 99/07, 102/05, 103/03, 112/11, 113/12, 117/11, 121/12, 123/11, 123/12, 124/09, 125/02, 126/09, 127/03, 136/08, 137/01, 137/03, 137/07, 137/10, 137/13, 138/02, 138/10, 139/02, 140/12, 140/12, 141/04, 142/01, 142/12, 143/11, 143/13, 144/07, 144/08, 145/04

[=76]

viḳāye Ar. Koruma, gözetme, kayırma.

v. içün 11/10

[=1]

viḳāyeten (< Ar. viḳāye'nin tenvinli şekli) Koruma bakımından.

v. 73/11

[=1]

vir- **1.** Hayvan için yedirip içirmek, doyurmak.

v.-enler 9/02

v.-irim 5/10

v.-miş gibi 9/02

2. Herhangi bir duruma sokmak.

v.-ecek 12/06, 142/05

v.-meyecek 17/07

3. Kök veya gövdeleri sonuna -ı (-i, -u, -ü) zarf-fiil eki almış fiillere gelerek tezlik bildiren birleşik fiiller oluşturur.

v.-ir 72/13, 128/11

v.-üp 52/13

[=9]

ḫalel vir- 12/06

ṣadaḳa vir- 9/02

semen vir- 142/05

zaḥmet vir- 17/07

ṣalıvir- 52/13, 72/13, 128/11

[=7]

viril- **1.** Hayvan için yedirilip içirilmek, doyurulmak.

v.-digi 12/04, 12/07, 12/12

v.-e 13/01, 13/02, 13/06, 13/07, 13/07, 35/08, 36/08, 43/08, 68/10,

85/05, 86/10, 104/06, 108/08, 109/03, 129/05, 130/13, 139/11
v.-erek 13/04, 34/02
v.-meden 88/10, 107/11, 123/08, 130/11
v.-mek 73/11
v.-mesi 11/05, 12/08, 13/02
v.-meye 21/05, 85/07, 98/03
v.-meyüp 12/12, 13/03, 143/02, 146/07
v.-üp 12/10, 13/05, 133/05
v.-ür ise 12/05
2. Kuvvet dayandırılmak.
v.-e 13/12
3. Hava ciğerlerden boşaltılmak.
v.-üp 96/01
4. Kök veya gövdeleri sonuna -ı (-i, -u, -ü) zarf-fiil eki almış fiillere gelerek tezlik bildiren birleşik fiiller oluşturur.
v.-e 13/10, 54/08, 82/03
[=46]
şalıviril- 13/10, 54/08, 82/03
ḳarışdırılup viril- 13/02
yıḳanup viril- 43/08
[=5]
vuḥūş Ar. Vahşiler, yabani hayvanlar.
v. gibi 5/08
[=1]
vūku‘ Ar. Olma, meydana gelme.
v. bul- (vūku‘-bul-) 66/05, 100/04
v. bul- 77/01
[=3]
vuḳū‘-yāfte (<Ar. vuḳū‘ ve Far. -yāfte) Vuku bulmuş, meydana gelmiş.
v.+i ser-defter-i seyyi’āt-ı gerdūn-ı dūn 7/09
[=1]
vuşaḳ Ar. Maydanozgillerden, öz suyu hekimlikte kullanılan bir bitki (Dorema ammoniacum).
v. 57/08
[=1]
vücud Ar. İnsan veya hayvan gövdesi, beden.
v. (yek-vücūd ol-) 76/04, 116/03
v.+ı 57/01
v.+ına 142/05
v.+ınıŋ 142/10
[=5]
vüs‘at Ar. Genişlik, bolluk.
v.+ı 4/10
[=1]
yā Far. İki kelimeyi, iki kelime öbeğini veya iki cümleyi birbirine bağlar.
y. ... ve yāḫūd 81/03
[=1]
yabān Far. Kendi kendine yetişen bitki.
y. 40/08
[=1]
yabānī(< Far. yabān ve nispet eki -ī) Doğada kendiliğinden yetişen (bitki).
y. 50/06, 50/06, 52/05, 78/08, 87/07, 91/10, 103/05, 128/01, 128/01, 133/11

y. (kereb-i yabānī) 40/02
[=11]

yābis Ar. Kuru, rutubetsiz.
y. 115/11
y. ol- 115/04, 115/13
y. ve ḥār ol- 129/07
[=4]

yaġ Birleşiminde stearik, oleik, palmitik asitlerle gliserin bulunan ve bunların oranlarına göre kıvamları değişen bitkisel veya hayvansal madde.
y. 36/05, 42/12, 123/10, 132/01, 137/06, 146/11
y.+a 45/07
y.+dan 34/11, 118/08
y.+ı 19/07, 20/13, 23/03, 28/04, 28/04, 28/06, 29/08, 39/10, 41/03, 42/10, 46/10, 46/11, 47/10, 48/07, 53/04, 57/03, 57/13, 59/13, 60/11, 61/03, 64/03, 64/08, 65/01, 65/01, 66/08, 67/08, 67/09, 68/04, 69/01, 70/12, 72/02, 72/07, 74/07, 74/09, 78/13, 81/05, 81/06, 82/05, 82/11, 83/04, 84/10, 84/10, 85/05, 85/11, 88/03, 90/11, 91/01, 91/09, 91/09, 91/10, 92/01, 93/04, 94/03, 94/04, 95/07, 95/08, 97/11, 98/01, 100/08, 100/10, 102/01, 102/07, 102/11, 102/11, 103/01, 103/03, 103/11, 105/02, 105/07, 105/09, 106/04, 106/05, 106/08, 109/04, 109/06, 110/01, 111/04, 111/10, 112/04, 113/05, 113/07, 113/09, 113/13, 114/05, 118/04, 118/12, 121/08, 121/13, 122/02, 126/06, 126/08, 127/09, 127/10, 127/12, 128/02, 128/04, 128/07, 129/05, 132/07, 132/09, 132/13, 133/10, 134/06, 135/02, 135/08, 135/09, 136/04, 136/09, 137/02, 140/07, 142/13, 144/07, 144/13, 146/09
y.+ı ile 28/13, 30/05, 40/10, 56/01, 57/01, 58/11, 59/12, 60/03, 76/02, 80/13, 84/02, 103/07, 103/13, 104/03, 104/08, 105/09, 106/13, 111/11, 116/08, 118/02, 125/01, 134/13, 139/12, 142/03
y.+ı ile berāber 47/05
y.+ına 28/04, 34/10, 60/08, 71/09, 83/12, 89/02, 91/03, 114/12, 129/08, 133/01, 145/10
y.+ınıŋ 49/06, 82/04, 85/09
y. ḳadar 135/07
y.+ları 101/03
[=164]

yaġla- Yağ sürmek.
y.-yup 66/03, 7710, 92/13
[=3]

yaġlan- Yağlama işi yapılmak, yağ sürülmek, yağ konulmak.
y.-a 137/06
[=1]

yaġsız Yağı olmayan.
y. 29/08
[=1]

yāḫūd Far. Veya, ya da.
y. 140/09

[=1]

yaḳı Bazı hastalıkları tedavi etmek amacıyla bir bez üzerine yayılıp deri üzerine uygulanan, beden ısısıyla vücuda yapışan eczalı parça.

y. 116/03

y. açıl- 137/08

y. gibi 62/02, 116/11, 117/07

[=5]

yaḳıl- 1. Yanmasını sağlamak veya yanmasına yol açmak, tutuşturmak.

y.-a 86/08, 133/02, 142/01

y.-araḳ 90/12,

y.-maḳ 73/10

2. Et, sebze, meyve, hamur vb.ni ateş üzerinde yanacak derecede pişirmek.

y.-a 141/08,

y.-araḳ 24/13, 138/11

y.-up 24/10, 26/02, 35/04, 37/09, 50/11, 62/03, 62/04, 113/09

[=16]

dökilüp yaḳıl- 142/01

[=1]

yaḳın Az bir ara ile ayrılmış olan.

y. 104/04, 119/10

[=2]

yalŋız Sadece.

y. 7/07, 13/06, 31/07, 34/02, 35/05, 36/05, 47/09, 49/02, 59/13, 65/02, 65/05, 65/08, 73/03, 86/10, 87/01, 89/08, 90/02, 90/12, 90/13, 106/07, 109/12, 124/02, 126/06, 144/08, 145/05

[=25]

yan Sağ ve solun ortak adı, yön, taraf, cihet.

y. (yan yan) 75/05

y.+ına 21/05, 81/03

y.+ında 27/11, 36/11, 38/06, 48/09, 130/07

y.+ları-y-la 112/13

y. yan 75/04

[=10]

yan- Birleşiminde karbon bulunan maddeler, ısı ve ışık yayarak kül durumuna geçip yok olmak.

y.-ar iken 133/02

y.-mamış kireç 58/02, 58/06, 58/12, 59/07, 115/05

y.-mayacaḳ 116/09

y.-mış kireç 113/11

y.-mış zāc 54/01

y.-mış zāc-ı Ḳıbrīsī 132/10, 134/07

[=11]

yanaḳ Yüzün kulak, göz, şakak, burun ve çene arasında kalan iki yan tarafından her biri.

y.+ından (yanaġından) 128/13

y.+larında 51/03

y.+larından 101/11

y.+larınıŋ 81/01

[=4]

ya‘nī Ar. “Demek oluyor ki” anlamında bir söz.

y. 6/10, 6/10, 9/01, 20/01, 22/04, 29/12, 31/03, 36/06, 41/10, 6/11, 73/03, 74/03, 75/03, 76/05, 77/06, 78/02, 86/01, 87/05, 99/02, 115/07, 115/09, 124/13, 130/10, 135/04, 137/12
[=25]

yanlıḳ Yan taraf.
y.+ına (yanlıġına) 133/07
[=1]

yapaġı İlkbaharda kırkılan koyun tüyü, yapak.
y. 100/06, 100/07
y.+sı 99/08, 100/05, 136/10, 137/03
[=6]

yapıl- 1. Oluşturulmak, ortaya konulmak.
y.-anlar 14/07
y.-araḳ 50/08, 51/12, 52/09, 56/08, 59/12, 70/10, 77/05, 77/11, 93/01, 107/08, 107/13, 108/05, 121/08, 121/11, 129/07, 130/01, 137/03, 140/07, 145/08
y.-maḳ 112/12, 113/12, 114/01
y.-mış 119/10, 145/08
y.-up 14/11, 24/10, 62/09, 72/05, 79/12, 117/11, 144/04
y.-up içiril- 44/11
y.-up püsküril- 144/12
y.-up yutdurul- 40/12
[=35]
2. Uygulanmak, tatbik edilmek.
y.-a 114/04
[=1]
ḫamīr yapıl- 117/11
lapa gibi yapıl- 129/07
merhem yapıl- 79/12, 108/05, 121/08, 121/11, 140/07, 144/04
[=8]

yapış- 1. Yapışkan bir maddeye bulanmış olan bir şey ayrılmayacak bir biçimde bir yere tutunup kalmak.
y.-maḳ içün 123/04
y.-up 124/11, 128/11
2. Aralık bırakmayacak şekilde bitişmek.
y.-mış gibi 48/12
[=4]

yapışdırıl- Yapıştırma işi yapılmak.
y.-a 60/09, 61/08, 109/11, 116/04, 117/08
y.-araḳ 19/03, 111/02
y.-up 112/08, 123/05
[=9]

yapraḳ Bitkilerde solunum, karbon özümlenmesi, terleme vb. olayların oluştuğu, çoğu klorofilli, yeşil ve türlü biçimdeki bölümler.
y.+dan 139/05
y.+ı (yapraġı) 37/10, 38/12, 46/07, 64/04, 64/04, 64/09, 75/13, 75/13, 76/11, 77/06, 79/04, 84/11, 88/05, 99/13, 100/03, 103/09, 109/13, 121/01, 122/11, 128/03, 132/03, 139/02, 139/04, 140/03, 141/03, 141/04
y.+ı (yapraġı ḳadar) 63/04

y.+ı ile berāber (yapraġı ile berāber) 97/02
y. ile 62/02
[=30]
yara Bir dış etkiyle, bir hastalık veya arıza sebebiyle vücutta meydana gelen kesik, yarık veya çıban.
y. 15/13, 21/13, 38/06, 47/13, 55/13, 56/09, 56/12, 57/03, 58/01, 58/03, 58/05, 58/12, 59/01, 59/07, 59/12, 60/02, 60/02, 60/12, 61/02, 61/06, 61/09, 62/04, 62/10, 100/01, 100/04, 109/05, 111/08, 111/11, 111/13, 112/03, 112/09, 115/04, 115/10, 116/06, 116/07, 116/09, 116/10, 117/01, 117/08, 117/11, 117/13, 118/05, 118/07, 118/12, 118/13, 119/03, 121/12, 121/12, 137/03, 137/04, 137/06, 138/06, 138/11, 138/12, 139/05, 140/07
y.+da 59/05, 60/09, 100/09, 119/02, 134/07
y.+dır 121/05
y. gibi ol- 120/05
y. içün 38/08, 58/02
y. it- 105/01
y. ḳadar 23/11
y.+lar 19/06, 55/11, 114/10, 138/01
y.+lara 99/07, 100/01, 110/07, 115/08, 118/04, 118/08
y.+larında 115/12
y.+nıŋ 54/02, 56/08, 56/11, 56/13, 58/06, 60/11, 111/09, 112/01, 112/03, 115/04, 115/06, 116/11, 117/12, 138/08, 22/13
y. ol- 15/12, 23/12, 28/12, 31/13, 37/01, 37/04, 57/06, 59/02, 60/09, 63/07, 100/13, 102/05, 110/07, 111/06, 111/07, 112/08, 121/06, 121/10, 122/06, 137/02, 138/02, 138/03, 138/06, 138/10, 140/04, 140/05, 140/09
y.+sı 76/13, 138/07, 138/12, 138/13
y.+sına 58/03, 62/01
y.+ ya 58/05, 60/03, 60/12, 99/09, 100/08, 116/04, 122/01
y.+ya (-a müşābih ol-) 121/05
y.+yı 61/01, 97/06
[=136]
yara- Bir şey yararlı olmak, yarar sağlamak.
y.-r 13/04
[=1]
yarat- (Allah) Olmayan bir şeyi var etmek.
y.-maḳ 4/05
[=1]
yarı Bir bütünü oluşturan iki eşit parçadan her biri, nısıf.
y. 13/12, 13/12
y.+sı 7/13, 33/03, 37/02, 44/01, 49/13, 51/05, 53/03, 54/06, 54/06, 74/03, 74/03, 126/10
y.+sına ḳadar 84/05
y.+sında 146/08
y.+sından 34/05, 43/05, 44/03
[=19]

yarıl-1. Üzerinde derin yara açılmak.

y.-ması 79/07

2 . Kesip açılmak, delip açılmak.

y.-an 110/08

y.-araḳ 21/11, 100/05, 130/02, 130/08

y.-madıkça 111/02

y.-up 22/12, 25/11, 31/09, 52/01, 99/13, 110/08, 111/03, 138/08

[=15]

yarım Bütün bir şeyin ayrıldığı iki eşit parçadan her biri.

y. 13/05, 20/06, 24/01, 24/05, 24/06, 24/09, 25/09, 29/11, 33/09, 42/05, 44/11, 50/02, 53/08, 54/07, 69/09, 70/06, 70/12, 72/05, 74/02, 74/11, 75/02, 75/09, 75/12, 82/13, 83/04, 83/07, 83/08, 83/12, 85/02, 87/08, 87/10, 90/06, 142/13, 144/11

[=34]

yarımşar Yarım yarım, yarım olarak.

y. 25/08, 82/07, 84/06, 142/07

[=4]

yaş **1.** Doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman.

y.+ına 10/05, 10/06, 10/06, 10/11, 10/13, 10/13

y.+ına ḳadar 9/10, 10/02, 10/09, 10/10

y.+ında 10/04, 10/07, 10/08, 10/11, 11/01, 100/04, 142/09

y.+ından 9/09, 10/02, 10/09

y.+ını 10/03, 10/09

y.+ınıŋ 11/02

2. Islak, nemli.

y. 11/12, 80/05, 102/03, 111/06, 133/11, 134/08

3. Kendi suyunu yitirmemiş, kurumamış, kurutulmamış.

y. 73/11, 96/01, 102/11, 125/10, 129/04, 129/04, 129/12

y.+ından 37/01

[=37]

yaşar- Göz için nemlenmek, ıslanmak, yaşla dolmak.

y.-ması 80/11

y.-up 87/05

[=2]

yat- Boylu boyunca uzanmak.

y.-ar 23/10

y.-madan 57/02, 128/12

y.-up 82/09, 83/10, 88/08

y.-up ḳalḳ- 83/02, 128/10

[=8]

diküp yat- 23/10

yatup ḳalḳ- 83/02

[=2]

yatırıl- Yatması sağlanmak.

y.-up 25/05, 42/03, 79/08, 119/08

[=4]

yavaş Hızı gerekenden az olan, hızlı olmayan.

y. 69/13, 72/12, 94/13, 127/07

y. (yavaş yavaş) 13/10, 16/07, 17/10, 18/03, 31/09, 32/05, 66/03, 135/03

y.+ça 70/07, 77/02

y. yavaş 13/10, 16/07, 17/10, 18/03, 31/09, 32/05, 66/03, 135/03
[=22]

yavrı bk. **yavru**
y.+sı 145/13
[=1]

yavru Yeni doğmuş hayvan.
y.+sınıŋ 25/11
[=1]

yavrula- Çoğalmak.
y.-yup 99/10
[=1]

yayıl- **1.** İlaç veya karışım açılıp serilmek.
y.-araḳ 118/05, 122/06, 136/10
y.-up 116/11, 123/02, 136/04
2. Genişlemek, büyümek.
y.-ması 114/10
[=7]

yaz Kuzey yarım kürede 21 Haziran-23 Eylül, güney yarım kürede 21 Aralık-21 Mart tarihleri arasındaki zaman dilimi, ilkbaharla sonbahar arasındaki sıcak mevsim.
y. 12/01, 138/10
y.+ın 33/11
y. ise 53/05, 105/08
[=5]

ye- Ağızda çiğneyerek yutmak.
y.-digi 28/03, 40/03, 42/09, 49/09, 77/07
y.-dikde 41/10
y.-dirildigi 12/06
y.-me 143/07
y.-me içme 48/03, 90/03
y.-meden 38/07, 38/11, 93/08, 108/06
y.-meden nāşī 30/03
y.-mege 13/07, 86/05
y.-mekle 40/09, 41/08
y.-memesi 76/07
y.-memesinden 49/09
y.-mesinden 38/06
y.-mesün içün 90/08 (!)
y.-meyüp 20/11
y.-meyüp çigne- 95/01
y.-miş ol- 26/07
y.-r iken 84/13
y.-yebileceginden (yiyebileceginden) 13/03
y.-yecegi (yiyecegi) 50/13, 52/04, 66/10, 77/05, 78/08, 78/11, 80/07, 95/06, 98/09, 139/11
y.-yerek (yiyerek) 41/04
y.-yüp (yiyüp) 114/10
y.-yüp (yiyüp iç-) 12/03, 23/09
[=42]

yed Ar. El.
y.+inden 6/08
[=1]

yedi Altıdan sonra gelen sayının adı.
y. 10/07, 25/09, 30/13, 40/13, 43/04, 45/02, 45/10, 62/05, 69/03, 76/04, 78/01, 85/11, 92/11, 97/13, 101/06, 126/04, 126/07, 128/13, 142/08, 145/08
y. (on yedi) 10/11
y.+sekiz 86/09
[=22]

yedinci Yedi sayısının sıra sıfatı, sırada altıncıdan sonra gelen.
y. 15/09, 27/13, 33/09, 42/02, 54/02, 78/02, 83/09, 110/03, 124/05, 140/04, 155
y. (ḳırḳ yedinci) 136/02
y. (on yedinci) 42/07, 109/04, 132/11, 165
y. (otuz yedinci) 98/04
y. (yirmi yedinci) 88/07
[=18]
doğranup yediril- 49/12, 50/13, 98/09
[=3]
yediril- Yedirme işi yapılmak.
y.-digi 49/12, 65/04, 96/10
y.-e 18/10, 43/05, 43/07, 45/10, 50/13, 65/04, 65/05, 71/05, 73/04, 74/13, 78/12, 80/10, 81/02, 87/01, 88/01, 89/11, 90/12, 96/02, 96/07, 96/09, 97/03, 97/04, 98/03, 98/09, 107/01, 114/13, 143/04, 143/11, 146/03
y.-ecek 49/04, 85/08
y.-erek 47/11, 85/07, 86/12, 88/03, 90/08, 94/02, 113/09, 129/04
y.-medigi 20/05
y.-mek üzere 43/06, 85/04
y.-mesi 96/10
y.-meye 37/07, 46/01, 83/06, 84/01
y.-meyerek 45/11
y.-meyüp 34/02, 34/06, 47/11, 73/11, 82/06, 84/06, 85/09, 86/10, 87/01, 87/06, 92/10, 93/04, 97/11, 97/12, 100/11
y.-üp 98/02
[=67]
yek-vücūd (< Far. yek ve Ar. vücūd) Tek bir vücut hâlinde.
y. ol- 76/04, 116/03
[=2]
yektā-nişīn (< Far. yek, Far. tā ve Far. -nişīn) Tek oturan.
y.+i mesned-i peyġamberī 2/11
[=1]
yel Romatizma ağrısı.
y. 81/02, 127/01
y.+den 111/05
y.+dir 83/02
y.+ler 80/01
[=5]
yele Atın ensesinde veya boynunda bulunan uzun kıllar.
y.+si 4/08, 63/09, 64/10
y.+sinde ise 106/06
y.+sine 63/10, 63/11, 64/02
[=7]
yelek Kuşların kanadındaki uzun tüy.
y.+i-y-le (yelegiyle) 21/13
[=1]
yellen- Kalın bağırsaktaki gazı dışarıya çıkarmak.
y.-digi 44/05, 67/02
[=2]
yem (At için) Hayvan yiyeceği.
y. 9/01, 20/11, 28/03, 76/07, 84/13, 86/05, 93/04, 93/08

y.+i 11/04, 108/07, 109/03

[=11]

yemiş Meyve.

y.+i 76/08

[=1]

yemlik Ahırlarda hayvanlara yem verilen, hayvanın başı boyunda, kenarlı uzun, tekne biçiminde yer veya yem kabı.

y.+e (yemlige) 109/03

y.+i (yemligi) 11/07, 108/13

[=3]

yeŋi **1.** Kullanılmamış veya az kullanılmış olan, eski karşıtı.

y. 53/02

2. Yapılışı, üretilişi üzerindeni henüz çok zaman geçmemiş olan.

y. 134/03

[=2]

yer **1.** Vücudun herhangi bir bölümü.

y.+inden 80/09, 81/01, 81/01, 81/01, 99/12, 107/01, 119/09, 119/10, 137/08, 137/09

y.+ine 22/11, 36/12, 67/12

2. Mevki, mekân, mahal.

y.+de 57/02, 81/01

y.+inden 116/12

y.+ine 141/11

y.+lerde 135/05

3. Bir şeyden kalan iz, nişan.

y.+lerine 58/02, 59/01, 111/02, 140/08

4. Bir şeyin, bir nesnenin kapladığı veya kaplayabileceği hacim.

y.+de 25/08

5. İskelet sisteminde kemik ve eklemlerin bulunduğu yer, mafsal.

y.+ine 136/03

y.+lerinde 52/11, 53/13

6. Bir şeyin yerini almak üzere.

y.+ine 114/01

7. Gezinilen, ayakla basılan taban, zemin.

y.+e 88/10

[=28]

yeryüzü Dünya.

y.+nden 5/13

[=1]

yeşil Sarı ile mavinin karışmasından ortaya çıkan, bitki yapraklarının çoğunda görülen renk.

y. 12/04, 12/05, 24/04, 27/11, 38/06, 38/07, 38/11, 73/03, 80/09, 81/01, 81/05, 81/06, 84/01, 85/06, 86/12, 90/12, 94/02, 97/03, 97/03, 98/02, 102/12, 103/04, 109/09

[=23]

yeşillen- Yeşil duruma gelmek, yeşil olmak, yeşermek.

y.-inceye ḳadar 106/12

y.-üp 10/10

[=2]

yeşillik Yeşil olma durumu.

y.+iŋ (yeşilliginj) 27/13

[=1]

yetmiş Altmış dokuzdan sonra gelen sayının adı.

y. 59/13

[=1]

yevm Ar. Gün.

y.+i 8/12

[=1]

yevmiyye Ar. Günlük.

y. 12/10

[=1]

yıḳa- Su veya başka bir sıvı kullanarak bir şeyi temizlemek.

y.-r gibi 41/06

y.-yup 18/04

[=2]

yıḳan- Yıkama işi yapılmak veya yıkama işine konu olmak.

y.-a 23/02, 31/10, 49/06, 56/08, 64/10, 64/13, 65/01, 65/02, 70/11, 92/02, 101/06, 102/02, 103/04, 104/04, 104/09, 104/13, 105/03, 105/09, 110/09, 112/03, 112/06, 115/06, 118/07, 121/07, 126/09, 131/02, 133/09, 144/09

y.-an 133/10, 144/12

y.-araḳ 48/01, 56/13, 99/07, 102/10, 106/01, 111/13, 115/07, 120/08, 122/09

y.-dıḳdan-ṣoŋra 63/05, 118/13, 131/10

y.-mayup 120/05, 135/01

y.-mış 18/10

y.-up 12/09, 19/07, 29/07, 47/10, 48/04, 49/02, 59/06, 62/10, 63/06, 64/06, 64/08, 64/12, 68/05, 68/07, 86/09, 88/04, 99/11, 100/07, 100/09, 101/01, 101/03, 103/12, 104/12, 105/04, 106/13, 107/09, 108/11, 111/07, 112/03, 115/13, 116/05, 116/06, 116/10, 117/01, 117/03, 117/05, 117/08, 119/01, 119/12, 121/04, 121/06, 125/08, 126/08, 131/08, 137/05, 138/03, 138/11, 144/12

y.-up ḳurıdıl- 117/13

y.-up ḳuru- 104/10

y.-up viril- 43/07

[=96]

yıḳanıl- Temizlenmesi sağlanılmak.

y.-dıḳdan-ṣoŋra 62/05

y.-up 21/12

[=2]

yırtıcı Beslenmek için başka hayvanları parçalayarak yiyen (hayvan).

y. 138/09

[=1]

yigirmi On dokuzdan sonra gelen sayının adı.

y. 10/11, 20/01, 22/03, 28/06, 28/13, 34/07, 37/12, 38/02, 42/04, 43/10, 44/13, 45/03, 46/02, 49/13, 53/03, 57/08, 64/04, 65/06, 67/04, 69/05, 70/06, 70/07, 72/08, 73/12, 74/09, 86/11, 91/02, 94/07, 102/11, 109/10, 118/03, 118/04, 119/05, 121/08, 127/09, 127/11, 128/01, 136/06, 136/07, 136/12, 145/10

y. (yüz yigirmi) 55/04, 69/03, 79/10, 91/11, 102/13, 103/01

y. altıncı 85/12

y. beş 57/03, 102/07

y. beşer 105/04

y. beşinci 80/01

y. dört 47/06, 51/09, 97/04, 104/04, 104/09, 107/04, 108/01, 108/03, 112/08, 121/03, 143/09, 59/08

y. sekiz 10/12

y. sekizinci 89/13

y. ṭoḳuzuncı 92/03

y. yedinci 88/07

[=68]

yigirminci Yirmi sayısının sıra sıfatı, sırada on dokuzuncudan sonra gelen.

y. 62/11, 135/04

[=2]

yigirmişer Yirmi sayısının üleştirme sayı sıfatı.

y. 53/07, 55/03, 70/01, 92/01

y. (yüz yigirmişer) 69/02, 101/03

[=6]

yine Yeniden, bir daha, tekrar, gene.

y. 4/12, 5/02, 6/09, 8/11, 10/01, 10/05, 13/07, 15/05, 18/04, 18/07, 18/08, 21/11, 27/08, 29/05, 34/06, 39/05, 40/07, 55/02, 59/10, 60/01, 61/13, 62/02, 62/08, 63/02, 63/02, 63/06, 64/01, 64/07, 64/13, 66/03, 68/03, 82/04, 82/05, 87/12, 97/13, 100/09, 101/06, 104/12, 110/05, 113/09, 117/05, 117/07, 119/10, 122/03, 122/07, 133/13, 136/07, 141/08, 146/10

[=49]

yoġırıl- Katı veya toz durumundaki bir madde herhangi bir sıvı ile karıştırılarak hamur durumuna getirilmek.

y.-a 108/10

y.-araḳ 107/06, 140/01, 140/03

y.-dıḳdan-şoŋra 132/09

y.-up 20/13, 27/06, 56/07, 92/12, 124/10

[=10]

yoġurıl- bk. yoġırıl

y.-araḳ 56/11

[=1]

yoġurul- bk. yoġırıl

y.-up 56/09

[=1]

yoḳ Bulunmayan, mevcut olmayan (nesne, kimse vb.), var karşıtı.

y. gibi 72/12

y.+ısa (yoġ-ısa) 100/05

[=2]

yoḳaru **1.** Bir şeyin üst bölümü, fevk, aşağı karşıtı.

y. 17/10, 23/10, 23/13, 24/01, 38/10, 43/12, 45/13, 49/09, 54/06, 54/11, 90/01, 104/05, 139/07

y.+sı 7/03

y.+sından 90/04, 136/09

y. ṭoġrı 68/02, 84/09

2. -e yönelmiş olarak, -e doğru.

y. (-a yoḳaru) 67/11, 124/04, 126/04, 131/01

[=22]

yol Bir yerden bir yere gitmek amacıyla içinden veya üzerinden geçilen yer, tarik, rah.

y. 144/09

y.+a 146/09

y.+da 15/04

y.+dan 107/09, 123/08

2. Hastalığın genişlemesi, yayılması, ulaşması için fırsat ve imkan.

y. bul- 49/06, 49/08

[=11]

yonca Baklagillerden, başak durumundaki çiçekleri kırmızı veya mor renkli, hayvanlara yem olarak yetiştirilen çayır bitkilerinin genel adı (Trifolium).

y. 55/02

[=1]

yonıl- Yontulmak.

y.-a 135/04

[=1]

yorġun Gösterdiği çabadan ve hareketlilikten dolayı gücü azalmış olan, sarfettiği çabanın etkisini üzerinde hisseden, yorulmuş.

y. ve derli iken 19/04

[=1]

yorul- Sarfettiği çaba sonucu yorgunluk duymak, yorgun duruma gelmek.

y.-duḳda 20/04, 54/07

y.-madan 124/06

[=3]

yubūset Ar. Kuruluk.

y.+den 111/05

y.+inden 134/10

[=2]

yubūsetli Kuru.

y. ol- 115/12

[=1]

yuḳarı bk. **yoḳaru 1.**

y. 66/02, 72/12

y.+daki 9/11

y. ṭoġrı 90/03

[=4]

yum- Sıkıp kapamak

y.-up 28/03, 81/12

[=2]

yumru Vücuttaki şiş, ur, kabarcık.

y. 108/04

[=1]

yumul- Kapanmak.

y.-up 29/04, 87/05

[=2]

yumurṭa Bir dişinin vücudunda oluşan, yumurtlama ve döllenmeden sonra aynı türden bir canlı oluşturan hücre.

y. 28/04, 29/11, 33/08, 34/07, 43/09, 43/12, 44/02, 45/05, 54/04, 54/04, 54/04, 56/06, 60/07, 61/05, 77/10, 82/04, 82/06, 85/11, 86/11, 88/05, 97/13, 98/07, 107/06, 120/03, 126/03

y. aḳı 26/13

y. gibi 77/11

y. ḳadar 66/13, 70/10, 93/01

y.+lar 43/10

y.+nıŋ 29/11, 43/09, 124/08

y.+nıŋ aḳı 140/06

[=35]

yumuşa- Sertliği kalmamak, yumuşak duruma gelmek.

y.-dıḳda 99/12, 138/05, 59/08

y.-dıḳdan-şoŋra 22/12, 29/03, 43/11

y.-dıḳdan şoŋra 21/10

y.-madıġı 47/07

y.-mamış 99/10

y.-yup 47/07, 135/05

[=11]

yumuşadıl- Sertliği giderilmek, yumuşak duruma getirilmek.

y.-dıḳdan-şoŋra 100/03

[=1]

ısladılup yumuşa- 59/08

[=1]

yumuşaḳ Dokunulduğunda veya üzerine basıldığında çukurlaşan, eski biçimini kaybeden, katı karşıtı.

y. 16/01, 17/01, 76/03, 100/10

y. ise 14/04

y. ol- 9/06, 14/06, 57/11, 110/06, 130/10

[=10]

yunul- Yıkanmak.

y.-up 89/02

[=1]

yut- Ağızda bulunan bir şeyi yutağa geçirmek.

y.-madan 43/08

[=1]

yutdırıl- bk. **yutdurul-**

y.-a 41/03, 77/05

[=2]

dökilüp yutdırıl- 41/03

ḳonup yutdrıl- 77/05

[=2]

yutdurıl- bk. **yutdurul-**

y.-a 145/09

[=1]

yutdurul- Yutma işi yaptırılmak.

y.-a 40/12

[=1]

yapılup yutdurul- 40/12

[=1]

yuvarlan- Kendi üzerinde dönerek hareket etmek.

y.-acağından 12/04

y.-madan 109/01

y.-mamasına 12/02

y.-masında 12/05

y.-masından 101/10

y.-up 88/08

y.-ur 82/09

[=7]

yük Bir hayvan veya taşıtın taşayabileceği miktar.

y. 143/13, 144/03

[=2]

yüksek Tabanı ile en üst noktası arasındaki mesafe kendi cinsinden olan şeylere göre fazla olan.

y. 12/01, 16/03

y. ol- 11/08, 108/13

[=4]

yün Koyun, keçi, deve vb. hayvanların vücudunu örten, dokuma sanayisinde, yatak, yastık ve yorgan yapmakta kullanılan tüylere verilen isim.

y.+i 139/06

y.+i ile 141/09

[=2]

yürek Kalp.

y. 110/04

y.+i (yüregi) 110/04

[=2]

yöri- bk. **yürü- 1.**

y.-mez 87/06

y.-yinceye ḳadar 15/04, 17/12

[=3]

yöridil- Yürütmek işi yapılmak, yürütmek işine konu olmak.

y.-digi 17/03

y.-e 17/09, 17/12, 124/04, 124/12, 131/01

y.-erek 15/05, 89/12

y.-meden 16/13, 144/09

y.-meyüp 15/04

y.-üp ḳaşandırıl- 89/08

[=12]

yürü- 1. Adım atarak ilerlemek.

y.-r iken 9/08, 14/02, 15/07, 72/10, 75/04, 80/11, 119/07, 123/06, 127/07, 130/04, 135/05, 139/06, 140/09

2. Yayılmak, ulaşmak, kaplamak.

y.-r 115/03

[=14]

‘ādetā yürü- 14/02

[=1]

yürüdil- bk. **yöridil-**

y.-erek 67/12

[=1]

yüz 1. Doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı.

y. 21/09, 22/06, 22/10, 33/03, 33/05, 33/09, 34/07, 37/02, 44/05, 44/13, 46/01, 46/13, 49/11, 51/08, 53/02, 53/07, 63/10, 64/03, 64/04, 66/07, 71/02, 72/06, 74/01, 74/05, 74/08, 80/04, 82/04, 83/05, 83/12, 83/13, 85/01, 85/03, 85/09, 90/05, 102/06, 102/10, 102/11, 105/04, 109/06, 118/03, 127/12, 127/13, 128/02, 128/03, 128/03, 128/03, 128/03, 128/04, 128/04, 128/05, 143/12, 145/03, 145/09, 146/02

y. (iki-yüz) 21/09, 45/03, 45/09, 49/13, 50/09, 54/10, 55/06, 73/02, 74/05, 79/04, 86/11, 89/09, 89/11, 140/10

y. (üç-yüz) 44/01, 45/03, 75/09, 80/04, 114/12102/06, 102/07, 143/10

y. yigirmi 55/04, 69/02, 79/10, 91/11, 102/13, 103/01

y. yigirmişer 69/02, 101/03

y. ellişer 140/11

y. ḳırḳ 57/07, 57/13, 58/01

2. Başın, üzerinde alın, kaş, göz, burun, yanaklar, ağız, ve çene bulunan ön kısmı, surat, çehre.

y.+i 115/03

3. Sebep, neden.

y.+ümden 6/08

4. Giderek değişen biçim ve renk.

y. tut- 119/12

[=91]

yüzer Yüz sayısının her birine yüz veya her defasında yüz tane anlamına gelen üleştirme şekli.

y. 81/06

[=1]

zāc Ar. Kükürtle demir bileşimlerinden biri.

z. (ḳırmızı zāc) 58/06, 58/07, 59/07

z. (ṣarı zāc) 58/08

z. (ṣarı zāc-ı Ḳıbrīsī) 63/12

z. (yanmış zāc) 54/01

z. (yanmış zāc-ı Ḳıbrīsī) 132/10, 134/08

z.+ı Ḳıbrīsī 38/03, 54/01, 56/12, 62/03, 108/09, 130/05, 136/03, 136/09, 138/12

[=17]

za‘ferān Ar. Süsengillerden, baharda çiçek açan, 20-30 santimetre boyunda, soğanlı bir kültür bitkisi, safran (Crocus sativus).

z. 24/06, 25/08, 29/02, 29/11, 32/13, 33/04, 36/07, 44/06, 46/12, 50/06, 52/06, 55/03, 64/04, 68/07, 145/02

z.+ıŋ 33/01

[=16]

ża‘fiyet Ar. Zayıf olma durumu, zayıflık.

ż.+inden 72/01

[=1]

ẓāhir Ar. Meydanda olan, görünen, açık ve belli olan (şey).

ẓ. ol- 47/05, 73/01, 83/03

[=3]

zaḥmet Ar. Sıkıntı, eziyet.

z. çek- 40/04

z. vir- 17/07

[=2]

zā’id Ar. Fazla.

z. (laḥm-ı zā’id) 21/08, 39/02, 58/02, 59/06

z.+e (laḥm-ı zā’id) 31/05

z.+i (laḥm-ı zā’id) 61/09

z.+iŋ (laḥm-ı zā’id) 39/03, 39/05, 31/05

z. ol- 36/11

[=10]

zā’ide Ar. Zâid kelimesinin tamlamalarda ortaya çıkan aynı anlamdaki müennes şekli. bk. **zā’id**

z. (ruṭūbet-i zā’ide) 54/08

[=1]

zā’idü’l-ḫanāzīr (< Ar. zā’id, harf-i tarif el-, Ar. ḫanāzīr) Deride ve genellikle boyunda görülen, lenf düğümlerinin şişkinliğiyle beliren tüberküloz türü, sıraca.

z. 99/02

[=1]

ża‘flen- Zayıflama işine konu olmak, zayıf duruma gelmesine sebep olmak.

ż.-ecegi 31/07

ża‘īf Ar. Sağlamlığı, dayanıklılığı olmayan.

ż. 77/06

ż. ol- 14/10

[=2]

ża‘īfle-Zayıf duruma gelmek.

ż.-yüp 94/12

[=1]

[=1]

zā’il Ar. Devamlı ve kalıcı olmayan, sona eren, yok olan, ortadan kalkan.

z. ol- 84/08, 87/04, 142/12

[=3]

zamān Ar. Bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit.

z. (ser-ḫayl-i selāṭīn-i zamān) 1/06

z.+ı feyż-i nişān-ı mülūkāne 2/04

z.+ki (zamān-ki) 4/13

[=3]

żamġ Ar. Bazı ağaçların kabuklarından sızdıktan sonra renksiz veya sarımtırak renkte katı bir madde hâlini alan camsı yapıştırıcı madde.

ż. 139/08

ż.+ı 92/01, 93/12, 111/10

ż.+ı ‘Arabī 44/13

ż. ile 36/08

[=6]

żam (< Ar. żamm) Üzerine bir şey ekleme, katma.

ż. olun- (żamm olun-) 13/01

[=1]

ẓan (< Ar. ẓann) Gerçeğini bilmeden ihtimal üzerine hüküm verme, bu yolda verilen hüküm, sanı.

ẓ.+ına göre (ẓannına göre) 13/02

ẓ. olun- (ẓann olun-)17/05, 18/01

[=3]

zar İnce perde veya örtü.

z. 29/12

[=1]

żararAr. Bir şeyin, bir olayın yol açtığı çıkar kaybı veya olumsuz, kötü sonuç, ziyan, mazarrat.

ż.+ı 131/05

ż.+ı ol- 12/06

ż. it- 131/12

[=3]

za‘ter Ar. Ballıbabagillerden, karşılıklı küçük yapraklı, beyaz, pembe, kırmızı başak durumunda çiçekleri olan ve çiçeği baharat gibi kullanılan, odunsu saplı, kokulu bir bitki, kekik, zahter (Thymus vulgaris). krş. **ḥāşā**

z. 85/10, 97/13, 143/08

[=3]

ẕatī Ar. Bir şeyin ta kendisi, maddî varlığı, maddî varlığının özü, öz varlık.

ẕ. ol- 15/04, 30/03

[=2]

zebān Ar. Dil.

z.+ı ‘aẕbü’l-beyān-ı Türkī 2/09

[=1]

ẕebḫ Ar. Boğazlama, kesme.

ẕ. olun- 90/10, 113/02

[=2]

ẕehebī (<Ar. ẕeheb ve nispet eki -ī) Altından yapılma.

ẕ. (iḳlīmīyā-yı ẕehebī) 25/07

ẕ. (mürdeseng-i ẕehebī) 32/04

[=2]

zehirli Zehiri olan, ağılı.

z. ol- 138/09

[=1]

ẕeker Ar. Erkeklik organı.

ẕ.+i 9/06, 67/04, 67/06, 68/07, 69/01, 72/13, 114/12, 144/12

ẕ.+i tutıl- 108/06

ẕ.+inde 68/08

ẕ.+ine 68/02, 68/04, 68/08, 68/09, 69/01, 70/03

ẕ.+ini 52/13, 67/13, 68/03, 68/03, 69/03, 128/11

ẕ.+iniŋ 68/12, 71/12, 76/06

[=25]

ẕelīl Ar. Aşağılanan, hor görülen hakir (kimse).

ẕ. ol- 4/06

[=1]

zem'a Ar. Hayvanın dizi ve dirseklerinin çatlaması ve yürürken kan akması ile ortaya çkan bir hastalık.

z. 130/04

[=1]

zemīn Ar. Taban, döşeme, toprak sathı.

z. (ḥamd u s̱enā-yı Ḫālıḳ-ı āsumān u zemīn) 1/04

[=1]

zenān Far. Kadınlar.

z. 31/11

[=1]

zencār Far. Bakır pası cinsinden bir göz taşı. krş. **cenkār**

z. 53/09, 54/01, 58/08, 112/02, 118/01, 121/08, 140/04

[=7]

zencbīl Ar. Zencefilgillerden, Hindistan ve Malezya'da yetişen, yaklaşık 100 santimetre yüksekliğinde, kamış görünüşünde otsu bir bitki, zencefil (Zingiber officinale).

z. 29/02, 52/06, 128/02, 143/07

[=4]

zerāvend Far. İki çeneklilerden, çiçekleri koyu kahverengi ve pis kokulu, tırmanıcı bir bitki, kabakulak otu, karaasma, kurtluca, zeravent (Aristolochia).

z. 33/04, 52/07, 54/09, 72/06, 79/05, 84/04, 138/03

[=7]

zer-beft (< Far. zer ve Far. beft) Sırmalı (kumaş).

z. 1/10

[=1]

zerdeçāv Far. Zencefilgillerden, kök saplarından safranı andıran boyalı bir madde çıkarılan,

yaprakları sivri uçlu, çiçekleri sarı renkte, çok yıllık bir bitki, Hint safranı, zerdeçal (Curcuma longa).

z. 34/07, 36/07, 114/05

[=3]

zer-endūd (< Far. zer ve Far. endūd) Ezilmiş varak altının zer mürekkep hâline getirilerek beyaz veya renkli kâğıda fırçayla sürülmesiyle hazırlanmış (hat veya tezyinat eseri).

z. (ġāşiye-i zer-endūd) 1/05

[=1]

zerrīn Far. Altından yapılmış.

z. (licām-ı zerrīn) 1/04

z. (raḫş-ı zerrīn-licām-ı şevket u şān) 1/09

[=2]

zevā'id Ar. Bir organın yuvarlak ve birbirinden ayrılmış parçalarından her biri, çıkıntı.

z. 109/11, 110/01

[=2]

zevāt Ar. Zatlar, saygı değer kimseler.

z.+ı dirāyet-simāt 1/03

[=1]

zevce Ar. Bir erkeğin nikahlı eşi, karısı.

z. 8/10

[=1]

zeyn Ar. Süs, bezek.

z. (pür-zīb u zeyn) 1/04

[=1]

zeyt Ar. Zeytin yağı.

z. 19/07, 39/10, 41/03, 42/10, 47/10, 48/07, 49/06, 53/04, 59/13, 67/08, 70/03, 70/12, 71/08, 74/07, 74/07, 76/01, 76/02, 78/11, 81/05, 81/06, 82/11, 84/11, 85/05, 85/11, 88/03, 91/03, 91/10, 93/04, 94/03, 95/07, 95/08, 98/01, 100/08, 100/10, 102/01, 102/03, 102/11, 103/01, 103/10, 103/13, 104/08, 105/01, 105/07, 105/09, 106/04, 106/08, 106/13, 109/06, 111/11, 113/13, 114/12, 116/08, 118/02, 118/04, 118/12, 121/08, 121/13, 122/02, 126/08, 128/04, 128/07, 129/05, 130/09, 132/09, 134/06, 135/08, 136/04, 136/09, 137/02, 139/12, 145/10

z. (revġan-ı zeyt) 19/05, 35/03, 42/04, 45/09, 46/06, 48/04, 49/02, 54/05, 57/05, 57/05, 58/01, 60/01, 61/04, 63/09, 64/01, 64/07, 66/01, 66/12, 67/07, 68/13, 69/02, 73/06, 75/09, 76/03, 78/05, 78/07, 80/06, 88/05, 90/06, 91/08, 96/09, 100/06, 100/10, 101/05, 102/03, 103/07, 108/02, 112/05, 117/04, 119/13, 120/03, 120/08, 125/02, 126/06, 129/03, 133/12, 135/10, 135/12, 136/06, 136/12, 137/04, 137/10, 139/11

z.+e (revġan-ı zeyt) 53/11, 69/12, 70/05, 88/12, 91/01, 131/09

z. ile 63/12

z. ile (revġan-ı zeyt) 59/09, 63/10, 7710, 80/04, 85/03, 96/07, 136/03
[=138]

zeytūn Ar. Zeytingillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen, 10-20 metre yüksekliğinde, dalları dikensiz, yaprakları karşılıklı, küçük ve gümüş renginde, uzun ömürlü bir ağaç (Olea europaea).
z. 38/12, 58/13, 111/10, 131/08
[=4]

zırnīḫ Ar. Atom numarası 33, atom ağırlığı 74,91, yoğunluğu 5,7 olan, atmosfer basıncı altında 450 °C'de süblimleşen, maden filizlerinde çok yaygın bulunan, metal görünümünde basit element, sıçanotu, zırnık (simgesi As).
z. 53/08, 104/10, 104/11, 104/13, 112/02, 120/09, 123/03, 125/07, 130/08, 142/02
z. (ḳırmızı zırnīḫ) 46/07, 61/11, 106/02, 123/02
z. (sarı zırnīḫ) 61/11, 106/02
z.+ı aḫmer 62/06
z.+ı aṣfer 62/06
z. ile 109/02, 130/13, 133/03
z.+lar 62/08
[=22]

ẕī-fünūn (<Ar. ẕī- ve Ar. fünūn) İlimler sahibi.
ẕ. (‘ulemā-yı ẕī-fünūn-ı ‘Arab) 2/13
[=1]

ẕibḥa Ar. Burun, boğaz, yutak çeperine yerleşen mikropların yol açtığı bulaşıcı hastalık, difteri, kuşpalazı.
ẕ. 48/02
[=1]

zīft Ar. Katran ve diğer organik maddelerin buharlaşmasından veya damıtılmasından elde edilen, kolay kırılan, az ısı ile eriyen, katı, siyah, parlak madde, karasakız.
z. 54/01, 57/07, 59/03, 61/02, 61/07, 76/04, 79/10, 99/10, 100/11, 101/12, 102/03, 109/10, 122/09, 126/06, 135/10, 135/12
z. (siyāh zīft) 128/04
z.+den 57/11
z. ile 35/05
z. mūmiyāsı 48/06, 49/04, 57/07, 57/12, 59/01, 109/10, 110/11
[=26]

ẕikr Ar. Sözünü etme, ismini söyleme, anma
ẕ. (eẕ-ẕikr-i merhem) 138/08
ẕ. (eẕ-ẕikr-i mīzān) 12/08
ẕ. (eẕ-ẕikr-i tertīb) 142/11
ẕ. (mārrü’ẕ-ẕikr) 20/10, 28/09, 45/08, 60/13, 82/12, 90/07, 101/11, 112/04, 120/05, 124/01, 124/13, 125/07, 131/02, 131/07, 132/06, 133/06
ẕ. (mārrü’ẕ-ẕikr-i edviye) 126/05
ẕ.+i 36/13, 137/05, 140/08
ẕ. olun- 11/06, 27/10, 34/11, 38/13, 50/02, 54/12, 55/06, 62/12, 67/05,

71/09, 97/03, 101/08, 118/10, 119/05, 124/11, 128/05, 138/01, 141/02, 142/06, 144/02
[=43]

zīr Ar. Alt, aşağı.
z.+de 9/07, 11/07, 15/07, 17/02, 18/06, 19/12, 33/09, 36/03, 49/08, 54/10, 67/13, 83/01, 83/10, 90/02, 109/04, 131/05
[=16]

zīrā Far. Çünkü, şundan dolayı.
z. 6/02, 21/13, 104/07
[=3]

ziyāde Ar. Fazla, çok.
z. 2/12, 12/04, 13/03, 13/06, 13/07, 15/01, 23/09, 27/02, 36/11, 39/01, 40/04, 44/04, 49/08, 50/04, 50/10, 54/03, 65/04, 77/07, 94/11, 94/13, 96/09, 105/01, 111/06, 124/05, 127/01, 130/11, 131/12, 134/09, 134/09, 135/03, 143/13, 144/01, 144/03, 144/07, 144/09
z. (mertebe-i ziyāde) 12/06
z.+ce 30/01, 70/12, 101/12, 123/04
z. ol- 65/03, 112/01, 141/01, 141/05
[=44]

ziyādeleşdiril- Fazlalaştırılmak.
z.-e 100/11
[=1]

ziynet Ar. Süs.
z.+i içün 4/06
[=1]

zor Far. Sıkıntı veya güçlükle yapılan, kolay karşıtı.
z. ile 15/04
[=1]

zorlan- Güç durumda kalmak.
z.-mayup 15/05
[=1]

żufra Ar. Gözün beyaz tabakası olan sklerayı örten zar tabakasına ait damar ve bağ dokusunun, anormal bir şekilde kalınlaşıp, büyüyerek gözün en dış tabakası olan kornea üzerine ilerlemesiyle oluşan bir hastalık türü, göz eti, kuş kanadı, (pterygium).
ż. 31/06
[=1]

ẓuhūr Ar. Ortaya çıkma, görünme, belirme, baş gösterme, meydana çıkma.
ẓ. eyle- 9/13, 29/07, 36/03
ẓ. ile 120/12
ẓ. it- 9/12, 10/05, 19/06, 27/02, 27/11, 34/03, 36/11, 44/06, 48/03, 48/11, 50/02, 51/02, 52/11, 52/13, 62/13, 84/11, 96/06, 99/05, 99/10, 99/11, 100/13, 106/11, 109/12, 110/01, 112/13, 112/13, 114/10, 115/03, 115/09, 115/11, 118/09, 121/06, 122/10, 128/09, 130/07, 131/04, 131/08, 134/02, 134/04, 134/06, 137/07, 142/02, 145/01, 31/05
ẓ.+unda 32/09
[=49]

zuvaḳ Ar. Cıva.
z. 128/02

[=1]

5. SONUÇ

Doktora tezi olarak çalıştığımız *Tuhfetü'l-Fârisîn fî Ahvâl-i Huyûli'l-Mücâhidîn* adlı eser ile ilgili ulaştığımız sonuçlar şunlardır:

1. Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey, Aristo'ya atfedilen Arapça bir baytarnâmeyi, Muhammed el-Bahş'ın *Reşehâtu'l-meddâd fîmâ yeteʿallaku bi's-sâfinâti'l-ciyâd* adlı atçılık ile ilgili eserini ve bilinmeyen bir baytarnâmeyi tercüme ederek eserini terkip ve tertip ettiğini söylemektedir.

Bugüne kadar Prof. Dr. Mesut Şen'in danışmanlığında Aristo'ya atfedilen yirmi bir adet baytarnâme çalışılmıştır. Bu baytarnâmelerde genellikle atlar ile ilgili hadisler, atlarda bulunan iyi ve kötü özellikler, atların dişinden yaşının bilinmesi, atın donları, atlarda görülen hastalıklar ve hastalıkların tedavi uygulamaları gibi müşterek konu başlıkları bulunmaktadır. Bazı baytarnâmeler müşterek konu başlıkları haricinde farklı konu başlıklarını da içermektedir.

Yirmi bir adet baytarnâme, üzerinde çalıştığımız eser ile karşılaştırıldığında atlar ile ilgili hadisler, atlarda bulunan iyi ve kötü özellikler, atların dişinden yaşının bilinmesi gibi bazı konu başlıklarının ve metin içeriğinin benzer olduğu görülmektedir. Tedavi uygulamalarının ampirik olması sebebiyle aynı hastalık için ilaç içerikleri ve uygulamaları -tamamıyla aynı olmasa da- kısmen veya başlıklar açısından benzerlikler göstermektedir. Fakat diğer baytarnâmelerde olup üzerinde çalıştığımız eserde olmayan veya üzerinde çalıştığımız eserde olup diğer baytarnâmelerde olmayan bilgiler de bulunmaktadır. Örneğin Aristo'ya atfedilen yirmi bir adet baytarnâmenin on dört tanesinde at donları ile ilgili ayrıntılı bilgi içeren konu başlığı bulunmaktadır. Üzerinde çalıştığımız eserde bu konu başlığı bulunmamaktadır. Yirmi bir adet baytarnâmenin on üç tanesinde hastalıklara uygulanan tedavi uygulamaları dışında ata dua okunarak, dua okunmuş bir şey yedirilip içirilerek veya muska yazılarak atın şifa bulacağı bilgisi verilmektedir. Üzerinde çalıştığımız eserde böyle bir tedavi uygulaması bulunmamaktadır. Yine yirmi bir adet baytarnâmenin altı tanesinde at etinin, sütünün veya atın herhangi bir uzvunun insanın bazı hastalıklarına şifa olacağına dair konu başlığı bulunmaktadır. Üzerinde çalıştığımız eserde böyle bir konu başlığı bulunmamaktadır.

Üzerinde çalıştığımız eserde tedavi uygulamaları haricinde at için uygun koşullarda ahır hazırlanması ve ahırın bakımı, ahırın sinek ve pireden temizlenmesi, atı nallama teknikleri, ata inme binme teknikleri, atın ürkmesi, üzerine bindirmeyen atların

bu alışkanlıklarının bıraktırılması, taylara yürüyüş öğretilmesi, atın susuzluluğa tahammülünün arttırılması, çok yük yüklemekten, çok koşturmaktan veya yolculukta çok sürmekten dolayı iştahı kapanan atların iştahının açılması gibi hipoloji konuları bulunmaktadır. Yirmi bir adet baytarnâmenin on üç tanesinde bu konu başlıkları bulunmamaktadır. Altı baytarnâmede atın semirmesi veya atın bakımı konu başlıkları altında atın beslenmesi ve susuzluğa tahammülü konularından kısmen bahsedilmektedir. Yirmi bir adet baytarnâmenin bir tanesinde ata inme binme teknikleri, atın ürkmesi, üzerine bindirmeyen atların bu alışkanlıklarının bıraktırılması, taylara yürüyüş öğretilmesi, atın susuzluluğa tahammülünün arttırılması, çok yük yüklemekten, çok koşturmaktan veya yolculukta çok sürmekten dolayı iştahı kapanan atların iştahının açılması konuları açıklanmaktadır. Yirmi bir adet baytarnâmenin sadece bir tanesinde at için uygun koşullarda ahır hazırlanması ve ahırın bakımı, ahırın sinek ve pireden temizlenmesi, atı nallama teknikleri, ata inme binme teknikleri, atın ürkmesi, üzerine bindirmeyen atların bu alışkanlıklarının bıraktırılması, taylara yürüyüş öğretilmesi, atın susuzluluğa tahammülünün arttırılması, çok yük yüklemekten, çok koşturmaktan veya yolculukta çok sürmekten dolayı iştahı kapanan atların iştahının açılması konu başlıkları ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey eserinin sebeb-i telifinde: ... *efendimiz ḥażretleriniŋ (12) ecnās-ı ḥayvānıŋ cümlesinden ziyāde meyl u muḥabbet buyurmuş olduḳları feres ʻilmine müteʻalliḳ (13) lisān-ı Türkīde muʻteber ü muṣaḥḥaḥ henūz bir kitāb taṣnīf ü tercüme [T4] olunamamış [A₂3] idügüne...* bilgisini vermektedir. Dolayısıyla Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey kendi baytarnâmesini yazarken Türkçeye tercüme edilen baytarnâmeleri görüp incelemiştir. Sonuç olarak Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey incelediği baytarnâmeleri hatalı ve eksik bulduğu için konu başlıklarını ve metin içeriklerini yeniden düzenleyerek kendi baytarnâmesini yazmıştır.

Eser incelendiğinde Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey'in eserini Arapça telif eserlerden tercüme ederek yeniden terkip ve tertip etmesi, Türkçeye tercüme edilen baytarnâmeleri inceleyerek bu eserleri hatalı bulması, bu alandaki boşluğu dolduracak nitelikte bir eser yazmak amacıyla eserini kaleme alması *Tuhfetü'l-Fârisîn fî Ahvâl-i Huyûli'l-Mücâhidîn* adlı baytarnâmenin tercüme bir eser olmaktan ziyade yeniden düzenlenmiş telif bir eser olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

2. Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey'in eserini hangi tarihte yazdığı kesin olarak bilinmemektedir. Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey eserinin sebeb-i telifinde kendisini

tanıtırken Dersaâdet-i Ordu-yı Hümâyun muhasebecisi olduğunu belirtmektedir. Kaynaklardan edindiğimiz bilgiye göre bu memuriyete 1849 yılında başlamıştır. Dolayısıyla eserini bu tarih veya sonrasında yazmış olmalıdır. Altı nüshadaki ferağ ve temellük kayıtları incelendiğinde en erken tarihli kayıt A_1 nüshasındaki temellük kaydıdır. Bu iki bilgi bize eserin yazılış tarihini 1849-1852 yılları arasında sınırlandırma imkânı vermektedir. Ancak eserin asıl nüshasına ulaşıldığı takdirde eserin yazılış tarihi kesin olarak tespit edilmiş olacaktır.

3. Türkiye'de veteriner hekimliğine dair büyük gelişmelerin yaşandığı ve gerçek anlamda veterinerlik eğitiminin başladığı tarih 1849'dur. Üzerinde çalıştığımız eserin yazıldığı tarih aralığı 1849-1852'dir. Dolayısıyla önemli bir devlet adamı olan Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey'in Türkiye'de yeni açılan okullardan ve veterinerlik alanındaki gelişmelerden haberdâr olduğunu, eserini neşrettiği bu tarihin tesadüfî olmadığını düşünmekteyiz.

4. Tenkitli metin oluşturulurken nüshalar atlanılan hususlar, yazım yanlışlıkları ve resimler açısından eleştirel bir bakışla incelenmiştir. S nüshasında üç ve W nüshasında iki büyük hacimde bölüm; T ve M nüshasında birer cümle eksiktir. A_2, W, S, T, M nüshalarında kelime ve kelime grubu hacminde eksiklikler vardır. Metnimiz bir tıp metni olduğu için bu eksiklikler hem ilaç içeriğini ve tedavi uygulamasını hem de bağlamı doğrudan etkilemiştir. Yazım yanlışının ve mükerrer yazılışların en fazla olduğu nüsha W nüshasıdır. W nüshasından sonra yazım yanlışının en fazla olandan en az olana doğru sıralandığı nüshalar A_2, T, S, M ve A_1'dir. Eser resimler açısından incelendiğinde W nüshasında yirmi dokuz ve A_1 nüshasında on dokuz resim vardır. A_2, T, S, M nüshalarında resimler bulunmamaktadır. W nüshasında bir resimde kaydedilen bilgiye göre bu resimler asıl nüshada vardır ve orada görülüp aynen alınmıştır. A_1 nüshasındaki beşinci numaralı resim, W nüshasında yoktur. W nüshası asıl nüshayı görmüş olmalı ki yirmi dokuz adet resim tespit etmiş ve bunları kendi nüshasına da almıştır. A_1 nüshasında bulunan on dokuz resim haricinde W nüshasında bulunan on bir resim yoktur. Dolayısıyla metin bölümleri açısından olmasa da resimler açısından A_1 nüshası da eksik bir nüshadır. Bu bilgiler göz önüne alındığında nüshaların hiçbirinin asıl nüsha olmadığı sonucuna ulaşmaktayız.

5. Metnimiz Klasik Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır ve dönemin dil özelliklerini göstermektedir. Fakat bazı kelimelerin Eski Türkiye Türkçesi yazım özelliklerine bağlı kalınarak yazıldığı, bu nedenle eskicil şekillerin korunduğu görülür: يكرمي yigirmi 57/08, قنغى ḳangı, 144/03, تيمور timür 117/07. Bazı kelimeler ikili şekilde bir yandan Eski Türkiye

Türkçesi yazımını devam ettirirken bir yandan yazıldığı dönemin dilini yansıtmaktadır. Metinde Eski Türkiye Türkçesindeki yazımı korunmuş olan kelime ve ekler Eski Türkiye Türkçesindeki gibi okunmuştur. Ancak 19. yüzyıl Osmanlı Türkçesi yazımı ile yazılan kelime ve ekler dönemin diliyle okunmuştur: çürü- 60/03 ~ çüri- 29/09, kemik 31/07 ~ kemük 108/03, ḳuru 39/03 ~ ḳurı 80/04, ṣoġu- 142/13 ~ ṣoġı- 20/07, törpü 36/12 ~ törpi 135/02, yavru 25/11~ yavrı 145/13, yuḳarı 72/12 ~ yoḳaru 67/11, yürü- 75/04 ~ yöri- 87/06. Osmanlı Türkçesinin son dönemine kadar yazım özelliklerini muhafaza etmesi dolayısıyla eserimiz okunurken metnin yazımına sadık kalınmıştır.

6. A_1 nüshası tam bir nüsha olması, en az hatayı barındırması ve resimleri de ihtiva etmesi açılarından tarafımızca asıl nüshaya en yakın nüsha olarak belirlenmiştir. Bu nedenle A_1 nüshasının sayfa va satır düzeni dikkate alınarak dizin metni oluşturulmuştur.

7. Metinde geçen kelimelerin alfabetik sıra ile gramatikal dizini yapılmıştır. Dizin oluşturulurken kelime, kelime grupları ve birleşik yapıların bağlam içersindeki anlamları dikkate alınarak eserin sözlüğü oluşturulmuştur. Bağlam içerisinde birden çok anlama sahip olan kelimelerin içerdiği bütün farklı anlamlar sıra numarasıyla ayrılmıştır. Eşsesli kelimeler Roma rakamları ile numaralandırılmıştır. Ödünç kelimelerde kelimenin ödünç alındığı dil belirtilmiştir. Bu nedenle dönemin ses, şekil bilgisi ve söz varlığı ile ilgili olanların kullanabileceği bir sözlük oluşturulmaya çalışılmıştır. Eser bir tıp metni olduğu için söz varlığı bitki ve hastalık adları açısından da çok zengindir. Sonuç olarak bu çalışma ile Klasik Osmanlı Türkçesinin metin neşri çalışmalarına katkı sağlanacağını, eserin tıp metni olması sebebiyle veteriner hekimliği ve atçılık-binicilik ile ilgili olanların eserden faydalanacağını düşünmekteyiz.

8. Çalışmanın sonunda, metin tertibinde esas aldığımız A_1 nüshasının tamamının tıpkıbasımı ile W nüshasındaki resimler verilmiştir. Böylece her iki nüshadaki resimler açısından farklar, ilgililerin incelemesine uygun hâle getirilmiştir.

KAYNAKLAR

Ak, Mustafa, *Mehmet B. Çerkesin Kitabu Baytarnâme Tercümesi (60b-109a, Giriş-Metin-Dizin),* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2008.

Akıncı, İhsan Abidin, *Osmanlı Atları*, (haz. Turan M. Türkoğlu), Milenyum Yayınları, İstanbul, 2017.

Akfırat, Muhammed Osman, *Şifalı Bitkiler ve Emraz*, (haz. Arif Pamuk), Pamuk Yayınları, İstanbul, 1981.

Aslan, Nesim, *Aristo'ya Atfedilen Anonim Baytarnâme (vr. 1b-47b) (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım),* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2015.

Atay, Hüseyin, İbrahim Atay, Mustafa Atay, *Arapça-Türkçe Büyük Lugat*, 3 Cilt, Hilal Matbaası, Ankara, 1964-1981.

Azamat, Nihat, "Bahşî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 4, 1991, s. 521.

Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara, 2015.

Banzaroğlu, İbrahim, *Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesinde Bulunan ve Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâme I (vr. 1b-42a) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım),* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014.

Baytop, Turhan, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 2015.

Bedevian, Armenag K., *Resimli Çokdilli Bitki Adları Sözlüğü*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021.

Bekman, Muzaffer, *Veteriner Tarihi*, Ankara Basım ve Cildevi, Ankara, 1940.

Boy, İbrahim, *Hâdî'nin "Kitâb-ı Makbûl Der Hâl-i Huyûl" Adlı Baytarnamesinin Söz Varlığı Yönünden İncelenmesi (Giriş, İnceleme, Metin, Sözlük ve Dizin, Tıpkıbasım),* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2015.

Bulut, Tahir Kemal, Mehmet B. Çerkesin Kitabu Baytarname Tercümesi (1b-60a, Giriş-Metin-Dizin), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2009.

Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, c. 3, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1344 (1925).

Clauson, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish,* Oxford University Press, Oxford 1972.

Çablı, Abdülkadir, *Ahmed b. Hasan b. Ahnef'in Kitabu Baytarnâme Tercümesi, (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım) (vr. 39b-79a),* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014.

Çetin, Hasan Ali, *Eski Anadolu Türkçesi Eczacılık ve Tıp Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 2020.

Çınar, Ali Abbas, *Türklerde At ve Atçılık*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

Dâvûd Fatîn Efendi, *Tezkire-i Hâtimetü'l- Eş'âr*, İstihkâm Litografya Destgâhı, 1271 (1870).

Deny, Jean, *Türk Dil Bilgisi*, (çev. Ali Ulvi Elöve), (haz. Ahmet Benzer), Kabalcı Yayınları, İstanbul. 2012.

_____, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, (çev. Ali Ulvi Elöve), İstanbul Maarif Matbaası, 1941.

Develi, Hayati, *Osmanlı Türkçesi Kavuzu*, Kitabevi Yayınları, 2005.

Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları, 31. Baskı, Ankara 2015.

Dilgimen, Hilmi*, Veteriner Hekimliği Tarihi 1. Eski Çağ Medeniyetlerinde 2. Osmanlılarda*, Bozkurt Matbaası, İstanbul, 1947.

Eliaçık, Muhittin, *Tayyârzâde Atâ Divanı,* Bilge Kitabevi, Ankara, 2005.

_____, "Tayyârzâde Ahmed Atâ'nın Bir Baytarnâme Tercümesi", *Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Güz 2013, S. 1, s. 9-20.

Eren, Hasan, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 2020.

Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul, 2009.

Erk, Nihal, *İslâm Medeniyeti Çağında Veteriner Tababette Gelişmeler ve Naserî*, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yayınları: 109, Ankara, 1959.

_____, "Tuhfetül farisîn fî Ahval-i Huyul el-Mucahidin Adlı Kitabın İlimler Tarihi Yönünden İncelenmesi", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, 17(3-4), s. 495-511, 1960.

Erk, Nihal, Ferruh Dinçer, *Türkiye'de Veteriner Hekimlik Öğretimi ve Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Tarihi*, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yayınları 259, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1970.

Gabain, A. Von, *Eski Türkçenin Grameri*, (çev. Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

Geyikoğlu, Nilay, *Ḥācī 'Alī bin Ḥācī Muḥammed Aḳsarayī'nin Kitābu Bayṭar-nāme Tercümesi (İnceleme-Metin-Dizin),* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010.

Gökçek, Ferhan, *Konya Mevlana ve İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Belgradlı Ken'an Efendi'nin Baytarnâmesi (Tenkitli Metin, Dizin ve Tematik Sözlük Çalışması)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014.

Gövsa, İbrahim Alâettin, "Ata Bey, Ahmet Atâullah-Tayyarzade", *Türk Meşhurları Ansiklopedisi*, Yedigün Neşriyatı, İstanbul, 1946, s. 49.

Hacıeminoğlu*, Necmettin, Türk Dilinde Edatlar, (*haz*. Vahit Türk)*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2015.

İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, Dergâh Yayınları, c. I, İstanbul 1988.

İncekara, Aleyna, *Ali Bin Ömer Arabi'nin Baytarnâme (vr. 45b-90a) Adlı Eserinin Dil ve Edebiyat Eğitimi Yönünden Çalışılması,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2022.

İpşirli, Mehmet, "Atâ Bey, Tayyarzâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 4, 1991, s. 34-35.

İrfanoğlu, Tülay, *Füyūzī'nin Makbūl Der Ḥāl-i Ḫuyul Adlı Baytarnāmesi (Giriş- Tenkitli Metin-Dizin),* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2013.

Karamanlıoğlu, Ali Fehmi, *Gülistan Tercümesi*, TDK Yayınları, Ankara, 1989.

Kaya, Mahmut, "Aristo", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 3, 1991, s. 375.

Kırbıyık, Seda, *Ahmed b. Hasan b. Ahnef'in Kitabu Baytarnâme Tercümesi, (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım) (vr. 1b-39b),* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014.

Korkmaz, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.

Küçük, Esma, *Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesinde Bulunan ve Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâme II (vr. 42b-94b) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım),* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2014.

Küçükkaya, Beste, *Kitabu Baytarname (Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Kütüphanesi) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım),* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2016.

Maas, Paul, Barbara Bordalejo, Jan Just Witkam, *Stemmatik Tenkitli Metin Neşrinde Soy-Ağacı Yaklaşımı,* (drl. Murteza Bedir), Küre Yayınları, 2018.

Madina, Maan Z., *Arabic-English Dictionary of the Modern Literary Language*, Pocket Books, Newyork, 1973

Malçok, Esra, *Aristo'ya Atfedilen Anonim Baytarnâme (vr. 48b-105b) (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım),* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2015.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i 'Osmânî yâhûd Tezkire-i Meşâhir-i 'Osmâniyye*, c. 3, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1311 (1893).

Meninski, Franciscus à Mesgnien, *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae-Arabicae-Persicae Lexicon Turcico-Arabico-Persicum (I-III),* Simurg Yayınları, İstanbul, 2000.

Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, "Atâ Bey (Ahmed Atâullah) Tayyarzade", Meydan Gazetecilik ve Neşriyat Limited Şirketi, c. 1, s. 794, İstanbul, 1969.

Mütercim Asım Efendi, *Burhân-ı Katı*, (haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs), TDK Yayınları, Ankara, 2022.

Önler, Zafer, *Tarihsel Tıp Metinleri Sözlüğü,* TDK Yayınları, Ankara, 2019.

Öz Tugan, Derya, *Millet Kütüphanesi AET 42'de Kayıtlı Bulunan Baytar-nâme Adlı Eserin Türk Dili ve Edebiyatı Çerçevesinde Bilim Dili Açısından İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2022.

Özek, Aydın, *Kadızâde Baytarnâmesi (Giriş, İnceleme, Metin, Dizin),* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2016.

Öztek, Zafer, *Halk Dilinde Sağlık Deyişleri,* TDK Yayınları, Ankara, 2018.

Öztürk, Erdem Can, "Tayyâr-zâde Atâ' nın Kayıp Eseri Fülkü'l-Me'ânî fî Medîhi's-Sultânî", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 39, s. 327-345), Konya, 2016.

Peker, Nur Melik, *Aristo'ya Atfedilen Anonimleşmiş Baytarnâme (İnceleme, Metin ve Dizin),* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 2019.

Redhouse, J. W., *Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2011.

Steingass, F., *A Comperehensive Persian- English Dictionary,* Çağrı Yayınları, İstanbul 2006.

Şen, Mesut, *Kitabu Baytar-name: Tenkidli Metin*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1987.

_____, "Almak Fiili Üzerine", *3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı (1996), Türk Dil Kurumu*, Ankara 1999.

_____, "Baytarnameler", *Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık*, Türkiye Jokey Kulübü, Resim Matbaacılık, İstanbul, s. 177-263, 1995.

_____, "Tarihî Şivelerde Ek Uyumsuzluğu Var mı?", *4. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II (2000)*, s. 1695-1733, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

_____, *Türk Dilinin Dünü ve Bugünü*, Post Yayın, İstanbul 2016.

_____, "Eski Türkçede Kapalı e (ė) Meselesi", *Prof. Dr. Ceval Kaya Armağanı*, (Ed. Osman Fikri Sertkaya, Günay Karaağaç, Mesut Şen), Akçağ Yayınları, s. 399-410, Ankara, 2022

Tambulut, Elif, *Aḥmed Bin el-Ḥasan Bin el-Aḥnef'in Mehmed Sāḳıb Tarafından Tercüme Edilen Kitābü Bayṭara Adlı Eseri (vr.1b-63a) (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım),* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2021.

Taş, Akif, *Ali Bin Ömer Arabi'nin Baytarnâme (75b-120a) Adlı Eserinin Dil ve Edebiyat Eğitimi Yönünden Çalışılması,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2022.

Tayyâr-zâde Ahmed Atâ, *Tuhfetü'l-Fârisîn fî Ahvâl-i Huyûli'l-Mücâhidîn*, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Arşivi No. 22536.

_____, *Tuhfetü'l-Fârisîn fî Ahvâl-i Huyûli'l-Mücâhidîn*, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Veteriner Hekimliği Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı Arşivi No. 97.

_____, *Tuhfetü'l-Fârisîn fî Ahvâl-i Huyûli'l-Mücâhidîn*, Ankara Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi Arşivi No. YZ 35.

_____, *Tuhfetü'l-Fârisîn fî Ahvâl-i Huyûli'l-Mücâhidîn*, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emirî Koleksiyonu Arşivi No. 34AeTıb57.

_____, *Tuhfetü'l-Fârisîn fî Ahvâl-i Huyûli'l-Mücâhidîn*, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi Koleksiyonu Arşivi No. 1503.

_____, *Tuhfetü'l-Fârisîn fî Ahvâl-i Huyûli'l-Mücâhidîn*, ABD Walters Art Museum No. W. 661

_____, *Osmanlı Saray Tarihi Târîh-i Enderûn*, (haz. Mehmet Arslan), c. 1, Kitabevi, İstanbul, 2010.

Timurtaş, Faruk K., *Osmanlı Türkçesi Grameri Eski Yazı ve İmla, Arapça, Farsça*, Eski Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1979.

Topaloğlu, Bekir, Hayreddin Karaman, *Arapça-Türkçe Yeni Kâmus*, Ensar Yayınları, 2009.

Topkara, Keramettin, *Aristo'ya Atfedilen Baytarnâmenin Tenkitli Metninin Hazırlanarak Dil ve Edebiyat Eğitimi Yönünden Çalışılması,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2022.

Tulum, Mertol, *Tarihî Metin Çalışmalarında Usul Nâme-i Kudsî (Menâkıbu'l-Kudsiyye)'nin Yayımlanmamış Metninden Derlenen Verilerle Birinci Kitap*, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2017.

Tuman, İnehan-zâde Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Bibliyografyası*, (haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı), Bizim Büro Yayınları, c. 2, Ankara, 2001.

Türk Dil Kurumu, *Derleme Sözlüğü*, I- VI, Birleştirilmiş Tıpkıbasım, Ankara, 2009.

_____, *Tarama Sözlüğü*, I- VII, 4. Baskı, Ankara, 2009.

_____, *Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, Ankara, 2005.

_____, *Veteriner Hekimliği Terimleri*, Sözlüğü, İstanbul, 2009.

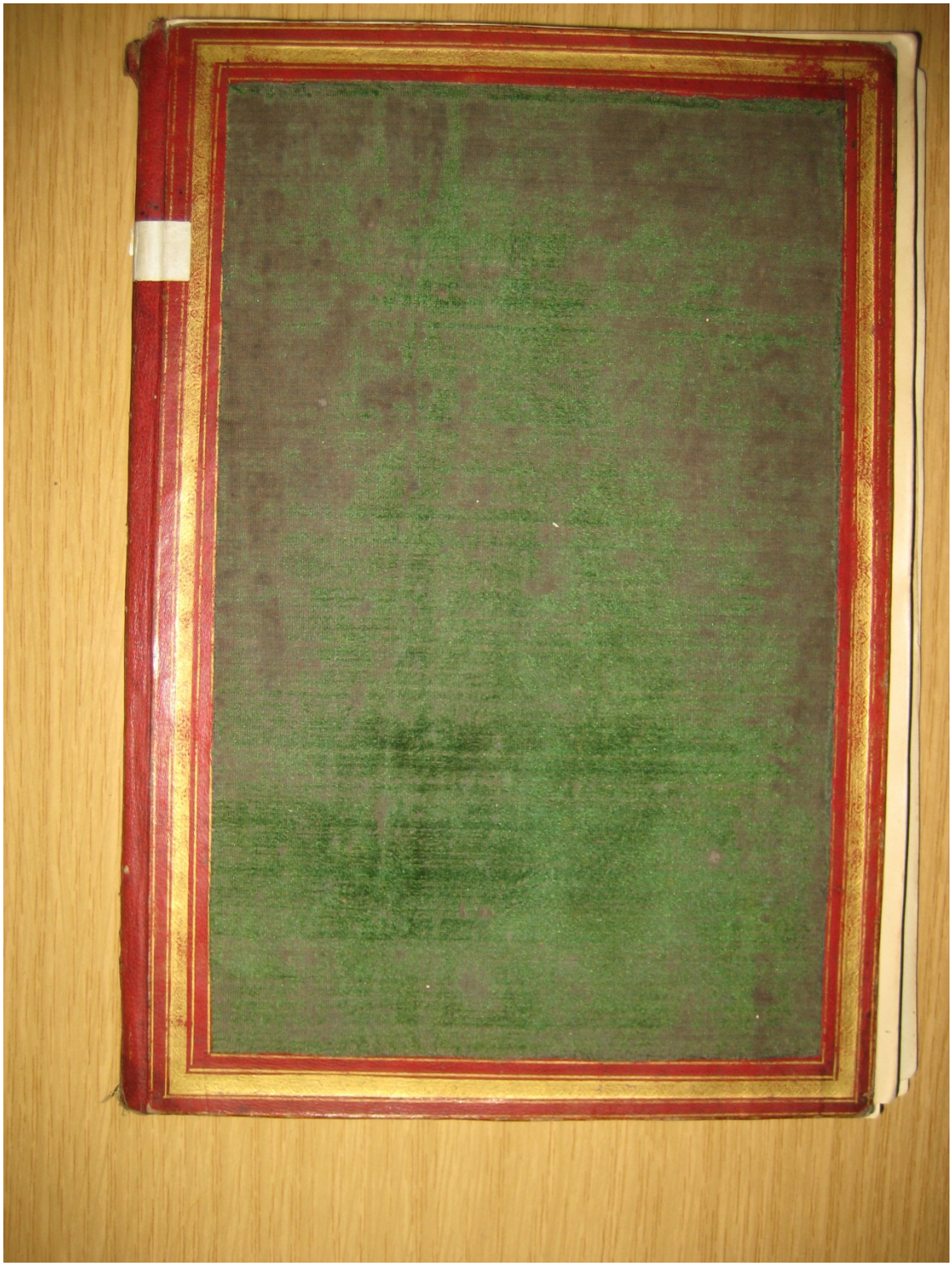
Tüzdil, Nevzat, *Türkiye'de Veteriner Fakültesi'nin Tarihi ve Laboratuvar Hayatının Başlangıcı*, Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yayınları 73, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1955.

Yeşilova, Lale, *Mehmet bin İskender Edirnevī'nin Kitābu Bayṭar-nāme Tercümesi (İnceleme-Metin -Dizin),* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2009.

Yılmaz, Okan Kadir, *İsam Tahkikli Neşir Kılavuzu*, TDV Yayınları, Ankara, 2018.

Web Kaynakları

www.kamus.yek.gov.tr
www.lugatim.com
www.nisanyansozluk.com
www.sozluk.gov.tr

Ank. Vet. Fak. Kütüphanesi
Kayıt No: 798
Tasnif No: 798-16

Sayfa: 1-2

Sayfa: 3-4

Sayfa: 5-6

Sayfa: 7-8

Sayfa: 11-12

Sayfa: 13-14

Sayfa: 15-16

Sayfa: 17-18

Sayfa: 19-20

Sayfa: 21-22

Sayfa: 23-24

Sayfa: 25-26

Sayfa: 27-28

Sayfa: 29-30

Sayfa: 31-32

Sayfa: 33-34

Sayfa: 35-36

Sayfa: 37-38

Sayfa: 39-40

Sayfa: 41-42

Sayfa: 45-46

Sayfa: 47-48

Sayfa: 49-50

Sayfa: 51-52

Sayfa: 53-54

Sayfa: 55-56

Sayfa: 57-58

Sayfa: 59-60

Sayfa: 61-62

Sayfa: 63-64

Sayfa: 65-66

Sayfa: 67-68

Sayfa: 69-70

Sayfa: 71-72

Sayfa: 73-74

Sayfa: 75-76

Sayfa: 77-78

Sayfa: 79-80

Sayfa: 81-82

Sayfa: 83-84

Sayfa: 85-86

Sayfa: 87-88

Sayfa: 89-90

Sayfa: 91-92

Sayfa: 93-94

Sayfa: 95-96

Sayfa: 97-98

Sayfa: 99-100

Sayfa: 101-102

Sayfa: 103-104

Sayfa: 105-106

Sayfa: 107-108

Sayfa: 109-110

Sayfa: 110-111

Sayfa: 113-114

Sayfa: 115-116

Sayfa: 117-118

Sayfa: 119-120

Sayfa: 121-122

Sayfa: 123-124

Sayfa: 125-126

Sayfa: 127-128

Sayfa: 129-130

Sayfa: 131-132

Sayfa: 133-134

Sayfa: 135-136

Sayfa: 137-138

Sayfa: 139-140

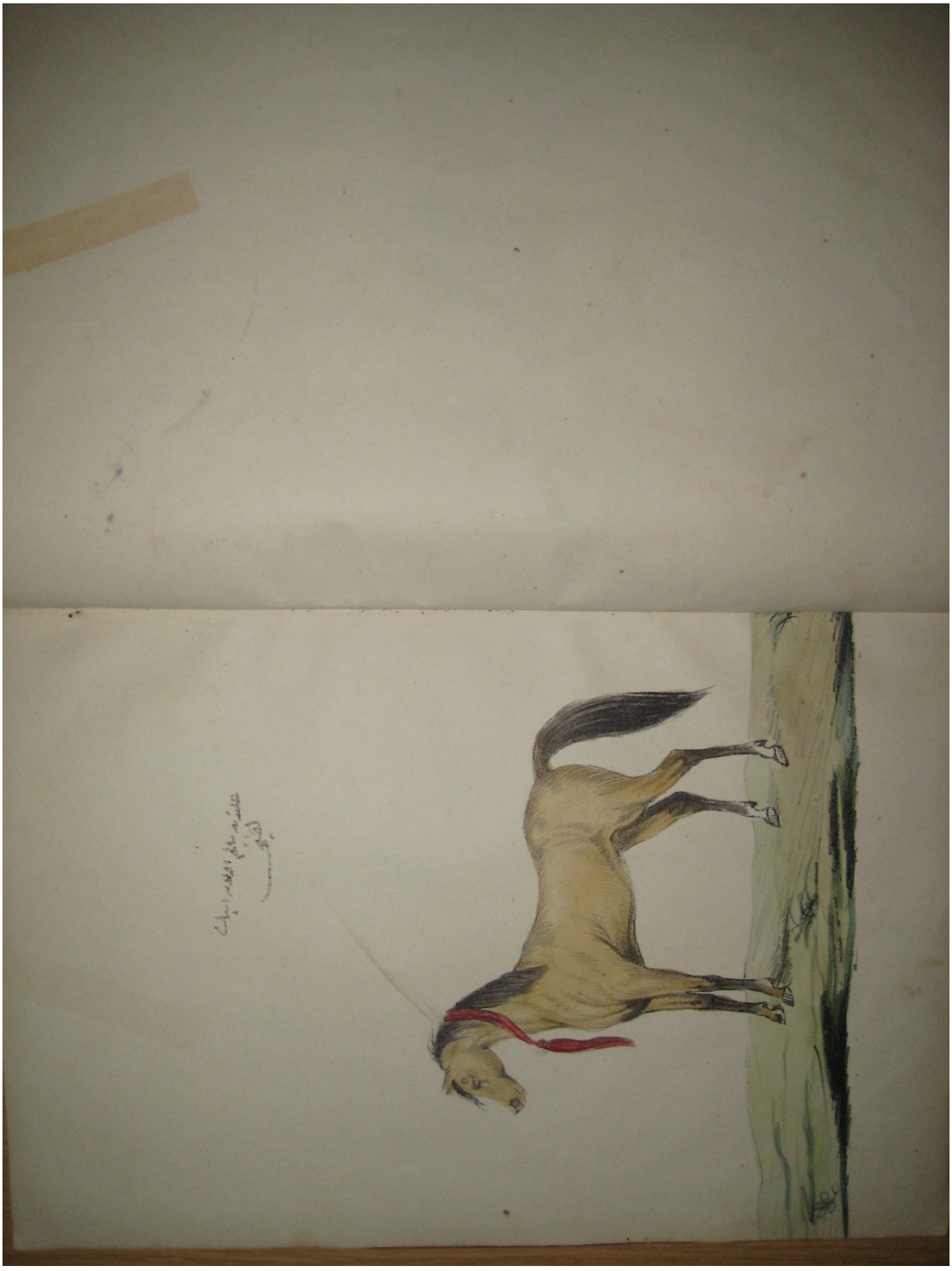
Sayfa: 141-142

Sayfa: 143-144

Sayfa: 145-146

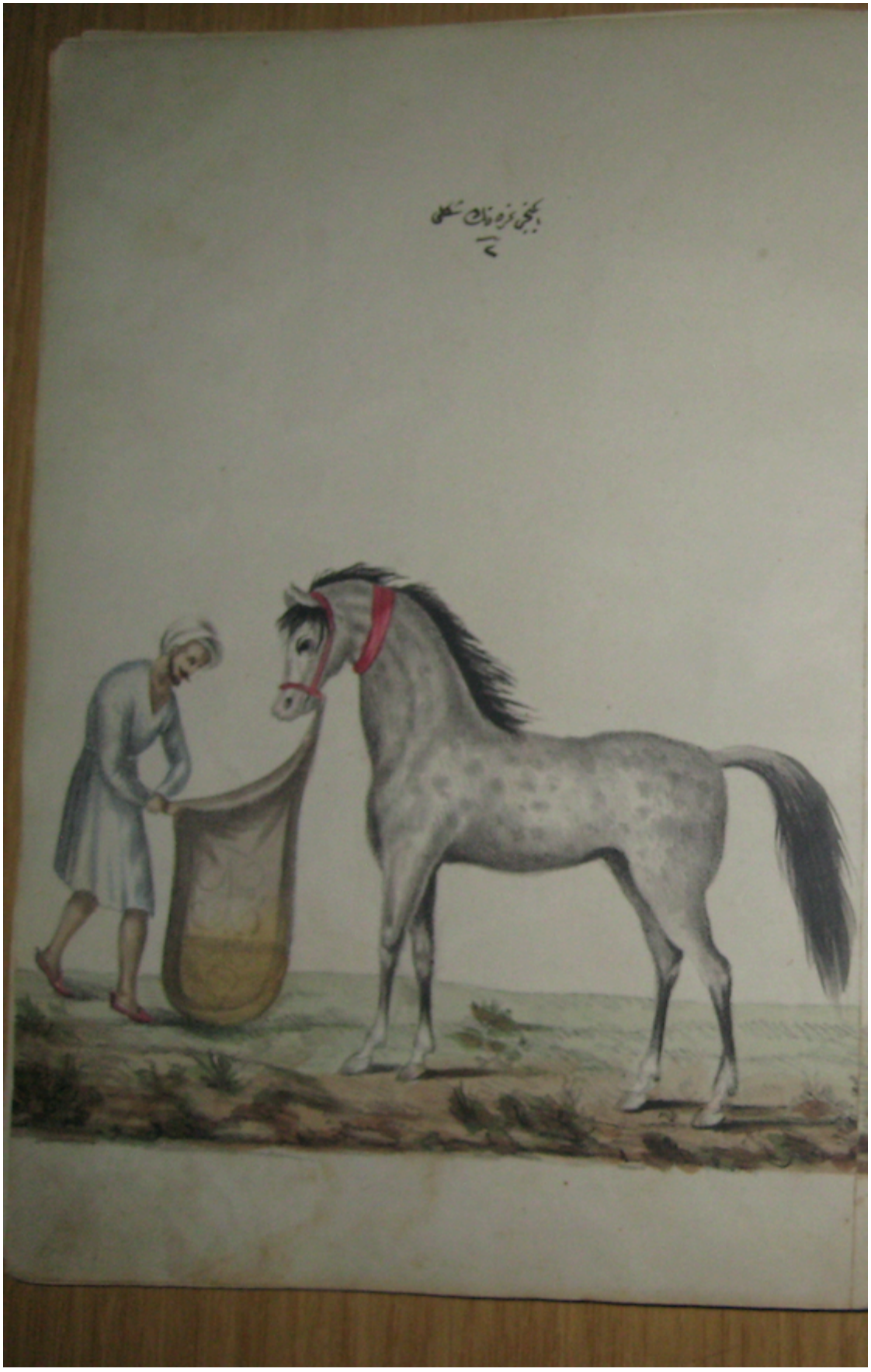
Açıklama: (1) ‘İlletden sālim olan esbiŋ (2) hey’eti.

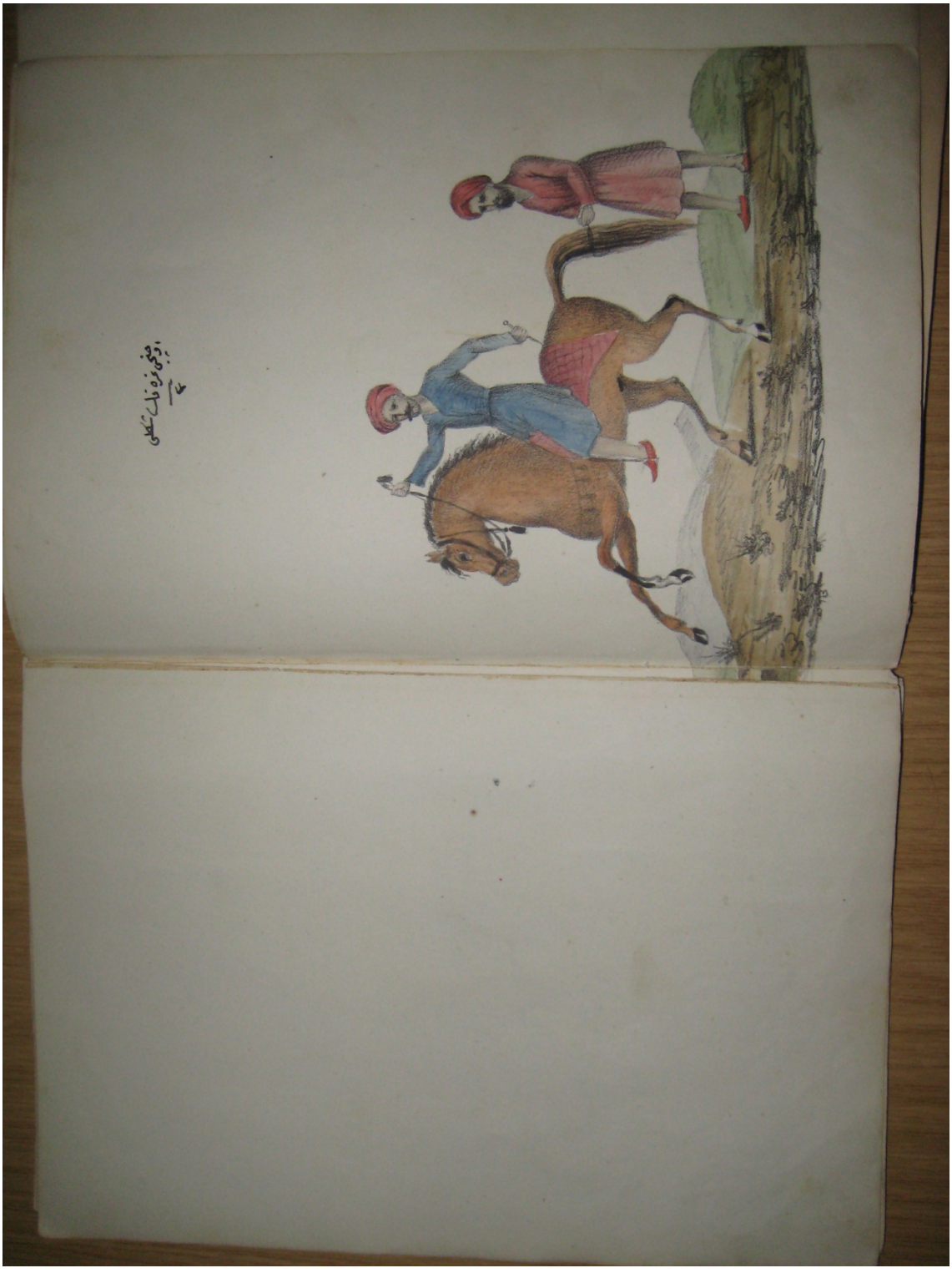
Açıklama: (1) Birinci numeronuŋ şekli.

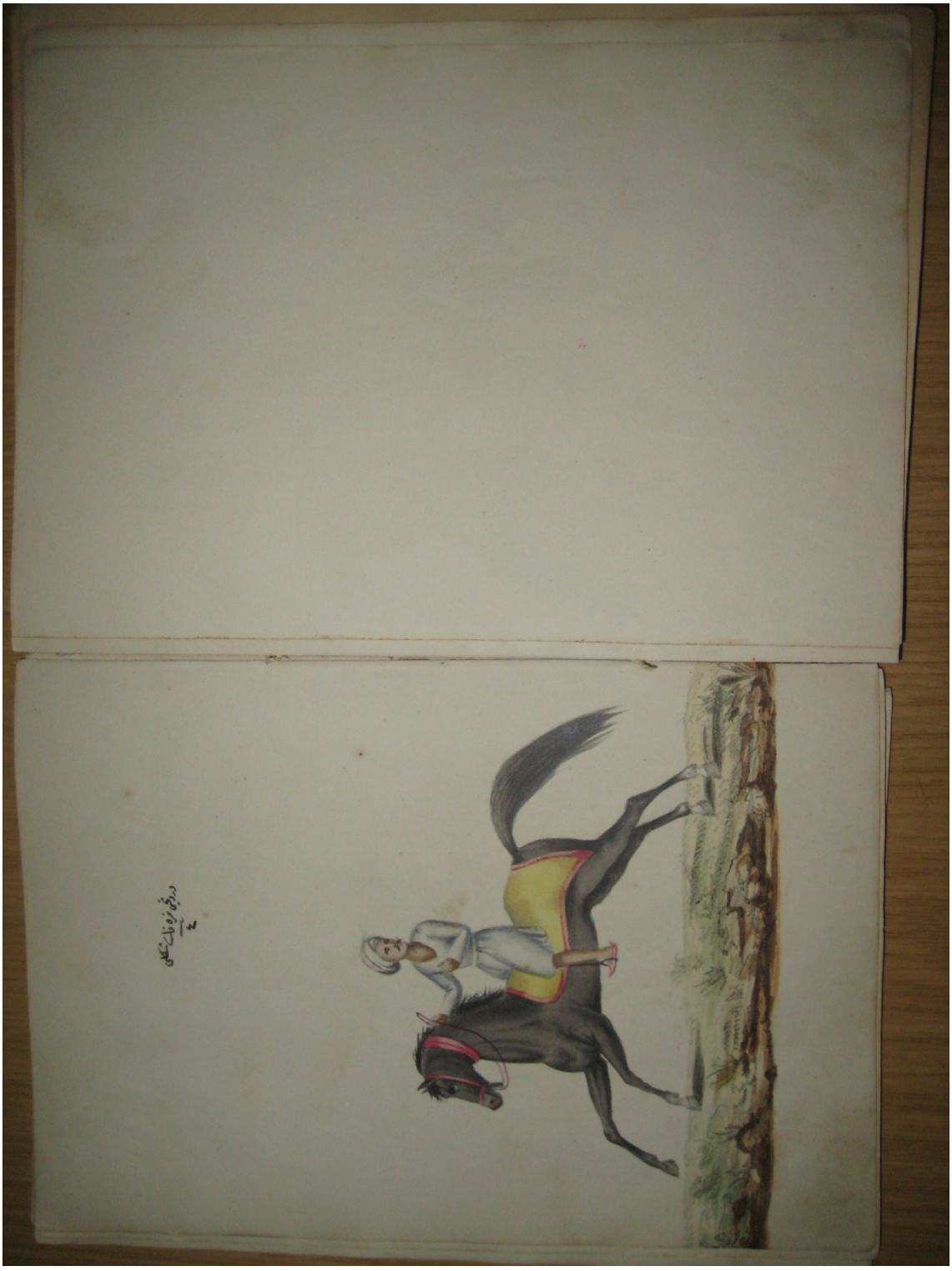
Açıklama: (1) İkinci numeronuŋ şekli.

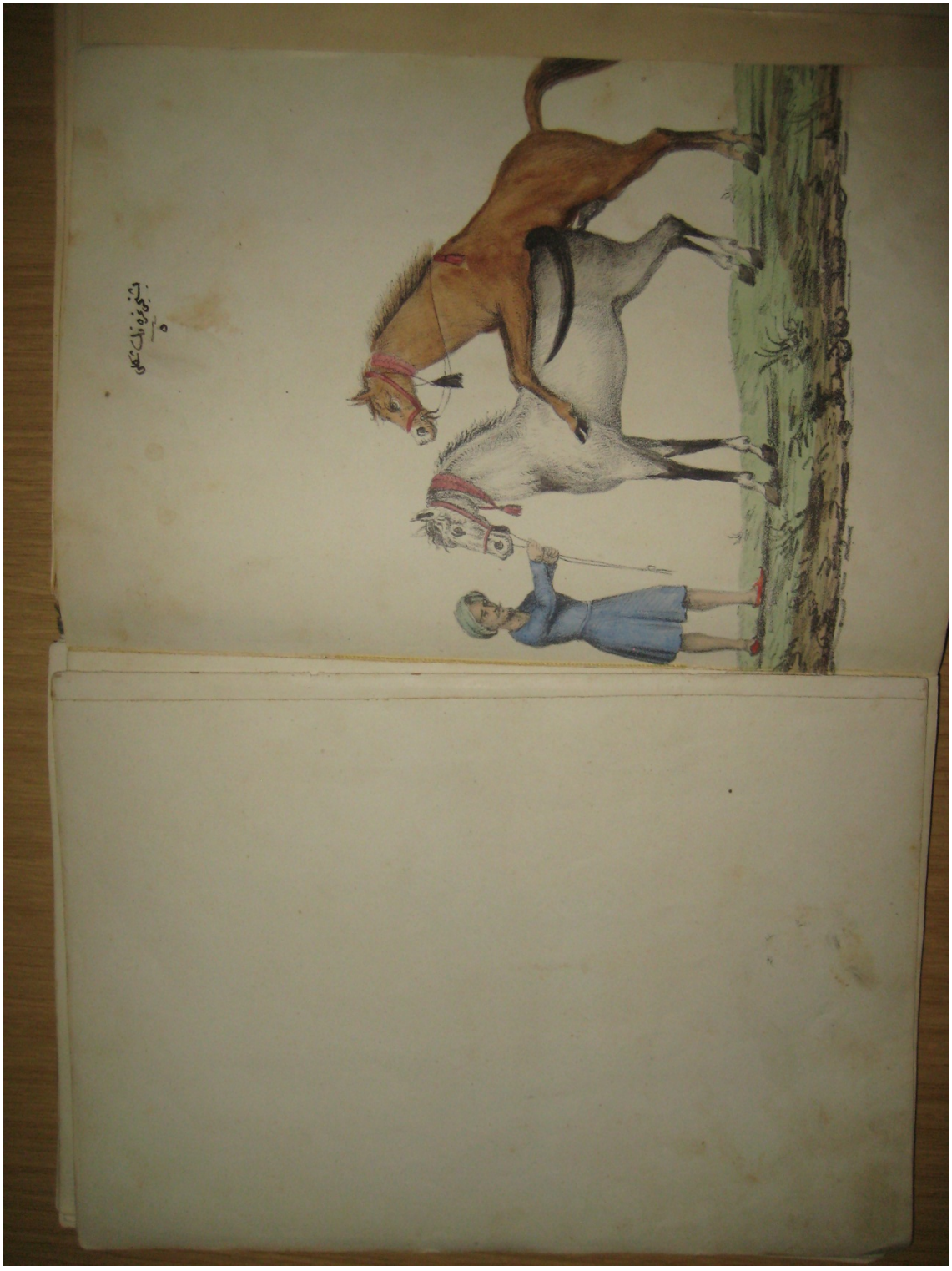
Açıklama: (1) Üçünci numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) Dördünci numeronuŋ şekli.

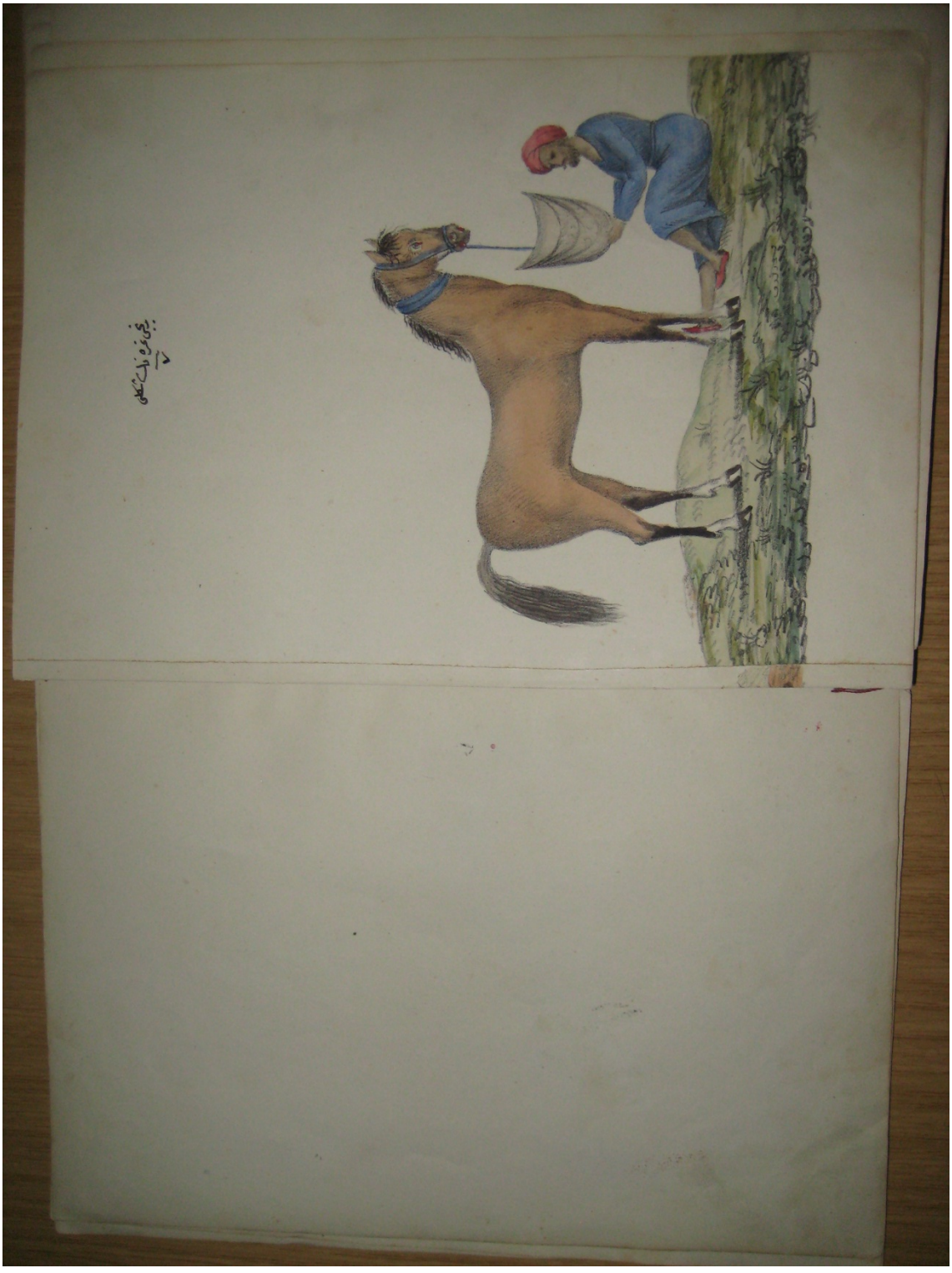
Açıklama: (1) Beşinci sekinci numeronuŋ şekli.

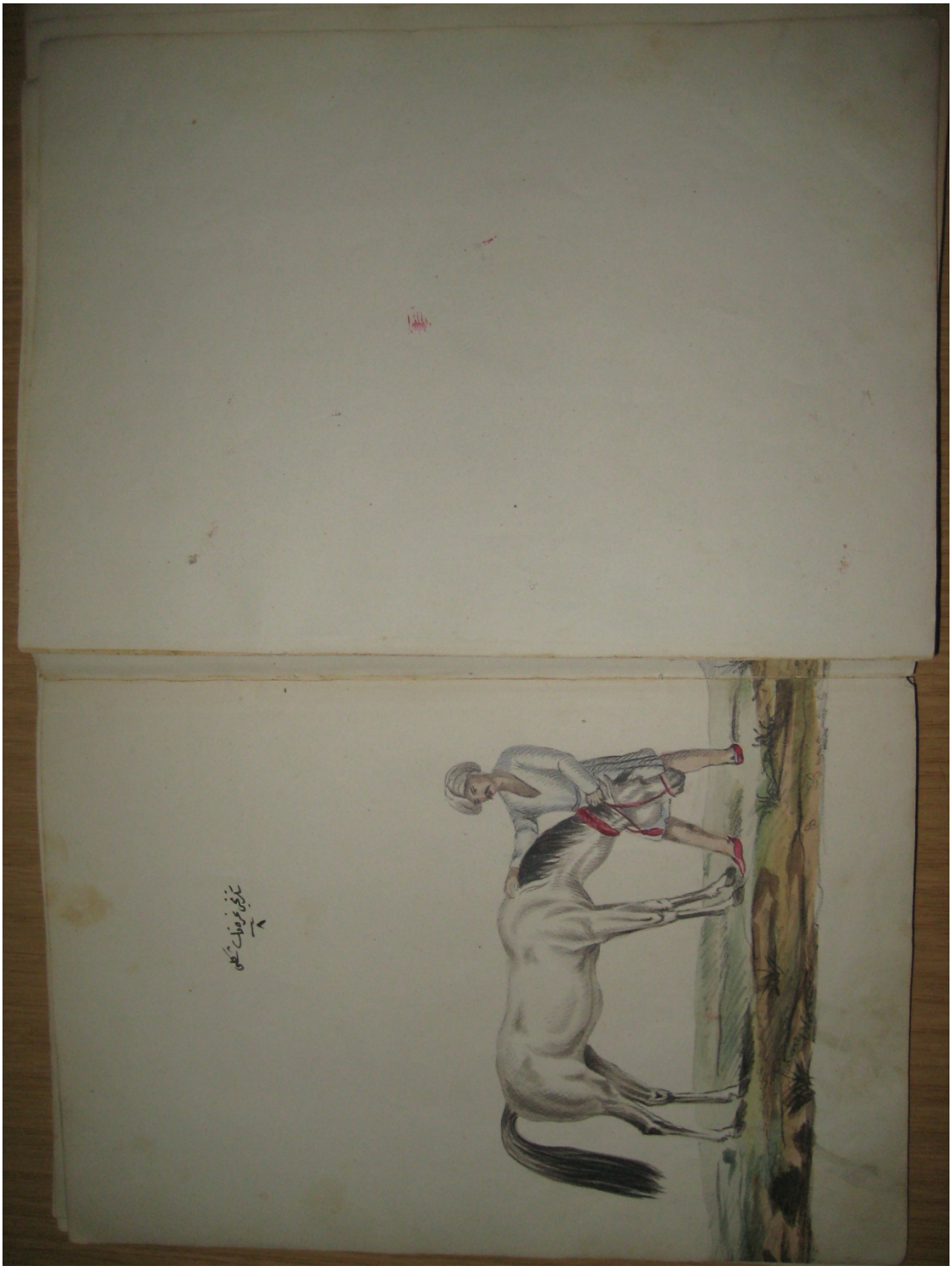
Açıklama: (1) Altıncı numeronuŋ şekli.

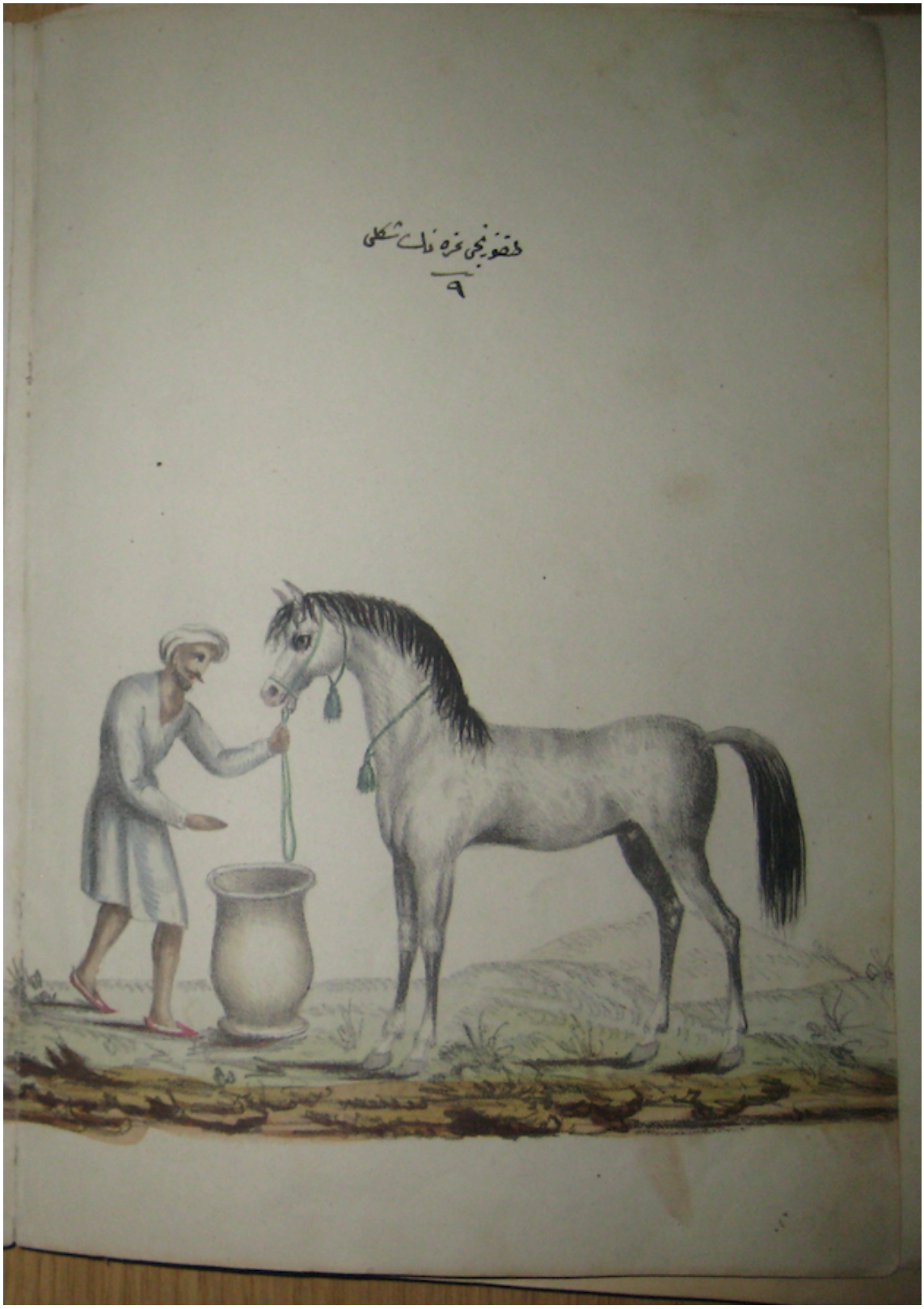
Açıklama: (1) Yedinci numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) Sekizinci numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) Ṭoḳuzuncı numeronuŋ şekli.

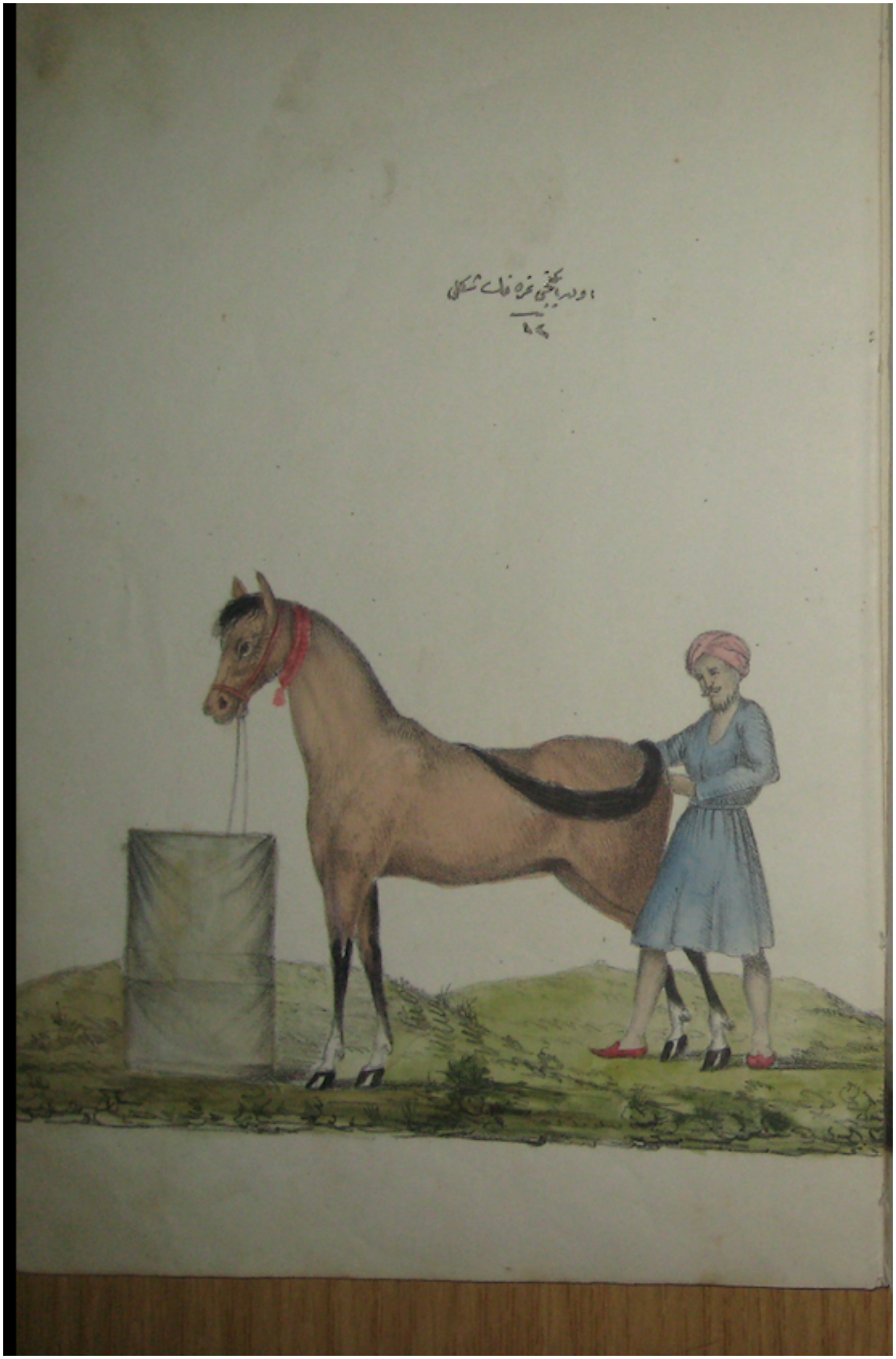
Açıklama: (1) Onuncı numeronuŋ şekli.

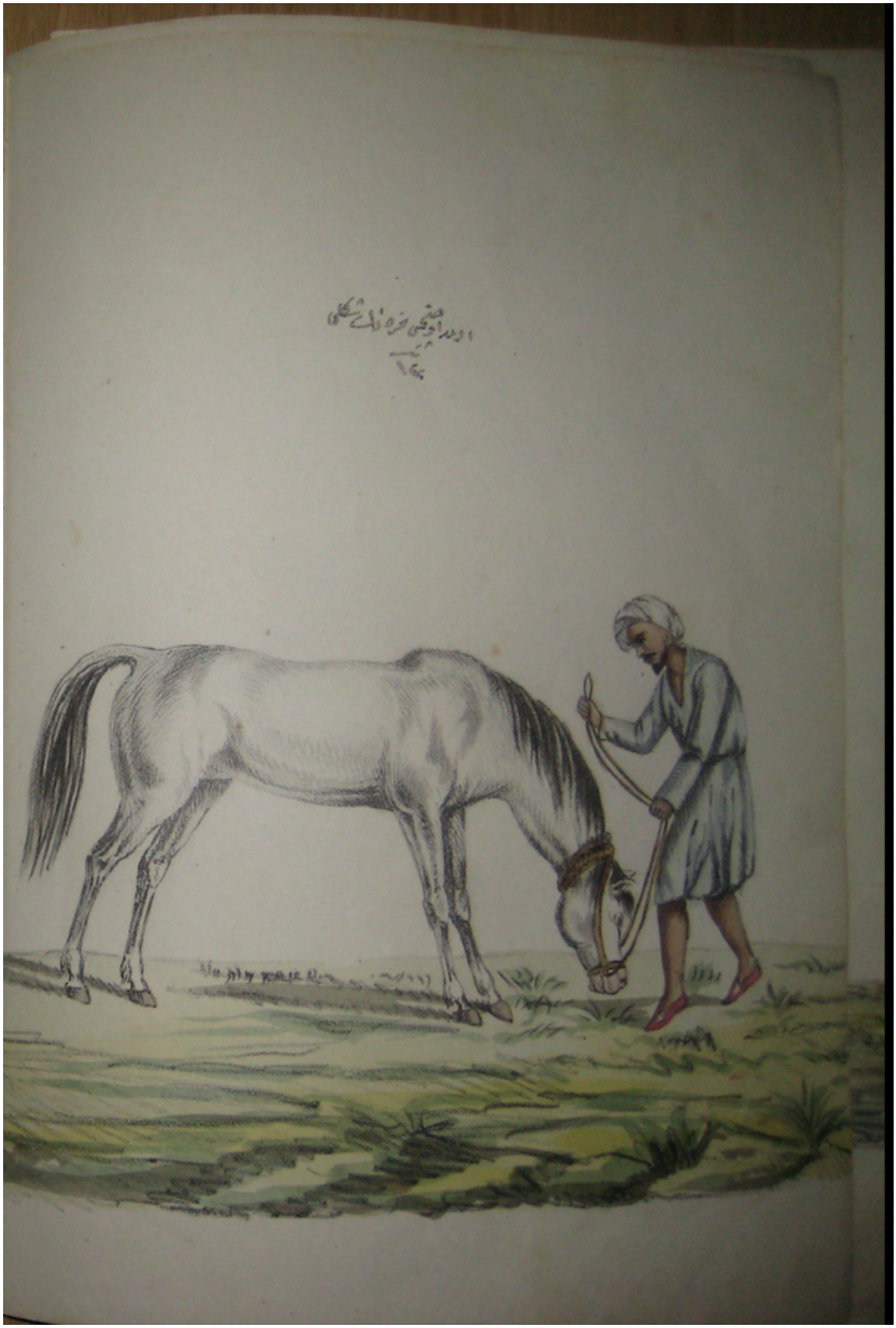
Açıklama: (1) On birinci numeronuŋ şekli.

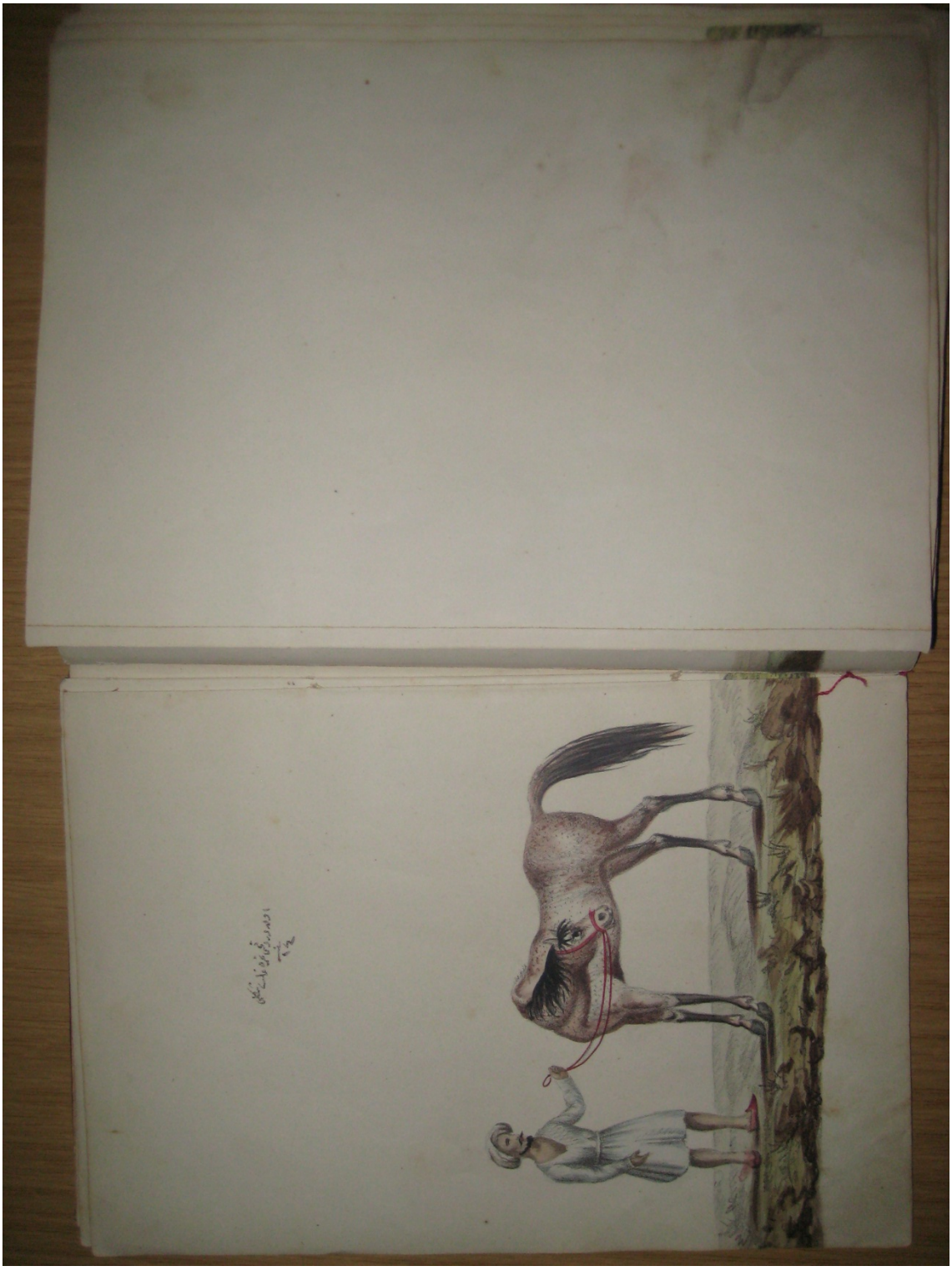
Açıklama: (1) On ikinci numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) On üçünci numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) On dördünci numeronuŋ şekli.

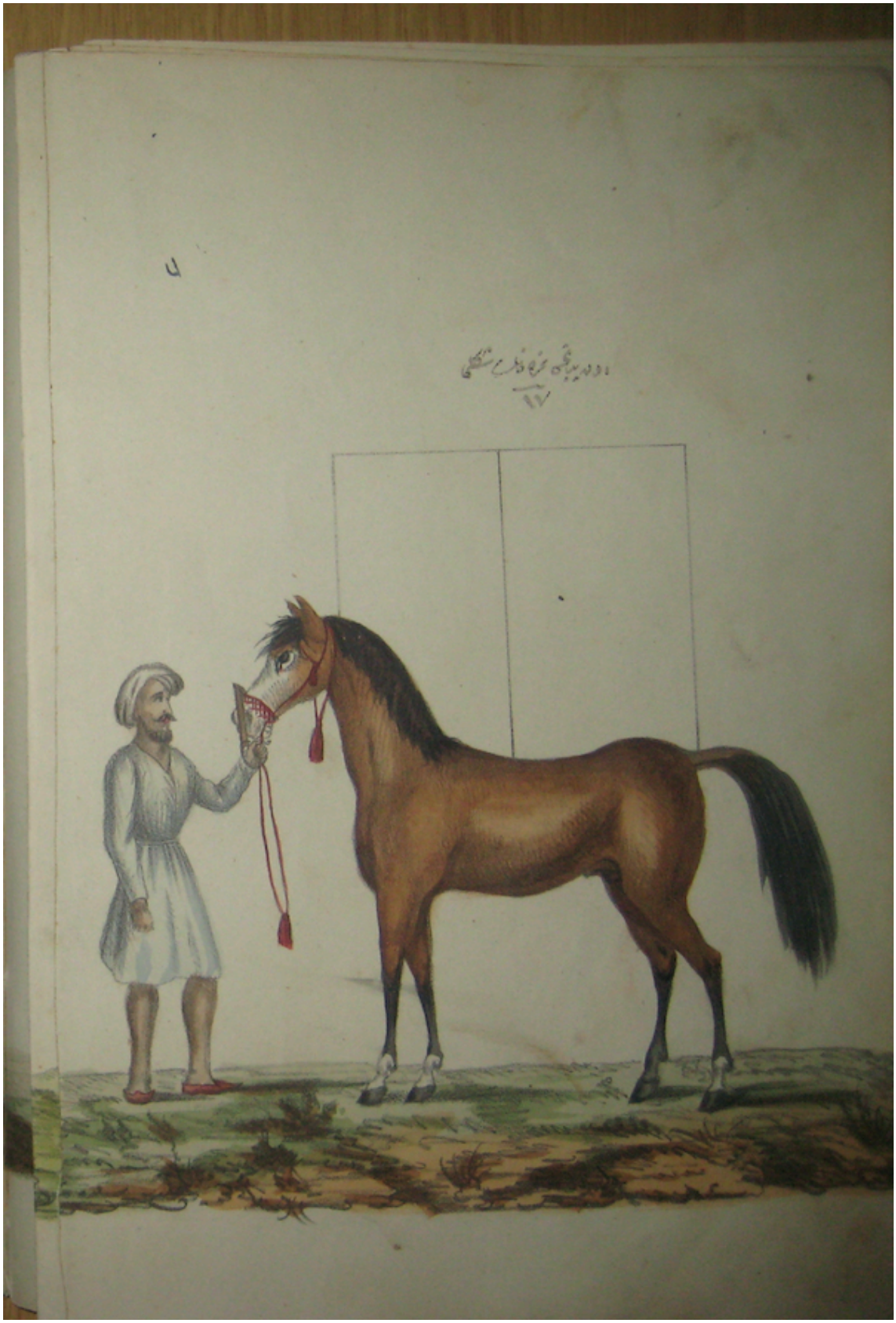
Açıklama: (1) On beşinci numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) On altıncı numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) On yedinci numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) On sekizinci numeronuŋ şekli.

W NÜSHASINDAKİ RESİMLER

Açıklama: (1) Aṣl nüsḫasında bunlara dā’ir bir güne ḥikāye vü beyāna (2) ẓafer-yāb olunamayup faḳaṭ taṣvīrleri görüldiginden (3) ‘aynı-y-la aḫẕ u naḳl olunmuṣdur. Faḳaṭ işbu taṣvīr (4) ḳışrağıŋ ḳable’l-ictimā‘ mevżi‘ini temizlemek (5) oldığı ẕāten görüldiginden beyān olundı.

Açıklama: (1) Meşy ve ḥareket ta‘līm olunan ḥayvāna binilmek hey’eti.

Açıklama: (1) Bu daḫi.

Açıklama: (1) İndikden-ṣoŋra ibtidā sür‘at ve ṣoŋra yavaş yavaş (2) gezdirilmek lāzım geleceği.

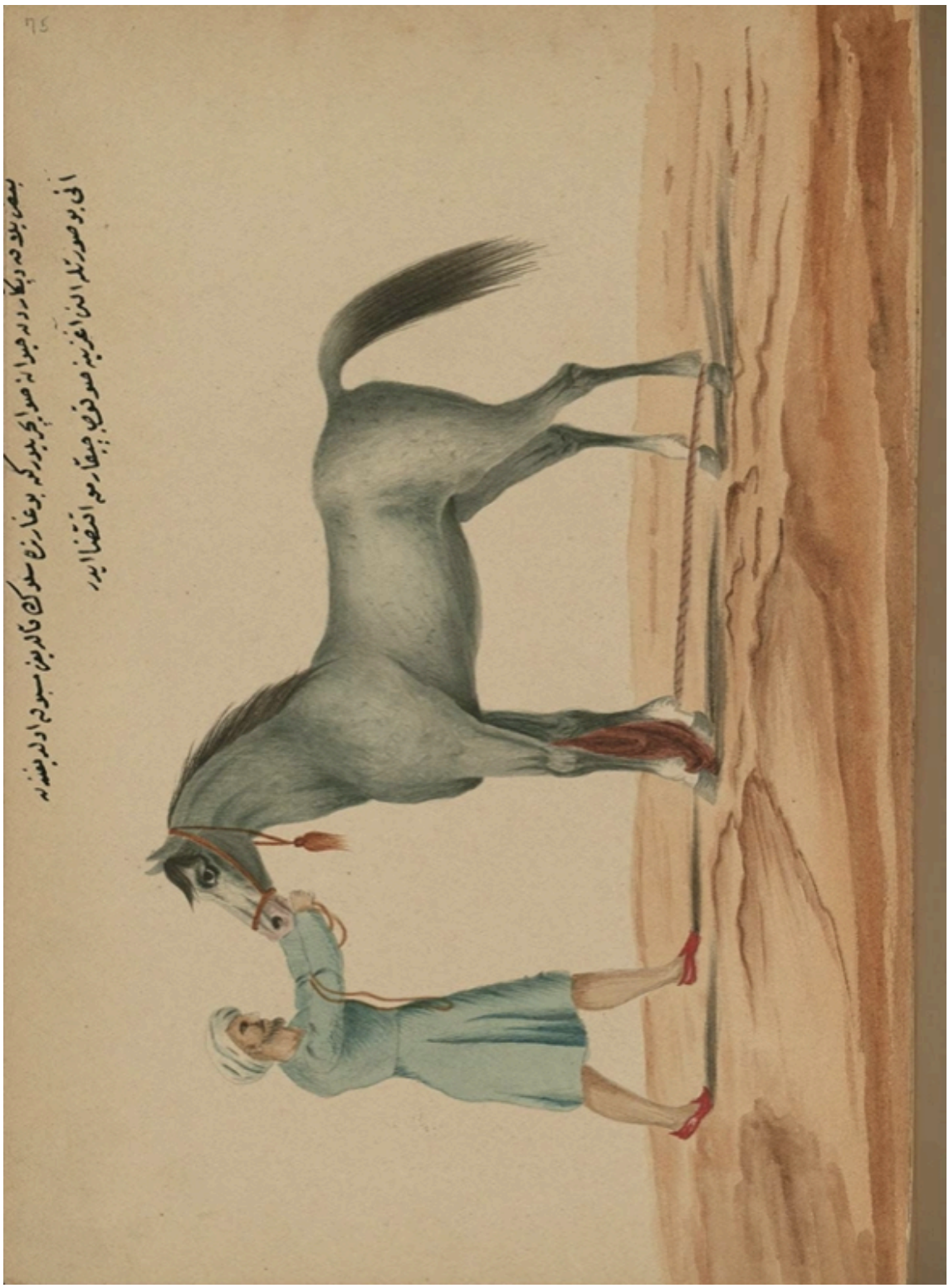
Açıklama: (1) Ḳulun ṭutmayan ḳışrağıŋ mevżi‘-i memhūrı yıḳanup (2) ba‘żı mu‘alece vaż‘ olunmanıŋ ṣūreti.

Açıklama: (1) Bu bir nev‘ eskimiş sancı içün eski şarāb ile bir mıḳdār revġan-ı zeyt (2) içirilmesi ve vücūdınıŋ her ṭarafına sirāyet itmek içün (3) bu ḥāl üzere içirilmek lāzım gelür.

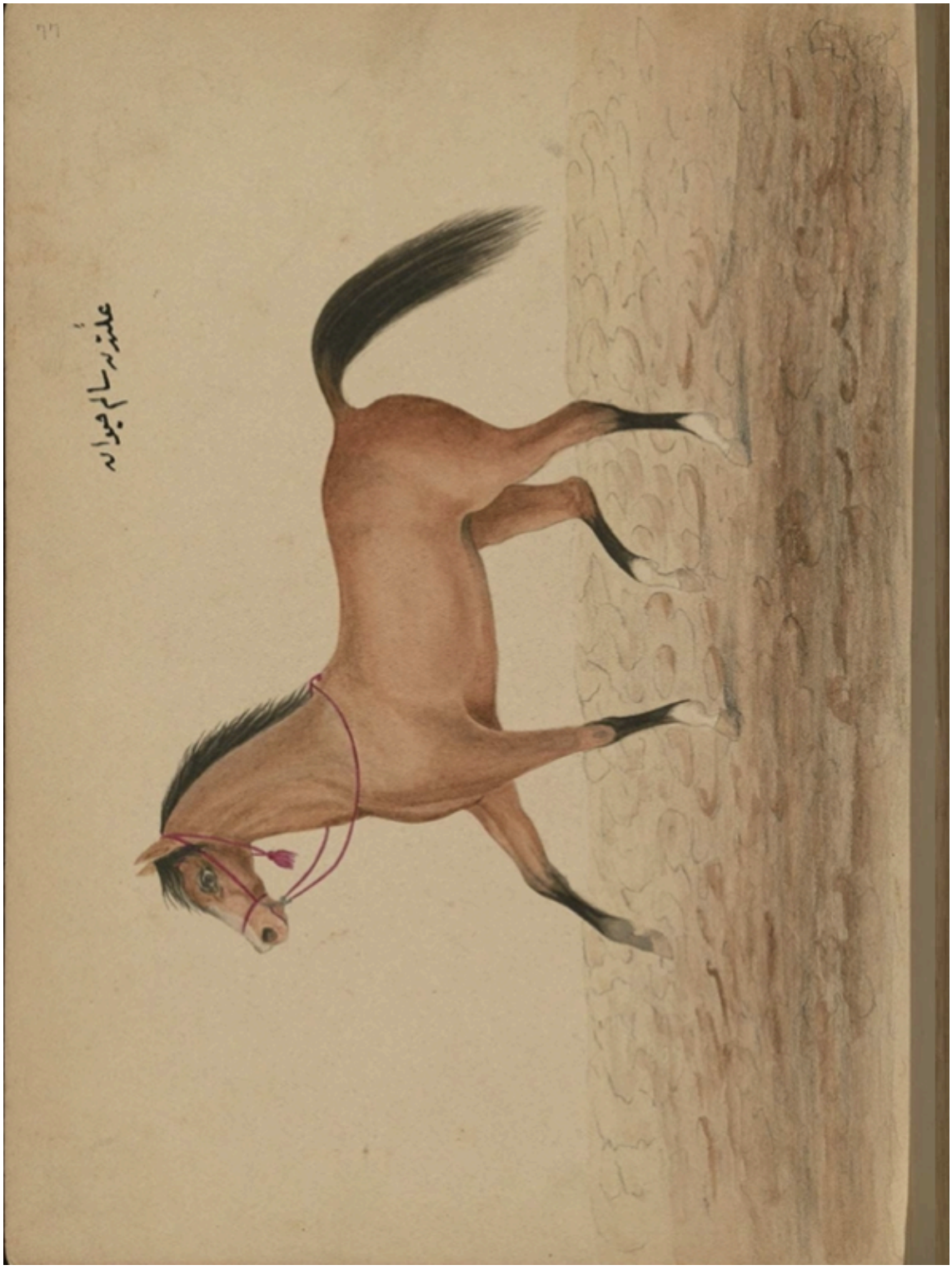
Açıklama: (1) Ba‘żı bulaḳ ve pınardan ḥayvāna ṣu içirildikde boġazında sülük ḳaldığı mesbūḳa oldığından (2) anı bu ṣūretle elini aġzına ṣoḳup çıḳarmaḳ iktiżā ider.

Açıklama: (1) Ta‘līm-i meşy u ḥareketiŋ bir nev‘i.

Açıklama: (1) ʻİlletden sālim ḥayvān.

Açıklama: (1) Başında olan yaraya ʻilāc sürmek (2) ṣūreti.

Açıklama: (1) Yeni ṭoġmuş ṭayıŋ hey’et ü ṣūret-i (2) terbiyesi.

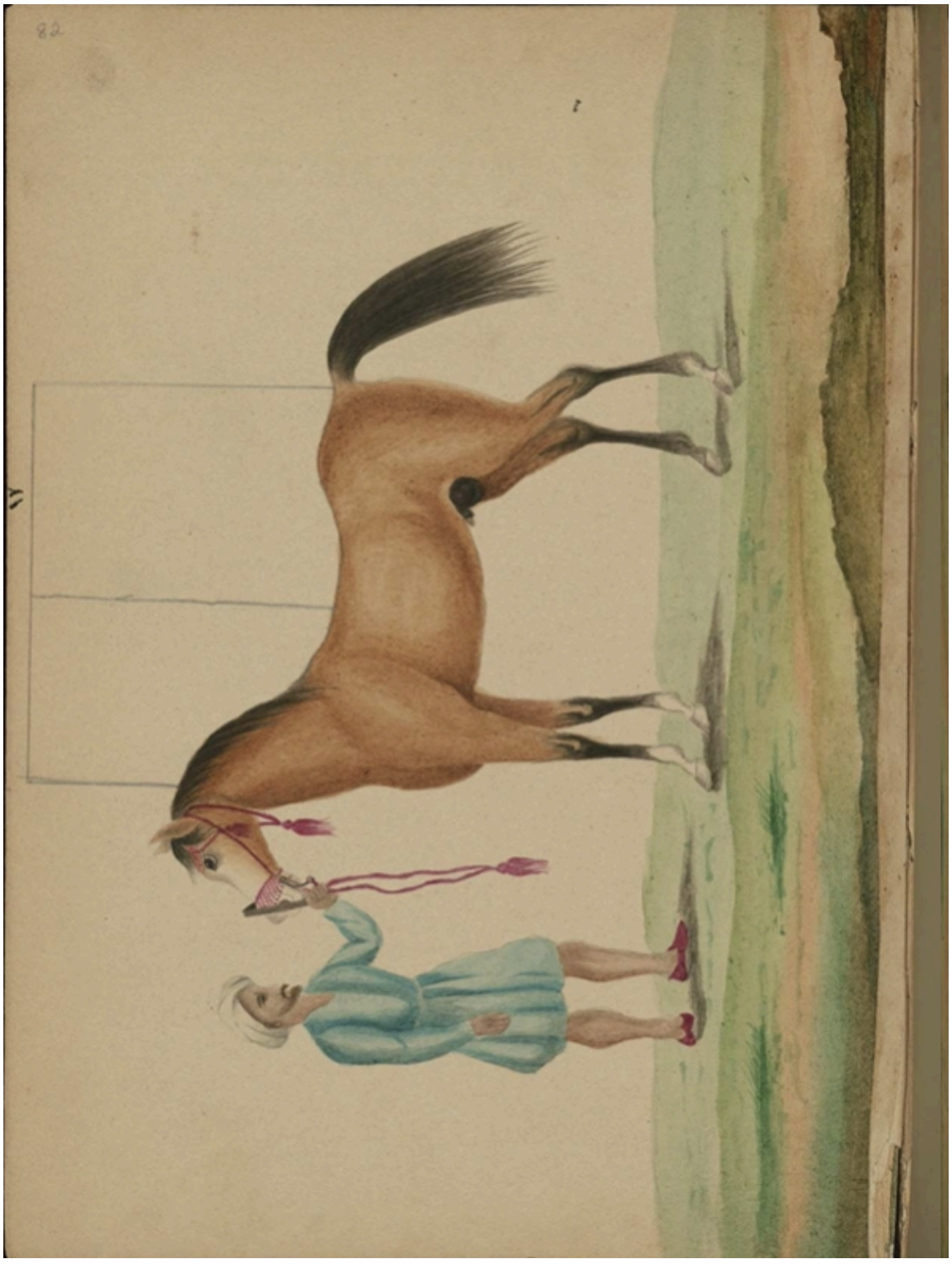
Açıklama: (1)‘İlletden sālim olan esbiŋ (2) hey’eti**.**

Açıklama: (1) On sekizinci numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) On yedinci numeronuŋ şekli.

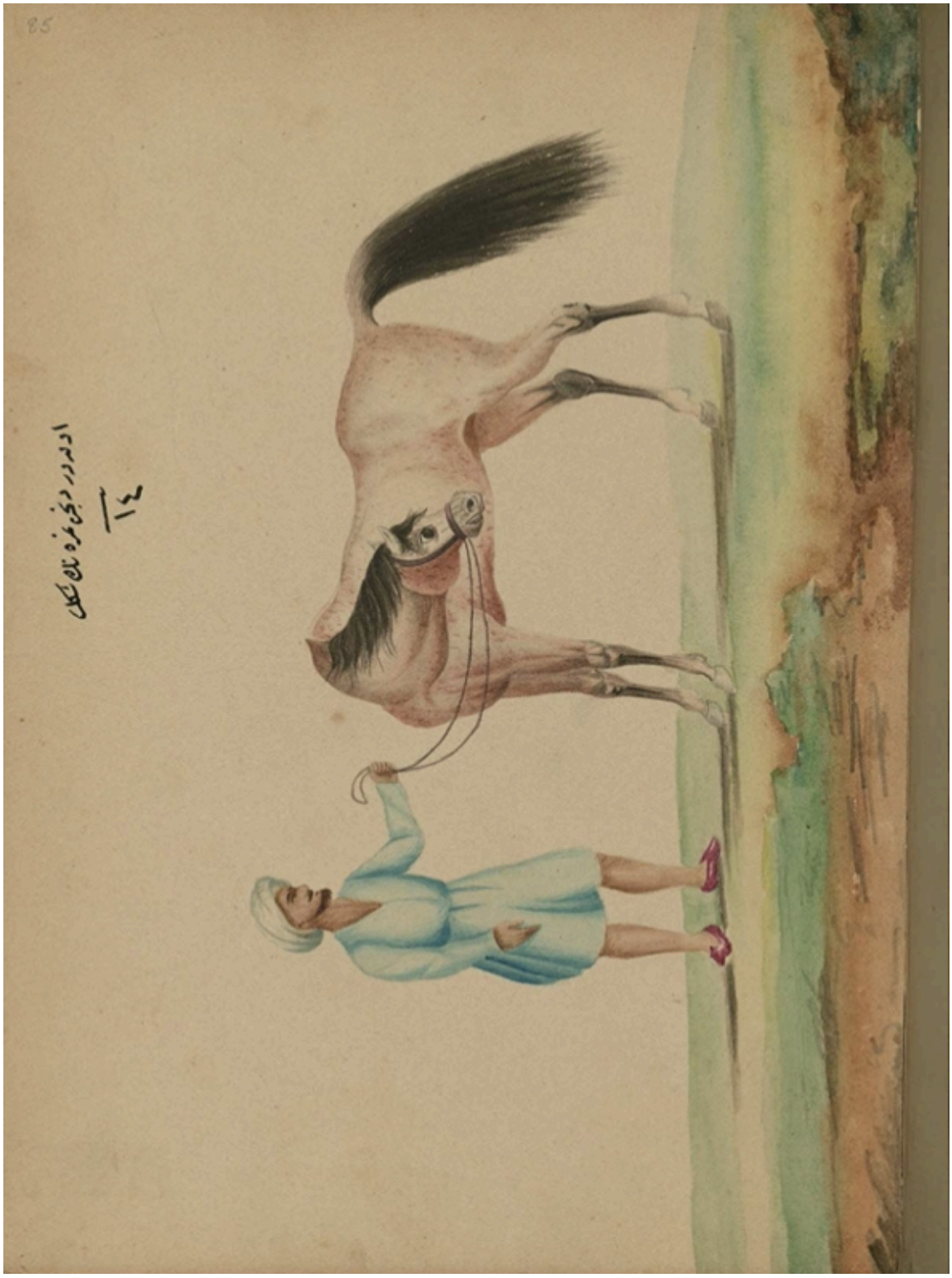
Açıklama: (1) On altıncı numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) On beşinci numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) On dördünci numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) On üçünci numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) On ikinci numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) On birinci numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) Onuncı numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) Ṭoḳuzuncı numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) Sekizinci numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) Yedinci numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) Altıncı numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) Dördünci numeronuŋ şekli.

Açıklama (1) Üçünci numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) İkinci numeronuŋ şekli.

Açıklama: (1) Birinci numeronuŋ şekli.

